

Засновники журналу:
 Подільський державний аграрно-технічний університет
 ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»
 ПП «Інститут економіки, технологій і підприємництва»,
 Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства
 Поділля НААН

Головний редактор:
 Стельмашук А.М.,
 д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
 Волошук К.Б.,
 д.е.н.

Відповідальний секретар:
 Печенюк А.В.,
 к.е.н., доцент

Редакційна рада:
 Кулик С.М.
 Рудик В.К.
 Смоленюк Р.П.
 Стельмашук А.М.

Редакційна колегія:

Баланюк І.Ф., д.е.н., проф.
 Біттер О.Г., д.е.н., проф.
 Варченко О.М., д.е.н., проф.
 Витвицька О.Д., д.е.н., доцент
 Галушкіна Т.П., д.е.н., проф.
 Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
 Доманчук Д.П., д.е.н., проф.
 Євдокименко В.К., д.е.н., проф.
 Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
 Лаврук В.В., д.е.н.
 Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
 Лучик С.Д., д.е.н., проф.
 Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
 Олійник Т.І., д.е.н., проф.
 Павліха Н.В., д.е.н., проф.
 Павлов В.І., д.е.н., проф.
 Пархомець М.К., д.е.н., проф.
 Пуцентейло П.Р., д.е.н., доцент
 Свиноус І.В., д.е.н.
 Ульянченко О.В., д.е.н., проф.
 Чикуркова А.Д., д.е.н.
 Шульський М.Г., д.е.н., проф.
 Щурик М.В., д.е.н., проф.

Зарубіжні вчені

Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
 Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
 Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
 Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
 Горнович Мірослав, хаб. д.е.н., проф. (Польща)
 Маркес-Бельська Рената, хаб. д.е.н., (Польща)

Наукові редактори:

Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
 Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
 Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
 Петрушенко О.О., к.філ.н.
 Сава А.П., к.е.н.
 Сидорук Б.О., к.е.н.
 Ячук Т.С., к.с.-г.н.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

Всеукраїнський науково-виробничий журнал

5'2013 (43)

Зміст

I. Економіка та інноваційний розвиток національного господарства

Герера Г.Ф. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ.....	5
Галабурда В.Г. СОВРЕМЕННЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОЦЕНКИ ТРАНСПОРТА	7
Носов О.Ю. РОЗВИТОК СИСТЕМИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ	11
Крайник О.П. РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ	14
Ландіна Т.В., Мельничук І.І. ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ НАУКИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ	18
Брайловський І.А. ЗАСОБИ ДЕРЖАВИ СТОСОВНО ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ ПРОЄКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА	21
Кушнір Л.Л. ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ГОСПОДАРСЬКОГО МЕХАНІЗМУ	24
Світлична О.С. ЕВОЛЮЦІЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	30
Фарат О.В. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	34
Влах М. Р., Коропецька Т. О. МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ.....	40
Ільїна К.О. ГОЛОВНІ ВЛАСТИВОСТІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ.....	43
Бойцун О.І. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ВІДКРИТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН	46
Мудра-Рудик Я.А. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕНСИЙНИМИ ЗАОЩАДЖЕННЯМИ В УКРАЇНІ.....	49
Бауман О.С. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МАКРОПРУДЕНЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	54

II. Економіка та конкурентоспроможність підприємств

Герера О.В. ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	57
Комарницький І.М., Савіцький А.В. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	59
Мельник О.Г., Нагірна М.Я. ДІАГНОСТИКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕКСПОРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА	63
Паранчук С.В., Кривецький І.О. ПЕРЕДУМОВИ ЗДІСНЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ.....	67
Жмайлова О.Г., Бабицька О.О. ОЦІНКА ВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ПОКАЗНИКІВ ЙОГО ПРИБУТКОВОСТІ.....	70
Лисак В.Ю. ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	73
Силкіна Ю.О. УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ ..	76
Лісун Я.В., Дячук М.В. СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ	79
Джеджула В.В. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В СИСТЕМАХ ГЕНЕРАЦІЇ І ТРАНСПОРТУВАННЯ ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	83
Черниш С.С. ОГЛЯД МЕТОДИК АНАЛІЗУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	87
Маслюк О.В. МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ	92
Осадчук Ю.М. РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	96
Лазаренко М.П. ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН.....	100
Базалійська Н.П., Казановська М.П. СТАН СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	103

III. Економічна політика регіонального розвитку і місцеве самоврядування

Борушак Мирослав. РОЛЬ ПОМОРСЬКИХ ВУЗІВ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ЕКОНОМІКИ	106
Марошек Христина. ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ ТУРИСТИЧНИХ КАДРІВ ПОМОРСЬКОГО КРАЮ	109
Верхоглядова Н.І., Олініченко І.В. РЕГІОН ЯК САМОКЕРОВАНА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА	113
Ілляшенко С.М., Білан М.І. АНАЛІЗ ПРОФІЛЮ ТИПОВИХ СПОЖИВАЧІВ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ СУМЩИНИ.....	117
Васильєв О.В. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ І ЙОГО ФІНАНСОВОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ.....	123
Горун М.В. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ГУСЯТИНСЬКО-САТАНІВСЬКОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО РАЙОНУ	128

IV. Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища

Кузьмін О.Є., Бублик М.І. КОНЦЕПЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТЕХНОГЕННИХ ЗБИТКІВ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	132
Химинець В.В. МЕХАНІЗМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	136
Хомюк Н.Л. СУТНІСТЬ ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ.....	143

Редактор:
Довгань О.М.

Рекомендовано до друку
Вченою Радою Подільського
державного аграрно-технічного
університету, протокол № 10
від 30.05. 2013 р.

Виходить 1 раз на місяць

Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 11715-586Р
від 08.08.2006 р.

Перереєстровано:
Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 19945-9745ПР
від 28.05.2013 р.

Затверджено:
Постановою Президії ВАК
України від 14 червня 2007р.
№1-05/6 як наукове фахове
видання України

Постановою Президії ВАК
України від 10 березня 2010р.
№ 1-05/2 як наукове фахове
видання України

Підписано до друку
04.06.2013 р.

Формат 70x108/16.
Папір офсетний.
Друк офсетний.
Ум. друк арк. 30,0

Тираж 300 прим.

Віддруковано з готових
діапозитивів в СМП «ТАЙП»
вул. Чернівецька, 44 б,
м. Тернопіль, 46000
тел. 38(0352) 52-75-00;
38(0352) 52-61-61

Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб.

Редакція не несе відповідальності за викладену в статті інформацію.

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції і не покладають на неї жодних зобов'язань.

Передрук дозволяється лише зі згоди автора.

Журнал сформований за науковими статтями учасників IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні економічні системи: стан та перспективи» Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту, яка відбулася 22-23 травня 2013 р.

Шпеник Т.К. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОЇ (ЗЕЛЕНОЇ) САДИБИ	146
V. Демографія, зайнятість населення і соціально - економічна політика	
Коваль Л.М. ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПОЛІТИЦІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПРАЦІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ.....	153
Кичко І.І. РЕГУЛЮВАННЯ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	156
Ганіч Л.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ	161
Сікірницька І. А., Кучерук С. С. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ....	164
Білоус Л.Й. ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ: РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ	166
VI. Маркетинг і ринкові відносини	
Аксьонов І.М., Павлова М.Б. ЗАВДАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ В КРИЗОВІ ПЕРІОДИ	173
Багрова І.В. Черевко О.Л. ТЕОРІЯ ВАРТОСТІ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД	177
Тришкіна Н.І. ПРОБЛЕМИ МАРКЕТИНГОВОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ПОСЕРЕДНИЦЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	181
Лучак Маріола. ЗНАЧЕННЯ ФІРМОВОГО СТИЛЮ У СТВОРЕННІ ІМІДЖУ ТУРИЗМУ	184
Данніков О.В., Кирилова О.В. МАРКЕТИНГ ВЗАЄМОВІДНОСИН В УПРАВЛІННІ ПРОДАЖЕМ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ	189
Ковтуненко К.В. ОСОБЛИВОСТІ РИЗИКІВ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ НАУКОВИХ РОЗРОБОК.....	195
Окrepкий Р.Б., Гаргула Д.В. КОН'ЮНКТУРНИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ, ЙОГО СТІЙКОСТІ ТА ЦИКЛІЧНОСТІ	197
Кучер Л.Р. ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА	203
Потапова Н.В. ПРОЯВЛЕННЯ ПРИНЦИПА ОГРАНИЧЕНОСТІ В ЕКОНОМІЧЕСЬКОЇ СРЕДІ	206
Форкун І.В. СУЧАСНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМ ДЕФИЦИТОМ В УКРАЇНІ....	211
Сержук А.В. ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	216
Шевченко Ю.О. СФЕРА ПОСЛУГ: ТЕОРІТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	219
Хижа Н.М. ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РИНКОВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ	224
VII. Фінансово-кредитна і грошова політика	
Борейко В.І. ЕФЕКТИВНІСТЬ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ В ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД..	227
Вовчак О.Д., Крентовська Л.М. ФУНКЦІЇ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА УКРАЇНИ.....	230
Гуцал І.С., Григораш О.В. РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ	233
Пилипчук В.П., Івасько І.М. СТАНОВЛЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИБУТКОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КРАЇНАХ ЄС	237
Виклюк М.І., Гресик В.В. ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА: ДУАЛІСТИЧНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ПРИРОДИ ТРАКТУВАННЯ ЗМІСТУ ОСНОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК	242
Юхимчук В.Д. ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕСТИРИВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ	246
Ігнатова О.М., Косенкова К.В. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ НЕЧІТКИХ МНОЖИН ДЛЯ ОЦІНКИ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ НА ПРИКЛАДІ ПАТ «БАНК «ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ»	251
Іванова М.О. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ	256
Сидор Г.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ КРЕДИТНИМИ РЕСУРСАМИ	260
Свєшнікова К.Т., Тюлін А.С. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНТЕРНЕТ-СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	264
Дружинина Е.О. МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ СТЕПЕНИ ДЕСТРУКТИВНОСТИ РЕАЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ	268
Небаба Н.О. СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	276
VIII. Статистика, облік, аналіз та аудит	
Войнаренко М.П., Цебень Р.Л. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ	280
Перевозова І.В., Степанюк О.С. СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ВИТРАТ НАФТОГАЗО-ВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОБУДОВИ ТА АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ	283
Пархоменко О.П. УДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НАЯВНОСТІ ТА РУХУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ	286
Торопова І.С. МЕТОДИ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ РИБОПРОДУКЦІЇ	289
Олендій О.Т., Шушакова І.К. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ	291
Волошан І.Г. ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРВИННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ТОВАРНИХ ОПЕРАЦІЙ В ТОРГІВЛІ.....	297
Юр'єв О.В. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ	301
IX. Інформаційні технології та економічна безпека	
Федоренко І.А., Мейта В.І. РОЗВИТОК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	304
Батьковець Г.А., Заяць Н.О. УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОЛЯ	309
Похилюк В.В. ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЦІЛІСНОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІКАХ.....	312
Синчишина О.А. ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ-ПРЕДМЕТНИКІВ ВНЗ	315
Малютін О.К. ПОБУДОВА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	318
Клим Н.М., Хом'як Т.Р. ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	323
Склярєнко О.О., Андросюк Г.М. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ	330
Харченко В.В., Онишук В.Р. ДО ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	332
АНОТАЦІЇ.....	337
АННОТАЦИИ.....	354
ANNOTATION.....	372

Founders of the journal:
Podilskyi State Agrarian and
Technical University
Private Institution of Higher
Education "Khmelnyskyi economical
University"
Private enterprise "Institute of
Economics, Technologies and
Entrepreneurship"
Ternopil State Agricultural
Experimental Station of the Institute
of Feeds Research and Agriculture of
Podillya of NAAS

Chief editor:
Stel'mashchuk A.M.,
Dr.econ.sci., prof.

Deputy chief editor:
Voloschuk K.B.,
Dr.econ.sci.

Executive Secretary:
Pechenuk A.V.,
Candidate of Economic Sciences,
associate professor

Editorial Council
Kulyk S.M.
Rudyk V.K.
Smolenuk R.P.
Stel'mashchuk A.M.

Editorial Board:

Balanuk I.F., Dr.econ.sci., prof.
Bitter O.G., Dr.econ.sci., prof.
Varchenko O.M., Dr.econ.sci., prof.
Vytvyts'ka O.D., Dr.econ.sci., associate prof
Halushkina T.P., Dr.econ.sci., prof.
Gubeni Yu.E., Dr.econ.sci., prof.
Domanchuk D.P., Dr.econ.sci., prof.
Yevdokymenko V.K., Dr.econ.sci., prof.
Zinchuk T.O., Dr.econ.sci., prof.
Lavruk V.V., Dr.econ.sci.
Lotots'kyi I.L., Dr.econ.sci., prof.
Luchyk S.D., Dr.econ.sci., prof.
Malik M.Y., Dr.econ.sci., acad. of NAAS
Oliylyk T.I., Dr.econ.sci., prof.
Pavliha N.V., Dr.econ.sci., prof.
Pavlov V.I., Dr.econ.sci., prof.
Parhomets' M.K., Dr.econ.sci., prof.
Putsenteilo P.R., Dr.econ.sci., associate
professor
Svynous I.V., Dr.econ.sci.
Ulyanchenko O.V., Dr.econ.sci., prof.
Chykurkova A.D., Dr.econ.sci.
Shul's'kyi M.G., Dr.econ.sci., prof.
Shchuryk M.V., Dr.econ.sci.
Foreign scientists
Pavlov K.V., Dr. econ.sci., prof. (Russia)
Parmakli D.M., Dr. econ.sci., prof. (Moldova)
Usenko L.M., Dr. econ.sci., prof. (Russia)
Shmarlovs'ka G.O., Dr.econ.sci., prof.
(Belarus)
Gornowicz Mirosław, Dr hab., prof. UWM
(Poland)
Marks-Bielska Renata, Dr habil (Poland)

Scientific editors:

Zahnitko L.A., Candidate of Economic
Sciences, associate professor
Korzheniv's'ka N.L., Candidate of Economic
Sciences, associate professor
Pastuh Yu.A., Candidate of Economic
Sciences, associate professor
Petrushenko O.O., Candidate of Philological
Sciences, associate professor
Sava A.P., Candidate of Economic Sciences
Sydoruk B.O., Candidate of Economic
Sciences
Yashchuk T.S., Candidate of Agricultural
Sciences

INNOVATIVE ECONOMY

All-Ukrainian Scientific and Production journal

5'2013 (43)

Contents

I. Economy and innovative development of the national economy	
Gerega G. SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF INNOVATION DIVISION OF LABOR.....	5
Galaburda V. MODERN ECONOMIC EVALUATION OF TRANSPORT.....	7
Nosov O.Y. DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF BANKING SUPERVISION AND REGULATION IN THE PROCESS OF TRANSFORMATION OF UKRAINIAN ECONOMICS.....	11
Kraynyk O.P. TAXR SYSTEM REFORMATION IN THE CONTEXT OF CONDUCTING OF ECONOMIC REFORMS IN UKRAINE.....	14
Landina T.V., Mel'nychuk I.I. PROBLEMS OF FINANCING OF SCIENCE IN UKRAINE AND WAYS OF ITS DECISION.....	18
Brailovskiy I.A. STATE MEANS ON REDUCING RISKS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP..	21
Kushnir L.L. REPRODUCTION OF THE FIXED ASSETS IN ECONOMY OF UKRAINE AS INDICATOR OF EFFICIENCY OF HER ECONOMIC MECHANISM.....	24
Svitlychna O.S. EVOLUTION OF MEDICAL INSURANCE IN UKRAINE.....	30
Farat A. INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF SECTORS OF THE ECONOMY UKRAINE: CURRENT STATUS AND FUTURE DEVELOPMENT.....	34
Vlakh M.R., Koropetska T.O. INTERNATIONAL TRADE OF UKRAINIAN AGRICULTURAL PRODUCE: STATE AND THE TENDENCIES OF IT'S DEVELOPMENT.....	40
Ilyina K.O. BASIC PROPERTIES OF FINANCIAL SUPPORT OF INNOVATION.....	43
Boizun O.I. INTERNATIONAL EXPERIENCE OFFINANCIALCONDITIONOPENNESS IN GLOBAL CHANGE.....	46
Mudra-Ryduk Y. THE WAYS OF MANAGEMENT EFFICIENCY ENCREASING OF UKRAINIAN PENSION SAVINGS.....	49
Bauman O.S. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF MACROPRUDENTIAL REGULATION.....	54
II. Economy and competitiveness of the enterprises	
Gerega A.V. ECONOMIC STABILITY OF COMPANIES AND WAYS OF ITS IMPLEMENTATION	57
Komarnytskyi I.M., Savitskyi A.V. THE CURRENT STATE OF EXTERNAL TRADE DEVELOPMENT OF NATIONAL ENTERPRISES OF LIGHT INDUSTRY.....	59
Melnyk O.G., Nagirna M.J. DIAGNOSIS OF FACTORS AFFECTING EXPORT ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE.....	63
Paranchuk S.V., Kryvetskyi I.O. PRECONDITIONS OF THE IMPLEMENTATION OF MANUFACTURING RESTRUCTURING OF ENTERPRISES IN CONDITIONS OF ANTI-RECESSION MANAGEMENT.....	67
Zhmaylova O.G., Babyska O.O. THE ESTIMATION OF AGRARIAN ENTERPRISE VALUE ON THE BASIS OF ITS PROFITABILITY INDEXES.....	70
Lisak In. Yu. FORMING OF CONCEPT INNOVATION AND ITS ROLE IN ACTIVITY OF ENTERPRISES.....	73
Sylkina J.O. MANAGEMENT OF STRATEGIC CHANGES ON TRADE ENTERPRISES.....	76
Lisun Y.V., Dyachuk M.V. STRATEGIC ANALYSIS OF ENTERPRISES OF A BUILD INDUSTRY	79
Djedjula V.V. ECONOMIC EFFICIENCY OF ACTIONS OF ENERGY SAVING IN SYSTEMS OF GENERATION AND TRANSPORTATION OF THERMAL ENERGY OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES.....	83
Chernush S.S. REVIEW OF METHODS FOR THE ANALYSIS OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE COMPANY.....	87
Masliuk O.V. A PLACE OF ECONOMIC STABILITY OF ENTERPRISE IS IN PROVIDING OF HIS COMPETITIVENESS.....	92
Osadchuk J.M. ROLE OF FINANCE MANAGEMENT IN ENTERPRISES ACTIVITIES.....	96
Lazarenko M.P. INTEGRATION PROCESSES OF CORPORATE STRUCTURES IN SYSTEM OF THE ECONOMIC RELATIONS.....	100
Bazaliyska N.P., Kazanovska M.P. THE STATE OF THE SYSTEM OF MOTIVATION OF PERSONNEL AT DOMESTIC ENTERPRISES.....	103
III. The economic policy of regional development and local government	
Boruschak Mirosław. ROLE OF UNIVERSITIES IN POMERANIA ECONOMICS OF TOURISM..	106
Maroshek C. TENDENCIES PREPARATION OF TOURIST FRAMES POMORSKI REGION.....	109
Verkhoglyadova N.I., Olinichenko I.V. REGION AS SELF-GOVERNING SOCIAL-ECONOMIC SYSTEM.....	113
Iliashenko S.M., Bilan M.I. ANALYSIS OF THE PROFILE OF THE STANDARD USERS OF TOURIST SERVICES TO THE SUMY REGION.....	117
Vasiliev O.V. THE INTERACTIONS BETWEEN ECONOMIC DEVELOPMENT AND ITS FINANCIAL INFRASTRUCTURE.....	123
Gorun M.V. ANALYSIS OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF HUSYATYN AND SATANIV RECREATIONAL REGION.....	128
IV. Environmental economics and ecologization of the environment	
Kuzmin O. Ye., Bubyk M. I. CONCEPT EVALUATION METHODOLOGY OF TECHNOGENIC DAMAGES FOR ENTERPRISES IN UKRAINE AND THE WORLD.....	132
Khiminets V.V. IMPLEMENTATION AND STIMULATION MECHANISMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CARPATHIAN REGION.....	136
Homyuk N.L. ESSENCE OF LAND RESOURCES AND RATIONAL USE OF LAND RESOURCES.....	143

<p>Editor: Dovhan' O.M.</p> <p>The collection is recommended to the type by the Scientific Council of Podilskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 10 from 30.05. 2013</p> <p>Periodicity - once a month</p> <p>Licence of government registration of printed mass media KB № 11715-586P from 08.08.2006</p> <p>Re-registered: Licence of government registration of printed mass media KB № 19945-9745IIP from 28.05.2013</p> <p><i>Approved:</i> as a scientific special is sue by the addendum to the decree of SAC's of Ukraine presidium from 14.07.2007 №1-05/6</p> <p><i>Approved as a scientific special is sue by the addendum to the decree of SAC's of Ukraine presidium from 10.03. 2010p. № 1-05/2</i></p> <p>Signed for printing 04.06.2013</p> <p>Format 70x108/16. Offset paper. Printing is offset. Con. print pages. 30.0</p> <p>Circulation is 300 copies.</p> <p>It has been printed from ready slides in SMP «TYPE» st. Chernivets'ka, 44, Ternopil, 46000 phone 38(0352) 52-75-00; 38(0352) 52-61-61</p> <p>The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others.</p> <p>Editorial Council is not responsible for the information contained in the article.</p> <p>Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors and do not impose any obligations on the Editorial Board.</p> <p>Reprinting is permitted only with the consent of the author.</p> <p>This issue of scientific articles is formed by the participants of the IV International Scientific Conference "Modern Economic Systems: Status and Prospects" of Khmelnytskyi cooperative trade and economic institution, which was held 22-23 May 2013</p>	<p>Shpenyk T. THE ORGANIZATION AND ECONOMICAL MECHANISM OF FUNCTIONING OF RURAL GREEN FARMSTAEDS..... 146</p>
	<p>V. Demography, population employment and social - economic policy</p>
	<p>Koval L. GROUND OF NECESSITY INCREASE OF MANAGEMENT EFFICIENCY IN POLITICS OF USE THE LABOUR RESOURCES IN AGRARIAN SPHERE 153</p>
	<p>Kichko I.I. THE MORAL AND INTELLECTUAL PERSONAL NEEDS REGULATION: TENDENCIES AND PERSPECTIVES..... 156</p>
	<p>Ganich L.V. BASICS OF ECONOMIC ORGANISATION MANAGEMENT LABOR POTENTIAL 161</p>
	<p>Sikirnitska I.A., Kucheruk S.S. THE PERSPECTIVES OF THE MARKET FOR SERVICES DEVELOPMENT IN UKRAINE 164</p>
	<p>Bilous L.J. EMPLOYEE TRAINING FOR FOOD INDUSTRY ENTERPRISES: DEVELOPMENT AND PERSPECTIVES 166</p>
	<p>VI. Marketing and market relations</p>
	<p>Aksenov I.M., Pavlova M.B. THE TASKS OF MARKETING DIVISIONS OF THE TRADING NETWORK IN THE PERIOD OF CRISIS 173</p>
	<p>Bagrova I.V., Cherevko O.L. VALUE THEORY: HISTORY, MODERN LOOK 177</p>
	<p>Trishkina N.I. CHALLENGESFORMARKETINGPLANNINGINTERMEDIARY ENTERPRISES..... 181</p>
	<p>Luchak Mariola. VALUE CORPORATE IDENTITY IN CREATING AN IMAGE OF TOURISM..... 184</p>
	<p>Dannikov O.V., Kirilova O.V. RELATIONSHIP MARKETING IN THE MANAGEMENT OF SALES TRAVEL SERVICES..... 189</p>
	<p>Kovtunencko K.V. FEATURES OF RISK OF COMMERCIALIZATION OF SCIENTIFIC RESEARCH 195</p>
	<p>Okrepky R.B., Gargula D.V. SITUATIONAL ANALYSIS OF TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MARKET, ITS STABILITY AND CYCLING..... 197</p>
	<p>Kucher L.R. PERIOD-MANAGEMENT HOW MEAN OF RISE OF EFFICIENCY OF ACTIVITY OF LEADER IS..... 203</p>
	<p>Potapova N.V. MANIFESTATION OF THE PRINCIPLE OF LIMITATION IN THE ECONOMIC ENVIRONMENT..... 206</p>
	<p>Forkun I.V. MODERN MECHANISM OF BUDGET DEFICIT IN UKRAINE 211</p>
	<p>Serzhuk A.V. PABLIC RELATIONS AS MEANS OF SOCIAL COMMUNICATION..... 216</p>
	<p>Shevchenko Y.O. SERVICES SECTOR: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS 219</p>
	<p>Chyža N.M. FORMATION OF THE MECHANISM OF MARKET PRICING IN THE RETAIL TRADE 224</p>
	<p>VII. Financial-credit and monetary policy</p>
	<p>Boreiko V.I. EFFICIENCY MONETARY POLICY IN THE POST-CRISIS PERIOD..... 227</p>
	<p>Vovchak O.D., Krentovska L.M. FUNCTIONS OF FINANCIAL INTERMEDIATION UKRAINE.... 230</p>
	<p>Gutsal I.S., Grigorash O.V. ROLE OF INVESTMENT RISK IN BANKING IN THE CURRENT ECONOMIC ENVIRONMENT..... 233</p>
	<p>Pylypczuk V.P., Ivasko I.M. ESTABLISHMENT AND APPLICATION OF INCOME TAX IN THE FIELD OF AGRICULTURE IN THE EU COUNTRIES..... 237</p>
	<p>Vyklyuk M., Hresyk V. SECURITY TAX: DUALITY ECONOMIC NATURE INTERPRETATION OF CONTENTS KEY FEATURES..... 242</p>
	<p>Yukhymchuk V.D. DESCRIPTION OF INSTITUTIONAL INVESTORS ON FINANCIAL MARKET.. 246</p>
	<p>Ignatova E.N., Kosenkova K.V. APPLICATION OF THE THEORY OF FUZZY SETS FOR LIQUIDITY RISK OF COMMERCIAL BANKS ON THE EXAMPLE OF PJSC "BANK "FINANCE AND CREDIT"..... 251</p>
	<p>Ivanova M. SOME ASPECTS OF INVESTMENTS AS OF ECONOMIC CATEGORY AND CLASSIFICATION..... 256</p>
	<p>Sidor G.V. PROVIDING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF TERNOPIL'SKOY AREA BY CREDIT RESOURCES..... 260</p>
	<p>Svieshnikova K.T., Tyulin A.S. PROSPECTS OF ONLINE INSURANCE IN UKRAINE..... 264</p>
<p>Druzhinina E.O. METHODOICAL BASES OF THE ASSESSMENT OF DEGREE OF DISRUPTIVENESS OF REAL INVESTMENTS..... 268</p>	
<p>Nebaba N.O. THE ESSENCE AND THE STRUCTURE OF MANAGEMENT MECHANISM FINANCIAL FLOWS IN THE PRIVATE PENSION SYSTEM..... 276</p>	
<p>VIII. Statistics, accounting, analysis and audit</p>	
<p>Voynarenko M.P., Tseben R.L. FEATURES OF EXPORT RECORDS 280</p>	
<p>Perevozova I.V., Stepanyuk O.S. EXPENDITURES CONTROL SYSTEM OF OIL&GAS COMPANIES: COMPOSITION UPDATING AND FUNCTIONING ASPECTS..... 283</p>	
<p>Parkhomenko O.P. IMPROVEMENT OF PRESENCE AND MOVEMENT ASSETS ACCOUNTING..... 286</p>	
<p>Toropova I.S. THE METHODS OF CALCULATION OF THE COSTS OF FISH PRODUCTION.... 289</p>	
<p>Olendiy O.T., Shushakova I.K. METHODOLOGICALBASISOFAUDITINTANGIBLE ASSETS..... 291</p>	
<p>Voloshan I.G. ORGANIZATIONOF THE PRIMARYDOCUMENTSTRADETRANSACTIONS..... 297</p>	
<p>Yuriev A.V. INFORMATION FOR OPERATING PERFORMANCE AUDIT OF TRADE ENTERPRISES..... 301</p>	
<p>IX. Information technology and economic security</p>	
<p>Fedorenko I.A., Meyta V.I. DEVELOPMENT OF CONCEPTUAL APPROACHES TO DEFINITION OF THE ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISE 304</p>	
<p>Batkovets G., Zayats N. BUSINESS PROCESS MENEGEMENT TRADE ENTERPRISES BASED ON INFORMATION FIELD OF EFEKYVNOHO..... 309</p>	
<p>Pochilyk V.V. FORMING OF ECONOMIC SECURITY AS INTEGRAL INSTITUTIONAL SYSTEM IN TRANSFORMATION ECONOMIES..... 312</p>	
<p>Synchyshyna E.A. FORMATION OF INNOVATIONNAYA COMPETENCE OF SUBJECT TEACHERS..... 315</p>	
<p>Malyutin O. CONSTRUCTION OF CONCEPTUAL MODEL THE INVESTMENT CONSTITUENT OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY..... 318</p>	
<p>Klim N.M., Chomiak T.R. ACCOUNTING FINANCIAL COSTS OF USING MODERN INFORMATION TECHNOLOGY..... 323</p>	
<p>Sklyarenko A.A., Androsyuk G.N. INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF INNOVATION DEVELOPMENT AND TRANSFER OF TECHNOLOGIES..... 330</p>	
<p>Kharchenko V.V., Onyshchuk V.R. TO THE PROBLEM OF INFORMATION SUPPORT OF AGRICULTURAL BUSINESS..... 332</p>	
<p>ANNOTATION 337</p>	
<p>ANNOTATION 354</p>	
<p>ANNOTATION 372</p>	

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 331.101.23.001.76

Герета Г.Ф.,
Заступник Київського міського голови - секретар Київради

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

Постановка проблеми. Інноваційні процеси у сучасних умовах мають значний вплив на трансформацію соціально-економічних систем всіх сучасних економік. Тому аналіз інноваційного розвитку є актуальним завданням сучасної економічної науки. Загально визнаним є те, що до аспектів, які справляють найбільший вплив на інноваційний розвиток соціально-економічних систем, відносять такі фактори, як: науково-технічний прогрес, демократизація й лібералізація громадського життя, глобалізація системи господарювання. Ще одним найважливішим аспектом інноваційного розвитку, якому, як правило, недостатньо приділяється уваги на теоретико-методологічному рівні, і який сприймається як належне, є інноваційний поділ праці на рівні країн-учасниць трансферу інновацій та технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку соціально-економічних систем приділяли значну увагу такі науковці, як: Шумпетер Й. [1], Колганов А.І., Бузгалін А.В. [2], Фатхутдінов Р.А. [3], Єршова Г.Є. [4], Відяпін В.І. [5], Чухно А.А. [6] та багато ін. Проте структуризації світової економіки на основі міжнародного інноваційного поділу праці приділено недостатньо уваги.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення та відображення поділу праці в умовах інноваційного розвитку соціально-економічних систем та групування країн за відповідним місцем у структурі міжнародного інноваційного поділу праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах технологічних змагань між старими економічними лідерами й новими індустріальними країнами, сформувалася нова макроконкурентна парадигма – концептуальний погляд на розвиток соціально-економічних систем макrorівня у сучасних умовах господарювання [2].

Згідно з даною парадигмою, у сучасному світі склався стійкий багаторівневий поділ праці, який поділяє країни на декілька основних типологічних груп. До першої групи можна віднести країн-лідерів, так би мовити генераторів інноваційних інтелектуально-інформаційних технологій світового рівня. Це лідери в галузі генерації технічних, технологічних, підприємницьких та інших ідей, концепцій, ноу-хау і т.п. Сукупність таких країн, що є лідерами у створенні інноваційного інформаційно-інтелектуального продукту відповідно і утворює першу групу країн у міжнародному інноваційному поділі праці.

Певна частина інтелектуально-інформаційних продуктів країн відповідної групи використовуються ними усередині власних соціально-економічних систем [4]. Але переважна їх частина призначена для виробництва продукції масового попиту, продається чи передається у користування, насамперед країнам, що умовно можна віднести до другої групи країн за інноваційним поділом праці, у вигляді ліцензій, різного роду прав оренди на технічні, технологічні й організаційні інноваційні продукти. Також відповідні напрацювання можуть реалізовуватися у країнах другої групи у вигляді продажу принципово нової продукції та послуг. Дана продукція є відповідно продукцією, так би мовити, безпосередньо «від виробника». Особливість угод з даною продукцією полягає у тому, що при її продажу у покупця виникає можливість, по-перше, випередити своїх конкурентів технологічно, використовуючи дану продукцію за її прямим призначенням, а по-друге, – дослідивши її, зробити копію й вийти на міжнародний ринок з відповідною, по суті піратською копією. Тобто принципова значимість цієї продукції полягає у тому, що вона може служити носієм інформаційно-інтелектуального продукту у певному неявному виді.

Країнам, що умовно можна віднести до третьої групи, з боку країн першої групи так само можуть бути продані окремі ідеї, продукти й послуги, але в значно менших обсягах. Основною ознакою, що відрізняє позицію країн третьої групи у інноваційному міжнародному поділі праці від позиції країн другої групи є те, що країни третьої групи купують товари винятково для внутрішнього споживання. Вони не використовують їх для виробництва експортних товарів, не вивчають їх для отримання побічних інноваційних продуктів та виробництва копій. Винятками можуть бути окремі сировинні галузі,

на яких, як правило, спеціалізуються країни третьої групи. Для таких галузей купується високотехнологічна продукція у країн першої та другої групи. Проте і продукт відповідних галузей призначений в основній своїй масі для міжнародної торгівлі – для країн першої та другої групи [7].

Експортований потік інформаційно-інтелектуального продукту із країн першої групи, у свою чергу, генерує зустрічний фінансовий потік, у формі оплати відповідного експорту. Так, продаючи ідеї, патенти, ліцензії й принципово нову продукцію за кордон, країни першої групи, у свою чергу, отримують відповідні привілеї, зокрема:

- покривають свої витрати на розробку інноваційних ідей, продукції й послуг;
- покривають свої витрати на виробництво інноваційної продукції й послуг;
- отримують певний відсоток прибутку із вкладеного капіталу на виробництво інформаційно-інтелектуального продукту й принципово нової продукції й послуг;
- отримують особливий вид доходу – інноваційну маржу, яку стягують із покупців своєї продукції.

Інноваційна маржа сьогодні, у цілому, є основною метою виробничого процесу країн першої групи. По своїй економічній суті – це надприбуток, який отримують країни першої групи, як результат монопольного володіння правом власності на інформаційно-інтелектуальний продукт, переданий іншій стороні у користування. Інноваційна маржа – це плата, яка стягується зі споживача за більш високий рівень споживчої цінності конкретного товару, послуги, чи внаслідок відсутності або досить незначної конкуренції по даній товарній позиції. Інноваційна маржа стягується як із засобів виробництва, так і з товарів масового попиту [8]. Ця маржа встановлюється практично монопольно, виходячи зі споживчого попиту, оскільки вона надає споживачеві виняткові переваги, внаслідок новизни продукції чи послуги. Якщо інноваційна маржа стягується власником патенту, що безпосередньо виробляє продукцію або послугу, то вона з'являється у формі надприбутку товаровиробника. Якщо вона стягується власником ліцензії на товари, винаходи, патенти, нововведення, випуск книг, прокат фільмів, то вона перетворюється в потік періодичних ліцензійних платежів за право користуватися ліцензією, патентом, іншими словами у роялті [9].

Країни другої групи реалізують куплені або взяті в оренду інтелектуальні розробки у виробленій ними продукції, яка надалі продається в усьому світі, у тому числі й країнам – лідерам і країнам третьої групи.

У свою чергу, продаючи свою продукцію, країни другої групи стягують з покупця:

- витрати на організацію й виробництво продукції (які включають і оплачені ними країнам першої групи витрати на розробку інноваційних ідей, продукції й послуг);
- інноваційну маржу, яка перетворюється у роялті й передається правовласникові патенту, ліцензії і т.п.

Вироблена у країнах другої групи на основі патентів і ліцензій продукція продається як у країни-лідери (першої групи), так і у країни третьої групи а також безпосередньо і у самих країнах другої групи. Але в країнах першої і другої групи відбувається своєрідне поглинання інноваційної маржі. Так, країни першої групи купують продукцію у країн другої групи, у тому числі й за рахунок коштів, отриманих ними за інтелектуально-інформаційний продукт. Коли цих коштів не вистачає, то утворюються боргові зобов'язання. Країни другого ешелону мають і внутрішній ринок для продажу своєї продукції. Проте внутрішня купівля-продаж не змінює положення країни в системі світового інноваційного поділу праці.

Країни третьої групи у даній схемі стають чистими донорами. Для того, що б мати можливість купувати продукцію, зроблену на основі сучасних патентів і ліцензій, вони змушені торгувати тим, що в них купують - своїми ресурсами.

Таким чином, формується сучасна структура інноваційної світової економіки. Вона складається із трьох груп: виробники інформаційно-інтелектуального продукту – країни-лідери, перша група («чисті» виробники інноваційної продукції), виробники сучасної продукції на основі придбаних або орендованих патентів, ліцензій, ноу-хау – друга група країн (оператори, що комерціалізують інновації), виробники сировини – третя група країн (чисті споживачі інноваційної продукції).

Висновки з даного дослідження. Наведена структуризація країн є умовною та відображає принципи консолідації країн у системі інноваційного поділу праці. Слід зауважити, що країн з економікою винятково інтелектуально-інформаційною спрямованістю (перша група) або економікою, що ґрунтується винятково на комерціалізації інновацій (друга група) практично немає. Проте, кожна із країн, що бере участь в інноваційному виробництві намагається входити до однієї або іншої групи. У той же час країн з економікою, що практично повністю відноситься до ресурсного типу (третья група), у сучасних умовах господарювання досить багато.

Відповідна умовна схема обміну та переміщення основних матеріально-речових факторів інноваційного розвитку, фінансових і маржинальних потоків у системі світового інноваційного поділу праці, по суті, і містить фактори, що впливають на місце країни у інноваційному поділі праці. Вони формують і підтримують її структуру. Теоретики ліберальної інноваційної теорії стоять на позиції, згідно з якою інноваційні процеси є природними, об'єктивними й глобальними. Вони не є внутрішньою

справою кожного суспільства (країни або регіону) і не можуть розвиватись окремо від іншого світу. Тому, ідея інноваційного перетворення певного людського співтовариства окремо від іншого світу сприятливих результатів не дасть. Отже, із цим твердженням не можна погодитись. Проте, слід зазначити, що така структура не обов'язково має бути статичною – раз і назавжди заданою, вона може розвиватись й трансформуватись. Тому питання розвитку та зміни відповідної системи поділу праці є актуальними особливо для країн третьої групи, до яких, на жаль, можна віднести і Україну, у плані можливостей зміни позиції країни відповідно до інноваційного поділу праці.

Література

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 470 с.
2. Колганов А.И. Экономическая компаративистика: Сравнительный анализ экономических систем: Учебник / А.И. Колганов, А.В. Бузгалин. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 744 с.
3. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2010. – 624 с.
4. Миронова В.С. Повышение инновационной активности предприятий на основе углубления разделения инновационного труда / В.С. Миронова, Г.Е. Ершова // Российское предпринимательство. – 2007. – № 9. – Вып. 2 (98). – С. 9-13.
5. Экономические системы: кибернетическая природа развития, рыночные методы управления, координация хозяйственной деятельности корпораций / Видяпин В.И., Журавлёва Г.П., Петраков Н.Я. и др.; Пер. с общ. ред. Н.Я. Петракова. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 610 с.
6. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А.А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 480 с.
7. Всемирная история модернизации [Электронный ресурс] // Специальный выпуск журнала «Эксперт». – 28 декабря-04 января 2010. – № 1 (687). – Режим доступа: http://expert.ru/expert/2010/01/modernizaciya_v_predlagaemuh_obstoyatelstvah/
8. Алексеев І.Б., Колісник М.К. Гроші та кредит: Навчальний посібник / І.Б. Алексеев, М.К. Колісник. – К.: Знання, 2009. – 253 с.
9. Щодо поняття "роялті". Лист Міністерства юстиції України. Витяг від 05.05.2011 № 289-0-2-11-81. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0289323-11/>

УДК 339.138

Галабурда В.Г.,
д.э.н., профессор
Московский государственный университет
путей сообщения (МИИТ)

СОВРЕМЕННЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОЦЕНКИ ТРАНСПОРТА

Постановка проблемы. Изменение экономической среды и использование рыночных механизмов хозяйствования на пространстве СНГ вызывает потребность в научно-теоретическом и практическом обосновании новых подходов и переосмыслении ранее действующих методов экономической оценки работы транспорта. Это касается, прежде всего, системы ценообразования и внедрения маркетинговых подходов в управлении транспортным комплексом. Подвергается сомнению существовавшая у нас ранее система оптимизации материальных потоков и рационализации перевозок по критериям *min* транспортных затрат или тонно-км. Хотя и сохраняется цель снижения доли транспортной составляющей в конечной цене товаров, однако проводимые реформы по разделению подвижного состава и инфраструктуры и другие решения по раздроблению системы управления и приватизации на транспорте привели к обратным результатам.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросам развития различных видов транспорта, оценке транспортных ресурсов и их эффективности уделяли внимание такие ученые как: Абрамов В.П., Витте С.Ю., Морозова И.А., Лапидус Б.М. Задворный Ю.В. и многие другие. Однако вопрос повышения эффективности транспортных ресурсов уделялось недостаточно внимания.

Постановка задания. Цель статьи – обосновать возможности повышения эффективности транспортных ресурсов.

Изложение основного материала исследования. За последние годы эффективность транспортных ресурсов существенно снизилась, возникли проблемы с транспортным обслуживанием населения и некоторых отраслей экономики. Одной из причин этого является недостаточное научно-экономическое обоснование проводимых структурных реформ. Острым вопросом в России в настоящее время также является проблема недостатка ресурсов для развития инфраструктуры железных и автомобильных дорог. При этом главное – где взять деньги на соответствующее развитие. Автодороги строятся, как известно, за счет госбюджетов (центрального и муниципальных). Строительство и реконструкция железных дорог формально должно идти за счет бюджета ведомства. Однако, при уровне рентабельности РЖД 1-2% выделить необходимые средства невозможно. Предложенное введение инфраструктурной составляющей 7% в грузовой тариф Правительство РФ не поддержало, опасаясь роста инфляции.

В этой связи целесообразно вернуться к анализу новых и ранее разработанных учеными транспорта подходам к оценке эффективности транспорта в экономике страны. Во-первых, транспорт является инфраструктурной отраслью, затраты на которую в части грузовых перевозок должны быть оптимальны, т.е. чем меньше, тем лучше (при достаточном и качественном транспортном обслуживании). Целью же транспортных компаний является (в условиях рынка) шаг прибыли, т.е. чем больше везем, тем лучше. Решения этого известного противоречия должно решаться с учетом антимонопольного законодательства и оптимизации материальных потоков на основе межотраслевых и материальных балансов, а также развития стратегического и текущего планирования на транспорте.

Проведенные нами и другими авторами [1; 2] исследования показали, что часто недооценивается так называемый внетранспортный эффект грузовладельцев от использования транспорта за счет экономии оборотных средств, получаемой при ускорении доставки грузов, повышения доходов за счет наличия и развития транспорта от освоения природных ресурсов и роста цен на недвижимость, получения социального эффекта от улучшения работы транспорта.

Общая величина внетранспортного эффекта определяется по формуле:

$$ДЭ_{внт} = ДМ_{об} + ДЭ_{уоп} + ДЭ_{зап} + ДЭ_{пот} + АП_{вд} + ДЭ_{соц}, \text{ (руб.)}, \quad (1)$$

где: $ДМ_{об}$ – экономия оборотных средств предприятия от ускорения доставки;

$ДЭ_{уоп}$ – экономия текущих затрат предприятий от освоения природных ресурсов и ускорения оборота капитала;

$ДЭ_{зап}$ – экономия расходов за счет сокращения сроков запасов материальных ресурсов;

$ДЭ_{пот}$ – экономия расходов, связанных с сокращением потерь грузов при использовании контейнеров и специализированного подвижного состава;

$АП_{вд}$ – прирост прибыли собственников недвижимости при развитии транспортной инфраструктуры;

$ДЭ_{соц}$ – социальный эффект от улучшения транспортного обслуживания пассажиров транспорта в экономике страны.

По нашим расчетам, внетранспортный эффект у пользователей транспорта в 4-5 раз превышает эффект транспорта от роста грузооборота. Очевидно, что при обосновании инфраструктурных проектов и стратегическом планировании развития транспорта необходимо обязательно учитывать внетранспортные эффекты, позволяющие сократить сроки окупаемости таких затрат. Кроме того, следует подумать о возможности отражения этого эффекта транспорта в валовом внутреннем продукте. Учет внетранспортного эффекта в определенной мере может дополнить принцип расчета ценности транспортных услуг при формировании тарифной политики.

Как известно, С.Ю. Витте была выдвинута идея формирования грузовых тарифов по принципу «платежеспособности», т.е. в зависимости от цены перевозимого груза [3]. При переходе на маркетинговые принципы в тарифной политике проф. Абрамовым А.П. [4] была предложена формула определения ценности транспортной услуги железной дороги за счет разности цены перевозимого груза в пункте назначения и отправления. Тогда величина тарифа или стоимости конкретной транспортной услуги (T_{Ty}) должна удовлетворять неравенству

$$T_{Ty} < (Ц_n - Ц_o) - З_{доп} \quad (2)$$

где $Ц_n$ и $Ц_o$ – цена груза в пунктах назначения и отправления соответственно;

$З_{доп}$ – дополнительные затраты грузовладельца, связанные с погрузкой-выгрузкой, хранением, тарой и т.п.).

Если это неравенство не выполняется, то грузовладельцу невыгодно везти товар для продажи i -тым видом транспорта и он выбирает другое решение. При сравнении с другим видом транспорта верхний уровень железнодорожного тарифа следует определять исходя из неравенства:

$$(T_{\text{жд}} + Z_{\text{жд}}^{\text{доп}}) < (T_{\text{др}} + Z_{\text{др}}^{\text{доп}}) < (C_{\text{н}} - C_{\text{о}}), \quad (3)$$

где: $T_{\text{жд}}$ – плата за перевозку груза железнодорожным видом транспорта;
 $Z_{\text{жд}}^{\text{доп}}$ – дополнительные затраты грузовладельца при перевозке железнодорожным видом транспорта;
 $T_{\text{др}}$ – плата за перевозку груза конкурирующим видом транспорта;
 $Z_{\text{др}}^{\text{доп}}$ – дополнительные затраты грузовладельца при перевозке другим видом транспорта.

Таким образом, возникают ограничения дохода транспорта сверху – по конкуренции, и снизу – по уровню транспортных затрат. Такой подход в маркетинговом ценообразовании соответствует принципам формирования лимитных цен.

Правда, в реальной жизни грузовые тарифы на железнодорожном транспорте формируются, в основном, по затратному принципу, т.е. по себестоимости перевозок грузов плюс прибыль. Однако, этот тариф «сверху» регулируется государством, исходя из макроэкономической ситуации в стране и с учетом обеспечения безубыточности транспорта.

Идею учета ценности транспортных услуг в современных условиях развивают профессора Липидус Б.М. и Мачерет Д.А. [5] путем установления нормы добавленной стоимости товара (АТ) в результате его перемещения. Величина стоимости (тарифа) товара в этом случае определяется по формуле:

$$AT = a l q, \quad (4)$$

где: a – норма стоимости товара, зависящая от разности цен товара в пункте назначения и отправления;

l – дальность перевозки груза, км;

q – объем перевозки груза, т.

При этом предлагается установление нормы добавленной стоимости (a) в виде постоянного коэффициента, характеризующего темп увеличения цены товара по мере удаления его от пункта производства, т.е. как безразмерная величина. Это означает, что АТ по-существу будет отражать скорректированные (приведенные) тонно-км. Эти показатели, рассчитанные по предлагаемой системе тарифов, могут быть основой расчета вклада железных дорог в ВВП страны, который значительно превышает доход, установленный по действующим расчётам.

Вместе с тем, полагаем, что, поскольку цена товара в месте его реализации является величиной, существенно зависящей от конъюнктуры местного рынка, то доля влияния транспорта в средних условиях составляет примерно 18-20%, а остальные 80% изменения цены – это влияние складывающейся конъюнктуры и других факторов. В то же время, авторы предлагают считать продукцией транспорта тот природо доход клиента, который обеспечил транспорт за счет перемещения его товара в место продажи.

Однако, по-нашему мнению, более реальной «продукцией» транспорта является перевозка, которая определяется как количество тонн груза перемещенных на определенное расстояние, т.е. тонно-километры (a не тонны, как считают некоторые специалисты). При этом перевозка является измерителем транспортной услуги, которая может быть оптимальна и высококачественна, либо нерациональна и некачественна [6].

Целевой задачей транспорта является наиболее полное удовлетворение потребности страны в перевозках грузов и пассажиров при оптимальном уровне транспортных затрат в конечной стоимости товаров и услуг. В этой связи полагаем, что при конкурентном выборе вида транспорта в реальных условиях логически лучше использовать более стабильные, чем конъюнктурные тарифы, фактические затраты транспорта, выраженные в расширенной формуле сопоставимых приведенных затрат ($C_{\text{пр}}$).

$$C_{\text{пр}} = \mathcal{E}_{\text{тек}} + E_{\text{н}} (K_{\text{т}} - \mathcal{E}_{\text{внт}}) \mathcal{E}_{\text{доп}}, \quad (5)$$

где: $\mathcal{E}_{\text{тек}}$ – сопоставимые текущие эксплуатационные расходы;

$K_{\text{т}}$ – соответствующие капитальные вложения в развитие транспорта;

$\mathcal{E}_{\text{внт}}$ – внетранспортный эффект грузовладельцев от ускорения оборота их ресурсов и улучшения качества транспортного обслуживания;

$E_{\text{н}}$ – нормативный коэффициент эффективности единовременных затрат, зависящий от сроков их окупаемости;

$\mathcal{E}_{\text{доп}}$ – дополнительные затраты грузовладельцев на подвоз-вывоз груза, % погрузочно-разгрузочные работы, хранение, тару и другие работы, которые не входят в основной транспортный тариф.

Победителем на транспортном рынке будет тот вид транспорта, который обеспечит минимальный или меньший уровень реальных сопоставимых приведенных (эксплуатационно-строительных и сопутствующих) затрат [7]. Под сопоставимостью следует понимать необходимость одинакового учета всех статей расходов на сравниваемых видах транспорта. Так, к текущим затратам

и капиталовложениям на автомобильном транспорте необходимо добавлять расходы на содержание и развитие автодорожной инфраструктуры. На железнодорожном транспорте эти затраты полностью учитываются в итоговых расходах и составляют около 28% всех затрат.

В совокупных приведенных затратах следует также учитывать не только сопутствующие внетранспортные эффекты и экономию стоимости оборотных средств, но и другие эффекты, которые получают пользователи транспортом за счет улучшения качества их транспортного обслуживания. Целесообразно также учитывать рост прибыли собственников недвижимости (земли, зданий и т.п.) в зависимости от развития транспорта в определенном регионе. Известно, что еще на стадии проектирования скоростной магистрали Санкт-Петербург–Москва стоимость земли в прилегающих к трассе районах выросла в 3-4 раза. Эти и другие внетранспортные эффекты весьма значительны, как и единовременные, так и с длительным сроком использования, поэтому они должны быть пролонгированы через нормативный коэффициент приведения к текущему периоду. Следует также отметить, что внетранспортные эффекты могут существенно различаться по видам транспорта в связи с разными показателями сроков доставки, массовости перевозки, регулярностью, доступностью, безопасностью и качества обслуживания клиентов [8].

Важным самостоятельным критерием выбора вида транспорта пользователем может быть качество транспортного обслуживания, включая скорость и сроки доставки, комплексность, полнота, доступность, культура обслуживания, безопасность и сохранность груза. Подробно эти показатели и методы их определения представлены в нашей работе по транспортному маркетингу.

Выводы из данного исследования. Таким образом, в текущих условиях сравнение и оценка видов транспорта должна проводиться по реальным тарифным и иным расходам клиентуры, связанных с перевозкой. При этом сравнение по ценности транспортных услуг практически будет аналогично разнице транспортных затрат грузовладельцев, т.е. по тарифам, т.к. прирост цены товара в месте продажи не значительно зависит от способа доставки (за исключением скоропортящейся продукции). Во всяком случае должно соблюдаться главное – выбор вида транспорта должен делать его пользователь, а не транспортное ведомство.

При перспективных стратегических разработках развития транспортной инфраструктуры более правильным следует считать сравнение по совокупным расширенным приведенным затратам, обеспечивая сопоставимость издержек по элементам расходов, в т.ч. в дорожную составляющую и другую инфраструктуру, а также сопутствующие внетранспортные эффекты.

В ряде случаев клиентуре наиболее важным при организации перевозок является критерий качества и безопасности транспортного обслуживания. Для этих целей существует набор конкретных показателей качества к которым может быть добавлены таможенные и другие специфические затраты при международных перевозках, формировании логистических схем по транспортным коридорам и др.

Литература

1. Белов И.В. Экономическая теория транспорта в СССР / И.В. Белов, В.А. Персианов. – М. : Транспорт, 1993. – 415 с.
2. Абрамов А.П. Внетранспортный эффект работы железных дорог / А.П. Абрамов, В.Г. Галабурда // Железнодорожный транспорт. – 2002. – № 3. – С. 41-46.
3. Витте С.Ю. Принципы железнодорожных тарифов по перевозке грузов / С.Ю. Витте. – Киев, 1983. – 342 с.
4. Абрамов А.П. Ценовая стратегия в системе маркетинга / А.П. Абрамов // Железнодорожный транспорт. – 1998. – № 7. – С. 25-31.
5. Лapidус Б.М. Макроэкономический эффект работы железных дорог / Б.М. Лapidус, Д.А. Мачерет // Экономика железных дорог. – 2011. – № 1. – С. 12-17.
6. Транспортный маркетинг : учебник для вузов / под редакцией В.Г. Галабурды, 2-е изд. – М. : УМЦ РЖД, 2011. – 452 с.
7. Аксенов И.М. Маркетинг на объектах транспорта : монография / И.М. Аксенов. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2006. – 334 с.
8. Ефимова Е.Г. Транспорт в мировом хозяйстве / Е.Г. Ефимова. – М. : Анкил, 2007. – 352 с.

УДК 230.342.3:336

Носов О.Ю.,
д.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної
теорії та загальноекономічних дисциплін
Хмельницький кооперативний
торговельно-економічний інститут

РОЗВИТОК СИСТЕМИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. В умовах глобальної фінансової кризи особливо яскраво виявились невіршені проблеми в банківській системі України та зростання ризиків її діяльності. У світовій економіці також виявились невіршені проблеми у сфері діяльності фінансових інститутів та банківських систем, що стимулювало реформування міжнародних стандартів банківського регулювання та нагляду. Проте невіршені проблеми і перманентні кризові явища у фінансовій сфері та банківських системах свідчать, що поки що не досягнутий рівень банківського регулювання і нагляду, спроможний мінімізувати ризики. В Україні здійснюються заходи з адаптації міжнародних стандартів банківського нагляду та регулювання, проте зі значним запізненням від їх запровадження в розвинутих економіках. Реалії поглиблення трансформації української економіки свідчать, що існують об'єктивні та суб'єктивні чинники, які перешкоджають повноцінному використанню міжнародних стандартів банківського регулювання і нагляду. Тому питання аналізу стану запровадження міжнародних стандартів банківського нагляду у взаємозв'язку зі станом монетарної сфери і трансформаційними процесами в українській економіці є актуальними.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика регулювання банківської системи України широко представлена у науковій літературі. Різні аспекти аналізу стану банківської системи та вдосконалення її регулювання у післякризовий період досліджують у своїх працях О. Барановський, В. Геєць, А. Міщенко, М. Пазера. Проблеми методології Базельської угоди та особливостей її застосування для української банківської системи аналізують С. Буковинський, Т. Унковська, О. Яременко, В. Рудько-Селіванов. Проте умови наростання боргової кризи в країнах ЄС та зростання ризиків у банківській системі України вимагають подальшого дослідження проблематики вдосконалення банківського нагляду та регулювання.

Постановка завдання. Метою статті є визначення напрямів подальшого розвитку банківського нагляду та регулювання. Завдання статті полягає у дослідженні особливостей застосування міжнародних стандартів банківського регулювання і нагляду в українській економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виявлення негативних тенденцій у функціонуванні банківської системи та їх своєчасне усунення є необхідною умовою подальшого розвитку та стабілізації української економіки. Моніторинг банківського сектору є складовою сучасних банківських систем. МВФ розробив показники фінансової стійкості, які враховують найголовніші аспекти функціонування банківської системи. Актуальною є розробка системи банківського моніторингу, яка, крім того, має враховувати усі показники, рекомендовані МВФ.

У міжнародній практиці для оцінки стану та для регулювання банківської системи використовується методологія, розроблена Базельським комітетом з банківського нагляду. 1998 року був прийнятий документ Базель I, в якому основним критерієм для оцінки достатності капіталу комерційних банків пропонується використовувати порівняння капіталу банків з його активами.

Для розрахунку ризику використовується показник невиконання зобов'язань контрагентами банків або кредитний ризик. Для розрахунку використовується вплив коливань ринкових цін на торговельний та інвестиційний портфель банків. Сума відсоткового, валютного, фондового і ризику зміни цін на товари складає ринковий ризик. Отримане значення ринкового ризику співставляється зі зниженням кредитного ризику. Відношення капіталу комерційних банків до суми кредитного та ринкового ризику повинно бути не менше ніж 8% [11, с. 20].

Базель II став новою угодою з банківського нагляду для оцінки якості капіталу, виміру та контролю над його достатністю. Розробку і затвердження угоди Базель II планувалось завершити у 2006 році. У документі також є рекомендації наглядовим органам стосовно оцінки, визначення операційного ризику та його обліку для визначення нормативу достатності капіталу.

Поступовий перехід від угоди Базель I до Базель II був пов'язаний зі змінами у світовій економіці, що змінило саму суть фінансових ризиків. Запровадження інформаційних технологій, зокрема Інтернет-банкінгу, призводить до підвищення операційного ризику та зміни його характеристики. Під впливом процесів глобалізації та розширення операцій у зовнішньоекономічній

діяльності зростає правовий ризик. Важливим була оцінка ризику похідних фінансових інструментів, пов'язаних із запровадженням інноваційних механізмів.

Розвиток банківської системи та диференціація джерел залучення ресурсів підвищує ризикованість її діяльності. Своєчасне виявлення та оцінка ризиків і управління ними є фактором підвищення стабільності не тільки монетарної сфери, а й усієї національної економіки.

В умовах глобальної фінансової кризи банківська система України виявилась неспроможною протидіяти зовнішнім та внутрішнім чинникам її дестабілізації. В Україні криза в значній мірі була спровокована невирішеними проблемами в банківській системі. М. Пацера вказує, що існувала невідповідність капіталу українських банків і строків, на які вони надавали кредити юридичним і фізичним особам (що спровокувало кредитні ризики і ризики ліквідності), – позичали за кордоном строком на 4-5 років під 4,5%, а розміщували кредити на 10-20 років під 12%. Тобто, існують значні строкові, а також валютні дисбаланси у банківській системі України [10, с. 28].

НБУ намагався протистояти кризі через валютно-курсову політику, проте комерційні банки фактично знехтували державними інтересами і переміг егоїзм, властивий усім учасникам ринку, коли кошти, виділені для забезпечення ліквідності, були використані на купівлю доларів США, що спровокувало падіння курсу гривні, значну частину кризових процесів було породжено в банківській системі України.

Ж. Довгань звертає увагу, що більшість українських банків останнім часом значно знизили стандарти щодо надання кредитів, не приховуючи часто того ризику, на який йдуть. Зростання сукупного кредитного портфеля банків (у 50 разів за 5 років – це по суті кредитна лихоманка) призвело до того, що позики надавались без оцінки кредитоспроможності клієнтів, взамін банки отримували великі обсяги «поганих» кредитів – понад 10% загального обсягу портфеля [7, с. 20].

Українські банки в умовах кризи не змогли сформувати модель антикризової діяльності. О. Барановський приходять до висновку, що банківські кризи пов'язані з масовими закриттями та злиттям банків або їх поглинаннями державою, а також масовим вилученням населенням вкладів. Механізм появи банківських криз є дуже диверсифікованим: подорожчання національної валюти, валютизація активів банківської системи, високий рівень фінансових ризиків у банківській системі, переважання короткострокових зобов'язань у структурі боргу та інші [1, с. 45].

Заходи державного регулювання ліквідності банківської системи, як підкреслюють аналітики НБУ, мають компенсаційний характер. Кредитна політика комерційних банків, скерована на розширення споживчого кредитування за рахунок зовнішніх запозичень, була чинником підвищення ризиків. Крім того кредити переважно використовувались на поточну діяльність, діяльність, що стимулює розвиток інфляційних процесів. В умовах відсутності товарної пропозиції кредитування стимулює зростання імпорту та негативно позначається на платіжному балансі [9, с. 34].

В. Кудряшов звертає увагу, що рекапіталізація проблемних комерційних банків в Україні здійснюється за рахунок збільшення дефіциту державного бюджету, вкладання до статутного капіталу активів у формі державних облигацій, рефінансування банків НБУ. Як наслідок, зростає державний борг, що може спровокувати інфляцію, тому більш доцільним джерелом фінансування рекапіталізації банків є залучення ресурсів від приватизації державного майна [8, с. 37].

Академік В. Геець пропонує для подолання наслідків фінансової кризи залучати позики під гарантію Світового банку для реструктуризації банківської системи і отримання контрольних пакетів ряду банків, які треба об'єднати з існуючими державними, збільшити їх питому вагу до рівня не менше, ніж 20% у статутному капіталі банківської системи. Після такої реструктуризації в Україні можна буде створити конкурентне банківське середовище, в якому банківський капітал приблизно в рівних частинах контролюватиметься державою, приватним бізнесом, а також іноземним капіталом. При цьому держава не втратить можливості для свого впливу на діяльність банківських інститутів що, як показує досвід високорозвинених країн, здійснюється шляхом збільшення своєї питомої ваги в банківському капіталі. Як результат, регуляторна політика держави у грошово-кредитній сфері може бути успішною [5, с. 5].

У табл. 1 наведені дані про основні індикатори фінансової стійкості (ІФС) депозитних корпорацій, що розроблені відповідно до методології, викладеної у Керівництві зі складання індикаторів фінансової стійкості (МВФ, 2007) на підставі даних грошово-кредитної статистики та банківського нагляду.

Значно підвищує ризикованість банківської діяльності в Україні відсутність інформації про реальних власників банків, а також про можливість поповнення капіталу банків з боку приватного капіталу, що ускладнює прийняття раціональних рішень. За таких обставин управління банківською та грошовою системою не забезпечене об'єктивною інформацією. У сфері регулювання банківською діяльністю наростає конфлікт інтересів. З одного боку, існує гостра суспільна і економічна доцільність створення нарізної достовірної інформації стосовно найважливіших аспектів банківської діяльності, з другого, – потужна система кланових та корпоративних інтересів, зацікавлена в приховуванні реальних власників, вартості їх активів та грошових операцій. Лише розв'язання протиріччя на користь суспільства може створити передумови для вирішення проблеми ефективного регулювання монетарної сфери.

НБУ не має стратегії на вирішення проблеми комерційних банків і замість санації та реабілітації системи зайняв позицію врятування всієї системи, що, в принципі, неможливо зробити. Банки-боржники не банкрутують і з боку НБУ підтримується їх ліквідність, хоча значна частина банків, у тому

числі з іноземним капіталом, отримала досить високі прибутки, беручи участь у процесі споживчого і будівельного кредитування [6, с. 5].

Таблиця 1

Основні індикатори фінансової стійкості банківської системи України
у 2008-2012 рр.

Дані на кінець періоду, %

Показники	2008	2009	2010	2011	2012
1. Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06
2. Співвідношення регулятивного капіталу I рівня до зважених за ризиком активів	11,15	14,23	15,11	13,99	13,77
3. Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	9,16	31,97	29,17	25,76	36,03
4. Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	3,88	13,70	15,27	14,73	19,82
5. Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів					
Резиденти:	96,85	96,56	96,29	98,23	98,41
Депозитні корпорації	3,77	2,67	3,36	4,71	2,80
Центральний банк	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші фінансові корпорації	1,24	1,82	1,70	1,92	1,90
6. Норма прибутку на активи	0,88	-4,38	-1,40	-0,74	0,44
7. Норма прибутку на капітал	7,29	-32,25	-9,73	-5,01	2,92
8. Співвідношення процентної маржі до валового доходу	51,16	66,76	65,98	63,07	64,15
9. Співвідношення процентних витрат до валового доходу	52,95	61,08	61,89	68,26	61,45
10. Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	9,35	11,45	18,84	18,65	22,15
11. Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	32,99	35,88	91,19	94,73	90,28
12. Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	33,10	28,51	21,61	8,41	2,50

Джерело: [2]

Регулювання банківської системи знаходиться під значним пресом корпоративних інтересів комерційних банків, їх власників, певна частина яких є представниками правлячої еліти. Тому лише достатньо сильне втручання держави може розірвати це замкнуте коло невирішених проблем.

Системи нагляду та банківського регулювання в умовах глобальної фінансової кризи показали обмежену спроможність забезпечити повноцінне кредитування економіки. Тому виникла об'єктивна необхідність в адаптації системи банківського нагляду до післякризових умов.

Базельський комітет у вересні 2010 р. розробив засади регулювання банківських систем, які на саміті найбільш розвинутих країн G20 були затверджені і стали новими стандартами регулювання банківського капіталу і ліквідності [4].

Сучасна система банківського нагляду і регулювання передбачає, що Базель III має враховувати додатково оцінку стану усієї банківської системи з врахуванням чинників макрорівня.

Українські вчені звертають увагу, що міжнародні стандарти банківського регулювання і нагляду Базель I і Базель II мають низку проблем, які мають методологічний характер. Перш за все, це їх спрямованість на мікрорегулювання, тобто на регулювання індивідуальних фінансових інститутів та ігнорування найнебезпечніших системних ризиків, тобто ризиків, що мають макрофінансовий і макроекономічний характер [3].

Передумови глобальної фінансової кризи виникли за умов відносної стабільності основних фінансових інститутів та банківських систем і розпочались за умов розбалансування процесів кредитування, заощадження та інвестування.

В Україні в банківській системі запроваджено лише стандарти Базель I, а стандарти Базель II використовуються лише частково. З 2013 р. почали запроваджуватись стандарти Базель III і до 2019 р. передбачається їх повноцінне використання. В сучасних умовах має бути вирішене широке коло поки що не врегульованих проблем банківської діяльності, що вимагає додаткових регулюючих заходів.

Одночасно проведення регулюючих заходів в умовах обмеження кредитних ресурсів у банківській системі для зменшення її ризикованості неминуче призведе до зниження обсягів кредитування за рахунок зменшення частки проблемних кредитів, що має бути враховано при проведенні грошово-кредитної політики.

Висновки з даного дослідження. Подальший розвиток системи банківського нагляду та регулювання в Україні пов'язаний із застосуванням міжнародних стандартів, розроблених Базельським комітетом. В світовій банківській системі відбувся поступовий перехід від стандартів

Базель I до Базель II з відповідною зміною національних стандартів банківського нагляду та регулювання. Проте глобальна фінансова криза виявила чисельні проблеми банківського регулювання, що зумовило розробку і запровадження нових стандартів Базель III. Сучасна система банківського нагляду передбачає перехід від оцінки чинників ризику від мікрорівня до макрорівня. В українській банківській системі поки що вдалося адаптувати стандарти Базель I і частково Базель II. Передбачається тільки розпочати запровадження стандартів Базель III, що буде вимагати значних заходів з подальшого розвитку і вдосконалення системи банківського нагляду і регулювання.

Література

1. Барановський О. Банківська криза: суть, фактори виникнення та особливості прояву / О. Барановський // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 34-48.
2. Бюлетень Національного банку України. – 2013. – №3(240) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58127.
3. Буковинський С.А. Уроки глобальної фінансової кризи: міжнародні проблеми реформування міжнародних стандартів банківського регулювання і нагляду / С.А. Буковинський, Т.Е. Унковська, О.Л. Яременко // Економічна теорія. – 2011. – № 1. – С. 79-90.
4. Влияние новых требований Базель-III для Украины неоднозначно. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrbank.info>.
5. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики в Україні до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 1. – С. 6-23.
6. Геєць В. Формування і розвиток фінансової кризи 2008-2009 років в Україні / В. Геєць // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 5-24.
7. Довгань Ж. Фінансова стійкість банківських установ у період економічної кризи / Ж. Довгань // Вісник НБУ. – 2009. – № 1. – С. 20-26.
8. Кудряшов В. Рекапіталізація проблемних банків з використанням державних ресурсів / В. Кудряшов // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 37-48.
9. Міщенко А. Ліквідність банківської системи України: сучасний стан, чинники та напрями підвищення ефективності регулювання / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2009. – №1. – С.34-41.
10. Пацера М. Світова фінансова криза та її наслідки для банківської системи України / М. Пацера // Вісник НБУ. – 2009. – № 1. – С. 28-33.
11. Рудько-Селиванов В.В. Базельское соглашение по банковскому капиталу и риску производных финансовых инструментов / В.В. Рудько-Селиванов, А.А. Афанасьев, К.Н. Лапина // Деньги и кредит. – 2004. – № 2. – С. 20-25.

УДК 336.225:340.130.5

Крайник О.П.,
д.е.н., професор, зав. кафедрою
економічної політики та економіки праці
Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Податкове регулювання є одним із найважливіших факторів, які визначають конкурентоспроможність підприємства, а підвищення обґрунтованості та ефективності податкової системи створює стимули для розвитку підприємництва, зменшення масштабів тіньової економіки, збільшення надходжень до всіх рівнів бюджетів. Вплив ендогенних та екзогенних факторів на зміну економічної кон'юнктури в умовах економічної кризи зумовили необхідність здійснення термінових економічних реформ, зокрема і реформи податкової системи.

До основних завдань реформування економіки країни, згідно Програми економічних реформ Президента України на 2011-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка,

ефективна держава» та Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки, прийнятої Кабінетом міністрів України, віднесено реформування податкової системи з метою забезпечення відповідності податкового навантаження на бізнес реальним можливостям економіки. Прийняття нового Податкового кодексу внесло значні зміни у процес податкового регулювання. Однак цих змін недостатньо для активізації економічної діяльності. Тому особливо актуальним завданням сьогодення є продовження реформаторських зусиль з метою активізації економічного розвитку країни, в тому числі в сфері оподаткування. Важливими завданнями в цьому аспекті є підвищення ефективності адміністрування податків; зменшення частки податків у витратах підприємств; зміна підходів до організації роботи податкового контролю, що свідчить про актуальність обраної теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми податкового регулювання є предметом уваги багатьох українських вчених, зокрема Т.І. Єфименко, В.Л. Плескач, І.Р. Ковальова, В.В. Кулешіра, Ю.В. Касперовича, П.В. Мельника, Л.Л. Тарангул, О.Д. Василика, В.М. Геєця, Ю.Б. Іванова, Ю.В. Каспрук, А.І. Крисоватого, І.О. Луїної, дослідження котрих свідчать, що податкове регулювання є важливим інструментом впливу на розвиток економічної системи і соціальної сфери. Однак ці дослідження не в повній мірі містять аналіз впливу запровадження Податкового кодексу на економічні процеси в країні, а також не акцентують на стратегічних завданнях реформування податкової системи в найближчій перспективі до яких віднесено: підвищення ефективності адміністрування податків; зменшення частки податків у витратах підприємств; зміна підходів до організації роботи податкового контролю.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження і узагальнення результатів реформування податкової системи в контексті завдань реформування економічної системи України та визначення основних напрямків зміни регуляторних процесів в найближчій перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [1] та Державній програмі активізації розвитку економіки на 2013-2014 [2] роки визначено за необхідне більш ефективно використовувати податкові важелі регулювання національної економіки для підтримки її конкурентоспроможності, прискорення структурних перетворень.

Тому одним з головних завдань реформування податкової системи стало підвищення рівня конкурентоспроможності українських підприємств. Цій меті відповідало розроблення й ухвалення Податкового кодексу, імплементація якого повинна забезпечити створення сприятливого інвестиційного клімату в державі, залучення іноземних інвестицій вітчизняними підприємствами і забезпечення економічного зростання в країні.

Як зазначає Касперович Ю.В., «...податково-бюджетна політика може справляти потужний вплив на сукупний попит, виробництво і зайнятість, коли економіка функціонує значно нижче повної потужності національного виробництва і там, де необхідно, забезпечити стимулювання попиту для економіки» [3].

Принципи податкової системи, закладені в новому Податковому кодексі, інструменти та механізми реалізації податкових відносин розроблені у відповідності до практики зарубіжних країн та кращих світових традицій адміністрування податків, що забезпечує рівність у реалізації прав та інтересів усіх учасників процесу.

Аналіз впливу запровадження Податкового кодексу на міжнародну оцінку податкової системи України за допомогою рейтингу «Doing Business» [2] за індексом «Сплата податків», дало змогу виявити позитивні сторони реформування податкової системи й визначити напрями, що потребують додаткового опрацювання. Такими напрямками, на думку міжнародних експертів, залишається величезна кількість дозвільних і перевіряючих органів та застосування більш жорстких методів контролю підприємницької діяльності. Ці негативні чинники сприяють «тінізації» окремих секторів економіки та є суттєвим гальмом на шляху реалізації розпочатих реформ

Одним із стратегічних завдань реформування податкової системи України визначено зміцнення позицій вітчизняного бізнесу в міжнародній конкурентній боротьбі за рахунок зменшення частки податків у витратах підприємств і скорочення витрат часу платників на нарахування і сплату податків [4].

Комплексне запровадження таких змін до системи оподаткування дасть можливість значним чином покращити якість адміністрування податків і зборів, боротися з оптимізацією податкових зобов'язань на стадії використання коштів, отриманих з порушенням податкового законодавства.

Податковим кодексом передбачено наступні необхідні кроки для зменшення частки податків у витратах підприємств:

- зменшено кількість податків і зборів: загальнодержавних – з 29 до 18, місцевих – з 14 до 5;
- з 2011 року розпочалося поетапне зниження ставки податку на прибуток підприємств, яка в 2014 році має становити лише 16%;
- з 2014 року ставка податку на додану вартість (ПДВ) становитиме 17% [5].

Зниження ставки податків на прибуток підприємств та зменшення кількості податків та зборів повинні зменшити податкове навантаження на підприємство, що сприятиме покращенню його фінансового стану. Важливим у цьому аспекті є зниження ставки єдиного соціального внеску, який сплачується роботодавцем, підвищує собівартість продукції, зменшуючи її прибутковість, і становить

значну частку в загальній сумі обов'язкових платежів, що враховуються при визначенні податкового навантаження на підприємство. Програмою реформ у цій частині передбачено поступове підвищення ставки єдиного соціального внеску для найманих робітників і її зниження для роботодавців. Однак реалізація цієї частини реформування у сфері зміни податкового навантаження потребує додаткового вивчення можливого впливу регуляторної дії на обидві сторони підприємницького процесу.

Натомість, зниження ставки ПДВ не вплине на величину податкового навантаження на підприємство, так як ПДВ є податком на споживання, а відтак перекладається на споживачів, не зменшуючи доходи підприємства.

Положення, закладені в Податковому кодексі України сприятимуть скороченню витрат часу платників на нарахування і сплату податків за рахунок зведення усіх законів з питань оподаткування в єдиний нормативний документ та запровадження електронного документообігу. Важливим напрямком вдосконалення податкової політики є розширення бази оподаткування за рахунок зменшення рівня тінізації економіки та забезпечення рівних конкурентних умов у економічному просторі країни.

Програмою податкового реформування передбачено в чітко визначені терміни вдосконалення правового регулювання відносин між державою та платниками податків, що виникають у процесі започаткування власної справи, податкового обліку, декларування податкових зобов'язань та їх виконання.

Ще одним важливим завданням реформування податкової системи є підвищення ефективності адміністрування податків.

Так, дослідження, проведене В.В. Кулешіром показало, що «важливе місце у вирішенні фінансових проблем розвитку окремих громад може зіграти удосконалення адміністрування вже існуючих джерел наповнення бюджетів, а ефект від включення єдиного податку до джерел наповнення бюджетів розвитку підвищуватиметься у міру зростання фіскальної важливості вказаного податку, що досягається через підвищення та індексацію ставок єдиного податку» [6].

До питання важливості ролі адміністративного регулювання податків звертається також низка інших учених. Так, Плескач В.Л., Ковальов І.Р. вважають, що «становлення й розвиток податкової системи в Україні відбуваються в умовах політичних, економічних і структурних реформ. Невідкладне проведення податкової реформи було необхідним як для поліпшення бізнес-середовища, так і для стабілізації державних фінансів.

Одним із завдань щодо запровадження змін у податковому законодавстві є підвищення ефективності адміністрування податків, що передбачає необхідність проведення інформаційно-аналітичного спектру робіт з обґрунтування ефективності управлінських рішень в органах фінансової та фіскальної сфер» [7], а Єфименко Т.І. зазначає, що витрати на адміністрування нових податків повинні бути мінімізовані [8].

Процес застосування адміністративних процедур викликає найбільше застережень з боку підприємницького середовища і є однією з найслабших ланок податкової системи.

Вирішення цієї проблеми забезпечить зменшення тіньового сектора та запобігання ухилень від сплати податків і зборів; збільшення надходжень до всіх рівнів бюджетів; покращення умов надходження інвестиційних ресурсів; формування високої податкової культури у платників податків.

Основним напрямком зміни у системі адміністрування податків є спрощення адміністрування податків для підприємств, зменшення витрат часу й коштів суб'єктів підприємницької діяльності на ведення податкового обліку та звітності й сплату податків.

Виконання цього завдання передбачає підвищення рівня інформаційного забезпечення й упровадження автоматизованої системи документообігу для зниження витрат на адміністрування податків; удосконалення порядку реєстрації платників податків; запровадження прозорої системи відповідальності співробітників податкової служби. Зміна правил адміністрування податків повинна забезпечити отримання економічного ефекту за рахунок зменшення рівня тінізації економіки та збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів. Однак, такий ефект можна отримати лише у разі сприйняття нових правил більшістю платників податків за рахунок налагодження копійкою роз'яснювальної роботи щодо необхідності та суті нових правил адміністрування; зміни ставлення податкових органів до платників, налагодження дійсно партнерських стосунків між ними; ефективної боротьби з корупцією; підвищення ступеня довіри до влади в цілому.

Наступним кроком на шляху удосконалення системи податкового регулювання є зміна підходів до організації роботи податкового контролю, тобто визначення кількості та чітка регламентація видів перевірок, встановлення переліку документів, які мають бути пред'явлені для проведення документальної виїзної та фактичної перевірок; періодичності проведення документальних планових перевірок. З ухваленням Податкового кодексу зроблено значний крок уперед на шляху визначення закритого переліку прав і обов'язків платників податків і контролюючих органів з метою запобігання розширенню прав однієї й обмеження прав іншої сторони, а також налагодження партнерських відносин між платниками податків і контролюючими органами. Останнє набуває особливого значення, оскільки від таких відносин значною мірою залежить не лише виконання платниками свого податкового обов'язку, а й ефективність господарської діяльності.

Крім того, до стратегічних завдань реформування податкової системи України належать такі напрями як гармонізація податкового законодавства із законодавством ЄС; забезпечення рівних умов конкуренції в економіці України; зменшення глибини соціальної нерівності.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, з прийняттям Податкового кодексу в Україні започатковано реформування податкової системи та першим кроком до формування цілісної законодавчої бази з питань оподаткування, що регламентує економіко-правові відносини, які виникають в сфері оподаткування та визначає загальні засади встановлення податків і зборів, елементи оподаткування, прав та обов'язків платників податків і контролюючих органів, процедури адміністрування та сплати податків. Зміни податкового регулювання повинні бути спрямовані на досягнення стратегічних цілей економічного і соціального розвитку, підвищення рівня конкурентоспроможності економіки та прискорення інноваційно-інвестиційних процесів в країні.

Вирішення стратегічних завдань реформування податкової системи таких, як: підвищення ефективності адміністрування податків; зменшення частки податків у витратах підприємств; зміна підходів до організації роботи податкового контролю забезпечать розширення бази оподаткування та дотримання рівних конкурентних умов у економічному просторі країни, а тим самим створюють умови для активізації економічних процесів та досягнення високих темпів економічного зростання. Важливим є врахування світового досвіду податкових реформ, який може бути корисним з точки зору вибору найбільш ефективного варіанту податкових інструментів, їх впливу на макроекономічну ситуацію та зменшення соціальної напруженості.

Література

1. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
2. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246247059&cat_id=244203594
3. Касперович Ю.В. Фіскальна трансмісія та її наслідки на формування доходів бюджету / Ю.В. Касперович // Економіка і держава. – 2012. – № 3. – С. 69-73.
4. Contribute to The Doing Business report. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/>
5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Кулешір В. В. Формування та використання фондів розвитку місцевих бюджетів / В. В. Кулешір // Економіка і регіон. – 2011. – № 3(30). – С. 93-96.
7. Плєскач В.Л. Концептуальні засади інформаційно-аналітичного забезпечення модельних досліджень у сфері оподаткування / В.Л. Плєскач, І.Р. Ковалів // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 21-27.
8. Єфименко Т.І. Антикризове податкове регулювання фінансового сектору / Т.І. Єфименко // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 3-21.

УДК 338. 2: 001 (477); 378.2

Ландіна Т.В.,
 д.е.н., професор кафедри обліку і аудиту
 Мельничук І.І.
 викладач кафедри обліку і аудиту

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ НАУКИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Постановка проблеми. Україна, будучи центром Європи, завжди славилася своїми науковими кадрами. Сьогодні увесь світ знає таких вітчизняних науковців, як Патона Б.Є., Вернадського В.І., Корольова С.П., Голодригу П.Я., Мозолєвського Б.М. та ін. Саме наука виступає найбільшим потенціалом України при виході на міжнародну арену. Однак, як свідчить вітчизняна практика, сучасна наука переживає не найкращі часи, оскільки відчуває недостатність фінансування. Наслідком цього є міграція українських науковців до країн Європи, Азії та Америки.

Україна як держава, що розвивається, постійно відчуває нестачу грошових ресурсів. Дана проблема притаманна багатьом пострадянським країнам. Це пов'язано з багатьма причинами, зокрема:

- політична нестабільність;
- непродумана бюджетна, фінансова політики держави;
- низький рівень життя населення;
- невизначеність пріоритетів розвитку країни;
- світова фінансова криза тощо.

Усі кошти держави сьогодні направлені на вирішення даних проблем, оскільки саме вони є найбільш важливими, мають пріоритетне значення та потребують негайного розв'язання. Однак, як свідчить дійсність, проблеми науки все гостріше постають перед суспільством і потребують все більшої уваги з боку розпорядників бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам фінансування науки присвячено роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, дослідженню зарубіжного досвіду фінансового питання науки приділено увагу в роботах Зеленої З.В. [1], Ілляшенко Т.О. [2], Даниленко С.М. [3] та Ващенко В.С. [4] вивчали дані проблем шляхом дослідження вітчизняної практики. Серед російських вчених відзначилися своїми працями у цій галузі Д.Львов, Г.Георгієв, І. Єгоров та інші.

Незважаючи на значні здобутки, одержані при вивченні проблем фінансування науки, окремі актуальні питання залишаються недостатньо висвітленими. Зокрема, необхідно поглибити дослідження у сфері застосування альтернативних джерел фінансування даної сфери в умовах катастрофічного дефіциту держбюджету та теперішніх реалій розвитку країни.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних проблем фінансування науки України на сучасному етапі її розвитку та надання рекомендацій щодо вирішення поставленого питання шляхом використання альтернативних фінансових джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна – центр Європи, ще за часів Радянського Союзу славилася визначними науковцями та значними досягненнями у сфері науки. Однак, за останні двадцять років темпи розвитку науки значно сповільнилися і причини цього криються у недостатності фінансування даної сфери. Так, голова Центрального комітету профспілки працівників НАН України А.І. Широков у своїй доповіді зазначив, що у державному бюджеті 2011 року мінімальні потреби НАН України були враховані лише на 64,5% [5]. Бюджет НАН України за останні 2 роки зріс лише на 11 %, в той час як бюджети силових структур збільшилися на 30% і більше (таблиця 1).

Таблиця 1

Рівень асигнувань з державного бюджету (млн. грн.)

Відомство	2010 р.	2012 р.	Приріст, %
Генеральна прокуратура	1216,36	2476,40	103
СБУ	2322,01	3129,12	35
МВС	9678,95	12667,75	31
НАН України	2193,00	2438,97	11

Джерело: [5]

Наслідком такої непродуманої політики держави є зниження рівня життя науковців, їх небажання працювати в жахливих умовах і в кінцевому результаті – виїзд за межі України для продовження своєї діяльності або ж перекваліфікація в інші сфери роботи.

На вітчизняному законодавчому рівні закріплено, що фінансування науки повинно здійснювати на рівні не менше 1,7% ВВП [6]. В той же час, у світі даний показник складає 3%. При цьому, протягом останніх років значення даного показника для України не перевищує навіть 0,5 % (таблиця 2).

Таблиця 2

Витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт в Україні у % до ВВП

Рік	Питома вага витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у ВВП	Витрати Державного бюджету на наукові та науково-технічні роботи в Україні
1996	1,36	0,46
1997	1,35	0,50
1998	1,31	0,35
1999	0,99	0,33
2000	0,96	0,36
2001	0,98	0,37
2002	0,95	0,32
2003	1,06	0,35
2004	1,03	0,42
2005	0,99	0,42
2006	0,91	0,38
2007	0,86	0,39
2008	0,84	0,41
2009	0,86	0,37
2010	0,82	0,34

Джерело: [7]

Видатки на наукову і науково-технічну діяльність є захищеними статтями видатків Державного бюджету України. Більша частина даних видатків фінансується за рахунок коштів державного бюджету (таблиця 3).

Таблиця 3

Динаміка фінансування галузі «Наука» з державного бюджету за останні роки, млн. грн.

Показник	Рік				
	1995	2000	2005	2008	2009
Всього	651962,0	2046339,0	5160399,8	8024758,9	7822209,8
Держбюджету	244896,1	614513,5	1711174,5	3909777,6	3398553,5
Місцевих бюджетів	26473,6	39923,1	30626,0
Позабюджетних фондів	53925,2	18582,4	24937,6	38143,5	40797,5
Власних коштів	14582,5	61294,6	338484,8	592523,9	629376,8
Укр. підприємств	233375,9	785788,4	1680100,3	2072199,8	1870820,7
Нерезидентів	101916,3	477079,1	1258037,9	1254902,1	1743426,1
Інших джерел	3266,0	89081,0	121191,1	117288,9	108609,2

Джерело: [7]

Для того, щоб зменшити навантаження на видаткову частину бюджету та підвищити рівень фінансування науки України перед державою стоїть завдання пошуку джерел фінансових ресурсів для покращення рівня фінансового забезпечення даної сфери. Думки економістів та вчених щодо основних таких джерел розходяться. При цьому, виділяють такі основні шляхи фінансування науки та наукових досліджень:

- фінансування за рахунок державного бюджету;
- фінансування з приватного сектору;
- фінансування за допомогою філантропів;
- використання міжнародної допомоги.

Виділення даних джерел пов'язано з досвідом зарубіжних країн (таблиця 4), які питанням розвитку науки приділяються значну увагу і частка витрат на фінансування якої досягає від 3 та 7 % ВВП.

Таблиця 4

Фінансування науки та наукових досліджень (закордонний досвід)

Країна	Метод фінансування	Характеристика методу
Японія	Фінансування з приватного сектору	На частку приватного сектора припадає від 50 до 70% загального фінансування науки.
Росія	Фінансування за рахунок державного бюджету	Фінансування наукових досліджень відбувається за рахунок державних коштів у обсязі від 75 до 90%.
Німеччина	Фінансування з приватного сектору	Виконує від 60 до 75% всіх наукових досліджень і розробок у цих країнах, фінансує понад 70% наукових робіт.
Франція	Фінансування за рахунок державного бюджету з частковим використанням допомоги філантропів	Державне фінансування здійснюється із державного бюджету – 87%, за рахунок допомоги філантропів – 10%.
США	Фінансування за рахунок державного бюджету з використанням допомоги приватного сектору	Доля фінансування науки із держбюджету коливається в діапазоні від 55% до 75%

Джерело: [8]

З таблиці 4 можна зробити висновок, що для фінансування наукової галузі розвинені країни світу активно залучають кошти приватного сектору та філантропів. В Україні ж суб'єкти господарювання не зацікавлені у вкладанні коштів, оскільки рівень їх окупності складає 5 і більше років. Благодійники також не зацікавлені у підтримці даного сектору, оскільки не відчувають підтримки з боку держави у податковому та регулюючому аспекті. Пожвавлення тут можливе за рахунок прийняття та реформування законів про благодійницьку і неприбуткову діяльність, а також створення клімату суспільного визнання та введення переваг, пов'язаних з виникаючими зобов'язаннями перед бюджетом у вигляді податкових та обов'язкових платежів.

Сьогодні, коли Україна виходить на міжнародну арену визнання, можна говорити про міжнародну підтримку фінансування науки в країні. Але для цього необхідно привернути увагу закордонних партнерів, створити оптимальні умови їх бізнесу в державі та використовувати кошти міжнародних організацій тільки за цільовим призначенням, враховуючи соціальні потреби.

Тому, на даний час основними завданнями держави є:

- виділення пріоритетних напрямків наукових досліджень;
- створення сприятливих умов для залучення коштів вітчизняних господарюючих суб'єктів та іноземних партнерів;
- створення комітету науки у складі ВРУ;
- забезпечення цільового використання коштів, направлених на проведення досліджень.

Висновки з даного дослідження. Аналізуючи джерела фінансування науки в Україні можна зробити висновок, що більша частина коштів для фінансування даної сфери виділяється з державного бюджету. Однак, на сьогоднішній день даних ресурсів катастрофічно не вистачає. Це, в свою чергу, негативно впливає на якість проведення досліджень науковцями. Тому пропонується використовувати кошти приватного сектору та міжнародних організацій для фінансування наукової діяльності держави.

Література

1. Зелена З.В. Зарубіжний досвід фінансування освіти і науки в Україні / З.В. Зелена // Сучасні тенденції державних фінансів – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libfor.com/index.php?newsid=302>.
2. Ілляшенко Т.О. Проблеми та перспективи фінансування освіти і науки в Україні в умовах економічної кризи / Т.О. Ілляшенко, І.О. Радіонова // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 1. – С. 223-228.
3. Даниленко С.М. Аналіз сучасного стану та ефективності фінансового забезпечення наукових досліджень та інновацій в Україні [Електронний ресурс] / С.М. Даниленко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2010_17/stat_17/34.pdf.
4. Колобердянко І.І. Проблеми державної підтримки науки в Україні / Колобердянко І.І., Ващенко В.С., Маллакурбанова О.А. // Вісник Запорізького нац.-го університету. – 2011. – №3(11). – С. 176-184.
5. Широков А.І. Щодо фінансування науки в Україні НАН України / А.І. Широков // Вісник Національної академії наук України. – 2012. – № 5. – С. 43-45
6. Про наукову і науково-технічну діяльність – Закон України № 1977-ХІІ від 13.12.1991 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>.
7. Фінансування науки в Україні. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Держкомстату України – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Галаган А. Фінансування науки та освіти огляд світових тенденцій / А. Галаган // Соціально-гуманітарні знання. – 2008. – № 2. – С. 116.

УДК 330.111.62

Брайловський І.А.,
к.е.н., директор
ДП «Наукова спілка Донбасу»

ЗАСОБИ ДЕРЖАВИ СТОСОВНО ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Постановка проблеми. При реалізації проектів державно-приватного партнерства (ДПП) неодмінно виникають ризики, які можуть знизити ефективність цих проектів або навіть призвести до їх припинення. Ризики розподіляються між партнерами ДПП, однак, в умовах України, на нашу думку, украй важливим є управління ризиками з боку державних органів – однієї зі сторін проектів ДПП. Тому розробка системи заходів держави стосовно зниження рівня ризиковості державно-приватного партнерства є украй актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми ризиків державно-приватного партнерства розглядали в своїх роботах такі відомі зарубіжні дослідники, як Лі Бінга, А. Акінтоя, П.Евардс і К. Хардкастл [8]. Значну увагу даним питанням приділили Л. Шарінгер, В.І. Якунін, М.В. Вілісов, В.Г. Варнавський [1] та інші. Вони зокрема узагальнили і класифікували ризики ДПП, обґрунтувавши різні принципи класифікацій, а також детально розглядали підходи до розуміння економічної сутності державно-приватних угод. Разом з тим, види, форми та засоби державної підтримки, яка б дозволила знизити ризики приватних інвестицій, поки що у вітчизняній науковій сфері досліджені недостатньо. Особливо актуальною зараз є розробка та пропозиція різноманітних інструментів, які б допомагали виявляти ризиковані аспекти державно-приватного проекту.

Постановка завдання. Мета статті – охарактеризувати засоби зниження ризиків проектів державно-приватного партнерства з боку органів державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зниження наслідків ризику – це будь-які дії, які можуть бути застосованими для скорочення:

- імовірності ризику, що може виникнути;
- наслідків для договірної сторони, якщо ризик має місце.

Фахівці виділяють два типи варіантів пом'якшення ризиків:

1) спочатку застосовуються варіанти, спрямовані на обмеження ймовірності виникнення події ризику або зменшення його наслідків для проекту, у разі якщо він матеріалізується;

2) потім – варіанти, які спрямовані на мінімізацію прямих фінансових наслідків ризику, який матеріалізувався (як правило, здійснюються за рахунок співпраці між сторонами) [2]. У багатьох випадках це може потребувати використання методу істотного негативного впливу режиму, який було описано вище.

Зниження ризику є спробою зменшити вплив ризику на відповідний елемент процесу реалізації проекту. Практика пом'якшення наслідків ризиків варіюється в значних межах залежно від типу ризику і того, до якого партнера він відноситься: держави або приватного партнера. Різновид проекту державно-приватного партнерства також може виступати в якості засобу зниження рівня ризику. Наприклад, передача контролю над деякими ресурсами для зберігання води приватному партнеру в умовах реалізації проекту ДПП з водопостачання, може зменшити ризик перебоїв у наданні даної послуги споживачам.

Незалежно від того, чи буде нести небезпеку ризику приватний партнер чи урядовий, в інтересах обох сторін діяти так, щоб ризик не матеріалізувався. Наприклад, незважаючи на те, що ризики проектування та будівництва, по суті лягають тільки на приватного партнера, матеріалізація ризиків у даній сфері є потенціалом, який може впливати на кінцевий результат проекту, в якому зацікавлений уряд, у вигляді затримок або перерв в обслуговуванні, меншої ефективності послуг або, у крайньому випадку, привести до катастрофічного провалу проекту ДПП в цілому. Таким чином, існує сильний стимул для кожної зі сторін активно управляти ризиками на протязі всієї дії проекту. В той же час, урядові структури повинні поводитись обережно, щоб не стати надмірно залученими в управління ризиками, які переважно лягають на приватного партнера.

Засоби державного сектора стосовно зниження ризиків включають в себе: здійснення досліджень до оголошення тендерів; аналіз кращих практик проведення та оцінки тендеру; скорочення можливостей для ненавмисного прийняття на себе ризику; розробка плану дій у випадку непередбаченого припинення надання послуг за проектом; структурування платежів таким чином, щоб мінімізувати фінансові втрати навіть у випадку неналежного рівня реалізації проекту; страхування проекту в міру необхідності; аналіз кращих практик моніторингу, контролю та управління; визнання того, що співвідношення ціни і якості, не обов'язково означає "низька вартість" [3].

Здійснення досліджень до оголошення тендерів має ряд компонентів, у тому числі:

- Визначення бажаних результатів проекту. Бажаним результатом є фактичні вигоди, які будуть забезпечені в рамках реалізації проекту. Головним ризиком для державного сектора при цьому є те, що приватний партнер не зможе досягти цих результатів в процесі реалізації проекту. Здійснюваний урядовими структурами ризик-аналіз, у даному випадку, має зосередитися, в першу чергу, на вивченні засобів досягнення бажаних результатів.

- Застосування тесту на суспільний інтерес. Тест на суспільний інтерес повинен зосереджуватися на таких питаннях, як: ефективність проекту в досягненні цілей державної політики; забезпечення прав осіб, які потребують послуг, передбачених проектом; забезпечення відкритого та рівного доступу всіх членів суспільства до інфраструктури; збереження здоров'я та безпеки громадян; захист прав споживачів, а також підтримка екологічної безпеки. Правильне застосування тесту на суспільний інтерес допомагає уряду в розробці та реалізації заходів із зниження ризиків.

- Підтвердження правової можливості укласти контракт з приватним партнером. Для уникнення подальших юридичних ускладнень, які можуть привести до виникнення проблем і затримок, життєво важливо перевірити, перед проведенням тендеру, правову здатність уряду або урядового агентства укласти контракт з приватним партнером на передбачених умовах, і можливість сторін виконувати всі свої зобов'язання за контрактом. У деяких випадках може виникнути необхідність внесення змін у відповідні законодавчі акти.

- Виявлення необхідних дозволів управлінських структур і сприяння їх видачі. Низка необхідних державних і відомчих погоджень та визначення можливостей розв'язання потенційних проблем в їх отриманні повинні бути виявлені до початку тендеру. Такі погодження можуть включати в себе: необхідність затвердження тих або інших аспектів проекту у планах місцевих рад; погодження з агентством з охорони навколишнього середовища, організаціями благоустрою різних рівнів; прийняття спеціальних законодавчих актів і постанов уряду стосовно податкових механізмів або режиму іноземних інвестицій тощо. Урядові структури повинні розглянути, які дії вони зобов'язані здійснити для забезпечення погодження інших органів управління.

- Прогнозування і виявлення відповідних процедур для вирішення питань землеволодіння. Потенційні проблеми землекористування також повинні бути досліджені заздалегідь. Якщо, наприклад, проект вимагає закриття доріг загального користування, надання сервітівів на землі спеціального призначення або надання оренди землі за межами статутних норм, це може викликати тривалі процедури, які повинні бути враховані в проекті ДПП, також необхідно враховувати пов'язані з цими процедурами можливі ризики та додаткові витрати. Проблеми землекористування є сферою, з якою приватний сектор в значній мірі незнайомий, не має належного досвіду і засобів впливу для їх вирішення, що може привести до значних затримок і створити непередбачені витрати в рамках проекту. Урядові структури мають досвід у цій галузі, що може мати вирішальне значення для мінімізації ризиків у даній сфері. Крім того, якщо урядові структури вирішать надати земельні ресурси або регіони для реалізації проекту або запропонувати землі, найбільш придатні для цього, це може викликати початок громадських слухань. Це може стосуватися розвитку певного регіону та охорони навколишнього середовища тощо. Урядові агенти можуть забезпечити сприяння мінімізації опозиції громадськості під час таких слухань і забезпечити розв'язання проблеми можливого потоку погоджень з іншими управлінськими структурами.

Державний сектор має провести такі дослідження на етапі попередньої оцінки проекту державно-приватного партнерства та на окремих бізнес-етапах його реалізації.

Аналіз кращих практик проведення та оцінки тендерів повинен здійснюватися для забезпечення вибору кращого претендента. Процеси такого аналізу включають вивчення досвіду розробки чітких критеріїв оцінки претендентів та їх пропозицій, що створює основу для забезпечення відкритості і чесності проведення відбору, побудови чіткої та інформативної системи документів тендерної заявки на підставі уже існуючого в країні або за кордоном досвіду. Важливо, щоб уряд розробив і підтримував чітку та структуровану систему співпраці з учасниками торгів протягом всього тендерного процесу, враховуючи при цьому чітке розуміння і бачення розподілу ризиків у даній сфері. Тендерні документи повинні містити достатню, але не надмірну інформацію. Надлишок інформації може привести до спотворення першочергових цілей урядових структур, а також може обмежити кількість учасників торгів конкретного варіанту проекту через невиправдані обмеження їх здатності забезпечувати інновації. У той же час, уряд повинен мати чітке уявлення про свої вимоги і про будь-які обмеження, які вони накладають на претендентів. Чим більше інформації (в розумних межах) надано претендентам, щоб дозволити їм оцінити можливі ризики, тим краще претенденти можуть здійснити їх кількісну і якісну оцінку.

Уряд не повинен, як само собою зрозумілу, завжди приймати найнижчу ціну пропозиції, оскільки вона не завжди представляє краще співвідношення ціни і результату. Повинні бути вироблені відповідні процеси оцінки для забезпечення вибору кращого варіанту такого співвідношення, особливо враховуючи довгострокові перспективи.

Проект угоди повинен бути структурований і управлятися таким чином, щоб зменшити можливості для державної установи ненавмисно взяти на себе окремі ризики або виплачувати премії

за ризик приватному партнеру. Це може бути досягнуто, наприклад, засобами запобігання зайвої участі держави у проектуванні та будівництві або реалізації допоміжних процесів надання послуг. У рамках державно-приватного партнерства, стимулом для приватного партнера, для того, щоб він отримав право будівництва, є те, що він отримує оплату тільки тоді, коли інфраструктура та пов'язані з нею послуги надаються із заздалегідь обумовленою якістю і рівнем.

Під час фази підготовки договору проекту ДПП, уряд має забезпечити, щоб державний моніторинг надання послуг та оцінки їх якості не враховував будь-які припущення наявності операційних ризиків, які повинні накладатися на приватного партнера.

У випадку непередбаченого припинення надання послуг за проектом у роботі [6] пропонується виконати наступний план дій. Якщо у приватного партнера виникає подія якогось суттєвого ризику, який має життєво важливе значення для кінцевої реалізації проекту ДПП і цей партнер не може ефективно подолати або нейтралізувати такий ризик, держава повинна мати можливість забезпечити безперервність надання послуг, передбачених проектом. Як приклад можна навести випадок, коли приватний учасник державно-приватного партнерства стає неплатоспроможним. Тому, повинен бути підготовлений і готовий до реалізації резервний план на випадок того, що проект стає нежиттєздатним. Такий план повинен бути розроблений у відповідності до умов контракту та передбачати за замовчуванням всі кроки стосовно припинення відносин з неспроможним партнером і налагодження відносин з іншим.

У резервному плані повинні бути враховані всі аспекти, які можуть виходити за рамки умов договору контракту ДПП, а також стратегії для боротьби з основними форс-мажорними обставинами, які приватний партнер не в змозі компенсувати. Резервний план повинен враховувати потенційний тиск на уряд і забезпечити надалі надання основних та будь-яких допоміжних послуг.

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи, відзначимо, що категорія ризиків грає значну роль у відносинах державно-приватного партнерства. Як і будь-який вид економічної діяльності, ДПП, в процесі своєї реалізації може зазнавати тих чи інших впливів, які можуть негативно позначитися на кінцевих результатах проекту. Ключовими факторами при оцінці ризиків є: імовірності їх виникнення та ступінь наслідків (впливу) ризиків, якщо вони мають місце.

На нашу думку, необхідне формування особливого підходу до оцінки ризиків проектів державно-приватного партнерства, особливо – з точки зору держави.

Література

1. Варнавский В.Г. Государственно-частное партнерство как альтернатива приватизации в инфраструктурном комплексе / В.Г. Варнавский // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 2. – С. 47-52.
2. Головатенко О.С. Ризики та напрями їх подолання при розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві / О.С. Головатенко // Науковий вісник. – Вип. 2(4): Державне та муніципальне управління. – К. – 2008. – С. 264-270.
3. Клинова М.В. Государство и бизнес: формы и стратегии взаимодействия / М.В. Клинова // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 11. – С. 104-116.
4. Риски бизнеса в частно-государственном партнерстве [Национальный доклад]. – М. : Ассоциация Менеджеров, 2007. – 116 с.
5. Furnell Chris. Risk identification and risk allocation in project finance transactions, paper presented at the Faculty of Law / Chris Furnell. – The University of Melbourne. – May 2000. – P. 1.
6. Jin X.H, Doloi H. Interpreting risk allocation mechanism in public-private partnership projects: An empirical study in a transaction cost economics perspective. / X.H Jin, H. Doloi // Constr. Manage. Econom. – 2008. – № 26(7). – P. 707-721.
7. Klein Michael. The Risk Premium for Evaluating Public Projects / Michael Klein. // Oxford Review of Economic Policy. – 1997. – № 13 (4) . – P. 29-42.
8. The allocation of risk in PPP/PFI construction projects in the UK / Li Binga, A.Akintoye, P.J.Edwards, C.Hardcastle // International Journal of Projekt Management. – 2004. – 23. – P. 25-35.

УДК 330.342

Кушнір Л.Л.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної
теорії та прикладної економіки
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»

ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ГОСПОДАРСЬКОГО МЕХАНІЗМУ

Постановка проблеми. Ефективне використання та науково організоване відтворення економічних ресурсів (факторів виробництва) являється характерною рисою розвиненої системи національної економіки, органічним і невід'ємним складником притаманного їй господарського механізму. Останній у загальному випадку розуміється як сукупність організаційно-економічних форм і методів державного впливу на економіку.

Об'єктивним індикатором ефективності функціонування господарського механізму національної економіки є зрушення в кількісних показниках і технічних характеристиках її основного капіталу, який в Україні внаслідок прискореного переходу до ринкових відносин зазнав складних і суперечливих трансформацій. Аналіз зв'язку між інституціональними трансформаціями основного капіталу, інтенсивністю відтворення даного ресурсу та ефективністю функціонування господарського механізму національної економіки України є актуальним з огляду на визрілу необхідність стратегічного планування економічного курсу держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам відтворення капіталу (в тому числі й основного) і трансформації господарського механізму національної економіки України в період її переходу до ринкових відносин присвячено чимало наукових праць. Частина з них мають статус монографічних досліджень. До таких, зокрема, належать монографії О.М. Алімова, В.М. Гейця, А.А. Гриценка, Н.І. Дучинської, Б.Є. Кваснюка, С.С. Ніколенка, Л.В. Шинкарук та інших дослідників. Аналіз цих та інших публікацій показує, що їх автори, зазвичай, розглядають проблему інтенсифікації відтворення основного капіталу та проблему формування ефективного господарського механізму як дві різні проблеми і не акцентують увагу на існуванні зв'язку між ними. Поміж тим, згаданий зв'язок є очевидним і його наукова актуалізація цілком своєчасна.

Постановка завдання. Мета даної статті – дослідити, як інституціональні трансформації основного капіталу та зміни у перебігу процесу його відтворення вплинули на ефективність функціонування господарського механізму економіки України в період її переходу до ринкових відносин; на прикладі аналізу основних результатів відтворення цього ресурсу показати, як державна економічна політика щодо відтворення факторів виробництва визначає перспективи сталості розвитку системи національного господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміни у процесі відтворення й технічних характеристик основних засобів являються об'єктивним результатом і специфічним індикатором ефективності господарського механізму національної економіки. Відмова від цілісної системи господарського механізму, що діяв в Україні до початку 1990-х рр., не принесла швидкого економічного успіху і зростання, соціального прогресу і технічної модернізації, яких очікували від роздержавлення і приватизації ресурсів основного капіталу країни.

З початку 1990-х рр. у зв'язку із саморозпуском СРСР та проголошенням Україною державного й економічного суверенітету проблема продуктивного використання ресурсів основного капіталу країни набула особливої гостроти. Відповідно до природно зумовлених факторів розвитку, суспільного поділу праці та п'ятирічних планів будівництва економіки в СРСР в Україні були нагромаджені значні потужності гірничо-металургійного комплексу, паливної і хімічної промисловості, важкого і середнього машинобудування, легкої та харчової промисловості, промисловості будівельних матеріалів, що значною мірою призначалися для задоволення загальносоюзних потреб.

До початку 1990-х рр. близько 40% основних фондів, розміщених на території України, припадало на підприємства союзних відомств. В управлінні союзних міністерств перебувало понад 70% промислово-виробничих фондів, більше 60% транспортних і шляхових об'єктів, 36% фондів будівельних організацій і близько 20% підприємств торгівлі та громадського харчування [1, с. 111]. «Нині, коли внутрішній ринок обмежився кордонами України, значна частина виробничих потужностей виявилася зайвою і належним чином не використовується. До того ж, порушилися виробничі зв'язки між підприємствами, що перебували в кооперації. Певна кількість промислових підприємств або суттєво

скоротила випуск своєї продукції, або спрямувала її переважну частину на зовнішні ринки..., а деякі взагалі перестали існувати» [2, с. 248-249].

Системні зміни, пов'язані із набуттям Україною державного й економічного суверенітету, знайшли своє відображення у трансформації відносин власності й господарського механізму країни. Перед початком реформ 1990-х рр. фактичним власником вітчизняного капіталу була держава. У складі державного сектора економіки України налічувалося близько 40 тис. середніх і 6 тис. великих підприємств [3, с. 9]. Де-юре державна власність поширювалась на всі види економічних ресурсів – землю, капітал, а також частково на працю. Де-факто станом на 1992 р. у державному секторі національної економіки України було зосереджено 73,2% основних засобів і 82,9% зайнятих працівників та випускалося 81,8% промислової продукції. Інтегральний показник частки державного сектора, за оцінками аналітиків, складав 77,0% [4, с. 41]. Така картина перед початком процесів роздержавлення і приватизації простежувалася і в промисловості, яка належала до найрозвиненіших галузей економіки України.

Процеси роздержавлення і приватизації засобів виробництва кардинально змінили картину власності на капітальні ресурси в розрізі суб'єктів власності, галузей економіки та регіонів країни. За даними відомчої звітності з питань приватизації Фонду державного майна України (ФДМУ), з початку процесу приватизації станом на 01.01.12 р. реформовано 127260 об'єктів, з яких більше ніж 3/4 (98481 об'єктів) належали до комунальної форми власності, інші (28779 об'єктів) – до державної [5].

Аналіз кількості об'єктів, що змінили державну форму власності, засвідчує, що до середини минулого десятиліття (2000-2010 рр.) структура власності на ресурси основного капіталу в Україні почала стабілізуватися (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка кількості об'єктів, що змінили державну форму власності
у 1992 р. – 9 місяців 2011 р.**

Роки	Всього	За групами				
		А	В, Г	Д	Е	Ж
1992–1993	1 623	789	826	8		
1994	2 795	1 377	1 408	10		
1995	4 099	1 759	2 319	21		
1996	4 680	2 330	1 980	197		173
1997	2 018	772	867	246		133
1998	1 952	651	754	278	6	263
1999	1659	682	256	386	166	169
2000	1 705	678	147	616	66	198
2001	1 650	816	89	599	26	120
2002	1 594	903	66	483	17	125
2003	1 569	998	37	397	25	112
2004	1 236	774	38	264	37	123
2005	890	549	11	234	19	77
2006	672	387	11	201	9	64
2007	488	372	7	49	15	45
2008	282	220	17	15	14	16
2009	250	191	11	23	9	16
2010	207	155	9	13	17	13
2011 Січень – Вересень	130	88	4	25	4	9

Джерело: наведено за даними [6]

Це дозволяє стверджувати, що перехід до ринкової економіки в руслі основного приватизаційного процесу тривав наближено 15 років. Для порівняння, процес одержавлення економічних ресурсів країни після революції 1917 р. також відбувався близько 15 років [7]. В обох випадках масштаби здійсненого соціального експерименту з штучного перепідпорядкування ресурсів не мають аналогів у світовій економічній історії.

Аналіз динаміки національних ресурсів основного капіталу за роки розвитку України як суверенної держави ілюструє суперечливу картину. Насамперед, несприятливих змін зазнала структура основних засобів провідної в минулому галузі національної економіки – промисловості. За даними Державної служби статистики України, основні засоби (у фактичних цінах на кінець року) становили у 2000 р. 828,8 млрд. грн., у т. ч. у промисловості – 285,3 млрд. грн., або 34,4% загального обсягу

основних засобів [8; с. 89-90, 105]. Станом на 01.01.10 р. загальний обсяг основних засобів склав 3903,7 млрд. грн., у т. ч. у промисловому секторі – 970,9 млрд. грн., або 24,9% (табл. 2).

Таблиця 2

Окремі показники внеску промисловості у розвиток національної економіки України в 1990-2009 рр.

Роки	Показники, %			
	основні засоби промисловості	валова додана вартість	випуск промислової продукції (в основних цінах)	середньорічна кількість найманих працівників
1990	32,4	36,0	50,7	30,4
1995	31,5	34,6	47,4	30,1
2000	34,4	31,4	47,0	29,7
2001	34,0	30,6	48,7	29,5
2002	35,2	30,8	48,4	29,2
2003	35,3	30,3	48,4	29,2
2004	36,9	28,5	48,0	30,1
2005	35,9	30,9	47,8	30,0
2006	33,5	31,7	46,5	29,4
2007	32,3	31,2	45,3	28,8
2008	24,1	30,1	44,5	28,0
2009	24,9	26,9	40,5	26,8

Джерело: наведено за даними [8, с. 105, 370; 9, с. 109, 386]

Як слідує з табл. 2, за 19 років (1990-2009 рр.) частка основних засобів вітчизняної промисловості зменшилася на 7,5%. Знизилися й інші показники: валова додана вартість – на 9,1%, випуск промислової продукції – на 10,2%, частка промислового персоналу – на 3,6%.

Несприятливих змін зазнав якісний стан основного капіталу української промисловості. Як слушно зазначає О.М. Алимов, найбільш суттєвим аспектом якісного стану основних засобів є їх структура за технологічними укладами [2, с. 254-257]. Згідно з теорією «довгих хвиль», протягом останніх століть виникло 5 технологічних укладів, кожний з яких формує свою виробничу структуру (табл. 3).

Таблиця 3

Структура технологічних укладів в промисловості України в 1999 р.

Технологічні уклади (наукомісткість продукції)	Характеристики технологічних укладів, %				
	промислова продукція	фінансування НТР	інноваційні витрати	інвестиції	інвестиції в модернізацію
6-й (4,36)	0,04	0,12	0,64	0,43	0,04
5-й (7,43)	4,71	23,55	8,64	4,52	6,56
4-й (2,41)	42,4	69,47	61,16	20,38	10,88
3-й (0,16)	52,85	6,86	29,55	74,67	82,51

Джерело: наведено за даними [10, с. 56]

Як слідує з даних, наведених у табл. 3, Україна ввійшла у XXI століття з надто низьким технологічним рівнем виробництва. Більше ніж 50% промислової продукції виробляв 3-й технологічний уклад. Майже три чверті всіх інвестицій спрямовувалися в 3-й технологічний уклад, який у розвинених країнах займав не більше 5-10%. Отже, в сучасній промисловості України домінують 3-й і 4-й уклади. Їх частка у промисловому виробництві становить 95%. Частка 5-го й 6-го (сучасного) укладів не перевищує 5%, що змушує визнати ситуацію із засобами праці в промисловості як катастрофічну.

Загрозовою є ситуація з відтворенням основного капіталу в сільському господарстві. Станом на початок 01.01.10 р. вартість основних засобів сільського господарства, мисливства, лісового господарства дорівнювала 103,2 млрд. грн. При цьому їх частка у складі основних засобів національної економіки за минуле десятиліття (2001-2010 рр.) неухильно скорочувалась від 10,2% (2001 р.) до 2,6% (на початок 2010 р.). Значного спаду зазнали й інші показники: валова додана вартість – на 8,0%, випуск продукції – на 6,3%, частка найманих працівників зменшилась на 10,5% (табл. 4).

З 1991 р. по 2010 р. невпинно погіршувалася технічна оснащеність вітчизняного сільського господарства. Катастрофічного скорочення зазнав парк сільськогосподарської техніки: тракторів з 495 тис. шт. до 147 тис. шт., зернозбиральних комбайнів з 107 тис. шт. до 32 тис. шт., вантажних автомобілів з 296 тис. шт. до 101 тис. шт. [11, с. 145]. В особливо загрозовому стані перебуває матеріально-технічне забезпечення фермерських господарств та сільських домогосподарств України.

Так, наприклад, у 2009 р. на 42101 фермерське господарство країни в середньому припадало лише 0,8 трактора, 0,4 сівалки, 0,2 зернозбирального комбайна. Наявний у господарствах машинний парк, його технічний стан не відповідає сучасному технологічному способу виробництва. Значною мірою це є наслідком процесів приватизації, в результаті яких було порушено цілісні майнові комплекси, що й призвело до дисбалансу ресурсів. Значно зменшилося внесення в ґрунт органічних і мінеральних добрив. Якщо в 1990 р. на 1 га посівної площі було внесено 8,6 т органічних добрив, то в 2010 р. – 0,5 т, а мінеральних – відповідно 141 кг і 58 кг поживної речовини, тобто у 2,4 раза менше [12, с. 51, 105-106, 179]. Не кращий стан склався в домашніх господарствах. У 2011 р. тільки 14,6% із них мали техніку, у тому числі плуг – 39,4%, крупорушку – 23,4%, сепаратор – 22,9%, трактор – 16,5%, сівалку – 11,9%, вантажний автомобіль – 2,9%. При цьому 89,3% сільських домогосподарств України використовують для обробітку землі ручну працю, а 10,9% обробляють її тільки вручну [13, с. 20].

Таблиця 4

Окремі показники внеску сільського господарства, мисливства, лісового господарства у розвиток національної економіки України у 2001–2009 рр.

Роки	Показники, %			
	основні засоби с/господарства, мисливства, лісового господарства	валова додана вартість с/господарства, мисливства, лісового господарства	випуск продукції с/господарства, мисливства, лісового господарства (в основних цінах)	кількість найманих працівників с/господарства, мисливства, лісового господарства
2001	10,2	16,3	14,4	17,1
2002	8,9	14,6	13,2	15,3
2003	7,6	12,1	10,9	13,1
2004	6,6	11,9	10,6	11,3
2005	6,0	10,4	9,5	10,0
2006	4,8	8,6	8,3	8,8
2007	3,9	7,5	7,2	7,6
2008	3,1	7,9	7,5	6,9
2009	2,6	8,3	8,1	6,6

Джерело: наведено за даними [8, с. 90, 138]

Характерною ознакою низької ефективності сучасного господарського механізму національної економіки України є високий рівень зносу основних засобів, що станом на 01.01.10 р. складав по країні 60,0%, а на 01.01.11 р. зріс до 74,9% [14, с. 257-258]. Особливо складним він є у розрізі окремих видів економічної діяльності, зокрема, у промисловості – 61,8%; в освіті – 62,4%; в діяльності транспорту та зв'язку – 83,9% [14, с. 283-285].

Є очевидним, що модель відтворення основного капіталу, яка склалася сьогодні в економіці України, працює вкрай неефективно. Як зазначається в авторитетних виданнях [2, с. 256-258], технічний стан і залишковий ресурс конструкцій і споруд більшості галузей господарства в Україні досить низький. Так, більшість нафтопроводів і газопроводів у державі експлуатуються понад 30 років. Як у край незадовільний оцінюється фахівцями стан об'єктів теплової енергетики, близько 75% енергоблоків якої відпрацювали свій ресурс чи близькі до його вичерпання. Турбінне устаткування майже всіх гідроелектростанцій Дніпровського каскаду експлуатується у важких режимах 25-55 років. Воно вичерпало свій ресурс, фізично спрацьоване і потребує термінової заміни. Відповідно до нормативних документів термін служби атомних електростанцій України становить 30-40 років. У розвинених країнах здійснюється активна робота щодо продовження ресурсу корпусів реакторів до 60. В Україні навіть нові атомні реактори, що недавно введені в дію, за оцінками фахівців, мають численні недоробки і відхилення від проектів [2, с. 256-257].

Аналіз показників процесу відтворення основних засобів може свідчити, що в Україні він є надто повільним (табл. 5).

Зважаючи на такі низькі темпи оновлення останніх, неважко підрахувати, що термін окупності основних засобів у державі 30-35 років. До речі, в західних країнах процес окупності основних засобів коливається в межах 5-8 років, що означає відставання України в 3-4 рази [2, с. 257]. У розрізі регіонів показники окупності основних засобів мають досить велику диференціацію. Якщо прийняти весь обсяг введення нових основних засобів по країні за 100%, то, наприклад, частка м. Києва в цьому обсягу становила в 2009 р. 15,0%, Донецької області – 12,6%, Дніпропетровської – 9,3%. Найменша частка припадала на Рівненську область – 1,2% та на м. Севастополь – 0,94% [8, с. 92].

Таблиця 5

Показники введення нових основних засобів в економіці України
 у 2000-2009 рр.

Роки	Показники		
	основні засоби всього, млрд грн	введення в дію нових основних засобів, млрд грн	частка нових основних засобів у загальному обсязі, %
2000	829	23,7	2,86
2001	916	33,3	3,64
2002	965	35,0	3,63
2003	1 026	44,2	4,31
2004	1 141	61,5	5,39
2005	1 276	70,5	5,53
2006	1 569	82,3	5,25
2007	2 047	127,5	6,23
2008	3 150	149,6	4,75
2009	3 904	111,3	2,85

Джерело: наведено за даними [8, с. 89, 92; 9, с. 89, 92]

Критична тенденція з відтворення основного капіталу має місце в аграрній сфері економіки країни. «До 1990 р. в умовах скорочення чисельності працівників і стабілізації площі сільськогосподарських угідь нарощування аграрного потенціалу України здійснювалося шляхом підвищення рівня забезпеченості господарств матеріально-технічними ресурсами, поліпшення їх якості, дотримання технології виробництва» [2, с. 382]. В останні ж 20 років обсяги капітальних вкладень у сільське господарство значно скоротилися. Розвиток ресурсної бази сільського господарства гальмується рядом нерозв'язаних проблем.

Насамперед, чинний механізм економічних відносин безпосередньо між галузями агропромислового комплексу, а також з іншими галузями народного господарства має фрагментарний характер і не забезпечує рівноправних умов господарювання для всіх суб'єктів підприємництва. У результаті переважна більшість товаровиробників у сільському господарстві відчуває хронічну нестачу фінансових ресурсів, що, зокрема, унеможлиблює техніко-технологічне оновлення галузі. Протягом 2001–2010 рр. інвестиції в основний капітал сільського господарства, мисливства та лісового господарства збільшилися від 1,6 млрд. грн. до 12,2 млрд грн., а їх частка в загальній сумі капітальних вкладень по Україні зросла з 5,0% у 2001 р. до 7,2% у 2010 р. [12, с. 34].

Проте, темпи зростання інвестицій у сільське господарство України не можна вважати задовільними. За експертними оцінками, тільки для підтримки існуючого рівня сільськогосподарського виробництва, який існує нині, необхідно до 7 млрд грн інвестицій щорічно. У свою чергу, технічне оновлення галузі орієнтовно обійдеться в 9 млрд. грн. щорічно, а забезпечення потреб у мінеральних добривах і засобах захисту рослин щонайменше в 6 млрд. грн. на рік [2, с. 383-384]. Таким чином, відсутність фінансових ресурсів і можливостей нагромадження капіталу – головна перешкода техніко-технологічного оновлення сільського господарства. У зв'язку з цим, для забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва необхідно створити сприятливі економічні умови для підвищення доходності і відповідно платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, а також для активізації діяльності в цій сфері банківського, промислового і торгового капіталів. Особлива роль в інноваційному оновленні ресурсної бази сільського господарства належить іноземним інвестиціям. Створення сприятливого клімату для інвесторів – одна із найважливіших зовнішньоекономічних функцій держави. Протягом 2002-2011 рр. прямі іноземні інвестиції в сільське господарство, мисливство та лісове господарство збільшилися з 86,8 млн. дол. до 833,7 млн. дол., однак їх частка в загальній сумі прямих іноземних інвестицій у суспільне господарство України практично не змінилась: 1,9% – у 2002 р. й 2011 р. відповідно [12, с. 35-36].

Катастрофічно недостатнім для переходу на принципи сталого розвитку залишається рівень забезпеченості економіки України засобами праці й надання послуг у розрахунку на одну особу. Для прикладу, в розвинених країнах Європейського Союзу, як-от Франція, Австрія, Нідерланди чи Німеччина, ще на початок 2007 р. вартісний обсяг основного капіталу на одного жителя країни значно перевищував рубіж у 100 тис. дол. США [15, с. 51]. Натомість в Україні на 01.01.10 р. при чисельності населення 45962,9 тис. чол. цей показник був на позначці 84,9 тис. грн. [14, с. 62-65], або 10,9 тис. дол. США (за середньорічним курсом НБУ в 2009 р. 7,79 грн. за 1 дол. США). Це вказує на надто слабку забезпеченість населення держави засобами праці й надання послуг у порівнянні з жителями

інших країн, що на практиці є свідченням низької ефективності господарського механізму в аспекті відтворення цього ресурсу.

Висновки з даного дослідження. Підводячи підсумок проаналізованим у дослідженні фактам, оцінкам та судженням, можемо констатувати, що протягом 1990-2011 рр. процес відтворення ресурсів основного капіталу національної економіки України зазнав руйнівних деформацій, зумовлених головним чином політикою необмеженої лібералізації суспільного господарства, що проявилось в катастрофічному зниженні впливу на нього господарського механізму. Можна стверджувати, що, здійснюючи ринкові перетворення, українська держава не лише не спромоглася створити ефективну систему використання економічних ресурсів, але й втратила стратегічні важелі у сфері їх відтворення. Доводиться констатувати, що за умови збереження здійснюваного неоліберального курсу і подальшого ослаблення господарського механізму забезпечити навіть просте відтворення основного капіталу національної економіки навряд чи вдасться.

Настав час суттєво корегувати економічний курс української держави, спрямовувати вітчизняне суспільство і його економічну систему не до химери неолібералізму, а на шлях продуманої і послідовної економічної політики з використанням усіх необхідних для цього елементів господарського механізму та методів загальнодержавного управління: наукового прогнозування розвитку, його загальнодержавного проектування, стратегічного планування й ресурсного забезпечення відповідно до визначених затрат і встановлених термінів.

Література

1. Статистический анализ социально-экономического развития Украины : [монография] / А.Ф. Ревенко, Е.Ю. Болховитинова, Т.Н. Пахомова и др. / НАН Украины ; Институт экономики. – К. : Наукова думка, 1994. – 194 с.
2. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: [монографія] / О.М. Алимов, А.І. Даниленко, В.М. Трегобчук, В.В. Микитенко та ін. – К. : Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.
3. Завершальний етап приватизації в Україні / О.Пасхавер, Л.Верховодова, Т.Воронкова, Н.Терещенко // Центр економічного розвитку. – К. : Міленіум, 2003. – 210 с.
4. Україна: шляхи відродження економічної свободи: [аналітична доповідь] / О.Пасхавер, Л.Верховодова, К.Агеєва, Д.Згортюк. – К. : Центр економічного розвитку, 2010. – 142 с.
5. Інформація щодо реформування відносин власності в Україні за 2011 р. [Електронний ресурс] / Фонд держмайна України. – Режим доступу: <http://www.spfu.gov.ua/ukr/reports/spfu/201112.pdf>.
6. Офіційний веб-сайт Фонду державного майна України [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.spfu.gov.ua/ukr/reports_spfu.php.
7. Кушнір Л.Л. Теоретичне підґрунтя та основні закономірності розвитку системи ресурсного забезпечення національної економіки Радянського періоду (1917-1933 рр.) / Л.Л. Кушнір // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі (Серія: «Економічні науки»). – 2011. – № 3 (48). – С. 252-264
8. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України ; За ред. О.Г. Осауленка ; Відп. за вип. Н.П. Павленко. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с.
9. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Державний комітет статистики України ; За ред. О.Г. Осауленка ; Відп. за вип. П.П. Забродський. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2008. – 571 с.
10. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / за ред. д-ра екон. наук Ю.М. Бажала. – К. : Ін-т екон. прогноз., 2002. – 320 с.
11. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України ; За ред. О.Г. Осауленка ; Відп. за вип. О.Е. Остапчук. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 559 с.
12. Сільське господарство України: статистичний збірник 2010. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 384 с.
13. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості в 2011 році. Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2011. – 80 с.
14. Основні засоби України за 2000-2010 роки : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 292 с.
15. Бобух І.М. Економічна оцінка основного капіталу: міжнародна практика та українські реалії / І.М. Бобух // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 1. – С. 39-53.

УДК 368.9.06 (477)

Світлична О.С.,
к.е.н., доцент кафедри фінансового
менеджменту та фондового ринку
Одеський національний економічний університет

ЕВОЛЮЦІЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. З набуттям незалежності було проголошено, що людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Однак за період незалежності України зазначені конституційні права залишаються нереалізованими.

Україна має найвищий в Європі рівень депопуляції населення. Темпи поглиблення демографічної кризи загрожують національній безпеці України.

Протягом 20-річного періоду поширеність хвороб серед населення України зросла. Якщо в 1992 р. кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань становив 642,3 на 1000 постійного населення, то у 2011р. цей рівень досягнув 710,1 тис. на 1000 населення [1]. Основну структуру поширеності хвороб в Україні, як і в більшості європейських країн, становлять хронічні неінфекційні хвороби, зокрема, хвороби системи кровообігу, злякисні новоутворення, ендокринні і алергічні захворювання, а також соціально небезпечні інфекційні хвороби, зокрема, туберкульоз, ВІЛ/СНІД, хвороби, що передаються статевим шляхом.

Стан здоров'я населення України прямо залежить від рівня фінансування системи охорони здоров'я, але за останні 15 років цей рівень не піднімався вище 3,4 відсотка обсягу ВВП за мінімальної потреби у 5 відсотків. Водночас у європейських країнах цей показник перевищує 10 відсотків [2]. Згідно опитування, проведеного в листопаді 2009 року, за свій рахунок лікується 72,6% населення України, 16,8% займаються самолікуванням і 4,7% – мають страховий поліс [3].

Досі в Україні медичні заклади фінансуються за схемою, яка застосовувалася у Радянському Союзі. Система функціонування медицини в Україні неефективна, адже передбачає затратний механізм фінансування, в якому головним і майже єдиним показником роботи є освоєння виділених бюджетних коштів за рахунок завантаженості ліжко-днів у лікарнях.

В умовах гострої нестачі бюджетних коштів дедалі більша частка амбулаторної і стаціонарної допомоги стає платною. Світовий досвід підтверджує, що найбільш ефективним вирішенням проблеми зміцнення здоров'я населення є впровадження в систему охорони здоров'я механізму медичного страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження медичного страхування присвячено ряд праць науковців та практиків таких, як Базилевич В.Д., Богомаз Н.В., Бондар А.В., Говорушко Т. А., Губар О.Є., Долгошея Н.О., Залетов О.М., Євтушенко Т.П., Окунський А.Р., Тулай О.І., Педченко Т.В., Плиса В.Й., Яворська Т.В. та інші.

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених цій проблемі, сучасний стан охорони здоров'я та фінансування цієї галузі вимагає додаткових досліджень. Зокрема, невирішеним залишається питання системи фінансування охорони здоров'я в Україні, адже бюджетне фінансування не задовольняє існуючі потреби, а введення обов'язкового медичного страхування за рахунок держави також не є ефективним. Це робить медичне страхування непривабливою та неперспективною галуззю економіки країни.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження розвитку медичного страхування в Україні задля виявлення основних проблем цього виду страхування та пошук шляхів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медичне страхування належить до особистого страхування, здійснюється у разі розладу здоров'я з будь-якої причини, у тому числі у зв'язку із хворобою та нещасним випадком.

До медичного страхування відносяться наступні види: медичне страхування (безперервне страхування здоров'я); страхування здоров'я на випадок хвороби; страхування медичних витрат; обов'язкове медичне страхування (осіб, що в'їздять до України).

В Україні одним із перших досвідів застосування добровільного медичного страхування можна вважати лікарняні каси. Це громадські організації, які створюються для забезпечення додаткової медичної допомоги і фінансуються за рахунок членських внесків. Вони досить успішно працюють у багатьох містах України. Житомир, Одеса, Харків, Маріуполь – далеко не всі міста, де до сьогодні використовуються лікарняні каси.

У березні 1999 р. з метою сприяння розвитку відкритого та доступного ринку медичного страхування в Україні було створено Асоціацію «Українське медичне страхове бюро». Членами цієї Асоціації є страхові компанії України та інші юридичні особи, які представляють 12 областей України, АР

Крим та м. Київ. Основною метою Асоціації є сприяння розвитку медичного страхового ринку в Україні шляхом впровадження єдиних правил, вимог і стандартів діяльності, забезпечення необхідної допомоги страховим компаніям у проведенні медичного страхування, організація юридичного захисту прав страховиків та страхувальників, координація зусиль страховиків на ринку послуг медичного страхування.

Законом України «Про страхування» передбачено здійснення медичного страхування як в обов'язковій, так і в добровільній формах [4].

Однак, обов'язкове медичне страхування до цього часу не запроваджене, а добровільне медичне страхування здійснюється страховими компаніями в незначних обсягах. Це обумовлено низкою причин, до яких можна віднести:

- недостатньо розроблена законодавча база;
- вади податкового законодавства;
- недовіра до страхування в цілому;
- недостатнє фінансування галузі охорони здоров'я;
- відсталість технологічної та матеріальної бази медичних установ;
- недосконалий механізм обслуговування застрахованих осіб;
- низький добробут населення;
- кадрові проблеми галузі охорони здоров'я.

За роки незалежності України було підготовлено більше десяти діаметрально протилежних законопроектів, якими визначалися правові норми здійснення обов'язкового медичного страхування, однак питання досі залишається відкритим.

Вже тривалий час, а саме з 3 березня 2004 року, перебувають на розгляді в Парламенті проекти законів, що стосуються впровадження медичного страхування, а саме: Проект Закону "Про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування", реєстраційний № 3370 від 8.10.2003р.; Проект Закону "Про загальнообов'язкове медичне страхування", реєстраційний № 3370-1 від 27.01.2004 р.; Проект Закону "Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування", реєстраційний № 4505; Проект Закону "Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування", реєстраційний № 4505-1.

Ці проекти залежно від їх концептуальної спрямованості можна розділити на дві групи:

- законопроекти № 4505 та № 4505-1 ґрунтуються на концепції соціального страхування і передбачають створення одного національного страхового фонду;
- законопроекти № 3370 і № 3370-1 ґрунтуються на концепції обов'язкового цивільного (комерційного) страхування та орієнтовані на створення конкурентного ринку обов'язкового медичного страхування за участю багатьох конкуруючих комерційних страхових компаній [5, с. 80].

3 березня 2004 року відбулося засідання Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці, на якому розглядалися вищенаведені проекти Законів України з питань медичного страхування. Комітетом було прийнято рішення рекомендувати проект Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування", поданий народними депутатами України І. Франчуком, Р. Богатирьовою, Л. Григорович (реєстраційний № 4505) прийняти за основу, звернутися до Голови Верховної Ради України з проханням передати цей законопроект на опрацювання Комітету з питань соціальної політики і праці, як головному Комітету [6].

Згідно законопроекту "Про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування", медична допомога буде фінансуватися за рахунок бюджетних коштів – це буде перший рівень або базовий, життєзберігаючий.

Другий рівень – основний, здоров'язберігаючий – це обов'язкове медичне страхування, яке оплачується страховими компаніями, котрі мають відповідну ліцензію на здійснення відповідного виду медичного страхування. До страхових компаній, котрі займаються обов'язковим медичним страхуванням ставляться особливі вимоги (досвід роботи, наявність належним чином підготовлених страхових продуктів, зокрема договорів страхування, наявність працівників з відповідним досвідом роботи, фінансові вимоги тощо).

Третій рівень – сервісний, який фінансуватиметься за рахунок програм добровільного медичного страхування та покриватиме все те, що не покривається двома попередніми рівнями [7].

Законом України «Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві» №3612 від 7 липня 2011 року було прийняте рішення про проведення реформи системи охорони здоров'я. Однією з перших і головних цілей медичної реформи було впровадження сімейної медицини на Україні, а також структурування медичних установ за видами допомоги: первинної (амбулаторно-поліклінічна), вторинна (стаціонарна), третинна (на рівні республіканських та обласних лікувальних установ, в тому числі диспансерів), а також екстрена медична допомога, а також частковий перерозподіл фінансування.

Програма економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" від 02.06.2010 р. в частині реформи медичного обслуговування до кінця 2014 р. передбачає переведення усіх медичних закладів на систему контрактних відносин між замовником і постачальником медичних послуг; запровадження єдиної методики розрахунків вартості

медичних послуг, що оплачуються державою; підготовка до запровадження обов'язкового соціального медичного страхування.

Відповідно до Програми економічних реформ на 2010-2014 роки, до кінця 2014 року має бути завершена підготовка до запровадження обов'язкового соціального медичного страхування. І лише після того йтиметься про прийняття Закону про загальнообов'язкове медичне страхування, який планується прийняти у 2015 році [8].

5 квітня 2013 року Верховною Радою України був зареєстрований Проект Закону про загальнообов'язкове державне медичне страхування № 2597-1, який має різні оцінки. Зокрема, заступник голови ради Ліги страхових організацій України Залетов О.М. вважає, що цей законопроект буде гальмом у розвитку державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я, тому що спрямований на створення монопольного страховика у вигляді Фонду обов'язкового медичного страхування. На його думку, це призведе до скорочення приватних інвестицій в охорону здоров'я, оскільки приватним клінікам буде економічно не вигідно працювати в системі загальнообов'язкового державного медичного страхування [9].

Не дивлячись на неурегульованість питань щодо проведення медичного страхування, його питома вага у загальному обсязі страхових послуг, починаючи з 2004 року, неухильно зростає (рис. 1).

При цьому найбільшою популярністю користується медичне страхування (безперервне страхування життя), яке займає у структурі видів медичного страхування понад 60 %.

Слід зазначити, що особливістю вітчизняного ринка медичного страхування є те, що тільки 5% договорів добровільного медичного страхування припадає на роздрібний сегмент, у той час як питома вага корпоративного страхування в загальному портфелі українських страховиків становить 95% [10].

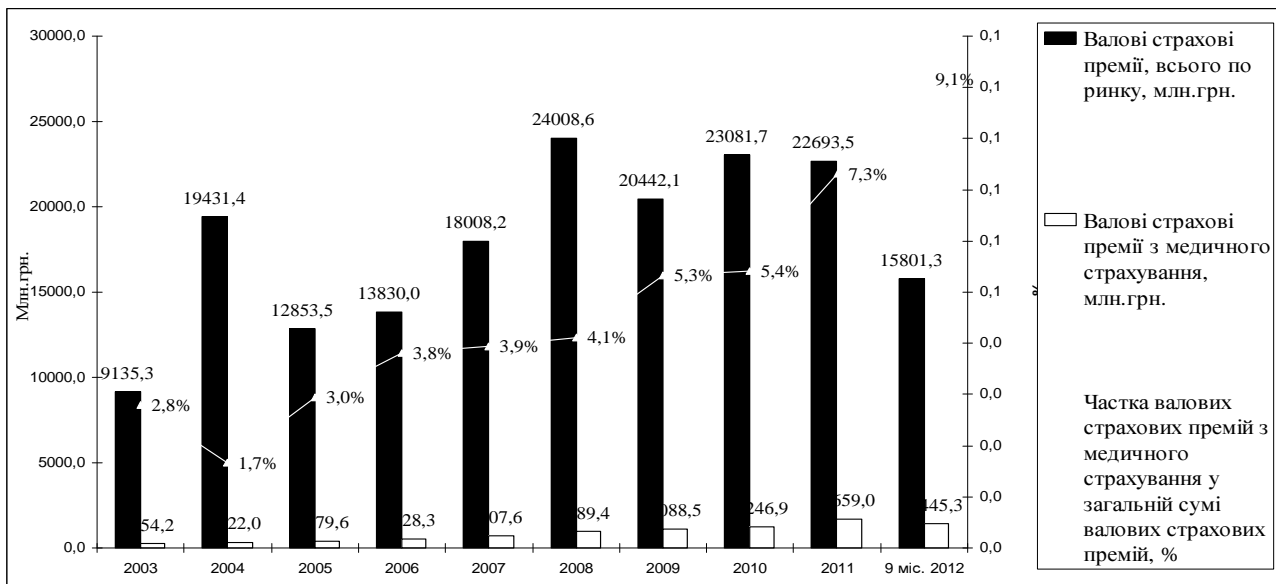

Рис. 1. Місце медичного страхування на страховому ринку України

Джерело: Розраховано за даними Нацкомфінпослуг [11]

Пересічні громадяни не зацікавлені у придбанні страховки, що пов'язано з відсутністю у більшості клінік сучасного обладнання для діагностики та лікування, складнощами з медичними препаратами та нестачею кваліфікованих лікарів. А послуги приватних лікарень, які мають сучасної технологічної та матеріальною базою, мають високу вартість.

Страховики, побоюючись випадків страхового шахрайства, також з обережністю відносяться до фізичних осіб, які намагаються укласти договір добровільного медичного страхування. Тому встановлюють запобіжні заходи у вигляді високих тарифів, вимоги пройти медичний огляд у профільних лікарів за власний кошт, встановлення вікового цензу тощо.

Окрім того, для ринку добровільних страхових медичних послуг характерна й така ситуація: якщо ризик захворювання страхувальника є низьким, то всі страхові компанії пропонують страхову медичну послугу, якщо ж йдеться про страхування більш складних випадків – кількість страхових компаній, що пропонують страховий захист, зменшується.

Слід зазначити, що медичне страхування – збитковий напрям у страхуванні. Про це свідчать дані рис. 2.

Якщо врахувати адміністративні витрати страхових компаній по добровільному медичному страхуванню і податки, то це збільшить рівень виплат цього виду ще на 30%. У підсумку виходить, що практично у всіх лідерів ринку добровільного медичного страхування рівень виплат досягає 100%, а то

й перевищує цю межу. Тому страхові компанії обмежують частку цього виду страхування у своїх портфелях або взагалі відмовляються від його проведення.

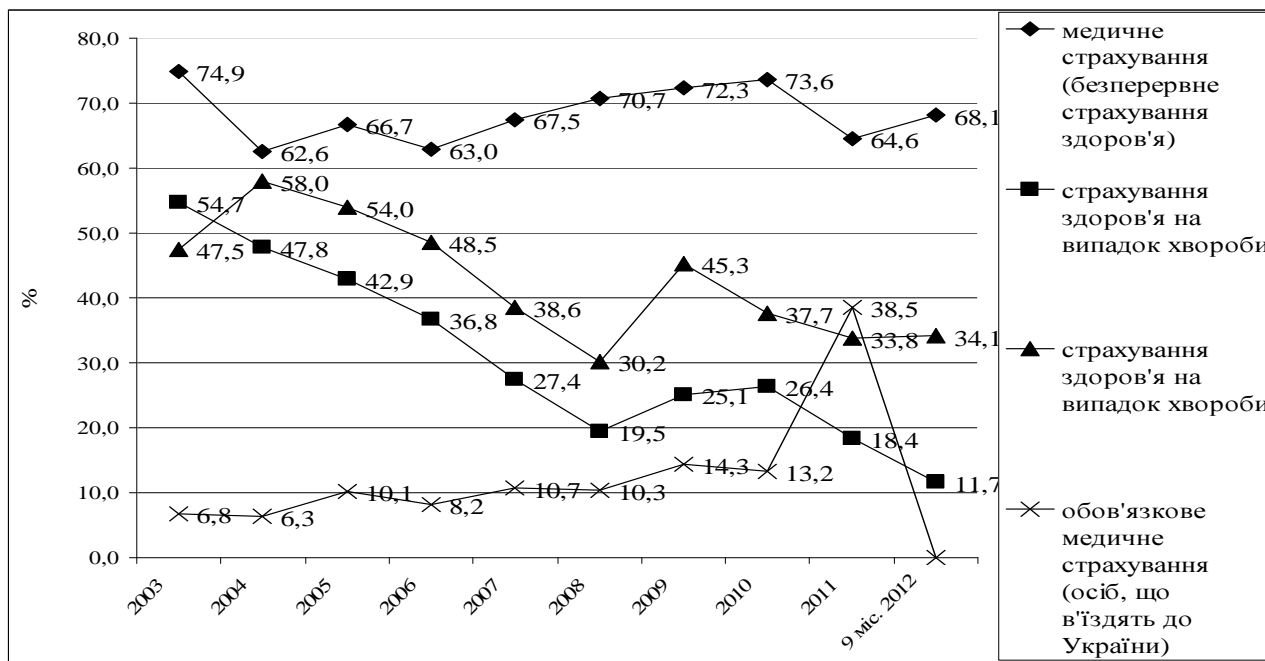

Рис. 2. Рівень страхових виплат за видами медичного страхування

Джерело: Розраховано за даними Нацкомфінпослуг [11]

Окрім того, у деяких зі страхових компаній, які мають ліцензію на здійснення добровільного медичного страхування, не розвинені філіальні мережі, немає ні спеціалізованої асистуючої компанії, ні чітко налагоджених відносин з медичними установами.

З боку підприємств причиною відмови від впровадження програм медичного страхування є обмежене фінансування, недовіра до страхування в цілому, недосконале податкове законодавство, а також низький рівень корпоративного управління.

Але медичне страхування пов'язане з іміджем компанії, і тому дуже важливо. Причому важливо для обох сторін, що укладають договір: страхової компанії і компанії, яка дбає про своїх співробітників.

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи вище зроблене дослідження еволюції, сучасного стану та перспектив розвитку медичного страхування в Україні можна зробити наступні висновки. Необхідно переглянути реформи, пов'язані з охороною здоров'я в цілому, включаючи реструктуризацію органів охорони здоров'я, ефективне фінансування і облаштування клінік і розвиток медичної інфраструктури по всій Україні, а також, вдосконалення якості надання медико-страхових послуг.

Для впровадження ефективної системи медичного страхування в Україні необхідно змінити загальну систему фінансування. Впровадження бюджетно-страхової моделі є досить вдалим вирішенням проблеми введення обов'язкового медичного страхування та врахування інтересів страховиків.

Мають бути вирішені неузгодженості у законодавчій базі, зокрема прийняття профільного закону, який би сприяв розвитку медичного страхування та вдосконаленню діяльності страхових компаній та захисту інтересів громадян. Необхідним є також удосконалення податкової політики та державного нагляду в цій галузі.

При цьому важливим є вивчення позитивного світового досвіду з врахуванням помилок, через які пройшли інші країни, зокрема країн Європейського Союзу, для знаходження шляхів вдосконалення медичного страхування в Україні.

Необхідно також підвищувати страхову культуру населення, довіру громадян до страхових компаній.

Важливою складовою при впровадженні медичного страхування є підготовкою та перепідготовкою медичних працівників.

Перспективою подальших досліджень є пошук оптимальної структури джерел надходження коштів для фінансування медичного страхування в Україні з урахуванням при цьому досвіду зарубіжних країн.

Література

1. Захворюваність населення. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Постанова ВРУ «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Шляхи реформування охорони здоров'я та медичне страхування в Україні" від 21.10.2009 № 1651-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1651-17>
3. Залетов А. Страхування в системі здравоохоронення: текущие тенденции и перспективы [Електронний ресурс] / А. Залетов. – Режим доступу: <http://www.prostobank.ua>.
4. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 № 85/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>.
5. Говорушко Т.А. Страхувальні послуги : підручник / Т.А. Говорушко. – К. : Центр учбової літератури. – 2011. – 376 с.
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування. Новини. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Міністерства охорони здоров'я України. – Режим доступу: <http://www.moz.gov.ua>.
7. Окунський А.Р. Медичне страхування в Україні: проблеми і перспективи. / А.Р. Окунський // Медичне право України: проблеми встановлення та розвитку [Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції]. – Львів. – 19-20.04.2007. – С. 203-209.
8. Програма Президента України «Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 02.06.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>.
9. Законопроект "Об общеобязательном государственном медстраховании" противоречит развитию ГЧП в сфере здравоохранения – ЛСОУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/13/04/09/29123>.
10. Рогова Д. Медицинское страхование как элемент эффективной мотивации персонала [Електронний ресурс] / Д. Рогова. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/13/02/01/4575>.
11. Консолідовані звітні дані по страховому ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/734.html>.

УДК 338. 001. 36

Фарат О.В.,
к.е.н., доцент кафедри екологічної політики
та менеджменту природоохоронної діяльності
Національний університет «Львівська політехніка»

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. В галузях національного господарства на сучасному етапі економічного розвитку країни спостерігається недоотримання капіталовкладень та скорочення державного фінансування інвестиційних процесів. Інвестиційні вкладення, які надходять із зовнішнього економічного простору не відповідають нагальним потребам економіки, а їх розміри залишаються незначними.

Внаслідок зниження темпу росту інвестицій відновлюється попередня експортоорієнтована модель економічного зростання, знижуються темпи розвитку науково-технічних процесів та виробництва, погіршується інвестиційний клімат в країні, застарілі технології залишаються незмінними [4].

Зростання інвестиційної привабливості є основним завданням будь-якої країни, для залучення іноземних вкладень та розвитку галузей національного господарства. В Україні кошти, якими володіють вітчизняні підприємства є мізерними, тому такими важливими є капіталовкладення іноземних інвесторів.

Отже, з огляду на зазначене, визначається актуальність проблеми інвестиційної привабливості галузей національного господарства України на світових теренах [5].

Не менш важливим є питання забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в країні для перспективного розвитку економіки. Інвестиційна привабливість визначається такими аспектами, як наявність значних ринків збуту; наявність дешевої робочої сили; сприятливе стратегічне розміщення [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням щодо проблем інвестиційної привабливості галузей національного господарства України, сучасного стану інвестиційного клімату, шляхам поліпшення інвестиційної діяльності, перспективного розвитку інвестиційних процесів та

виявлення їх впливу на структурні зрушення в економіці України присвячені праці таких вчених, як О.І. Дацій, В.Г., Горник [3], М.Х. Корецький [8], О.В. Михайловська [7], Л.М. Овденко [5], О.С. Ривак [10], К.В. Сидоренко, О.В. Чернюк [11] та багато інших. До проблем, які потребують подальшого вирішення можна віднести наступні: пошук джерел щодо залучення прямих інвестиційних вкладень в пріоритетні галузі економіки; створення ефективної системи законодавчого регулювання інвестиційної діяльності; забезпечення прозорості здійснення капітальних вкладень тощо.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення інвестиційної привабливості галузей національного господарства в сучасних умовах економічного розвитку України та перспектив розвитку інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття інвестиційної привабливості галузей національного господарства має різні трактування, найприйнятнішими слід вважати наступні.

На думку авторів О.І. Дація та В.Г. Горника, інвестиційна привабливість – це узагальнююча характеристика, яка відображає всі переваги та недоліки для інвестора в об'єкті інвестування. В результаті дослідження характеристик переваг та недоліків формується рівень інвестиційної привабливості галузей та економіки [3].

О.В. Михайловська у своїх працях інвестиційну привабливість галузей національного господарства, визначає як інтегральний показник, що об'єднує характеристику кожного виду галузі із сторони ефективності функціонування та рентабельності. Для оцінки сучасного стану інвестиційної привабливості та її прогнозування використовують такі принципи:

- рівень перспективного розвитку, рентабельність діяльності підприємств окремих галузей та їх динаміка;

- інвестиційний клімат в галузі та рівень інвестиційного ризику [7].

Як стверджує О.С. Ривак, інвестиційну привабливість відображає ринок капіталу, економічні важелі якого можуть приводити до похвалення інвестиційних процесів в галузях. У зв'язку з цим автор наголошує, що галузі національного господарства поділяються на дві групи:

- перша група – це ті, які виробляють матеріальні блага безпосередньо у речовій формі (промисловість, будівництво, сільське господарство, торгівля та громадське харчування, видобувні галузі та інші).

- друга група – це галузі, які надають послуги. У процесі виробництва послуг діяльність людини задовольняє потреби суспільства [10].

Згідно з Законом України «Про інвестиційну діяльність», інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [1].

Розподіл галузей національного господарства за інвестиційною привабливістю показано у табл.1.

Таблиця 1

Інвестиційна привабливість галузей національного господарства України

Групи галузей за інвестиційною привабливістю	Перелік галузей промисловості за окремими групами
1. Пріоритетні за рівнем інвестиційної привабливості	1.1. Металургія (кольорова і чорна) 1.2. Обслуговування населення 1.3. Торгівля
2. З достатньо високою інвестиційною привабливістю	2.1. Нафтодобувна і газова промисловість 2.2. Машинобудування і металообробка 2.3. Цементна промисловість 2.4. Виноробна промисловість
3. З середньою інвестиційною привабливістю	3.1. Хімічна і нафтохімічна промисловість 3.2. Виробництво збірного залізобетону 3.3. Вовняна промисловість 3.4. Виробництво плодоовочевих консервів 3.5. Масложирова промисловість
4. З низькою інвестиційною привабливістю	4.1. Вугільна промисловість 4.2. Електроенергетика

Джерело: [7]

Згідно Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», пріоритетні галузі національного господарства – це галузі, діяльність яких спрямована на реалізацію пріоритетних напрямів інноваційної діяльності [2]. Відповідно до табл.1, в Україні такими галузями є металургія, обслуговування населення та торгівля.

Згідно з даними Державного комітету статистики за 2012р., загальний обсяг інвестицій у підприємства та державні організації становить 263,7 млрд. грн. з усіх джерел фінансування, що на 8,3% більше від обсягу капітальних інвестицій попереднього року [6].

Найбільшу частку інвестицій – 97,0% загального обсягу вкладено в будівлі споруди, обладнання та транспортні засоби і лише 3% – у нематеріальні активи. Розподіл капітальних вкладень за джерелами фінансування відображено на рис.1.

Рис.1. Структура капітальних інвестицій

Джерело: [8]

Отже, головним джерелом фінансування інвестиційних вкладів залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 59,2% загального обсягу. Найменша частка припадає на кошти місцевих бюджетів 3,2%.

Загальний обсяг капітальних інвестицій за 2012 рік та їх динаміка у порівнянні з 2011р. наведена у табл.2.

Таблиця 2

Обсяг капітальних інвестицій за регіонами України у 2011-2012 рр.

Регіони України	Освоєння капітальних інвестицій за січень-грудень 2012 р.		січень-грудень 2012 р. у % до січня-грудня 2011 р.
	млн. грн.	у % до січня-грудня 2011 р.	
1	2	3	4
Україна	263727,7	108,3	118,9
АР Крим	17576,8	107,9	256,6
Вінницька	4901	100,9	128
Волинська	3180,2	121,4	124,8
Дніпропетровська	20456,2	93,9	122,3
Донецька	30068,8	112,4	153,5
Житомирська	2539,2	110,1	88,9
Закарпатська	2518,8	81,4	134,3
Запорізька	6261,7	101,6	70,4
Івано-Франківська	4976,6	114,2	87,8
Київська	19375,8	118,2	130,9
Кіровоградська	4376,7	122	144,6
Луганська	7839,4	123,6	114,6
Львівська	9992,5	86,8	120,5
Миколаївська	4166,4	102,3	88,4
Одеська	13230,3	153,5	82,1
Полтавська	10190,5	143,3	103
Рівненська	2671,6	105,5	117,4
Сумська	2695,7	101,7	113,7
Тернопільська	3159,9	121,7	112,6
Харківська	13516,1	114,2	141,5

продовження табл. 2

1	2	3	4
Херсонська	2287,9	87,9	129,8
Хмельницька	3282,6	92,8	105,8
Черкаська	3373,4	118	97,7
Чернівецька	2131,2	111,8	95,9
Чернігівська	2470,2	108	118,4
м. Київ	64552	102,4	108,3
м. Севастополь	1936,2	112	90,4

Джерело: [9]

Аналізуючи дані табл.2, можна стверджувати, що основні капітальні вкладення спрямовуються в такі регіони як АР Крим, Донецька, Дніпропетровська, Київська, Одеська, Полтавська, Харківська області, м.Київ. Натомість найменш інвестиційно привабливими регіонами є Сумська, Рівненська, Чернівецька, Чернігівська, Закарпатська, Житомирська області [9].

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України інформує, що найбільшу частку капітальних інвестицій (36,0%) освоєно підприємствами промислових видів діяльності, обсяги яких порівняно з 2011р. зросли на 7,1%.

Розмір збільшення обсягів інвестиційних вкладень у галузі національного господарства за 2012 рік порівняно з попереднім періодом можна розглянути на рис.2.

Рис. 2. Галузі із збільшенням інвестиційних вкладень

Джерело: [8]

Аналізуючи дані рис. 2, передусім необхідно зазначити, що обсяг капітальних вкладень в минулому році значно зріс у таких галузях: рибальство, фінансова діяльність та добувна промисловість.

Галузі національного господарства, інвестиційні вкладення в які зменшились у 2012 році та їх розмір зображено на рис. 3. Підприємства переробної промисловості зменшили обсяги освоєння капітальних інвестицій на 5,1%, виробництва коксу, продуктів нафто-перероблення (на 26,2%), легкої промисловості (на 16,7%), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (на 5,6%), виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (на 2,6%).

Разом з тим на 40,0% зменшили освоєння капітальних інвестицій підприємства з надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту, на 31,0% – установи й

заклади освіти, на 4,5% – установи державного управління, на 0,9% – підприємства, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям [8].

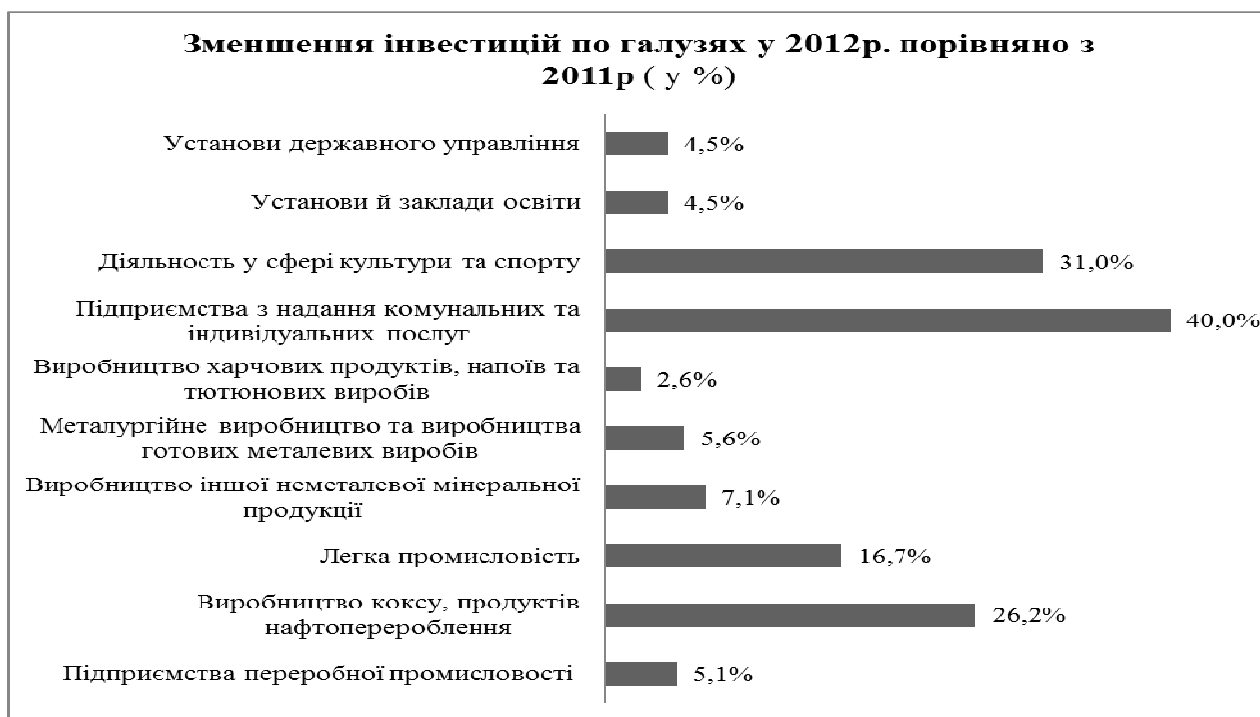

Рис. 3. Галузі із зменшенням інвестиційних вкладень

Джерело: [8]

Значний обсяг інвестицій в Україну надходять з інших країн (табл. 3), так згідно з даними Державної статистичної служби, загальний обсяг прямих іноземних інвестицій на кінець 2012 року становив 54 млрд. 462,4 млн. дол. США, що на 1,7% більше у порівнянні з обсягами інвестицій на початок 2012 року і з розрахунку на одного українця становить 1115,7 дол. США. Інвестиції надходили зі 130 країн світу [6].

Таблиця 3

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України з країн ЄС (наростаючим підсумком з початку інвестування; млн.дол. США)

Країни	Обсяги прямих інвестицій на	
	01.01.2012	31.12.2012
Всього з країн ЄС	40331,8	42979,3
Австрія	3418,8	3401,4
Велика Британія	2593,4	2556,5
Греція	467,7	466,1
Данія	199,5	200,5
Естонія	162,5	168,6
Ірландія	157,2	168,1
Італія	975,1	1015,9
Кіпр	13355,2	17275,1
Люксембург	495,2	558,8
Нідерланди	4898	5168,6
Німеччина	7391,8	6317
Польща	854,1	916,4
Угорщина	681,4	688,3
Франція	2260,4	1765,3
Швеція	1756,8	1600,1
Інші	664,7	712,6
Всього в Україні	50333,9	54462,4

Джерело: [6]

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає більш ніж 83% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Австрія, Великобританія, Франція, Швеція, Італія, Польща, Угорщина.

За даними, наведеними у таблиці 3, найбільший обсяг капітальних вкладень в Україну надходило з Кіпру, Австрії, Великої Британії, Франції та Швеції.

Що ж стосується інвестиційної інфраструктури України, то вона вважається досить розгалуженою. Оскільки в країні функціонують різного роду біржі (фондові, товарні та універсальні), широка мережа банківських установ, консультаційні центри з питань інвестицій та інновацій, небанківські фінансово-кредитні установи, страхові компанії та різного спрямування науково-консультаційні центри з інвестицій та між національного бізнесу тощо [11].

Для підвищення інвестиційної привабливості галузей національного господарства держава на законодавчому рівні повинна стимулювати розвиток пріоритетних галузей та сприяти розвитку інших галузей. Так, її основними завданнями в даній сфері повинні виступати:

- впровадження рентабельних та високо інноваційно-інвестиційних проектів для модернізації існуючих виробничих систем господарства;
- створення технічних можливостей для впровадження інновацій;
- підтримка вітчизняного інноваційного потенціалу та розвитку, забезпечення галузей національного господарства висококваліфікованими кадрами;
- скорочення розміру ресурсних затрат на впровадження нових технологій та економію сировини;
- ефективне використання економічних важелів в даних галузях, для збільшення експорту, фінансова підтримка та гнучка система кредитування;
- підтримка підприємств у науково-технічних розробках;
- розвиток міжнародного співробітництва та використання іноземного досвіду [2].

Основні проблеми інвестиційного клімату в Україні для галузей національного господарства поділяються за такими складовими:

- правова: обмеженість залучення приватних інвестиційних вкладень через приватизаційні процеси з державними підприємствами, недостатня захищеність інвесторів законодавством;
- економічна: відсутність стратегічного напрямку, негативний міжнародний імідж України перед інвесторами;
- фінансова: складна система оподаткування (ставка податку на прибуток в Україні 25%) велика кількість податкових платежів;
- науково-технологічна: відсутність науково-технічних розробок через слабе фінансове та кадрове забезпечення [4].

Для майбутнього інноваційно-інвестиційного розвитку галузей національного господарства в Україні повинно розвиватись правове поле для інвестування.

Для підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 року № 1547 ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних суперечок між державами та іноземними особами.

Підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з більше ніж 70 країнами світу.

Висновки з даного дослідження. Отже, для підвищення інвестиційної привабливості галузей національного господарства держава на законодавчому рівні повинна стимулювати розвиток пріоритетних галузей. Доцільно звернути увагу на потенціальні сфери інвестицій, а саме: промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт та зв'язок.

Законодавством України повинні передбачатися гарантії діяльності для інвесторів, здійснюватися обов'язкове повернення їх інвестицій в натуральній формі або у валюті інвестування у випадку припинення інвестиційної діяльності. Гарантії повинні стосуватись і отримання доходів від інвестицій у грошовій або товарній формі.

Перспективи подальших досліджень потребують визначення нової інвестиційної моделі зростання, яка б враховувала всі особливості та суперечності сучасної економічної сфери та позитивний досвід інвестиційної діяльності, щодо залучення капітальних вкладень інших країн.

Література

1. Про інвестиційну діяльність. – Закон України дійсний з 18.09.1991 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_investitsijnu_diyal_nist.htm
2. Про стимулювання розвитку пріоритетних галузей національного господарства. – Закон України набрав чинності з 01.01.2007 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?Id=&pf3511=26855
3. Горник В.Г. Інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості : монографія / В.Г. Горник, Н.В. Дацій. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – 200 с.

4. Державна цільова економічна програма розвитку інвестиційної діяльності на 2011-2015 роки України. – Офіційний документ Кабінету Міністрів України № 1900-р від 29.09.2010 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/invest-climat>
5. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності; за ред. Л.М. Овденко // Статистичний збірник. – К. : Держкомстат. – 2011. – 67 с.
6. Капітальні інвестиції [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу: www.dergcomstat.gov.ua
7. Михайловська О.В. Сучасний стан інвестиційної привабливості України [Електронний ресурс] / О.В. Михайловська // Збірник наукових праць Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Економіка/4. Інвестиційна діяльність і фондові ринки. – С 10. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_nprt_2010/economics/66417.doc.
8. Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України // Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/193968/file/invest_klimat%2004_12_2012.doc
9. Про соціально-економічне становище України за січень-лютий 2013 року: Статистичний бюллетень. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – С. 35-37.
10. Ривак О.С. Інвестиційна діяльність в Україні [Електронний ресурс] / О.С. Ривак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.13. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/20_13/228_Ryw.pdf
11. Чернюк О.В. Пріоритетні галузі для іноземної інвестиційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / О.В. Чернюк, К.В.Сидоренко // – Режим доступу: jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/.../228

УДК 339.1-035.63/.64(477:100)

Влах М.Р.,
к.г.н., доцент кафедри економічної і соціальної географії
Львівський національний університет імені Івана Франка
Коропецька Т.О.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. У зовнішньоекономічній діяльності України протягом останнього часу посилюється значення торговельних зв'язків продовольчими товарами. Це пояснюється зниженням попиту на традиційні товари зовнішньоекономічних партнерів України і створенням сприятливої кон'юнктури на ринку сільськогосподарської сировини і продовольства. Відтак, аналіз товарної і особливо географічної структури експортно-імпортних зв'язків у цій економічній сфері, визначення шляхів їх оптимізації є актуальною проблемою у науково-теоретичному і прикладному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми міжнародної торгівлі України, у т. ч. продовольчими товарами, звертаються багато економістів про що свідчать публікації Абрашка О. В., Бураковського І., Власова В., Горіна Н. В., Скидана О., Пасхавера Б. І., Шубравської О. В., Молдаван Л. В. та ін. [1-7] Аналіз публікацій дозволяє констатувати переважання досліджень щодо видової структури експортно-імпортних зв'язків сільськогосподарської і продовольчої продукції, меншою мірою висвітлені питання стосовно їхньої територіальної сегментації.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз товарної і географічної структури міжнародної торгівлі України продовольчими товарами, розроблені рекомендації щодо їхньої оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роль держави у міжнародному поділі та інтеграції праці визначається галузевою спеціалізацією експорту.

Основу товарної структури українського експорту становлять продукти рослинного походження – 40% (за період 2002-2012 рр. збільшення на 13,5%), жири та олії тваринного або рослинного походження – 26,3% (збільшення на 8,8%). За досліджуваний період відбулося зниження частки у структурі експорту готових продуктів – з 29,3% до 25,9% (зменшення на 3,5%), а також частки живих тварин, продуктів тваринного походження – з 26,8% до 7,8% (зменшення на 19,0%) (рис. 1). Структура

експорту сільськогосподарської і продовольчої продукції відображає структурну трансформацію сільськогосподарського виробництва України в нових соціально-економічних умовах. Скорочення експорту готової продукції, а також продукції тваринного походження зумовлює скорочення валютних надходжень в Україну.

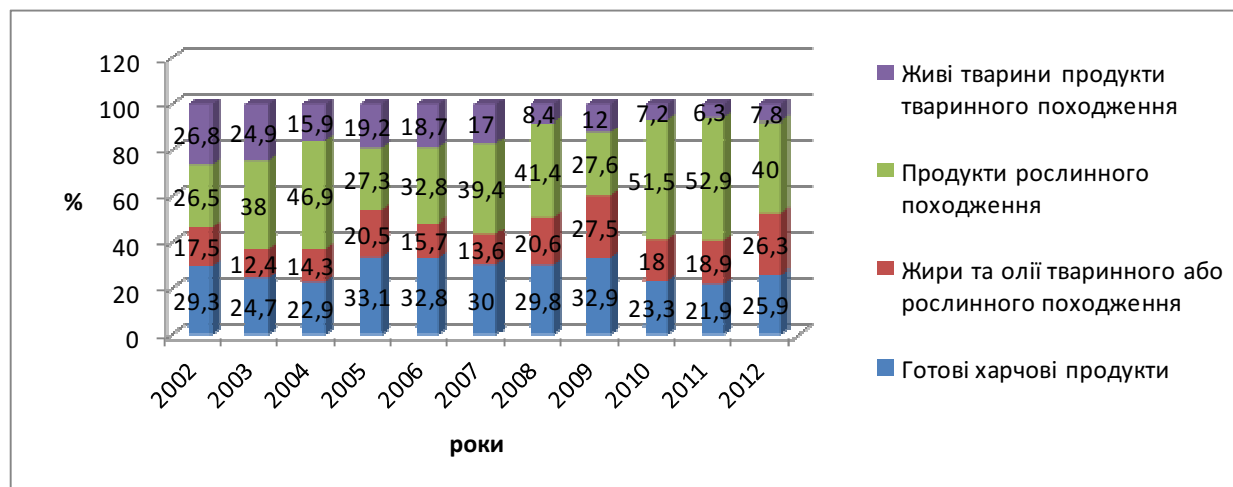

Рис. 1. Товарна структура експорту України продовольчих товарів, %

Джерело: [8]

У 2012 р. у загальному обсязі експорту товарів порівняно з попереднім роком збільшилася частка зернових культур (з 5,3% до 10,2%), жирів та олій тваринного або рослинного походження (з 5% до 6,1%), У цьому періоді збільшився експорт окремих товарів: цукру білого у 26,4 рази (Казахстан, Киргизстан, Молдова), пшениці – у 2,2 рази (Єгипет, Іспанія, Марокко), кукурудзи – у 2 рази (Іспанія, Єгипет, Іран), ячменю – на 29% (Саудівська Аравія, Іран), олії соняшникової – на 26,3% (Індія, Єгипет, Іран), сигарет з тютюну і його замінників – на 15,9% (Грузія, Молдова, Азербайджан), хліба, кондитерських виробів – на 8,8% (Російська Федерація, Казахстан, Азербайджан).

За видами економічної діяльності найбільші експортні поставки здійснювали підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв – 4,7%, сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг – 3,4%.

За географічною ознакою в експортних зв'язках України з сільськогосподарської та продовольчої продукції домінують пострадянські та азійські держави. Однак, стосовно сільського господарства, то перспективним є європейський ринок, але за умов наявності відповідних сертифікатів щодо дотримання високих стандартів ЄС. Пожвавлення торговельних відносин можливе, зважаючи на стабільну потребу країн даного регіону, навіть у період фінансової кризи, у продовольстві та продукції з незакінченим циклом виробництва.

У 2012 р. у загальному обсязі імпорту продуктів харчової промисловості та сільського господарства найбільша частка припадала на готові харчові продукти – 43,5% (за період 2002–2012 рр. зменшення на 5,0%), на другому місці продукти рослинного походження – 27,1% (зменшення на 6,2%) і на третьому – живі тварини і продукти тваринного походження – 21,6% (збільшення на 10,1%) (рис. 2).

Зростання імпорту продовольства, особливо готових продуктів, позначається на харчовій промисловості, яка завжди була інвестиційно-привабливою і перспективною. Її називають індикатором благополуччя українців і раніше вважали двигуном економічного зростання. Падіння рівня доходів українців, вплив імпорту змінюють цю ситуацію. На теперішній час харчова промисловість України переживає падіння, але зростання цін на продукцію частково перекидає падіння виробництва. У сучасних умовах, коли надходження інвестицій в країну незначне, а внутрішньому попиту загрожує подальше падіння, потрібно розробити механізм підтримки сільського господарства і вітчизняного виробника.

У загальному обсязі імпорту найбільші надходження здійснювалися з Російської Федерації – 32,4%, Китаю – 9,3%, Німеччини – 8%, Білорусі – 6%, Польщі – 4,2%, США – 3,4% та Італії – 2,6%. Збільшились імпортні поставки з Китаю – на 26%, Білорусі – на 20,3%, США та Польщі – на 12,1%, Італії – на 11,4%. Поставки з Російської Федерації зменшились на 5,9%.

У 2012 р. спостерігалось збільшення імпорту окремих товарів: свинини свіжої, охолодженої або мороженої у 2,8 рази (Бразилія, Німеччина, Польща), м'яса та істівних субпродуктів свійської птиці – у 2,6 рази (США, Німеччина, Угорщина), насіння соняшника – на 65,2% (США, Туреччина, Франція), риби свіжої, охолодженої або мороженої – на 44,8% (Норвегія, Ісландія, США), кукурудзи – на 22,3% (Угорщина, Румунія, Франція).

Ринки продовольчих експортних товарів України характеризуються посиленням суперництва учасників і наростанням цінової конкуренції, що може позначитися на обсягах валютних надходжень,

збільшенні фізичних обсягів експорту. Прямими конкурентами України на цих ринках є країни, які володіють великими перевагами чинників, що явно звужує перспективи і знижує доцільність поліпшення позиції нашої країни.

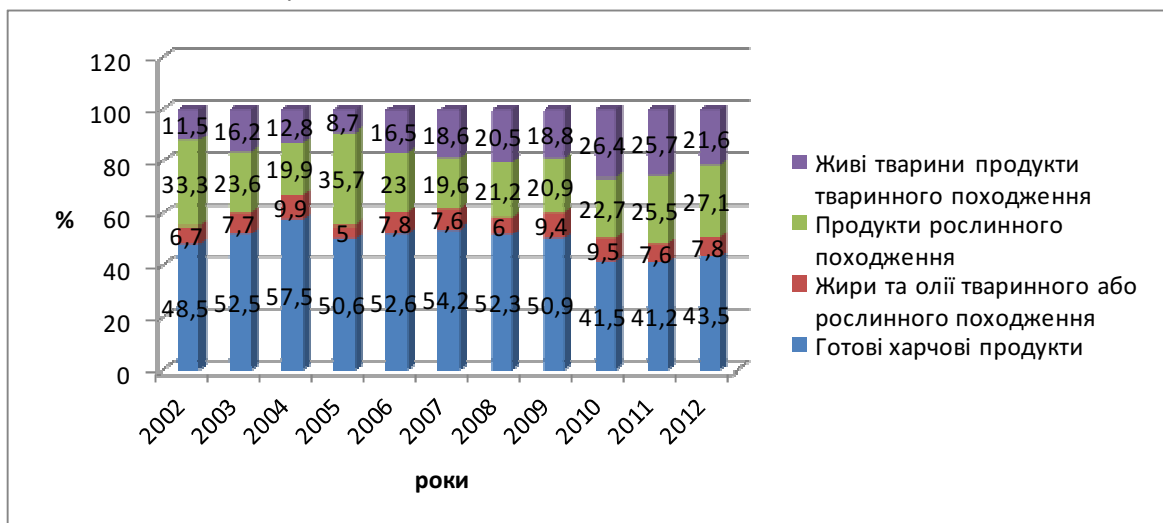

Рис. 2. Товарна структура імпорту продукції сільського господарства та харчової промисловості, %

Джерело: [8]

Значний стримуючий вплив на розвиток зовнішньої торгівлі України справляє комплекс ендегенних і екзогенних факторів, серед яких можна виділити такі найважливіші: нераціональна товарна та географічна структура експорту та імпорту; низька конкурентоспроможність вітчизняної продовольчої продукції, відсутність Європейських стандартів сертифікації; важкий фінансовий стан більшості підприємств АПК; недостатній розвиток вітчизняних систем сертифікації і контролю якості експортної продукції на фоні значного посилення в останній час вимог до споживчих і екологічних характеристик, а також до безпеки продукції, яка реалізується на ринках розвинутих країн; випереджуючий ріст цін на продукцію та послуги природних монополій порівняно зі збільшенням цін на продукцію АПК; нестача спеціальних знань і досвіду роботи в сфері експорту у більшості українських підприємств, а також недостатня координація їхньої діяльності на зовнішніх ринках; розрив традиційних виробничих зв'язків на пострадянському економічному просторі без завоювання нових постійних "ніш" на світовому ринку.

Висновки з даного дослідження. З проведеного дослідження можна виділити такі головні елементи системи зовнішньоекономічної стратегії України в торгівлі продовольством: створення потужного експортного сектору; зміцнення і забезпечення конвертованості національної валюти; залучення іноземних інвестицій на основі створення спільних підприємств, вільних економічних зон, інших форм спільного підприємництва з іноземним капіталом; дотації для виробників сільськогосподарської продукції; гнучка податкова, цінова, депозитна, кредитна, фінансова і валютна політика, що стимулює диверсифікацію експортно-імпортних операцій; поступова інтеграція економіки в європейські та світові господарські об'єднання та організації; кадрове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

Література

1. Абрашка О.В. Зовнішня торгівля України: основні параметри, структурні особливості та географічні вектори розвитку [Електронний ресурс] / О.В. Абрашка, О.А. Рідченко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Economics/32708.doc.htm
2. Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі / І. Бураковський. – К. : Основи, 2000. – 241 с.
3. Власов В. Пріоритетні проблеми агропродовольчого розвитку / В. Власов // Економіка України. – 2009. – №11. – С. 92–93.
4. Горін Н. В. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / Н.В. Горін. – К. : Знання, 2008. – 330 с.
5. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / Пасхавер Б. Й., Шубравська О.В., Молдаван Н.В. та ін. – К., Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2009. – 432 с.
6. Ринок продовольчих товарів України: реалії та перспективи: монографія: в 2-х Т. / За ред. О.О. Шубіна. – Донецьк: [Дон. НУЕТ], 2010. – 508 с.
7. Скидан О. Продовольча сфера України в умовах глобалізаційних викликів / О. Скидан // Економіка України. – 2009. – № 11. – С. 53–64.
8. Зовнішня торгівля України за 2002–2012 рр. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 330.341

Ільїна К.О.,
к.е.н., асистент кафедри аналітичної
економії та міжнародної економіки,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ГОЛОВНІ ВЛАСТИВОСТІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Зростання економіки України у сучасних умовах залежить у значній мірі від фінансового забезпечення інновацій. Безперерйне надходження фінансових ресурсів на інноваційні цілі вимагає доступності та достатності джерел. Тому для активізації інноваційних процесів необхідно сформулювати ефективну систему фінансового забезпечення інноваційного розвитку. Термін “система” доволі часто зустрічається у науковій, зокрема економічній, літературі. Існує багато її визначень, кожне з яких відображає ті чи інші властивості. Однак, у контексті фінансового забезпечення інноваційного розвитку поняттям “система” оперують навіть тоді, коли йдеться лише про сукупність окремих складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування системи фінансового забезпечення інновацій досліджували такі вітчизняні науковці, як О. Волков, В. Геєць, М. Денисенко, М. Козоріз, О. Колодізев, М. Крупка, А. Кузнецова, В. Новицький, С. Онишко, Л. Федулова, І. Шовкун та ін. Належно оцінюючи наукове надбання вчених, варто зазначити, що не всі аспекти цієї широкої і складної проблеми з'ясовано. Актуальним залишається питання, яку множину елементів взагалі можна вважати системою фінансового забезпечення інноваційного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є формування чіткого визначення сутності системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки, а також з'ясування того, які властивості мають бути їй обов'язково притаманними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно під системою розуміють будову, структуру, “що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин” [2, с. 1126]. Поширеним є підхід, за якого під системою вбачається сукупність взаємодіючих елементів. Такої точки зору дотримується і В.М. Сагатовський, який у праці “Основи систематизації всезагальних категорій” висловлює тезу, що “система – це множина елементів, структура якої є необхідною і достатньою умовою існування якості цієї множини” [8, с. 323]. Водночас, О.І. Жилінська як найпоширеніше у науковій літературі наводить таке визначення системи: “...це впорядкована безліч елементів (компонентів), що перебувають у взаємному зв'язку, залежності й взаємодії один з одним і на цій основі утворюють цілісну єдність” [4, с. 41]. Український вчений К.О. Сорока висвітлює кілька визначень системи, зокрема, як “множини елементів, що знаходяться в певних співвідношеннях і зв'язках один з одним, взаємодіють між собою, утворюють певну цілісність, як ціле взаємодіють із навколишнім середовищем”. А також як “сукупності елементів, яка має нові властивості, відсутні у кожного елемента” чи як “сукупності засобів вирішення проблеми” [9, с. 16]. Він, посилаючись на В.Н. Спіцнанделя, виділяє чотири головні властивості системи: “система є сукупністю елементів; між елементами існують суттєві зв'язки чи властивості, які за силою зв'язку перевищують зв'язки між елементами системи та елементами, які не входять у систему; системі властива певна організація, що виявляється у зменшенні ентропії системи в порівнянні з ентропією сукупності елементів, які складають систему; існування інтеграційних властивостей, тобто властивостей, які властиві системі в цілому і не властиві жодному елементу системи” [9, с. 16-17]. Проте, постає питання, чи будь-яка сукупність взаємопов'язаних елементів, якій притаманні вказані вище характеристики, буде системою. Чи є щось, що безумовно відділяє систему від будь-якого іншого утворення? Цю дилему намагається вирішити П.К. Анохін. “Чи може взаємодія компонентів, взята сама по собі, створювати щось системне, тобто щось впорядковане” і чи може “взаємодія компонентів бути основою якого-небудь системного процесу” – і одразу ж дає відповідь – “ні, не може” [1, с. 30]. “Взаємодія, взята в її загальному вигляді, не може сформулювати системи із “множини компонентів”, тому визначення поняття системи, яке ґрунтується лише на “взаємодії” та “впорядкованості”, не спроможне передати її сутність [1, с. 31]. Вчений робить висновок, що головним системоутворюючим чинником є конкретний результат діяльності системи, адже “формування системи підпорядковане отриманню визначеного корисного результату, а недостатній результат може цілком реорганізувати систему і сформулювати нову з довершеношою взаємодією компонентів, яка дає достатній результат” [1, с. 34]. Відповідно під системою вбачається “комплекс вибірково залучених компонентів, у яких взаємодія і взаємовідносини набувають характеру взаємоспівпраці компонентів для отримання сфокусованого корисного результату”. І вчений продовжує думку – “результат є невід'ємним і вирішальним компонентом системи, інструментом, який створює впорядковану взаємодію між всіма іншими її компонентами” [1, с.

35]. Тобто системою можна вважати тільки ту сукупність взаємопов'язаних елементів, яка утворюється для досягнення певної мети.

Є.В. Мних під системою розуміє “єдність взаємопов'язаних елементів, які спільно діють для досягнення загальної мети” [6, с. 89]. Такої ж думки дотримується М. А. Гайдес і вказує на ще один критерій системності: “сталість і однаковість реакції взаємодіючої групи елементів по відношенню до визначеного зовнішнього впливу є критерієм системності” [3, с. 27]. Відповідно всі системи мають характеризуватись сталістю дій і відрізнятися за своєю цілеспрямованістю, призначенням. Тому вчений робить висновок, що якщо “між тим, що повинен і що може робити даний об'єкт, існує повна відповідність, цей об'єкт (чи група елементів) є системою для досягнення даної мети. Якщо цієї відповідності нема, то по відношенню до даної мети група елементів є випадковим набором елементів (не системою)” [3, с. 30]. Причому, систему завжди вирізняють сталість і прогнозованість виконання своїх функцій. Відповідно, “якщо група взаємодіючих елементів постійно і однозначно виконує визначені необхідні дії, які сприяють досягненню якого-небудь результату, і результатом її дій є досягнення заданої цілі, така група елементів є системою” [3, с. 35]. М.А. Гайдес також наголошує, що всі системи є багатокомпонентними, а їхній склад не випадковий – елементи та взаємодія між ними утворюються таким чином, щоб забезпечувати досягнення мети системи. Отже, у визначенні системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку обов'язково мають бути враховані два критерії – мета, з якою вона функціонує, а також здатність до сталої й однозначної реакції на певні впливи.

У Концепції розвитку національної інноваційної системи, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 17 червня 2009 р., вказано, що національна інноваційна система (НІС) – це “сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу” [7]. У складі НІС виділяються такі підсистеми: 1) державного регулювання (законодавчі, структурні і функціональні інститути, які визначають та забезпечують дотримання вимог в інноваційній сфері, а також взаємодію всіх підсистем); 2) освіти (освітні заклади, органи управління освітою, науково-методичні і методичні установи, науково-виробничі підприємства); 3) генерації знань (наукові установи та організації, що займаються науковими дослідженнями і розробками); 4) інноваційної інфраструктури (виробничо-технологічні, фінансові, інформаційно-аналітичні, консалтингові, інжинірингові установи, технополіси, технопарки, інноваційні центри, центри трансферу технологій, бізнес-інкубатори, інформаційні мережі науково-технічної інформації, інституційні державні та приватні інвестори); 5) виробництва (організації та підприємства, які є або виробниками або споживачами інноваційної продукції).

Метою розвитку національної інноваційної системи у Концепції визнається створення умов для зростання конкурентоспроможності продукції через активізацію інноваційної діяльності. На нашу думку, через надмірну декларативність і недостатню чіткість формулювання така мета не здатна стати системоутворюючим чинником. Належне функціонування всіх підсистем залежатиме насамперед від достатності надходження грошових коштів і ефективності їхнього використання, тобто від організації фінансового забезпечення. Тому, на наш погляд, доцільно ґрунтовніше дослідити фінансову складову НІС, а саме систему фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України.

Сьогодні незважаючи на те, що вже створено головні елементи та налагоджено певні взаємозв'язки між ними, говорити про завершену і цілісну систему фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки надто рано. У контексті дослідження термін “формувати” означає “надавати чому-небудь певної форми, вигляду; надавати чому-небудь завершеності, визначеності” [2, с. 1329]. Допоки система не отримає чітких цілей свого існування і не виконуватиме належним чином своїх функцій, вона перебуватиме виключно у процесі формування. Л.І. Федулова, І.А. Шовкун зазначають, що “сьогодні в Україні створені і працюють лише окремі елементи НІС, цикли інноваційного процесу слабо ув'язані один з одним і не стиковані...” [10, с. 6]. Це актуально і для системи фінансового забезпечення.

Однак сформованість системи не означає, що вона стане якоюсь сталою субстанцією. Кожна система повинна еволюціонувати, а для цього необхідно, щоб вона відповідала таким вимогам: 1) відкритість як можливість щось “отримувати” і “віддавати” зовнішньому середовищу; 2) кооперативність (взаємопогодження) дій її складових елементів; 3) динамічність, тобто здатність змінюватись [4, с. 54].

П.П. Микитюк та Б.Г. Сенів під системою фінансового забезпечення інноваційної діяльності розуміють “сукупність економічних відносин, які виникають у зв'язку з пошуком, залученням і ефективним використанням фінансових ресурсів, а також організаційно-управлінських принципів, методів і форм їхнього впливу на життєдіяльність інновацій” [5, с. 272]. О.М. Юркевич вбачає під нею “сукупність взаємопов'язаних елементів, спрямовану на стимулювання фінансування інноваційної діяльності, здійснення якої потребує значної концентрації фінансових ресурсів для отримання певного виду ефекту (економічного, екологічного, соціального, науково-технічного чи інтегрального)” [11].

Щодо поняття системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку, то як і у випадку із загальним визначенням системи важливими визначальними чинниками будуть здатність досягати

визначеної мети і постійність та прогнозованість виконання покладених на неї функцій. Тому ми вважаємо, що система фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки – це єдність фінансового механізму та інститутів, що його реалізують, яка, зберігаючи сталість і прогнозованість виконання своїх функцій, забезпечує доступ до фінансових джерел для інноваційних потреб.

Висновки з даного дослідження. Успішний інноваційний розвиток потребує формування цілісної та ефективної системи фінансового забезпечення. Вона має опосередковувати інноваційні процеси, створюючи своєчасні і достатні фінансові потоки. Однак недостатньо лише створити сукупність елементів і налагодити взаємозв'язки між ними – набагато важливіше, аби ця сукупність відповідала двом вимогам: мала чітку конкретизовану мету функціонування (забезпечення доступу до джерел коштів), а також безвідмовний механізм, здатний перетворювати вхідні впливи на конкретні вихідні результати. Тільки тоді система буде остаточно сформованою, а інноваційні зміни у нашій державі стануть систематичними. Перспективами подальших досліджень є виокремлення основних елементів системи фінансового забезпечення і оцінка їхньої довершеності в Україні.

Література

1. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем / Анохин П.К. – М. : Медицина, 1975. – 448 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
3. Гайдес М.А. Общая теория систем (системы и системный анализ) / Гайдес М.А. – Винница : Глобус-пресс, 2005. – 201 с.
4. Жилінська О.І. Науково-технічна діяльність у контексті самоорганізації : монографія / О.І. Жилінська. – К. : Парламентське видавництво, 2010. – 552 с.
5. Микитюк П.П. Інноваційна діяльність : навч. пос. / П.П. Микитюк, Б.Г. Сенів. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
6. Мних Є.В. Економічний аналіз : підручник / Є.В. Мних. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
7. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи – Розпорядження Кабінету Міністрів України № 680-р від 17.06.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=680-2009-%F0>
8. Сагатовский В.Н. Основы систематизации всеобщих категорий / В.Н. Сагатовский. – Томск : Изд-во Томского государственного университета, 1973. – 432 с.
9. Сорока К.О. Основы теории систем і системного аналізу : навч. посібник / К.О. Сорока. – 2-ге вид. перероб. та випр. – Х. : Тимченко, 2005. – 288 с.
10. Федулова Л.І. Підходи до формування дієвої інноваційної стратегії України / Л.І. Федулова, І.А. Шовкун // Наука та інновації. – 2009. – Т. 5. – № 3. – С. 5-15.
11. Юркевич О.М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в економіці України : атвореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / О.М. Юркевич. – К., 2006. – 20 с.

УДК 935.39

Бойцун О.І.,
м.н.с. відділу глобальних систем сучасної цивілізації
Інститут світової економіки і
міжнародних відносин НАН України

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ВІДКРИТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

Постановка завдання. Теоретичні розробки фінансової системи капіталізму, доктрини бюджетування, оподаткування тощо виходять з того, що економікою управляють об'єктивні економічні закони. Це спонукає до заперечення необхідності активного державного втручання, і передбачає тільки законодавче регулювання даного процесу, складання бюджету та ін., а також і розуміння необхідності цільового інституційного втручання. Водночас, ситуація є неоднозначною і вивчення закономірностей розвитку ринкових та регулятивних підсистем може надати важливу інформацію щодо логіки життєдіяльності ринкових механізмів та відтворювальних циклів у цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-практичне дослідження базується на вивченні праць провідних українських вчених, зокрема, Білоруса О.Г., Лук'яненка Д.Г., Новицького В.Є., Юдіна І.Н., Шелудька В.М., Міщенко В.І., Уманців Ю.М., Задой А.

У науковому аналізі широко використовувались праці таких сучасних російських вчених, як Долгов С., Федякіна Л., Макаревич Л., Биков К., Доронін І. та ін.

Разом з тим існує об'єктивна необхідність подальших досліджень процесів фінансової відкритості, насамперед, аналізу динаміки фінансової відкритості, визначення особливостей фінансової відкритості національної економіки.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити особливості фінансової відкритості в умовах глобальних трансформацій сучасного цивілізаційного розвитку з урахуванням міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація формує масштаби і характер розвитку фінансових ринків як у світовому, міжнародно-регіональному масштабах, так і в усіх країнах світу (це стосується як розвинутих країн, так і країн світової периферії). Сьогодні інтернаціоналізація фінансових ринків є невід'ємним елементом механізму розподілу та перерозподілу ресурсів. Причому, такі розподіл та перерозподіл відбуваються як безпосередньо, що стосується як товарів (матеріальних та нематеріальних) і послуг, грошових коштів, кредитних ресурсів, так і опосередковано, у вигляді капіталів, факторів виробництва. У цьому відношенні саме фондові ринки постають ключовим інститутом опосередкованого перерозподілу глобальних ресурсів, і передусім фінансових [6, с.120].

Глобалізація фінансових ринків має суттєві макроекономічні наслідки як для країн, які активно включені в процеси росту торговельної й фінансової відкритості, так і для країн, які залишаються в стороні. Фінансова глобалізація досить часто називається однією з основних причин цілої низки економічних криз 1980-х років у Латинській Америці, в 1990-х роках у Мексиці і окремих країнах Азії. Критики фінансового лібералізму звинувачують його прихильників у надлишкової відкритості країн і втрати, як наслідок, вагомій частини контролю над фінансовим ринком. Протилежною думкою є позитивні відгуки про вигоду фінансової відкритості для економічного розвитку країни.

З одного боку, слабо контрольовані потоки капіталів можуть порушити фінансову стабільність, з іншого – це сприятиме більшій відкритості, як доводить досвід розвинутих країн. Індустріальна епоха продемонструвала значні темпи економічного розвитку, що спричинило диверсифікацію міжнародних економічних відносин [8]. Зовнішня торгівля, вивезення капіталу, міжнародна міграція робочої сили, валютно-фінансові відносини є основою економічної глобалізації. У сучасному світі важливе значення має вибір стратегії глобального і національного економічного розвитку з огляду, насамперед, на обмеженість природних ресурсів традиційного виробництва, з одного боку, та збільшення кількості населення – з іншого. Постіндустріальна цивілізація характеризується зростанням обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій, лібералізацією, диверсифікацією ринку технологій, загостренням глобальної конкуренції, зростанням ролі інформаційних технологій. Зростаюча залежність економік різних країн, єдність світового господарства, поглиблення міжнародного поділу праці визначають рівень та масштаби економічної глобалізації.

За останні десятиліття процес інтернаціоналізації фінансової сфери спричинив виникнення потужної інфраструктури світового фінансового ринку, яка охопила більшість країн світу. Важливим наслідком цього стала фактична незалежність світового фінансового ринку від політики окремих країн. Розвиток комунікаційних систем на фоні лібералізації міжнародних економічних і, зокрема, валютно-фінансових відносин привів до практично абсолютної мобільності капіталу. Крім того, все більшої сили набуває прояв зворотного впливу фінансової сфери на реальний сектор економіки. Така позиція світових фінансових ринків за умови загальної тенденції глобалізації світових економічних відносин

сприяла тому, що процес їхньої глобалізації пройшов значно скоріше, ніж ринків товарів та послуг, інших факторів виробництва.

За допомогою міжнародного, навіть глобалізованого фінансового ринку здійснюється оптимізація розміщення капітальних та кредитних ресурсів у світі (між регіонами, країнами, субрегіонами), що технічно забезпечується шляхом міжнародного ж, а також міжгалузевого, переливу капіталів. Такі механізми, інструменти переміщення фінансово-капітальних ресурсів доповнюють пряме, первісне інвестування і дозволяють оптимізувати не тільки структуру інвестицій, рівні прибутків на капітал, але й підвищувати темпи та збільшувати обсяги суспільного відтворення, що відіграє важливу роль як для розвитку країн, так і світової економіки в цілому [5, 302].

Функціонування міжнародного фінансового ринку включає в себе як роботу окремих його взаємно пов'язаних секторів, зокрема ринку власне грошових коштів, ринку капіталу, золота та дорогоцінних металів, коштовностей взагалі, валютного ринку, ринку цінних паперів, так і діяльність фінансових інститутів, а також застосування фінансових інструментів.

Подібна трансформація менталітету найбільших економічних гравців світових фінансів (будь-яких держав, транснаціональних корпорацій і банків і т.д.) обумовлена принципово інші фактори побудови економічної могутності, що формують конфігурацію світових фінансів. Зміна технологічних укладів у минулому (на основі найбільших відкриттів – наприклад, винаходи колеса, електрики, створення комп'ютера) не тільки завжди визначала кардинальні зрушення в економічних відносинах суб'єктів, але обумовлювала стрибкоподібний науково-технічний розвиток і домінування вміло використаних можливостей країнами і їх сателітами [4, 75]. Досягнуте лідерство закріплюється на десятиліття й формує стандарти поведінки інших гравців на фінансовому полі.

Настання доби постіндустріальної економіки вимагає конкретизації фінансових аспектів щодо формуючих її факторів. Найбільш розвинені економічні країни в останні десятиліття сформували уклад постіндустріального суспільства.

Додаткові виклики створюються завдяки інформаційній компоненті економічної глобалізації, яка зумовлює виникнення нових фінансових ринків, секторів специфічних банківсько-кредитних, страхових, транспортно-логістичних послуг, появу мережі диверсифікованих міжнародних організацій державної та недержавної природи. Лавиноподібне поширення інформації, яке відбувається на фоні появи нових суб'єктів міжнародного економічного життя, активізація багатонаціональних корпорацій, що діють цілодобово і використовують нові інструменти, зумовлює потребу в постійній модернізації інституційних систем.

Усі ці явища та тенденції, взаємні функціональні відносини включають у себе і такі ендогенні щодо економічної науки сфери як політика, культура (передусім, йдеться про культуру реалізації певних економічних функцій), спосіб життя, ідеологію, а також самі умови існування людського соціуму. Адже на тлі процесів глобалізації навіть у наймогутніших країнах виникають побоювання за робочі місця, не кажучи вже про ерозію соціальних систем у найбільш широкому сенсі у країнах глобальної периферії. Відтак, ситуація вимагає від усіх учасників світогосподарських відносин граничного напруження зусиль, інколи неординарних підходів, змістом яких є концентрація інтелектуально-інформаційних ресурсів у конкурентному середовищі.

Своєрідним «зворотним боком» інформаційної глобалізації є нові реалії руху капіталів, які як супроводжують рух інформаційних та інтелектуальних ресурсів, так і створюють передумови для такого руху. Причому, завдання конкурентної концентрації інформаційних ресурсів вимагає застосування сучасної, інноваційно-орієнтованої регулятивної стратегії залучення на національну територію міжнародних капіталів [1, 120].

Глобалізація фінансових ринків полягає в посиленні їх ролі в процесі руху фінансових ресурсів між країнами, що супроводжується зростанням міжнародної мережі фінансових організацій та виникненням якісних змін в їхній структурі управління та філософії менеджменту. Фінансова глобалізація приводить до переміщення фінансових потоків з сегментів ринку з високим ступенем ризику до сегментів, де рівень ризику є більш низьким і в цьому аспекті в довгостроковій перспективі вона позитивно вплине на стабільність світової фінансової системи. З іншого боку, в короткостроковому періоді вона може зробити її більш вразливою і нестабільною.

В даному аспекті особливий інтерес викликає концепція транспарентності, вперше висунута економістом Федерального резервного банку Річмонда (США) Марвін Гудфренд. У його інтерпретації транспарентність можна трактувати як внутрішню фінансову відкритість, яка представляє відкритість фінансової системи і фінансових процесів усередині країни, що само собою зачіпають зовнішні процеси. В результаті впровадження принципу транспарентності було прийнято рішення про безпідставність аргументів на користь закритості центрального банку і секретності інформації про його діяльність. Центральний банк Фінляндії (економісти Дж. Таркка і Д. Майес) досліджував різні типи економічної транспарентності, приділяючи особливу увагу невизначеності очікувань. У вихідних умовах моделі передбачалося, що суспільство не поінформоване про наміри центрального банку. Оприлюднення центральним банком прогнозів, на думку дослідників, є засобом комунікації, який усуває невизначеність і підвищує прогнозованість грошово-кредитної політики.

В економічному словнику поняття прозорості означає прозорість економічних процесів, відносин, планів, проектів, програм, що можна порівняти з економічною і фінансовою відкритістю. Доцільним є розгляд декількох прикладів формування фінансової відкритості, яка, слід зауважити, формується паралельно і у взаємозв'язку з економічною відкритістю. Фінансова політика Російської Федерації реалізується на основі прийняття системи державних заходів, розроблених на певний період часу, з мобілізації частини фінансових ресурсів суспільства в бюджет і їх ефективного використання для виконання державою своїх функцій. Для її здійснення застосовується сукупність бюджетно-податкових та інших фінансових інструментів та інститутів, наділених відповідними законодавчими повноваженнями щодо формування та використання фінансових ресурсів та регулювання грошових потоків. У реалізації фінансової політики Росії у XXI ст. враховуються можливості фінансового ринку для активізації інвестиційної діяльності шляхом створення додаткових стимулів до залучення вільних коштів домогосподарств, міжнародних фінансових інститутів та фондів. Відкритість російської економіки є одним з чинників прискорення структурних перетворень та економічного зростання. Необхідні усунення надлишкового валютного регулювання та контролю, зняття обмежень на здійснення валютних операцій, пов'язаних з рухом капіталу, спрощення митного адміністрування, гармонізація російських стандартів і процедур технічного регулювання з міжнародними, транспарентне і недискримінаційне застосування зовнішньоекономічного законодавства, зниження, а де це можливо – усунення нетарифних бар'єрів для зовнішньоекономічної діяльності. Заходи захисту внутрішнього ринку повинні застосовуватися в тих випадках, коли імпорт завдає або загрожує завдати серйозної шкоди вітчизняному виробництву, тимчасово і в тому обсязі, який необхідний для усунення або запобігання збиткам.

У порівнянні із середньосвітовими показниками у Росії дещо вище відношення експорту до ВВП і помітно нижче відношення до нього імпорту. Експортні ринки для Росії важливіші, ніж для США, Японії, Франції, Італії та Великобританії, і мають приблизно таке ж значення, як для Китаю. США і Японія поступаються Росії за розмірами імпортової квоти, у всіх інших провідних світових експортерів вона є більшою. Особливо слід зазначити, що Нідерланди і Бельгія випереджають Росію за ступенем відтворювальної відкритості у три-п'ять разів [9].

Економіка Білорусі характеризується достатнім ступенем відкритості, особливо по відношенню до Росії: частка Росії у її експорті становить 49%, у імпорті – 66%. Це досить близько до параметрів внутрішньоевропейської торгівлі. Разом з тим, ступінь торговельної інтеграції Білорусі та Росії перевищує показник безпеки, введений Світовим Банком, оскільки частка Росії у зовнішньоторговельному обороті Білорусі більше 35% [10].

Особливо уваги заслуговує дослідження даної проблематики і в інших колишніх союзних республіках. Наприклад, Казахстан, який з самих перших днів незалежності 1990-х років почав проводити політику відкритості. З 1992 по 1995 роки в Казахстані була проведена лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, відкриті ринки для іноземного капіталу. Значно збільшилися економічні показники, і в наступні роки. Але, незважаючи на активну інвестиційну політику, в економіці країни присутні галузі з незначними вливаннями, що вимагає інституційних, фінансових змін [11].

Висновки з даного дослідження. Фінансова лібералізація призводить до збільшення відкритості, залучення капіталу, розширенню кооперації, раціонального розподілу і використанню ресурсів, надає широкі можливості використання досвіду інших країн, посилення конкуренції, зростання добробуту нації тощо, але з іншого – відкритість призводить до формування загроз фінансово-економічній безпеці держави та загострення дилеми в процесі визначення пріоритетів розвитку країни: орієнтація національної економіки на вільну торгівлю чи на захист внутрішнього ринку.

Проведений аналіз особливостей фінансової відкритості в умовах глобальних трансформацій сучасного цивілізаційного розвитку з урахуванням міжнародного досвіду, дає можливість констатувати, що за останні п'ять років відзначається значно вищий рівень відкритості економіки України в порівнянні з іншими країнами, зокрема країнами Єврозони. Крім того, така значна відкритість при незахищеності національного ринку провокує залежність від кон'юнктури міжнародних ринків та вразливості до зміни зовнішніх чинників. Протистояти даним процесам можливо за наявності стійкої економічної системи, яка в Україні потребує вдосконалення. До проблеми підвищення відкритості економіки України, на нашу думку, слід підходити виважено, враховуючи незавершеність структурної перебудови економіки та недостатній рівень розвитку внутрішнього ринку та ринкової інфраструктури.

Література

1. Глобальні трансформації і стратегії розвитку : монографія / НАН України. Ін-т світової економіки і міжн. Відносин ; авт. кол.: О.Г. Білорус, Д.Г. Лукаченко, О.М. Гончаренко та ін. – К. : ВІПОЛ, 2006. – 415 с.
2. Задоя А.О. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навчальний посібник / А.О. Задоя (за ред.). – К. : Знання, 2007. – 332 с.
3. Інвестиційна підтримка розвитку підприємств // Мережа розвитку інноваційного підприємництва. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.novekolo.info>.

4. Інноваційна практика польських підприємств [кейс]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua>.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [статистичний збірник]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови [укр. і англ. мовами] / І.П. Макаренко, П.М. Копка, О.Г. Рогожин, В.П. Кузьменко. – К. : ІПНБ, 2008. – 520 с.
7. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали / За ред. В.І. Міщенко, О.І. Кіреєва, М.М. Шаповалової. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с.
8. Стратегія соціально-економічного розвитку індустріально-розвинутих країн світу: проблеми і перспективи України [науково-інформаційний збірник] / Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України; за ред. В.П. Горбуліна. – К. : ДП НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 361 с.
9. Уманців Ю.М. Глобальні фінансові виклики: світовий досвід та українські реалії / Ю.М. Уманців // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 73-85.
10. Шелудько В.М. Фінансовий ринок : підручник. [2-ге вид., стер.]. – К. : Знання, 2008. – 535 с.
11. Юдина І.Н. Финансовая интеграция: опыт стран с формирующимися рынками : монографія [Електронний ресурс] / Ирина Юдина. – Режим доступа: http://ficus.barnaul.vzfei.ru/yudina/bretton_pdf.htm.

УДК 336.722.8:336.767 (477)

Мудра-Рудик Я.А.,
ст. викладач* кафедри економічної теорії
та загальноекономічних дисциплін
Хмельницький кооперативний
торговельно – економічний інститут

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕНСІЙНИМИ ЗАОЩАДЖЕННЯМИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах з динамічними змінами параметрів зовнішнього середовища – динаміки фінансових ринків, макроекономічних параметрів соціально-економічного життя, найважливішим фактором розвитку і ефективного функціонування пенсійної системи є ефективне управління пенсійними заощадженнями. Всі аспекти управління пенсійними заощадженнями пов'язані з підвищенням ризиком, спричиненим, перш за все, перманентними кризовими явищами на світовому та внутрішньому фінансових ринках. Підвищення соціальної функції недержавних пенсійних фондів (далі НПФ), накопичення об'ємів акумульованих коштів населення, зростання ролі НПФ на світовому фінансовому ринку пов'язані з рядом проблем, які потребують наукового переосмислення і розробки обґрунтованих рішень щодо вдосконалення системи управління пенсійними заощадженнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження принципів та механізму управління пенсійними заощадженнями на міжнародних ринках капіталу в контексті дослідження діяльності пенсійних фондів здійснюються такими дослідниками, як Е. Вайтхаусом, Д. Девісом та ін. За вирішення завдань, пов'язаних із пошуком оптимального співвідношення часток і вибору класів активів в інвестиційному портфелі присуджувалися премії А. Нобеля у сфері економіки Гарі Марковіцу, Вільяму Шарпу, Джеймсу Тобіну та Мертону Міллеру, Роберту К. Мертону і М. Шоулзу. Подальші дослідження у цьому напрямі були продовжені такими дослідниками: Д. Когінном, Ф. Фабоцці, Ш. Рахманом, Е. Вайтхаусом, Д. Віттасом, Д. Девісом, Х. Єрмо, Дж. Сигелом.

Основні теоретичні засади реформування систем пенсійного забезпечення у світі викладено в працях зарубіжних учених та фахівців Р. Агуна, М. Вінера, Е. Джеймса, Е. Ендрюса, А. Іглесіаса, М. Ісаєва, В. Роїка, Р. Рофмана, М. Рутковської, Л. Сичової, С. Смирнова, Р. Хольцмана, Е. Фулту, В. Шахова.

Над проблемами портфельного інвестування пенсійних заощаджень працюють такі українські та російські науковці, як Анісімов А., Бардакова Г., Волошина О., Гусєва П., Зеленко В., Малютін А., Матвеев В., Пересада А., Ткач В., Левченко І., Зубик С., Ковальчук К.; діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні досліджує вагома когорта науковців, зокрема Д. Богиня, Н. Версаль, В. Гриньов, В. Грушко, Н. Ковальова та інші.

* Науковий керівник: Сохацька О.М. – д.е.н., проф.

Проте більшість науковців у своїх дослідженнях акцентуючи увагу переважно на управлінні інвестиційним портфелем НПФ, недостатньо приділяє увагу ефективності оперативного та стратегічного управління, що включає в себе організацію системи ризик-менеджменту, оформлення інвестиційних декларацій, ін. Тому в контексті написання даної статті акцентуємо увагу на цих питаннях.

Постановка завдання. Метою написання статті є обґрунтування необхідності та вироблення практичних рекомендацій щодо ефективного управління пенсійними заощадженнями недержавними пенсійними фондами та компаніями з управління активами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діюча на сьогодні в Україні пенсійна система являє собою поєднання солідарної системи і окремих елементів накопичувального пенсійного забезпечення, які проявляються через введення персоналізованого обліку. Між тим, перехід до накопичувальної системи диктується такими факторами як несприятливі демографічні тенденції, які проявляються в старінні населення і постійному скороченні чисельності працездатного населення. Як бачимо з рис.1., ще у 2010 році на десять працюючих громадян припадало дев'ять пенсіонерів, а за прогнозами 2025 року співвідношення становитиме 1:1, тобто один працюючий змушений утримувати одного пенсіонера.

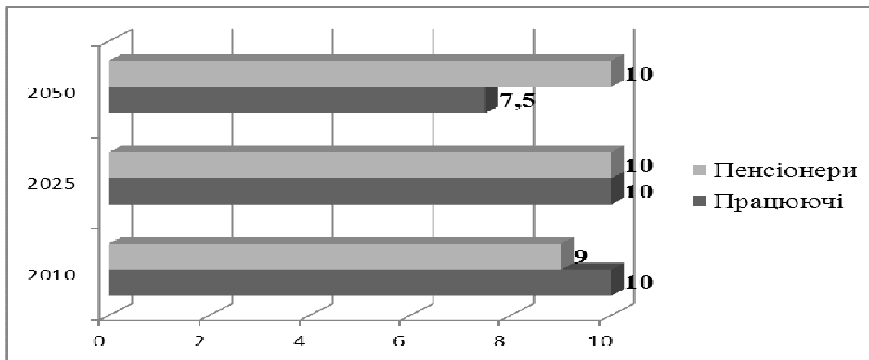

Рис. 1. Співвідношення кількості працюючих до кількості осіб пенсійного віку

Джерело: [2; 8]

Така ситуація згубно впливає на державний бюджет України, виплати з якого йдуть на утримання зростаючого числа пенсіонерів, створюючи фінансовий тягар і вагомий перерозподіл коштів у соціальній сфері. Зокрема, у 2012 році до Пенсійного фонду України (ПФУ) з усіх джерел доходів надійшло 222, 6 млрд. грн. Сума витрат на пенсійні виплати склала 233,7 млрд. грн. Власні надходження склали 158 млрд. грн., що на 13,6%, або 18,9 млрд. грн. більше в порівнянні з показником 2011 року.

З держбюджету на фінансування пенсійних програм протягом року було виділено 64,5 млрд. грн., у тому числі 49,2 млрд. грн. – дотація на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, 15,3 млрд. грн. – кошти на покриття дефіциту пенсійного фонду України для виплати пенсій [4].

Станом на 1 травня 2012 року в Україні 10,0 млн. платників страхових внесків та 13,77 млн. пенсіонерів. У березні 2013 року офіційно зареєстрованих безробітних в Україні нараховувалося 572 тис., проте, за експертними оцінками, загальна їх кількість складає 1,7-2 млн. осіб. Як відомо, непрацюючий громадянин не сплачує внесків до пенсійного фонду і тому при збереженні таких негативних тенденцій у найближчій перспективі держава відчуватиме гострий дефіцит у коштах на виплату державних пенсій. Другий накопичувальний рівень пенсійної системи запланований з 2007 року відкладено до 1 січня 2014 року, що негативно вплинуло на можливість громадян отримувати пенсійні виплати з трьох систем: солідарної, обов'язкової накопичувальної та добровільної накопичувальної.

Така ситуація з виплатами державних пенсій актуалізувала питання участі в системі недержавного пенсійного забезпечення, зокрема в контексті управління коштами призначених для майбутніх пенсійних виплат.

В Україні процес управління пенсійними заощадженнями є відносно новим поняттям і на сьогоднішній день більшість НПФ в Україні реалізують цілі управління пенсійними заощадженнями в контексті збереження і примноження через розміщення коштів на депозитних рахунках банківських установ і розміщення коштів в цінні папери вітчизняних емітентів.

Проте, вивчаючи закордонний досвід діяльності провідних пенсійних фондів звертаємо увагу на те, що стратегічна тактика управління пенсійними коштами в Україні якісно й кількісно відрізняється від типового процесу за кордоном. Перш за все, відмінності полягають у рівнях розвитку фондових ринків, механізмах розрахунку майбутньої прибутковості фінансових інструментів, які законодавчо дозволені законом для інвестування пенсійних активів і безпосередній організації самого процесу управління яка впливає з поставленої мети учасників НПФ.

Мета учасника НПФ – це, насамперед, надійно зберегти свої накопичення, захистити їх від знецінення та інфляції і тим самим забезпечити собі гідну пенсію в майбутньому. Для виконання цих вимог сьогодні недостатньо мати у штаті директора та бухгалтера: трейдерські підходи до управління активами тут не підійдуть (часті спекулятивні операції на ринку з метою отримання максимального прибутку за короткий строк). Тут слід застосовувати стратегію довгострокового інвестування, яка в провідних пенсійних фондах детально описано в інвестиційній декларації.

Відповідно до Положення про інвестиційну декларацію недержавного пенсійного фонду (zareєстрованого в Міністерстві юстиції України 16 грудня 2003 р. №1165/8486) [4], інвестиційна декларація повинна містити положення, які визначають мету інвестування пенсійних активів, основні напрями інвестування пенсійних активів; обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами; вимоги до осіб, які здійснюють управління пенсійними активами, ін. [6]. Проте більшість пунктів цього документу переважно визначається Законом України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг", "Про недержавне пенсійне забезпечення". Необхідно зазначити, що інвестиційна декларація повинна формуватися кожним НПФ індивідуально і бути доступною для широкого загалу.

Порівнюючи інвестиційні декларації в Україні і закордонних пенсійних фондах бачимо, що українськими НПФ декларації написані по певному шаблону, практично ідентичні по своєму змісту, що якісно відрізняє їх від типового такого ж документу закордонних фондів, де чітко прописано мету інвестування в конкретний фінансовий інструмент. Критерії для здійснення оцінки класу активів включають: визначення стратегічної ролі класу активів з фундаментальними характеристиками, ризиком, прибутковістю, відповідно до принципів ALM (Asset-Liability Management); відповідна ліквідність і рентабельність активу з метою отримання значного рівня прибутку; можливість повної реалізації технічної підтримки при інвестуванні в активи, які досі не використовувалися; наявність достатніх даних, історії або фахівців для оцінки визначення можливостей та переваги даного класу активів. Клас активів може бути затверджений для інвестування, якщо він задовольняє вищевказаним критеріям.

Ще однією відмінністю інвестиційних декларацій українських НПФ є відсутність частини ризик менеджменту, яка в закордонних фондів займає практично 25% всієї інвестиційної декларації. Положення містить пункт про висвітлення інформації про управління ризиками, проте в самих деклараціях описані ліміти інвестування коштів, які накладені законодавством. Тому, відштовхуючись від особливостей формування інвестиційних декларацій закордоном і в Україні пропонуємо внести наступні зміни до положення і відповідно до окремих питань змісту інвестиційних декларацій (рис. 2).

Особливе значення і деталізації потребують такі пункти Положення як управління ризиками, пов'язаними з інвестуванням та порядок здійснення контролю за інвестуванням пенсійних активів.

Рис. 2. Пропоновані зміни до Положення про інвестиційну декларацію

Джерело: розроблено автором на основі [5; 7]

Необхідно зазначити, що практично стандартними пунктами інвестиційної декларації українських НПФ щодо управління ризиками є наступні:

1. Стратегія інвестування пенсійних активів Фонду базується на засадах диверсифікації та хеджуванні інвестиційного портфелю.

2. Фонд здійснює інвестування активів з урахуванням обмежень, встановлених чинним законодавством України та Інвестиційною декларацією Фонду (пропозиції зазначено вище).

При здійсненні інвестування активи Фонду можуть складати:

- активи в грошових коштах, у тому числі в іноземній валюті;
- активи в цінних паперах;
- інші активи згідно із законодавством.

3. Ризик інвестицій оцінюється відносно загальноринкового ризику статистичним та експертним методами, шляхом відповідного ранжування.

Відповідно, ні один пункт не відображає особливостей управління конкретними ризиками і не зазначено методів управління ними, хоча більшість аналітиків діяльності пенсійних фондів стверджує, що всі методи управління ризиками є стандартними і не потребують корекції. Відомою практикою також є перенесення банківських методів управління ризиками на НПФ, що не завжди відповідають змісту управління ризиками саме НПФ. Нами здійснено систематизацію і доопрацьовано вже відомі складові системи поточного управління ризиками в напрямку їхньої адаптації для НПФ і досягнення кінцевих цілей ризик-менеджменту фонду. На першому етапі доцільно здійснити моніторинг і класифікацію ризиків, які виникають при поточній діяльності НПФ і КУА. На другому етапі здійснити оцінку та якісне оцінювання ризиків, використавши засоби і методи ризик-менеджменту. На третьому етапі здійснюється моніторинг ризиків в динаміці і формування звітності за результатами моніторингу. Завершальним етапом є робота по накопиченню статистичних даних за результатами третього етапу і формування програми контролю за ризиками.

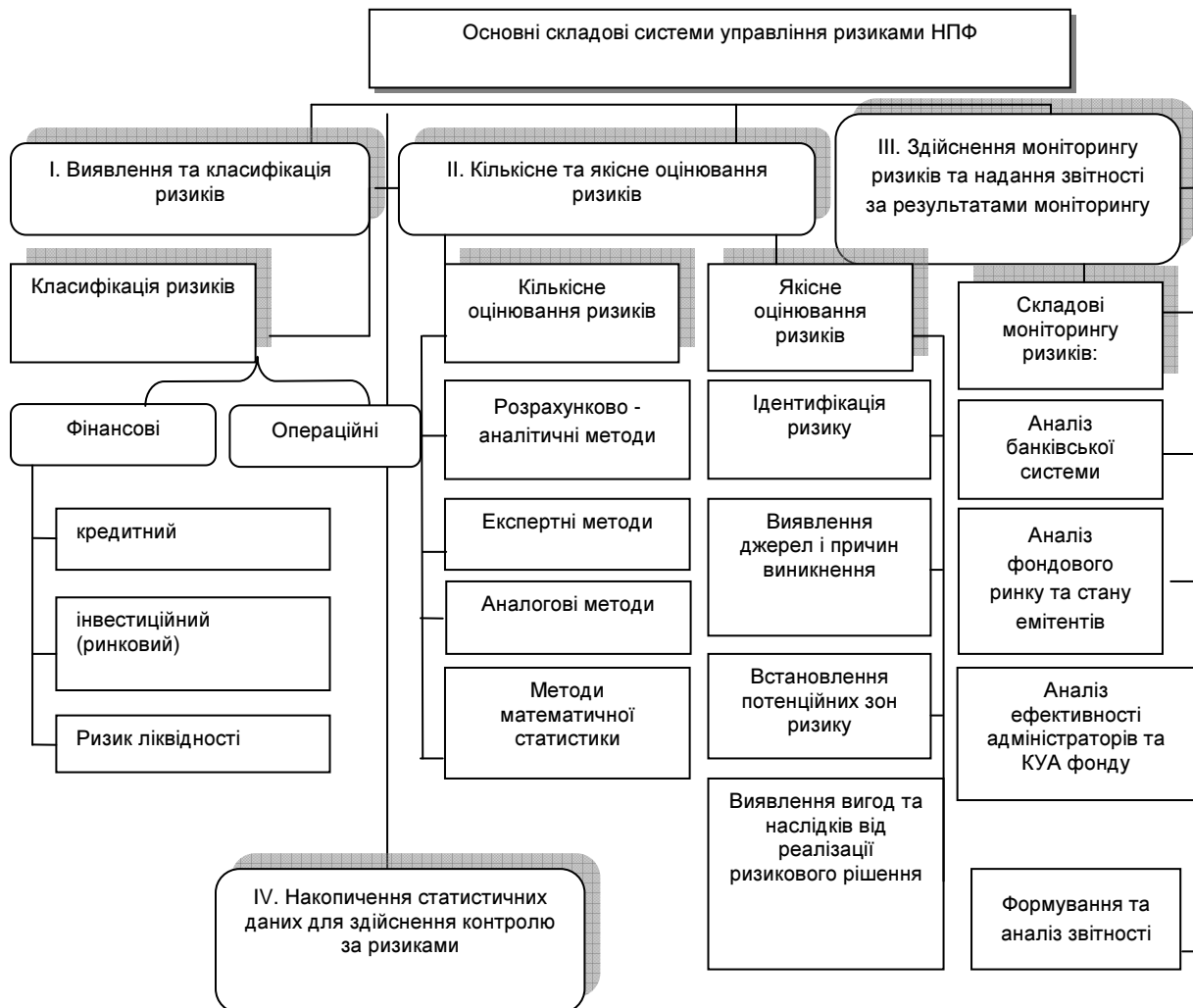

Рис. 2. Основні складові системи поточного управління ризиками НПФ

Джерело: побудовано та доопрацьовано автором за даними [5; 6]

Класифікація ризиків НПФ яка підлягає управлінню типового НПФ є початковим етапом діяльності служби ризик – менеджменту. Здійснення самої класифікації і приналежності ризику до того чи іншого виду подеколи є проблематичним і потребує детального аналізу і розробки системи ризик-менеджменту КУА і НПФ. Для здійснення адекватної політики щодо управління ризиками необхідно перш за все створити відповідні служби на базі пенсійного фонду чи компанії з управління активами із залученням професійних менеджерів в управлінні ризиками. Доречним є здійснити правильну ієрархію служби ризик менеджменту, яка б не підпорядковувалася іншим структурам і відповідно унеможливила б виникнення операційних ризиків. Ми пропонуємо розмістити службу ризик-менеджменту поза ключовими елементами структури.

Типова організаційна структура недержавного пенсійного фонду зображена на рис. 3.

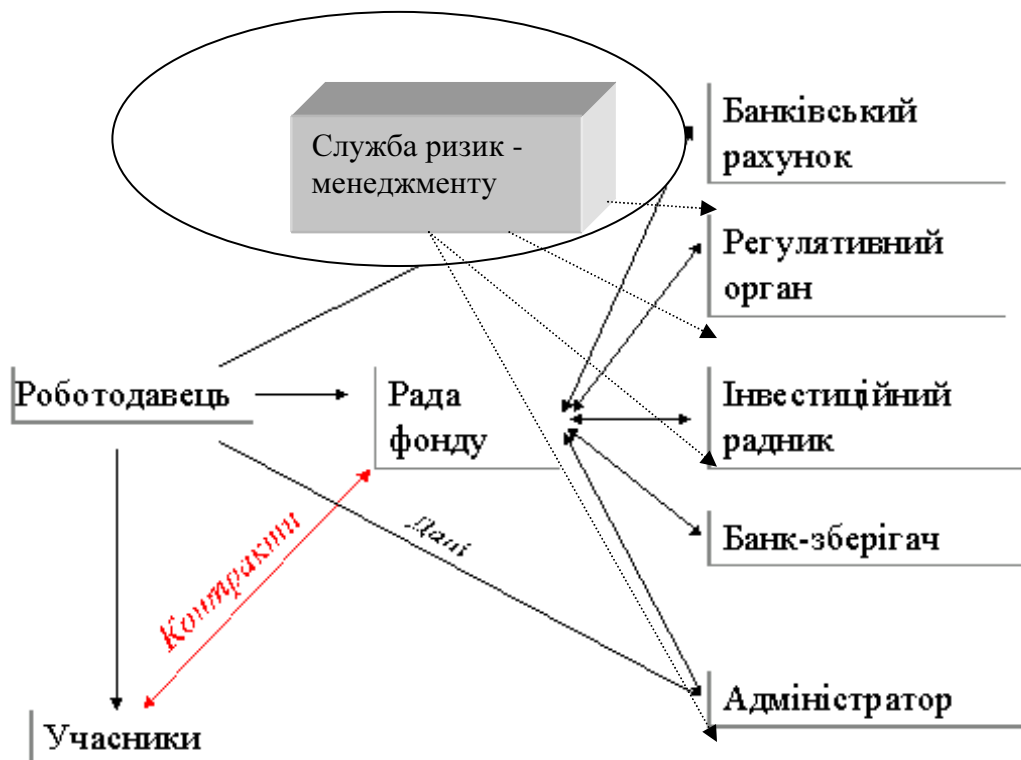

Рис. 3. Організаційна структура недержавного пенсійного фонду із внесенням служби ризик менеджменту

Джерело: адаптовано автором за [1; 3]

Служба ризик-менеджменту, яка за нашими пропозиціями повинна знаходитися поза межами безпосередньої підпорядкованої ієрархії КУА повинна здійснювати постійний моніторинг внутрішнього і зовнішнього середовища з метою вчасного виявлення ризику і обґрунтування доцільності застосування того чи іншого методу хеджування. Така діяльність оптимізуватиме діяльність фонду і якісно покращить управління пенсійними заощадженнями.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, з метою підвищення ефективності управління пенсійними заощадженнями варто не лише оптимізувати інвестиційну діяльність пенсійних фондів, а й здійснювати виважену та ефективну діяльність щодо покращення безпосереднього процесу оперативного та стратегічного управління. Вдосконалення потребує зміст інвестиційної декларації в напрямку її вдосконалення та прив'язки до конкретного пенсійного фонду, а також внесення системи ризик менеджменту до управління пенсійними коштами із визначенням політики управління ризиками як провідної.

Література

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057 - IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 47-48. – с. 372.
2. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз-2050 Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua>.
3. Недержавне пенсійне забезпечення в питаннях і відповідях [Електронний ресурс] / Українське національне інформаційне агентство. – Режим доступу: <http://pension.ukrinform.ua/npz-4.htm> Пенсійний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>

4. Про інвестиційну декларацію недержавного пенсійного фонду. – Положення від 16 грудня 2003 за № 1165/8486 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: [1165/8486http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0268-13/paran81#n81](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0268-13/paran81#n81)

5. Проектний аналіз : навч. посіб. / В.С. Рижиков, М.М. Яковенко, О.В. Латищева, Ю.В. Дегтярьова, А.Л. Щелокова, О.О. Коваленко. – К. : ЦУЛ. – 2007 – 384 с.

6. Про затвердження Положення про вимоги до особи, яка провадить діяльність з управління пенсійними активами щодо дотримання внутрішніх правил та процедур оцінки і управління ризиками, пов'язаними з інвестуванням пенсійних активів № 82 від 05.11.2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – С. 129, ст. 3323, код акту 63942/2012

7. Типові зауваження Нацфінпослуг до документів поданих для реєстрації змін до інвестиційної декларації НПФ від 06.08.2012р. [Електронний ресурс] / Українська асоціація інвестиційного бізнесу. – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua>.

8. Федоренко А. Поява другого рівня пенсійної системи – подвійний стимул до розвитку ринку недержавних пенсійних фондів [Електронний ресурс] / А. Федоренко // Урядовий кур'єр. – 30.04.2013. – Режим доступу: <http://www.ukurier.gov.ua/uk/articles/anatolij-fedorenko-poyava-drugogo-rivnya-pensijnoy/>

УДК 336.7

Бауман О.С.,
аспірант*

ДНУ «Академія фінансового управління»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МАКРОПРУДЕНЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Постановка проблеми. Фінансова криза, яка виявила і показала всі слабкі сторони світової економіки, підкреслила важливість комплексного підходу до всієї фінансової системи в цілому, замість того, щоб зосереджуватися тільки на одному фінансовому інституті.

Протягом багатьох років, до кризи, органи нагляду і регулювання були зосереджені на мікропруденційному регулюванні, тобто концентрації уваги на окремих фінансових інститутах і не стежили за макро-системними ризиками на світовому фінансовому ринку. Передбачалося, якщо забезпечити фінансову стабільність і безпеку окремих фінансових установ, то за рахунок цього системна стабільність забезпечиться сама по собі. Але недавня фінансова криза показала, що це не так. Фінансова стабільність багатьох країн, в тому числі і країн СНД, не була належним чином забезпечена через грошово-кредитну політику центральних банків, а також інші регулюючі органи, відповідальні за стан фінансового сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останнє десятиліття проблемам макропруденційного регулювання та нагляду присвячено досить багато праць іноземних науковців-фінансистів, серед яких справедливо виділити дослідження К. Боріо, В. Аллена, М. Бруннермеєра, П. Клемента та багатьох інших. Але також багато вітчизняних науковців, які приділяють увагу цій проблемі, зокрема, В. Міщенко, В. Коваленко, С. Науменкова, Я. Белінська. Проте, незважаючи на значні здобутки вітчизняних вчених в дослідженні проблем макропруденційного регулювання та процесу запровадження його в Україні, досить багато питань залишаються до кінця не визначеними, а поняття не розкритими.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд змісту поняття і процесу макропруденційного регулювання та його впливу на фінансову стабільність та мінімізацію і попередження системних ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова фінансово-економічна криза, яка своїм впливом виявила всі слабкі сторони та місця фінансових систем світової економіки, не пройшла й повз фінансову систему України, що значною мірою порушило її стабільність. Проведені антикризові заходи змусили уряди країн та світову спільноту серйозно поміркувати про перегляд сталих принципів економічної політики та фінансового регулювання задля забезпечення стабільності фінансової системи.

В останнє десятиліття забезпечення та підтримка фінансової стабільності стала однією з важливіших функцій центральних банків та інших органів державної влади. Західні науковці Аллен і Вуд визначають фінансову стабільність, як протизагу процесу фінансової нестабільності – ситуацію, коли домогосподарство, компанія або уряд країни стикається з фінансовими труднощами, які

* Науковий керівник: Міщенко В.І. – д.е.н., професор

означають, що його доступ до грошей різко і несподівано зменшується, так, що воно повинне скоротити свої витрати, або те, що може бути описано як фінансова криза [2]. Також фінансову стабільність ще визначають, як той стан фінансової системи, коли вона працює без серйозних збоїв чи небажаного впливу на сьогоdnішній та майбутній розвиток економіки в цілому, показуючи високий ступінь стійкості до потрясінь.

Фінансову стабільність і стійкість фінансової системи можна контролювати і аналізувати за допомогою показників фінансової стійкості. Їх розробив Міжнародний Валютний Фонд і до 2001 року вони називалися «макропруденційні індикатори». Показники фінансової стійкості є статистичними показниками і використовуються для моніторингу фінансового стану і стійкості фінансового сектора країни. Розвиток цих експериментальних показників в даний час координується Міжнародним Валютним Фондом, за підтримки Світового Банку, Банку Міжнародних Розрахунків, Організації Економічного Співробітництва і Розвитку, Європейського Центрального Банку, а також держав-членів МВФ у всіх географічних областях.

Показники фінансової стійкості включають 39 показників, що складаються з агрегованих даних окремих установ. Вони розраховуються і поширюються з метою підтримки макропруденційного аналізу. Це моніторинг і оцінка сильних і слабких фінансових систем з метою підвищення фінансової стабільності, а також обмеження ймовірності виходу з ладу фінансової системи. Ці показники були розроблені до недавньої фінансової кризи, і вони не були використані в якості основи для створення і проведення узгодженої політики макропруденційного регулювання. У свою чергу, фінансова криза висвітила відсутність аналітичних структур, які змогли б допомогти передбачити і впоратися з глобальним нарощуванням фінансових диспропорцій. У той момент мало місце фундаментального нерозуміння загальносистемних ризиків і необхідності в проведенні макропруденційного регулювання і нагляду [3].

Термін «макропруденційне» використовується у світовій практиці, досить недавно, а в українській, взагалі, близько декількох років, після настання останньої світової фінансової кризи. Він був вперше задіяний в кінці 1970-х років в неопублікованих документах попередника Базельського комітету з банківського нагляду, а також Банку Англії [8]. Але тільки після двох десятиліть періодичні фінансові кризи зробили цей термін ще більш актуальним та вживаним. Його основною метою є мінімізація системних ризиків фінансових систем та запобігання фінансової нестабільності шляхом розроблення превентивних заходів.

У попередні роки регулюючі та наглядові органи були зосереджені на макропруденційному регулюванні окремих фінансових інституцій та не стежили за макро-системними ризиками на світовому фінансовому ринку. Фінансова стабільність до, а особливо, під час світової фінансової кризи не була належним чином забезпечена через грошово-кредитну політику центрального банку.

Зі свого історичного походження, макропруденційне регулювання зорієнтовано на системному підході до всієї фінансової системи, а не безпеці та надійності тільки окремого її інституту. Акцент робиться на тому, що одразу після спадного періоду в економіці розробляється бажаний стандарт безпеки для системи в цілому, а звідти виходить, що і для окремих установ та інституцій. Береться до уваги той факт, що напрям та рух ризику залежить від колективної поведінки фінансових інститутів. З точки зору макропруденційного регулювання, фінансові кризи не є форс-мажорними обставинами, та не з'являються спонтанно, вони є результатом систематичного спотворення в сприйманні ризиків і не прийнятті відповідних заходів, у тому числі, в результаті систематичних помилок [4].

Існує два виміри розвитку системного ризику фінансової системи. Вимір часу, маючи справу з яким, сукупний ризик фінансової системи розвивається з плином часу, та вимір поперечного перерізу. Для кожного виміру є відповідне джерело загальносистемних потрясінь. При вимірі часу, джерелом виступає проциклічність фінансової системи, тобто ті механізми, які працюють між нею та макроекономікою, які можуть генерувати нестандартні фінансові цикли та коливання ділової активності. При поперечному перерізі, джерелом виступають загальні ризики, а також взаємозв'язки у фінансовій системі, які призводять до спільної невдачі фінансових інститутів, роблячи їх уразливими [6].

Для кожного джерела фінансових утруднень є відповідний принцип політики. При проциклічності, принцип полягає у створенні буфера в ті часи, коли фінансово-економічна ситуація є досить стабільною, який може бути використаний в період дестабілізації фінансової системи.

Розглядати основне завдання макропруденційного регулювання, то воно складається з двох компонентів. По-перше, зменшити накопичення системних ризиків та зосередити на них увагу учасників ринку. Другий полягає в зміцненні стійкості фінансової системи до несприятливих шоків та економічних спадів, в чому і полягає загальний процес фінансової стабільності [7].

Для виконання цих завдань, треба комплексно використовувати інструменти макропруденційного регулювання, тому що один окремо взятий інструмент не буде здатен попередити походження системного ризику, а відповідно й подолати його. До основних інструментів макропруденційного регулювання можна віднести: контрциклічний буфер капіталу, стресс-тестування для оцінки достатності капіталу, коефіцієнт валового левєриджу (співвідношення капіталу та активів), підвищений коефіцієнт зважування ризику в нормативі достатності капіталу по торговому портфелю цінних паперів, додатковий буфер ліквідності,

норматив співвідношення довгострокових активів та довгострокових зобов'язань, норматив співвідношення короткострокових активів та короткострокових зобов'язань [5].

Експерти «Групи Тридцяти» класифікували всі ці інструменти політики макропруденційного регулювання в залежності від об'єкта регулювання та виділили два підходи до їх застосування. Підхід змінних інструментів припускає використання пруденційних норм, параметри яких варіюються в часі, і підхід постійних інструментів – ґрунтується на застосуванні постійно діючих обов'язкових нормативів. За даними експертів, лише застосування та дотримання обох підходів приведе до бажаного результату [1].

Беручи до уваги середньострокову перспективу, то макропруденційне регулювання спрямоване на раннє виявлення накопичуваних в економіці дисбалансів, виникнення вад на ринках різних активів і мінімізацію системних ризиків, які, в свою чергу, можуть мати серйозні негативні наслідки для внутрішнього ринку та реального сектору економіки. Тут макропруденційне регулювання виступає головним інструментом в системній оцінці показників стійкості фінансової системи. Пильний моніторинг за системо-утворюючими інститутами повинен стати дієвим механізмом оцінки та раннього запобігання насуваючи фінансових потрясінь, так як системо-утворюючі банки є джерелами системних ризиків для фінансового сектору та фінансової системи в цілому. Внаслідок цього до них необхідно пред'являти більш високі вимоги і приділити більше уваги, ніж до всіх інших банків другого рівня, задля забезпечення стабільності фінансової системи в цілому.

Висновки з даного дослідження. На даному етапі розвитку процес макропруденційного регулювання є досить мало вивченим та майже не використовуваним в Україні. Це дає великі можливості для фінансистів-науковців та практиків для дослідження даного питання, та дискусій на тему введення його в Україні. Адже чинників для запровадження політики макропруденційного регулювання більш ніж достатньо, їх вже не одноразово коментували у вітчизняній науковій літературі. Стосовно моделі макропруденційного регулювання, то тут ми можемо орієнтуватись лише на західні моделі, адже пострадянські країни, такі як Росія, Білорусь, Казахстан йдуть паралельно в процесі дослідження та запровадження макропруденційного регулювання з Україною. Також специфіка цього питання полягає в тому, що стан економіки та процес розвитку в країнах різний, а отже і сам підхід до запровадження політики макропруденційного регулювання в кожній державі повинен бути розроблений індивідуально.

Підсумовуючи результати дослідження, важливо відмітити, що мікропруденційного підходу до регулювання фінансової системи, як єдиного підходу в запобіганні розвитку системних ризиків та забезпеченні фінансової стабільності виявилось недостатньо до, а також у період кризи. Концентрація уваги на окремих фінансових інституціях, а не на всій фінансовій системі загалом – може призвести до непередбачуваних наслідків. У спробі зробити себе безпечніше, банки та інші фінансові посередники можуть вести себе таким чином, що підірвуть колективну систему. Це може викликати системний ризик або погіршити його теперішній стан, що, власне, і було в період фінансової кризи.

Таким чином, політика макропруденційного регулювання повинна бути включена до всієї економічної політики, так як вона виступає одним із головних альтернативних інструментів у забезпеченні фінансової стабільності.

Література

1. Костюченко Я.О. Грошово-кредитна і макропруденційна політика: взаємодія в посткризовий період / Я.О. Костюченко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 3 (15). – С.54-58.
2. Allen W.A. and Wood G. Defining and achieving financial stability / W.A. Allen, G. Wood // Journal of Financial Stability. – 2006. – № 2. – P. 152-172.
3. Borio C. Implementing a macroprudential framework: Blending boldness and realism / C. Borio // Capitalism and Society / Volume 6, Issue 1, Article 1. – 2011. – P. 25.
4. Brunnermeier M. The Fundamental Principles of Financial Regulation / M. Brunnermeier // Geneva Reports on the World Economy 11, International Center for Monetary and Banking Studies. – January. – 2009. – P. 98.
5. Group of Thirty. Enhancing Financial Stability and Resilience: Macroprudential Policy, Tools and Systems for the Future. – October. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.group30.org/images/PDF/Macroprudential Report Final.pdf>
6. Komarkova Z. Financial Stability, Systemic Risk And Macroprudential Policy / Z. Komarkova, J. Frait // Czech National Bank / Financial Stability Report 2010/2011. – P. 96-110.
7. Lim C. Macroprudential policy: What instruments and how to use them? Lessons from country experiences / C. Lim, F. Columba, A. Costa // International Monetary Fund / Working paper WP/11/238. – October. – 2011. – P. 84.
8. Piet C. The term "macroprudential": origins and evolution / C. Piet // BIS Quarterly Review. – March. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1003h.pdf

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 658.15

Герєга О.В.,
засновник ТОВ «Епіцентр К»
м. Київ

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується активним формуванням підприємництва, створенням нових підприємств, діяльність яких направлена на досягнення певних результатів. Однак їхньою відмінною особливістю є низька економічна стійкість. Тому дослідження економічних процесів на рівні підприємства як основної ланки національної економіки, має ключове значення. Саме на цьому рівні управління необхідно глибоко визначити всі можливості, які є у кожного підприємця стосовно досягнення і підтримання стійкого і ефективного розвитку економіки. І саме головне – від вирішення цих проблем підприємствами залежить економічна стійкість на всіх інших рівнях управління виробництвом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі проблеми економічної стійкості розглянуті у роботах В. Гончарова, О. Арєф'євої, В. Геєця, М. Абрютіної, Г. Мохонько, О. Сергєєвої, О. Барановського, К. Раїцького, Т. Сухорукової, Т. Суворова В., К. Попова, Н. Хруща, які у більшості випадків пов'язуються з визначенням категорії «економічна стійкість» та виділенням її індикаторів. Однак проблема визначення економічної стійкості підприємств будь-якої форми власності як категорії управлінського процесу щодо її забезпечення сьогодні ще до кінця не досліджена.

Постановка завдання. Метою статті є визначення поняття «економічної стійкості підприємства» та окреслення шляхів її реалізації в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка цілеспрямована система повинна у процесі свого функціонування виконувати поставлені перед нею завдання, а показником ринкової стабільності є здатність підприємства успішно розвиватися в умовах змін зовнішнього і внутрішнього середовищ. З позиції підприємств економічну стійкість можна розглядати як здатність системи зберігати свій працездатний стан щодо досягнення запланованих результатів за наявності різних впливів. Тому очевидно, що економічна стійкість – це здатність підприємства підтримувати певний рівень значень економічних параметрів, який забезпечує його рентабельне функціонування і стабільний розвиток, а також дозволяє відновлювати первісний або приймати новий рівноважний стан після припинення дії негативних факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ у сьогоденні і прогнозованому майбутньому. Це характеризує економічну стійкість як динамічну категорію та характеризує здатність підприємства не тільки відновлювати первісний, але і приймати новий стійкий стан, що і забезпечує його рентабельне функціонування та стабільний розвиток [1; 7].

Наведене визначення дозволяє чітко окреслити принципи управління економічною стійкістю підприємства:

1. **Принцип комплексного планування:** при плануванні необхідно комплексно оцінювати вплив управлінських рішень на діяльність підприємства та рівень його економічної стійкості, не доцільно обмежуватися плануванням лише однією зі складових стійкості (кадрової, маркетингової, виробничої, фінансової).

2. **Принцип ефективності.** Механізм дії цього принципу полягає у підтримці такого рівня показників діяльності підприємства, який забезпечує найбільш ефективне використання ресурсів. Ефективне використання ресурсів, будучи основою рентабельного функціонування та стабільного розвитку підприємства, сприяє підтримці його стійкості.

3. **Принцип поєднання стратегічних і тактичних цілей.** Суть цього принципу полягає в тому, що стратегічною метою управління економічною стійкістю підприємства повинно бути не стільки збереження поточного рівноважного стану підприємства, скільки його перехід у новий, більш стійкий,

стан. При цьому тактичне управління має бути спрямоване на підтримку стійкості підприємства вище певного (критичного) рівня.

У економічній літературі розглядаються статична й динамічна стійкість підприємств [2, с.12]. Перша ототожнюється зі спокоєм, пасивністю, друга – із стабільним розвитком. З погляду статички, підприємство слід розглядати у певному застиглому стані рівноваги його елементів, тобто за відсутності розвитку. Динамічний підхід передбачає дослідження підприємства у процесі зміни елементів його системи та їх співвідношення. Тому в динаміці економічна стійкість підприємства фактично означає його стійкий економічний розвиток.

Значення аналізу економічної стійкості є тією базою, на основі якої здійснюється вироблення основних напрямів фінансово-економічної політики підприємства, і від того, на скільки якісно він проведений, залежить ефективність прийнятих управлінських рішень [6]. Розкриваючи ступінь наукової розробленості поставленої проблеми, необхідно відзначити, що сталий економічний стан формується в процесі всієї діяльності підприємства, визначення його на ту чи іншу дату допомагає відповісти на такі питання:

Наскільки правильно підприємство управляло фінансовими потоками?

Яка віддача виробничого потенціалу?

Чи здатне підприємство протистояти впливам зовнішнього і внутрішнього середовища?

Економічна рівновага – стан економічної системи ринку, що характеризується наявністю збалансованості, урівноваження двох різноспрямованих факторів (наприклад: витрати і доходи, попит і пропозиція). Рівновага може бути нестійкою – короткочасною, і стійкою – тривалою [3]. Під станом стійкості розуміється здатність економічної системи, що зазнала несприятливого відхилення за межі її допустимого значення, повернутися в стан рівноваги за рахунок власних та/або позикових ресурсів, перепрофілювання виробництва, зміни асортименту, підвищення якості обслуговування тощо [8, с. 160].

Вважаємо, що сьогодні одним із основних завдань забезпечення економічної стійкості підприємства є виявлення всього спектра реальних загроз і проблем притаманних управлінському процесу. Адже саме сьогодні в Україні умови економічної дестабілізації призводять до того, що більшість підприємств не можуть на належному рівні забезпечувати свою економічну стійкість, а деякі з них взагалі перебувають на межі банкрутства. Перелік загроз економічній стійкості підприємств дає загальне уявлення про завдання і цілі функціонування підприємства щодо забезпечення завдяки здійсненню своєчасного і ефективного управлінського процесу. Особливості багатьох кризових ситуацій на підприємствах зводяться до такого:

- підприємства не залучені у систему заставних зобов'язань щодо власного майна;
- помилкове здійснення маркетингової політики;
- відсутність жорсткого планування чи недостатня гнучкість і еластичність в реалізації планів;
- висока ймовірність помилок керівників при ухваленні важливих рішень;
- відсутність реакції на несподівану появу на ринку сильних конкурентів;
- нестабільність внутрішніх міжособистісних і міжгрупових відносин на підприємстві;
- неякісна технічна організаційно-технологічна підготовка виробництва;
- невизначеність щодо місії підприємства та методів її досягнення;
- неправильна або недостатньо продумана інноваційна політика;
- неповний облік внутрішніх змінних на підприємстві;
- відсутність належної уваги до стратегічного планування, недооцінка або незнання методів формування бюджету, а отже, проведення превентивної політики, яка нездатна передбачити чи хоча б пом'якшити потенційні кризові ситуації;
- відсутність необхідного резерву для безкризової роботи підприємства [5, с. 116-117].

Ефективність використання ресурсів і підвищення рівня економічної стійкості підприємства в сучасних економічних умовах значною мірою залежить від наявності, використання й вдосконалення економічного потенціалу підприємства. Однією з особливостей нестійкого функціонування сучасних підприємств є кількісна, якісна та структурна недосконалість економічного потенціалу господарюючих суб'єктів, що зумовлена великими втратами ресурсів у здійсненні реформ і складним фінансовим становищем підприємств.

Використання й вдосконалення економічного потенціалу до необхідного рівня повинно надавати можливість підприємству для ефективного застосування своїх ресурсів, а значить сприяти поглинанню зовнішніх й внутрішніх дестабілізуючих факторів, що є свідченням стійкості функціонування [4].

Виходячи з вищевикладеного, шляхи реалізації економічної стійкості підприємства повинні бути спрямовані на наступне:

- постійний моніторинг зовнішнього і внутрішнього станів підприємства;
- розробку заходів із зниження зовнішньої вразливості підприємства;
- розробку підготовчих планів при виникненні проблемних ситуацій, здійсненні попередніх заходів для їхнього забезпечення;

- впровадження планів практичних заходів при виникненні кризової ситуації, прийняття ризикових і нестандартних рішень у випадку відхилення розвитку ситуації;

- координацію дій всіх учасників і контроль за виконанням заходів та їхніми результатами.

Саме за таких умов можна забезпечити систему моніторингу кожної із складових економічної стійкості підприємств, яка змогла б надати можливість оптимізувати її відповідно до перспектив розвитку.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, стійкість є найважливішою характеристикою економічної діяльності в ринкових умовах. Крім атрибута, який сприяє виживанню господарської системи в умовах кризи, вона забезпечує її переваги в залученні інвестицій, отриманні кредитів, виборі контрагентів та формуванні кваліфікованих кадрів. Чим вище стійкість підприємств, тим вище їх незалежність від зміни кон'юнктури і, отже, тим нижче, у загальному випадку, ймовірність банкрутства. Економічна стійкість підприємства відображає ступінь безпеки ділового співробітництва з ним, тому що підтверджує його здатність стабільно здійснювати свої основні функції і виконувати зобов'язання в умовах мінливого внутрішнього і зовнішнього середовища.

Література

1. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городянська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8(86). – С. 83-90.

2. Брянцева И.В. Рейтинговая оценка экономической устойчивости строительного предприятия [Текст] / И.В. Брянцева // Экономика строительства. – 2002. – № 11. – С.20-27.

3. Бугай З. Аналіз та оцінка фінансової стійкості підприємства / З. Бугай, М. Омельченко // Держава та регіони. – 2008. – № 1. – С. 34-39.

4. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством : Навч. посібник / В.О. Василенко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 504 с.

5. Економіка підприємства: Структурно-логічний навч. посібник / За ред. С.Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 2001. – 457 с.

6. Колодізев О. Теоретичні аспекти управління економічною стійкістю підприємства / О. Колодізев, К. Нужний // Галицький економічний вісник. – 2008. – № 1(16). – С. 53-59.

7. Севастьянов А.В. Оценка экономической устойчивости предприятия [Электронный ресурс] / А.В. Севастьянов. – Режим доступа: <http://www.mte.ru/w6.nsf>.

8. Швиданенко Г.О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства / Г.О. Швиданенко, О.І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2002. – 192 с.

УДК 334.716 (477)

**Комарницький І.М.,
д.е.н., проф., проректор з науково-педагогічних
та соціально-економічних наук**

**Савіцький А.В.
викладач, здобувач**

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняних промислових підприємств досить важливого значення набуває активізація їхньої зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням тих умов в яких вони змушені функціонувати та які ставить перед ними іноземний споживач щодо виробництва належної продукції. Легка промисловість, як і інші галузі вітчизняної економіки, не може не залежати від впливу зовнішнього ринку та обмежувати свою діяльність тільки орієнтацією внутрішній ринок. Тому, на сьогодні, особливу актуальність набуває розвиток саме зовнішньоторговельних відносин вітчизняних підприємств галузі з іноземними партнерами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку вітчизняних підприємств легкої промисловості та їхнього співробітництва у сфері спрямування на іноземний ринок присвячені

роботи таких науковців, вчених та дослідників, як: Нижник В.М., Войнаренко М.П., Мазаракі А., Мельник Т., Тарасенко І.О., Ізовіт В., Носова Н.І., Сараєва І.М., Адвокатова Н.О. та ін.

Водночас, невирішеним аспектом загальної проблеми залишаються дослідження загальної тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств легкої промисловості протягом останніх років з урахуванням всіх проблем, які можуть обмежувати характер розвитку зовнішньоторговельних операцій вітчизняних підприємств галузі.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення головних умов, аспектів та проблем розвитку зовнішньоекономічної діяльності в яких функціонують вітчизняні підприємства легкої промисловості, їх позитивний та негативний вплив, значення та можливі шляхи вирішення. Важливим елементом дослідження виступає оцінка показників динаміки вітчизняних підприємств галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо звернути увагу на процеси реформування економіки України, то слід зазначити, що в сучасних умовах досить нелегко одночасно сприяти розвитку всіх галузей промисловості, підвищенню обсягів виробництва товарів підприємств з урахуванням тих умов, які ставить перед вітчизняними товаровиробниками зовнішній ринок. Не винятком і є легка промисловість, яка є одним з потужних виробничих комплексів країни, що має значні можливості щодо виробництва продукції не тільки на вітчизняний ринок, а і на іноземний. Для вітчизняних підприємств легкої промисловості, на сьогодні, досить гостро стоїть питання щодо розширення асортиментної політики, підвищення якості продукції за рахунок впровадження інноваційних проектів і в виробництво, залучення інвестицій, що сприятиме налагодженню зв'язків співробітництва з іноземними партнерами та споживачами.

Легка промисловість, як галузь промисловості, важлива для економіки країни через значну ємність внутрішнього ринку одягу і взуття, що можна підтвердити обсягами торговельного обороту, який в середньому становить більше 50 млрд. грн. Також, галузь визначається досить високими показниками результативності та ефективності, в порівнянні з показниками затратомісткості виробництва. Водночас галузь характеризується високим оборотом капіталу та тісними зв'язками з суміжними галузями промисловості, такими як хімічна промисловість, машинобудування, галузі АПК, які є регулярними споживачами продукції легкої промисловості [4, с. 5].

Для того, щоб охарактеризувати сучасний стан розвитку вітчизняних підприємств легкої промисловості, необхідно розглянути індекси промислової продукції підприємств легкої промисловості протягом періоду останніх трьох років (табл.1).

Таблиця 1

Індекси промислового виробництва підприємств легкої промисловості у 2009-2012 роках, %

Показник	2009	2010	2011	2012	Абсолютний приріст (у %) за 2009-2012 рр.
Промисловість	78,1	111,2	107,6	98,2	20,1
Легка промисловість:	74,2	108,9	107,7	94,5	20,3
Текстильне виробництво, виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	72,0	109,5	108,6	97,1	25,1
Виробництво з шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	84,1	106,6	104,0	83,6	-0,5
Виробництво взуття	90,2	119,6	102,5	87,8	-2,4

*Джерело: систематизовано та розраховано на основі [8]

Згідно з табл.1, слід зазначити, що протягом періоду 2009-2012 рр. абсолютний приріст виробництва продукції вітчизняних підприємств легкої промисловості більший на 0,2%, ніж аналогічний показник промисловості в цілому, що свідчить про те, що виробництво продукції легкої промисловості зростає одночасно з розвитком всієї промисловості. Значну роль у виробництві вітчизняних підприємств легкої промисловості відіграє приріст текстильного виробництва, виробництва одягу, хутра та виробів з хутра, який становить 25,1%; виробництво з шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів спостерігається тенденцією зменшення обсягів виробництва на 0,5%, а виробництво взуття на 2,4%. З даних табл. 1 чітко видно, що в період кризових явищ, а саме у 2009 році, обсяги виробництва продукції були значно меншими, проте, починаючи з 2010 року виробництво промислової продукції підприємств легкої промисловості почало зростати, що свідчить про подолання основної хвилі кризового періоду та підтримки належного рівня виробництва. У 2012 році дані показники були дещо зменшені, що пов'язано з значним впливом іноземних конкурентів у споживання продукції легкої промисловості на вітчизняному ринку.

На нашу думку, легка промисловість чітко пов'язана з зовнішньоекономічною діяльністю та на сучасному етапі розвитку для того, щоб успішно розвиватись та існувати не може функціонувати

окремо від співробітництва з іноземними партнерами, що в першу чергу, пов'язано з такими чинниками як:

- для вітчизняних підприємств легкої промисловості вихід на міжнародний ринок здебільшого забезпечується на давальницькій схемі виробництва; відсутністю належної сировинної бази на вітчизняному ринку;

- відсутність оптової торгівлі;

- залучення іноземного досвіду партнерів щодо впровадження науково-технологічних процесів на підприємствах, нових розробок та інноваційних проектів для виробництва продукції високої якості та підвищенні рентабельності виробництва;

- низька купівельна спроможність продукції легкої промисловості на вітчизняному ринку та посилення конкуренції з боку іноземних товаровиробників.

Проте далеко не всі вітчизняні підприємства галузі готові вийти на міжнародні ринки та співпрацювати з ними, так як поряд з залученими інвестиціями та впровадженими інноваціями, що дозволяють подолати розрив між застарілим обладнанням на підприємстві та сучасною технологією виробництва, необхідно застосовувати потрібну державну політику. Тому для цього в для вітчизняних підприємств в Україні 16 грудня 2008 року між Міністерством промислової політики України та Міністерством економіки України, Конфедерацією роботодавців України та Всеукраїнським об'єднанням обласних організацій роботодавців легкої промисловості України було підписано Меморандум про партнерство та співробітництво у сфері питань, які пов'язані з стабільним розвитком легкої промисловості, а саме: розробка ефективної стратегічної державної політики для підтримки галузі; досягнення точності у дослідженні показників промислового виробництва та формування прогнозів розвитку легкої промисловості; забезпечення макроекономічного розвитку та стабільності всередині галузі та держави в цілому; визначення головних пріоритетів галузі; поглиблення інтеграційної політики щодо зближення співробітництва між вітчизняними підприємствами та країнами Європейського союзу у сфері діяльності легкої промисловості; розробка загальних, єдиних та стабільних правил ведення бізнесу підприємствами легкої промисловості у розвитку галузі та виходу на міжнародний ринок [2, с. 14].

Загальна тенденція розвитку діяльності підприємств легкої промисловості та їхньої зовнішньоекономічної діяльності не є винятком і для Подільського регіону, який динамічно розвивається разом з усіма загальними показниками промисловості в цілому. На нашу думку, зовнішньоекономічна діяльність регіону є важливим пріоритетним напрямком розвитку галузі, так як саме дана сфера за допомогою давальницької схеми виробництва і стала основним шляхом виживання галузі ще з початку 90-х років, що і перспективно розвивається і до сьогодні.

У табл. 2 наведені дані зовнішньоекономічної діяльності підприємств легкої промисловості Подільського регіону.

Таблиця 2

Динаміка зовнішньоекономічної діяльності підприємств легкої промисловості Подільського регіону у 2009-2012 роках

Показник		2009	2010	2011	2012	Абсолютний приріст, (+/-)	Темп зростання, %
						2009 – 2012 рр.	
Експорт, млн. дол.	Всього по регіонах України	39695,7	51405,2	68394,2	77422,2	37726,5	195
	Всього по Подільському регіону	853,6	989,1	1296,8	1468	614,4	172
	Хмельницька обл.	246,3	291,4	393,7	445,7	199,4	181
	Вінницька обл.	479	566,3	661,7	749	270	156,4
	Тернопільська обл.	128,3	131,4	241,4	273,3	145	213
Імпорт, млн. дол.	Всього по регіонах України	45433,1	60742,2	82608,2	93512,5	48079,4	205,8
	Всього по Подільському регіону	717,8	1016,1	1263,4	1430,2	712,4	199,2
	Хмельницька обл.	275,6	461,6	554,7	627,9	352,3	227,8
	Вінницька обл.	263	344,7	384,6	435,4	172,4	165,5
	Тернопільська обл.	179,2	209,8	324,1	366,9	187,7	204,7

*Джерело: систематизовано та розраховано на основі [3, с. 60-63; 9; 10; 11]

Згідно даних табл. 2, слід зазначити, що зовнішньоекономічна діяльність підприємств легкої промисловості Подільського регіону розвивалась протягом періоду 2009-2012 років досить стабільно

та починаючи з періоду кризових явищ в 2009 році показники приросту експорту та імпорту значно зросли. В загальному темп зростання імпорту перевищують темпи зростання експорту на 27,2%, проте протягом звітного періоду експорт зріс на 72%, а імпорт на 99,2%. Найбільший темп зростання експорту було зафіксовано у Тернопільській обл., що становить 213% та свідчить про те, що свідчить про те, що саме в цій територіальній одиниці Подільського регіону найінтенсивніше розвивалась зовнішньоекономічна діяльність. Найбільший темп зростання імпортних операцій у Подільському регіоні було зафіксовано у Хмельницькій обл., що становить 227,8% і свідчить про те, що саме Хмельницька обл. є найбільш залежною від постачання імпортової продукції з-за кордону та іноземної сировини та матеріалів для виробництва продукції легкої промисловості.

Для того, щоб чітко охарактеризувати ситуацію та умови в яких розвивають свою зовнішньоекономічну діяльність вітчизняні підприємства легкої промисловості, необхідно виокремити ряд проблеми, які пов'язані з тим що, підприємствам галузі доводиться працювати у мовах жорсткої конкуренції, яка зі вступом України до СОТ ставить перед підприємствами галузі нові завдання. Зі вступом України до СОТ умови здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств легкої промисловості значно ускладнились, так як головними конкурентами легкої промисловості є Китай, Індія та Пакистан, які володіють замкнутим циклом технологічного циклу виробництва, що пояснюється наявністю власної сировинно-матеріальної бази, високою продуктивністю праці, низькими показниками на оплату праці, що становить 2-3% від собівартості виробленої продукції в той час як вітчизняна система передбачає 20% [7, с. 61].

Не дивлячись на позитивні тенденції розвитку, головні причини та чинники, які впливають на зовнішньоекономічну діяльність підприємств легкої промисловості можна пов'язати з наступними проблемами галузі: технологічна відсталість вітчизняних підприємств в порівнянні з технологіями зарубіжних; недостатній досвід роботи з іноземними партнерами та недостатньо розвинений механізм роботи маркетингових відділів підприємств; посилення конкуренції у зв'язку з лібералізацією ринків внаслідок вступу до СОТ та зростання обсягів постачання імпортової продукції на вітчизняний ринок; відсутність стабільного потоку інвестування галузі; відсутність на вітчизняному ринку обладнання, яке б сприяло високим показникам продуктивності праці та задовольняло сучасні міжнародні стандарти по виробництву продукції легкої промисловості, яка б в свою чергу відповідала необхідним вимогам якісних показників; низькі якісні характеристики вітчизняної продукції галузі; несприятливі інституційні умови ведення бізнесу на внутрішньому ринку [5, с. 172-173]; вплив фінансової кризи на можливість довгострокового кредитування обігових коштів для купівлі виробничої сировини та матеріалів; зниження купівельної спроможності населення країни внаслідок зниження доходів населення; збільшення собівартості продукції через підвищення цін на енергоносії на сировину; складність та подорожання митних процедур експортно-імпортних операцій [1, с. 7].

Для того, щоб активізувати зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств легкої промисловості необхідно перш за все звернути увагу на захист національного товаровиробника, що передбачає наступні аспекти розвитку: інтенсифікація зусиль вітчизняних виробників щодо завоювання стійких конкурентних позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках шляхом поліпшення якості продукції, зниження її собівартості, підвищення наукоємності технологічних процесів виробництва; забезпечення більш гнучкої реакції на запити споживачів відносно спрямованості експортної продукції вітчизняних підприємств шляхом впровадження інноваційних проектів у вітчизняне виробництво та залучення іноземного досвіду, спрямування іноземних інвестицій та поступове спрощення та відходу від схем виробництва на давальницькій сировині [6, с. 46-47].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, не дивлячись на позитивну тенденцію росту зовнішньоторговельних операцій протягом 2009-2012 років, слід зазначити, що для вітчизняних підприємств легкої промисловості для того, щоб інтенсифікувати активізацію зовнішньоекономічної діяльності, необхідно, перш за все, залучитися державною підтримкою та зайняти стійку позицію на внутрішньому ринку щодо сировинно-матеріальної бази для виробництва продукції легкої промисловості, що в свою чергу, дозволить користуватись вигідним положенням скоротити імпортні поставки та розвивати власне виробництво та пропонувати продукцію іноземним споживачам. Не винятком є і Подільський регіон, підприємства легкої промисловості якого змушені працювати по давальницькій схемі виробництва з передачею готової продукції іноземним замовникам. Така ситуація обмежує формування внутрішнього ринку споживачів, формування матеріально-сировинної бази та зосередженості на виробництві за допомогою набутого зарубіжного досвіду власної технологічно якісної продукції, що в подальшому дозволить налагоджувати власні ринки збуту.

Література

1. Адвокатова Н.О. Дослідження сучасного стану підприємств легкої промисловості України / Н.О. Адвокатова // Економічні інновації. – 2012. – № 47. – С. 5-14
2. Войнаренко М.П. Стратегія розвитку легкої промисловості України / М.П. Войнаренко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 6(Т.1). – С.13-19

3. Зовнішня торгівля України за 2011 р. – К. : Державна служба статистики України. – 2012. – 102 с.
4. Мазаракі А. Легка промисловість України: стан, проблеми експорту та імпорту товарів / А. Мазаракі, Т. Мельник, В. Ізовіт // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2011. – № 3. – С. 5-13
5. Носова Н.І. Стратегічні напрямки державної підтримки легкої промисловості України в умовах лібералізації міжнародної торгівлі / Н.І. Носова, І.М. Сараєва // Економічні інновації. – 2012. – № 47. – С. 165-177
6. Нижник В.М. Сучасний стан та перспективи розвитку підприємств легкої промисловості / В.М. Нижник, В.В. Шарко // Інноваційна економіка. – 2011. – № 4 (23). – С. 41-47
7. Сіренко К.Ю. Перспективи розвитку інноваційної діяльності легкої промисловості України / К.Ю. Сіренко // Інноваційна економіка. – 2012. – № 9 (35). – С. 60-67
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Індекси промислової продукції за 2007-2012 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.org>
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики Вінницької області. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2009, 2010, 2011, 2012 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vn.ukrstat.gov.ua>
10. Офіційний сайт Державного комітету статистики Тернопільської області. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2009, 2010, 2011, 2012 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/>
11. Офіційний сайт Державного комітету статистики Хмельницької області. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2009, 2010, 2011, 2012 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua>

УДК 65.012.12(075.8)

Мельник О.Г.,
д.е.н., професор кафедри зовнішньоекономічної
та митної діяльності
Нагірна М.Я.,
аспірант*
Національний університет «Львівська політехніка»

ДІАГНОСТИКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕКСПОРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. В сучасних умовах стрімкого зростання конкуренції, експортна діяльність є необхідною складовою комплексного функціонування економіки країни та важливим різновидом зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Підприємства, що здійснюють експортну діяльність, менш вразливі до впливу мікроекономічних чинників середовища функціонування. Експорт продукції підприємств допомагає у вирішенні низки важливих завдань: збільшенні прибутковості; нарощенні обсягів продажу; пошуку нових ділових партнерів; покращенні якісних характеристик продукції; уникненні сезонності попиту на товари тощо.

Зважаючи на важливість експорту для економіки країни та для функціонування всіх сфер бізнесу, вагомим елементом ефективного функціонування експортної діяльності є безперервне оцінювання, аналізування та виокремлення тенденцій діяльності і розвитку даного різновиду ЗЕД. Вирішити ці завдання можна за допомогою здійснення на підприємстві низки діагностичних процедур щодо експортної діяльності, адже саме діагностика передбачає процес оцінювання, аналізування та визначення особливостей діяльності і тенденцій розвитку окремих сфер функціонування підприємства (сфери експортної діяльності) чи його функціонування загалом за допомогою системи бізнес-індикаторів для накопичення необхідної інформації щодо прийняття зважених рішень на всіх етапах управління організацією для спрямування їх дії на елімінацію недоліків в діяльності підприємства та виокремлення сильних сторін ринкової структури. Етіологічна діагностика експортної діяльності підприємства, на відміну від звичайної, передбачає першочергове визначення основних факторів, що впливають на експорт підприємства з наступним виокремленням наслідків, спричинених дією таких

* Науковий керівник: Мельник О.Г. – д.е.н., професор

чинників. Зважаючи на високу динамічність сучасних умов ведення експортної діяльності, визначення сутності поняття «експортна діяльність» та наведення комплексної типології основних факторів впливу на експорт з метою встановлення майбутнього стану організації є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Експортній діяльності підприємств присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед них В.Є. Єрмаченко, С.В. Лобунська та ін. [1], які під експортною діяльністю підприємства розуміють продаж товарів чи послуг експортерами, які є резидентами країни, з котрої відбуватиметься експорт продукції, зарубіжним суб'єктам ЗЕД (нерезидентам), за можливої оплати шляхом бартеру, з необов'язковим перетином продукцією митного кордону країни. У джерелі [2] автори стверджують, що експортна діяльність належить до числа пріоритетних зовнішньоторгівельних операцій та формулює незначні зобов'язання і мінімальну ризиковість щодо ресурсного забезпечення підприємства у порівнянні із іншими різновидами зовнішньоекономічної діяльності. На думку О.В. Шкурупія, В.В. Гончаренка та І.А. Артеменка, експортна діяльність підприємств передбачає продаж товарів чи послуг, що були виготовлені на території країни-експортера суб'єктам країни-імпортера [3]. У Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» експорт розглядається як реалізація товарів з метою отримання матеріальної винагороди українськими учасниками ЗЕД (зовнішньоекономічної діяльності) зарубіжним суб'єктам ЗЕД без обов'язкового переміщення товарами митного кордону країн та зараховуючи реекспорт [4]. На противагу вищезазначеному, для здійснення експортної діяльності у «Податковому кодексі України» обов'язковою умовою є перетин «митного кордону України», котрий засвідчує відповідно оформлена вантажно-митна декларація, що є причиною виникнення податкових зобов'язань [5]. Проаналізувавши літературні джерела [1-5], стає очевидною існуюча розбіжність у визначенні поняття «експортна діяльність» за параметром переміщення продукції через митний кордон країни. Зважаючи на вищезазначене, логічно було б припустити, що експорт продукції передбачає перетин кордону, наслідком чого є заповнення вантажно-митної декларації як невід'ємної складової експортної діяльності.

Для визначення факторів впливу на експортну діяльність підприємства, важливою передумовою є встановлення сутності поняття «фактор». Під фактором у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» розуміють спонукальну силу певного процесу чи явища [6, с. 1526]. Чинник у тому ж джерелі трактують як ведучу силу будь-якого процесу, причину, фактор [6, с. 1609]. Тобто, поняття «фактор» та «чинник» розглядатимуться нами у подальших дослідженнях як синонімічні. Е.О. Ковтун та В.М. Швець [7] поділяють фактори впливу на ЗЕД підприємства (в тому числі і на експортну діяльність як невід'ємну складову ЗЕД), на фактори внутрішнього та зовнішнього середовища. Г.М. Дроздова [8] також поділяє фактори впливу на ЗЕД підприємства на зовнішні та внутрішні, що відрізняються від зазначених вище за змістовим наповненням. А.О. Фатенок-Ткачук теж поділяє чинники, що впливають на ЗЕД підприємства, на внутрішні та зовнішні, розподіляючи, своєю чергою, зовнішні на фактори мікросередовища та макросередовища [9]. Проаналізувавши джерела [7-9], зауважимо, що більшість авторів поділяє чинники впливу на зовнішньоекономічну, в тому числі і на експортну діяльність, на внутрішні та зовнішні. На нашу думку, така характеристика факторів впливу на експорт не є комплексною, адже чинники виділяють лише за однією класифікаційною ознакою: ступенем охоплення середовища впливу. Отже, невирішеними раніше проблемами є відсутність чіткої та комплексної типології факторів впливу на експортну діяльність підприємств та відсутність однозначності у трактуванні поняття «експортна діяльність».

Постановка завдання. Метою дослідження є уточнення сутності поняття «експортна діяльність» та формування комплексної типології факторів впливу на експорт підприємств з метою визначення майбутнього стану щодо експортної діяльності для уникнення небажаного розвитку подій або стимулювання розвитку потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнення поглядів багатьох авторів на сутність поняття «експортна діяльність» підприємства дає змогу нам зазначити, що експортна діяльність підприємства – це низка взаємопов'язаних операцій, що передбачають продаж товарів з обов'язковим переміщенням їх через митний кордон з метою надання у володіння цієї продукції партнеру з-за кордону. На основі аналізування наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів [7-9], нами наведена комплексна типологія факторів впливу на експортну діяльність підприємств та запропоновані наступні класифікаційні ознаки для типології факторів впливу на експорт: за ступенем спонукання до експортної діяльності: заохочуючі і ускладнюючі, дана типологія допоможе ідентифікувати мету впливу факторів; за сферою впливу: фінансово-економічні, маркетингові, управлінські, пов'язані з виробничим процесом, логістичні, соціальні тощо, що допоможе конкретизувати сферу дії факторів; за рівнем конструктивності: конструктивні, деструктивні та нейтральної дії, допоможе визначити корисний ефект впливу; за рівнем комплексності об'єкта впливу: одиничного впливу та комплексного впливу, полегшить ідентифікувати обсяг впливу фактора. Комплексну типологію факторів впливу на експортну діяльність підприємств схематично зображено на рис. 1. Дана типологія чинників, що впливають на експорт підприємств передбачає, що фактори впливу на експортну діяльність можна типологізувати наступним чином:

1. За ступенем спонукання до експортної діяльності: фактори, що заохочують підприємство до експортної діяльності, та фактори, що гальмують (ускладнюють) започаткування та/або розширення експортної діяльності підприємством. До стимулюючих можна віднести: зростання попиту на продукцію за кордоном; вищу рентабельність продукції на закордонних ринках; наявність конкурентних порівняльних переваг; встановлення закордонних зв'язків; уникнення сезонності попиту на основні товари тощо. До факторів, затримуючих започаткування підприємством здійснення експортної діяльності, можна зарахувати: нестабільність законодавчої бази щодо зовнішньоекономічних операцій; необізнаність в особливостях нормативно-правової бази інших країн щодо імпорتنних операцій тощо.

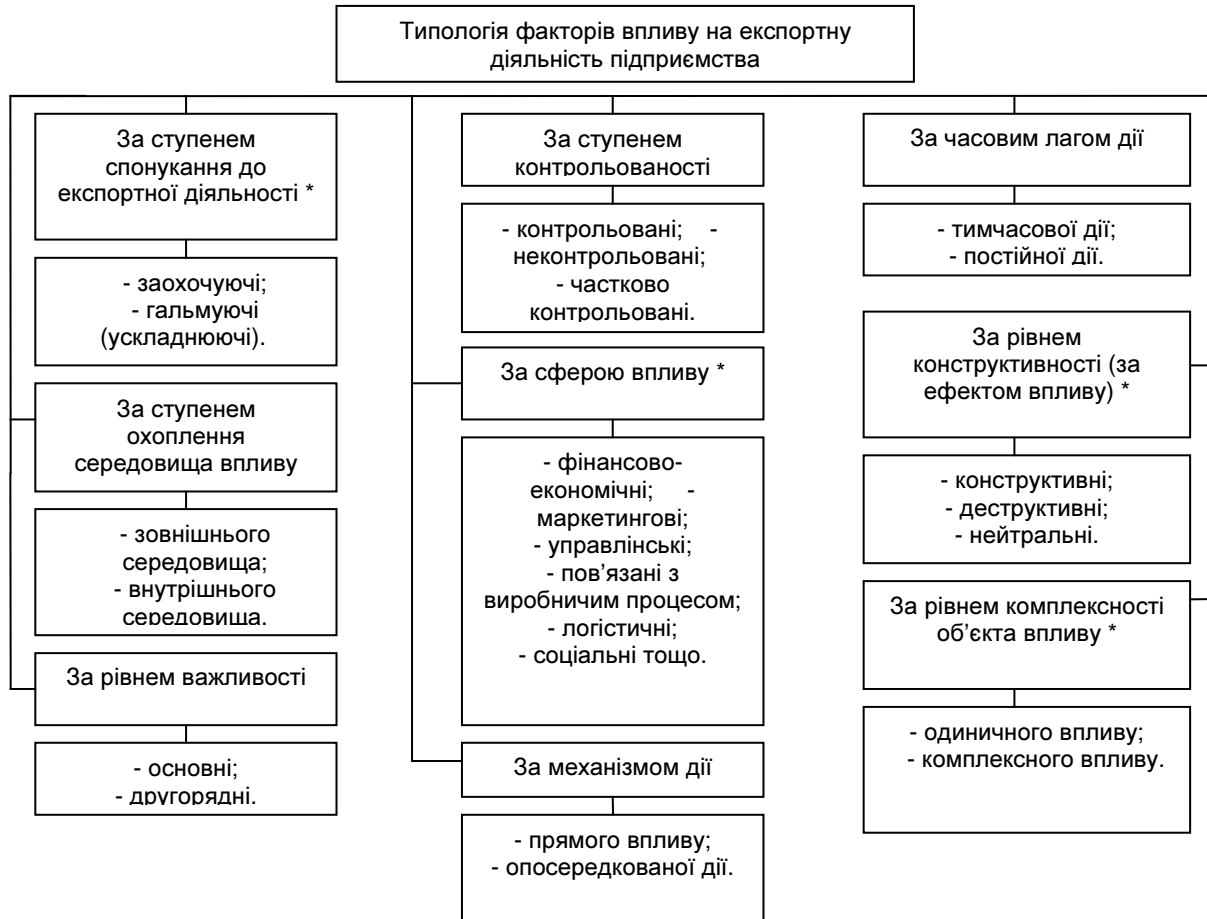

Рис. 1. Типологія факторів впливу на експортну діяльність підприємства

* Джерело: розроблено авторами

2. За ступенем охоплення середовища впливу: фактори зовнішнього середовища та фактори внутрішнього середовища. До факторів зовнішнього середовища зараховують: економічну ситуацію в країнах експортера та контрагентів; політичні обставини; імпортерів – споживачів продукції; постачальників тощо. До факторів внутрішнього середовища відносять: основні цілі та завдання експортної діяльності підприємства; інформаційну базу експорту; ресурсне забезпечення експорту; технологію виробництва експортної продукції тощо.

3. За ступенем контрольованості: контрольовані, неконтрольовані та частково контрольовані. До контрольованих зазвичай зараховують: цілі підприємства; організаційну структуру; передові завдання організації; технологію ведення бізнесу або виробництва тощо. До неконтрольованих зараховують: споживачів продукції; постачальників сировини (готових виробів); нормативно-правову базу країн-контрагентів тощо. Вагоме значення при такому поділі становить тип ринку, на якому функціонує підприємство. Якщо ринок олігополістичного типу, то окремі неконтрольовані фактори можуть стати частково контрольованими або ж, навіть, контрольованими.

4. За часовим лагом дії: фактори тимчасової дії та постійної дії.

5. За сферою впливу: фінансово-економічні, маркетингові, управлінські, пов'язані з виробничим процесом, логістичні, соціальні тощо.

6. За рівнем конструктивності (за ефектом впливу): конструктивні, деструктивні та нейтральні. До конструктивних можна зарахувати фактори, що полегшують експортну діяльність (сприяють їй

функціонуванню), наприклад, зниження експортного мита; спрощення процедури проходження митного оформлення; зменшення функціонального навантаження на працівників шляхом відкриття на підприємстві відділу ЗЕД, що буде відповідати за експорт товарів тощо. До деструктивних можна віднести чинники, котрі ускладнюють процедури здійснення експортної діяльності: подорожчання сировини та матеріалів; відтік висококваліфікованих кадрів тощо. Нейтральні фактори жодним чином не впливають на експортну діяльність підприємства у короткостроковому періоді, проте, у довгостроковому можуть стати конструктивними або ж деструктивними.

7. За рівнем важливості: основні, другорядні. До основних факторів зараховують ті, що чинять значний вплив на експортну діяльність підприємства та, зазвичай, мають тривалу дію. До другорядних логічно було б віднести фактори, вплив яких не є значним, та якими можна знехтувати у певних випадках.

8. За механізмом дії: прямого впливу та опосередкованої дії. До факторів прямого впливу, зазвичай, відносять наступні фактори: трудові ресурси підприємства; план діяльності організації тощо. До факторів непрямого (опосередкованого) впливу зараховують: конкурентів підприємства; покупців продукції чи послуг певної організації; економічну ситуацію в країні тощо.

9. За рівнем комплексності об'єкта впливу: фактори одиничного впливу та комплексного впливу. До факторів одиничного впливу належать: фактори, що впливають на перевезення експортно-орієнтованої продукції підприємства; розрахунки між іноземними партнерами; виробництво продукції, що підлягає експортуванню тощо. До факторів комплексного впливу можна віднести фактори, що впливають на: кадрове забезпечення підприємства; організаційну структуру суб'єкта господарювання; ресурси підприємства тощо.

Висновки з даного дослідження. На основі опрацювання літературних джерел за проблемами експортної діяльності підприємства як об'єкта етіологічної діагностики, нами було розглянуто сутність категорії «експортна діяльність» та зроблено висновок, що здійснення експортної діяльності підприємства не можливе без фактичного перетину митного кордону країни-експортера, наслідком чого є належним чином оформлена вантажно-митна декларація. Також нами наведено відмінність між процедурою здійснення етіологічної діагностики та діагностики загалом. У роботі наведено чітку та логічно структуровану типологію факторів впливу на експортну діяльність підприємств та наведено приклади за кожною типологічною ознакою, а також узагальнено сутність поняття «експортна діяльність підприємства». Подальші розробки будуть спрямовані на дослідження експортної діяльності підприємства як об'єкта діагностики та етіологічної діагностики зокрема.

Література

1. Облік і техніка зовнішньоекономічної діяльності: [навч. посібник] / [В.Є. Єрмаченко, С.В. Лабунська, О.Г. Маляревська та ін.]. – Х. : ВД „ІНЖЕК”, 2010. – 480 с.
2. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: [підручник] / [За ред. О.А. Кириченка]. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання, 2008. – 518 с.
3. Шкурупій О.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посібник / О.В. Шкурупій, В.В. Гончаренко, І.А. Артеменко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 248 с.
4. Про зовнішньоекономічну діяльність – Закон України N 4496-VI (4496-17) від 13.03.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 2.
5. Податковий кодекс України – Офіційний документ ВРУ № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.]. – К.-Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
7. Ковтун Е.О. Планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства [Електронний ресурс] / Е.О. Ковтун, В.М. Швець. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67915.doc.htm.
8. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства: [навч. посібник] / Г.М. Дроздова. – К.: Вид-во ЦУЛ, 2002. – 172 с.
9. Фатенок-Ткачук А.О. Аналізування факторів впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств / А.О. Фатенок-Ткачук // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – № 17. – С. 93-100.

УДК 658.589

Паранчук С.В.,
к.е.н., доцент, професор кафедри фінансів
Кривецький І.О.,
аспірант*

Національний університет «Львівська політехніка»

ПЕРЕДУМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Постановка проблеми. Становлення ринкової економіки, формування нових умов, форм та методів здійснення господарської діяльності в Україні не досягли бажаних результатів. Основною причиною цього є значний вплив наслідків кризових процесів на фінансово-господарську діяльність промислових підприємств, що супроводжується погіршенням результатів їх операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, а як наслідок – відсутністю інноваційних складових конкурентоспроможності виробленої продукції.

Світовий та вітчизняний досвід виходу з даної кризової ситуації свідчить про необхідність реструктуризації підприємств, здійснення якої забезпечить ефективне використання наявних ресурсів та випуск конкурентоздатної продукції, що в свою чергу гарантуватиме подальший розвиток і можливість адаптуватись до зовнішніх та внутрішніх загроз.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття «реструктуризація» є об'єктом дослідження багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Саме це зумовило велику кількість підходів та значень, які закладені у трактування цього поняття. Результати досліджень та систематизації поняття «реструктуризація» знайшли відображення у працях М. Аїстової, А. Алпатова, І. Ансофа, Л. Бєлих, М. Білик, Г. Дорофєєвої, П. Друкера, В. Заболотного, Ю. Крижанівського, О. Кузьміна, І. Мазура, Й. Петровича, С. Покропивного, Т. Смиковчука, О. Терещенка, С. Тітова, В. Шапіра та інших.

Проте трактування поняття «реструктуризація», які наводять вищеперелічені автори, мають досить багато розбіжностей, які стосуються форми виробничої реструктуризації. Важливим завданням залишається також виділення основних класифікаційних ознак реструктуризації відповідно до здійснених напрацювань відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, а також формулювання поняття «виробнича реструктуризація» її змісту та завдань.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення передумов та проблем необхідності реструктуризації підприємств, визначення форми виробничої реструктуризації, формулювання основних чинників, цілей і напрямів її проведення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток економіки України залежить від економічного стану промисловості в цілому. Упродовж останніх років спостерігається спад промислового виробництва в Україні (рис. 1), що вказує на погіршення фінансового стану підприємств, які входять до її складу. Для характеристики даної ситуації використано індекс промислового виробництва, який вказує на динаміку обсягу промислового виробництва та розраховується як співвідношення величини поточного значення до обсягу виробництва у базовому році (у грошовому виразі).

Причинами такої ситуації у промисловості є повільне відновлення діяльності підприємств до рівня докризового стану, втрата ринків збуту продукції, зменшення попиту на продукцію цих підприємств, зниження платоспроможності покупців, наслідком чого є зменшення грошових надходжень від реалізації продукції. Негативно впливають на рівень розвитку промислових підприємств також такі чинники, як політична нестабільність в державі та відсутність урядових програм антикризового управління і розвитку промислових підприємств.

Саме ці причини вказують на системність кризи в промисловості та відсутність механізмів нейтралізації цих явищ. Оскільки відсутня загальна державна програма розвитку промислових підприємств, то кожне підприємство повинно самостійно знаходити шляхи вирішення зазначеної проблеми. Тому, основним завданням кожного промислового підприємства є здійснення реструктуризації, що дозволить підвищити ефективність виробництва, збільшити обсяг випуску конкурентоспроможної продукції, покращити його фінансовий стан та зміцнити позиції на ринку.

Що стосується процесу реструктуризації, то на сьогодні не існує єдиного підходу щодо визначення цього поняття. Основною проблемою залишається відсутнім включення до його змісту

* Науковий керівник: Паранчук С.В. - к.е.н., доц.

чітко визначених та обґрунтованих форм, видів, напрямів, завдань, характеру, першопричин та об'єктів здійснення реструктуризації.

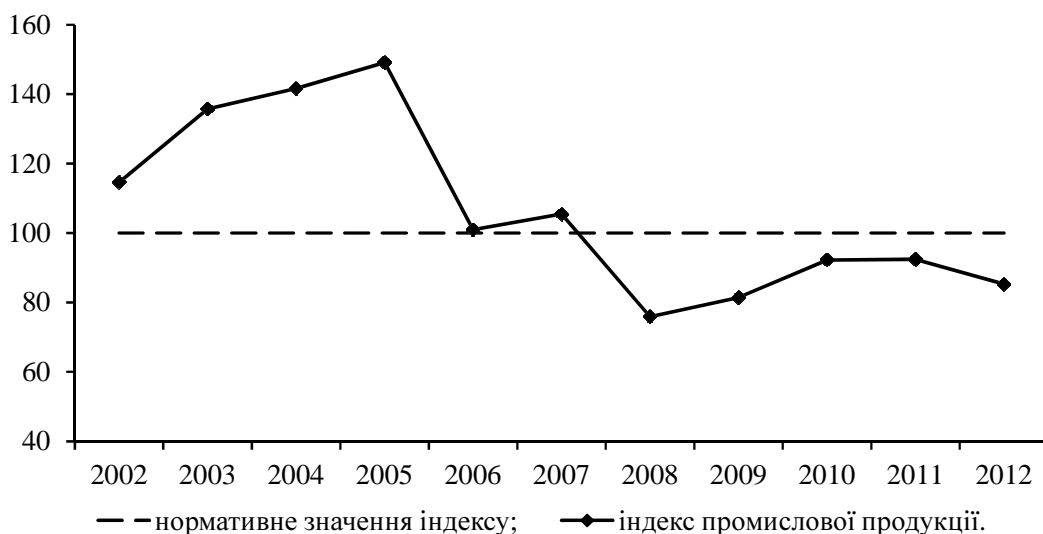

Рис. 1. Динаміка індексу промислового виробництва в Україні за 2002-2012 р.р.

Джерело: побудовано на основі даних Державної служби статистики [1]

Оскільки проведення будь-яких змін у діяльності підприємства необхідно здійснювати відповідно до чинного законодавства України, наведемо діючі нормативно-правові акти, в яких розглядаються основні положення, що стосуються процесу реструктуризації.

У Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [2] звернуто основну увагу на стабілізацію фінансового стану підприємства та здійсненні фінансової реструктуризації як основної мети її проведення.

У Наказі Міністерства промислової політики України «Про затвердження Положення про реструктуризацію підприємств» [3] основні аспекти здійснення процесів реструктуризації акцентовані саме на реструктуризації виробництва та підвищення обсягів і рівня конкурентоспроможності виробленої продукції.

У Наказі Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних вказівок щодо проведення реструктуризації державних підприємств» [4] більше уваги приділяється організаційно-управлінським, а також корпоративним формам проведення реструктуризації.

Наказ Фонду державного майна України «Про нову редакцію Положення про порядок реструктуризації підприємств» [5] у своєму змісті зосереджує увагу на підвищенні інвестиційної привабливості та збільшенні ринкової вартості як кінцевої мети реструктуризації.

Загалом, у вищенаведених документах спільним є узагальнення процесів реструктуризації, наведені рекомендації до складання програми її проведення, визначення основних документів в ході реалізації програми, проте, не наводяться причини і механізми прийняття рішення про реструктуризацію підприємств, а також оцінювання успішності проведених заходів.

Однак, трактування вченими-економістами поняття реструктуризації залежить від закладеного в його основу класифікаційного поділу даного процесу. Так, більшість авторів називає одні і ті ж поділи як форми, типи, види тощо, однак, це лише ускладнює розуміння комплексності поняття. Тому, важливим є виділення основних класифікаційних ознак реструктуризації та чіткий поділ її видів, форм, об'єктів та способів формування змісту реструктуризації.

Аналізування наведеного матеріалу дозволяє виділити найбільш змістовне поняття реструктуризації, що вживається у науковій літературі, яке характеризується послідовністю дій щодо зміни структури підприємства, форм ведення його діяльності, способів реалізації заходів та очікуваних результатів в процесі реструктуризації. Варто зазначити, що не існує також чіткого визначення мети реструктуризації. Так, одна група авторів стверджує, що це необхідні заходи для здійснення подальшого процесу приватизації, друга – один із заходів антикризового управління, треті – перебудова підприємства (в значенні зміни форм власності та розмірів підприємства), четверті – комплекс заходів щодо адаптування до впливу факторів зовнішнього середовища.

Дослідження класифікаційних ознак реструктуризації вказує на те, що часто ототожнюються поняття форма, вид та об'єкт. Доцільно виділити такі форми [6; 7; 8], як:

- виробнича реструктуризація;
- організаційна реструктуризація;

- фінансова реструктуризація;
- корпоративна реструктуризація.

Саме форма характеризує сутність проведення реструктуризації, залежно від виявлених проблем діяльності підприємства. Значення «вид реструктуризації» слід вживати для позначення конкретних завдань в розрізі вищенаведених форм. Для прикладу, видом виробничої реструктуризації є зміна техніко-технологічного процесу, а об'єктом виступає конкретна технологія чи технологічна лінія виробництва для певного виду продукції на підприємстві, а також усі складові, залучені до даного процесу.

Класифікація ознак реструктуризації на думку багатьох науковців також може включати періоди проведення, масштаби даного процесу, завдання, характери та першопричини змін тощо.

Виходячи із основних завдань, які повинна вирішити реструктуризація, першочерговим є зміна виробництва, та як наслідок – виробництво нової конкурентоспроможної продукції, покращення стану основних засобів через їх формальне та фізичне зношення, збільшення їх завантаженості, а також впровадження нових технологій тощо. Однак, більшість науковців мають різні погляди на трактування реструктуризації, які схиляються до думки, що саме виробничий процес є головним у розвитку підприємства. Таким чином, досягнення вищенаведених завдань можна реалізувати шляхом здійснення виробничої реструктуризації.

Для ефективного проведення виробничої реструктуризації можна здійснити наступні заходи. Так, до складу таких заходів слід віднести проведення ефективної маркетингової діяльності, покращення якості продукції, проведення заходів із диверсифікації та запровадження нових техніко-технологічних форм виробництва за їх необхідності. Важливе місце серед цих заходів також належить оптимізації чисельності виробничого персоналу та підвищення їх кваліфікаційного рівня.

Висновки з даного дослідження. Розвиток і стабільна робота сучасних промислових підприємств залежать від проведення ними виваженої антикризової політики, що включає ряд заходів щодо адаптування їх до умов зовнішнього середовища, та своєчасного проведення реструктуризаційних заходів. Основна увага повинна приділятися виробничому процесу та процесам виробничої реструктуризації. Подальше дослідження слід спрямувати на аналізування завдань реструктуризації, а також на розроблення системи управління виробничою реструктуризацією, як сукупністю послідовних заходів з її реалізації.

Література

1. Сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/ipv_u.htm.
2. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» №2343–XII від 14.05.2007р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
3. Наказ Міністерства промислової політики України «Про затвердження Положення про реструктуризацію підприємств» №460 від 18.07.2008р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_ef/pg_gtclsx.htm.
4. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методичних вказівок щодо проведення реструктуризації державних підприємств» № 9 від 23.01.1998р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0187-98>.
5. Наказ Фонду державного майна України «Про нову редакцію Положення про порядок реструктуризації підприємств» №201 від 06.02.2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0404-07>.
6. Терещенко О.О. Управління фінансовою санацією підприємств: Підручник / О.О.Терещенко. – Вид. 2-ге, без змін. – К. : КНЕУ, 2009. – 552 с.
7. Аистова М.Д. Реструктуризация предприятий: вопросы управления. Стратегия, координация структурных параметров, снижение сопротивления преобразованиям / М.Д. Аистова. – М. : Альпина Паблишер, 2002. – 287с.
8. Коваленко Д.І. Методологічний підхід до розроблення алгоритму реструктуризації промислових підприємств України / Д.І. Коваленко // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2006. – № 2. – С. 27-30.

УДК 330.138:338.515

Жмайлова О.Г.,
к. е. н., доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Українська академія банківської справи НБУ
Бабицька О.О.,
здобувач*
Сумський національний аграрний університет

ОЦІНКА ВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ПОКАЗНИКІВ ЙОГО ПРИБУТКОВОСТІ

Постановка проблеми. З розвитком ринкових відносин вартість бізнесу відіграє помітну роль у господарській діяльності сільськогосподарських підприємств. Такі тенденції пояснюються тим, що існування раптових (непрогнозованих) проявів інфляції потребує постійної оцінки вартості майна підприємства. Крім того, активна участь зернотрейдерів у міжнародній торгівлі зобов'язує проводити оцінку їхньої вартості відповідно до прийнятих норм міжнародної економіки [3, с. 99]. Тому порушене питання для аграрних підприємств є досить актуальним та потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам оцінки економічної доданої вартості присвячені роботи багатьох вітчизняних учених: Р.В. Андрійчука [1], К.В. Багацької [2], О.М. Бачинської [3], О.В. Брезіцької [4] та ін. Однак, провівши узагальнення теоретичних поглядів, нами з'ясовано, що до цього часу методиці визначення економічної доданої вартості, яка створюється сільськогосподарськими підприємствами, приділено недостатньо уваги і це питання потребує подальшого поглибленого вивчення й удосконалення.

Постановка завдання. Зважаючи на це, у визначенні економічної доданої вартості аграрних підприємств (з використанням інформації, яка найповніше відображає результативність їхньої роботи, тобто показників прибутковості) вбачаємо головну мету статті. Для досягнення поставленої цілі необхідно вирішити наступні завдання: вивчити основні підходи щодо визначення економічної доданої вартості, встановити їхні головні характеристики, а також запропонувати авторське бачення такого методу оцінки, який найповніше відображає ефективність управлінської діяльності аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вартість підприємства зазвичай ототожнюють з його грошовою цінністю як об'єкта купівлі-продажу [4, с. 100]. Перші моделі оцінки вартості бізнесу виникли у 20-х р. р. у країнах з ринковою економікою і були досить простими та орієнтувалися на фінансових показниках підприємств. Згодом, з'явилися інші концепції, серед яких найбільш уживаними в останній період є збалансована система показників (BSC) та економічна додана вартість (EVA) [7, с. 22].

Безперечно, ринкова вартість підприємства залежить від матеріальних (земля, будівлі і споруди, машини й обладнання, оборотний капітал) та нематеріальних складових (організація виробництва, якість управління, імідж серед покупців, структура джерел фінансування та ін.) [8, с. 140]. В економічній науці прийнято вважати, що економічна додана вартість (економічний прибуток) є головним критерієм збільшення або зменшення ринкової вартості підприємства [2, с. 60].

У залежності від факторів, що визначають вартість підприємства, розрізняють три методи її оцінки: доходну (прибуткову), витратну (майнову) та порівняльну (ринкову). Так, перший метод базується на дисконтуванні грошових потоків та капіталізації доходів підприємства і може застосовуватися тими економічними суб'єктами, що успішно накопичують активи за рахунок капіталізації прибутку [5, с. 100]. Затратний підхід представлений також декількома способами визначення вартості підприємства, який включає метод ліквідаційної вартості (вартість бізнесу дорівнює сумі коштів, що може бути отримана при його ліквідації (продажу)), та метод чистих активів, що являє собою різницю між вартостями активів та зобов'язань підприємства [9, с. 213]. І останній підхід – ринковий, що є найбільш трудомістким, передбачає вибір одного з мультиплікаторів (результат від ділення ціни продажу підприємства та одного з показників – чистого прибутку, грошового потоку, виручки від реалізації, чистої вартості активів) [4, с. 4].

З трьох основних підходів оцінки вартості найбільш простим у використанні, на думку дослідника [5, с. 103], є порівняльний метод. Проте, незважаючи на його простоту, такий підхід не дозволяє врахувати індивідуальні особливості підприємства. У свою чергу, недоліком доходного підходу є складність визначення майбутнього грошового потоку, однак процес капіталізації, що є складовою цього методу, не позбавляє можливості його застосування при оцінці ринкової вартості. Нарешті,

* Науковий керівник: Жмайлова О. Г. – к. е. н., доцент

витратний метод, на наш погляд, не відображає реального зв'язку між фактичними і майбутніми результатами діяльності підприємства та не враховує аспекти його розвитку. Повертаючись до найбільш уживаних методів визначення вартості бізнесу – BSC та EVA, останній, на наш погляд, дозволяє застосовувати переваги прибуткового і майнового підходів одночасно, використовуючи величину чистого прибутку та витрат капіталу (ресурсів). Використання системи збалансованих показників (BSC) також заслуговує на увагу, оскільки дозволяє оцінити діяльність підприємства з чотирьох аспектів: як його оцінюють споживачі, які процеси забезпечують конкурентні переваги, а також, як збільшити прибуток та підвищити зацікавленість акціонерів [7, с. 23].

Економічну додану вартість прийнято обчислювати за формулою:

$$EVA = NOPAT - NOA \times WACC \quad (1)$$

де EVA – економічна додана вартість;

$NOPAT$ – чистий прибуток після оподаткування;

NOA – чисті активи;

$WACC$ – середньозважена ціна капіталу [1, с. 66].

Чисті активи визначають як різницю між активами та зобов'язаннями [6], а середньозважену ціну капіталу ($WACC$) – за наступною формулою [10, с. 109]:

$$WACC = OC_{вк} \cdot Ч_{вк} + OC_{пк} \cdot Ч_{пк} \quad (2)$$

де $OC_{вк}$, $OC_{пк}$ – ставки, відповідно, власного (рівень рентабельності) та позикового капіталу;

$Ч_{вк}$, $Ч_{пк}$ – частки, відповідно, власного та позикового капіталу у загальній величині капіталу.

Спробуємо трансформувати формулу (2) у такий вираз, який був би корисним у використанні сільськогосподарськими підприємствами. Зауважимо, що, визначаючи фактичну вартість позикового капіталу, необхідно враховувати і той аспект, що сільськогосподарські підприємства при залученні банківських кредитів отримують компенсацію з держбюджету у розмірі облікової ставки Національного банку України, що діє на дату нарахування відсотків. Тому фактична вартість позикового капіталу має бути зменшена на суму отриманої компенсації. Так, обране для дослідження ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району Сумської області у звітному періоді сплатило банківським установам 2199,0 тис. грн. відсотків, а отримало компенсації з держбюджету – 48,1 тис. грн. Середній відсоток за користування позиковим капіталом склав 16,4%. Відповідно, фактична вартість кредитних ресурсів становитиме: $16,4 - 48,1 \times 16,4 / 2199,0 = 16,0\%$. За аналогічними підрахунками визначено вартість позикового капіталу для решти підприємств.

Отже, визначимо, яка величина економічної доданої вартості створюється досліджуваними сільськогосподарськими підприємствами Сумської області (табл. 1).

За даними табл. 1 можемо констатувати, що у 2011 р. проти 2009 р., відбулося зниження економічного прибутку (економічної доданої вартості) в усіх без винятку господарств, а порівнюючи з 2010 р., – окрім ТОВ АФ «Псьол», яка зросла на 215,3 тис. грн. Що стосується діяльності решти господарств, можемо відмітити, що вартість за таких умов господарювання не створювалася, а навпаки, поглиналася.

Таблиця 1

Динаміка економічної доданої вартості сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2009-2011 р.р.

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	Відхилення, +/-	
				2011р. до 2009р.	2011р. до 2010р.
1	2	3	4	5	6
ТОВ АФ «Псьол»					
Власний капітал, тис. грн.	18929,5	21868,5	23878,5	4949,0	2010,0
Позиковий капітал, тис. грн.	20866,5	14885,5	15639,0	-5227,5	753,5
Вартість активів, тис. грн.	39796,0	36754,0	39517,5	-278,5	2763,5
Чисті активи, тис. грн.	18929,5	21868,5	23878,5	4949,0	2010,0
Чистий прибуток, тис. грн.	4313,0	1565,0	2507,0	-1806,0	942,0
Рентабельність власного капіталу, %	22,8	7,2	10,5	-12,3	3,3
Вартість позикового капіталу, %	19,9	15,5	16,0	-3,9	0,5
Економічна додана вартість (EVA), тис. грн.	285,7	-739,0	-523,7	-809,4	215,3
ПСП «Жовтневе»					
Власний капітал, тис. грн.	1103,5	1703,5	2191,0	1087,5	487,5

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Позиковий капітал, тис. грн.	915,0	875,0	838,5	-76,5	-36,5
Вартість активів, тис. грн.	2033,5	2586,0	3035,5	1002,0	449,5
Чисті активи, тис. грн.	1118,5	1711,0	2197,0	1078,5	486,0
Чистий прибуток, тис. грн.	548,0	689,0	286,0	-262,0	-403,0
Рентабельність власного капіталу, %	49,7	40,4	13,1	-36,6	-27,3
Вартість позикового капіталу, %	22,5	17,0	12,0	-10,5	-5,0
Економічна додана вартість (EVA), тис. грн.	130,5	133,1	6,2	-124,9	-127,5
ТОВ АФ «Владана»					
Власний капітал, тис. грн.	6523,5	8607,5	10299,5	3776,0	1692,0
Позиковий капітал, тис. грн.	5704,0	5230,0	6704,0	1000,0	1474,0
Вартість активів, тис. грн.	12227,5	13837,5	17003,5	4776,0	3166,0
Чисті активи, тис. грн.	6523,5	8607,5	10299,5	3776,0	1692,0
Чистий прибуток, тис. грн.	1307,0	2858,0	523,0	-784,0	-2335,0
Рентабельність власного капіталу, %	20,0	33,2	5,1	-14,9	-28,1
Вартість позикового капіталу, %	15,8	19,0	14,7	-1,1	-4,3
Економічна додана вартість (EVA), тис. грн.	128,0	462,1	-389,6	-517,6	-851,7

Джерело: розраховано автором за даними річної фінансової звітності підприємств

Опираючись на результати попередньо проведених нами наукових досліджень, встановлено, що ефективність управління прибутком ТОВ АФ «Псьол» у 2011 р. проти 2010 р. зросла на 59,0 п. в.

Тобто, між ефективністю управління прибутком та величиною економічної доданої вартості спостерігається пряма залежність. У цілому, узагальнення отриманих результатів дослідження дозволяє стверджувати, що, чим ефективніше підприємство управляє своїми фінансовими результатами, тим більша величина економічної доданої вартості створюється на підприємстві.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, оцінка вартості підприємства є досить важливим аспектом діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, в тому числі й сільськогосподарського. За цих умов, політика управління прибутком економічного суб'єкта повинна бути направлена на зростання його ринкової вартості, що є основним завданням менеджменту, а тому усі зусилля учасників ринку необхідно спрямувати на покращення результатів їхньої діяльності, у чому і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

Література

1. Андрійчук Р. В. Економічна додана вартість в оцінці ефективності діяльності підприємства [Текст] / Р. В. Андрійчук // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 65–72.
2. Багацька К. В. Використання економічної доданої вартості як критерію ефективності діяльності підприємства [Текст] / К. В. Багацька // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2011. – № 1. – С. 59–64.
3. Бачинская О. М. Подходы к определению стоимости предприятия [Текст] / О. М. Бачинская // Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 4. – С. 99–102.
4. Брезіцька О. В. Сучасні методичні підходи до оцінки вартості підприємства [Текст] / О. В. Брезіцька // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 1. – С. 3–8.
5. Носова Є. А. Порівняльна характеристика традиційних методів оцінки вартості підприємства [Текст] / Є. А. Носова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 7 (134). – С. 100–104.
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 19 «Об'єднання підприємств» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0499-99>
7. Редченко К. І. Система показників та економічна додана вартість [Текст] / К. І. Редченко // Фінанси України. – 2003. – № 10. – С. 21–29.
8. Савченко В. Д. Вартість підприємства: концепція, методологія, стратегічний менеджмент [Текст] / В. Д. Савченко // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету. Серія : Економічні науки. – Луганськ: ЛНАУ, 2007. – № 73/96. – С. 138–142.
9. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка [Текст] : навчально-методичний посібник для самост. вивч. дисц. / О. С. Федонін, та ін., Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2005. – 261 с.
10. Шевчук, В.Р. Концепція управління фінансами підприємства на базі економічної доданої вартості [Текст] / В.Р. Шевчук, Л.І. Чернобай // Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту "Львів. політехніка", 2007. – С. 108–113.

УДК 338.24.

Лисак В.Ю.,
к.е.н., старший викладач кафедри
економіки підприємства
Камянець-Подільський національний
університет ім. Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. На нинішньому етапі в країнах з розвинутою економікою спостерігається перехід до постіндустріальної стадії розвитку. Вона характеризується впровадженням інноваційних технологій, які спираються на інформаційну складову, і це неможливо без залучення креативного потенціалу людського капіталу. В умовах науково-технічного прогресу та швидкої зміни знань, необхідно по-іншому сприймати роль людини в процесі виробництва: з однієї сторони, вона виступає творцем нових технологій, а з іншої, – їх контролером.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методологічні засади щодо формування поняття інновації закладені в наукових працях зарубіжних і вітчизняних вчених: В. Александрової, Ю. Бажала, А. Гриньова, В. Гриньової, С. Ілляшенка, Т. Лепейко, Н. Маренкова, Ю. Морозова, А. Пилипенка, А. Поручника, В. Семиноженка та ін.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових робіт та поглядів науковців, які присвячені особливостям формування поняття «інновація», існують невизначеності у понятійному апараті, тому є необхідність подальшого більш глибокого його вивчення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та вивчення проблем формування поняття інновації та дослідження думок різних авторів щодо даного питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить досвід зарубіжних країн, найбільших успіхів в економічному розвитку досягають ті підприємства, де створені сприятливі умови для реалізації творчих здібностей працівників та впроваджуються передові інноваційні технології.

Сьогодні спостерігається надзвичайна швидкість соціальних змін, багато з яких мають радикальний характер, впливають на усі сфери суспільного та індивідуального життя, збагачують їх новими формами людського досвіду, стають однією з соціокультурних передумов розвитку суспільної практики [1, с. 7].

Аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати, що поняття «інновація» вперше з'явилося в наукових розвідках культурологів ще у ХІХ ст. і означало проникнення деяких елементів однієї культури в іншу.

Пізніше в 30-их роках ХХ ст. Й. Шумпетер вже використовував поняття «інновація», розуміючи під цим зміни з метою впровадження і використання споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [2, с. 62].

Сьогодні існує понад сто визначень поняття «інновація», але для наших розробок важливі саме соціальні інновації, наукові основи та розвиток яких були закладені в 60-х роках ХХ ст. в працях зарубіжних економіста П. Друкера [3] та соціолога М. Янга [4].

Аналіз наукових джерел показав, що існує два основних підходи щодо визначення сутності інновацій, це динамічний та статичний. Динамічний підхід розглядає інновацію як зміну, або як процес.

Для більш глибокого розуміння даного поняття, на нашу думку, необхідно вивчити його етимологію. Innovation (англ.) – утворено з двох слів – латинського «новація» (новизна) й англійського префікса «ін», що означає «в», «введення». Тому, у перекладі з англійського «інновація» означає: введення нового, відновлення.

Отже, інновація як нововведення, пов'язане з науково-технічним прогресом, який передбачає відновлення основних фондів та технологій, удосконалення управління діяльністю підприємства. Інновація є необхідною умовою розвитку виробництва, підвищення якості та кількості продукції, появи нових товарів й послуг [5, с.19].

Пітер Ф. Друкер визначав інновацію в якості особливого інструменту підприємців й засобу, за допомогою якого вони використовують зміни для здійснення нового виду бізнесу або послуг [6]. Розвиваючи концепцію інновації Й. Шумпетера, він наголошував на необхідності практичної реалізації нового товару та визначення ролі підприємця у підвищенні ефективного розвитку виробництва.

За Ю. Яковцем, «інновація – це якісні зміни у виробництві, котрі можуть стосуватися як техніки і технології, так й форм організації виробництва та управління» [7, с.95].

Погляд на інновацію як на засіб підвищення конкурентоспроможності підприємства спостерігається у праці Л.Л. Антонока, А.М. Поручника, В.С. Савчука «Інновації: теорія, механізм

розробки та комерціалізації», де автори дають наступне трактування даного поняття: «Інновація – це нове явище, новаторство або будь-яка зміна, котра вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоспроможності як на внутрішньому, так й на зовнішньому ринках» [8, с.14].

Також існує ряд науковців, які трактують інновацію як процес, серед них, зокрема, такі: О. Лапко, досліджуючи інноваційну діяльність у системі державного регулювання розглядає інновації як «комплексний процес, що передбачає створення, розробку, доведення до комерційного використання і розповсюдження нового технічного або якогось іншого рішення (новації), що задовольняє певну потребу» [9, с. 28].

Розглядаючи роль інновацій на регіональному рівні, І.М. Буднікевич та І.М. Школа зазначають, що «інновації – комплексний процес, спрямований на створення, розроблення та доведення наукової чи будь-якої іншої нової ідеї до стадії комерційного використання та поширення в економіці» [10, с. 29].

В.Г. Мединський пропонує розглядати «інновації як суспільний, технічний, економічний процес, що зумовлює створення кращих за своїми властивостями товарів (продуктів, послуг) і технологій шляхом практичного використання нововведень» [11, с. 53].

Існує також чимало прибічників статичного підходу, які розглядають інновації як результат. Аналіз досліджень свідчить про те, що серед науковців та управлінців практиків більш поширеним є визначення інновацій як кінцевого результату інноваційної діяльності.

В Законі України «Про інноваційну діяльність» зустрічаємо таке трактування даного поняття: «Новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [12].

С.Д. Іл'єнкова зазначає, «що інновації – кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового чи вдосконаленого продукту, який впроваджений на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності або в новому підході до соціальних послуг (Положення Фраскати ОЕСР)» [13, с. 16].

Л.М. Гохберг пропонує власне визначення: «Інновації – це кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді нового або удосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або удосконаленого процесу, що використовується в практичній діяльності чи в новому підході до соціальних послуг» [14].

У Концепції науково-технологічного і інноваційного розвитку України, «інновації – це кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав реалізацію у вигляді нового або вдосконаленого продукту або технологічного процесу, який реалізується на ринку і використовується в практичній діяльності» [15].

А.П. Гречан акцентує увагу на тому, що «інновації є кінцевим результатом інноваційної діяльності, виступає у вигляді нового або удосконаленого продукту, що реалізується на ринку, нового або удосконаленого технологічного процесу, який використовується у практичній діяльності з метою досягнення економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту» [16, с. 6].

Інновацію необхідно відрізнити від винаходу й не змішувати їх ще й тому, що винахід може виступати тільки в якості ідеї або прототипу нового продукту чи нового технологічного процесу та він не перетворюватиметься у інновацію, поки не пройде процесу комерціалізації. Як свідчить практика, більшість винаходів ніколи не стають інноваціями.

Існують принципові розбіжності між новаціями та інноваціями. Під нововведенням розуміють практичне застосування інновації. Як відмічалося, «інновація» означає «введення новацій», а термін «новація» походить від латинського «novatio», що означає «оновлення», тобто процес. Тому, під новацією розуміють новий порядок, новий процес, новий метод, нову продукцію або технологію. Але найбільш вдалим є формулювання новацій, надане Р.А. Фатхутдіновим [17, с.45], який зазначив, що «новація – це оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок або експериментальних робіт у будь-якій сфері діяльності, який супроводжується підвищенням її ефективності».

Як справедливо відмітив Ф. Янсен, «інновації – це одночасно прояв двох світів, а саме, світу техніки і світу бізнесу. Тільки тоді, коли до нововведень підключається бізнес, вони стають інноваціями» [18, с. 4].

Відомо, що значна частка наукових досліджень щодо розроблення та впровадження інновацій в системі управління належить західним фахівцям. Відповідно, розподіляється і набутий досвід у цій галузі. Для України край важливо акумулювати та адаптувати зарубіжний досвід у цій сфері, врахувати допущені помилки та застереження передових країн світу. Перехід від планової економіки до ринкових умов господарювання гостро поставив питання інноваційного оновлення в системі управління підприємствами.

Як свідчить досвід, на вітчизняних підприємствах існує чимало невирішених проблем ефективного використання інновацій та їх впровадження, що супроводжується втратою ним конкурентоспроможності не тільки на міжнародному, але й на місцевому рівнях.

Проблема впровадження інновацій полягає в тому, що вони мають обмежені масштаби, – як правило, це відбувається на локальному рівні переважно в рамках окремого підприємства. Однак, на регіональному та національному рівні використання інновацій не набуло системного характеру.

На нашу думку, одним із найдієвіших способів поширення інновацій в сфері виробництва виступає застосування web-технологій, оскільки саме вони дають можливість швидкого вивчення передового зарубіжного досвіду. При цьому від підприємства вимагається мінімум затрат для отримання, вивчення та його використання в сучасних умовах.

Значний інтерес викликає питання, якою мірою інновації впроваджуються на вітчизняних підприємствах. Як свідчить досвід, впровадження інновацій відбувається переважно на спільних підприємствах, де домінує іноземний капітал, і разом з інвестиціями проникають інновації не тільки в сферу виробництва, але й управління. До того ж, отримали поширення не тільки окремі складові, але й в цілому модель управління європейського типу.

Висновки з даного дослідження. Проведені дослідження показали, що автори по-різному підходять до розуміння та трактування поняття інновації і на даний час немає єдиного та однозначного підходу щодо трактування даної категорії. Стан справ на українських підприємствах вимагає впровадження інноваційних технологій, що забезпечили б перехід від застарілої структури управління до більш дієвих систем управління, які функціонують за кордоном.

Як свідчить досвід, саме по собі визнання необхідності впровадження інновацій не супроводжується їх автоматичною реалізацією. Навіть поява великих і значущих інновацій не завжди призводила до якісних змін у роботі підприємства. Тому керівникам підприємств необхідно більш прискіпливо підходити до вибору інновацій в сфері управління.

Література

1. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 316 с.
2. J.A. Schumpeter. Théorie de l'Evolution Economique, Recherches sur le Profil, le Crédit, l'Intérêt et le Cycle de la Conjoncture. Librairie Dalloz. / J.A Schumpeter. – Paris, 1935. – 82 p.
3. Друкер Питер Ф. Эффективный управляющий / П.Ф. Друкер. – М. : Book Chamt Internation, 2004. – 268 с.
4. Michl Yang. Innovation and research in education. / Y. Michl. – London: Routledge and Kegan Paul, 1965. – 184 p.
5. Економіка й організація інноваційної діяльності : Підручник (третє видання) / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 662 с.
6. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации : пер. с англ. / П.Ф. Друкер. – М. : ООО “И. Д. Вильямс”, 2007. – 432 с.
7. Яковец Ю. Ускорение научно-технического прогресса: теория и экономический механизм / Яковец Ю. – М. : Экономика, 1988. – 335 с.
8. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
9. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання : монографія / Лапко О. – К. : Ін-т економ. прогнозування НАН України, 1999. – 254 с.
10. Буднікевич І.М. Становлення регіонального ринку інновацій в Україні / Буднікевич І.М., Школа І.М. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – 200 с.
11. Медынский В.Г. Инновационный менеджмент / Медынский В.Г. – М. : Инфра-М, 2002. – 232 с.
12. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 р. № 40-1V // Голос України. – 2002. – 9 серпня. – С. 10.
13. Ильенкова С.Д. Инновационный менеджмент : учебник для вузов / С.Д. Ильенкова – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 327 с.
14. Статистика науки и инноваций. Краткий терминологический словарь; под ред. Л.М. Гохберга. – М. : ЦИСН, 1996. – 183 с.
15. Концепція науково-технологічного і інноваційного розвитку України на період до 2010 року / Постанова Верховної Ради України № 916-ХІУ від 13.07.1999 р. – С. 51.
16. Гречан А.П. Методологічні основи розвитку легкої промисловості на інноваційних засадах: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.07.01 / А.П. Гречан. – Донецьк: Ін-т екон. промисловості НАНУ, 2006. – 34 с.
17. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент : учебник / Фатхутдинов Р.А. – 4-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 400 с.
18. Янсен Ф. Эпоха инноваций : пер. с англ. / Ф. Янсен. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 308 с.

УДК 330.341.1

Силкіна Ю.О.,
к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту
Київський національний торговельно-економічний університет

УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ

Постановка проблеми. Сьогодні очевидно, що вітчизняні підприємства повинні час від часу вносити зміни у свою господарську діяльність для підвищення конкурентоспроможності, самозбереження та саморозвитку. Цікавість до стратегічних змін в процесі розвитку підприємства обумовлена швидкими змінами у зовнішньому та внутрішньому середовищі, а також необхідністю синергетичного поєднання стратегічного управління та оперативного виконання поточних робіт.

У відповідь на стрімкі зовнішні зміни, що відбуваються сьогодні, підприємство повинно розробляти та впроваджувати адекватні дії. На думку І. Адізеса [1], передумовою успішних дій фірми в умовах кризи є інтеграція всіх її функціональних підсистем: персоналу, фінансів, виробництва, маркетингу тощо. Стратегія кожного підприємства повинна містити систему стратегічних змін, оскільки тільки системний підхід до формування стратегічних змін на підприємстві може привести до успіху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти управління організаційними змінами досліджуються в роботах зарубіжних та вітчизняних учених: І. Адізеса [1], І. Ансоффа [2], П. Друкера, Е. Камерона, Дж. Котлера, І. Фішера, Дж. Харрінгтона, К. Фрайлінгера, О. Лапіна [7], І. Петрової [10], Д. Воронкова [5] та інших.

Разом з тим, залишаються невизначеними питання стосовно розробки та впровадження стратегічних змін на підприємстві в контексті обраної загальнокорпоративної стратегії, адаптації сучасних закордонних розробок до практики діяльності українських підприємств. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряду дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних положень і практичних рекомендацій щодо управління стратегічними змінами на торговельних підприємствах в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах нестабільного зовнішнього економічного середовища ефективне управління підприємством неможливе без впровадження стратегічних змін, які спрямовані на якісні позитивні зрушення і мають принциповий вплив на функціонування підприємства в довгостроковій перспективі.

У теорії та практиці менеджменту науковці розглядають зміни з трьох позицій: як новий стан [6]; як процес руху [2]; як синонім терміну «реорганізація», «трансформація», «нововведення», «організаційні зміни», «реінжиніринг», «реструктуризація» [9], проте єдиного визначення змін в сучасній управлінській думці ще не надано. В загальному вигляді, під «зміними» будемо розуміти впровадження інновацій для перетворення діяльності підприємства у відповідності до вимог ринку.

Цілеспрямоване управління змінами на сучасному торговельному підприємстві неможливе без розуміння сутності стратегічних змін.

Варто зауважити, що на сьогодні серед зарубіжних і вітчизняних науковців немає однозначного підходу до трактування поняття «стратегічні зміни». Так, наприклад, Р. Джейкобс визначає стратегічні зміни як процес залучення добре проінформованих людей для реалізації змін, які спрямовані на засвоєння нових способів роботи, завдяки яким виграє вся організація як в теперішній час, так і в майбутньому [6]. На думку І. Ансоффа, стратегічні зміни як чотирьохстадійний процес, що включає стадії аналізу поточної ситуації, аналізу чинників ситуації, вибору стратегії змін і контролю за реалізацією і впровадженням [2]. Сучасні науковці з даної проблематики, В.Д. Немцов та Л.Є. Довгань, визначають стратегічні зміни як постійний або східчастий процес переведення організації на новий ступінь із використанням існуючих ідей і концепцій [8]. На думку І.Л. Петрової, стратегічні зміни – це рух до майбутнього стану, сформований на основі стратегічного бачення й аналізу внутрішніх і зовнішніх можливостей [10, с. 8].

На увагу заслуговує й визначення Д.К. Воронкова, який розглядає стратегічні зміни на підприємстві, як зміни, викликані бурхливим розвитком ринку або зміною цільових орієнтирів підприємства [5, с. 56]. На його думку, стратегічні зміни стосуються всіх аспектів діяльності підприємства.

По-перше, виходячи з самого змісту поняття «стратегія», стратегічний характер змін означає, що вони мають бути пов'язані з ключовими, принципово важливими для підприємства перетвореннями довготривалого характеру, які мають кардинальне значення для функціонування бізнесу і спричиняють за собою довготривалі і невідворотні наслідки. По-друге, спрямованість таких

змін на інноваційний розвиток передбачає позитивні якісні зрушення на підприємстві, заміну наявного стану в різних сферах його діяльності на суто інший, значно кращий. Такі зміни можуть бути пов'язані з реорганізацією підприємства, впровадженням великих інвестиційних проектів, нових технологій, освоєнням виробництва нових видів продукції, виходом на нові ринки тощо.

Відповідно визначивши сутність стратегічних змін, виділимо їх основні типи. Так, за глибиною стратегічні зміни на підприємстві можуть бути частковими, локальними, радикальними та кардинальними [5, с. 63].

Часткові стратегічні зміни передбачають окремі зміни в будь-яких сферах діяльності підприємства. Наприклад, зміна пріоритетів, технології, структурні перетворення здійснюються, як правило, у разі переорієнтації діяльності підприємства. Натомість, локальні стратегічні зміни відбуваються лише у певній сфері діяльності підприємства (перетворення бізнес-процесів, маркетингової політики). Наприклад, вони здійснюються у випадку, коли підприємство виходить із новим товаром на ринок, не змінюючи при цьому сфери своєї діяльності [5, с. 63].

Радикальні стратегічні зміни на підприємстві, які обумовлені кардинальною зміною умов функціонування або обраної стратегії, передбачають більш швидкі фундаментальні зміни в системі управління, структурі підприємства та бізнес-процесах. У той час, кардинальні зміни зовнішніх умов господарювання підприємства обумовлюють стратегічні зміни характеру та рівня ділової активності, організаційно-правової форми, структури власності, джерел фінансування, збутової політики тощо [5, с. 63].

Саме стратегічні зміни обумовлюють перехід підприємства з одного стратегічного стану в інший. Традиційно стратегічні зміни торкаються таких сфер, як призначення і місія організації, корпоративна філософія компанії відносно способів її зростання, створення якості й цінності, запровадження інновацій, використання технологій, а також формування сильної корпоративної культури та стійкої позитивної репутації компанії [10, с.8].

На думку О. Віханського можна виділити два зрізи організації, які є основними при здійсненні стратегічних змін [4]. Перший – це організаційна структура, другий – організаційна культура. Найбільші труднощі виникають при проведенні змін в організаційній структурі і організаційній культурі. Зміни в організаційних структурах управління фірмами і створення структур стратегічного менеджменту набувають форму пошуку оптимального співвідношення між централізацією і децентралізацією владних функцій.

Крім того, стратегічні зміни є головними носіями нової якості в ході розвитку підприємства і являють собою ключовий об'єкт управління в процесі реалізації корпоративної стратегії в цілому. Адже, стратегія організації обов'язково враховує зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Так, наприклад, О.Н. Лапін [7] виділяє стратегії підприємства на основі врахування певних змін, зокрема змін глобального середовища (загальної для всіх галузей оболонки – політичної, економічної, соціальної), стратегії на основі змін відношення до галузі (шляхом впливу на ситуацію в галузі, початок операцій в новій для себе галузі, припинення дій в галузі або зміна структури участі в різних галузях), стратегії на підставі зміни відношення до цільового ринку (зміна частки ринку, освоєння нового цільового ринку, вихід з ринку або його сегменту), стратегії на підставі зміни відношення до продукту (позиціонування фірми як лідера або послідовника), стратегія на основі зміни до внутрішніх ресурсів (наприклад, на підставі зниження витрат, розвиток за рахунок внутрішніх ресурсів – матеріальних та нематеріальних, стратегія консолідації), стратегія, заснована на зміні відносин до конкурентів (обирається залежно від встановлених цілей та можливостей фірми).

Успішне впровадження стратегічних змін істотно залежить від спроможності вищого керівництва спрямувати ці зміни. На багатьох підприємствах керівництво переважане вирішенням поточних завдань і не має можливості зосередитися на стратегічних проблемах. Окрім цього, особливістю вітчизняних керівників можна вважати і небажання «ділитися» правами з підлеглими.

Тому, далі доцільно розглянути існуючі стратегічні підходи до управління організаційними змінами. Певний варіант стратегічного підходу вибирається в залежності від обставин і враховує наступні фактори: темп здійснення змін, ступінь управління з боку менеджерів, використання зовнішніх агентів, спосіб здійснення змін [3]:

1. Директивний – нав'язування змін у кризових ситуаціях чи коли інші методи зазнали невдач. Здійснюється за допомогою авторитарного управління без проведення консультацій із працівниками.

2. Переговорний – влада розподіляється між працедавцем і працівником, а зміни припускають проведення переговорів, досягнення компромісу до початку реалізації.

3. Завоювання «сердечь і умів» – проведення комплексних змін у настановах, цінностях і переконаннях усіх працівників. Цей «нормативний» підхід (який виходить з визначення, що менеджери думають правильно, або «нормально») спрямований на досягнення прихильності і створення уніфікованого бачення, але не потребує залучення або участі як обов'язкових елементів процесу управління змінами.

4. Аналітичний – застосовується послідовно від аналізу і діагностики ситуації, через постановку цілей, проектування процесу змін, оцінювання результатів до визначення цілей наступного етапу у процесі змін. Це раціональний і логічний підхід, проте зміни рідко відбуваються так легко, як припускає ця модель.

5. Заснований на дії – визнає, що поведінка менеджерів на практиці розходиться з постулатами цієї аналітичної теоретичної моделі. Пошук можливих рішень, часто методом спроб і помилок, веде до можливого оптимального рішення.

Досвід показує, що здебільшого у процесі проведення організаційних змін керівники комбінують дані підходи залежно від ситуації. На наше переконання, успіх управління змінами насамперед залежить від того, чи усвідомлюють співробітники організації переваги, отримані внаслідок змін, чи бачать власне місце у цьому процесі. Ефект змін базується не стільки на зовнішніх стимулах, скільки на внутрішньому усвідомленні та сприйнятті. Цьому сприяють такі засоби, як інформування співробітників шляхом письмових та усних повідомлень, консультування з питань необхідності та наслідків змін, залучення персоналу до управління змінами шляхом створення команд, зорієнтованих на вирішення завдань. Крім того, значну роль відіграє згуртованість колективу, відносини, засновані на довірі та клімат в компанії.

Висновки з даного дослідження. Було визначено, що стратегічні зміни на підприємстві можуть бути обумовлені низкою причин і повинні бути заплановані групою стратегічного розвитку при розробці стратегії розвитку підприємства. Стратегічні зміни повинні бути обґрунтовані на основі аналізу ситуації та ринкових умов діяльності підприємства і його готовності до їх впровадження. Економічна сутність та розуміння стратегічних змін підприємства дозволить керівництву та персоналу більш ефективно сприйняти зміни та впровадити їх в свою діяльність.

Ефективна реалізація змін на підприємстві багато в чому залежить від того, наскільки суб'єкт господарювання готовий до налагодженого процесу впровадження запланованих змін. Головна задача успішного розвитку торговельного підприємства сьогодні – створити можливості для успішної реалізації обраної стратегії та одночасно залишити можливості для реалізації фундаментальних змін. Навіть при ефективній реалізації стратегії підприємство повинно мати здатність до постійних інновацій, до створення нових вдосконалених продуктів, процесів, до виходу на нові ринки.

Література

1. Адизес И. Управляя изменениями / И. Адизес. – СПб. : Питер, 2008. – 224 с.
2. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М. : Экономика, 1989. – С. 201.
3. Армстронг М. Стратегическое управление человеческими ресурсами : пер. с англ. / М. Армстронг. – М. : ИНФРА-М, 2002. – С. 220-221.
4. Виханский О.С. Стратегическое управление : учебник / О.С. Виханский. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Гардарики, 2002. – С. 113-114.
5. Воронков Д.К. Управление змінами на підприємстві: теорія та прикладні аспекти : монографія / Д.К. Воронков. – Х. : ВД «Інжек», 2010. – 340 с.
6. Джейкобс Р. Стратегические перемены в реальном времени: Эффективное внедрение метода стратегических перемен – путь к успеху : пер. с англ. / Р. Джейкобс. – Днепропетровск: Баланс-Клуб, 2004. – С. 26.
7. Лапин А.Н. Стратегическое управление современной организацией / А.Н. Лапин. – М. : ООО «Журнал» Управление персоналом», 2006. – С. 196.
8. Немцов В.Д. Стратегічний менеджмент / В.Д. Немцов, Л.Є. Довгань. – К. : Вид-во УПВК «ЕксОб», 2002. – С. 248.
9. Пастухова В. Розвиток теорії та практики стратегічного управління в Україні / В. Пастухова // Вісник КНТЕУ. – 2006. – № 2. – С.10-15.
10. Управління змінами в умовах інноваційного розвитку : колективна монографія. Том 5 / за наук. ред. д.е.н., проф. Петрової І.Л. – К. : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2012. – 268 с.

УДК 338.4

Лісун Я.В.,
 к.е.н, доцент, доцент кафедри менеджменту сфери послуг
 Дячук М.В.
 Київський національний університет технологій та дизайну

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Постановка проблеми. Ефективний розвиток підприємництва в Україні потребує формування та використання системи управління, адекватної ринковим відносинам, яка дозволить максимально повністю використовувати всі наявні ресурси, своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі, розробляти і запроваджувати відповідні стратегії функціонування. Саме тому важливим є стратегічний аналіз та зокрема стратегічний аналіз будівельних підприємств як суб'єктів бізнесу, що активно розвивається в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць щодо розробки методики впровадження стратегічних змін можна виділити роботи таких вчених, як Віханського О., Дональдсона Дж., Джорджа Дж. М., Друкера П., Єрмошенка М.М., Котлера Ф., Уотермана Р., Ушанова Ю., Чендлера А., Шапіра В.Д., Шумпетера Дж., Харрінгтона Дж., Ярошенка Ф. та ін. [1-5]. Проте, на сьогоднішній день, питання щодо впровадження стратегічних змін у сферу послуг залишається досить проблематичним.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення сутності стратегії як результату реакції на зовнішнє середовище та інструмента управління змінами на підприємстві, характеристика стратегічних змін щодо розвитку підприємства, стратегічний аналіз будівельної галузі та відповідних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Розгляд існуючих концепцій стратегії дозволяє виділити декілька підходів до визначення сутності стратегії.

Класичним підходом до визначення стратегії є її ототожнення із засобом досягнення цілей підприємства. За класичним підходом (А. Чандлер, Б. Карлофф), стратегія досліджує та охоплює процес цілеутворення і є саме тим засобом, який координує цілі та ресурси [2].

Наступним концептуальним підходом (І. Ансофф, Г. Мінцберг, М. Портер) є трактування стратегії як набору правил прийняття рішень [1].

Використовуючи концепцію стратегічного менеджменту, І. Ансофф визначав стратегію як набір правил прийняття рішення щодо поведінки організації з метою забезпечення стійкого зростання і розвитку підприємства; виокремлюючи при цьому дві групи правил:

- правила взаємовідносин підприємства з зовнішнім середовищем (стратегія бізнесу);
- правила встановлення рівноваги між власними внутрішніми змінними (організаційна концепція) [1].

Узагальнимо, що стратегія в сучасній науці управління розглядається як результат, як сукупність взаємозалежних рішень, що визначають пріоритетні напрямки використання ресурсів, зусиль підприємства для реалізації його місії, забезпечення довгострокових конкурентних переваг на цільових ринках, як засіб реалізації інтересів підприємства.

Одним із способів реалізації різних підходів при вивченні основних чинників, що впливають на процес стратегічного управління є стратегічний аналіз, який посідає важливе місце в процесі підготовки і прийняття управлінських рішень, і є невід'ємною частиною планування господарської діяльності підприємств усіх форм власності та господарювання.

Безпосередньо стратегічний аналіз є інструментом вирішення стратегічного завдання, що дає можливість обрати стратегію для досягнення намічених цілей. Проведення стратегічного аналізу дозволяє визначити характер стратегічних змін щодо розвитку підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика стратегічних змін щодо розвитку підприємства

Класифікаційна ознака	Група змін	Характеристика стратегічних змін щодо інноваційного розвитку
1	2	3
За масштабами змін	Загальні	Зміни відбуваються на підприємстві в наслідок загальних процесів
За джерелом змін	Екзогенні	Джерело змін знаходиться поза об'єктом – підприємства
За якістю змін	Прогресивні	Зміни, які забезпечують підвищення ефективності діяльності підприємства, тобто рух «від нижчого до вищого»

продовження табл. 1

1	2	3
За видом кризової ситуації	Спричинені стратегічною кризою	Зміни, спрямовані на підвищення «потенціалу успіху» шляхом відновлення орієнтації підприємства (вихід на нові ринки)
За швидкістю змін	Еволюційні	Трансформаційні зміни, що реалізуються поступово та розраховані на багато років
За рівнем невизначеності змін	Планові	Своєчасні та упорядковані зміни, що мають бути передбачені керівництвом підприємства з достатньою ймовірністю
За сутністю змін	Інтенсивні	Зміни, спрямовані на якісне покращання способів, методів та технологій використання факторів виробництва
За можливістю управління	Керовані	Зміни, що піддаються управлінню
За характером змін	Інкrementарні	Зміни, які є серією безперервного руху, що не порушує рівноваги підприємства в цілому

Джерело: [5 с.226]

Отже, стратегічні зміни повинні охоплювати підприємство як цілісну систему, що має підсистеми, зв'язки між елементами підсистем та зв'язки із зовнішнім середовищем.

Проаналізуємо бізнес середовище будівельних підприємств.

Аналіз показників діяльності підприємств галузі будівництва свідчить про скорочення обсягів реалізованої продукції та послуг у 2009-2010 рр., що пов'язано з економічною кризою. Обсяги реалізації у 2011 р. були на рівні 2007 р. Починаючи з 2008 р. підприємства будівництва несуть збитки. За 2008-20011 рр. розмір збитків скоротився майже у 3 рази з 7975,4 млн. грн. у 2008 р. до 2466,7 млн. грн. у 2011 р., що підтверджують відповідні показники рентабельності (табл. 2).

Таблиця 2

Показники діяльності підприємств галузі будівництва України за період 2007-2011 рр.

Назва показника	Рік				
	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість найманих працівників, тис. осіб	679,2	653,2	509,1	446,5	408,3
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	1236,30	1526,38	1286,89	1520,82	1740,37
Обсяги реалізованої продукції, млн. грн.	113934,5	125968,3	82370,9	88033,7	110537,9
Чистий прибуток (збиток) підприємств, всього, млн. грн.	497,6	-7975,4	-4439,0	-3584,8	-2466,7
Чистий прибуток підприємств, що здійснюють установлення інженерного устаткування будівель та споруд, млн. грн.	361,0	361,0	-16,7	78,0	223,1
Рентабельність усієї діяльності підприємств, %	0,4	-4,9	-4,4	-3,4	-1,6
Рентабельність діяльності з установлення інженерного устаткування будівель та споруд, %	3,3	0,3	-0,2	0,8	1,5

Джерело: [6, с. 203, 212-216]

Виключенням є підприємства сфери будівництва, що здійснюють установлення інженерного устаткування будівель та споруд, діяльність яких є прибутковою (рис. 1).

Рис. 1. Результати економічної діяльності підприємств галузі будівництва

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

Аналіз обсягів реалізованої продукції підприємствами будівництва показав, що найбільша питома вага (87-85%) реалізованої продукції припадає на будівництво будівель та споруд (табл. 3, рис. 2).

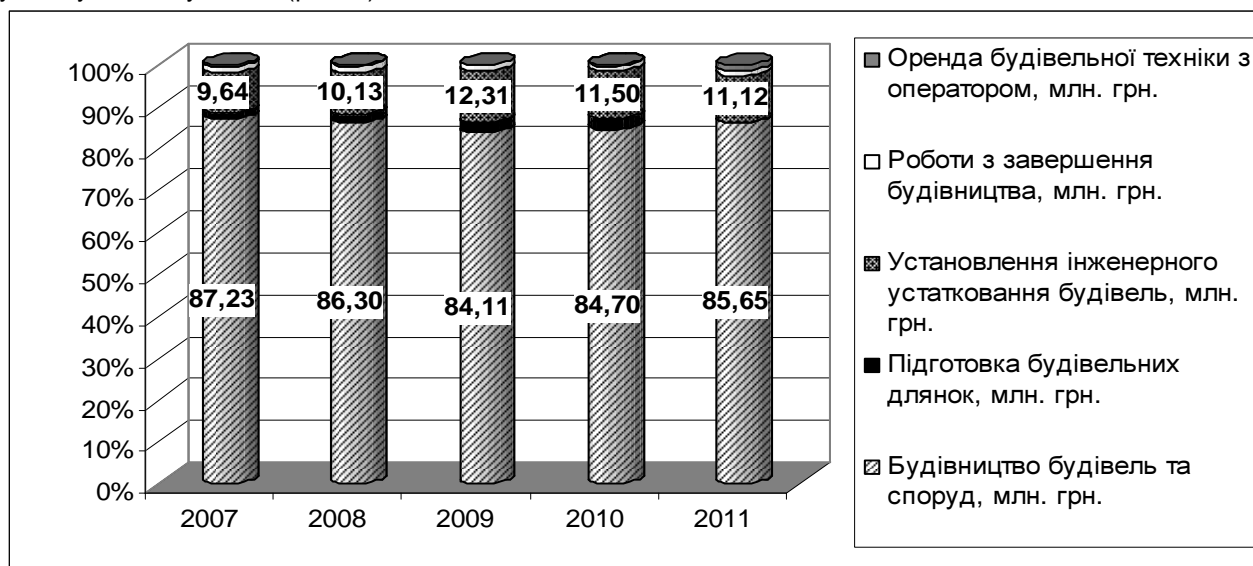
Таблиця 3

**Обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг)
 підприємств галузі будівництва за 2007-2011 рр.**

Назва показника	Рік				
	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяги реалізованої продукції, млн. грн., в тому числі	113934,5	125968,3	82370,9	88033,7	110537,9
підготовка будівельних ділянок, млн. грн.	1680,6	2379,4	1860,4	2278,5	218,8
будівництво будівель та споруд, млн. грн.	99389,3	108710,8	69284,8	74568,2	94679,6
установлення інженерного устаткування будівель та споруд, млн. грн.	10978,6	12760,9	10137,4	10122,1	12296,2
роботи з завершення будівництва, млн. грн.	1554,2	1830,2	971,5	846,1	1366,8
оренда будівельної техніки з оператором, млн. грн.	331,8	287,0	116,8	218,8	1366,8

Джерело: побудовано авторами на основі [6, с. 212-213]

Значну частку (9-12%) в обсягах реалізованої продукції займає установлення інженерного устаткування будівель (рис. 2).

**Рис. 2. Структура обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг)
 підприємствами галузі будівництва за 2007-2011 рр.**

Джерело: побудовано авторами на основі [6, с. 212-213]

Аналіз структури підприємств галузі будівництва за розмірами показав, що найбільшу питому вагу – 90-95% займають малі підприємства (табл. 4).

Таблиця 4

Структура підприємств галузі будівництва за розмірами у 2007-2011 рр.

Назва показника	Рік				
	2007	2008	2009	2010	2011
великі	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3
середні	5,9	6,1	4,3	4,1	3,9
малі	93,8	93,6	95,5	95,6	95,8

Джерело: [6, с. 339]

Питома вага малих підприємств за 2007-2011 рр. стабільно збільшувалась за рахунок частки середніх підприємств, яка за 2007-2011 рр. скоротилась з 5,9 до 3,9%. Частка великих підприємств майже не змінювалась і становила 0,3%.

Динаміка структури зайнятих працівників підприємств будівництва свідчить, що найбільше зайнятих працівників як у відносному так і абсолютному значенні на малих підприємствах (табл. 5).

Таблиця 5

Кількість та структура зайнятих працівників на підприємствах галузі будівництва

Показник	Рік				
	2007	2008	2009	2010	2011
Кількість зайнятих працівників за розмірами підприємств, тис. осіб					
<i>великі</i>	112,5	110,8	59,3	59,5	64,6
<i>середні</i>	305,0	275,4	199,6	153,9	136,6
<i>мали</i>	270,2	276,4	259,9	242,1	215,9
Структура зайнятих працівників за розмірами підприємств, %					
<i>великі</i>	16,4 %	16,7 %	11,4 %	13,1%	15,5 %
<i>середні</i>	44,3 %	41,6 %	38,5 %	33,8 %	32,7 %
<i>мали</i>	39,3%	41,7%	50,1%	53,1%	51,8%
Кількість найманих працівників на одному підприємстві, чол.					
<i>великі</i>	954	893	912	783	680
<i>середні</i>	125	116	117	116	111
<i>мали</i>	7	7	7	8	7

Джерело: [6, с. 347, 359]

За 2007-2011 рр. частка зайнятих працівників на малих підприємствах збільшилась з 39,3% до 51,8% також, в основному, за рахунок зменшення середніх підприємств.

Важливою складовою та основою успіху впровадження стратегічних змін є детальний аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища (табл. 6)

Таблиця 6

SWOT-аналіз підприємств будівельної галузі

Складові SWOT-аналізу	<p>Можливості</p> <ul style="list-style-type: none"> - скорочення обсягів заборгованості з оплати за виконані роботи; - прогнозується уповільнення погіршення економічного стану галузі [8]; - стабілізація обсягу замовлень; - розвиток малого та середнього бізнесу 	<p>Загрози</p> <ul style="list-style-type: none"> - зменшення обсягу будівельно-монтажних робіт; - скорочення обсягів нових замовлень на будівельні роботи; - високі процентні ставки кредиту [7]; - висока конкуренція; - зростання рівня вимог покупців і постачальників; - підвищення впливу несприятливих погодних умов
<p>Сильні сторони:</p> <ul style="list-style-type: none"> - стабілізація цінової політики; - забезпеченість замовленнями у середньому на 4 місяці роботи; - достатній рівень виробничих потужностей для виконання наявної кількості замовлень [8] 	<ul style="list-style-type: none"> - стабілізація цінової політики та скорочення заборгованості з оплати сприятиме стабілізації фінансово-економічного стану підприємств; - достатній рівень виробничих потужностей сприятиме вчасному виконанню замовлень 	<ul style="list-style-type: none"> - конкурентний тиск, високі банківські відсотки негативно вплинуть на обсяг робіт та їх оплату замовниками
<p>Слабкі сторони</p> <ul style="list-style-type: none"> - зменшення завантаженості виробничих потужностей; - зменшення кількості працівників; - нестача фінансування; - нестача оборотних коштів; - задовільний рівень продуктивності праці [7]; - відсутність чіткого стратегічного напрямку розвитку; - нестача ресурсів на фінансування потрібних змін у стратегії 	<ul style="list-style-type: none"> - сприяти стабілізації кількості працівників, підвищенню заробітної плати та продуктивності праці; - стабілізація обсягу оборотних коштів, достатніх для виконання робіт і задоволення попиту 	<ul style="list-style-type: none"> - несприятливі погодні умови додатково ускладнюють умови праці, погіршують продуктивність праці та сприяють скороченню чисельності працівників; - несприятлива політика банків та висока конкуренція негативно впливають на обсяги будівельно-монтажних робіт та ускладнюють фінансово-економічний стан

Джерело: побудовано авторами на основі [6-8]

Поліпшення роботи будівельної галузі насамперед нерозривно пов'язане з активізацією інвестиційної діяльності у країні. Для інвестора дуже важлива процедура оновлення на підприємстві, саме тому впровадження стратегічних змін є запорукою посилення слабких сторін в галузі будівництва.

Висновки з даного дослідження. В умовах нестабільного економічного середовища потреба у стратегічному аналізі та у впровадженні змін є актуальною для підприємства будь-якої галузі. Управління стратегічними змінами щодо інноваційного розвитку підприємства є повністю обґрунтованим і дозволяє розглядати таке управління як відкриту комплексну систему, що складається з елементів та має зв'язок із зовнішнім середовищем. Щоб досягти успіху на ринку та досконало впровадити стратегічні зміни, керівним ланкам організацій необхідно дослідити правильність стратегії свого розвитку. Правильно обрана стратегія, своєчасний стратегічний аналіз – є головним важелем в управлінні та впровадженні змін на підприємстві.

Література

1. Ансофф И. Стратегическое управление : пер. с англ. / И. Ансофф. – М. : Прогресс, 1989. – 519 с.
2. Карлофф Б. Деловая стратегия : пер. с англ. / Б. Карлофф. – М. : Экономика, 1991 – 239 с.
3. Минцберг Г. Стратегический процесс: [Пер. с англ.] / Г. Минцберг, Дж. Куинн ; под ред. Ю. Каптуревского. – СПб. : Питер, 2001. – 688 с.
4. Пастухова В.В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність / В.В. Пастухова. – Київ: КНТЕУ, 2002. – 301 с.
5. Портер М. Стратегія конкуренції : пер. с англ. / М. Портер. – К. : Основи, 1998. – 454 с.
6. Статистичний збірник про діяльність суб'єктів господарювання за 2011 р. // Державна служба статистики України. – Київ. – 2011. – 445 с.
7. Статистичний бюллетень про діяльність підприємств сфери послуг за 2011 р. // Державний комітет статистики України. – Київ. – 2011. – 157 с.
8. Очікування будівельних підприємств у I кварталі 2013 року щодо перспектив розвитку їх ділової активності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/rp/bud/bud_1_2013.zip

УДК 338.27

Джеджула В.В.,
к.т.н., доцент, докторант кафедри обліку і аудиту
Хмельницький національний університет

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В СИСТЕМАХ ГЕНЕРАЦІЇ І ТРАНСПОРТУВАННЯ ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Енергозбереження для сучасних підприємств є одним із пріоритетних напрямків розвитку, що дозволяє підвищити прибутковість підприємства, зменшити споживання палива та викидів у навколишнє середовище. У структурі енергоспоживання машинобудівних підприємств частка теплової енергії і палива складає більше 70% [1, с. 121; 2, с. 206; 3 с. 176]. Відповідно, основну увагу при виборі напрямків енергозбереження необхідно звернути на основних споживачів палива: котельні та промислові печі і системи розподілу теплової енергії – теплові мережі. Враховуючи, що потужність даних систем може сягати мегаватів, зменшення споживання енергії в межах навіть декількох відсотків дозволить отримати значний економічний ефект.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання енергозбереження у промисловості розглядаються у роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: Троїцького-Маркова Т.Е. [1], Щелокова Я.М. [2], Вагина Г.Я. [3], Ковалка М.П. [4], Микитенка В.В. [5], Амоші А.И. [6], Трунова І.М. [7], Шидловського А.К. [8], Фокина В.М. [9], Трунова І. М. [10], Варнавського Б.П. [11] та інших. Однак, недостатньо розглянутими є проблеми, пов'язані з визначенням пріоритетних напрямків енергозбереження в системах генерації та транспортування теплової енергії на машинобудівних підприємствах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження пріоритетних напрямків енергозбереження в системах генерації та транспортування теплової енергії на машинобудівних підприємствах. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Розглянути особливості енергоспоживання і структуру енергетичних потоків промислових котельень.
2. Проаналізувати теплові мережі з позиції підвищення енергоефективності їх роботи.
3. Обґрунтувати сукупність пріоритетних заходів енергозбереження в даних системах.

Виклад основного матеріалу дослідження. На промислових підприємствах для генерації теплової енергії і передачі її за допомогою пари або гарячої води працюють промислові парові або опалювально-промислові котельні. Перші генерують пару для промислових потреб і на тепlopостачання систем опалення і вентиляції (ОВ), у структурі других є як парові, так і водогрійні котли. Гаряча вода як теплоносій споживається на генерацію санітарної гарячої води, тепlopостачання калориферів вентиляційних установок, опалення приміщень, тепlopостачання повітряних завіс та інше. Пара, в основному, використовується промисловим обладнанням. Розглянемо структуру енергетичних потоків системи «генератор тепла – теплова мережа – споживач (ГТС)» (рис. 1).

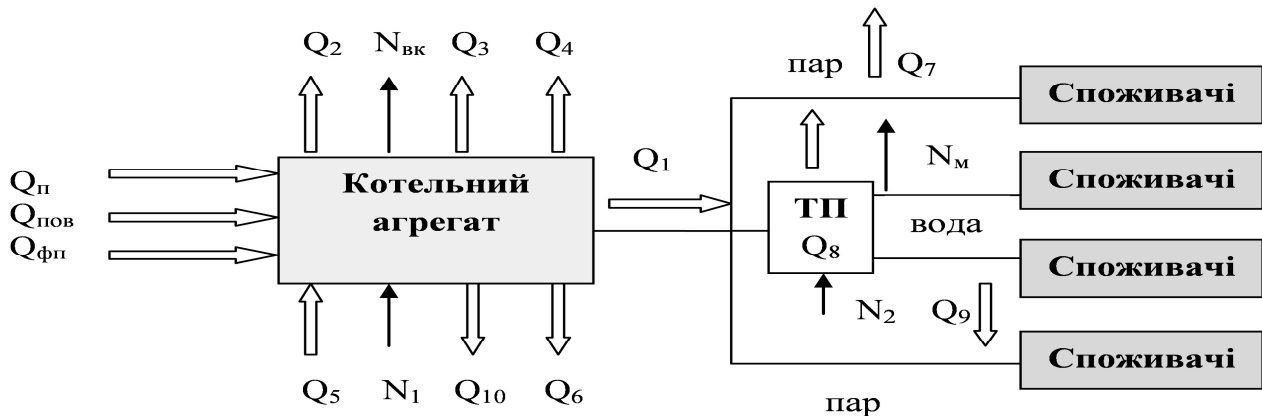

Рис. 1. Структура енергетичних потоків системи «генератор тепла – теплова мережа – споживач»

Джерело: розроблено автором

Котельний агрегат працює на органічному паливі, паливо вносить в агрегат наступне тепло: Q_n – нижня теплота спалювання, Дж; $Q_{пов}$ – тепло, що вноситься з повітрям, Дж; $Q_{фп}$ – фізична теплота палива як тіла. У котельний агрегат може повертатися конденсат і вносити теплоту Q_5 . Витратна частина теплового балансу системи складається з наступних складових [1-3, 7-12]:

- Q_1 – корисне тепло, Дж;
- Q_2 – втрати теплової енергії від хімічної неповноти згорання палива, Дж;
- Q_3 – втрати теплової енергії від механічної неповноти згорання, Дж;
- Q_4 – втрати тепла з димовими газами, Дж;
- Q_6 – тепло, що виводиться з шлаком та золою, Дж;
- Q_7 – втрати тепла у парових мережах тепlopостачання, Дж;
- Q_8 – втрати тепла у теплових пунктах, Дж;
- Q_9 – втрати тепла у водяних мережах тепlopостачання, Дж;
- Q_{10} – втрати тепла у навколишнє середовище від котлів, Дж;

Електричний баланс складається з надходжень енергії і її витрат. Надходження енергії: N_1, N_2 – відповідно енергія, що підведена до котельні і до теплового пункту, Дж. Витрата частина складається з наступних величин: $N_{вк}, N_m$ – відповідно витрати електричної енергії котельні і мереж, Дж.

Тоді тепловий і електричний баланси системи ГТС набудуть вигляду (розроблено автором на основі [1-3, 7-12]):

$$\left\{ \begin{array}{l} Q_n + Q_{фп} + Q_n + Q_5 = Q_1 + Q_2 + Q_3 + Q_4 + Q_6 + Q_7 + Q_8 + Q_9 + Q_{10} \\ N_1 + N_2 = N_{вк} + N_m \end{array} \right\} \quad (1)$$

Реальні схеми системи ГТС на підприємствах можуть відрізнятися від наведеної на рис. 1. Тепловий пункт призначений для передачі тепла від теплоносія пари до теплоносія води. Пара є незручним теплоносієм для систем ОВ, тому використовується дане перетворення, яке неминуче супроводжується втратами енергії Q_8 . Втрати тепла через теплову ізоляцію трубопроводів пари і гарячої води відображені складовими Q_7, Q_9 . Димові гази мають остаточну температуру і несуть в собі

значний тепловий потенціал, якщо його не використовувати, то дана енергія відображається у витратній частині балансу Q_4 . Теж саме стосується тепла золи і шлаку Q_6 . Теплова ізоляція котельних агрегатів не дозволяє уникнути теплових втрат у навколишнє середовище, тому складову Q_{10} необхідно враховувати в тепловому балансі.

Електрична енергія підводиться до котельні і теплових пунктів. У парових котельнях вона використовується на роботу підживлювальних насосів, систем освітлення, автоматики; у промислово-опалювальних ще додатково на роботу мережових циркуляційних насосів. Теплові пункти споживають електричну енергію на роботу циркуляційних насосів, засувки, систем автоматики і освітлення.

Складання комплексного енергетичного балансу дозволяє визначити основні напрямки енергозбереження в системах ГТС. Основна мета енергозберігаючої політики – зменшити витратну частину енергетичних балансів. Основними заходами економії теплової, електричної енергії та палива у системах ГТС є наступні (сформовано та узагальнено автором на основі [1-3; 7-12]):

- зменшення теплових втрат котлів і теплових мереж за рахунок збільшення термічного опору теплової ізоляції, надання форми кулі геометричним тілам, що теплоізольовуються. Зниження променевих втрат енергії досягаються зменшенням коефіцієнта чорноти поверхні теплоізоляції;
- збільшення теплоти горіння палива (тобто зменшення Q_2 і Q_3) досягається більш тонким подрібненням палива, збільшенням частки висококалорійного палива, збільшенням частки кисню у топці;
- підвищенням ефективності роботи теплоутилізуючого обладнання;
- використання вторинних ресурсів теплової енергії димових газів і шлаків;
- поліпшення якості пальникових пристроїв;
- дотримання вимог щодо хіміводопідготовки;
- автоматизація роботи теплових пунктів і котелень;
- дотримання оптимального навантаження на котельні агрегати;
- використання установок глибокої утилізації енергії;
- збільшення температури живильної води і повітря на вході у котел;
- зменшення температури живильної води на вході у економайзер;
- зменшення накипу на теплообмінних поверхнях;
- зменшення втрат у теплових мережах пари і води;
- заміна насосного обладнання на більш енергоефективне;
- частотне регулювання обертання робочого колеса насосу;
- поліпшення теплової ізоляції трубопроводів, заміна зношених ділянок на системи з попередньо ізольованими трубопроводами;
- використання індивідуальних теплових пунктів з автоматизацією замість елеваторних вузлів;
- зменшення втрат твердого палива при транспортуванні та зберіганні;
- оптимізація гідравлічної схеми теплових мереж з метою зменшення лінійних і місцевих втрат напору.

Загальний енергетичний потенціал сукупності енергозберігаючих заходів в системах ГТС рекомендовано визначати згідно рівняння (розроблено автором):

$$\Pi = \sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n \left[R_i^m \cdot K_i^R + Rv_i^m \cdot K_i^{Rv} \right] \quad (2)$$

де R_i^m – економія i -го енергетичного ресурсу при проведенні j -го заходу енергозбереження;

Rv_i^m – економія i -го вторинного енергетичного ресурсу при проведенні j -го заходу енергозбереження;

K_i^R – коефіцієнт переведення i -го енергетичного ресурсу до умовного палива по теплотворній здатності;

K_i^{Rv} – коефіцієнт переведення i -го енергетичного ресурсу до умовного палива по теплотворній здатності.

Під вторинною енергією розуміється сукупність утилізованої і отриманої з альтернативних джерел енергії.

Економічна ефективність енергозберігаючих процесів визначиться як сума вартостей енергетичного потенціалу і величини зменшення плати за викиди у навколишнє середовище. У загальному випадку збільшення прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства у році t за рахунок реалізації заходів щодо енергозбереження, визначається за формулою [13, с. 4]

$$\Delta\Pi_t = C_t^m \Delta B_t^m + C_t^u \Delta Q_t^u + C_t^e \cdot \Delta W_t^e + \Delta\Pi_t^{exp} - (U_t^{me} + eK_t^{me}) + \Delta I_t, \quad (3)$$

де C_t^T – ціна заощадженого умовного палива за діючими тарифами у році t ;

ΔB_t^T – зменшення поставок умовного палива на підприємство у році t в результаті реалізації заходу щодо енергозбереження;

C_t^u – тариф на покупку теплоенергії у році t ;

ΔQ_t^u – скорочення споживання тепла зі сторони у році t за рахунок реалізації заходів щодо енергозбереження;

C_t^e – тариф на електроенергію, яку одержують від енергосистеми, у році t ;

ΔW_t^e – скорочення споживання електроенергії від енергосистеми у році t за рахунок реалізації заходів щодо енергозбереження;

$\Delta\Pi_t^{exp}$ – скорочення платежів підприємства за забруднення навколишнього середовища у році t , зумовлене впровадженням заходів щодо енергозбереження;

U^{me} , K^{me} – поточні витрати у році t та капітальні вкладення, пов'язані з експлуатацією, придбанням та установкою енергозберігаючого устаткування;

e – внутрішня норма ефективності;

ΔI_t – зменшення експлуатаційних витрат на підприємстві у році t , зумовлених реалізацією заходу щодо енергозбереження, крім витрат на обслуговування енергозберігаючого обладнання.

Висновки з даного дослідження. У статті розглянуто особливості енергоспоживання і структуру енергетичних потоків промислових котельень та теплових мереж. На основі аналізу літературних джерел обґрунтовано сукупність пріоритетних заходів енергозбереження в даних системах. У подальших дослідженнях необхідно звернути увагу на економічну ефективність заміщення традиційних джерел енергозабезпечення альтернативними.

Література

1. Методическое пособие для производственных малых и средних предприятий по вопросам повышения ресурсо- и энергоэффективности / Троицкий-Марков Т.Е., Сенновский Д.В., Зуев В.И., Журова А.В. – М. : Межрегиональный центр промышленной субконтрактації и партнерства, 2010. – 145 с.
2. Щелоков Я.М. Энергетическое обследование: справочное издание [в 2-х томах]. Том 1. Теплоэнергетика / Я.М. Щелоков, Н.И. Данилов. – Екатеринбург: УрФУ, 2011. – 264 с.
3. Вагин Г.Я. Экономия энергии в промышленности : учеб. пособие / Г.Я. Вагин, А.Б. Лоскутов. – Н. Новгород: Нижегород. гос. техн. ун-т., НИЦЭ, 1998. – 220 с.
4. Україна на шляху до енергетичної ефективності: монографія / [за ред. М.П. Ковалка, В.Ф. Бесєдіна, М.В. Рапцуна, М.М. Кулика, О.О. Єрохіна]. – К. : Арена-Єско, 1997. – 228 с.
5. Микитенко В.В. Енергоефективність промислового виробництва : монографія / В.В. Микитенко. – К.: Об'єдн. ін-т економ. НАН України, 2004. – 282 с.
6. Экономические подходы к эффективному использованию энергетических ресурсов / А.И. Амоша, В.Г. Федоренко, Н.Г. Белопольский, Д.К. Турченко // Економіка та держава. – 2008. – № 1. – С. 4-7.
7. Научно-методические принципы энергоаудита и энергоменеджмента : монография / Т.Е. Троицкий-Марков, О.Н. Будадин, С.А. Михайлов, А.И. Потапов. – М. : Наука, 2005. – 537 с.
8. Енергетичні ресурси та потоки / А.К. Шидловський, Ю.О. Віхорєв та ін. – К. : Українські енциклопедичні знання, ТОВ "Дредноут", 2003. – 469 с.
9. Фокин В.М. Основы энергосбережения и энергоаудита / В.М. Фокин. – М. : «Издательство Машиностроение-1», 2006. – 256 с.
10. Трунова І.М. Вдосконалення методики побудови синтетичного паливно-енергетичного балансу підприємства / І.М. Трунова // Енергосбереження. Енергетика. Енергоаудит. – Харків. – 2008. – Вип. 56. – С.43-46.
11. Варнавский Б.П. Энергоаудит промышленных и коммунальных предприятий / Б.П. Варнавский, А.И. Колесников, М.Н. Федоров. – М. : Госэнергонадзор Минтопэнерго России, 1999. – 216 с.
12. ДСТУ 4714:2007 Паливно-енергетичні баланси промислових підприємств. – К. : Держспоживстандарт України, 2007. – 28 с.
13. ДСТУ 2155-93 Енергозбереження. Методи визначення економічної ефективності заходів по енергозбереженню. – К. : Держстандарт України, 1993. – 13 с.

УДК 330.332

Черниш С.С.,
к.е.н., доцент,
зав.кафедри фундаментальних дисциплін
Чортківського інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

ОГЛЯД МЕТОДИК АНАЛІЗУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. В умовах загострення ринкової конкуренції між підприємствами за нові ринки збутової продукції оцінка інвестиційної привабливості окремого суб'єкта господарювання є важливим питанням при прийнятті інвестиційного рішення потенційним інвестором.

Отже, інвестиційна привабливість є однією з ключових характеристик, яка обумовлює залучення підприємством інвестицій. Перед економічною наукою постає проблема пошуку критеріїв вибору найвигідніших інвестиційних проектів, вирішальним критерієм якого є одержання максимального прибутку.

Найважливіше місце у ході аналізу інвестиційної привабливості підприємств займають оцінка стану фінансово-господарської діяльності економічних об'єктів, оцінка фінансових ризиків та вірогідності банкрутства. В наслідок цього зростає необхідність проведення аналізу інвестиційної привабливості підприємств з метою визначення виробничої і фінансової стратегії, що дозволить в максимально короткі строки поліпшити фінансово-господарський стан та претендувати на здобуття потрібних для подальшого розвитку фінансових коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі в економічній літературі поняття сутності й аналізу основних підходів оцінки інвестиційної привабливості розглядалися у низці робіт відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема І.О. Бланка, Ф.В. Бандуріна, С.А. Буткевича, Ф.П. Гайдуцького, Л.О. Мамуль, Т.А. Чернявської, Д.А. Епштайна, С. Естрина, К.Е. Мейера. Проте слід зазначити, що, незважаючи на численні публікації, єдина точка зору щодо методичних підходів до аналізу та оцінки інвестиційної привабливості все ж відсутня, що, в свою чергу, свідчить про необхідність продовження наукових досліджень у цьому напрямку.

Постановка завдання. Сьогодні одним із важливих питань є удосконалення методичних підходів щодо визначення інвестиційної привабливості підприємства й розроблення діючого механізму оцінки привабливості об'єкта інвестування. Актуальність цього питання зумовлена, насамперед, тим, що в сучасних умовах бізнес-середовища більшість підприємств потребують залучення додаткових коштів для проведення активної інноваційно-інвестиційної діяльності. Інвестор, своєю чергою, при визначенні потенційного об'єкта для вкладання ресурсів зосереджує свою увагу на інвестиційній привабливості підприємства.

Метою статті є розкриття сутності та змісту поняття «інвестиційна привабливість підприємства», а також систематизація основних методик аналізу інвестиційної привабливості підприємства і критичний аналіз можливості їх практичного використання за різними видами діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ступінь інвестиційної привабливості підприємства є індикатором, показання якого дозволяють зробити висновки потенційним інвесторам про необхідність і доцільність вкладення фінансових засобів саме в даний об'єкт.

В економічній літературі до сьогодні не вироблений єдиний підхід до визначення сутності поняття «інвестиційна привабливість» і її взаємозв'язків з конкурентоспроможністю підприємства та його сталим розвитком.

Інвестиційна привабливість – це відносне поняття, що відображає думку певної групи інвесторів відносно співвідношення рівня ризику, рівня прибутковості і вартості фінансових ресурсів в тій або іншій державі, регіоні або галузі. З іншої сторони – це сукупність деяких об'єктивних ознак, властивостей, засобів, можливостей економічної системи, яка обумовлює потенційний платіжний попит на інвестиції [4, с.35].

Отже, інвестиційна привабливість підприємства як об'єкта інвестування є важливим показником, під яким слід розуміти його інтегральну характеристику з точки зору наявного фінансового стану, можливостей розвитку техніко-економічного та організаційного рівня виробництва, соціальної безпеки та інформаційної забезпеченості тощо.

Також інвестиційну привабливість слід визначати як комплекс різноманітних факторів, перелік і вага яких може змінюватись в залежності від: цілей інвесторів; виробничо-технічних особливостей підприємства-об'єкта інвестування коштів; економічного розвитку підприємства у минулому, на теперішній час, а також очікуваного у майбутньому.

Приймаючи рішення про вкладання капіталу у той чи інший інвестиційний об'єкт, інвестор розглядає інвестиційну привабливість комплексно, враховуючи при цьому забезпечення високої привабливості на всіх етапах інвестиційних рішень, від вибору країни-реципієнта – до визначення конкретного інвестиційного проекту. Отже, інвестиційна привабливість має агрегований характер: нижчий рівень привабливості є складовою вищого рівня. При цьому усі рівні інвестиційної привабливості взаємопов'язані.

Слід зазначити, що методичні дослідження інвестиційної привабливості мають ґрунтуватись насамперед на логіці інвестиційних рішень, яка передбачає вкладення коштів там, де наявні найбільш сприятливі умови інвестування.

Для оцінки привабливості підприємств інвестори використовують такі фактори [7, с. 236]:

- потенціал зростання підприємств;
- сприятливий та несприятливий вплив на підприємство рушійних сил;
- стабільність попиту;
- посилення чи послаблення впливу сил конкуренції;
- серйозність проблем, які можуть бути на підприємстві;
- ступінь ризику та невизначеності;
- зростання або зниження прибутковості підприємства через дії конкурентів та рушійних сил.

Повноцінна оцінка інвестиційної привабливості підприємства повинна включати у собі всі складові цього поняття, а саме, абсолютні й порівняльні методи визначення привабливості підприємства як об'єкта інвестування [18].

Всі розроблені у вітчизняній та світовій практиці методики оцінки інвестиційної привабливості по відношенню до джерела вихідної інформації можна умовно поділити на три великі групи:

- 1) методики, що ґрунтуються на різноманітних оцінках експертів;
- 2) методики, що ґрунтуються на статистичній інформації;
- 3) комбіновані методики, що ґрунтуються на експертно-статистичних розрахунках [10].

Як відомо, оцінка інвестиційної привабливості підприємства здійснюються безпосередньо за низкою методик, розроблених міністерствами (відомствами), Національним Банком України та комерційними банками. Основу таких методичних підходів було закладено ще з 1998 року, Агентством з питань запобігання банкрутству підприємств та Державною податковою адміністрацією України. Удосконалені варіанти останньої розробки представлено Методичними рекомендаціями з аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій у 2000-2003 роках. Для підприємств, що підлягають приватизації, Міністерством фінансів та Фондом державного майна України у 2001 році розроблено окреме Положення про порядок здійснення аналізу їхнього фінансового стану [12].

На законодавчому рівні за ініціативою керівництва Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій розроблено методику інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій (Методика розроблена відповідно до Закону України від 18 вересня 1991 р. №1560 «Про інвестиційну діяльність» [9], Указу Президента України від 17 червня 1996 р. №435 «Про утворення агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій» [14] та Положення про реєстр неплатоспроможних підприємств та організацій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 листопада 1996 р. №1403 [13]). Згідно з Методикою, інвестиційна привабливість підприємства визначається як рівень задоволення фінансових, виробничих, організаційних та інших вимог чи інтересів інвестора щодо конкретного підприємства, яке може визначатися чи оцінюватися значеннями відповідних показників, у тому числі інтегральної оцінки. Методика базується на визначенні інтегральної оцінки інвестиційної привабливості або показника, у якому відтворюються значення інших показників, скоригованих відповідно до їх вагомості та інших чинників.

Зокрема, сутність методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості [9] полягає у проведенні аналізу за такими етапами:

- 1) оцінка фінансового стану об'єкта інвестування;
- 2) визначення вагомості групових та одиничних показників на основі експертних оцінок;
- 3) визначення частки розмаху варіаційної множини;
- 4) визначення ранжируваного значення за кожним показником;
- 5) розрахунок інтегрального показника інвестиційної привабливості.

Показники, що використовуються є добре відомими та задовольняють вимоги міжнародного меморандуму IASC [17].

Слід зазначити, що дана методика має свої недоліки, зокрема у тому, що не враховує міжгалузеві специфіку діяльності підприємств. Наприклад, для одних підприємств ознакою нормального функціонування та розвитку є перевищення необоротних активів над оборотними активами, то для інших дана ознака може бути сигналом неплатоспроможності та банкрутства. Або ж не враховуються фактори сезонності виробництва, державна підтримка підприємства. Для аналізу аграрних підприємств взагалі не взято до уваги такий необхідний об'єкт як земля, яка є основним активом для даної галузі.

Також фінансовий аналіз оцінки інвестиційної привабливості підприємства за даною методикою є досить громіздким, оскільки передбачає розрахунок понад сорока показників за напрямками господарської діяльності підприємства. Отримані результати потребують обробки та узагальнення для визначення більш вагомих показників, для чого залучаються експерти (що тягне за собою додаткові витрати).

Отже, існуючі методики визначення рівня інвестиційної привабливості не у всіх випадках задовольняють потреби інвестора у об'єктивній, неупередженій, доцільній та достатній для прийняття рішення інформації. Спроба виправлення певних недоліків призвела до створення різноманітних методів відносно оцінки інвестиційної привабливості підприємства.

В теорії фінансового аналізу використовується велика кількість методик щодо визначення інвестиційної привабливості підприємств.

В економічній літературі широко визнаний підхід І. О. Бланка до оцінки інвестиційної привабливості окремих компаній (фірм). Він ґрунтується на визначенні послідовності етапів вивчення інвестиційного ринку при розробці стратегії інвестиційної діяльності й формуванні ефективного інвестиційного портфеля [3].

Фінансовий аналіз інвестиційної привабливості компанії (фірми) включає оцінку інвестиційної привабливості сегментів ринку інвестицій. На основі використання даного підходу фінансова діяльність підприємства оцінюється за показниками фінансової стійкості, прибутковості, ліквідності активів і оборотності активів [16, с. 67].

І.А. Бланк вважає, що оцінка інвестиційної привабливості підприємства базується на визначенні стадії життєвого циклу підприємства. Однак за умови негативного інвестиційного клімату країни неможливо правильно визначити стадію життєвого циклу підприємства.

А. В. Бандурін пропонує використовувати сукупність значень показників формальної і неформальної оцінки різноманітної діяльності позичальника [1, с. 187]. Основною задачею при виборі напрямку інвестування є розрахунок економічної ефективності вкладення коштів в інвестиційний об'єкт. Загальний порядок оцінки інвестиційної привабливості містить послідовність етапів, виконання яких сприяє зниженню ризику вкладення коштів [2, с. 71]. На першому етапі незалежно від характеру майбутньої кредитної угоди ідентифікують позичальника. Ідентифікація дозволяє чітко визначити характер діяльності позичальника (комерційна фірма, банк, приватна особа) і визначити приблизний набір показників для оцінки інвестиційної привабливості. На другому етапі оцінюють кредитну історію позичальника і його комерційну репутацію. Формальні показники розраховуються на підставі даних фінансової звітності позичальника – юридичної особи. Для їх розрахунку вихідними є дані про фінансові операції позичальника. За їх допомогою формальних показників визначається фінансовий стан суб'єкта, його фінансові результати, а також ефективність використання ресурсів. Неформальні показники можуть бути оцінені тільки експертами. Таким чином, після ідентифікації позичальника і визначення набору формальних і неформальних показників кредитор переходить до безпосереднього розрахунку й одержання експертного висновку. До наступного етапу дослідження відноситься визначення рівня інвестиційної привабливості підприємства. Він використовується при оцінці потенційних фінансових, виробничих, організаційних та інших вимог або інтересів інвестора конкретного підприємства, визначається значеннями відповідних показників, у тому числі інтегральної оцінки.

Підприємство у цій системі є кінцевою точкою, де реалізуються конкретні проекти.

А. Гайдуцький пропонує використовувати метод порівнянь, який має охоплювати такі основні складові інвестиційного процесу: порівняння між об'єктами інвестування, між суб'єктами інвестування (інвесторами) та між умовами інвестування (чинниками інвестиційної привабливості) [5, с. 123]. Вчений вважає, що для порівняння між об'єктами й умовами інвестування може бути використано матричний метод підготовки вихідних даних. За вертикаллю розташують об'єкти інвестування, а за горизонталлю – показники, які характеризують умови інвестування, а точніше, чинники інвестиційної привабливості об'єктів інвестування. «При цьому за основу ми пропонуємо взяти напрями характеристики інвестиційної привабливості (ресурсна, збутова, інфраструктурна, фіскальна, регуляторна, економічна). По кожному з напрямів інвестиційної привабливості для її кількісного виміру і оцінки необхідно сформулювати систему відповідних показників. За основу слід брати як об'єктивні статистичні дані, так і суб'єктивні вимоги інвесторів, забезпечення яких є важливою умовою високої іміджевої оцінки інвестиційної привабливості галузі чи регіону» [5, с. 125]. У результаті розрахунків автор отримав таблицю даних, що характеризує інвестиційну привабливість аграрного сектору країн Європи, яка містить як оцінку показників з позитивними, так зі змішаними значеннями. Наявність протиріч у даних двох видів оцінок свідчить про те, що наведена методика не дозволяє достатньо точно охарактеризувати інвестиційну привабливість аграрного сектору країн Європи.

Також розрізняють наступні методи: внутрішня норма рентабельності, метод періоду повернення вкладання інвестицій, балансова норма рентабельності, індекс прибутковості, метод чистої сьогоденної вартості.

Зокрема, Іванов А.П., Кравченко Ю.Я., Мендрула О.Г., Шелудько В.М. додають до вищеперерахованих показників ще капіталізовану вартість (ринкова вартість акціонерного товариства), показник співвідношення ринкової і балансової вартості акцій (загальна характеристика успіху або невдачі акціонерного товариства, коефіцієнт ліквідності акцій, що характеризує потенційну можливість продажу акцій конкретного емітента, дивідендна дохідність акцій, яка показує розмір доходу, що спрямовується на поточне споживання акціонерів, у відношенні до ринкової вартості акцій [11, с. 253].

На заході досить розповсюдженим є метод рейтингової оцінки. Найбільш популярними є: Fortune 500, Global 1000, BusinessWeek 1000. Вони оцінюють інвестиційну привабливість, виходячи з фінансово-господарських показників підприємств: об'єми доходів, прибутків, активів; ефективність інвестицій; збільшення прибутків, доходів, працівників; рівень ринкової вартості компанії [8].

Майже всі методи передбачають розрахунок коефіцієнта ліквідності, коефіцієнта використання ресурсів, коефіцієнта частки позикових засобів, коефіцієнта прибутковості, деколи аналітики визначають норму прибутку на акціонерний капітал. Але при цьому не визначають природу походження прибутку та доходу, тобто не проводять аналіз за видами діяльності.

Оскільки наслідком переходу до ринкової економіки є зміна трактування та ієрархії показників, які характеризують фінансові результати діяльності підприємств та їх зміст, змінюються і методи здійснення аналізу, проблемою є методика підрахунку основних показників діяльності підприємства.

Одним із основних показників при аналізі інвестиційної привабливості є прибуток, який є основним джерелом формування фінансових ресурсів та накопичення капіталу. Прибуток закріплює фінансові та ринкові позиції суб'єкта господарювання, а також є захисним механізмом від можливості банкрутства. Даний показник відіграє досить велику роль при проведенні аналізу діяльності підприємства, зокрема аналізу інвестиційної привабливості. Інвестори намагаються працювати на вітчизняному ринку переважно в тих галузях, де сконцентровано найменше ризиків та гарантовані прибутки. Основною метою інвестицій є збільшення майна інвестора. Але в сучасній економічній літературі ще й досі не існує однозначної думки щодо визначення формування та аналізу даного показника. Особливо це стосується специфіки структури формування прибутку корпорацій, оскільки їх прибуток є консолідованим.

В теорії та практиці фінансового аналізу застосовують різні показники доходності капіталу, які різняться за метою застосування, методикою їх розрахунку, а також інтерпретації: рентабельність сукупного капіталу, рентабельність власного капіталу, рентабельність операційного капіталу, рентабельність акціонерного капіталу, рентабельність основного капіталу, рентабельність оборотного капіталу і т.д. А це створює проблему їх взаємоув'язки [15, с. 46].

Деякі показники є незіставними при аналізі підприємств, що різняться за структурою та галуззю основної діяльності, а також різну фінансову структуру капіталу. Фактори, що впливають на результативні показники, досить багатозначні та різноманітні в залежності від специфіки діяльності її рентабельності, ефективності та ризику.

Аналіз руху фінансових ресурсів в основній, інвестиційній та фінансовій діяльності традиційно розглядається в прив'язці тільки з рухом грошових коштів. При цьому поділ грошових коштів на власні та залучені не розділяються, негрошова форма фінансових ресурсів взагалі не враховується. Крім того, в аналізі руху фінансових ресурсів не включається поділ активів на власні та залучені, отримані від основної, інвестиційної та фінансової діяльності. Відповідно, і доходи, які проходять етапи утворення, розподілу і виплати, також не приймаються до уваги.

При оцінці інвестиційної привабливості слід враховувати генетичний аспект мікроекономічної системи, тобто здійснювати оцінку потенціалу розвитку підприємства, до якого відносить: капітал, техніку об'єкти права інтелектуальної власності, права на використання природних ресурсів, права на здійснення видів діяльності, права на товарні знаки, торгові марки, знаки обслуговування, кадровий потенціал підприємства, систему менеджменту підприємства, інформаційну систему, інформацію, та використовувати такі показники як питома вага вищевказаних об'єктів у загальній сумі активів підприємства, динаміка показників потенціалу та її питомої ваги, рентабельність вищеперерахованих ресурсів. [6, с. 151]

Також при цьому слід враховувати структуру та природу формування прибутку. Тобто проводити аналіз за видами діяльності підприємства – від якої, в першу чергу отримує більший дохід, для визначення діяльності від якої найшвидше можна отримати ефекти від інвестицій та від якої даний ефект буде більш вагомим [10, с. 327].

Слід наголосити, що прибуток підприємств різних галузей має різну структурну характеристику, а, отже, і ефект буде різний. Індивідуальність структури прибутку зумовлена безліччю факторів: 1) витрати на основну діяльність; 2) проблемні питання в діяльності; 3) основні підрахунки валового характеру; 4) швидкість обороту капіталу; 5) рентабельність продукції; 6) ефект віддачі [10]. Зокрема, проблемними питаннями в діяльності трудомістких галузей промисловості є умови праці, а у галузі виробництва товарів довгострокового вжитку – якість продукції.

Кожна галузь характеризується своєю специфікою процесу виробництва та отримання доходу

від господарської діяльності. Тому при аналізі підприємств різних галузей необхідно враховувати дані специфічні характеристики з метою ефективного оцінювання діяльності. Оскільки їх прибуток залежить від різної структури витрат та факторів впливу на їх діяльність, а також від основного виду діяльності даного суб'єкта господарювання, тому що одні й ті ж прибутки можуть бути охарактеризовані по різному.

Тому базовий підхід до аналізу повинен бути скорегований відповідно до характеристик кожної окремої галузі та індивідуально до кожного підприємства. При проведенні аналізу інвестиційної привабливості діяльність будь-якого підприємства та його структурних підрозділів слід аналізувати індивідуально. Оскільки в тих галузях, в яких велика швидкість обороту капіталу, можна отримати велику віддачу на вкладений капітал, маючи невисокий рівень рентабельності продукції. У свою ж чергу, галузі в яких повільно обертається капітал, повинні мати високий рівень рентабельності продукції, для того, щоб мати змогу забезпечити необхідну норму доходу на авансований капітал.

Тому при аналізі необхідно взяти до уваги якість продукції підприємства, її необхідність на споживчому ринку, та обов'язково враховувати життєвий цикл товару. Оскільки дані складові є невід'ємною частиною один одного. При вкладенні інвестицій в певний вид продукції інвестор планує отримати якомога більший прибуток від її реалізації. При умові, якщо дана продукція не користуватиметься попитом на ринку, то і витрати, понесені інвестором, не будуть покриті.

Окрім ризиків, які виникають при інвестуванні, велике значення відіграють ризики, які притаманні окремому виду діяльності. Для кожної галузі можна виділити окремі групи ризиків, окрім загальноприйнятих ризиків. Адже ризиків є досить різноманітна кількість, і вони притаманні кожній галузі діяльності.

Отже, постає питання створення єдиної системи показників оцінювання, яка б дозволила проводити об'єктивний і всебічний аналіз інвестиційної привабливості підприємств у рамках обраного математичного інструментарію.

Об'єктивна, доцільна і конкурентна система оціночних показників інвестиційної привабливості повинна враховувати наступні умови:

1) обмежена кількість індикативних показників, що безпосередньо впливають на прийняття інвестиційних рішень;

2) використання при розрахунку показників даних публічної бухгалтерської і статистичної звітності, мінімізація використання внутрішньої інформації;

3) можливість здійснення рейтингової оцінки діяльності підприємства як стосовно інших господарюючих суб'єктів, так і в часі.

Отже, методика аналізу інвестиційної привабливості підприємства потребує внесення коректив та нових підходів.

Висновки з проведеного дослідження. Інвестиційна привабливість відіграє вагомий роль в активізації інвестиційних процесів. В умовах обмеженості ресурсів і гострої конкуренції між підприємствами за одержання більш якісних і дешевих ресурсів, у тому числі і фінансових, на перший план виходить питання про створення в інвесторів представлення про підприємство, як привабливий об'єкт інвестування - формуванні інвестиційної привабливості. Роль визначення інвестиційної привабливості підприємств полягає в тому, що потенційних інвесторів необхідно переконати в доцільності вкладень за допомогою конкретних показників.

Зі зміною економічних умов на ринку змінюється трактування та застосування різних показників, тому виникає необхідність у більш конкретному трактуванні та методиці визначенні показників аналізу діяльності підприємства.

Галузева специфіка суб'єктів господарювання обумовлює індивідуальний підхід до аналізу діяльності кожного підприємства. А тому необхідно розробити загальну методику для аналізу підприємств за видами діяльності, з урахуванням притаманних їм ризиків, витрат на основну діяльність та структуру формування прибутку.

Враховуючи велику кількість підходів і методів визначення привабливості підприємств, необхідно вдатися до їх порівняльної оцінки, яка на практиці дозволить зробити вірний вибір методичного підходу і сформулювати об'єктивну характеристику підприємства.

Література

1. Бандурин А.В. Деятельность корпораций / А.В. Бандурин. – М. : Буквица, 1999. – 600 с.
2. Бандурин А.В. Финансовая стратегия корпорации / А.В. Бандурин, В.А. Гуржиев, Р.З. Нургалиев. – М.: АО «Алмаз», 2000. – 89 с.
3. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент / И.А. Бланк. – К.: МП ИТЕМ Лтд: Юнайтед Лондон Трейд Лимитед, 1995. – 447 с.
4. Валірунова Л.С. Інвестування: [підручник для ВУЗів] / Л.С. Валірунова, О.Б. Казакова. – М. : Волтерс Клівер, 2010. – 448 с.

5. Гайдуцький А.П. Оцінка інвестиційної привабливості економіки / А.П. Гайдуцький // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 3. – С. 119-128.
6. Деньга С.М. Бухгалтерська модель підприємства: генетичний аспект / С.М. Деньга // Економічний і соціальний розвиток України в 21 столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації [2-га міжнародна науково-практична конференція молодих вчених]: збірник тез доповідей. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – С. 355-357.
7. Дібніс Г. Методика оцінювання інвестиційної привабливості підприємств / Г. Дібніс // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7 (85). – С. – 228-240.
8. Ковальова Н.Л. Проблеми підвищення інвестиційної привабливості підприємств / Н.Л. Ковальова // Економіка і маркетинг в XXI веке. – 2008. – № 4. – С.55-57.
9. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій [Електронний ресурс]: Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств і організацій від 23.02.98 № 22. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98>.
10. Пилипенко О.І. Аналіз інвестиційної привабливості підприємства: огляд методик / О.І. Пилипенко // Міжнародний збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 1(13). – С. 324-330.
11. Подольська В.О. Фінансовий аналіз: навчальний посібник / В.О. Подольська, О.В. Ярш. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.
12. Положення «Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації» [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 26.01.01 № 49/121. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>.
13. Положення про реєстр неплатоспроможних підприємств та організацій [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 листопада 1996 р. № 1403. – Режим доступу: [<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1403-96-%EF>].
14. Про утворення агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 17 червня 1996 р. № 435. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435%2F96>.
15. Свицкая Г.В. Показатели экономической эффективности предприятий: обоснование и методика расчета / Свицкая Г.В. [відп. ред. В.Г. Лінник] // Фінанси, облік і аудит: [збірник наук. праць.; спец. вип.]. – К.: КНЕУ, 2006. – № 1. – С. 43-50.
16. Управление инвестициями / [под ред. В. В. Шеремет, В. М.Павлюченко, В. Д. Шапиро и др.]. – М.: Высшая школа, 1998. – 416 с.
17. Феєр О. Аналіз методологічного інструментарію оцінки інвестиційної привабливості об'єкта інвестування. / О. Феєр // Економічний аналіз. – 2009. – Вип. 4. – С. 151-154.
18. Хобта В.М. Активізація і підвищення ефективності інвестиційних процесів на підприємствах: монографія / Хобта В.М., Мешков А.В., Попова О.Ю; НАН України, Ін-т економіки промисловості, ДНТУ. – Донецьк, 2005. – 343 с.

УДК 330.366

Маслюк О.В.,
аспірант*

Сумський національний аграрний університет

МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасні умови діяльності вітчизняних підприємств характеризуються наявністю потенційних загроз та втратою конкурентних переваг. Підтвердженням цьому є результати Звіту конкурентоспроможності 2011-2012 років, підготовленого Всесвітнім економічним форумом [1]. Для українських підприємств в сфері критичного відставання мають місце такі показники, як «удосконалення бізнесу», «ефективність товарного ринку», «технологічна готовність», «інновації» та ін. І хоча потенційні ринки збуту для українських товарів характеризуються здатністю інтегруватися в міжнародний поділ праці на засадах конкурентного змагання, стратегія підприємств потребує перегляду з метою підсилення конкурентних позицій вітчизняних бізнес структур.

* Науковий керівник: Гордієнко М.І. – к.е.н., доцент, завідувач кафедри

Макроекономічні очікування розвитку національної економіки також визначають актуальність формування та забезпечення конкурентних переваг українських підприємств на ринках збуту. Згідно прогнозів Національного банку України, передбачається зростання витрат на виробництво [2]. Насамперед, це пов'язано з подорожчанням енергоносіїв та сировини і матеріалів, підвищенням впливу обмінного курсу гривні, податкового тиску, недостатнього попиту, недостатності обігових коштів, конкуренції з вітчизняними та іноземними виробниками.

В цих умовах уваги потребує збільшення економічної стійкості підприємств як основного фактора їх конкурентних позицій на ринку. Дослідження свідчать, що намітилась негативна тенденція в оцінці респондентів фінансово-економічного стану своїх підприємств в останні роки. Більшість респондентів вважають, що їхні підприємства не мають здатності до ефективного розвитку, збереження економічної рівноваги, до гарантування інвестиційної привабливості в перспективі в границях можливого ризику. А це, в свою чергу, визначає рівень конкурентної позиції підприємства на ринку [2].

В цих умовах постає питання можливості та необхідності забезпечення достатнього рівня економічної стійкості вітчизняних підприємств з метою утримання та формування їх конкурентних переваг.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблеми економічної стійкості підприємств досліджували в наукових працях такі вчені, як: О. Ареф'єва [3], О. Василенко [4], Д. Городянська [5], С. Матейко [6] та багато інших.

На наш погляд, попри значний науковий доробок у сфері економічної стійкості підприємства, необхідно постійно здійснювати переформатування конкурентоспроможної позиції підприємства щодо забезпечення його ефективного розвитку. Обмеженість науково обґрунтованих напрацювань в цій сфері є причиною незважених дій щодо регулювання перспективним розвитком підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є визначення місця економічної стійкості підприємства в забезпеченні його конкурентоспроможності, обґрунтування важливості стійкості як передумова забезпечення його конкурентних переваг.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах розвитку національної економіки та її складових елементів зростає необхідність підвищення рівня їх економічного розвитку, на досягнення якого суттєвий вплив чинить ступінь конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Підприємство є головним складовим елементом національної економічної системи. Успішний розвиток підприємства обумовлює досягнення основних цілей всіх пов'язаних з ним зацікавлених груп, а саме: споживачів, персоналу, інвесторів, постачальників, державних органів та ін.

В умовах конкуренції ефективність функціонування підприємства буде визначатись максимізацією його економічної стійкості. Тому саме економічна стійкість підприємства стає визначальним індикатором його конкурентоспроможності, надає йому можливість функціонувати на основі підтримки виробничого потенціалу та досягати економічної рівноваги й ритмічності виробництва.

Основою економічного розвитку підприємства є система базових елементів, що обумовлені інтересами визначених категорій груп та формують особливості поведінки підприємницької структури. Така позиція дослідження діяльності суб'єкта господарювання дозволяє окреслити визначальну роль економічної політики підприємства, що охоплює значну кількість сегментів регулювання, і складовими якої виступають політики взаємовідносин підприємства з різними економічними агентами зовнішнього та внутрішнього середовища. А це, в свою чергу, позиціонує підприємство на ринку з точки зору його конкурентоспроможності.

Проблема забезпечення конкурентоспроможності підприємства набуває особливої гостроти, оскільки саме рівень конкурентоспроможності визначає можливість адаптації підприємницької структури до мінливих ринкових умов й до переваг перед іншими компаніями визначеної галузі. Саме завдяки індикатору конкурентоспроможності можна оцінити ефективність діяльності суб'єкта господарювання та визначити його економічну стійкість.

Таким чином можна стверджувати, що конкурентоспроможність підприємства є похідною від рівня його економічної стійкості (див. рис. 1). А стійкість або, як визначено в наукових працях [7] економічна рівновага підприємства визначається напрямками економічної політики, що реалізовує окрема бізнес-структура в процесі своєї господарської діяльності, виходячи зі стратегічних цілей та концепції свого розвитку.

Базовими положеннями економічної політики є: принципи діяльності та поведінки підприємницької структури; пріоритети та цільові установки, пов'язані з діяльністю підприємства; механізм взаємодії з іншими економічними агентами [8].

Як видно з рисунку 1, підприємство, застосовуючи інструменти внутрішньої та зовнішньої політики, прямо впливає на рівень своєї конкурентоспроможності, що визначається наступними характеристиками, а саме: здатність отримувати прибуток; адаптація до мінливих умов середовища; привабливість товару; здатність випуску продукції, що користується попитом; рівень ефективності використання економічних ресурсів відносно ефективності використання економічних ресурсів конкурентами.

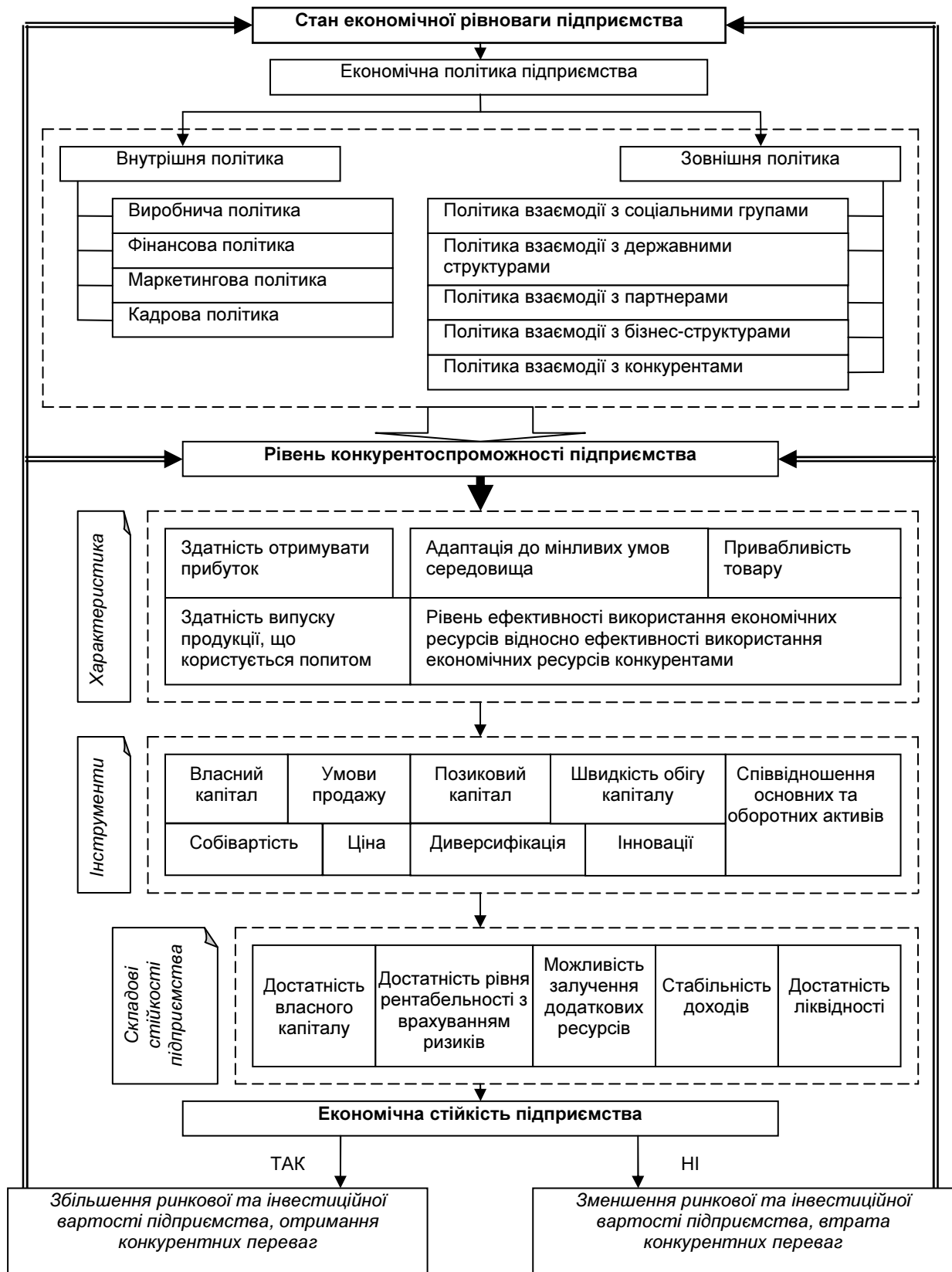

Рис. 1. Місце економічної стійкості підприємства в забезпеченні його конкурентоспроможності
 Джерело: складено автором

Рівень конкурентоспроможності підприємства повинен визначатись управлінськими діями зі сторони керівних органів, що спрямовані на забезпечення саме цих показників. Це потребує комплексної реалізації всіх видів політик підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях.

На внутрішньому рівні виокремлюються [8]:

1) виробнича політика, пов'язана з регулюванням техніко-технологічних напрямів виробничого процесу на підприємстві. Ця політика окреслює вектор розвитку підприємства в сфері підвищення якості товарів, ресурсозбереження за рахунок впровадження інноваційних технологій;

2) фінансова політика як складова економічної політика підприємства повинна бути спрямована на створення ефективних фінансових потоків, що мали б позитивний вплив на фінансові результати господарської діяльності, а також які б визначали розрахункові відносини, обсяги інвестування, умови випуску цінних паперів;

3) маркетингова політика визначає механізм дослідження ринку, на якому діє підприємство, і подальший напрям формування асортименту продукції, визначення цін на неї для відповідного кола споживачів;

4) кадрова політика пов'язана з системою усвідомлених та обґрунтованих правил і норм, що приводять людські ресурси в згуртований й відповідальний високопродуктивний колектив у відповідності пріоритетами розвитку підприємства.

Разом зі складовими зовнішньої політики (взаємодії з різними економічними агентами) внутрішня політика підприємства формує відповідний рівень його конкурентоспроможності на ринку. А це, в свою чергу, надає підприємству властивості товару – ринкову вартість.

Підприємство для того, щоб підтримати на максимальному рівні свою ринкову та інвестиційну вартість використовую низку інструментів, серед яких присутні: рівень власного капіталу, собівартість та ціна реалізованої продукції, умови продажу, залучення капіталу з зовнішніх джерел, диверсифікацію виробництва, інноваційні технології, наявні основні фонди.

Детальний аналіз факторів, що впливають на рівень конкурентоспроможності приводить до висновку, що під конкурентоспроможністю підприємства слід розуміти його місце та роль на ринку, здатність забезпечити високий рівень прибутку за рахунок максимальної реалізації свого економічного потенціалу (виробничого, інноваційного, фінансового, ресурсного та ін.)

Все це обумовлює прямий взаємозв'язок категорії «конкурентоспроможність» з категорією «економічна стійкість підприємства». Підтвердженням цьому є низка методик оцінки конкурентоспроможності підприємства, запропонованих науковцями-економістами, які ґрунтуються на такому індикаторі, як «фінансовий стан або економічна стійкість підприємства» [2; 9].

Таким чином, хороший фінансовий стан підприємства буде визначати клімат для залучення додаткових фінансових ресурсів, що, в свою чергу, буде сприяти збільшенню рівня конкурентоспроможності організації. Покращення ж фінансового стану підприємства можливе тільки за рахунок власних коштів, що робить процес розподілу прибутку головним при формуванні економічної стійкості підприємства.

Висновки з даного дослідження. Логічний ланцюг збільшення конкурентоспроможності підприємства матиме вигляд економічна стійкість організації – конкурентоспроможність організації – прибуток організації. Отже, економічна стійкість підприємства є тим базисом, що забезпечує передумови ефективного функціонування бізнес структури та її економічну рівновагу, формує її конкурентні переваги на ринку. Тому актуальності набуває проблема виявлення напрямків підвищення економічної рівноваги підприємства, формування основних економічних індикаторів його стійкості та на основі цього розробки методичного інструментарію оцінки його конкурентоспроможності.

Література

1. The Global Competitiveness Report 2011-2012 [Електронний ресурс] // Всесвітній економічний форум. – Режим доступу: [http://www.weforum.org/reports?filter\[type\]=Competitiveness](http://www.weforum.org/reports?filter[type]=Competitiveness)
2. Ділові очікування підприємств України (аналітичний звіт за результатами опитування підприємств, проведеного в IV кварталі 2012 року працівниками територіальних управлінь Національного банку України) [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=1002414
3. Ареф'єва О.В. Методичний підхід до оцінки та механізм моніторингу економічної стійкості підприємства / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городинська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 6(61). – С. 57-61.
4. Василенко В.А. Менеджмент устойчивого развития предприятий: [монография] / В.А. Василенко. – К. : Центр учебной литературы, 2005. – 648 с.
5. Городинська Д.М. Концептуальний підхід до управління економічною стійкістю підприємств з огляду формуючих її чинників / Д.М. Городинська // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Проблеми стійкого соціально-економічного розвитку України: 36. наукових праць. – Харків: ХНУ. – 2006. – Вип. № 730. – С. 75-78.
6. Матейко С.В. Модель контролінгу фінансово-економічного стану підприємства / С.В. Матейко // Держава та регіони. – 2004. – № 2. – С. 130-132.

7. Бодров О.Г. Экономическая свобода и устойчивость предприятия / О.Г. Бодров, В.А. Мальгин, В.Т. Тимирясов. – Казань: Изд-во «Таглитат», 2000. – 208 с.

8. Нотченко В.В. Содержание и составляющие экономической политики предприятия [Электронный ресурс] / В.В. Нотченко // Социально-экономические проблемы развития России и процессы глобализации: потенциал возможного. – СПб.: Институт бизнеса и права, 2007. – Режим доступа: <http://www.ibl.ru/konf/061207/12.html>

9. Блузько И.Р. Экономические проблемы и инновационная деятельность предприятий / И.Р. Блузько // Вісник Східноукраїнського державного університету. – Луганськ. – 2000. – № 4 (26). – С. 41-44.

УДК 658.14.012.22

Осадчук Ю.М.
аспірант*

Хмельницький кооперативний
торговельно - економічний інститут

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Сучасна ринкова економіка складається з великої кількості підприємств як сфери матеріального виробництва, так і сфери послуг, а також бюджетних установ, приватних і сімейних фірм, бірж, банків, страхових компаній, інвестиційних компаній та фондів тощо. Об'єднує усі ці підприємства те, що вони формують і використовують фінансові ресурси. До того ж, кожне підприємство націлене на найефективніше використання фінансових ресурсів, що забезпечує оптимальний вибір фінансової політики. Оцінити ефективність господарювання конкретного підприємства можна, використовуючи зіставлення певних фінансових показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема фінансового менеджменту присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема І.Т.Балабанова, І.А.Бланка, Є. Бріггема, В.М. Власова, М. Герчикової, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, Л.А. Дробозіної, О.Д. Заруби, О.М. Карасик, В.В. Ковальова, Г.Г. Кірейцева, М.Й. Маліка, Є.Ф. Стоянової, В.М. Родіонової, Л.Н. Павлової, А.М. Поддєрьогіна, Г.Б. Поляка, Н.Ф. Самсонова, Є.А. Уткіна, А.Д. Шеремета, Ван Хорна Дж. К., Сигела Джоела Г. та інших. Однак, як засвідчує огляд літературних джерел, існує ціла низка ще нерозв'язаних проблем з теорії та практики фінансового менеджменту в діяльності підприємств, які ще недостатньо вивчені і вимагають більш поглиблених досліджень.

Постановка завдання. Метою написання даної статті є обґрунтування теоретичних та практичних рекомендацій стосовно удосконалення системи фінансового менеджменту.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, роль фінансового менеджменту в діяльності підприємств полягає в наукових принципах, засобах та формах організації грошових відносин підприємства, спрямованих на управління його фінансово-господарською діяльністю, в яку входять:

- розроблення і реалізація фінансової політики підприємства;
- інформаційне забезпечення (складання і аналіз фінансової звітності підприємства);
- оцінка інвестиційних проектів і формування «портфеля» інвестицій;
- поточне фінансове планування та контроль.

Фінансовий стан підприємства є основою його благополуччя, тому головним на меті фінансовий менеджмент має знаходження розумного компромісу між завданнями, що їх ставить перед собою підприємство, і фінансовими можливостями реалізації цих завдань для:

- підвищення обсягів продажів і прибутку;
- підтримування стійкої прибутковості підприємства;
- збільшення доходів власників (акціонерів);
- підвищення курсової вартості акцій підприємства тощо.

Ці завдання вирішують за допомогою раціонального менеджменту потоками фінансових ресурсів між підприємством та джерелами його фінансування (як внутрішніми, так і зовнішніми), отриманими:

- внаслідок фінансово-господарської діяльності;
- на фінансовому ринку внаслідок продажу акцій, облигацій, отримання кредитів;
- повернення суб'єктам фінансового ринку процентів і дивідендів як плати за капітал;

* Науковий керівник: Мицак О.В. – к.е.н., доцент

- сплати податкових платежів;
- інвестування і реінвестування у розвиток підприємства.

Проведення реформ в Україні фундаментально змінило основу та організаційну структуру господарювання. Впродовж кількох років, в кожній адміністративно-територіальній одиниці України з'явилися сотні тисяч підприємців, тисячі нових організаційних формувань, десятки тисяч людей почали господарювати самостійно в своїх особистих господарствах [1].

Завдання фінансового забезпечення діяльності кожного з цих новостворених формувань постало як перед їх власниками зокрема, так і перед державою щодо фінансування суб'єктів господарювання в цілому. Сучасні наявні можливості держави фінансувати розвиток суб'єктів господарювання, яке потребує мільярдні кошти, дуже незначні. Вимивання коштів, помилки, допущені на першому етапі реформ, стратегічна невизначеність сьогодення ще більше ускладнило пошуки цих рішень.

Будь-яке підприємство можна визнати як законодавчу організаційно-правову форму взаємодії основних виробничих факторів або відповідних потенціалів (капіталу, робочої сили, менеджменту), застосованих при виробництві продукції для її реалізації [2].

На думку одного з відомих у діловому світі експертів у галузі фінансового менеджменту Е.Хелферта, будь-який бізнес можна дати як взаємопов'язану систему руху фінансових ресурсів, викликаних управлінськими рішеннями [11]. Такий системний підхід корисний, оскільки він відображає фінансову природу всієї діяльності бізнесу, а також подає її у фінансово-економічних термінах.

Практика свідчить, що жодне стратегічне або навіть і тактичне рішення менеджерів не буде виконане, якщо воно не підкріплено рухом фінансових ресурсів. Отже, від того, наскільки пов'язані між собою управлінські рішення та наявні фінансові можливості, залежать життєздатність і довготривалість бізнесу. Наприклад, прийом людини на роботу приведе в майбутньому до серії виплат зарплати, а також відрахувань на соціальні заходи. Продаж у кредит звільняє від необхідності складування, розширює обсяг реалізації, але, з іншого боку – породжує напруження в готівкових ресурсах; купівля основного капіталу для виробництва може викликати цілу низку фінансових зобов'язань, водночас домовленість з кредитором про відкриття кредитної лінії викличе приплив капіталу в бізнес і т. ін.

Спільним для всіх рішень є базовий принцип «економічного компромісу», згідно з яким перед кожним рішенням менеджер повинен зважувати вигоди, які отримують, та фактичні витрати. Періодично сукупний ефект від цих компромісів можна спостерігати, коли робота чи фінансова вартість бізнесу оцінюються або через фінансову звітність, або за допомогою спеціального аналізу [3].

Стосовно механізму прийняття управлінських рішень, будь-який бізнес можна розділити на три сфери: інвестиційну, виробничу і фінансову (рис. 1). В кожній сфері фінансовий менеджмент має свої специфічні основні завдання.

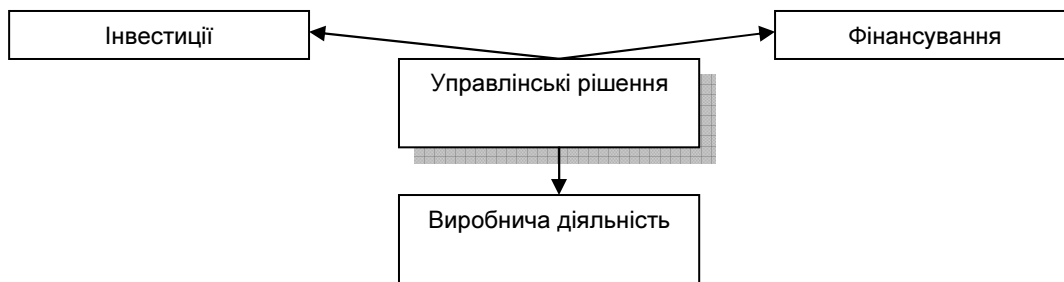

Рис. 1. Основні сфери прийняття управлінських рішень

Джерело: [4]

В інвестиційній сфері вони полягають: по-перше, у формуванні достатнього обсягу фінансових ресурсів для забезпечення нормальної виробничої діяльності за найнижчою ціною; по-друге, у виборі та виконанні інвестицій на основі ґрунтовного економічного аналізу й менеджменту.

У сфері виробничої діяльності – це забезпечення прибуткової поточної діяльності за допомогою ефективного використання всіх наявних ресурсів.

І, нарешті, у фінансовій сфері головні завдання полягають:

- в оптимізації розподілу отриманого прибутку;
- в обережному фінансуванні бізнесу, за якого свідомо поєднується користь і ризик у використанні зовнішнього кредиту [5].

Вирішення другого завдання у сфері фінансування, як бачимо, і пов'язане із завданнями, що виникають в інвестиційній сфері, і система набуває завершеного вигляду.

Рішення, які ухвалюють менеджери, впливають на рух контрольованих ними ресурсів. Ці рухи описуються терміном «фондові потоки», котрий означає ресурси, вкладені бізнесом у вигляді грошових коштів, дебіторської заборгованості, запасів, обладнання, чи отримані бізнесом у вигляді позик, облігацій або акціонерного капіталу.

Е. Хелферт обґрунтовує взаємозв'язок фондових потоків у бізнесі. Система складається з трьох сегментів, які відповідають трьом основним галузям прийняття рішень. Верхній сегмент показує три компоненти інвестицій: вже наявну інвестиційну базу, доповнення у вигляді нових вкладів і вилучення вкладів, які вже непотрібні.

Центральний сегмент показує взаємодію в процесі діяльності трьох основних елементів: ціни, обсягу продажу та витрат на продукцію. Нижній сегмент подає подвійну основу фінансування бізнесу. Перша частина відображає розпорядження прибутком від виробничої діяльності, друга – можливі джерела фінансування довгострокового капіталу. Вона показує власність акціонерів, яка збільшена на суму нерозподіленого прибутку й довгострокові позики зі сторони. Рішення, що стосуються нерозподіленого прибутку й довгострокового капіталу, впливають на фондовий потенціал компанії, підтримуючи доповнення до інвестиційної бази.

Запропонована Е. Хелфертом концепція базової системи бізнесу відображає чисельні динамічні взаємозв'язки між основними управлінськими рішеннями, стратегіями, типами фінансової політики та рухом фондів.

Впорядкованість між цими змінними є важливим аспектом успіху підприємства. Фінансовий менеджмент має багато прийомів для розв'язання складних проблем бізнесу.

Фінансова стратегія розробляється на основі орієнтирів довгострокового розвитку підприємства й, відповідно до основних аспектів його фінансової діяльності, формується фінансова політика.

Як відомо, головною метою фінансової діяльності підприємства є максимізація його ринкової вартості. Хоча для багатьох підприємств України ще довгий час головною метою буде уникнення банкрутства і великих фінансових втрат. До стратегічних цілей можна також зарахувати нарощування власного капіталу, оптимізацію структури капіталу з позицій мінімізації ризику, підвищення рівня рентабельності власного капіталу та ін. Система стратегічних цілей формує стратегічну модель розвитку підприємства [6].

Розробка і проведення фінансової політики підприємства, спираючись на фінансову стратегію, дає змогу вирішувати конкретні завдання з відповідних напрямів його фінансової діяльності.

Розробка фінансової політики може мати багаторівневий характер. Так, наприклад, політика формування капіталу може охоплювати політику його оптимальної структури щодо прийнятої ціни або рівня фінансової стійкості. Політика формування власного капіталу може охоплювати емісійну та дивідендну політику як самостійні блоки.

Основою успішного управління є логічно взаємопов'язаний набір стратегій розвитку підприємства, інвестиційних цілей, цілей основної діяльності підприємства та фінансової політики, де всі ці елементи посилюють свою дію, не суперечать одне одному. Наприклад, якщо підприємство має на меті впроваджувати агресивну політику розширення своєї діяльності, то це не можна пов'язувати з консервативною фінансовою політикою, в основі якої – розрахунок тільки на власні фінансові ресурси.

Спрямованість на виплату великих дивідендів суперечить меті розширення власного сегмента ринку, оскільки для цього потрібно більшу частину прибутку реінвестувати в діяльність підприємства.

Особливу увагу слід приділяти пошуку шляхів ефективного використання обмежених фінансових ресурсів та інвестуванню коштів у проекти, що приносять високі доходи за найменшого ризику.

За наявності альтернативних можливостей необхідно проаналізувати вплив кожної з них на оцінку загальної вартості капіталу підприємства. В ринковому середовищі дуже важливо визначити співвідношення між фінансуванням бізнесу за допомогою позик продажем цінних паперів, а також звернути увагу на впровадження оптимальної дивідендної політики [7].

Усі ці елементи потрібно вибирати за допомогою ґрунтовного аналізу економічних вигод, як відокремлено по елементах, так по цілісній системі бізнесу, а також на основі комплексного використання економічних категорій з урахуванням відмінностей кожної з них.

Роль фінансового менеджменту в діяльності підприємств розкривають їх функції які виконують дві основні роботи: управління розподільчою та контрольною функціями, до того ж одночасно. Кожна фінансова операція передбачає розподіл суспільного продукту та національного доходу і контроль за таким розподілом.

Суть управління розподільчою функцією полягає в розподілі національного доходу, коли створюються основні, або первинні доходи. Їх сума дорівнює національному доходу. Первинні доходи формуються при розподілі національного доходу серед учасників матеріального виробництва. Їх поділяють на дві групи:

- заробітна плата працівників, доходи фермерів, інших робітників, зайнятих у сфері матеріального виробництва;
- доходи підприємств сфери матеріального виробництва.

Проте первинні доходи не утворюють суспільних грошових фондів, необхідних для розвитку пріоритетних галузей господарювання, забезпечення обороноздатності країни, задоволення матеріальних та культурних потреб населення. Тому необхідний подальший розподіл або перерозподіл національного доходу.

Перерозподіл національного доходу пов'язаний з:

- міжгалузевим і територіальним перерозподілом засобів в інтересах найбільш ефективного й раціонального використання доходів та нагромаджень підприємств;
- наявністю поряд з виробничою невиробничої сфери, в якій національний дохід не створюється (охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення тощо);
- перерозподілом доходів між різними соціальними групами населення [10].

Внаслідок такого перерозподілу утворюються вторинні доходи. До них відносяться доходи, отримані в галузях невиробничої сфери, податки. Вторинні доходи є основою для формування кінцевих пропорцій використання національного доходу. Таким чином, беручи активну участь у розподілі та перерозподілі національного доходу, фінансовий менеджмент сприяє трансформації пропорцій, які виникають внаслідок первинного розподілу національного доходу, в пропорції його кінцевого використання. Доходи, отримані в процесі такого перерозподілу, повинні забезпечити відповідність між матеріальними й фінансовими ресурсами і насамперед – між обсягом грошових фондів та їх структурою, з одного боку, та обсягом і структурою засобів виробництва і предметів споживання – з іншого. Розподіл національного доходу в Україні відбувається в інтересах структурної перебудови суб'єктів господарювання, розвитку пріоритетних галузей економіки, на користь найменш забезпечених груп населення [8].

Отже, перерозподіл національного доходу здійснюється між виробничою та невиробничою сферами господарювання, галузями матеріального виробництва, окремими регіонами країни, формами власності та соціальними групами населення. Кінцевою метою розподілу й перерозподілу національного доходу і ВВП, які здійснюються за допомогою фінансового менеджменту, є розвиток продуктивних сил, створення ринкових структур економіки, зміцнення держави, забезпечення високого рівня життя населення.

Оскільки фінансовий менеджмент є інструментом формування та використання грошових доходів і фондів, вони об'єктивно відображають розподільчий процес. Управління контрольною функцією фінансового менеджменту виявляється в контролі за розподілом ВВП за відповідними фондами та їх використанням відповідно до цільового призначення. У сучасних умовах фінансовий контроль повинен забезпечити розвиток суспільного й приватного виробництва, прискорення НТП, підвищення якості праці в усіх ланках господарювання. Він охоплює виробничу та невиробничу сфери і спрямований на поліпшення економічного стимулювання, раціональне й економне витрачання матеріальних, трудових, фінансових та природних ресурсів, скорочення невиробничих витрат тощо [9].

Одним з важливих завдань управління фінансовим контролем є перевірка дотримання законодавства з фінансових питань, своєчасності й повноти виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, податковими органами, банками, а також взаємних зобов'язань підприємств щодо розрахунків і платежів.

Управління контрольною функцією виявляється також через багатогранну діяльність фінансових органів. Працівники фінансової системи й податкової служби здійснюють фінансовий контроль у процесі фінансового планування, при виконанні доходної та витратної частин бюджетної системи.

Висновки з даного дослідження. Виходячи з практичного досвіду вітчизняних підприємств, можна зробити висновок, що під час формування фінансового менеджменту на підприємстві передусім необхідна установка внутрішнього управління, яка охоплює такі аспекти:

- перебудову всього механізму управління підприємством з врахуванням необхідності впровадження служби фінансового менеджменту;
- розробку організаційних структур управління з розподілом виробництва на бізнес-одиниці;
- організацію роботи фінансового менеджменту з чіткою системою інформаційного обміну, що сприятиме оперативному реагуванню на зміну ситуації в роботі підприємства;
- розробку стандартів управлінського обліку для структурних підрозділів, а також для всього підприємства, що забезпечить оперативне надходження й узагальнення необхідної фінансової інформації;
- автоматизацію фінансових розрахунків, яка має бути закріплена засобами сучасних інформаційних технологій.

Література

1. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент / І.О. Бланк. – К. : Ельга, 2008. – 724 с.
2. Верланов Ю.Ю. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / Ю.Ю. Верланов. – Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 344 с.

3. Гончаров А.Б. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / А.Б. Гончаров. – Харків: Видавництво ХДЕУ, 2003. – 248с.
4. Зятковський І.В. Фінанси підприємств : навч. посіб. / І.В. Зятковський. – К. : Кондор, 2003. – 362 с.
5. Князь С.В. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / С.В. Князь. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 184 с.
6. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – 3-тє вид., випр. і допов. – К. : Знання, 2008. – 483 с.
7. Мицак О.В. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / О.В. Мицак, І.Р. Чуй. – Львів: «Магнолія-2006», 2007. – 216 с.
8. Островська Г.Й. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Г.Й. Островська. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 576 с.
9. Партин Г.О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / Г.О. Партин, Н.Є. Селюченко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 348 с.
10. Школьник І.О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / І.О. Школьник. – Суми, 2009. – 346 с.
11. Хелферт Э. Теория финансового анализа / Э. Хелферт. – М. : 1996. –322 с.

УДК 334.78

Лазаренко М.П.,
ст. викладач кафедри менеджменту
Національного технічного університету України "КПІ"

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Постановка проблеми. Реформування української економіки на інноваційних засадах, що є неодмінною умовою зростання її конкурентоспроможності, передбачає оновлення організаційних структур відповідно до сучасних світових тенденцій розвитку економіки.

Актуальність теми полягає в тому, що корпоративний сектор справедливо вважається основою сучасної економіки. Великі корпорації та їх об'єднання забезпечують технологічний прогрес, економічне зростання і соціальну захищеність громадян. Особливо вагомі їх позиції в наукомістких, інформаційних та природоексплуатуючих галузях економіки [1; 3].

Провідною ланкою становлення та розвитку національної інноваційної системи України є ефективна інноваційна діяльність корпоративного сектора економіки.

Світова господарська практика показує, що вирішення проблем фінансування інвестиційного процесу і забезпечити поширення нових технологій та науково-технологічних досягнень можливо лише за допомогою висококонцентрованого капіталу, що формується саме в межах великих корпоративних структур.

Без орієнтації на створення великих національних інтегрованих структур які здатні ефективно функціонувати в умовах світової технологічної конкуренції, виникає загроза перетворення вітчизняних підприємств в периферійні виробничі потужності для обслуговування міжнародних альянсів. Це буде мати негативні наслідки для економічного розвитку держави, національних інтересах та інноваційній безпеці. З цього погляду є актуальним завдання визначення світових тенденцій та закономірностей інтеграційних процесів корпоративних структур та прогнозування їх розвитку в Україні з розробкою необхідного державного механізму регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретичних і прикладних засад корпоративного управління інтегрованими структурами внесли такі вітчизняні та іноземні науковці: І. Ансофф, З.С. Варналій, М. Долішній, Ф. Хміль, Л. Федулова та інші [1-6]. В опублікованих працях висвітлено погляди авторів на сутність корпоративного управління та корпоративних об'єднань, запропоновано методичні підходи до оцінювання діяльності інтегрованих структур, визначено проблеми та позитивні результати впровадження світової практики корпоративного управління на рівні держав, регіонів та окремих об'єднань підприємств

Цю проблему також досліджували вчені: Булеєв І.П., Богачев С.В., Вільямсон О.Е., Дінз Г., Зайзель С.К., Крюгер Ф., Ларин Ю., Масленнікова Н., Мельникова М.В., Михальченко В.А., Моросіні П., Петруня Ю.Е., Радигін А., Румянцев С.А., Стеджер У., Функ Я.У., Хвалеї В.В. [1-8]. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених даній проблемі, деякі питання залишаються невирішеними. На наш погляд, визначення методів і способів формування корпоративних структур фактично дає

можливість простежити і визначити тенденції їх подальшого функціонування, спрогнозувати межі та масштаби корпоратизації економічної системи держави.

Низька інноваційна активність вітчизняних корпоративних структур є перешкодою для інноваційного розвитку економіки України. Вітчизняні підприємства залишаються фактично поза сучасними інтеграційними та транснаціональними процесами, а це означає, що вони генерують значно менші масштаби виробництва та фінансові можливості порівняно з іноземними підприємствами. Відповідно їх роль у розвитку національного господарства залишається порівняно низькою. Отже, основним завданням інноваційної політики має бути стимулювання інноваційної активності корпоративних структур. Позитивно оцінюючи результати досліджень вказаних авторів необхідно зазначити, що в них не знайшли належного відображення і вимагають подальшої розробки питання особливостей здійснення інтеграційних процесів корпоративних структур в умовах економіки України з урахуванням її обмежених можливостей. Усе викладене обумовило вибір теми статті.

Постановка завдання. Мета дослідження є визначення особливостей функціонування та значення корпоративних структур в Україні, визначення напрямів стимулювання інтеграційних процесів вітчизняних корпоративних структур.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причин виникнення інтеграційних формувань у сучасних умовах досить багато, основними серед яких, на думку Боларової Н.К. та Паневник Т.М. [1], є: організаційні (поява великих об'єднань дає більше можливостей для контролю на ринку), економічні (відбувається вирішення проблеми зростання витрат виробництва), технічні (активізується розвиток науково-технічного прогресу), соціальні (покрощуються умови праці та її оплати) та інформаційні (з'явилися нові способи передачі інформації).

Основними формами інтеграції вітчизняних підприємств є: асоціації, корпорації, консорціуми, холдинги, концерни, фінансово-промислові групи, синдикати, картелі, трести, інші

Шляхом до створення організаційних структур корпоративного типу є необхідність вертикальної інтеграції виробництва. На відміну від горизонтальної, яка дозволяє мінімізувати втрачену вигоду за рахунок масштабів діяльності в одній галузі, а іноді свідчить про монополні прагнення її учасників, витісняючи економіку «досконалої конкуренції», економіка багатогалузевих корпорацій забезпечує безпрецедентний простір для зростання та модернізації продуктивних сил на базі новітніх технологій – наукомістких та технотронних [1].

На сьогодні два принципові моменти визначають провідне місце структур в національних інноваційних системах:

- 1) масштаби використовуваних ресурсів та отриманих результатів;
- 2) економічна відповідальність за створення й комерційну реалізацію НТ досягнень.

Загальними досягненнями корпоративних структур є:

- 1) концентрація інвестиційних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки;
- 2) прискорення НТП;
- 3) підвищення експортного потенціалу та конкурентоспроможності вітчизняних підприємств;
- 4) сприяння демонополізації ринків продукції промислового комплексу;
- 5) здійснення прогресивних структурних змін в промисловості;
- 6) формування раціональних технологічних та коопераційних зв'язків;
- 7) розвиток конкурентного економічного середовища [2].

Застосування терміну «корпорація» до означення українських структур великого бізнесу є досить умовним: великі компанії скоріше є прототипами корпорацій в розвинених країнах. Питання про переваги таких господарських структур в Україні є неоднозначними. У країні має місце в основному економіка розрізаних уособлених підприємств, які нездатні працювати на єдині кінцеві результати, а корпоративний сектор виступає лише як донор бюджетної системи.

Хотілося б зазначити, що в цілому організаційна побудова економіки України поки що не відповідає завданням інноваційного розвитку. У країні поки що відсутні власні ТНК та фінансово-промислові групи, які могли б утворити потужний корпоративно-коопераційний каркас національної економіки й бути активними експортерами, конкурентоспроможними на світових ринках. На сьогодні лише декілька українських компаній можуть претендувати на статус транснаціональних, серед яких «Індустріальний Союз Донбасу», «Нафтогаз України», «Укравто», «Рошен» та лідери вітчизняного алкогольного ринку.

Для України оптимальним буде такий механізм, коли держава створює сприятливі умови для вертикальної інтеграції і прийомів стратегічного формування державно-корпоративного сектора, а підприємства, що утворили технологічну кооперацію, безпосередньо об'єднують фонди, постачання, розподіл праці і ресурсів, виробництво, збут, планування і управління, ціноутворення, інвестиції, НДДКР, з самого початку досягнення забезпечення кінцевої продукції певної частки внутрішнього ринку і тривалий цикл відтворення об'єднуючого основного капіталу. Держава, при цьому, має розробити узгоджені енергетичні й транспортні тарифи, методи й ставки оподаткування; врегульовану в інтересах капіталоутворення кредитна політика НБУ; систему державного замовлення на

інноваційну продукцію; розвинуту транспортну, комунікаційну й торгівельну інфраструктуру; систему вищої освіти, яка буде здатна забезпечити відтворення висококваліфікованих робітників та спеціалістів відповідно до вимог новітніх технологій.

В цілому стимулювання інтеграційних процесів вітчизняних корпоративних структур має забезпечити:

- збереження існуючих виробничо-технологічних потужностей;
- стабілізацію та поступове здешевлення вертикальних зв'язків;
- зменшення асиметричних тенденцій ринкової, технічної та іншої інформатизації;
- зростання конкурентоспроможності та виходу на світові ринки;
- відновлення керованості вертикально інтегрованими системами на основі поєднання ринкових

і державних методів регулювання;

- стимулювання взаємного кредитування партнерів та підтримання стійкості вертикально інтегрованих систем;

- зміцнення фінансового стану та зростання привабливості корпоративних структур для іноземних інвесторів.

Для забезпечення ефективності вище перелічених процесів має бути розроблена система державного регулювання [5]. Для цього держава має приділяти увагу розвитку корпоративного законодавства. Основні питання в даній сфері мають бути приділені удосконаленню діючих кодексів і основних законів, що забезпечують умови для ринкової конкуренції, підвищують ефективність антимонопольного регулювання, захист прав споживачів, активізацію інноваційної діяльності і захист інтелектуальної власності, удосконалення управління державною власністю.

Висновки з даного дослідження. Вітчизняні підприємства поступово починають застосовувати механізм інтеграції шляхом формування об'єднань різних видів, однак переважно в межах національного господарства, а тому до створення хоча б якихось значимих структур чи входження в мережі глобальних гравців справа не доходить.

Базові галузі української промисловості потребують розробки концепції інноваційного розвитку, заснованої на принципі стратегічної важливості промисловості для національної безпеки, відкритості даного ринку для нових технологій.

Перевагами формування інтегрованих корпоративних структур може бути цілеспрямоване формування корпоративних структур на основі технологічно і коопераційно ув'язаних промислових суб'єктів є основним чинником протидії іноземним конкурентам. Великі експортно-орієнтовані корпоративні структури з достатнім ступенем диверсифікації є найбільш стійкими до економічних потрясінь. Створення таких корпоративних структур може бути діючим фактором рішення цілої низки завдань в інтересах економіки України.

Регульована економічна концентрація може розглядатися як елемент корпоративної державної стратегії, за допомогою якої можна підвищити промисловий потенціал для заміщення імпорту на внутрішньому українському ринку та підвищити конкурентні переваги на зовнішньому ринку.

Література

1. Александрова В.П. Пріоритети технологічного розвитку економіки України [Текст] / В.П. Александрова // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 1. – С. 76-85.
2. Боларова Н. К. Интегрированные предпринимательские структуры как фактор углубления межхозяйственных экономических связей / Н. К. Боларова, Т. М. Паневник // БизнесИнформ. – 2010. – № 10. – С. 47 – 52.
3. Булеев И.П. Промышленные корпорации: особенности развития и принятия решений: Монография/ И.П.Булеев, С.В.Богачев, М.В.Мельникова. - Донецк: НАН Украины. Ин-т экономики пром-ти, 2003. - 116 с
4. Вільямсон О.Е. Економічні інституції капіталізму: фірми, маркетинг, укладання контрактів / О.Е. Вільямсом. – К.: АртЕк, 2001. –472с.
5. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети [Текст] : монографія / М.І. Долішній. – К.: Наук. думка, 2006. – 511 с.- ISBN 966-00-0586-5.
6. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика [Текст] / [Л.І. Федулова, В.П. Александрова, Ю.М. Бажал та ін.; За ред. Л.І. Федулової]; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К.: Основа, 2005. – 549 с. – ISBN 966-699-117-9.
7. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку [Текст] : монографія / За ред. З.С. Варналія ; [Варналій З.С., Мокін А.І., Новікова О.Ф. та ін.]. – К.: Знання України, 2005. – 498 с. – ISBN 966-554-084-Х.
8. Федулова Л.І. Корпоративні структури в інноваційній діяльності: світовий досвід і можливості для України [Текст] / Л.І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 4. – С. 9-27.

УДК 331.214.72

Базалійська Н.П.,
викладач кафедри управління персоналом та економіки праці
Казановська М.П.
Хмельницький національний університет

СТАН СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день дослідження недосконалості системи мотивації персоналу на підприємствах є однією із головних проблем. В умовах жорсткої конкуренції досягти бажаного рівня економічного розвитку Україна зможе тільки при правильному управлінні людськими ресурсами. В умовах ринкового середовища перед підприємствами стоїть завдання розвивати та примножувати потенціал працівників для того, щоб вчасно реагувати на зміни, передбачати та випереджати їх. Керівництво повинне постійно займатися вдосконаленням системи мотивації персоналу, тобто пристосовуватися до нових умов функціонування ринку.

Тому управління персоналом в сучасних умовах повинно функціонувати як система, що забезпечує стратегічний підхід до управління розвитком людських ресурсів, активізація яких можлива лише за умов розуміння мотивів їх діяльності. Проблема мотивації персоналу в системі управління досі до кінця не вивчена. Умовою успіху кожного підприємства є зацікавленість усіх членів колективу в підвищенні продуктивності праці, конкурентоспроможності, чим і зумовлюється актуальність теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем мотивації персоналу займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Г. Гант, Ф. Гілберт, А. Маслоу, Л. Портер, С. Бандура, Д. Богиня, М. Генкін, Г. Дмитренко, С. Занюк, А. Колот та інші [1]. Однак питання стану системи мотивації працівників на вітчизняних підприємствах є недостатньо висвітленими.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз використання на вітчизняних підприємствах елементів системи мотивації, які спонукають працівників до трудової віддачі.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі поняття «мотивація персоналу» трактується неоднаково. Так, Е. Мол, розглядаючи менеджмент персоналу, визначає його як «тип управління, в якому віддається пріоритет мотивації ділової поведінки, діяльності, відношенням над адмініструванням і жорстким контролем» [2].

Американський учений Р. Дарт розглядає мотивацію як сили, що існують усередині людини, і які збуджують у ній ентузіазм і завзятість до виконання певних дій. Далі він зазначає: «Мотивація працівників впливає на їхню продуктивність, і частина роботи менеджера саме і полягає в тому, щоб спрямувати мотивацію на досягнення цілей організації» [2].

Недостатня мотивація персоналу до праці займає третє місце в переліку причин, що перешкоджають зростанню бізнесу будь-якої компанії [3]. Задля того, щоб працівник прагнув отримати максимально можливий результат, необхідною умовою є наявність у нього мотивації [4]. Від мотивації залежить те, як працівник використовує свої можливості та здібності, технічні засоби, що, в свою чергу, призведе до одержання очікуваного результату та відобразиться на результатах діяльності підприємства.

Мотивація – це вид управлінської діяльності, який забезпечує процес спонукання особи до дієвості, спрямованої на досягнення особистих цілей чи цілей організації [3]. Мотивація проявляється не лише в поведінці, а й описується такими характеристиками як зусилля, старанність, наполегливість, сумлінність, спрямованість. Основні складові системи мотивації персоналу розглянемо на рисунку 1. Найдієвішою складовою системи мотивації персоналу із усіх наведених вище є матеріальне заохочення, так як для нашої країни характерним є використання праці для отримання матеріальної винагороди.

До методів матеріального заохочення можна віднести: премії, доплати, участь у прибутках підприємства, відпочинок за рахунок підприємства [5]. На сучасному ринку праці ми бачимо, що рівень заробітної плати не є високим.

Наприклад, протягом 2012 р. в економіці України спостерігалася тенденція зростання рівня заробітної плати, проте, темпи її росту уповільнилися порівняно з 2010 та 2011 роками. Зростання номінальної заробітної плати у 2012 р. порівняно з 2011 р. було зафіксовано в усіх видах економічної діяльності [6]. Диференціація розмірів заробітної плати за видами економічної діяльності є головним чинником міжрегіональних відмінностей [7]. Найвищу заробітну плату (на 2,1-52,3% вищу за середній рівень) у 2012 р. отримували працівники підприємств м. Києва та Київської області, а також регіонів, де сконцентровані підприємства гірничо-металургійного комплексу: Донецької, Дніпропетровської та

Луганської областей. Найнижчі показники (на 23,7-27,8% нижчі за середній рівень) були у Тернопільській, Херсонській та Чернігівській областях [6].

Рис. 1. Складові системи мотивації персоналу

Джерело: [4]

До соціальних гарантій можна віднести оплату листків непрацездатності, гарантію зайнятості, страхування та інше [8]. За даними обстеження підприємств із питань статистики праці середньооблікова кількість штатних працівників у 2012 р. становила 10,6 млн. осіб. Використання робочої сили у 2012 р. порівняно з попереднім роком характеризувалося зменшенням обсягів вимушеної неповної зайнятості та підвищенням ефективного використання робочого часу. Так, кількість працівників, які знаходились у відпустках без збереження заробітної плати (на період припинення виконання робіт), порівняно з попереднім роком скоротилася на 27,3%, а кількість працівників, переведених з економічних причин на неповний робочий день (тиждень), – на 18,9% [6].

Також необхідно надавати працівникам право голосу при вирішенні проблем, делегувати повноваження. Участь працівників у власності підприємства може здійснюватись через надання акцій; розподіл прибутку повинен здійснюватись відповідно до трудового внеску.

Ротація персоналу передбачає забезпечення працівникові просування по службі, професійне та кар'єрне зростання, збагачення змістом праці (надання працівникам більш важливої, цікавої, змістовної, соціально значимої, відповідальної роботи, яка співпадає з особистими інтересами та здібностями, з перспективами професійного зростання, а також дозволяє виявити творчість та ініціативність).

Особисте та публічне визнання (усні та письмові заохочення, надання звання «кращий працівник місяця», дошки пошани, фотографії у газетах тощо). Підтримання сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі сприятиме кращій роботі працівника та задоволеності від роботи.

Слід зазначити, що ситуація, яка склалась на українських підприємствах через пострадянський простір та особливо загострилась через економічну кризу негативно впливає на розвиток системи мотивації персоналу.

Менеджери з персоналу вітчизняних підприємств у своїй діяльності повинні спиратись на досвід інших країн та впроваджувати новинки. Доречним може стати запровадження нової системи мотивації, заснованої на виплаті премій за досягнення всього підприємства, а не одного працівника. Також врахування потреб працівників та корегування дій керівництва, відповідно до змін у ринковому середовищі допоможе працівникам ефективніше працювати, що в довгостроковій перспективі допоможе досягти підприємствам отримувати вищі прибутки.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, досить важливим є застосування системи мотивації персоналу в комплексі, послідовно та рівномірно. В ході дослідження було виявлено, що основним рушійним елементом мотиваційної системи є матеріальне заохочення. З проаналізованих нами даних видно, що показник заробітної плати поступово збільшується, зменшився також показник

вимушеної неповної зайнятості та відпусток без збереження заробітної плати. Такі позитивні зрушення у системі мотивації працівників повинні бути підкріплені також і нематеріальним заохоченням, тобто участю працівників під час прийняття рішень, публічним їх визнанням, підтриманням сприятливого соціально-психологічного клімату. Працівник підприємства повинен відчувати свою необхідність для даного підприємства, розуміти свою цінність для нього. Саме тісний взаємозв'язок між елементами системи мотивації персоналу забезпечить ефективність їх функціонування.

Література

- 1 Зленко А.М. Сутність мотивації праці та її роль в забезпеченні ефективного управління трудовими ресурсами / А.М. Зленко // Економічний вісник університету. – № 2. – 2010. – С. 204-206.
- 2 Степанцова Ю.М. Мотивація персоналу та важливість її вимірювання на вітчизняних підприємствах / Ю.М. Степанцова // Сталий розвиток економіки. – № 3. – 2012. – С. 106-108.
- 3 Ковальська К.В. Нові підходи до мотивації персоналу в стратегічному управлінні корпораціями / К.В. Ковальська, Р.В. Рак // Формування ринкових відносин в Україні – № 1. – 2010. – С.29-33.
- 4 Пустюльга Л.С. Підходи до вимірювання мотивації персоналу / Л.С. Пустюльга // Збірник наукових праць ЛНТУ. – 2010. – № 7. – С. 3-9.
- 5 Костишина Т.А. Сучасні проблеми оплати праці в контексті конкурентоспроможності національної економіки / Т.А. Костишина // Вісник ХНУ. – 2011. – № 2. – С. 65-69.
- 6 Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 01.05.13).
- 7 Пищуліна О.М. Нова ідеологія реформування заробітної плати: потреба та перспективи / О.М. Пищуліна // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1. – С. 133-140.
- 8 Васильчак С.В. Теоретичні основи реформування оплати праці на підприємстві / С.В. Васильчак, О.Р. Жидяк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – № 21. – С. 152-156.

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 378: 338. 48(438.16)

Борушак Мирослав,
д.е.н., професор, проректор
Вищої школи туризму і готельного менеджменту
м. Гданськ, Польща

РОЛЬ ПОМОРСЬКИХ ВУЗІВ У РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Під науковим розвитком розуміють багатоаспектний процес еволюції, що характеризується динамікою етапів просування на все вищий, диференційованіший і складніший рівень. Розвиток взагалі є результатом позитивних змін як економічного, соціального, так і природничого характеру. Регіональний розвиток визначається передусім позитивною трансформацією економічних і соціальних факторів. У першому випадку, це низка послідовних змін як з точки зору кількості (зростання виробництва, зайнятості, капіталовкладень, доходів, споживання і т.д.), так і якості (технічний і технологічний прогрес, поліпшення економічних зв'язків, підвищення кваліфікації робочої сили, модернізація економіки, підвищення ефективності на мікро- і макро-економічному рівнях, поява нових продуктів на ринку і т.д.). У галузі соціальних проблем такий розвиток, у свою чергу, має на меті збагатити та урізноманітнити організаційну структуру і культуру суспільства й створити умови для розвитку фізичних осіб [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню розвитку туристичної галузі Польщі присвячені праці багатьох провідних науковців [2-7]: Боржишковського Й., Голембського Г., Яворського Ж., Матусяк А., Новаковської А., Панасюк А. та багатьох інших. Проте мало вивченим залишається питання підготовки кадрів для туристичної сфери Польщі.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення ролі вищих навчальних закладів Поморського краю у підготовці кадрів для туристичної галузі Польщі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція регіонального розвитку вказує про стійке підвищення економічного потенціалу регіонів із поліпшенням їх конкурентоспроможності при одночасному підвищенні рівня життя.

Основними показниками регіонального розвитку є:

- 1) валовий внутрішній продукт на душу населення;
- 2) індекс розвитку людського потенціалу;
- 3) індекс соціальної деривації;
- 4) темпи урбанізації;
- 5) частка зайнятих у сфері послуг.

Основними детермінантами сприяння регіонального розвитку є:

- 1) географічно-комунікаційне положення;
- 2) переваги агломерації;
- 3) технічна інфраструктура;
- 4) трудові ресурси;
- 5) інвестиційний капітал;
- 6) передача знань та інформації;
- 7) законодавство [2].

У кращому становищі опиняються ті регіони, в яких розташовані аеропорти, автомагістралі та міжнародні залізничні лінії. Чим гірша якість транспортних зв'язків, тим менша ймовірність швидкого розвитку. Легкий доступ, а особливо до автомобільного транспорту, насправді є одним з найважливіших факторів для вибору місця діяльності, розташування державних установ, а також організації культурно-розважальних заходів та спортивного туризму [3].

Не менш важливою є наявність привабливих зон для відпочинку та дозвілля (наприклад, водойми, гори, каньйони, печери, ліси). Такі регіони мають додаткові переваги (економічна рента),

сприяючи формуванню індустрії гостинності, багаторічній або сезонній торгівлі та громадському харчуванню.

На динамічний розвиток регіону також впливає наявність природних ресурсів, їх висока якість і значущість. Це сприяє інвестиції не тільки в гірничодобувних підприємствах, а й у збагачувальних фабриках. Найважливіше значення мають стратегічні бази для енергетичної економіки країни, осередки видобутку дорогоцінних металів або рідкісної сировини, що використовується в інноваційних технологічних процесах.

У Польщі певну роль відіграє також географічне положення (історична зумовленість). Це бере свій початок ще з минулих часів, тому що пруська влада, на противагу російській, залучала значні інвестиції в територію, що була під її юрисдикцією.

Особливо привабливим місцем для іноземних інвесторів є мегаполіс. Приплив іноземного і внутрішнього капіталу сприяє створенню нових робочих місць і збільшенню особистого добробуту. З грошми приходять так званий "Міський спосіб життя". Він передбачає розвиток сфери культури і розваг або спорту. Велика кількість свят, оригінальні, як зараз, культурні заходи, стають гарною рекламою та приваблюють як місцевих, так і закордонних туристів. Найчастіше вони діляться на переваги локалізації та урбанізації, які визначають спільну основу для використання технічної та соціальної інфраструктури, як правило, в центрі регіону (головне місто і його околиці). Через неподільність капіталу вони повинні створюватися і використовуватися групою економічних операторів, які взаємопов'язані і функціонують в межах державних інвестицій [7].

Реальністю стає Триміська метрополія. Спільна робота уряду, вчених, влади та ЗМІ мегаполісу дали результати. Уряд підтримує таку ідею і законно планує створити метрополію. Це означає, що її виникнення не залежатиме від домовленості між співтовариствами. Нею має стати одна з трьох, що знаходиться біля Варшави і Сілезької агломерації.

Триміська метрополія не обмежується Гданськом, Гдинею і Сопотом. До її складу має вступити близько 30 сусідніх муніципалітетів і округів від берега моря аж до Тчева. В результаті виникне одне з найбільших міських поселень не лише в Польщі, але й у Балтійському морі з більш ніж 1млн жителів. Загальна площа всіх міст, які бажають приєднатися, становить близько 5000 квадратних кілометрів.

Велике значення має структура регіональної спільноти: відповідно до статі і віку, рівня освіти, професійних кваліфікацій, масштабу безробіття [8].

Поморська вища освіта не належить до передової групи державних "постачальників" академічних знань, про що свідчить так званий брак істотного зростання зацікавленості у навчанні осіб інших воєводств (97% студентів останнього року навчання походять з Поморського воєводства). Низькою є також інтернаціоналізація вищої освіти, особливо з точки зору кількості студентів і дослідників з-за кордону.

Визначена наступна спрямованість дій:

№	Напрямок діяльності	Простір стратегічної інтервенції
1.2.1.	Інтернаціоналізація вищих навчальних закладів і експорт освітніх послуг	Простір Триміста, а також Слупськ
1.2.2.	Міжвузівське співробітництво у рамках регіону	Ціле воєводство
1.2.3.	Співробітництво вищих навчальних закладів і роботодавців для покращення якості навчання	Ціле воєводство
1.2.4.	Підтримка субрегіональних осередків шкільної вищої справи	Слупськ, Хойніце–Члухув, Квідзинь

До 2020 р. прогнозується майже 25%-ве зменшення чисельності населення віком 19-24 роки, а це призведе до того, що Поморським ВНЗ доведеться конкурувати зі студентами інших національних і міжнародних університетів.

Визначено прогнозні показники:

Показник	Базова цінність	Тенденція до 2020р.
Число зарубіжних студентів у регіоні	1114 чол. (2010/2011)	Мін. 3000 чол.
Відсоток студентів на напрямках, що відповідають галузям з найбільшим потенціалом розвитку	55% (2010/2011)	70 %
Відсоток студентів у субрегіональних академічних осередках	7,6% (2010/2011)	10 %

Джерело: [1; 6]

Є певні передумови для оптимістичних прогнозів: систематичне зростання кількості докторантів, ніж у середньому частка студентів. А це може мати позитивний результат у динаміці розвитку регіону [4].

Висновки з даного дослідження. Стратегічний напрям підвищення ролі поморських вузів у розвитку туристичної економіки передбачає наступне:

- Поморські вищі навчальні заклади є великими експортерами освітніх послуг (у тому числі, надання освітніх послуг іноземними мовами та збільшення кількості міжнародних публікацій).
- Розробка і підвищення рівні викладання Поморськими навчальними закладами.
- Поморський академічний сектор більш активно бере участь у міжнародних міжуніверситетських мережах, а тому помітне підвищення активності Поморських ВНЗ у міжнародних програмах.
- Посилення кадрового потенціалу вищих навчальних закладів завдяки вдосконаленню і збільшенню міжнародної мобільності власних кадрів, також пошук наукових кадрів у результаті міжнародного співробітництва.
- Новий механізм для співпраці між університетами для більш повного і якісного використання людського потенціалу.
- Впровадження механізму систематичного співробітництва між університетами та школами для поліпшення якості освіти на різних етапах освітньої траєкторії.
- Реалізація механізму систематичного співробітництва академічного і господарського сектора з формуванням освітньої пропозиції і покращення якості навчання з урахуванням ідентифікованих потреб роботодавців, у тому числі в галузях з найбільшим потенціалом розвитку.
- Діюча система вищого професійного навчання на базі перетворених вищих шкіл у важливих міських осередках, що враховує специфіку економіки окремих частин регіону [9].

Література

1. Стратегія Розвитку Поморського Воєводства 2020, Сеймик Поморського Воєводства, Гданськ 2012.
2. Borzyszkowski J. Polityka turystyczna państwa / J. Borzyszkowski. - Koszalin: Politechnika Koszalińska, 2005. – S. 92-93.
3. Gołembski G. (red.) Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce, PWN / G. Gołembski. - Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. – 470 s.
4. Jaworski Z. Studia turystyki i rekreacji w Polsce / Z. Jaworski. – Warszawa: Wyższa Szkoła Ekonomiczna, 2008. – 210 s.
5. Matysiak A. (red.) Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego: 2010-2020 / A. Matysiak. - Warszawa: WUW, 2009. – 131 s.
6. Nowakowska A. Cele i treści akademickiego kształcenia w dziedzinie turystyki i rekreacji / A. Nowakowska. - Kraków: AWF Kraków, 2001 (Zeszyty Naukowe nr 81). – 340 s.
7. Panasiuk A. (red.) Kadry w gospodarce turystycznej, Uniwersytet Szczeciński / A. Panasiuk. - Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2008. – 613 s.
8. Województwo pomorskie 2010, 2011. - Urząd statystyczny Gdańsk: http://www.stat.gov.pl/gdansk/69_1048_PLK_HTML.htm
9. Wiadomości turystyczne. - kwiecień, 2012: <http://www.wiadomosciturystyczne.pl/files/szkoly%20wyzsze.pdf>

УДК 378:331.108:338.48

Марошек Христина,
д.е.н., професор, декан
Вища школа туризму та готельного менеджменту
м. Гданськ, Польща

ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ ТУРИСТИЧНИХ КАДРІВ ПОМОРСЬКОГО КРАЮ

Постановка проблеми. Економіка туризму є одним з найбільш розвинених напрямів сучасної економіки країни. Розвиток ринкової економіки потребує від сучасної освіти професійної підготовки фахівців на різних рівнях індустрії туризму [5]. Стратегічна розробка для розвитку польського туризму «Напрямки розвитку туризму до 2015 року» встановлює та окреслює триєдину місію розвитку польського туризму:

1. Польща стане туристично привабливим місцем для вітчизняних та іноземних туристів, із наданням сучасних конкурентоспроможних і високоякісних туристичних послуг.

2. Туризм буде провідною галуззю, багатоаспектною стосовно інших, важливих з точки зору розвитку країни цілей, що сприяють створенню позитивного образу Польщі серед жителів нашої країни, а також зміцненню становища Польщі в цілому світі.

3. Туризм буде галуззю, що в ефективний спосіб використовує принцип розвитку урівноваженого потенціалу країни, зокрема її культурний потенціал, що спирається на традиції та навколишнє середовище.

Цьому мають слугувати: зростаюче значення туризму в економічному розвитку країни, зростання якості життя та екологічного становища, співпраця та інтеграція з розвитку туризму і навколишнього середовища з соціальної, просторової і економічної точки зору.

Передбачено чотири пріоритетні напрямки розвитку польського туризму, а саме: туристичний продукт з досить високою конкурентоспроможністю, формування людських ресурсів для розвитку туризму, маркетингова підтримка та формування туристичного простору [2; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку туризму у світових масштабах та у Польщі зокрема, приділяли увагу такі науковці як: М. Борушак [1], З. Яворський [4], А. Новаковська [6], А. Панасюк [7] та ін. Проте тенденції підготовки туристичних кадрів, що є основою розвитку туристичного бізнесу краю, є не досить вивченими.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз тенденцій підготовки кадрів для туристичної сфери у Поморському краї Польщі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічний розвиток індустрії туризму, в першу чергу, передбачає більш високу якість обслуговування, яка є похідним від рівня освіти та кваліфікації. Підготовка працівників у сфері послуг туризму можлива двома основними способами. По-перше, це інституційне, професійне навчання на різних рівнях, і в різних сферах. Другий спосіб здобуття професійної кваліфікації - це навчання за курсовою системою незалежно від наявних інших, більш ранніх кваліфікацій.

Останній є досить розповсюдженим та виникає з потреб туристичного ринку. У Польщі інституційна система освіти здійснюється на різних рівнях, починаючи з професійних навчальних закладів аж до магістратури. Ця система дозволяє продовжувати навчання до більш високого рівня освіти.

Поморське воєводство володіє розбудованою мережею шкіл, яка навчає кадри для потреб туристичної економіки.

Нижче (табл. 1) розміщено список шкіл, які готують кадри для туристичної економіки, що інтенсивно розвивається, на поморських землях [8].

Таблиця 1

Список середніх професійних шкіл в галузі туризму

№	Назва школи	Місцевість	Спеціальність
1	2	3	4
1.	Гімназія № 1	Слупськ	Технік туристичного обслуговування
2.	Об'єднана агротехнічна школа	Слупськ	Агротуристика
3.	Об'єднана технічна школа	Устка	Технік туристичного обслуговування
4.	Комплекс економічно-землеробських шкіл	Битув	Технік готельної справи
5.	Комплекс шкіл-гімназій № 3	Хойніце	Кухар, технік готельної справи
6.	Комплекс гімназійного навчання	Хойніце	Технік харчування і домашнього господарства

продовження табл. 1

1	2	3	4
7.	Комплекс технічних шкіл	Члухув	Технік організації гастрономічних послуг, технік готельної справи
8.	Комплекс гімназійного навчання	Сомоніно	Технік організації гастрономічних послуг, технік готельної справи
9.	Повітовий комплекс шкіл № 2	Кощежина	Технік готельної справи
10.	Повітовий комплекс шкіл № 1	Кощежина	Кухар, технік організації гастрономічних послуг, технік-комерсант
11.	Комплекс гімназійного навчання №2	Квідзин	Технік готельної справи, технік туристичного обслуговування, технік організації гастрономічних послуг
12.	Комплекс шкіл економіки і продовольчого і агробізнесу	Ленборк	Готельна справа
13.	Повітовий освітній центр	Ленборк	Технік організації гастрономічних послуг
14.	Суспільний технікум технології продовольства і готельної справи	Леба	
15.	Комплекс гімназійного навчання №2	Мальборк	Технік готельної справи, технік організації гастрономічних послуг, технік туристичного обслуговування
16.	Комплекс шкіл № 2	Новий Двір	Технік туристичного обслуговування
17.	Комплекс шкіл-гімназій	Кланіно	Пекар-кондитер, кухар
18.	Комплекс шкіл № 1	Владиславо	Технік готельної справи, технік організації гастрономічних послуг
19.	Комплекс шкіл-гімназій	Овідз	Технік готельної справи
20.	Комплекс шкіл-гімназій	Жуцево	Туристичне обслуговування, кухар
21.	Комплекс професійних шкіл	Штум	Технік готельної справи
22.	Комплекс шкіл	Джежгонь	Туристичне обслуговування
23.	Комплекс шкіл торгівлі та ремесла	Тчев	Кухар, офіціант
24.	Комплекс шкіл економічних послуг	Тчев	Технік готельної справи, технік організації гастрономічних послуг
25.	Комплекс шкіл-гімназій №3	Вейхерово	Технік готельної справи, технік організації гастрономічних послуг
26.	Комплекс гастрономічно-готельних шкіл	Гданськ	Кухар, офіціант, технік готельної справи
27.	Комплекс морських шкіл	Гданськ	Технік готельної справи, технік організації гастрономічних послуг
28.	Комплекс шкіл хімічно-споживчої промисловості	Гданськ	Технолог продовольства
29.	Комплекс готельно-гастрономічних шкіл та комплекс шкіл обслуговування	Гдиня	Технік готельної справи, технік організації гастрономічних послуг
30.	Комплекс адміністративно-економічних шкіл	Гдиня	Туристичне обслуговування
31.	Комплекс торговельних шкіл	Сопот	Технік організації гастрономічних послуг, технік готельної справи
32.	Школа-ліцей	Гданськ	Обслуговування туристичного руху
33.	Дослідження готельної справи і організації туризму	Гданськ	Обслуговування туристичного руху
34.	Комплекс шкіл готельно-туристичної справи	Ельблонг	Технік готельної справи
35.	Комплекс агрошкіл центру	Русочін	Технік готельної справи

На підставі даних статистичного щорічника 2012 року в Поморському воєводстві освіта на середньому рівні відбувається в загальноосвітніх школах (149), профільних ліцеях (31) і технікумах (120), а також ліцеях (214).

Сучасний ринок праці вимагає спеціалістів з вищою освітою. Потреба вищої освіти є результатом прогнозів, вона систематично зростатиме, незважаючи на те, що чисельність студентів до 2020 року знизиться приблизно на 0,5 млн. осіб. Опитування, проведене в 2005 році організацією «Grażynę de Voogd der Strateu» показало, що навчання за спеціальністю "Туризм та відпочинок" є досить популярним. Мотивація молодих людей, які обирають цю галузь, є такою: перспектива подорожі, робота за кордоном, цікаві дослідження, використання іноземних мов, розвиток туризму за місцем проживання, доступність навчання т.д.). Метою вищої освіти є підготовка персоналу до виконання керівних обов'язків у туристичній економіці, державній і місцевій адміністрації.

Професійні кадри для потреб туристичної економіки готуються вищими навчальними закладами здебільшого у приватних школах. Вища освіта здійснюється відповідно до Болонської системи, триває три роки (шість семестрів) і закінчується отриманням ступеня ліценціата, потім ще два роки навчання, які дають можливість здобути ступінь магістра.

На навчанні I ступеня заняття реалізуються в обсязі 1900 годин з відповідною кількістю пунктів ECTS -180, натомість на магістерських навчаннях – близько 900 годин з відповідною кількістю пунктів ECTS - 90.

Вищі навчальні заклади мають свободу у сфері вибору дисциплін. Новий закон про вищу освіту вимагає, щоб програма навчання передбачала три елементи: знання, вміння і суспільні компетенції. Знання, які здобуває студент під час здійснення навчання, мають застосуватися на практиці, а вміння слід поглиблювати і удосконалювати протягом усього життя. У Поморському воєводстві, яке на мапі туристичної Польщі займає безперечно одне з провідних місць, сфера навчання кадрів для потреб туристичної галузі має багатотіпові і перевірені традиції, що підтверджує таблиця 2 [8; 9].

Таблиця 2

Список ВНЗ Поморського воєводства, які готують кадри для потреб туристичної економіки

№	Назва ВНЗ	Вид навчання	Місцевість	Спеціальність
1	Академія фізичного виховання та спорту	Ліценціат	Гданськ	Господарювання в туризмі, туризм (спец. активного і культурного туризму), водний туризм, готельна справа, рухова рекреація
		Магістр		
2	Вища школа туризму та готельного менеджменту в Гданську	Ліценціат	Гданськ	Управління в готельній справі і гастрономії, управління туристичним підприємством, туристична здравниця SPA&Wellness, харчування і дієта, управління малою фірмою, міжнародний туризм, біологічна косметологія
		Магістр		
3	Європейська школа готельної справи, туризму і підприємництва	Ліценціат	Сопот	Готельна справа, активний туризм, Wellness і Spa, міжнародний туризм
4	Вища банківська школа	Ліценціат	Гдиня	Міжнародний туризм, готельна справа, обслуговування туристичного руху, управління в туризмі, економіка і організація туризму
5	Гданський університет	Ліценціат	Гданськ	Краєзнавство та історичний туризм
		Магістр		Управління в туризмі
6	Морська академія	Ліценціат	Гдиня	Організація послуг готельно-туристичної справи, оздоровчі послуги та дієтологія
		Магістр		Організація послуг готельно-туристичної справи, оздоровчі послуги та дієтологія
7	Вища суспільно-економічна школа	Ліценціат	Гданськ	Педагогіка вільного часу
8	Вища школа безпеки	Ліценціат	Гданськ	Рекреація та відпочинок
9	Вища школа управління	Ліценціат	Гданськ	Управління туризмом і рекреацією
10	Гданська вища гуманістична школа	Ліценціат	Гданськ	Туризм і транспорт ЄС
11	Вища школа суспільної комунікації	Ліценціат	Гдиня	Анімація туризму і рекреації
12	Поморська академія	Ліценціат	Слупськ	Туризм
		Магістр		Туризм
13	Вища школа управління	Ліценціат	Слупськ	Менеджер туризму і рекреації, готельна справа і гастрономія, рухова рекреація, обслуговування туристичного руху, фізкультура (вчительська), агротуризм
14	Повіслянська вища Школа	Ліценціат	Квідзин	Управління туризмом

До ВНЗ Поморського краю з найбільшими традиціями у навчанні туристичних кадрів слід віднести: Вищу школу туризму і готельної справи в Гданську, Морську академію в Гдині, Академію фізкультури і спорту в Гданську, Європейську школу готельної справи, туризму і підприємництва в Сопоті.

На особливу увагу тут заслуговує Вища школа туризму і готельного менеджменту (WSTiH) як перевірену і таку, що на високому рівні навчає майбутніх кадрів для потреб туризму. Підтвердженням рівня підготовки кадрів для потреб туризму є провідні місця, які займає навчальний заклад серед приватних вишів. Висока позиція WSTiH в Гданську це, безсумнівно, заслуга реагування закладу на потреби ринку праці та нові тренди в туризмі.

Навчальний заклад упродовж 15 років своєї діяльності впроваджує нові спеціальності, модифікує навчальні програми. Своєчасно взаємодіє з державною і місцевою адміністрацією Поморського воєводства, фірмами і підприємствами туристичної галузі, туристичними організаціями, готельним бізнесом та іншими підприємствами. Представники туристичної галузі висловлюють свої думки щодо програм навчання та їх практичної придатності.

Важливим атрибутом високого рейтингу ВНЗ є різні форми підготовки професійних кадрів туристичної галузі (післядипломне навчання і підготовчі курси), які наведені у табл.3.

Таблиця 3

Післядипломне навчання і спеціалізовані курси WSTiH в Гданську

Післядипломні (річні навчання)
Управління в туризмі і готельній справі. Менеджер SPA&Wellness. Дієтологія. Менеджер охорони середовища. Створення власного туристичного бізнесу. Сучасний менеджер у туризмі і готельній справі. Бізнес-тренінги в туризмі
Спеціалізовані курси
Екскурсовод, менеджер гастрономії, менеджер готельної справи, бармен, сомельє, менеджер здравниці, колоністський вихователь, водно-моторний рульовий, курс яхт-мореплавця, інструктор аеробіки, степ-інструктор, китайський масаж, масаж гарячим вулканічним камінням, масаж трав'яними мішечками, масаж I і II ступеня, промоутер Nordic Walking, спеціаліст-аніматор, спеціаліст громадського харчування, спеціаліст інноваційної кухні

Система якості навчання в WSTiH в Гданську вдосконалює наукову, дидактичну і організаційну діяльність.

Особлива увага звертається на:

- працевлаштування компетентних науково-дидактичних кадрів,
- підвищення рівня знань і навичок викладання WSTiH у Гданську,
- поєднання теорії з практикою,
- моніторинг кар'єри випускників.

Аналіз прогнозів розвитку туризму і рекреації вказує на декілька трендів, пов'язаних з профільним навчанням, що визначають сферу знань і вмінь майбутнього випускника туризму і рекреації. Р. Винарський основними вважає такі, як: глобалізація ринку туристично-рекреаційних послуг, комерціалізація туристичних і рекреаційних послуг, швидке впровадження нових методів, зростання екологічної свідомості, зміна моделі відпочинку, швидке старіння суспільства.

Невід'ємною частиною навчання студентів є професійна практика. Великою популярністю серед молоді користуються практики в країні і за кордоном, організовані через ВНЗ в Німеччині, Швеції, Греції і Канаді. Численну групу становлять також студенти, які виїжджають на індивідуальну практику у Великобританію, США, Францію, Грецію, Іспанію, Італію і на Кіпр.

У Німеччині студенти мають можливість проходження практики на підставі складеної через ВНЗ домовленості з Центральним відділом праці у Бонні.

Практика в Швеції організована через WSTiH з 2002 року. Студенти здобувають професійні вміння у трьох готелях. Перший Готель – Brunn - найвищий світовий стандарт, розташований в Роннебі (25 км від Карлскрони) у парку, який здобув перше місце у конкурсі як найпрекрасніший парк світу (2006). Наступні два готелі – це Aston і Conrad у Карлскроні.

У Канаді практика проводиться у місті Ніагара Фоллс у чотиризірковому готелі мережі Falls view, що розташований недалеко від знаменитого Ніагарського водоспаду.

Практика – це чудовий шанс для молодих людей здобути нові вміння у рамках обраної спеціальності, поглибити організаційні вміння, пізнати принципи функціонування туристичних підприємств, а також специфіку роботи на окремих посадах. Здобутий під час практик досвід сприяє підвищенню професійної привабливості студентів, збільшуючи тим самим їх шанси на отримання цікавої роботи.

Висновки з даного дослідження. Важливим елементом у програмі навчання у ВНЗ першого і другого рівня є цікаві нові спеціальності і ґрунтовні знання. Існує вимога кращого пристосування

компетенції випускників ВНЗ до потреб ринку праці і точнішої взаємодії закладу з роботодавцями. Висококваліфіковані кадри є істотним елементом маркетингової стратегії розвитку польського народного господарства, в тому числі туристичної галузі.

Проблематика кадрового потенціалу в туристичному секторі стосується не тільки працевлаштованих у туристичних підприємствах, але й працівників територіального самоврядування усіх рівнів, компетенції яких стосуються розвитку місцевих і територіальних туристичних ринків..

Література

10. Boruszcak M. (red.) Uwarunkowania rozwoju turystyki w regionie, WSTiH / M. Boruszcak. – Gdańsk : Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku, 2011. – 533 s.
11. Borzyszkowski J. Polityka turystyczna państwa / J. Borzyszkowski. – Koszalin: Politechnika Koszalińska, 2005. – S. 92-93.
12. Gołembski G. (red.) Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce, PWN / G. Gołembski. - Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. – 470 s.
13. Jaworski Z. Studia turystyki i rekreacji w Polsce / Z. Jaworski. - Warszawa: Wyższa Szkoła Ekonomiczna, 2008. – 210 s.
14. Matysiak A. (red.) Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego: 2010-2020 / A. Matysiak. - Warszawa: WUW, 2009. – 131 s.
15. Nowakowska A. Cele i treści akademickiego kształcenia w dziedzinie turystyki i rekreacji / A. Nowakowska. – Kraków: AWF Kraków, 2001 (Zeszyty Naukowe nr 81). – 340 s.
16. Panasiuk A. (red.) Kadry w gospodarce turystycznej, Uniwersytet Szczeciński / A. Panasiuk. - Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2008. – 613 s.
17. Województwo pomorskie 2010, 2011. – Urząd statystyczny Gdańsk: http://www.stat.gov.pl/gdansk/69_1048_PLK_HTML.htm
18. Wiadomości turystyczne. – kwiecień, 2012: <http://www.wiadomosciturystyczne.pl/files/szkoly%20wyzsze.pdf>

УДК 332.1

**Верхоглядова Н.І.,
д.е.н., професор**
проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи
Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
Олініченко І.В.,
старший викладач кафедри «Облік і аудит»
Обласний комунальний ВНЗ «Інститут підприємництва «Стратегія»

РЕГІОН ЯК САМОКЕРОВАНА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА

Постановка проблеми. У даний час Україна знаходиться в стані політичних та економічних перетворень. Велике значення при цьому набуває процес суверенізації регіонів. Соціально орієнтована економіка ринкового типу передбачає зростання ролі регіонів, тому що на перший план виступає задача створення сприятливих умов для життя і благополуччя їхнього населення. При цьому, не можна заперечувати інтереси держави в отриманні максимального економічного ефекту від оптимальної структури спеціалізації території, а також необхідно враховувати фактори, що сприяють багатогранному її розвитку.

В сучасних умовах науковий аналіз поняття «регіон», його точне і об'єктивне визначення є основою методично ефективного підходу до вирішення вищевказаних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед відомих вчених-регіоналістів, які займаються питаннями вивчення особливостей функціонування та розвитку регіонів, слід назвати А. Алаєва, М. Долішнього, З. Варналія, Б. Данилишина, О. Мошенця, Ю. Орловську, М. та О. Паламарчуків, І. Сазонця, О. Крайника, О. Нижник та ін. Також є економісти, які в своїх працях при вивченні різних економічних питань так чи інакше висвітлюють проблеми регіонів, або які займаються географічною регіоналістикою, а саме: В. Кулішов, С. Сонько, В. Мустафін, В. Семенов, Л. Руденко, Т. Качала, О. Кулік, Ю. Макогон та ін. Проте в роботах авторів відсутній системний підхід до визначення поняття «регіон».

Постановка завдання. Мета статті – визначити сутність та зміст поняття «регіон» як економічної категорії; систематизувати напрямки наукових доробок стосовно розуміння соціально-економічної сутності регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття “регіон” походить від латинського слова “region”, що у перекладі означає “країна”, “край”, “область”. У довідкових та енциклопедичних виданнях, що мають універсальний характер, визначення регіону є занадто розпливчатим та неконкретним. Так, у Великій радянській енциклопедії регіон розглядається як велика індивідуальна територіальна одиниця (природна, економічна, політична та ін.); в Українській радянській енциклопедії визначення терміну регіон знаходимо у статті “Регіональні організації” – під регіоном розуміється територія земної кулі з характерним комплексом ознак; у Великому тлумачному словнику сучасної української мови регіон визначається як територіальна одиниця (район, область, зона), що вирізняється з-поміж інших одиниць специфічними ознаками (географічними, геологічними, етнографічними, економічними).

У наукових працях поняття “регіон” має також різне змістове наповнення. Відомий економіст, фахівець з питань регіональної політики М. Некрасов розуміє під регіоном «велику частину території країни з відносно однорідними природними умовами, характерною спрямованістю розвитку продуктивних сил на основі поєднання комплексу природних ресурсів з наявною і перспективною соціальною інфраструктурою» [10].

Географ А. Алаєв розуміє регіон як територію, яка за сукупністю елементів, що її насичують, відрізняється від інших територій і характеризується єдністю, взаємопов’язаністю елементів, що її складають, цілісністю [1].

І. Арженовський розглядає регіон як «частину території країни, що виділилася у процесі суспільного поділу праці, характеризується спеціалізацією на виробництві тих чи інших товарів і послуг, спільністю і специфічним відносно інших територій характером відтворювального процесу, комплексністю і цілісністю господарства, наявністю відповідних органів управління».

В. Воротін та Я. Жаліло характеризують регіон як територіально-спеціалізовану, адміністративно окреслену частину економіки країни, що характеризується єдністю та цілісністю відтворювальних процесів і управління [2].

Науковець-економіст О. Гранберг переконаний, що «регіоном може називатись територія, яка характеризується певною цілісністю, взаємопов’язаністю її складових і відрізняється від інших територій специфічними ознаками».

В. Долятовський пропонує розглядати регіон як «територіально-економічний комплекс, що має обмежені внутрішні ресурси, власну структуру виробництва та певні потреби у зв’язках із зовнішнім середовищем».

Відомий український регіоналіст В.Керецман вважає, що регіоном є певна територія в межах однієї чи декількох держав, яка є однорідною за певними критеріями (економічними, демографічними, екологічними, етнічними, соціальними, культурними) і за цими критеріями відрізняється від інших територій [4].

О. Коротич зазначає, що регіон – це великий соціально-економічний територіальний простір, що має певні особливості, за якими він відрізняється від інших територіальних комплексів [6].

Цілком слушною є позиція В. Лексіна і О. Швецова з приводу співвіднесеності визначень «території» та «регіональної системи». В аналізі дихотомії «територія – регіональна система» вони зосереджують увагу на стратегічних ресурсах держави, що мають певну просторову орієнтацію. «Територією ми називаємо відповідну частину соціального (насамперед населення), природного (зокрема природно-ресурсного й екологічного), економічного, інфраструктурного, культурно-історичного та, зрештою, просторового потенціалу держави, що перебуває в юрисдикції субфедеральних і місцевих (муніципальних) органів влади» [8].

У трактуванні поняття регіону Ю. Орловською переважає системний підхід. Вона стверджує, що «визначення потребує більш широкого підходу – не тільки з точки зору відтворення та управління економічною підсистемою, але й з урахуванням інших підсистем регіону. Незважаючи на те, що класифікацій цих підсистем існує багато загальним є сприйняття соціально-економічної системи регіону як цілісності та взаємозалежності екологічної підсистеми, матеріального середовища, створеного людиною (економічної підсистеми), а також соціуму».

В.А. Поповкін вважає, що парадигма регіональної цілісності повинна будуватися на «теоретико-філософському прийнятті концепції єдиної географії» - об’єктивного взаємозв’язку природних, соціальних та економічних процесів і явищ, що існують у певному територіальному ареалі. Прийняття такої концепції, зауважує В.А. Поповкін, означає згоду з тим, що існують “закони, єдині для природи і суспільства”. Вчений виходив з того, що у будь-якому виробництві бере участь людина. Від природних та економічних умов залежить як життя людини, так і самопочуття суспільства. Водночас, суспільство підкоряє своїм потребам економіку, керує в цій сфері структурно-динамічними процесами. Природне середовище зумовлює життя суспільства. Водночас природа відчуває вплив людини, насамперед її господарської діяльності. На основі таких міркувань В.А. Поповкін приходять до висновку про те, що

регіон становить цілісність власне природного середовища, матеріального, середовища, створеного людиною, і соціуму, а також, що «різні типи регіонів формуються та існують завдяки певним типам взаємозв'язків між цими трьома середовищами». Тобто регіони – це «специфічні триєдності» [11].

Категорія “регіон”, на думку В. Афанасьєва, уживається щодо будь-якої території, яка може мати різні розміри – від невеликого району у великому місті до значних частин усередині континентів [12, с. 209].

Під “регіоном”, – вважає Ф. Кожурін, – розуміють певну частину народногосподарського комплексу країни, межі якої визначені відповідним адміністративним поділом держави: край, область, місто. Однак при дослідженні “регіону” як об’єкта управління слід розглядати його складові – економіко-географічну структуру, виробничо-технологічну, соціально-демографічну і структуру обслуговування [7, с. 5].

У теорії управління регіон – це економіко-адміністративно-управлінське територіальне утворення, найбільша адміністративно-територіальна одиниця субнаціонального рівня, що має виборну владу, юридичну незалежність та власний бюджет [13, с. 31].

П. Шмідт-Егнер розглядає регіони у “вертикальному” та “горизонтальному” розрізах. У “горизонтальному розрізі” регіони поділяються на “простір дій” та “діючу одиницю”. У першому випадку виокремлюються структурні, адміністративні й ідентичні регіони, що різняться між собою центром управління: “зсередини” – ідентичні регіони, “ззовні” – структурні регіони, одночасно “зсередини” та “ззовні” – адміністративні регіони. Регіон як “простір дій” вирізняється насамперед адміністративними, соціально-економічними та культурними особливостями. Водночас “діюча одиниця” визначається насамперед рівнем автономії в політичній та юридичній сферах. Існування регіону як “діючої одиниці” передбачає обов’язкову наявність простору дій. У “вертикальному розрізі” регіони поділяються на субнаціональні, транснаціональні та міжнародні [14, с. 74].

Тобто, у сучасних наукових джерелах під поняттям регіон розуміються різноманітні просторові системи різних масштабів – від групи держав до невеликих за площею адміністративно-територіальних одиниць, і дискусії стосовно розуміння суті регіону як наукової категорії тривають, активізуючись в останні роки. В межах доктрини європейського інтегрального федералізму регіон визначається як “надтермін”, що характеризується такими ознаками як спільна територія, спільне населення, спільна історія, спільність природних умов, спільність проблем, які вирішуються.

Пошуки універсального визначення поняття регіон ускладнюються тим, що в Україні конституційне поняття регіон є базовою адміністративно-територіальною одиницею згідно з Конституцією України є “область”. Сьогодні в українському законодавстві, зокрема, в Концепції державної регіональної політики та Законі України “Про стимулювання розвитку регіонів”, під регіоном розуміють території АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя. Тому саме в такому значенні термін “регіон” набув поширення у соціально-культурній практиці та наукових дослідженнях [3; 5].

У сучасних наукових джерелах під поняттям регіон розуміються різноманітні просторові системи різних масштабів – від групи держав до невеликих за площею адміністративно-територіальних одиниць, і дискусії стосовно розуміння суті регіону як наукової категорії тривають, активізуючись в останні роки. В межах доктрини європейського інтегрального федералізму регіон визначається як “надтермін”, що характеризується такими ознаками як спільна територія, спільне населення, спільна історія, спільність природних умов, спільність проблем, які вирішуються.

У залежності до існуючих адміністративно-територіальних одиниць, можна виділити такі види регіонів.

1. Регіон – це адміністративна одиниця субнаціонального рівня, яка має чітко визначені кордони, знаходиться в ієрархічній системі державного управління, на неї поширюється дія одного кола нормативно-правових актів. Під це визначення підпадають області України, Автономна Республіка Крим.

2. Регіон – це неадміністративна територіальна одиниця субнаціонального рівня. Мова йде про кілька областей, наприклад, Карпатський регіон, який, на думку більшості регіоналістів, об’єднує Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Закарпатську області. Різновидом такого регіону може бути регіон, який включає частини адміністративно-територіальних одиниць, наприклад, регіон гірських Карпат, який об’єднував би гірські населені пункти вказаних областей, які підпадають під дію закону “Про статус гірських населених пунктів”. В такому розумінні регіон також має чітко визначені територіальні межі, але його кордони не співпадають з кордонами адміністративно-територіальних одиниць (областей та районів).

3. Регіон – це територія, на якій реалізується (чи може бути реалізована) певна програма. Такий регіон має досить не чіткі характеристики, в тому числі територіальні, як правило, вказується тільки на його центр, а кордони можуть бути розмиті. Такий регіон існує в багатьох адміністративно-правових системах, а управління здійснюється в неадміністративних формах. Наприклад, рекреаційний регіон Українських Карпат.

4. Регіон, частина якого знаходиться за межами території, а отже і юрисдикції України (так звані єврорегіони).

Поліваріантність поняття “регіон” обумовила різноманітність підходів до їх класифікації. Однак, найприйнятнішою вважається класифікація, побудована за такими ознаками: рівнем економічного

розвитку, наявним станом фінансів, соціального та природного середовища; географічними та природними характеристиками.

Перша класифікаційна ознака – рівень економічного розвитку – обумовлює поділ регіонів на високорозвинені регіони; регіони, що формуються та розвиваються; слаборозвинені регіони.

Друга класифікаційна ознака – наявний стан фінансів, соціального та природного середовища – конкретизується через такі показники: розвиненість ринкових відносин; кризовий стан у певній сфері господарства регіону; депресія усього господарського комплексу, окремих галузей чи сфер життя населення.

Третя класифікаційна ознака – географічні та природні особливості – обумовлює поділ регіонів на: традиційно відсталі; депресивні; традиційно розвинені (індустріальні, індустріально-аграрні, аграрні, сировинні); регіони, що мають ресурси загальнодержавного значення або програмно розвиваються.

Разом з тим, необхідно зазначити, що незалежно від різноманітності видів регіонів та їх класифікації, усі названі підсистеми у своєму розвитку повинні підпорядковуватися єдиній меті – задоволенню матеріальних і духовних потреб населення регіону при збереженні природного середовища.

Учені визнають, що єдиного визначення регіону і економічних процесів, що протікають в ньому, не існує. Важко не погодитись з думкою Е. Айзмана, який стверджує, що «ієрархію регіонів визначає тільки наукова проблема. Регіон детермінований тим питанням, вивчення якого ми займаємося ... варто нам тільки заглибитися в чисто просторове теоретизування і дефініція "регіон" зникає». Таким чином, підхід до вивчення регіону і, відповідно, регіональної економіки залежить від специфіки дослідження, яким займаються фахівці.

На думку А.І. Гаврилова регіон як соціально-економічна система «може бути представлений сукупністю п'яти основних підсистем, до яких відносяться: системоутворююча база, системообслуговуючий комплекс, екологія, населення, інфраструктура ринку».

У сучасній економічній науці найбільше розповсюдження отримали чотири парадигми регіону: регіон-квазідержава, регіон-квазікорпорація, регіон-ринок (ринковий ареал), регіон-соціум [9].

Регіон як квазідержава представляє собою відносно відокремлену систему держави та національної економіки. У багатьох державах регіони акумулюють все більше функцій і фінансових ресурсів, що раніше належали «центру» (процеси децентралізації та федералізації).

Регіон як квазікорпорація являє собою значний суб'єкт власності (регіональної та муніципальної) та економічної діяльності. У цій якості регіони стають учасниками конкурентної боротьби на ринках товарів, послуг, капіталу (прикладом може слугувати захист «торгової марки» місцевих продуктів, змагання за більш високий регіональний інвестиційний рейтинг).

Підхід до регіону як до ринку, що має певні кордони, акцентує увагу на загальних умовах економічної діяльності та особливостях регіональних ринків різних товарів і послуг, праці, кредитно-фінансових ресурсів, цінних паперів, інформації, знання тощо.

Підхід до регіону як до соціуму висуває на передній план відтворення суспільного життя (населення і трудових ресурсів, освіти та охорони здоров'я, культури, навколишнього середовища) та розвиток системи розселення.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, на нашу думку, прослідковується наступна ієрархія характеристик при визначенні поняття «регіон»:

- 1) природно-географічні;
- 2) демографічні;
- 3) економічні (спільність народногосподарських завдань, особливості виробництва (власні регіональні умови відтворення валового суспільного продукту, основні фонди, формування доходів населення та їх товарного забезпечення, джерела капіталовкладень та витрат на утримання невиробничої сфери, спеціалізоване господарство, його комплексність, тісні внутрішньорайонні й міжрайонні економічні зв'язки, відносна повнота та замкненість виробничих циклів);
- 4) функціональні;
- 5) інфраструктурні;
- 6) адміністративні;
- 7) політичні;
- 8) соціологічні;
- 9) історично-культурні.

Підсумовуючи усе вищесказане, можна дати таке визначення категорії «регіон» – це відособлена частина території, що володіє цілісністю і єдністю земель, що до неї входять, своєрідним економіко-географічним положенням, особливістю природно-кліматичних ресурсів, самобутністю національно-культурної спадщини, що виникла під впливом певних історичних процесів; характеризується наявністю самостійного в своєму розвитку виробничого і науково-технічного потенціалу, сформованої адміністративно-політичною системою управління, з властивою тільки цієї території соціальною інфраструктурою, яка сприяє підвищенню добробуту населення; а також прагне

до виконання спільних завдань в області економічного розвитку країни. Тому досягнення окремого регіону в різних сферах діяльності відіграють важливу роль для держави в цілому, в тому числі й у галузі національної та економічної безпеки, забезпечення яких є головним пріоритетом України.

Література

1. Алаев А.Б. Социально-экономическая география : понятийно-терминологический словарь / Алаев А.Б. – М. : Мысль, 1983. – 348 с.
2. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / [за заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла]; Нац. ін-т стратег. досліджень. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
3. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 року № 2850-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 51. – ст. 548
4. Керецман В.Ю. Регіональний моніторинг як інформаційно-аналітична база державного регулювання розвитку регіонів / В.Ю. Керецман // Статистика України. – 2004. – №4. – С. 23-28
5. Концепція державної регіональної політики, затверджена Указом Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>
6. Коротич О.Б. Державне управління регіональним розвитком країни: визначення основних понять / О.Б. Коротич // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 2. – С. 57-61
7. Кожурин Ф.Д. Совершенствование регионального управления / Ф. Кожурин. – М. : Знание, 1990. – 64 с.
8. Лексин В.Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В. Лексин, А. Швецов. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 368 с.
9. Лексин И.В. Территориальное устройство государства: Попытка реализации системной методологии анализа / И.В. Лексин // Российский экономический журнал. – 2003. – № 1. – С. 3-9.
10. Некрасов Н.Н. Региональная экономика / Н.Н. Некрасов. – М. : Экономика, 1978. – 382 с.
11. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці / В.А. Поповкін. – К. : Наукова думка, 1993. – С. 16.
12. Приоритеты управления региональным развитием / [Афанасьев В.Я., Быстрыков И.К. и др.]. – М. : Луч, 2001. – 256 с.
13. Черленяк І. Регіоналізація як системний чинник реформування суспільно- управлінської системи [Електронний ресурс] / І. Черленяк, М. Кляп // Регіональні студії. – Вип.1. – Режим доступу: www.uzhgorod.iatp.org.ua/ipard/studii.htm
14. Shmitt-Egner P. Handbuch der Europäischen Regionalorganisationen / P. Shmitt-Egner. – Baden-Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, 1999. – P. 73-75

УДК 338.48-2(477.52)

Ілляшенко С.М.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу та УІД
Білан М.І.
Сумський державний університет

АНАЛІЗ ПРОФІЛЮ ТИПОВИХ СПОЖИВАЧІВ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ СУМЩИНИ

Постановка проблеми. Одним з пріоритетних завдань економічної політики держави є ліквідація диспропорцій соціально-економічного розвитку її регіонів. Це ініціює активний пошук і обґрунтування найбільш сприятливих напрямків їх розвитку. Як свідчить світовий досвід, одним з таких напрямів є розвиток індустрії туризму, переважно тих його видів, які користуються зростаючим попитом, зокрема, екологічного, сільського, маршрутно-пізнавального тощо.

Не залишається осторонь від цих процесів і Сумська область України, що не є традиційним регіоном для туризму. На сьогоднішній день активно почала реалізуватися програма розвитку туризму на Сумщині. Відповідно до неї у 2012 р. на розвиток туристичних послуг було виділено 497 тис. грн. Метою програми є створення гідних умов для ведення туризму в Сумській області, адже на її території є багато унікальних природно-екологічних місць, а історико-культурна спадщина нараховує близько 1500 історичних пам'яток, 780 археологічних, 373 архітектурних та близько 80 пам'яток монументального мистецтва, які можуть зацікавити як вітчизняних, так і зарубіжних туристів [10].

Проте перед тим як виходити на міжнародний чи загальнонаціональний ринок туристичних послуг, необхідно для початку визначитися з пріоритетними видами туризму для жителів області. Це дозволить оцінити наявний стан попиту і ступінь його задоволення, готовність туристичної інфраструктури тощо та визначити найбільш перспективні напрямки розвитку ринку туристичних послуг, які слід підтримувати і розвивати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України досліджувався багатьма науковцями, зокрема такими, як: Вилоух Д.Л. [2], Кудла Н.Є. [5; 6], Телетов [11], Мілютіна Ю.С. [7], Сіренко К.В. [9], Школа І.М. [12], Шулґіна Л.М. [13] та ін. Аналіз туристичного потенціалу Сумщини та шляхи його використання досліджувались в роботах Івашиної Л.П [3], Ілляшенка С.М., Шербаченко В.О. [4]. У ході їх досліджень було виявлено основні види туризму, які необхідно розвивати в першу чергу, виходячи з наявного природно-рекреаційного та культурного потенціалу [10; 8; 1], що дозволяє формувати та розвивати сегменти ринку, зокрема, для етнографічного, маршрутно-пізнавального та інших видів туризму, які відображають специфіку Сумщини.

Проте невирішеним залишається питання сегментації ринку туристичних послуг Сумщини за видами і різновидами туризму, а також групами споживачів. Практично не визначено характеристики типових споживачів різних видів туристичних послуг. Це не дає змоги кількісно оцінити місткість окремих сегментів ринку туристичних послуг, визначити пріоритетні види туризму, планувати і стимулювати розвиток потрібних об'єктів туристичної інфраструктури.

Постановка завдання. Відповідно до викладеного, метою статті є визначення профілю основних груп споживачів туристичних послуг Сумщини, їх аналіз та створення "портретів" типових споживачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. З урахуванням зазначених аспектів, були проведені маркетингові дослідження, на базі яких визначено основні профілі споживачів туристичних послуг Сумщини залежно від їх віку, статі та соціального стану.

Дослідження проводилося методом опитування і стосувалося споживчих переваг респондентів стосовно основних видів туризму характерних для Сумської області. За його результатами було визначено особливості типових споживачів з числа мешканців міста м. Суми. Структура вибірки подана у табл. 1. Загальний обсяг вибірки 793 особи старше 18 років, з них 454 жінки та 339 чоловіків.

Таблиця 1

Структура вибірки респондентів, %

Категорії населення	Чоловіки	Жінки
Студенти	11	7
Робітники	38	20
Службовці	15	16
Підприємці	11	4
Безробітні	4	10
Пенсіонери	21	43

Джерело: авторська розробка

За результатами опитування виділено сегменти ринку за типами споживачів туристичних послуг. Розглянемо їх детальніше.

Перший сегмент склали студенти денної форми навчання. Серед опитаних були студенти Сумського державного університету, Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка, Сумського національного аграрного університету та Української академії банківської справи.

Аналіз показав, що середньо-статична студентка-сумчанка надає перевагу активному туризму, зокрема екскурсійному виду відпочинку з частотою один раз на місяць, вона відпочиває частіше за все у колі друзів (рис. 1-2). Зазвичай під час екскурсійних подорожей, вона використовує громадський транспорт, її мотивація – пізнавально-розважальна. Достатньою популярністю користуються у студенток музеї (краєзнавчий, художній), серед "зелених зон" міста вони обирають парк ім. І. Кожедуба, перспективним є відвідування Сумської філармонії. З опитування було визначено, що 80% студенток є прихильницями туризму на території області.

Типовий студент обирає спортивний туризм у колі друзів, відпочиває приблизно раз на місяць, обираючи серед видів транспорту власний автомобіль (42%). Мотивація відпочинку пізнавально-розважальна, хоча серед пам'яток архітектури вони обирають пам'ятки слави, керуючись мотивами культурного збагачення. Якщо при подорожі "зеленими зонами" вони можуть зустрітись зі студентками, то вони, здебільшого, оминають філармонію, їх більше цікавить театр ім. Щепкіна (21%) та Кадетський корпус (19%). Прихильників туризму на території області серед них 70%.

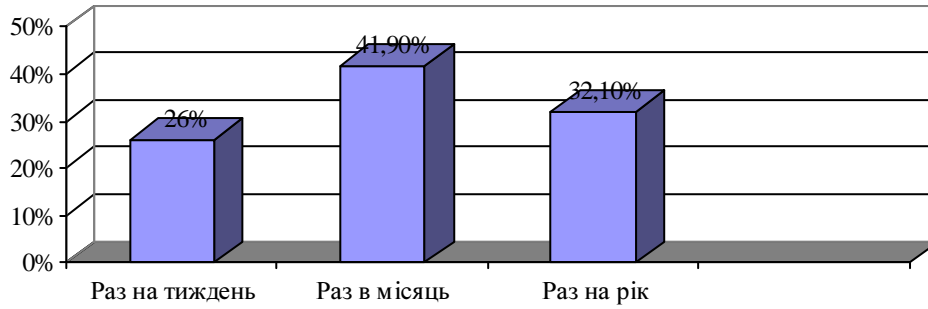

Рис.1. Частота відпочинку студенток

Джерело: авторська розробка

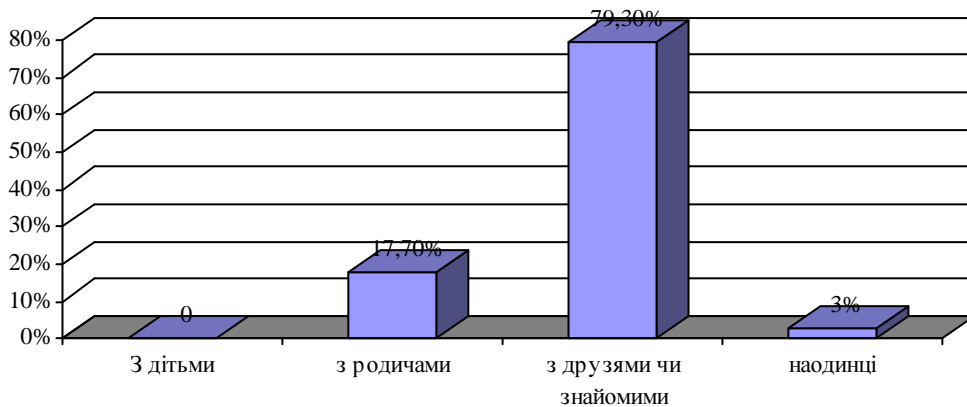

Рис. 2. Частота та партнери при відпочинку студенток

Джерело: авторська розробка

До сегменту службовців відносяться керівники, фахівці вищих категорій, вчителі та викладачі. Опитування проводилось у Сумській міській клінічній лікарні № 5, Сумському машинобудівному науково-виробничому об'єднанні ім. М.В. Фрунзе, Сумському державному педагогічному університеті ім. А.С. Макаренка, ССШ №10.

Типова жінка-службовець відпочиває раз на рік, переважно в туристичних екскурсіях та поїздках в екологічно чисті регіони, користуючись при цьому громадським транспортом. Найважливішими мотивами відпочинку для них є пізнавально-розважальні та культурне збагачення, саме тому серед популярних пам'яток архітектури переважають церкви та музеї (рис.3). Найпопулярнішим місцем відпочинку на вихідних для них є парк ім. І. Кожедуба, а в перспективі – екскурсія до кадетського корпусу та відвідування театру ім. Щепкіна. 88% жінок-службовців висловили бажання скористатися туристичними послугами на території області.

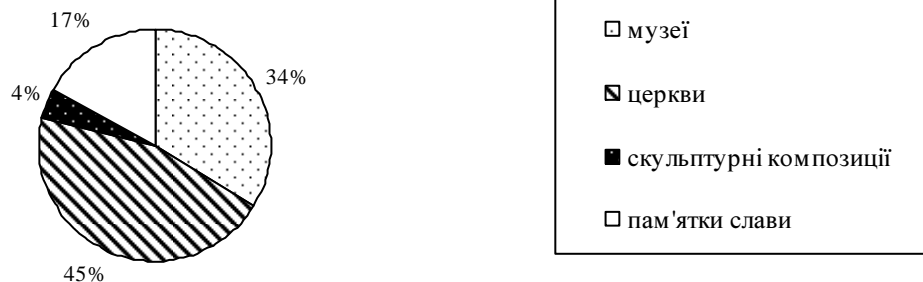

Рис. 3. Популярні пам'ятки архітектури у жінок-службовців

Джерело: авторська розробка

Чоловіки-службовці надають перевагу сільському туризму у товаристві родичів, друзів чи знайомих, використовуючи при цьому власний автомобіль або ж громадський транспорт. При виборі виду туризму найбільш важливими для них є пізнавально-розважальні мотиви. Щодо культурних пам'яток, то переважна частина чоловіків-службовців відвідує церкви та музеї, з природних пам'яток вони обрали парки м. Суми. Серед запропонованих екскурсій ними було обрано театр ім. Щепкіна та кадетський корпус. 80,1% респондентів обрали туристичний відпочинок на Сумщині.

Представники сегменту підприємців відпочивають раз на тиждень з друзями та знайомими, використовуючи при цьому власний вид транспорту. Серед видів туризму їм досить важко виділити який пріоритетний (рис. 4), хоча більшість підприємців керуються мотивами екологічності при виборі виду туризму. Найбільш відвідуваними в повсякденному житті для них є музеї та церкви, серед "зелених зон" – це парк ім. І. Кожедуба, а при виборі виду екскурсій чоловіки виявились досить категоричними: або обрати всі екскурсії, або жодної. 75% респондентів виявили готовність відпочивати на території області.

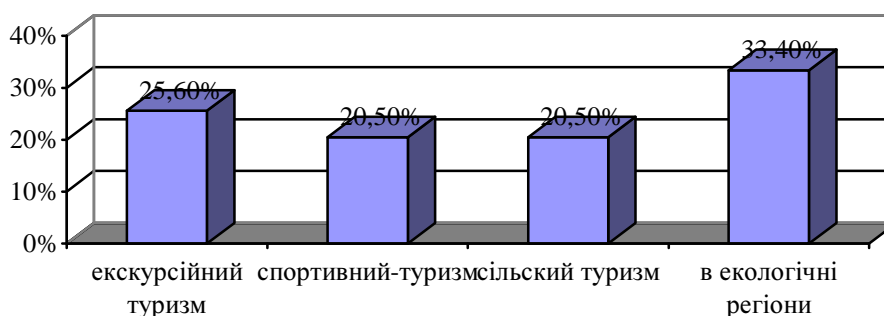

Рис. 4. Пріоритетність видів туризму у чоловіків підприємців

Джерело: авторська розробка

Якщо мова йде про жінок підприємців, то вони не досить вибагливі при виборі відпочинку, не надають переваги жодному з видів туризму, але прагнуть відпочивати стабільно раз на тиждень з друзями та дітьми. При виборі місця відпочинку вони керуються, переважно, мотивами екологічності та загального розвитку. Найпопулярнішими пам'ятками архітектури для них є церкви, серед "зелених зон" – парк ім. І. Кожедуба, щодо культурного збагачення то перевага надається театру ім. Щепкіна. 65% жінок-підприємців обрали відпочинок на території області.

Сегмент робітників представлений технічними службовцями, працівниками сфери обслуговування і торгівлі, працівниками сільського, лісового господарства, риборозведення, рибальства, кваліфікованими працівниками з інструментом, оператори і складальниками устаткування і машин, представники найпростіших професій. Опитування проводилися в декількох магазинах міста Суми, а також на Сумському машинобудівному науково-виробничому об'єднанні ім. М.В. Фрунзе. Типовий робітник прагне відпочивати раз на місяць, обирає сільський туризм. Важливим мотивом для нього є екологічне оздоровлення, свій відпочинок він проводить з дітьми та родичами. Для культурного збагачення обрано краєзнавчий та художній музеї, пам'ятки слави, відвідування екскурсій, зокрема, в кадетський корпус. 73% з респондентів готові до відпочинку на території області.

Робітники жіночої статі відпочивають в екскурсійно-туристичних прогулянках в екологічні регіони приблизно раз на рік з дітьми та знайомими. Екологічне оздоровлення є вирішальним мотивом при виборі відпочинку, тому прогулянки в парк "Дружба" та ім. І. Кожедуба для них є звичними. Серед архітектурних пам'яток пріоритетними залишаються церкви та музеї. Жінки проявляють велику активність при виборі екскурсій, прагнуть відвідати всі можливі варіанти (рис. 5). 62% жінок позиціонують себе як прихильники відпочинку на Сумщині.

Чоловіки пенсіонери, піклуючись про власне здоров'я, роблять ставку на екологічність відпочинку, зокрема обираючи сільський туризм, або прогулянки сквером УАБД, та парками "Казка" чи "Дружба". Свій вільний час приділяють відпочинку з дітьми та онуками, прагнуть культурно збагачуватись та оздоровлюватись. Цікавими для себе вважають відвідування пам'яток слави, зокрема, меморіального комплексу в м. Суми, або різноманітних екскурсій. 88,9% пенсіонерів чоловічої статі прихильники відпочинку на Сумщині.

Пенсіонерки жінки загалом приділяють значну увагу сільському туризму, вони хоча б раз на рік з дітьми та родичами влаштовують поїздки в екологічні райони області. Мотивація такого відпочинку – екологічне оздоровлення. Пам'ятки архітектури в різних варіаціях у них дуже популярні, хоча перевага надається церквам та походам до театрів. 85% пенсіонерок воліють відпочивати в Сумській області.

Узагальнені результати досліджень подано у табл. 2.

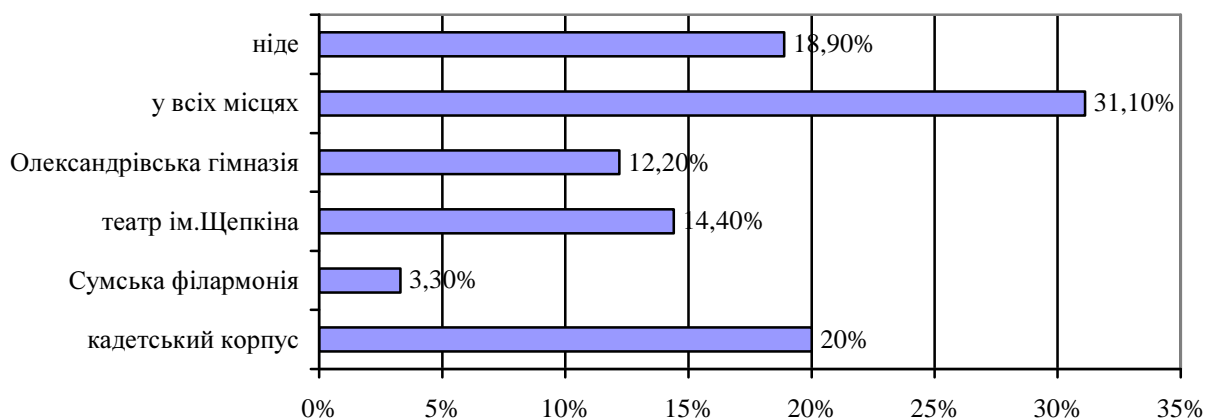

Рис. 5. Споживчі переваги жінок робітниць щодо екскурсій

Джерело: авторська розробка

Таблиця 2

Споживчі пріоритети

Категорії	Мотиви відпочинку														
	культурне збагачення				пізнавально-розважальні					екологічне оздоровлення					
	музеї (краєзнавчий, художній)	церкви (Іллінська, Троїцька)	скульптурні композиції ("Карпатський рейд")	пам'ятки слави (меморіальний комплекс)	парк ім. І. Кожедуба	парк "Казка"	парк "Дружба"	сквер УАБД	не цікавлять дані прогулянки	кадетський корпус	Сумська філармонія	театр ім. Щепкіна	Олександрівська гімназія	у всіх місцях	ніде
Студенти	61,75	21,00	8,82	8,82	52,94	20,59	5,88	14,71	5,88	14,71	29,41	8,82	5,88	32,35	8,82
Службовці	33,77	45,46	3,90	16,88	51,95	25,97	5,20	11,69	5,20	28,57	2,60	18,18	2,60	40,26	7,80
Підприємці	17,65	64,71	17,65	-	52,94	17,65	5,88	5,88	17,65	-	-	41,18	5,88	35,29	17,65
Робітники	35,56	45,56	13,33	5,56	50	33,33	5,56	10	1,11	20	33,33	14,44	12,22	31,11	18,89
Пенсіонери	27,98	46,11	13,47	12,44	23,32	11,92	30,05	23,84	10,88	5,18	15,03	39,38	20,73	11,40	8,30

Джерело: авторська розробка

Цифрами у клітинках табл. 2 показано відсоток споживачів, що обрали вказаний туристичний об'єкт. Результати аналізу, що подано у табл. 2 можуть бути використані як методична допомога при плануванні потоку туристів, обґрунтуванні формування відповідного набору екскурсій тощо.

Висновки з даного дослідження. Аналіз результатів опитування дозволив визначити профілі основних груп споживачів туристичних послуг. Отримані результати допоможуть туристичним агенціям визначитися зі своєю цільовою аудиторією, її смаками та уподобаннями. А це, у свою чергу, надасть змогу цілеспрямовано і обґрунтовано планувати та проводити діяльність. Результати дослідження також можуть бути використані органами місцевої та регіональної влади при розробці програм формування та розвитку ринку туристичних послуг у Сумській області.

Література

1. 7 історико-архітектурних чудес Сумщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://7chudes.in.ua/top7chudesUkraine>
2. Вилоух Д.Л. Становление и развитие туризма и его роль в экономике Украины / Д.Л. Вилоух [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://knowledge.allbest.ru/sport/3c0b65635b3ac78a4c43a88521206d27_1.html
3. Івашина Л.П. Розвиток можливостей туристично-рекреаційних послуг на регіональному рівні / Л.П. Івашина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/doc/2/14.pdf>
4. Ілляшенко С.М. Аналіз потенціалу ринку туристичних послуг Сумської області / С.М. Ілляшенко, В.О. Щербаченко // Вестник національного технического университета "ХПИ" – 2012. – № 14. – С. 65-77.
5. Кудла Н.Є. Маркетинг туристичних послуг / Н.Є. Кудла. – К. : Знання, 2006. – 271с.
6. Кудла Н.Є. Про застосування комплексу маркетингових заходів у сільському туризмі / Н.Є. Кудла // Економіка України . – 2011. – № 2. – С. 79-85.
7. Мілютіна Ю.С. Методичні засади визначення параметрів ринків інноваційних турпродуктів / Ю.С. Мілютіна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 4. – С. 367-374.
8. Пам'ятки архітектури національного значення. Сумська область. Україна Інкогніта. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainaincognita.com/derzhavnyi-reestr-nerukhomykh-ram039yatok-ukrainy/pamyatky-arkhitektury-natsionalnogo-znachennya-sum>
9. Сіренко К.В. Аналіз туристичного ринку України в сучасних умовах розвитку території / К.В. Сіренко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 12(114). – С. 70-74.
10. Сумська обласна державна адміністрація. Сумщина туристична. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://state-gov.sumy.ua/2011/09/27/sumshhina_turistichna.html
11. Телетов А.С. Сучасні споживацькі пріоритети в Україні [Електронний ресурс] / А.С. Телетов. – Режим доступу: <http://visnyk.sumdu.edu.ua/ua/arhiv/2003.html>
12. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії / І.М. Школа. – Чернівці: Книги XXI, 2003. – 595 с.
13. Шульгіна Л.М. Маркетинг підприємств туристичного бізнесу: монографія / Л.М. Шульгіна. – К. : Київський нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 597 с.

УДК 330.341.

Васильєв О.В.,
д.е.н., доцент, завідувач кафедри
менеджменту міського та регіонального розвитку
Харківська національна академія міського господарства

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ І ЙОГО ФІНАНСОВОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ

Постановка проблеми. Однією з важливих умов економічного зростання регіону є розвинена фінансова інфраструктура, яка ефективно задовольняє фінансові потреби господарюючих суб'єктів, сприяє підтримці стійких темпів економічного розвитку, зниженню соціальної нерівності, підвищенню рівня життя населення. В основі розвитку сучасної ринкової інфраструктури регіону лежить система фінансових інститутів та фінансових ринків. Стратегічні цілі розвитку української економіки ставлять перед фінансовим ринком конкретні завдання підвищення конкурентоспроможності регіонів, притоку до них масштабних інвестицій, забезпечення соціальної стабільності. Одним із першочергових стратегічних завдань вважається створення сильної фінансової системи регіону, заснованої на ключових регіональних фінансових інститутах, що, у свою чергу, буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності областей і їх стійкому розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам співвідношення розвитку інституцій фінансової інфраструктури регіону і його економічних показників присвятили свої роботи такі науковці, як Беленький П.Ю. [1], Грудзевич У.Я. [2], Іншаков О.В. [4], Комаров М.П. [5], Кузнєцов Н.Г. [6], Мельник А.Ф. [7], Шевчук В. А. [8].

Аналізуючи праці цих та інших українських і зарубіжних вчених, можна зробити висновок щодо причин незабезпечення виконання інфраструктурних функцій. А саме:

- різний ступінь міцності вертикальних зв'язків за різними видами інститутів фінансової інфраструктури (найбільш міцні в інститутах, що займаються збором податків) [4; 6; 2];
- більш рівномірне розміщення по регіонах тих фінансових інститутів, які забезпечують рух бюджетних фінансових потоків [5; 7; 1];
- різний ступінь саморегуляції за різними видами фінансових інститутів [4; 8];
- перевага в недержавній підсистемі фінансової інфраструктури банків і страхових організацій [4; 5; 2];
- здійснення розрахунків між господарюючими суб'єктами переважно в рамках платіжної системи НБУ [7; 1; 8];
- різний ступінь регламентації функціонування фінансових інститутів (найбільше жорстко контролюється діяльність комерційних банків) [5; 6; 2; 1];
- існування необґрунтованих розбіжностей між територіальними підрозділами організацій, що становлять державну підсистему фінансової інфраструктури [6; 2];
- диспропорції в розвитку фінансової інфраструктури по регіонах [4; 1];
- концентрація фінансових інститутів у м. Києві (за винятком кредитних споживчих кооперативів) [7; 8];
- недержавна підсистема фінансової інфраструктури в основному представлена кредитними організаціями і їхніми філіями [5; 7].

Дані проблеми потребують подальших досліджень та наукових розробок.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження взаємозв'язку між рівнями розвитку економічного стану регіону і його фінансовою інфраструктурою.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку автора, усі вищезгадані особливості сучасного стану фінансової інфраструктури стійко відтворюються механізмом її функціонування. Основну роль у недержавній підсистемі відіграють великий бізнес і держава. Насамперед це стосується банків. Вони завдяки своїй ресурсній перевазі над іншими інститутами й залученню у фінансово-промислові групи стають основою розвитку інших інститутів фінансової інфраструктури. Ця закономірність не діє тільки стосовно сільської кредитної кооперації, яка розвивається за рахунок адміністративного ресурсу.

Пріоритетним напрямом державного регулювання фінансової інфраструктури повинно стати забезпечення її відповідності потребам підприємницької діяльності, зокрема малого бізнесу, через підвищення капіталізації складових фінансової інфраструктури, мінімізацію ризикових угод, поширення конкурентного середовища. Два перші завдання вирішуються методами прямого державного впливу за рахунок підвищення мінімуму статутного капіталу й регламентації надання послуг.

Розвиток конкуренції можна забезпечити через фактичну зміну критеріїв оцінки припустимого рівня концентрації виробництва в бік підвищення. Достатнім визнається незначний ступінь конкуренції. При цьому, один з ймовірних шляхів її розвитку – між інституціями фінансової інфраструктури та міжрегіональними відносинами.

Вирішити ці завдання можна методами прямого державного регулювання, наприклад, увести вимоги до структури залученого капіталу в розрізі дрібних і великих інвесторів, підвищити контроль за рухом інформаційно-фінансових потоків та афілійованих зв'язків між господарськими суб'єктами. Але ці міри дорогі й малоефективні. Функціонування ж фінансових інститутів у конкурентному середовищі припускає організацію роботи таким чином, що при наданні фінансових послуг повинна враховуватися специфіка роботи конкурентів, що може забезпечити конкурентні переваги при залученні клієнтів. Але в цьому випадку потрібно реформувати існуючі методи й інструменти розвитку фінансової інфраструктури, тому що останні не дозволяють вирішувати в достатньому обсязі поставлені урядом України завдання щодо її вдосконалення. Для достатнього впливу фінансової інфраструктури на соціально-економічний розвиток України необхідно стимулювати не тільки її фінансове становище. Варто також розширювати:

- конкурентне середовище між інститутами фінансової інфраструктури регіону, щоб забезпечити позитивні обставини здійснення фінансових потреб, а саме підвищити темпи розвитку виробництва й споживання;

- різноманіття та рівномірність фінансових послуг, що надаються, для формування умов задоволення фінансових потреб приватних фірм і домогосподарств як економічних агентів;

- інформованість потенційних інвесторів щодо реалізації завдань як базової складової розвитку інвестування.

Ці напрямки, хоча й відповідають завданням розвитку фінансової інфраструктури, поставленим урядом України, фактично залишаються добрими намірами, поки не будуть використані адекватні інструменти, які могли б їх реалізувати. У зв'язку із цим, необхідно вдосконалювати непрямі методи й інструменти державного регулювання фінансової інфраструктури для досягнення більше гармонічного впливу на зміни комерційного сегмента вітчизняної економіки.

Слід зазначити, з огляду на рівень розвитку фінансової інфраструктури регіонів України, їх системної кризи й неможливості за їх допомогою організувати фінансування великих, довгострокових проектів і програм, саме фінансові інститути, які здатні залучати в регіон додаткові ресурси, доцільно розташовувати за кордоном. Таке розміщення дозволяє здійснювати побудову фінансових мультиплікаторів, створювати можливість розміщення щодо дешевих ресурсів під забезпечення різних інструментів і гарантій, різних рівнів прибутковості й інвестиційних ризиків, але це повинно бути комплексним, доцільним напрямком з боку державної інфраструктури регіону, що здійснюється під їх контролем.

За останні роки відбулися істотні зміни в умовах життя населення, збільшилися реальні грошові доходи, зросла заробітна плата, змінилася система соціального захисту, однак це поки слабо відображається на якості життя більшості людей похилого віку. Необхідне продовження пенсійної реформи, досягнення порівнянного з найбільш розвиненими країнами коефіцієнта заміщення пенсією заробітної плати. Вона не може бути розподільним механізмом – основна частина, безумовно, повинна залучатися безпосередньо від населення через недержавні пенсійні фонди і страхування життя.

Банки можуть ефективно сприяти державі в підвищенні рівня доходів і якості життя населення. Ключові сегменти, що забезпечують «соціальний ліфт», – це іпотека, яка створює умови для підвищення доступності житла, і освітні кредити, що працюють на професійне зростання українських громадян. Активізація кредитних і ощадних операцій населення працює на підвищення відповідальності громадян за свій добробут через формування навичок керування особистими фінансами.

Отже, вважається за потрібне підтвердити наявність взаємозв'язку між фінансовою інфраструктурою і рівнем економічного розвитку регіону за допомогою методів економіко-математичного моделювання. Підсумки стандартизації регіонів України за рівнем економічного розвитку наведено на рис. 1.

Виходячи з результатів проведених розрахунків, можна зазначити, що розподіл регіонів за рівнем їх економічного розвитку дуже схожий з розподілом за рівнем розвитку інститутів регіональної фінансової інфраструктури.

Для підтвердження означених припущень доцільно застосувати коефіцієнт кореляції рангів, який використовується тоді, коли необхідно дати швидку оцінку зв'язку двох ознак без використання складних розрахунків та при наявності (можливості) бальної оцінки рівня показників.

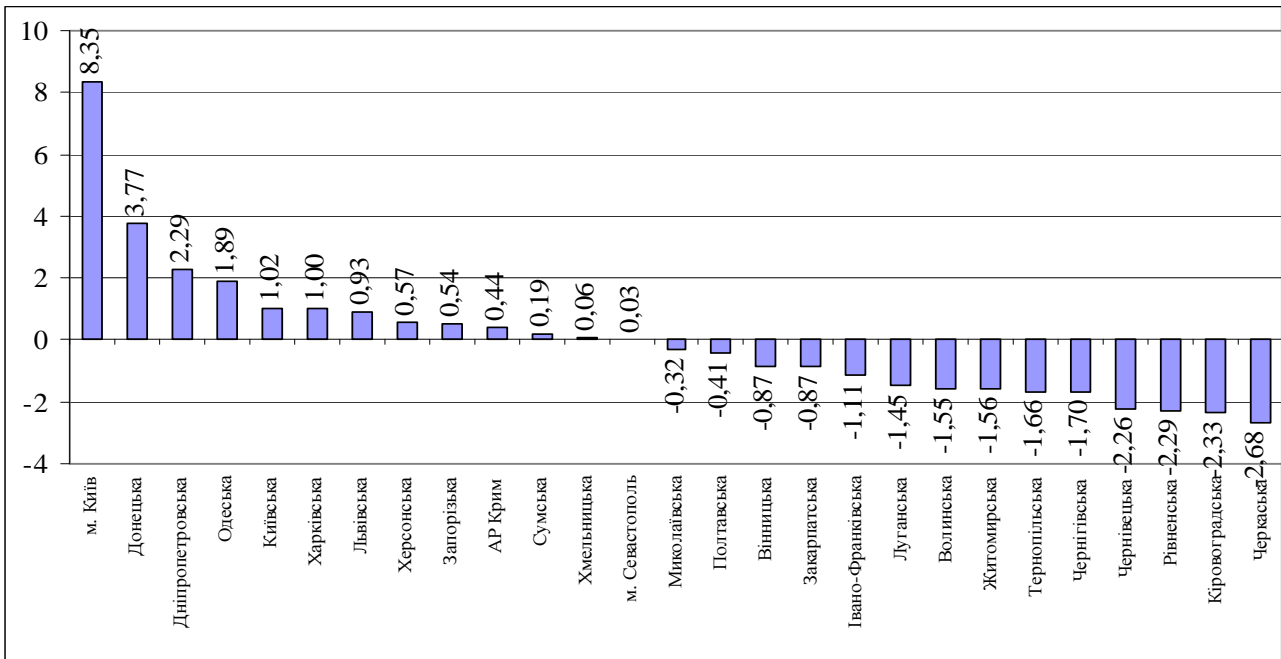

Рис. 1. Підсумки стандартизації регіонів України за рівнем економічного розвитку
 Джерело: Розроблено автором за даними державної служби статистики України [3]

Виходячи з проведених автором розрахунків, можна зробити висновок, що зв'язок між розвитком інститутів регіональної фінансової інфраструктури та рівнем розвитку економіки регіонів існує, він прямий за напрямком і дуже тісний:

$$r = \frac{357,57}{\sqrt{1241,21 \cdot 134,99}} = \frac{357,57}{409,334} = 0,87355 \quad (1)$$

Іншими словами, ступінь розвитку економіки регіону на 76,31% обумовлений рівнем розвитку інститутів регіональної фінансової інфраструктури (рис. 2).

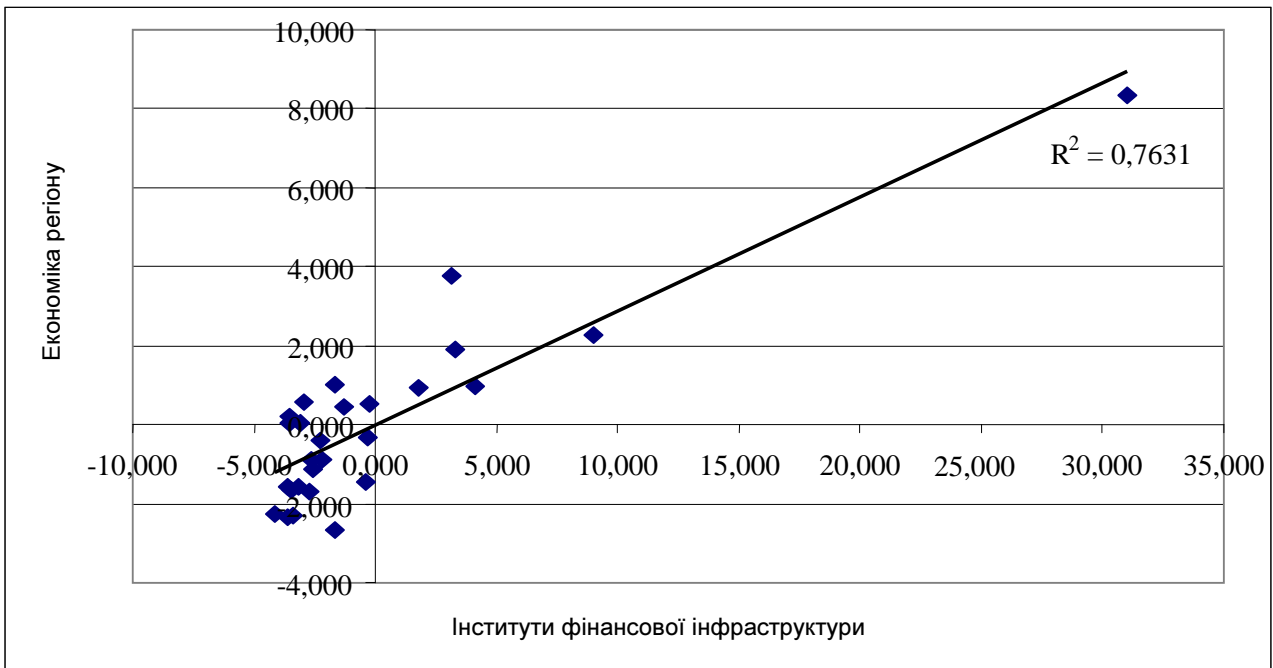

Рис. 2. Взаємозв'язок між рівнями розвитку інститутів регіональної фінансової інфраструктури і економіки регіонів

Джерело: Розроблено автором за даними державної служби статистики України [3]

Можна зазначити напрямки вдосконалення взаємовідносин фінансової інфраструктури та економічного розвитку на регіональному рівні. По-перше, це заходи щодо підвищення фінансової грамотності населення. По-друге, створення умов для зростання депозитів на рахунках населення й загального підвищення якості життя. По-третє, підвищення доступності фінансових послуг. Тобто сьогодні регіонам України необхідна розгалужена фінансова інфраструктура як для забезпечення соціальних гарантій, так і для сприяння соціальному розвитку – вертикальної мобільності, формування середнього класу, реалізації підприємницьких здатностей українських громадян.

Треба зазначити, що фінансова інфраструктура регіону на приріст валового регіонального продукту (ВРП) впливає в декількох аспектах. Крім впливу, властивого всім іншим галузям (створення робочих місць і сплата податків), вона дозволяє використовувати специфічні фактори економічного зростання й забезпечує за рахунок цього одержання синергетичного ефекту.

Чинники взаємного впливу фінансової інфраструктури на рівень економічного розвитку регіону визначені на рис. 3.

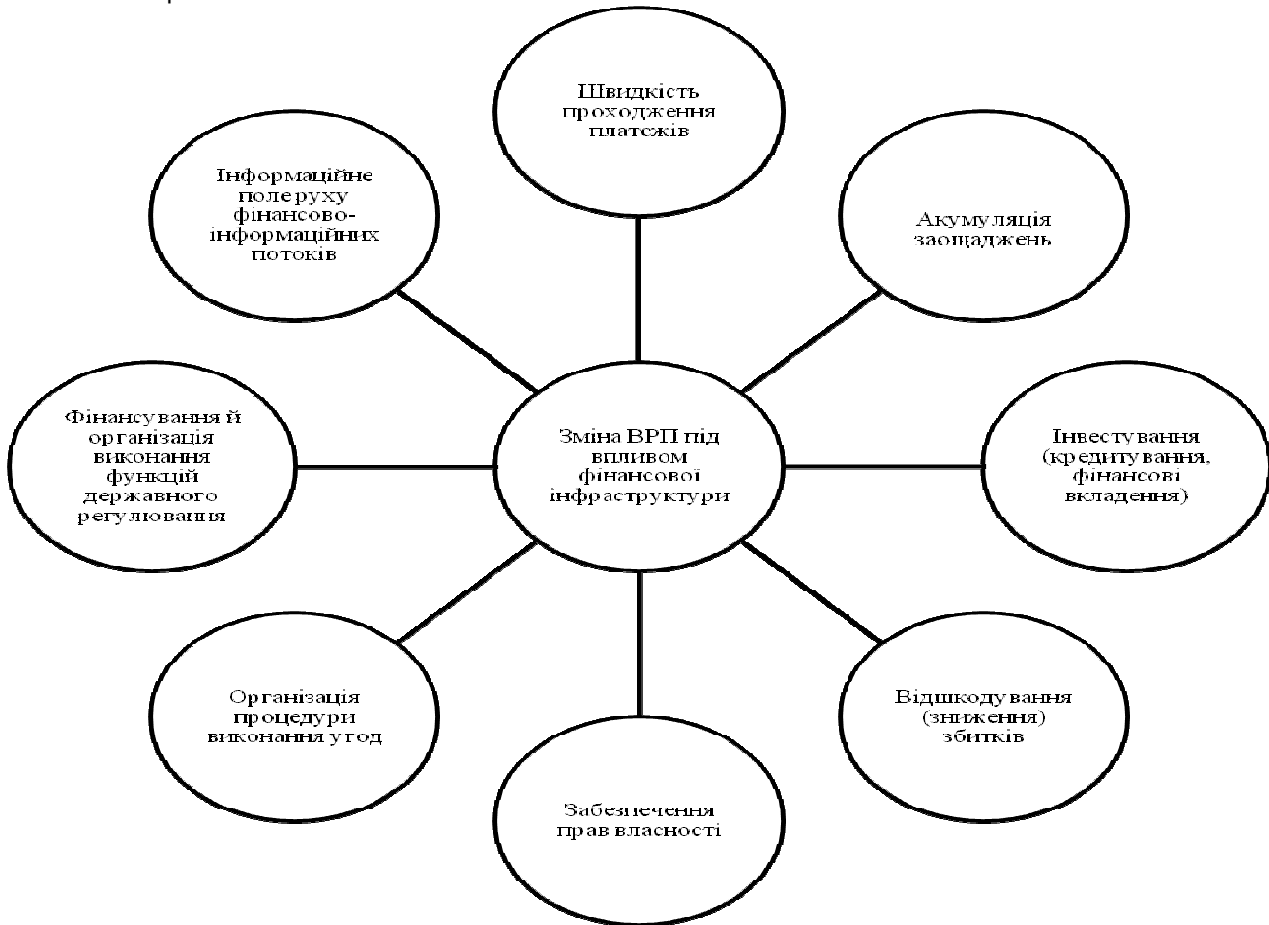

Рис. 3. Фактори впливу фінансової інфраструктури на соціально-економічний розвиток регіону

Джерело: розроблено автором

Як видно з рис.3, основними факторами впливу фінансової інфраструктури на соціально-економічний розвиток регіону є: фінансування й організація виконання функцій державного регулювання; інформаційне поле руху фінансово-інформаційних потоків; організація процедури виконання угод; забезпечення права власності; відшкодування (зниження) збитків; інвестування; акумуляція заощаджень; швидкість проходження платежів.

Висновки з даного дослідження. Отже, для пом'якшення диспропорцій розвитку фінансової інфраструктури регіонів з метою підвищення її ефективності необхідне здійснення комплексу завдань:

а) вирівнювання умов функціонування різних недержавних інститутів фінансової інфраструктури:

– введення єдиного порядку відкриття філій, представництв, додаткових офісів по всіх фінансових інститутах, що повинен бути обов'язковим як при створенні, так і при закритті клієнтської мережі;

– збільшення масштабності діючої системи гарантії внесків, аналогічної реалізованій для комерційних банків, на всі елементи інвестиційного сектору фінансової інфраструктури, для того щоб зробити їх рівною мірою інвестиційно привабливими;

б) уникнення диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів через:

– диверсифікованість філій фінансових інститутів залежно від рівня розвитку виробництва й споживання в регіоні за рахунок надання податкових пільг, різних видів допомоги (виділення приміщення та ін.), створення сприятливого ділового клімату, прямої кооперації адміністрації й бізнесу для реалізації спільних проектів. У цей час агентами всіх видів фінансових інститутів у регіонах в основному виступають банки, тому зазначені види державної підтримки створюють додаткові можливості для розширення кола фінансових послуг, що надаються;

– більш ефективний вплив органів державної й регіональної влади на соціально-економічний розвиток регіонів;

– створення фондів агентств як комплексних представництв різних фінансових фірм;

в) створення єдиного на рівні держави інформаційного поля функціонування фінансової інфраструктури, що включає в себе для недержавної підсистеми фінансової інфраструктури інформацію про кількість фінансових інститутів, характеристику основних проведених операцій для кредитних споживчих кооперативів, професійних учасників ринку цінних паперів, недержавних пенсійних фондів, інвестиційних фондів.

Література

1. Беленький П. Ю. Фінансовий ринок та його інфраструктура в умовах глобалізації: проблеми, перспективи, регіональні аспекти / П. Ю. Беленький, В. І. Шевченко-Марсель, О. О. Другов. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. – 48 с.

2. Грудзевич У.Я. Перспективи розвитку регіональної інфраструктури фінансового ринку / У. Я. Грудзевич // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Економічні проблеми розвитку виробництва регіону : щорічник наукових праць. – Львів: НАН України, Інститут регіональних досліджень, 2001.– Вип. XXXI. – С. 620–631.

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Иншаков О.В. Инфраструктура рыночного хозяйства: системность исследования / О.В. Иншаков, Е.Г. Русакова // Вестник С.Петербур. ун-та. Сер. 5. – 2005. – Вып. 2. – С. 28-37.

5. Комаров М.П. Инфраструктура регионов мира / М.П. Комаров. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2000. – 341 с.

6. Кузнецов Н.Г. Инфраструктурный комплекс торговли как элемент целостной общественной системы экономики региона : проблемы формирования / Н.Г. Кузнецов, В.П. Федько, С.М. Ганус // Актуальные проблемы хозяйственной практики. – 2005. – № 4. – С. 77-84.

7. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення : монографія / за ред. проф. Мельник А.Ф. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 608 с.

8. Шевчук В.А. Международные финансовые институты: политика в секторе экономической инфраструктуры / В.А. Шевчук. – М. : Анкил, 1999. – 104 с.

УДК 911.338

Горун М.В.,
викладач кафедри готельно-ресторанної справи
Хмельницький кооперативний
торговельно-економічний інститут

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ГУСЯТИНСЬКО-САТАНІВСЬКОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО РАЙОНУ

Постановка проблеми. Гусятинсько-Сатанівський рекреаційний район має значні рекреаційні ресурси, до яких належать географічні та соціальні об'єкти, що використовуються чи можуть бути використані для відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення населення. Але сучасний стан господарювання окремих його структурних елементів характеризується нестійкими тенденціями функціонування, що, в основному, обумовлюється сезонними коливаннями попиту, недостатнім рівнем якості обслуговування та недоліками процесу управління. Саме це обумовлює актуальність вивчення цього питання з метою розроблення рекомендацій для оптимізації організації функціонування рекреаційного району лікувального типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні підходи до оцінки інвестиційної привабливості розглядали відомі вітчизняні вчені, зокрема Асаул А., Павлиха Н. [1], Дяченко Л. [4], Мамуль Л.О., Чернявська Т.А. [5] та ін. Аналіз перспектив розвитку санаторно-курортного комплексу Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району у науковій літературі висвітлено недостатньо.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати основні аспекти інвестиційної привабливості, сучасний стан та перспективи розвитку Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз сильних сторін Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району за методикою SWOT-аналізу [7] показав, що район має вигідне географічне положення (близькість до великих міст – Хмельницького, Кам'янця-Подільського, Тернополя, Чернівців); достатньо вивчені бальнеологічні ресурси (затвердження їх за категорією В у кількості 257 м³/добу для мінеральних вод типу «Нафтуса» і 96 м³/добу за категорією С₁ для бромних хлоридно-натрієвих вод [6]); високу питому вагу природних комплексів, що мало змінені людською діяльністю або перебувають під охороною (розташування курорту на території Національного природного парку «Подільські Товтри» та заповідника «Медобори»); багатство історико-культурних пам'яток (руїни Сатанівської фортеці XV-XVII ст., будівля міської брами XV-XVII ст., наявність великої кількості об'єктів релігійного поклоніння та паломництва, що дозволяє організовувати одноденні туристичні тури); сприятливі для лікування та рекреації кліматичні умови; бальнеологічний потенціал дозволяє розширити санаторно-курортний комплекс до 150 тис. ліжкомісць; наявні діючі лікувально-оздоровчі заклади та інфраструктура, готові технології організації зв'язку, присутні банківсько-кредитні установи, наявні відпрацьовані технології надання фінансово-кредитних послуг тощо; розроблені державні програми розвитку курортного району Сатанів-Гусятин; високу потенційну можливість забезпечення кадрами (наявність у Західній Україні вищих навчальних закладів, які готують медиків та фахівців туристичної галузі; надлишок трудових ресурсів); позитивний імідж курорту та високий попит на лікувально-оздоровчі послуги, постійне збільшення кількості рекреантів.

Слабкими сторонами інвестиційної привабливості та розвитку туризму у Гусятинсько-Сатанівському рекреаційному районі є відсутність комплексної оцінки бальнеологічного потенціалу курорту в структурі збалансованого розвитку регіону; рівень транспортних сполучень значно нижчий європейських стандартів, відсутність парку транспортних туристичних засобів, інформаційна необлаштованість транспортних шляхів відповідно до вимог, відсутність аеропортів; відсутність безпосереднього залізничного сполучення з більшістю малих історичних міст; відсутність якісних автобусних перевезень безпосередньо до рекреаційних центрів; погана якість доріг; відсутність інвестицій; невизначеність у стратегії розвитку санаторіїв та баз відпочинку, які знаходяться на території рекреаційного району; занедбаний стан більшості існуючих об'єктів туристичної зацікавленості; низький (порівняно з європейськими країнами) рівень кваліфікації туристичних кадрів для забезпечення широкого асортименту лікувально-оздоровчих послуг, а також брак кадрів для різних складових медичного, туристичного та ресторанного бізнесу; брак досвіду у місцевих жителів щодо розміщення туристів у власних оселях; низький рівень знання іноземних мов; відсутність культури маркетингових досліджень та досвіду роботи з туристами, брак інформаційно-рекламного забезпечення туристичних компаній, що пропагують туристичний продукт на внутрішньому та зарубіжному ринках; недостатня кількість інформаційно-рекламної продукції санаторіїв, майже повна відсутність такої інформації іноземними мовами; низький розвиток індустрії розваг, брак досвіду їх організації; обмеженість бюджетних коштів для фінансової підтримки; низька прибутковість; висока,

порівняно з конкурентами, собівартість путівок та послуг.

Основними можливостями для покращення інвестиційної привабливості Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району є підтримка з боку місцевої влади, активізація зусиль щодо підтримки розвитку туризму та курорту Сатанів і курортотопісу Гусятин; перехід на продаж путівок не тільки через потенційних клієнтів та фонд соцзахисту України, а й через регіональні туристичні агентства; розширення мережі надання послуг; підвищення якості путівок за рахунок розширення асортименту послуг, вдосконалення програми лікування та діагностики, розробки екскурсійних маршрутів, покращення якості харчування, підвищення кваліфікації персоналу; збільшення кількості реалізованих путівок, підвищення прибутку. Рекреаційний район має можливості інтегруватися у туристичні продукти великих туристичних операторів, тобто бути основним постачальником надання подібних туристичних послуг на ринку в регіоні.

Основними загрозами для розвитку туристичної галузі Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району є зменшення обсягів реалізації послуг у зв'язку зі зміною смаків та рівнем платоспроможності споживачів у період економічної кризи; зміна курсу валют та зростання темпів інфляції; загальний спад в економіці України; ухвалення нових законів про туристичну діяльність, підвищення податків, зміна політичної та економічної ситуації як в Україні, так і за рубежом; мала ефективність дій уряду через бюрократичні бар'єри та недосконалість запланованих заходів: зміни в структурі управління державою; відсутність законодавчих ініціатив, що стимулюють вкладення коштів фізичних та юридичних осіб в оновлення історико-культурних пам'яток та вдосконалення інфраструктури курорту; суб'єктивні конфлікти між керівниками відповідних органів влади та місцевого самоврядування, відсутність координації дій між ними; посилення конкуренції з боку існуючих курортів; неготовність до негативних проявів глобалізації; разом з тенденцією до євроінтеграції посилюються вимоги до якості туристичних послуг, які не може задовольняти курорт при відсутності інвестицій; зниження добробуту населення [2; 3].

Для оптимізації розвитку туристичної галузі у Гусятинсько-Сатанівському рекреаційному районі пропонуємо низку заходів, які можуть бути реалізовані у майбутньому (табл. 1).

Таблиця 1

Проблеми розвитку туризму в Гусятинсько-Сатанівському рекреаційному районі та можливі шляхи їх розв'язання [8]

№	Проблема	Пропозиції щодо вирішення	Хто може вирішити
1	2	3	4
1.	Територіальний маркетинг і брендування території	Рекламна кампанія повного циклу серед місцевого населення та зовнішньої аудиторії	<ul style="list-style-type: none"> • Хмельницька обласна організація Туристичної асоціації України; • Хмельницький молодіжний туристичний клуб «Територія С»; • Хмельницька обласна федерація спортивного туризму; • громадська організація «Спілка сільського зеленого туризму в Україні»; • обласна громадська організація «Асоціація розвитку курорту Сатанів»; • Тернопільська обласна федерація спортивного туризму; • ВНЗ (будуть базою для проведення маркетингових досліджень).
2.	Приїом іноземних туристів	Навчання персоналу санаторіїв, профілакторіїв, магазинів, ресторанів, кафе, готелів та інших місць відвідувань туристів	<ul style="list-style-type: none"> • ВНЗ; • Громадські туристичні організації (Хмельницька обласна організація Туристичної асоціації України; Хмельницький молодіжний туристичний клуб «Територія С»; Хмельницька обласна федерація спортивного туризму; громадська організація «Спілка сільського зеленого туризму в Україні»; обласна громадська організація «Асоціація розвитку курорту Сатанів»; Тернопільська обласна федерація спортивного туризму).
3.	Вузька спеціалізація туристичного бізнесу рекреаційного району	Розвиток альтернативних напрямків туризму в Гусятинсько-Сатанівському рекреаційному районі: річкові круїзи, медичний туризм, тури вихідного дня, релігійний туризм, екологічний туризм...	<ul style="list-style-type: none"> • Громадські туристичні організації; • туристичні підприємства («Алім-тур», «Аура плюс», «Західноукраїнська туристична компанія «Тіс-тур»», «Оксамит-КЛ», «Пр'ємер-тур», «Райзе-тур», «Туристична агенція «Віп-тревел»», «Туристична фірма «Рутенія»», «Окрайна», товариство з обмеженою відповідальністю «Файні мандри»...)

продовження табл. 1

1	2	3	4
4.	Фінансові бар'єри	Державна підтримка (законодавча та фінансова) через надання пільг новоствореному туристичному бізнесу	<ul style="list-style-type: none"> Міністерство фінансів України; Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
5.	Нерозвиненість ринку сувенірної продукції (малий асортимент, відсутність ексклюзивної пропозиції)	<ul style="list-style-type: none"> Налагодження зв'язків з закладами професійного навчання; створення мережі сувенірних магазинів; проведення майстер-класів для туристів. 	<ul style="list-style-type: none"> Міністерство освіти і науки України; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; професійні ліцеї, коледжі; туристичні компанії.
6.	Практична відсутність інформації про туристично-рекреаційний потенціал Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району на всеукраїнських та міжнародних виставках через відсутність фінансових можливостей	Участь у виставках з презентацією комплексного продукту усіх санаторно-курортних закладів та туристичних підприємств разом (фінансування витрат на виготовлення рекламної продукції)	<ul style="list-style-type: none"> Громадські туристичні організації (Хмельницька обласна організація Туристичної асоціації України; Хмельницький молодіжний туристичний клуб «Територія С»; Хмельницька обласна федерація спортивного туризму; громадська організація «Спілка сільського зеленого туризму в Україні»; обласна громадська організація «Асоціація розвитку курорту Сатанів»; Тернопільська обласна федерація спортивного туризму); туристичні підприємства.
7.	Відсутність єдиного інформаційного сайту	Створення сайту з наступним його «проштовхуванням» як єдиного офіційного порталу	<ul style="list-style-type: none"> Громадські туристичні організації (Хмельницька обласна організація Туристичної асоціації України; Хмельницька обласна федерація спортивного туризму; громадська організація «Спілка сільського зеленого туризму в Україні»; обласна громадська організація «Асоціація розвитку курорту Сатанів»; Тернопільська обласна федерація спортивного туризму); туристичні підприємства.
8.	Відсутність практичних навичок у молодих фахівців	Збільшення практичної частини навчальних планів для ВНЗ, що готують спеціалістів туристичної галузі	<ul style="list-style-type: none"> Міністерство освіти і науки України; ВНЗ Тернопільської та Хмельницької областей.
9.	Відсутність НДІ в галузі туризму	Формування і організація спеціалізованих центрів з проведення досліджень в галузі технологій у сфері туризму	<ul style="list-style-type: none"> Міністерство освіти і науки України
10.	Відсутність придорожного сервісу	Створення мереж придорожного сервісу	Приватні підприємці та компанії.
11.	Низька якість організації громадського харчування	Створення мережі громадського харчування, котрі будуть «проштовхувати» місцеву продукцію	Підприємства галузі харчування
12.	Відсутність якісної картографічної продукції у туризмі, путівників	Випуск спеціалізованих туристичних видань та путівників	Туристичні компанії та органи місцевого самоврядування.
13.	Відсутність або слабкий розвиток окремих видів транспорту	Розвиток туристично орієнтованих видів транспорту (річковий, мала авіація)	Органи місцевого самоврядування, туристичні фірми

Запропоновані заходи можуть бути реалізовані за умови вкладання у об'єкти курортного господарства інвестицій. Вони мають бути спрямовані, передусім, на оновлення матеріально-технічної бази курортів, збільшення їх пропускної здатності, підвищення конкурентоздатності послуг з лікування та оздоровлення людей. Важливе значення має також розширення профільності курортів, вони мають бути багатопрофільними на основі довізних грязей, за рахунок освоєння різноманітних SPA-процедур та ін. Урізноманітнення послуг, що надаються у рекреаційному районі, підвищення сервісу на усіх етапах лікування і оздоровлення стануть важливим чинником збільшення припливу людей, які

бажають оздоровитись і відпочити.

Курортні заклади району, таким чином, стануть поліфункціональними, що дозволить залучити до них не лише людей старшого віку (що спостерігається тепер), але й людей різних вікових категорій, що прагнуть відновити свої сили, розслабитись. Для цього необхідне використання поряд з лікувальними ресурсами (мінеральними водами, грязями та ін.) й кліматичних, ландшафтних, історико-культурних ресурсів, які є основою для допоміжних видів рекреаційної діяльності у районі.

Враховуючи той факт, що населення все більше прагне до здорового способу життя, що багато людей прагне розслабитися після напруженої праці, розвиток SPA-центрів на курортах має великі перспективи. SPA як способи глибокої релаксації і підтримання здоров'я набуває все більшої популярності у цілому світі, вони будуть і важливим компонентом рекреаційної сфери в районі.

Об'єкти курортної діяльності в районі можна використати також і для потреб ділового туризму, цьому сприяє збільшення ділової активності населення, зокрема кількості іноземних бізнесменів, науковців.

Бажаним сегментом серед відпочивальників є, крім внутрішніх, й іноземні туристи. Для їх залучення необхідна вміла організація лікувально-оздоровчої рекреації у районі, забезпечення комплексу лікувально-оздоровчих послуг, забезпечення їх комфортного проживання. Тільки за таких умов, а також внаслідок популяризації санаторно-курортної справи різноманітними рекламними засобами, можна очікувати на більшу кількість відпочивальників на курортах Гусятина і Сатанова. При цьому слід враховувати той факт, що у західній частині України вже є сильно «розкручені» рекреаційні райони і центри, передусім курортполіс «Трускавець», який має подібні мінеральні води. Тому необхідні також заходи із здешевлення деяких рекреаційних послуг, посилення їх конкурентоспроможності в умовах формування ринку туристичних послуг.

Одним із напрямків широкого освоєння рекреаційних ресурсів району є залучення до цього іноземних інвесторів. Спільна підприємницька діяльність з ними може здійснюватися у формі валютного кредиту для спорудження і експлуатації об'єктів, створення спільних підприємств курортного господарства.

Висновки з даного дослідження. Важливим для розвитку Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району є також залучення приватних джерел фінансування. При цьому може бути реалізована така форма кооперації у сфері виробництва та реалізації рекреаційних послуг як субконтрактинг. Він полягає у системі договірних відносин між адміністраціями курортів та приватними підприємцями, які забезпечують побутове обслуговування рекреантів, їх дозвілля, надають послуги з облаштування рекреаційних територій та ін. Така форма підприємництва забезпечить активізацію розвитку рекреаційної сфери у районі та формування ринкових відносин у цій сфері.

Література

1. Асаул А.Н. Усовершенствование метода многомерной статистической оценки для диагностики инвестиционной привлекательности регионов / А.Н. Асаул, Н.В. Павлиха // Вісник академії економічних наук України. – 2004. – № 1. – С. 9-15.
2. Бронецький Р. Курорт Сатанів: сучасний функціональний стан та перспективи розвитку / Р. Бронецький // Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки. – 2009. – № 2. – С. 43–47.
3. Гільберг Т. Рекреаційне господарство Хмельницької області / Т. Гільберг // Географія та основи економіки в школі. – К. – 2002. – № 3. – С. 43-44.
4. Дяченко Л. Пріоритети розвитку регіонального ринку рекреаційних послуг / Л. Дяченко // Вісник Львівського університету. – 2009. – Вип. 41. – С. 175-179.
5. Мамуль Л.О. Нові методичні підходи до аналізу інвестиційної привабливості регіонів / Л.О. Мамуль, Т.А. Чернявська // Вісник академії економічних наук України. – 2005. – № 1 (7). – С. 83-89.
6. Сивий М. Мінеральні ресурси Поділля: конструктивно-географічний аналіз і синтез: Монографія / М. Сивий. – Тернопіль: Підр. & посіб., 2004. – 656 с.
7. Хелловой Дж. К. Туристичний бізнес / Дж. Кристофер Хелловой [пер. з англ Т.А. Чорної, А.А. Кожевнікової]. – К. : Знання, 2007. – 789 с.
8. Центр кластерного розвитку малого и среднего предпринимательства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.astrackr.ru>.

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 658.5: 338.5: 338.14: 504.05:657.92

Кузьмін О.Є.,
д.е.н., професор, акад. УАН,
директор Інституту економіки і менеджменту
Бублик М.І.,
к.ф.-м.н., доцент, докторант
Національний університет «Львівська політехніка»

КОНЦЕПЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТЕХНОГЕННИХ ЗБИТКІВ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Постановка проблеми. Ефективне використання виробничих фондів, раціональне ресурсне забезпечення та отримання прибутків від господарської діяльності підприємств безпосередньо пов'язані із проблемою економічного оцінювання тих втрат, шкоди й збитків (у натуральних і вартісних формах), які підприємства зазнають у процесі на внаслідок своєї діяльності. В умовах формування нової еволюційної економіки особливого значення набуває також проблема пошуку ефективних методів, моделей та підходів до регулювання техногенних збитків, завданих результатами господарської діяльності основним реципієнтам – населенню, природі, економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначний внесок у формування теорії економічної ефективності функціонування виробничих систем і теорії економічного збитку зробили провідні українські вчені-економісти: О. Амоша, О. Балацький, Б. Буркинський, Я. Витвицький, О. Волков, В. Геєць, Б. Данилишин, М. Денисенко, С. Дорогунцов, С. Ілляшенко, А. Загородній, М. Зверяков, В. Козик, О. Кузьмін, Л. Мельник, Є. Мішенін, І. Недін, П. Орлов, П. Перерва, Й. Петрович, О. Рудченко, І. Синякевич, І. Скворцов, Ю. Стадницький, В. Трегобчук, Ю. Туниця, А. Федорищева, Л. Федулова, С. Харічков, Н. Чухрай, В. Шевчук та ін. Проблемам економічного оцінювання збитку присвятили свої праці закордонні вчені: К. Гофман, Г. Моткин, І. Потравний, Р. Коуз, А. Пігу, В. Леонтьєв та ін. Сформовано концепцію еколого-економічних збитків, завданих навколишньому природному середовищу, її методологічний апарат й інструментарій у системі економіки природокористування і охорони навколишнього середовища тощо. Разом з тим, незважаючи на значну кількість робіт з економіки та управління підприємствами, питання економічного оцінювання та регулювання техногенних збитків, спричинених господарською діяльністю підприємств та наслідками надзвичайних ситуацій техногенного характеру, вивчені недостатньо, а дослідження збиткоутворюючих факторів та втрат, обумовлених використанням існуючих технологій виробництва, врахування потоків виробничих відходів, скидів, викидів та відпрацьованої продукції, тари, упаковки тощо у системі менеджменту підприємства носять фрагментарний характер.

Постановка завдання. Дослідження теоретичних основ та прикладних проблем методології оцінювання техногенних збитків підприємств зумовлює постановку таких цілей: 1) вивчення світового досвіду оцінювання стійкості технологій виробництва щодо забруднення довкілля (викидів, скидів, відходів); 2) пошук ефективних інструментів економічного оцінювання техногенних відходів підприємств та побудова методів їх оцінювання в Україні в рамках теорії еволюційної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток еволюційної економіки автори роботи О.Є. Кузьмін, Ю.І. Сидоров і В.В. Козик [1, с. 73-106] розглядають від інституціональної економіки Т. Веблена в напрямі теорії складності Б. Артура, де обґрунтовують переваги та можливості економічних техноценозів. Неоволюціоністи Пол Девід та Брайан Артур, які розробили теорію зростання повернень, що інакше називають теорією позитивного зворотного зв'язку, стверджують, що успіх компанії залежить від попереднього шляху її розвитку, що англійською звучить як «path dependence». З іншого боку, утворення ценозів характерне всьому Всесвіту, тому економіка не є винятком. Факти утворення економічних техноценозів, наведені в роботі [1, с. 78-89] свідчать, що так само як і біоценоз (сукупність живих

організмів, що населяють певну територію) знищує той вид, який не здатний репродукувати, так і економічний техноценоз призводить до зникнення неефективних підприємств, які не еволюціонують. Як доводять автори [1, с. 78], ключову роль при формуванні техноценозу грає «симбіоз економічних структур», що є формою синергії. Відомими прикладами є симбіоз європейської індустрії, китайський комплекс підприємств з виробництва цукру, спирту, добрив, цементу і паперу, японська концепція Джанкан-гейта суспільства (Junkan-Gata Society), мексиканська екоіндустріальна структура в Матаморосі тощо. Переважно, базовою причиною для виникнення такого індустріального симбіозу є використання відходів одного підприємства як джерело сировини для іншого, та у цьому випадку перше підприємство не отримує жодних переваг, окрім зменшення обсягу відходів.

Підприємство як система на мікрорівні є одночасно підсистемою на макрорівні, тому розвиток таких складних організаційно-виробничих систем є різноплановим та різновекторним, що пов'язано із описом інноваційної, виробничої, постачальницької та збутової діяльності. Як обґрунтовано в роботі [2, с. 12-15], ключову роль при вирішенні класичних проблем використання виробничих потужностей відіграють «методологічні підходи програмно-цільового планування поліпшення їх використання і засади формування економічного механізму їх використання». Сучасні тенденції розвитку національної економіки, як вважають автори роботи [3, с. 222-225] пов'язані з прогнозуванням економічних явищ, що носять еволюційний характер і не завжди можуть бути просто описані традиційними інструментами. Так, для розв'язання проблем оцінювання економічних збитків від забруднення довкілля, впливу шкідливих факторів на економіку, природу й населення, на думку авторів роботи [4, с. 6-25], слід застосовувати сучасні інструменти теорії систем, теорії катастроф, теорії хаосу та концепцію синергетичної взаємодії еволюційних систем. Виникає потреба в пошуку нових підходів і методів для опису реальних економічних процесів організування та самоорганізування господарюючих систем, як підкреслено в [5], на базі застосування у практичній економіці концепцій і моделей, запозичених з нелінійної термодинаміки, теорій фрактального аналізу, самоорганізації, можливостей нечіткої логіки та нейронних систем, здійснивши їх адаптацію до існуючих умов гетеродоксальної економіки.

Саме властивість самоорганізації ще в кінці минулого століття використав С. Бір у роботі [6, с. 222-225] для побудови моделі життєздатності господарюючої системи поряд із властивостями цілісності, пов'язаності всіх елементів та наявністю зворотних зв'язків у ній. Таку систему з управління С. Бір визначив як систему, яка володіє здатністю зберігати і підтримувати самостійне існування до нескінченності. Основною властивістю, як вважають автори роботи [7], соціально-економічних систем, якими є підприємства, що здійснюють свою господарську діяльність під дією зовнішніх впливів, є їх стабільність до цих впливів, а також і до внутрішніх збурень, притаманних будь-яким змінам елементів системи і зв'язкам між ними.

Класичним підходом до визначення стійкості виробничо-господарських систем автори [8] вважають технологічний підхід, де розглядаються зовнішні впливи середовища і внутрішні впливи функціонування основних виробничих фондів (ресурси, обладнання тощо).

Цим же технологічним підходом користуються в структурному підрозділі ООН з охорони навколишнього середовища (UNEP) [9] для оцінювання обсягів (в натуральних та вартісних формах) твердих відходів на рівні підприємства, регіону і національної економіки. У методичному посібнику розглядається два окремих види потоків відходів, які створюють господарюючі системи, один з яких формується завдяки виробництву разом з відходами від науково-дослідних інститутів й очисних споруд, а інший потік утворюється в результаті утримання будівель і персоналу, що включає відходи від обслуговування приміщень, їдалень та в результаті будівництва й знесення.

У свою чергу потік відходів, що формується виробництвом, поділяється на безпечні й небезпечні відходи і залежить від типу продукту (товару чи послуги) і технології виробництва, що і визначає характер відходів, а розмір виробництва й ефективність технології - кількість відходів. Для прогнозування майбутніх обсягів утворення відходів враховуються чинники формування відходів (waste generation factors), які слід визначити, провівши заздалегідь відповідні дослідження. Підхід включає чотири етапи, де на першому визначається перелік галузей економіки відповідно до особливостей їх видів, масштабів і технологій, а також проводиться згрупування галузей, що називають кластеризуванням. На другому етапі збираються статистичні та аналітичні дані, що наводяться для відповідної галузі економіки, якщо ж таких даних немає, то їх досліджують на третьому етапі і визначають як зразок (еталон, стандарт). Четвертий етап пов'язаний з аналізуванням можливих змін в галузях з метою пошуку чинників, які можуть впливати на моделі утворення твердих відходів. Щодо кластеризування галузей, то його слід проводити за списком галузей економіки, який базується на національній системі класифікації, оскільки так забезпечується збір основної інформації щодо типів й особливостей товарів і послуг, їх розмірів і технологій. Особливо цінною є інформація про ефективність технології, тобто щодо співвідношення утворення твердих відходів на вході й виході, що дозволило б кластеризувати промисловість за головними категоріями.

Розглянемо даний підхід оцінювання твердих відходів на прикладі України, де система класифікації переважно базується на кількох рівнях (розрядах) і відповідає вимогам Міжнародної інтегрованої системи статистичних класифікацій (ISIC). Перший рівень охоплює всі галузі економіки,

включаючи також послуги і ті види економічної діяльності, які визначаються як галузь в Україні [10]. Другий рівень або розряд класифікації в Україні, наприклад, для «С – переробна промисловість» визначається широким списком категорій переробної промисловості, серед яких металургійне виробництво, виробництво хімічних речовин і хімічної продукції, виробництво машин і устаткування тощо (табл.1). На першому етапі дослідження перелік галузей економіки повинен щонайменше містити дворівневу класифікацію. Якщо вихідні дані про галузі доступні, то подальша її підкласифікація може бути зроблена, базуючись на розмірі бізнесу (наприклад, малий, середній, великий) та виді технології (сучасна або традиційна).

Таблиця 1

Перелік підсекцій «С – переробна промисловість» в Україні*

№ з/п	Код	Назва підсекцій	Розділи (XX)
0	C	Переробна промисловість	24
1	CA	Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	10-12
2	CB	Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	13-15
3	CC	Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	16-18
4	CD	Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	19
5	CE	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20
6	CF	Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	21
7	CG	Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	22; 23
8	CH	Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	24; 25
9	CI	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	26
10	CJ	Виробництво електричного устаткування	27
11	CK	Виробництво машин і устаткування	28
12	CL	Виробництво транспортних засобів	29; 30
13	CM	Інші види переробної промисловості, ремонт і монтаж машин і устаткування	31-33

*Джерело: дані сформовано за матеріалами [10]

Відповідно до Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД 2010 ДК 009:2010), промисловість розділена між 4 секціями: 1) В – добувна промисловість і розроблення кар'єрів включає добування вугілля, нафти, газу, руд металів, піску, торфу, солі тощо; 2) С – переробна промисловість (див. табл.1); 3) D – постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; 4) E – водопостачання, каналізація, поводження з відходами.

У світі є багато інших способів класифікації промисловості за галузями. Найвідомішими класифікаціями, орієнтованими на ринок, є GICS – Global Industry Classification Standard, тобто Світовий стандарт класифікації промисловості, а також ICB – Industry Classification Benchmark, тобто Стандарт промислової класифікації, що використовують у фінансово-економічних дослідженнях ринку. Ці системи класифікації зазвичай ділять галузі відповідно до аналогічних функцій, ринків та класифікації підприємств з виробництва супутніх товарів. Однак, ООН для класифікації галузей промисловості використовує власну систему ISIC – International Standard Industrial Classification [11], тобто Міжнародна стандартна промислова класифікація, яка вважається основним стандартом класифікації видів економічної діяльності, що застосовується в більшості країн, серед яких Україна (табл.2).

Таблиця 2

Кількісна структура КВЕД за класифікаційними рівнями в Україні

Секція	Назва секції	Розділи (XX)	Групи (XX.X)	Класи (XX.XX)
1	2	3	4	5
A	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	3	13	39
B	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5	10	15
C	Переробна промисловість	24	95	230
D	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	1	3	8
E	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	4	6	9
F	Будівництво	3	9	22
G	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортн. засобів і мотоциклів	3	21	91

продовження табл. 2

1	2	3	4	5
H	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	5	15	23
I	Тимчасове розміщування й організація харчування	2	7	8
J	Інформація та телекомунікації	6	13	26
K	Фінансова та страхова діяльність	3	10	18
L	Операції з нерухомим майном	1	3	4
M	Професійна, наукова та технічна діяльність	7	15	19
N	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	6	19	33
O	Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1	3	9
P	Освіта	1	6	11
Q	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3	9	12
R	Мистецтво, розваги та відпочинок	4	5	15
S	Надання інших видів послуг	3	6	19
T	Діяльність домашніх господарств	2	3	3
U	Діяльність екстериторіальних організацій і органів	1	1	1
	Всього - 21	88	272	615

Джерело: [10]

Для прикладу, галузева класифікація національної господарської діяльності в Китаї наведена у таблиці 3.

Далі з другого етапу для другого рівня класифікації економічної діяльності «СК – Виробництво машин і устаткування» переходимо до третього етапу і збираємо відповідні дані про типи й особливості вироблених товарів і послуг, їх обсяг і технології, які для цього застосовуються. На завершенні цього етапу розраховуємо еталонні (стандартні) характеристики потоків відходів відповідно до технологій виробництва.

Таблиця 3

Система класифікації промисловості в Китаї*

Секція		Відділення	Групи	Класи
A	Сільське господарство, лісове господарство, тваринництво, землеробство і вилов риби	5	18	38
B	Гірничо-видобувна промисловість	6	15	33
C	Переробна промисловість	30	169	482
D	Виробництво і розподіл електрики, газу і води	3	7	10
E	Будівництво	4	7	11
F	Рух, транспорт, складська діяльність і пошта	9	24	37
G	Передача інформації, комп'ютерні послуги і ПЗ	3	10	14
H	Оптова і роздрібна торгівля	2	18	93
I	Готельний і ресторанный бізнес	2	7	7
J	Фінанси	4	16	16
K	Нерухоме майно	1	4	4
L	Оренда і ділові послуги	2	11	27
M	Наукові дослідження, технічне обслуговування і геологічна діяльність	4	19	23
N	Управління охороною вод, природи і соціальний захист	3	8	18
O	Резидентні послуги і інші послуги	2	12	16
P	Освіта	1	5	13
Q	Санітарія, соціальне страхування і соціальна допомога	3	11	17
R	Культура, спорт і розваги	5	22	29
S	Державне управління і соціальна організація	5	12	24
T	Міжнародні організації	1	1	1
	Всього – 20	95	396	913

**Джерело: дані сформовано за матеріалами [11]*

На останньому етапі аналізуємо можливі зміни в обсягах відходів для кожної галузі з метою їх об'єднання у чинники, які можуть впливати на моделі формування потоків твердих відходів. Не було б жодних проблем з оцінюванням техногенних збитків, коли б в Україні проводився розрахунок ефективності технологій щодо відходів, тобто визначалося співвідношення утворення твердих відходів на вході й виході виробничого процесу.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, методологію оцінювання техногенних збитків підприємств слід будувати на засадах і принципах еволюційної економіки, де ключову роль відіграє

самоорганізація економічних організаційних систем. У результаті проведеного аналізу існуючих підходів до оцінювання техногенних збитків підприємств, слід застосувати сучасний статистичний інструментарій для вивчення, збирання й аналізування даних у різних секторах національної економіки для побудови концепції методології оцінювання техногенних збитків підприємств.

Перспектива подальших досліджень пов'язана із формуванням сучасного апарату оцінювання техногенних збитків у різних секторах національної економіки.

Література

1. Кузьмін О.Є. Досягнення і проблеми еволюційної економіки: монографія [О.Є. Кузьмін, Ю.І. Сидоров, В.В. Козик]. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 252 с.
2. Петрович Й.М. Управління діяльністю організаційно-виробничих систем : навч. посіб. / Й.М. Петрович. – К. : Знання, 2013. – 510 с.
3. Кузьмін О.Є. Національна економіка : навч.-метод. посіб. [О.Є. Кузьмін, У.І. Когут, І.С. Процик, Г.Л. Вербицька]; Друге вид., перероб. і доп. / За заг. ред. О.Є. Кузьміна. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 308 с.
4. Мороз О.В. Економічна ідентифікація параметрів стійкості та ризикованості функціонування господарських систем : монографія. / О.В. Мороз, А.О. Свентух. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 168 с.
5. Кузьмін О.Є. Техногенні збитки промислових підприємств: зовнішнє середовище / О.Є. Кузьмін, М.І. Бублик // Збірник наукових праць ХКТЕІ. – Хмельницький: Хмельницький державний центр науки, інновацій та інформатизації. – 2012. – № 3. – С. 39-47.
6. Бир С. Мозг фірми / С. Бир; пер. с англ. – М.: Радио и связь, 1993. – 416 с.
7. Сергєєва Л.Н. Концепція моделювання стійкості життєздатної соціально-економічної системи / Сергєєва Л.Н., Бакурова А.В. // Економічна кібернетика. – 2009. – № 1-2 (55-56). – С. 36-42.
8. Полякова О.Ю. Моделирование системных характеристик в экономике : уч. пособие / О.Ю. Полякова, А.В. Милов. – Х. : Издательский дом «ИНЖЕК», 2004. – 204 с.
9. Developing Integrated Solid Waste Management Plan Training Manual. Volume 1. Waste Characterization and Quantification with Projections for Future // United Nations Environmental Programme Division of Technology, Industry and Economics International Environmental Technology Centre. – Japan: Osaka/Shiga. – 2009. – 77 p.
10. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010. – Наказ Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 457 (v0457609-10). – Київ, 2010. – 44 с.
11. Chinese Industrial Classification System, GB/T4754-2002. Basic construction of Industrial Classification for National Economic Activities, GB/T4754-2002. – 72 p.

УДК 504.33:338.24

Химинець В.В.,
*к.е.н., доцент кафедри міжнародних
економічних відносин та міжнародного бізнесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

МЕХАНІЗМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Постановка проблеми та її актуальність. Розв'язати створені людством упродовж тисячоліть проблеми через розробку і впровадження екологічно чистих і ресурсозберігаючих технологій вже неможливо. Зумовлено це тим, що за останні десятиліття внаслідок демографічного вибуху і росту урбанізованих потреб кожної людини, загальна величина природної продукції, яку споживає людство, зросла в десятки, а в окремих випадках в сотні разів. У той же час, можливості природи – вичерпні. В розділеному на багатих і бідних світі точиться неперервна боротьба за розподіл природних багатств, яка з роками набуває все більших масштабів і в недалекому майбутньому може набути навіть характеру внутрішньовидової боротьби за існування.

У зв'язку з цим, настав час докорінної зміни пріоритетів економічного розвитку – висхідний розвиток регіонів стає не стільки інструментом забезпечення загальнонаціонального добробуту, скільки стратегічною метою при забезпеченні сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процесам дослідження механізмів, спрямованих на реалізацію концепції сталого розвитку, присвячено багато наукових праць українських (З.С. Варналія, З.В. Герасимчук, С.І. Дорогунцова, Л.Г. Мельника, Т.Л., Миронової, Г.В. Саєнка, Д.М. Стеценка, В.М. Трегубчука Ю.Ю. Туниці та ін.) та зарубіжних (Роберта Костанзи, Германа Дейлі, Джоша Фарлея та ін.) вчених. Однак, до цього часу не створено науково-методологічних засад щодо механізмів реалізації сталого розвитку на регіональному рівні, відсутні чіткі програми дій владних структур, спрямовані на реалізацію концепції сталого розвитку, належні природоохоронні механізми для забезпечення екологічних й економічних прав та обов'язків громадян.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз основних еколого-економічних та соціальних проблем, виявлення причин, що заважають успішному розвитку регіону та розробка на цій основі механізмів запровадження та стимулювання сталого розвитку Карпатського регіону України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновизнано, що гірські регіони становлять виняткову природну, соціально-економічну та етно-культурну спадщину людства, є незамінним джерелом природних ресурсів, регенерації повітря і води та одним із основних кліматоутворюючих факторів на планеті Земля.

Україна переживає етап багатопланових перетворень, які охоплюють усі сфери суспільного життя. Специфіка сьогодення періоду якраз і полягає в тому, що ефективність нових важелів ринкового регулювання нівелюється ще досить сильними позиціями старих форм економічних відносин, що суттєво знижує стійкість економічної системи та результативність її функціонування.

В загальному, Карпатський регіон (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська і Чернівецька області) займає площу в 56,6 тис. км² (або 9,4% території України), де проживають 6,5 млн. чол. (або 12% її населення). Значну частину цієї території займають Українські Карпати — унікальна гірська екосистема на заході нашої держави. Через низку об'єктивних і суб'єктивних причин намітилися (а в останні роки — поглибилися) тенденції до погіршення еколого-економічного стану в регіоні: розбалансовано господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення в його гірській і рівнинній частинах, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат. Щорічно за межі України у пошуках роботи виїжджає значна частина працездатного населення вказаних областей (за різними оцінками за межами України працює 4,0-5,5 млн. чол. — в основному, вихідці із Західної України).

Еколого-економічні проблеми. Останні дослідження екологічної ситуації вказують на те, що для всіх областей Карпатського регіону характерними є істотна антропогенна трансформованість ландшафтів і значна забрудненість середовища. Хоча, на відміну від інших регіонів України, (таких, як Донбас, Придніпров'я), поширення забруднення немає тут загального, площинного характеру. Однак у деяких його місцях сформувалися стабільні вогнища загрозливого екологічного стану (наприклад, у межах Дрогобицької агломерації — Дрогобич, Борислав, Стебник, Трускавець, де розвинуті гірничохімічна, нафтопереробна, лакофарбова та інші галузі промисловості, ставлять під загрозу розвиток рекреаційного господарства; аналогічна ситуація склалася і в межах Львівсько-Волинського вугільного басейну, в зонах впливу яворівського і роздольського ВО «Сірка», калуського ВО «Оріана»).

Внаслідок порушення режиму виробничих процесів, у Карпатському регіоні значно зросла загроза виникнення екологічно небезпечних технологічних аварій і катастроф. Крім того, треба рахуватися і з тим, що майже четверта частина його населення проживає в зонах з підвищеним екологічним ризиком функціонування промислових об'єктів, яких у регіоні майже три сотні. За забрудненістю повітря і вод Карпатський регіон займає 4-е, а за забрудненістю ґрунтів мінеральними добривами і пестицидами — відповідно, 1-е і 2-е місця в Україні. Відносно висока забрудненість повітря зумовлена наявністю на його території значної кількості хімічно-агресивних та сировинно-видобувних виробництв. До іншої групи концентрованих шкідливих речовин належать великі міста регіону, де викиди автотранспорту становлять 60-70% їх загальної кількості. З огляду на відносно невелику площу міст Карпатського регіону та їх історично щільну забудову, тут вплив цього фактора може бути значно більшим ніж в індустріальних, але значно просторіших містах Сходу і Півдня України [6; 7].

Занепокоєння вчених викликає висока забрудненість ґрунтів регіону мінеральними добривами і пестицидами, якій значною мірою сприяє галузева спеціалізація його сільського господарства на виробництві овочів і технічних культур, а особливо — деяких ранніх сортів овочів і фруктів (ранні сорти капусти, помідор, перцю, суниці тощо - Закарпаття).

Історично сформований дефіцит надійних джерел водозабезпечення зумовив відсутність у Карпатському регіоні великих водомістких виробництв (металургія, хімія, гідроенергетика). Це до певної міри пов'язане з відносно низьким показником забрудненості води на його території порівняно з середнім по Україні. Так, щорічне споживання води в Карпатському регіоні досягає порядку 1,2 млрд. м³ (що становить тільки 3,6% від загальнодержавного використання), а обсяг оборотної та послідовно використовуваної води є вищим ніж у середньому по Україні (90% в Карпатському регіоні проти 80% по Україні).

Для Карпатського регіону надзвичайно гострою є проблема гірських районів, котрі повинні мати спеціальний статус, яким законодавчо закріплювалися необхідні пільги і соціальні гарантії їх жителям. У

цьому зв'язку дуже важливе значення має прийнятий Верховною Радою Закон України «Про статус гірських населених пунктів України» (Закон України № 56/95 від 15.02.1995 р.) та прийняття Державної програми соціально-економічного розвитку Карпатського регіону, розроблену Інститутом регіональних досліджень НАН України разом з Міністерством економіки України та виконавчими структурами обласних рад Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської і Чернівецької областей.

Невиправданій великій шкоді довкіллю Карпатського регіону наносить варварське відношення до основного природного багатства – лісів. Науково необґрунтовані великі рубки лісу в останні століття привели до зменшення їх площ, порушили вікову структуру, зменшили природний приріст деревини, нанесли шкоду водоутворюючій системі, стали причиною частих стихійних лих (повені, зсуви, селеві потоки, змив родючого ґрунту, буреломи тощо). Поступово Карпатський регіон з "перлини Європи" перетворився в екологічно усереднений регіон техногенно забрудненої України [8; 13].

Сучасна наука стверджує, що загальна рівновага на території, типу Карпатського регіону, їх цілісність і поступовий соціально-економічний розвиток можуть бути забезпечені лише за умови активізації регіональних особливостей та розширення прав і обов'язків регіонів у розвитку продуктивних сил та розбудові соціальної сфери. Це пов'язано з глибокими диспропорціями в соціально-економічному розвитку складових вказаного гірського утворення як у сфері матеріального виробництва, так і в соціальній сфері, специфіці розселення етносу, та обумовлено відмінностями в ресурсному, виробничому, інтелектуальному і культурному потенціалах територій, які входять до Карпатського регіону [6; 13].

Концептуальні підходи до сталого розвитку. Для розбудови демократичного суспільства та утвердження соціально орієнтованої економіки особливого значення набувають механізми запровадження та стимулювання сталого розвитку, що створює передумови набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі.

В концепції сталого розвитку суспільства, орієнтованого на оптимальне задоволення потреб людей, забезпечення достатньої якості життя, раціонального використання природних ресурсів і збереження довкілля, основна увага акцентується на створенні таких передумов [13; 14]:

- політична система має забезпечити участь широкої громадськості у прийнятті всіх важливих рішень;
- економічна система повинна вміти організувати розширене виробництво та науково-технічний прогрес на власній основі і забезпечувати збереження еколого-ресурсної бази;
- соціальна система покликана знімати напруження, що виникають в процесі економічного розвитку;
- технологічна система повинна стимулювати постійний і ефективний пошук нових оптимальних рішень;
- владна структура має мати гнучкий характер і бути здатною до самокорекцій та самовдосконалення;
- міжнародна система повинна сприяти розвитку торгових та фінансових зв'язків на взаємовигідній основі.

На Всесвітній екологічній конференції з природного середовища й розвитку, яка відбулася в Ріо-де-Жанейро у червні 1992 року, визначено і прийнято 27 загальних принципів, дотримання яких є обов'язковою умовою переходу суспільства до сталого розвитку. В їх основу, згідно прийнятої "Програми дій", мають бути закладені наступні обов'язкові правила [8, 13]:

- забезпечення психічного розвитку та здоров'я людини с основним завданням життєдіяльності кожного суспільства;
- визначення розумної й достатньої межі задоволення власних матеріальних потреб людини;
- прагнення охороняти основні екосистеми Землі та опанувати знаннями про управління природними ресурсами;
- прийняття концепції відкритої економічної системи та засад справедливої торгівлі;
- узгодження національних екологічних політик та створення міжнародних проєкологічних структур;
- розвиток прав й активності громадян.

Основною метою Карпатського регіону при запровадженні концепції сталого розвитку має стати прагнення створити умови для збалансованого розвитку територій, які входять до складу цього міжобласного утворення та збереження здоров'я людей, які проживають на вказаних територіях.

Для формування умов сталого розвитку Карпатського регіону необхідно зосередитися на реалізації таких пріоритетних складових, як [13; 14]:

- економічна – передбачає ефективне використання всіх видів ресурсів, орієнтованих на зниження або усунення тиску на природні екосистеми;
- екологічна – як шлях відновлення первинного стану природного середовища, збереження його на цьому рівні, реалізація заходів до максимально можливого поліпшення;
- соціальна – передбачає підвищення добробуту і якості життя людини, збереження її здоров'я.

Концентрація на цих пріоритетних складових сприятиме посиленню координації дій органів державної влади, місцевих громад, неурядових структур, підприємств різних форм власності під час вирішення проблем охорони довкілля та структурної перебудови економіки на даній території.

Регіональна еколого-економічна політика. У сьгоднішніх умовах регіональна політика стає вагомим інструментом просторового регулювання соціально-економічного розвитку особливо в тих сферах, де дія ринкових важелів обмежена (соціальна, еколого-економічна, науково-технічна). Регіональну еколого-економічну політику визначають як систему цілей і дій, спрямованих на реалізацію інтересів держави стосовно регіонів та внутрішніх інтересів самих регіонів за допомогою методів, що враховують історичну, етнічну, соціальну, економічну та екологічну специфіку територій. Основним завданням регіональної політики є розроблення загальної стратегії й тактики узгодженого розвитку суб'єктів господарювання в інтересах прогресу всіх сторін регіонального життя й регіону в цілому. Її друге завдання – реалізація розроблених стратегії й тактики через свої особливі інститути і за допомогою своїх особливих методів [4; 10].

В основу регіональної еколого-економічної політики закладають [10]:

- пріоритет загальнонаціональних інтересів – дії всіх суб'єктів регіональної політики потрібно спрямовувати на зміцнення державності України, збереження її територіальної цілісності;

- законодавче забезпечення прав і повноважень суб'єктів регіональної політики. Політика стосовно регіонів і політика самих регіонів повинна бути регламентована нормативно-правовою базою, дотримання вимог якої є обов'язковою умовою регулювання взаємовідносин між усіма учасниками процесу;

- поєднання інтересів. Поточні та стратегічні завдання регіональної політики повинні враховувати державні, регіональні та місцеві інтереси, а її практичне здійснення має усувати можливі суперечності між ними;

- врахування особливостей регіонів. Це означає потребу диференційованого підходу до регулювання регіональних процесів з урахуванням історичної, природної, соціальної, демографічної та економічної специфіки територій;

- збалансування критеріїв соціальної справедливості та загальнонаціональної ефективності. Вибір методів і форм державної селективної підтримки окремих територій повинен бути спрямований на вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів;

- принцип партнерства, який передбачає необхідність налагодження тісного співробітництва між органами державної влади всіх рівнів та органами місцевого самоврядування, забезпечення політичної стабільності й суспільної злагоди у процесі здійснення національної політики.

Ключове місце у формуванні основ раціональної регіональної політики посідає й питання оптимізації суспільних потреб як основного рушія розвитку виробництва, котре, у свою чергу, є найбільшим дестабілізаційним фактором екологічної рівноваги. Іншими словами, ідеологія сталого розвитку як глобальна доктрина, ставить перед регіонами завдання зберегти навколишнє середовище, шляхом оптимізації суспільних потреб і забезпечення адекватного їм соціально-економічного розвитку.

Механізми запровадження та стимулювання сталим розвитком. Для втілення в життя стратегії сталого розвитку Карпатського регіону необхідно мати такий механізм, який спирається на внутрішні й зовнішні економічні інтереси країни та регіону. Зумовлене це тим, що основною рушійною силою сучасної держави є регіони і тільки комплексність їх розвитку дає змогу забезпечити прогрес у кожній ланці господарства і життєдіяльності людей.

В загальному механізмі стратегії сталого розвитку регіону прийнято виділяти такі напрями його розвитку, як: правові, організаційні, фінансові, економіко-інноваційні, соціальні, екологічні та інформаційні [2; 13]:

- правовий механізм – нормативно-правове забезпечення; інституційне забезпечення; забезпечення відповідальності центральних і місцевих органів влади;

- організаційний механізм – розробка стратегій розвитку регіонів; система управління стратегічним розвитком; централізація і децентралізація державної влади;

- фінансовий механізм – залучення бюджетних та позабюджетних коштів на виконання державних та регіональних програм впровадження ідей сталого розвитку; удосконалення фінансово-бюджетних відносин; вироблення критеріїв надання державної підтримки;

- економіко-інвестиційний – поліпшення інвестиційного клімату; впровадження кластерного підходу для забезпечення інноваційного розвитку виробництва; реалізація заходів розвитку регіону в напрямі інноваційно-інвестиційного, високотехнологічного, ресурсозберігаючого й екологічно безпечного виробництва; впровадження заходів раціонального природокористування;

- екологічний механізм – екологічна паспортизація; впровадження інноваційних екологічних технологій; екологічне страхування; популяризація екологічної освіти;

- соціальний механізм – запровадження соціальних стандартів; підвищення рівня і якості життя; оптимальна мережа соціальної інфраструктури; реалізація програм зайнятості;

- інформаційний механізм – автоматизація систем господарського управління; регулювання регіональних систем; проведення соціального моніторингу; всебічна інформатизація населення.

Нормативно-правовою базою для розроблення регіональних стратегій розвитку в Україні є Конституція України, Закони України "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про місцеві державні адміністрації", "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України", Концепція державної регіональної політики, відповідні акти Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативні акти центральних та місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування відповідного регіону. Стратегії регіонального розвитку пов'язані з такими важливими і складними процесами, як формування ринкових відносин, розвиток нових форм власності, пріоритетний соціальний розвиток, екологічний стан, демографічна ситуація та інші [4; 9].

Висхідний розвиток економіки можливий за умов її інноваційної спрямованості, коли, поряд із врахуванням специфічних особливостей регіону та менталітету населення, вона стане основою для вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем у суспільстві. Тому економіко-інноваційний механізм передбачає застосування такої сукупності заходів, які б найефективніше сприяли подоланню проблем і спрямовували розвиток регіону в напрямі інноваційно-інвестиційного, високотехнологічного, ресурсо-ощадного й екологічно-безпечного виробництва.

Організаційний механізм сталого розвитку Карпатського регіону має базуватися на тому, щоб територіальні органи були зацікавлені в ефективній роботі всіх підприємств території, незалежно від форми власності, а останні мали відчутну віддачу від комплексності розвитку. Організаційне забезпечення реалізації стратегії передбачає нову систему управління стратегічним розвитком, створення цільової організаційної структури – міжвідомчого органу з реалізації стратегії, покликаної забезпечити консолідацію зусиль різних рівнів управління, приватного сектору і громадськості, а також контроль за реалізацією стратегії з боку перерахованих сторін. Тому першочерговою умовою ефективного державного управління є оптимальне розмежування повноважень між центром і органами місцевого самоврядування.

Важливим аспектом фінансового механізму є удосконалення фінансово-бюджетних відносин між центром і областями, які входять до складу Карпатського регіону, вироблення критеріїв і механізмів надання державної підтримки, виконання завдань та пріоритетні напрями стратегії фінансуватимуться за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел. Під час фінансування заходів з реалізації стратегії сталого розвитку усі виконавці повинні забезпечити виконання запланованих завдань з максимальною результативністю та ефективністю у їх використанні.

Пріоритетним є формування фінансових джерел на основі державно-приватного партнерства. Державна фінансова підтримка регіонального розвитку розглядається як одночасне фінансування з державного та місцевого бюджетів. При цьому обсяг коштів з місцевих бюджетів має не зменшуватися у разі фінансування визначених державою пріоритетів у регіональному розвитку. Частка участі місцевих бюджетів у реалізації стратегії визначатиметься з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку регіону.

Соціальний механізм має сприяти створенню умов для підвищення рівня і якості життя населення Карпатського регіону через запровадження соціальних стандартів, формування оптимальної мережі закладів соціальної інфраструктури, спрямування інвестицій у їх подальший розвиток і підвищення якості послуг. Індикаторами соціальної орієнтації розвитку регіону треба вважати динаміку реального рівня споживання соціальних благ, народжуваність і смертність, фізичне та духовне здоров'я населення, тривалість життя тощо. Соціальну орієнтацію регіонального розвитку треба оцінювати і забезпечувати з урахуванням ідей сталості та збалансованості [3; 9].

Виходячи з цього, нами розроблена конструктивна схема управління сталим розвитком регіону (області) на основі формування регіональної компанії управління, яка б функціонувала за відповідною смисловою схемою. Регіональна компанія управління сталим розвитком (РКУ СР) – це об'єднання спеціалістів з різних сфер діяльності: юристів, економістів, фінансистів, інженерів, екологів, менеджерів та інших. Головною метою РКУ СР є організація реального управління державним майном і, як результат, отримання прибутку та поповнення бюджету області, а також формування і супроводження регіонального замовлення на сталий розвиток. Одним із основних завдань цієї структури є управління підприємствами і організаціями області, які працюють у цій сфері, через механізми дольового капіталу.

Реалізацію функцій РКУ СР пропонується здійснювати у відповідності із існуючим законодавством та під контролем зацікавлених структурних підрозділів обласної державної адміністрації. Крім того, до завдань діяльності Регіональної управлінської компанії сталим розвитком відносяться: формування і проведення єдиної політики сталого розвитку у відношенні до підприємств-виробників, наукової та технічної політики на території Закарпатської області, підвищення ефективності за рахунок реального управління промисловим комплексом області при участі в уставних капіталах суб'єктів господарювання. Принципова структурна схема Регіональної компанії управління сталим розвитком подана на рис.1.

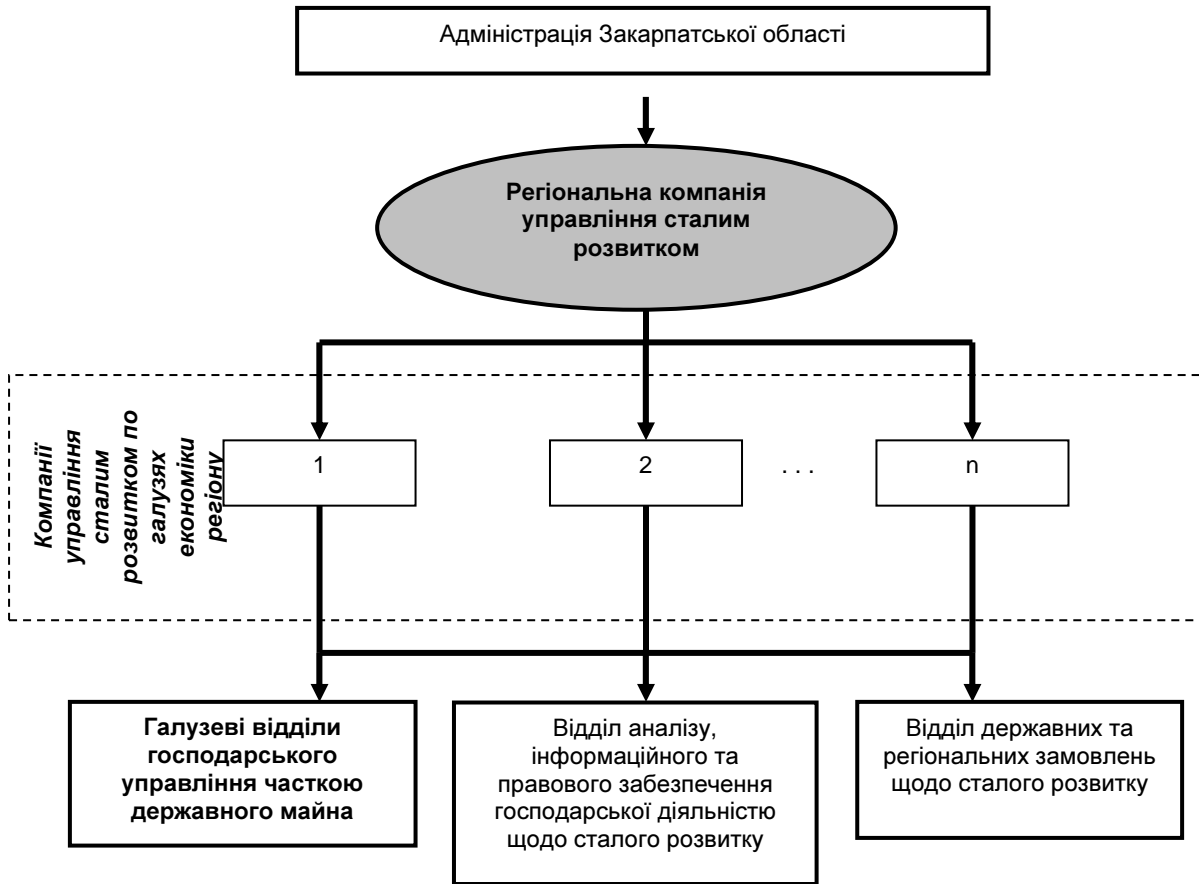

Рис. 1. Структурна схема Регіональної компанії управління сталим розвитком

Джерело: розробка автора

Такі регіональні компанії мали б діяти у всіх областях Карпатського регіону, а їх роботою мала б координувати відповідна міжобласна регіональна компанія.

Управління сталим розвитком територіальної громади. Управління територіальною громадою є, як правило, процесом оптимізації розвитку складної, соціально-демографічної, економічної, просторової, екологічної, містобудівної системи. Процес управління сталим розвитком територіальної громади повинен розглядати територіальну громаду не тільки як функціонування взаємозалежних блоків – економіка, населення, природне середовище, просторові зв'язки та інше, але й як схему економічних відносин території в системі регіональної та національної економіки й природокористування. Важливе значення набувають регіональні міжгалузеві баланси, методологічно і інформаційно сумісні з міжгалузевими балансами країни. Також можуть бути використані методи економічного моделювання, котре здатне відбивати структуру, взаємозв'язки, закономірності процесів, що відбуваються не лише в територіальних громадах, але й регіонах або країні в цілому.

У цьому випадку, як показує зарубіжний та вітчизняний досвід, найбільш ефективним інструментом майбутнього розвитку території стає процес стратегічного планування та стратегічного управління сталим розвитком. Формування стратегії розвитку території в першу чергу приводить до проведення реальної діагностики еколого-економічного стану на відповідній території, дає змогу територіальній громаді визначити свої позитивні сторони і недоліки, насамперед ресурсний потенціал та конкурентоспроможність. Процес опрацювання стратегії сталого розвитку територіальної громади:

- окреслює цілі і мету майбутнього стану території, її екологічних, соціальних, культурних та освітніх характеристик;
- ідентифікує тенденції та проблеми, котрі мають вплив на конкурентоздатність і сталість розвитку території та територіальної громади;
- зберігає характерну ідентичність та цінності території в процесі політичних, соціальних і економічних змін;
- оптимізує інфраструктуру території та регуляційну політику і стимулює подальший економічний розвиток;
- веде до покращення умов розвитку підприємництва, створення нових робочих місць та подальшого економічного зростання;

- заохочує громадян до активної участі в процесі прийняття рішень та їх реалізації;
- сприяє залученню інвестиційних ресурсів для розвитку території.

У цьому контексті надзвичайно важливо організувати ефективну інформаційну взаємодію органів влади і територіальної громади (або громадськості), що забезпечує легітимність всіх рішень влади. Громадськість, у свою чергу, впливає на процес планування, приймає участь у виконанні програм розвитку, контролює певну діяльність влади. Участь громадськості напряму пов'язана із розвитком основ громадянського суспільства – громад, спроможних вирішувати складні проблеми на основі спільного бачення, відчуття приналежності і позитивної налаштованості, визнання цінності багатоманітності та розвитку мереж взаємодії.

Інституційне забезпечення. Для більшості регіонів України властивий низький рівень стимулювання сталого розвитку регіону. Однією з причин такого стану є недостатність інституційного забезпечення та відсутність дієвих механізмів запровадження і стимулювання сталого розвитку регіону.

Під інституційним забезпеченням стимулювання сталого розвитку регіону слід вважати цілеспрямований систематичний вплив державних органів влади, спрямований на забезпечення високих соціальних, економічних та екологічних стандартів існування населення. Цей вплив полягає у використанні нормативно-правової бази та інформаційної бази, а також використовує програмно-технічні комплекси з управління даними [3; 5].

До інституційних інструментів стимулювання сталого розвитку регіону можна віднести:

- державне замовлення на високоефективні в екологічному та соціальному плані регіональні проекти і технології – визначення переліку пріоритетних соціально-екологічних проектів, розвиток високотехнологічного, енергоощадного, екологічно безпечного та соціально орієнтованого виробництва;

- регіональне прикордонне співробітництво у галузі сталого розвитку – транскордонна регіональна співпраця у соціальній, економічній та екологічній сферах. Даний інструмент забезпечить розширення співробітництва регіонів України з регіонами сусідніх країн у соціальній, економічній та екологічній сферах, сприяючи досягненню сталого розвитку. Цей напрямок діяльності є особливо актуальним для Карпатського регіону, який входить до складу Карпатського Єврорегіону і ефективно працює на євроінтеграційну політику України.

В цілому інституційні інструменти стимулювання сталого розвитку регіону направлені на залучення додаткових коштів до регіону для реалізації різноманітних програм та проектів в контексті досягнення сталого розвитку регіону, забезпечуючи при цьому потужну протидію внутрішнім і зовнішнім загрозам регіону у соціальній, економічній та екологічній сферах [1].

Висновки з даного дослідження. Стратегія сталого еколого-економічного розвитку Карпатського регіону мала б передбачати, що продуктивні сили, структура економіки, спеціалізація та розміщення виробництв в сучасних умовах повинні якнайтісніше узгоджуватися з наявними ресурсами, продуктивним, відтворювальним і асиміляційним потенціалом навколишнього природного середовища всіх територій, які входять до складу Карпатського регіону. Більше того, рівень та характер використання природних ресурсів, насамперед земельних, водних і мінерально-сировинних, масштаби й напрями вкладення грошей та капіталів, орієнтація техніко-технологічного та організаційного прогресу мають бути узгоджені не лише з поточними, а й з перспективними потребами населення всіх територій, які входять до складу Карпатського регіону [13; 14].

Література

1. Бутов А.М. Інноваційна діяльність регіону: теоретичний аспект / А.М. Бутов // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 160-166.
2. Ватченко О.Б. Механізм сталого розвитку регіонів / О.Б. Ватченко, В.М. Ільченко // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.19. – С. 205-212.
3. Генціаж Я. Інституційні механізми регіонального розвитку України: шлях до майбутнього / Я. Генціаж, М. Гнидюк // Збірник наукових праць УАДУ. – К. : Вид-во УАДУ. – 2002. – Вип. 2, ч. 1. – С. 66-73.
4. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович. – Луцьк: Вид-во ЛДТУ, 2002. – 248 с.
5. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року / Постанова Кабінету Міністрів України № 1001 від 21 липня 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-p>
6. Долішній М. Регіональна соціально-економічна політика / М. Долішній // Регіональна економіка. – 1997. – № 2. – С.16-27.
7. Долішній М. Карпатський регіон у контексті державної економічної політики: оцінка стану і стратегія розвитку / М. Долішній, В. Кравців // Економіка України. – 1995. – № 8. – С.24-35.
8. Дорогунцов С. Сталий розвиток: траєкторія можливостей та обмежень / С. Дорогунцов, О. Ральчук // Вісник НАН України. – 2000. – № 8. – С. 3-14.

9. Миронова Т.Л. Социально-экономическое развитие региона: диагностика и территориальное планирование : монографія / Т.Л. Миронова. – Симферополь: Изд-во КРП "Крымучпедгиз", 2008. – 460 с.
10. Региони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З.С. Варналія. – К. : Вид-во "Знання України", 2005. – 498 с.
11. Саєнко Г.В. На шляху до сталого розвитку економіки: господарський механізм взаємодії / Г.В. Саєнко, О.О. Палаїка. – Донецьк: Вид-во ДонДУЕТ ім. Туган-Барановського, 2005. – 928 с.
12. Трегобчук В.М. Концепція сталого розвитку для України / В.М. Трегобчук // Вісник Національної академії наук України: загальнонауков. та громадсько-політичний журнал. – 2002. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2002-02/7.htm>.
13. Химинець В.В. Еколого-економічні засади сталого розвитку Закарпаття : монографія / В.В. Химинець. – Ужгород, 2004. – 212 с.
14. Химинець В.В. Регіональні аспекти сталого еколого-економічного розвитку / В.В. Химинець // Збірник наукових праць: Системні методи управління та метрологічного забезпечення виробництва. – Ужгород. – 2001. – С.148-153.

УДК 332.2; 332.33

Хомюк Н.Л.,
аспірант¹

Національний університет
господарства і природокористування

СУТНІСТЬ ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Постановка проблеми. Земельні ресурси є важливою частиною природних ресурсів, основним засобом виробництва в сільському господарстві, а також просторовою базою для розміщення підприємств усіх галузей народного господарства. У сільському господарстві земля виступає як предмет, так і засобом праці. Особливостями землі є її територіальна обмеженість, незамінність, стабільність просторового розміщення, здатність до відтворення родючості та ін. Раціональне використання земельних ресурсів знаходиться в центрі уваги не тільки в Україні, але й в усьому світі. Увага до проблеми викликана зростанням тенденції забруднення довкілля, погіршенням екологічного стану навколишнього середовища, в тому числі і земельних ресурсів. Чим інтенсивніше використовуються земельні ресурси, тим ощадливіше необхідно до них ставитись. Тому раціональне використання земельних ресурсів є одним з найактуальніших завдань нашого часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам сутності і раціонального використання земельних ресурсів присвячено багато праць відомих вчених-економістів: О.І. Бочко, Г.З. Бриндзя, Т.М. Прядка. Однак безліч аспектів цієї проблематики залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності землі та необхідності раціонального використання земельних ресурсів.

Відповідно до цієї мети завданнями статті є:

- уточнити сутність землі та земельних ресурсів;
- висвітлити значення поняття землі у різних галузях народного господарства;
- охарактеризувати особливості земельних ресурсів як засобу виробництва;
- обґрунтувати необхідність раціонального використання земельних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для українського народу земля завжди мала величезну цінність. Про значення землі говорить і те, що вона не є продуктом людської праці, а створена природою, і тому за бажанням людини не можна збільшити її запаси. Саме тому в Конституції України (ст. 14), Земельному кодексі України (ст. 1), Цивільному кодексі України (ст. 373) йдеться про те, що земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави [1; 2; 3]. Також законодавством гарантується право власності на землю, і під час її використання громадяни не можуть завдавати шкоди природним якимось землі.

Давайте розглянемо трактування терміну "земля" в українському законодавстві. В ЗУ "Про охорону земель" (ст. 1) вказано, що земля – поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та

¹ Науковий керівник: Павлов В.І., д.е.н., професор

іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею [5]. ГОСТ 26640-85 містить інше визначення: земля – найважливіша частина навколишнього природного середовища, що характеризується простором, рельєфом, кліматом, ґрунтовим покривом, рослинністю, надрами, водами, є основним засобом виробництва у сільському і лісовому господарствах, а також просторовою базою для розміщення підприємств та організацій всіх галузей національного господарства [4].

Поняття земельних ресурсів має вужче значення, ніж поняття земля, і є безпосередньо пов'язаним із господарською діяльністю людини. Це підтверджується трактування терміну “земельні ресурси” у законодавстві. В ЗУ “Про охорону земель” вказано, що земельні ресурси – це сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва у сільському та лісовому господарстві [5]. ГОСТ 26640-85 містить інше визначення: “земельні ресурси – землі, які використовуються або можуть бути використані в галузях національного господарства” [4].

Багатовікова практика говорить про те, що головними джерелами процвітання будь-якої держави є її земельні ресурси. Земельні ресурси відіграють важливу роль в існуванні нашої планети і обумовлюють функціонування інших природних ресурсів, а саме – рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод.

Проте значення земельних ресурсів в різних галузях виробництва є неоднаковим. В промисловості, транспорті, будівництві земельні ресурси є лише базою для розташування підприємств. В таких організаціях основну увагу приділяють площі, місцю розташування, тобто віддаленості від місць збуту, рельєфу. У добувній промисловості значення землі зростає, оскільки в її надрах знаходяться усі корисні копалини. Однак, найбільше значення земельні ресурси мають у сільському і лісовому господарствах. Тут земля виступає і предметом, і засобом праці. Земельні ресурси виступають предметом праці, коли людина обробляє ґрунт, засіває і збирає урожай. А коли людина використовує фізичні, хімічні та механічні властивості землі, тобто впливає на рослини, збільшуючи обсяги урожаю, земля виступає як засіб виробництва.

Як засіб виробництва земельні ресурси (земля) мають низку особливостей:

1. Земля не є продуктом людської праці, а створена самою природою і виникла багато тисяч років тому. За дослідженнями вчених, на створення 1 см шару ґрунту необхідно близько 50-100 років.
2. Земельні ресурси територіально обмежені і характеризуються постійністю свого розташування. Їх не можна перемістити в просторі як інші засоби виробництва.
3. Земельні ресурси при раціональному використанні не погіршують своїх властивостей, а, навпаки, покращують. Тобто вони не зношуються і амортизувати їх не можна.
4. Земля нічим не замінна. В результаті НТП інші засоби виробництва удосконалюються, замінюються більш вдосконаленими, а без землі будь-який процес виробництва в сільському господарстві стає неможливим.
5. Особливістю землі ще є її родючість. Наприклад, декілька ділянок землі, однакових за розміром, але неоднакових за складом ґрунту, можуть дати неоднаковий обсяг зібраної сільгосппродукції. Це і буде різна родючість землі.

6. Ще однією особливістю землі є факт, що дохід сільгоспвиробника неможливо вирахувати, тому що він залежить не тільки від якості ґрунту, а, передусім, від сприятливих кліматичних умов.

Отже, земельні ресурси є продуктом природи, територіально обмежені, нічим не замінні, не зношуються при раціональному використанні і їм притаманна така властивість, як родючість.

Дослідження стану земель свідчать про підвищення темпів їхньої деградації, що спричинена як вітровою, так і водною ерозією, використанням у великій кількості мінеральних добрив, пестицидів та інших хімічних препаратів. Велике занепокоєння викликає зниження родючості, а наскільки вона є важливою, розглядалося вище. Сучасне користування земельними ресурсами не відповідає вимогам раціонального використання. Надмірна розораність території призвела до порушення природного процесу утворення ґрунту.

Раціональне використання має бути, перш за все, розумним та обґрунтованим. Г.З. Бриндзя вважає, що раціональним повинно вважатись тільки таке використання земель, при якому поряд із виробництвом економічно доцільної кількості продукції зберігається екологічна рівновага всіх природних факторів [6]. О.І. Бочко стверджує, що раціональне землекористування означає максимальне залучення до господарського обігу всіх земель та їхнє ефективне використання за основним цільовим призначенням, створення найсприятливіших умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь і одержання з одиниці площі максимальної кількості продукції за найменших затрат праці та коштів [7].

Раціональне використання земельних ресурсів містить в собі 2 складових: екологічну і економічну. Т.М. Прядка та Т.С. Корбут виділяють ще й третю – соціальну [8]. Екологічна складова полягає в необхідності охорони і розумному використанні земель та виробництві екологічно чистої сільгосппродукції. Економічна складова ґрунтується на інтересах сільгоспвиробників, тобто зменшенні витрат на виробництво продукції. Виготовлення екологічно чистої продукції веде до збільшення витрат

товаровиробників, які не завжди мають кошти або бажання їх вкладати, і, відповідно, до зменшення доходу. Соціальна складова базується на задоволенні суспільних потреб.

Таким чином, раціональне використання земельних ресурсів означає дотримання необхідного рівня вмісту поживних речовин у ґрунті, запобігання різних видів ерозії, дотримання сівозмін, вирощування екологічно чистої продукції, зменшення розораності, використання земель за цільовим призначенням.

Отже, держава повинна стимулювати сільгоспвиробників до перелічених вище заходів раціонального землекористування у вигляді дотацій, кредитів, удосконалення земельного оподаткування.

Висновки з даного дослідження. Провівши дослідження, можна зробити висновок, що земельні ресурси є продуктом природи, територіально обмежені і нічим не замінні, не зношуються при раціональному використанні. В промисловості, транспорті, будівництві земельні ресурси є лише територіальною, просторовою базою. У сільському та лісовому господарствах земля виступає як засобом, так і предметом праці.

Якщо раніше ставлення до землі було пов'язане з поняттям вітчизни, а не з основним джерелом продовольства і сировини, то у наш час питання раціонального використання землі дедалі частіше стоїть в центрі уваги всього світу, в тому числі і в Україні. Тобто від землі можна брати стільки, скільки вона дозволяє, не погіршуючи її стану.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. з наст. змінами і допов. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. з наст. змінами і доповн. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. з наст. змінами і доповн. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>
4. Государственный стандарт Союза ССР. Земли. Термины и определения. ГОСТ 26640-85 // Издание официальное. – Москва, Издательство стандартов. – 1989. – С. 2.
5. Про охорону земель – Закон України від 19 червня 2003 р. з наст. змінами і допов. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/962-15>
6. Бриндзя Г.З. Формування сталого еколого-ландшафтного середовища як основи раціонального землекористування / Г.З. Бриндзя // Наука й економіка. – 2009. – № 3 (15). – Т. 2. – С. 129-133.
7. Бочко О.І. Питання раціонального використання земельних ресурсів в сучасних умовах / О.І.Бочко // Економіка АПК. – 2010. – № 17 (1). – С. 151-155.
8. Прядка Т.М. Теоретико-методологічні засади раціонального й ефективного використання земель / Прядка Т.М., Корбут Т.С. // Інноваційна економіка. – 2012. – № 4. – С. 82-84.

УДК 338.48 (477)

Шпеник Т.К.,
здобувач*

Ужгородський національний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОЇ (ЗЕЛЕНОЇ) САДИБИ

*Результати - це скоріше пам'ятники,
а методи - це зброя, яку потрібно використати
Г.Х. Попов, Проблемы теории управления.*

Постановка проблеми. Сільський (зелений) туризм як один із сучасних різновидів відпочинку набуває дедалі більшої популярності в світі та Україні. Організація, планування діяльності зеленої садиби, створення конкурентоспроможного туристичного продукту в сільській місцевості вимагає професійного підходу, статистичного обліку, моніторингу, вдосконалення набутих навичок, знань та досвіду. Економічний підхід в організації діяльності сільського (зеленого) туризму є запорукою стабільності та надійності, дозволяє динамічно реагувати на зміни кон'юнктури ринку попиту та пропозиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість публікацій, присвячених питанням організації діяльності сільського (зеленого) туризму носить теоретичний та методологічний характер. Низка науковців у своїй праці досліджували маркетингові аспекти управління закладами сільського (зеленого) туризму, серед них: Л. Устименко, В. Васильєва, П. Горішевський, В. Кифяк, О. Бейдик, М. Костриця. Організаційно-економічний механізм функціонування підприємств досліджували Т.В. Полозова, Ю.В. Овсяченко та А.А. Малицький [1; 2], за ними організаційно-економічний механізм функціонування суб'єктів господарювання можна визначити, як сукупність методів, способів, форм та інструментів, що чинять вплив на економічні та організаційні параметри системи управління підприємством, здійснюють регулювання організаційно-технічних, виробничо-технологічних та фінансово-економічних процесів.

Незважаючи на доробки вищезазначених авторів, на сучасному етапі економічний механізм функціонування сільських (зелених) садіб є практично не дослідженим та не розробленим. Більшість власників зелених садіб ведуть діяльність з надання туристичних послуг інтуїтивно, орієнтуючись на аналогічні послуги ринку, фактично не розробляючи економічну стратегію бізнесу, не мають науково обґрунтованих напрацювань в даному напрямку.

Постановка завдання. У даній роботі автором зроблено спробу визначити основні економічні аспекти функціонування закладів сільського (зеленого) туризму, розробити та акцентувати увагу на необхідності обліково-статистичного підходу до ведення діяльності в сільському (зеленому) туризмі.

Методологічною основою дослідження виступили методи структурно-системного аналізу – в якості розробки, виокремлення та конкретизації фінансових показників діяльності сільського (зеленого) туризму; соціологічного опитування (анкетування) – для відображення специфіки, особливостей організації, функціонування зелених садіб; аналогії та синтезу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі надання туристичних послуг власниками сільських помешкань, маєтків, зелених садіб може здійснюватися без отримання спеціальних дозволів та реєстрації підприємницької діяльності. Послуги сільського (зеленого) туризму набувають все більшої популярності завдяки доступності, унікальності відпочинку на природі, екологічно-натуральному спрямуванню, тощо. Надання туристичних послуг на базі сільського помешкання потребує професійного підходу в питаннях організації, планування, розробки маркетингової стратегії, методики ціноутворення, налагодження механізму функціонування діяльності в цілому.

1. Понятійний апарат економічного механізму діяльності сільської (зеленої) садиби

Термін механізм походить від грецького «μηχανή *mechané* – машина» – система тіл, що призначена для перетворення руху одного або декількох тіл у потрібний рух інших тіл. Механізм складає основу більшості машин і застосовується в різноманітних технічних об'єктах [3]. На сучасному етапі термін «механізм» широко використовується в різних галузях економіки і науки. Організаційно-економічний механізм управління є ключовим поняттям будь-якої господарсько-економічної діяльності, покликаний забезпечити оптимальну ефективність управління та максимально позитивний результат, підсумок діяльності в цілому.

* Науковий керівник: Голубка О.Я. – к.е.н., доцент

Організаційно-економічний механізм управління підприємством – це сукупність організаційно-економічних важелів, що впливають на параметри системи управління підприємством (закладом), сприяють формуванню та посиленню економічного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та підвищенню ефективності діяльності підприємства (організації, закладу) в цілому. Основними компонентами механізму управління підприємством є: принципи, завдання, інструменти управління, організаційна структура управління підприємством, методи, засоби обробки інформації [4, с. 35].

Власники закладів сільського (зеленого) туризму надають послуги гостинності, створюють власний туристичний продукт, здебільшого, з метою отримання прибутку, основного або додаткового доходу, їх діяльність спрямована на отримання максимально позитивних фінансових результатів від ведення господарської діяльності. Таким чином, обґрунтування таких термінів як: собівартість туристичного продукту сільської (зеленої) садиби, принципи ціноутворення в сільському (зеленому) туризмі, валовий дохід, рентабельність, прибуток є актуальним та економічно доцільним.

Функціонування сільського (зеленого) туризму передбачає надання туристичних послуг щодо розміщення, харчування, транспортного, рекламно-інформаційного, розважально-екскурсійного обслуговування з метою задоволення потреб туристів.

Сільський туристичний продукт (англ. «*rural «green» tourist product*») (комплекс послуг сільського зеленого туризму, агро туристичний пакет послуг) - сукупність послуг нічліжного, гастрономічного, екскурсійного, відпочинково-розважального обслуговування, які пропонує власник зеленої садиби.

Собівартість туристичного продукту сільської (зеленої) садиби (англ. «*cost price of tourist product*») – вартість затрат ресурсів, часу, праці на виготовлення одиниці продукції (послуг). До основних послуг зеленої садиби належать: трансферт (транспортне обслуговування), проживання, харчування. Додаткові послуги включають послуги з організації екскурсій, організація майстер-класів, послуги гідів, гідів-перекладачів, послуги залучення туристів до участі у народних обрядах, культових дійствах, фестивалях, ярмарках та інших масових заходах, послуги по прокату засобів пересування, туристичного спорядження, послуги побутового обслуговування, право користуватися приватними рекреаційними угіддями, тощо.

Ціноутворення в сільському (зеленому) туризмі (англ. «*pricing in rural «green» tourism*») – процес встановлення і розробки ціни на туристичний продукт зеленої садиби (сільського маєтку), виходячи з собівартості туристичної послуги, її унікальності та ступеня новизни, динаміки цін на ринку, фактору сезонності, співвідношення попиту та пропозиції на туристичний продукт. На сучасному етапі більшість вітчизняних закладів сільського (зеленого) туризму використовують маркетинговий підхід до ціноутворення: ціна на агро туристичні послуги встановлюється з урахуванням цінової кон'юнктури найближчих прямих конкурентів, вигідності місце розташування садиби, близькості до розрекламованих курортно-рекреаційних центрів, мальовничості довкілля тощо. Більшість вітчизняних тур підприємств встановлюють ціни керуючись сезонним попитом (у пік сезону ціни найвищі, у мертвий сезон – найменші). Європейська методика ціноутворення в туристичній галузі базується на розрахунку ціни туристичної послуги в залежності від наявних місць, тривалості відпочинку, сезону, попиту та індивідуальних систем знижок.

Валовий дохід (англ. «*gross profit*») закладу сільського (зеленого) туризму – фінансовий показник, що визначається як різниця між виручкою від реалізації туристичного продукту та матеріальними і прирівняними до них затратами на його виробництво.

Рентабельність (англ. «*general profitability*») – економічна категорія, що характеризує ефективність реалізації продукції (товарів, робіт та послуг). Визначається як відношення чистого прибутку від реалізації до собівартості продукції. Рентабельність закладу сільського (зеленого) туризму означає показник, рівень якого власник закладає формуючи ціну на свій туристичний продукт. Більшість вітчизняних туристичних підприємств, готелі зокрема, встановлюють рівень рентабельності (прибутковості) від 10 до 20%.

Прибуток (англ. «*profit*») – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати; найчастіше визначається як сума, на яку зріс власний капітал підприємства за окремий період у результаті діяльності закладу. Отримання прибутку (додаткового прибутку), здебільшого, є основною метою функціонування сільської (зеленої) садиби. Разом з тим надання послуг гостинності може носити разовий, не систематичний характер та не бути основною діяльністю її власників. Господар та мешканці зеленої садиби можуть отримувати дохід від ведення домашнього господарства (розведення тварин, вирощування сільської господарської продукції, тощо), або працювати на постійній основі за основною спеціальністю.

2. Організаційно-економічний механізм діяльності сільської (зеленої) садиби

Більшість власників зелених садиб, не мають спеціальної освіти та здійснюють діяльність з надання туристичних послуг у сільській місцевості фактично без досвіду, не володіючи на належному рівні професійними навичками, законодавчо-нормативними документами, тощо. За даними маркетингового дослідження журналу «Туризм сільський зелений», проведеного у 2012р., в якому прийняло участь 150 осіб, мотивом до здійснення діяльності в сфері сільського (зеленого) туризму є

отримання основного джерела доходів для 92,5% респондентів; 43,5% респондентів розглядають діяльність у сфері сільського (зеленого) туризму як можливість отримати додатковий прибуток до основної діяльності. За рівнем освіти 25% власників зелених садиб мають вищу освіту не профільюючого напрямку; 30,5 % – вищу сільськогосподарську освіту; 58% респондентів – вищу технічну [5, с. 7].

Автором зроблено спробу самостійно провести маркетингове дослідження діяльності закладів сільського (зеленого) туризму, з цією метою розроблено 2 анкети для власників зелених садиб та туристів, що мають досвід відпочинку в межах країни. Варіанти анкет були розміщені на популярному спеціалізованому сайті. Незважаючи на проанонсованість заходу, бажаючих витратити свій час на заповнення анкети серед власників садиб та туристів не знайшлося [6]. Досвід розмови автора з власниками зелених садиб свідчить про їх упередженість, негативне відношення до будь-якої спроби зазирнути в основні аспекти, специфіку ведення справи у сільському (зеленому) туризмі, небажання афішувати свою діяльність взагалі, максимально не розголошувати тонкощі та особливості ведення справи, негативне відношення до порад, методологічної допомоги конкурентів, інших туристичних організацій.

Відповідно до Закону України «Про особисте селянське господарство», №742 від 15.05.2003р., з змінами та доповненнями від 17 листопада 2005 року N 3108-IV [7], заклади, що надають послуги сільського (зеленого) туризму, можуть вести свою діяльність без створення фізичної або юридичної особи підприємця, отримання дозволів, спеціальної реєстрації, ліцензування, тощо; власники садиб належать до категорії само зайнятих осіб (ст. 8), які не є підприємцями, діяльність яких пов'язана з веденням особистого селянського господарства та не відноситься до підприємницької діяльності. Разом з тим, сільський (зелений) туризм є перспективним напрямком діяльності, одним з методів підвищення показників регіональної економіки, вирішення питання зайнятості сільського населення, тому потребує професійного вивчення, методологічних розробок та практичного вдосконалення позитивного досвіду.

Автор пропонує організаційно-економічний механізм функціонування закладів сільського (зеленого) туризму розділити на основні блоки (рис. 1).

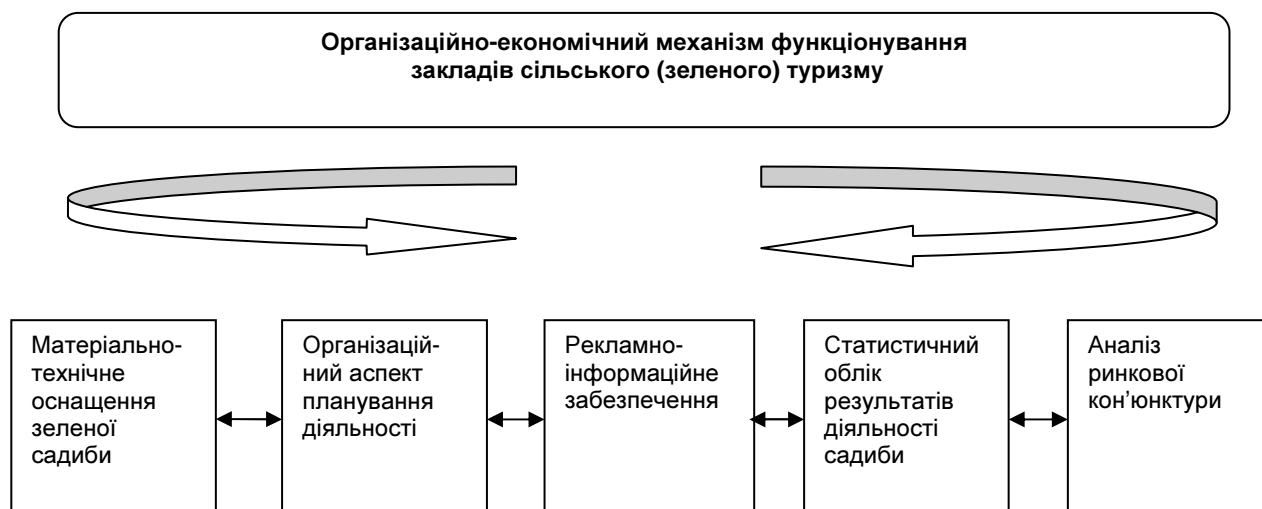

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм функціонування зелених садиб
 Джерело: розробка автора

1. *Матеріально-технічне забезпечення садиби* – рівень оснащення житлової та прилеглої площі для надання послуг проживання, харчування, проведення дозвілля, тощо. До даного аспекту входить рівень забезпеченості садиби побутовими та іншими предметами, засобами, що створюють комфортні, зручні умови для проживання і відпочинку; рівень оснащення інтер'єру та екстер'єру, наявність сучасної побутової техніки (або інших знарядь та пристроїв), присадибної ділянки, спеціальних місць для відпочинку, транспортна доступність, рекламно-інформаційні покажчики, заїзд до садиви, освітлення у темну пору доби, тощо. Рівень матеріально-технічного оснащення має суб'єктивний характер, залежить від власника садиби, наявних фінансово-грошових ресурсів, вміння ними розпорядитися; носить накопичувальний характер, здатний до модернізації, розширення та реорганізації.

2. *Організаційний аспект* – сукупність способів, засобів та методів організації діяльності з надання туристичних послуг, що використовує власник зеленої садиби. Надання туристичних послуг може бути основною діяльністю зеленої садиби або її супутнім, додатковим доходом. Власник сільського помешкання може залучати до виробництва та реалізації туристичного продукту членів

родини, або найману робочу працю. Процес харчування туристів рекомендовано здійснювати за допомогою продуктів натурального виробництва, власного господарства; облаштування інтер'єру та екстер'єру – з використанням природних матеріалів, використовуючи елементи старовини в декорі, предмети побуту, історичні традиції місцевості, тощо [8].

3. *Рекламно-інформаційний аспект* – успішність функціонування будь-якої діяльності залежить від маркетингової стратегії закладу, вміння вчасно інформувати споживача про новинки, акції, спеціальні пропозиції, показувати переваги, доступність та унікальність послуг. Специфіка туристичного продукту сільського (зеленого) туризму полягає у позиціонуванні відпочинку в сільській місцевості, поруч з природою, обабіч забруднених міст, передбачає розміщення у важко доступних територіях, тому потребує особливого рекламно-інформаційного підходу. Реклама відпочинку у зеленій садибі повинна включати такі елементи як: загальна інформація про садибу, варіанти відпочинку загальні, унікальні (що пропонує тільки вказаний заклад), сезонні; наявність умов для проживання, харчування (кількість місць), проведення дозвілля, супутні туристичні розваги та послуги (екскурсії, пішохідні маршрути, наявність визначних історичних місць, пам'яток природи, архітектури, атракцій, музеїв, експозицій, організацій майстер-класів); транспортна доступність, спосіб проїзду автомобільним, залізничним, автобусним шляхами, тощо.

4. *Статистично-аналітичний аспект* – власник зеленої садиби повинен вести книгу обліку відвідуваності туристів, що дасть змогу аналізувати та прогнозувати кількість гостей в залежності від пори року, державних, календарних релігійних свят, днів тижня. Розмір виручки, отриманого валового доходу – дозволяє оптимально організувати діяльність, планувати витрати, корегувати цінову політику. Розрахунок, аналіз прибутку (його складових) – дозволяє максимізувати використання грошових ресурсів, спрямовувати їх на розширення діяльності, вдосконалення, розробку, впровадження нових ідей туристичного продукту.

5. *Аналіз ринкової кон'юнктури* – вивчення попиту і пропозиції на ринку аналогічних послуг. Туристичний потік є нерівномірний протягом року, основним недоліком динаміки відвідуваності виступає фактор сезонності (найбільша кількість гостей влітку та взимку під час новорічних свят, найменша – весною та восени), однак міжсезоння дає змогу власнику садиби використати «вільний час» для перебудови, модернізації, розширення облаштування сільського помешкання, розробки нових туристичних послуг та вдосконалення існуючих, налагодження отримання додаткових джерел доходу за рахунок виготовлення сувенірної продукції, заняття сільським господарством, збиральництвом та інших видах діяльності (хобі), що приносять прибуток. Вивчення пропозиції ринку аналогічних послуг дає змогу виявити недоліки, переваги та «родзинки» власної діяльності; зважаючи на те, що кожна садиба має потенціал для виробництва і розробки унікального туристичного продукту, співпраця закладів сільського (зеленого) туризму між собою та з іншими туристичними організаціями є варіантом взаемокорисної комунікації, обміну досвідом, додатковою послугою, «родзинкою» для гостей, які мають можливість урізноманітнити відпочинок відвідавши інші садиби, туристичні об'єкти з метою проведення тематичних, гастрономічних заходів, майстер-класів, оздоровлення (бювет, соляна кімната) тощо.

Ряд факторів та чинників, що мають вплив на організацію діяльності зеленої садиби (рисунком 2), автор поділяє на об'єктивні (незалежні від власника) та суб'єктивні (що можуть корегуватися господарем садиби).

**Фактори впливу на якість, доступність, унікальність
туристичного продукту сільського (зеленого) туризму**

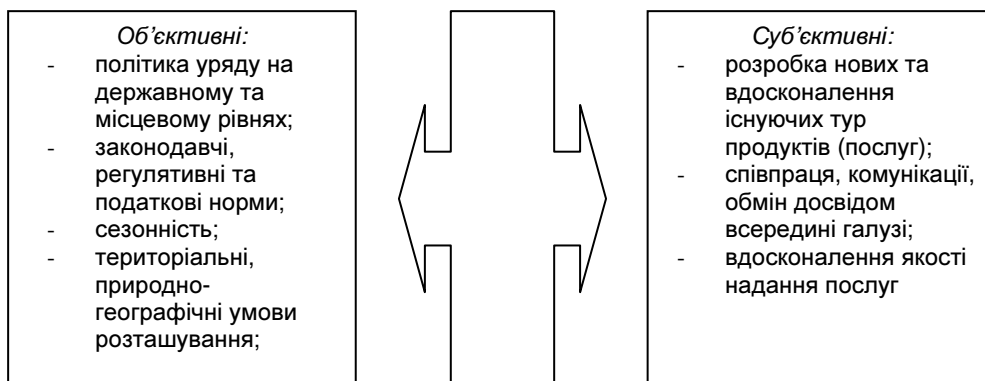

Рис. 2. Аналіз факторів впливу на тур продукт сільського (зеленого) туризму

Джерело: [9]

Таким чином, організаційно-економічний механізм функціонування в сільському (зеленому) туризмі складається з комплексу взаємопов'язаних заходів, інструментів та заходів, що дають змогу створити унікальний конкурентоспроможний туристичний продукт.

3. Методика розрахунку фінансових показників діяльності закладів сільського (зеленого) туризму

Основу ефективності функціонування зеленої садиби складають три основоположні елементи: собівартість послуг – прибуток – рентабельність. Система розрахунку показників фінансового стану закладу сільського (зеленого) туризму може базуватися на даних внутрішньої звітності, журналах відвідування, обліку виручки, моніторингу витрат та результатів загальної діяльності закладу в залежності від сезону та в розрізі по місяцях. Власнику сільської (зеленої) садиби доцільно вести розрахунок кількості гостей у розрізі місяців, обсяг виготовленого реалізованого туристичного продукту за період (сезон), в тому числі за проживання, харчування, екскурсійні, транспортні послуги, реалізацію продукції власного виробництва, сувенірної продукції, проведення майстер-класів; середні витрати на одиницю продукції за період (сезон) або в залежності від рівня завантаженості оселі, фіксовані постійні витрати на утримання господарства.

Універсальна формула ціноутворення: "Ціна туристичного продукту = затрати на виробництво + затрати на реалізацію + винагорода за затрачені зусилля, ризик, підприємливість" [10, с. 135]. Собівартість туристичного продукту сільської (зеленої) садиби – це вартість затрат ресурсів, часу і праці на виготовлення одиниці продукції (послуг), до складу якого входять: комунальні платежі (витрати на оплату палива, електроенергії, води), матеріальні витрати (продукти харчування, побутова хімія, текстиль), витрати на оплату праці (власників садиб та найманого персоналу), транспортні витрати, оплата послуг зв'язку, сплату податків, комерційні витрати (інформаційні, маркетингові, рекламні) та інші витрати. Специфічними витратами сільського (зеленого) туризму можна назвати: можливі кредитні зобов'язання в банківських установах, екскурсійні, трансферні послуги, оплата гідів, перекладачів, витрати на охорону, навчання, курси, тренінги власника садиби та персоналу, облаштування благоустрою подвір'я, присадибної ділянки, підвищення комфортності приміщення оселі, близька наявність пам'яток історії, архітектури, природи, тощо. Врахування амортизаційних витрат при розрахунку ціни на відпочинок у зеленій садибі дозволяє підтримувати оселю в належній якості на якісному рівні (підтримувати зовнішній стан будівлі, інтер'єру, екстер'єру).

Собівартість туристичного продукту сільської (зеленої) садиби можна виразити формулою:

$$C = B(o) + Tr.v. + B(\partial) + B(cn) \quad (1)$$

де C – собівартість туристичного продукту (послуги) сільської (зеленої) садиби;

$B(o)$ – вартість основних послуг (складових) туристичного продукту (послуги) сільської (зеленої) садиби (проживання, харчування);

$Tr.v.$ – транспортні витрати, можливий трансферт туриста до місця відпочинку або подальший транспортний супровід за домовленістю;

$B(\partial)$ – вартість додаткових туристичних послуг, які споживає гість проживаючи в зеленій садибі – екскурсії, майстер-класи, купівля сувенірів, продуктів збиральництва, консервування тощо;

$B(cn)$ – вартість специфічних, одноразових, періодичних товарів, послуг та витрат, які турист споживає безпосередньо у садибі або за сприяння садиби; залежать від сезону, пори року, наявних фестивалів, спортивних та інших подій в регіоні, лікувально-оздоровчих, навчальних потреб, тощо.

Зниження собівартості туристичного продукту сільської (зеленої) садиби впливає на конкурентоспроможність закладу, рівень його прибутковості, визначає можливості до саморозвитку. При нерегулярному наданні туристичних послуг їх собівартість зростає, оскільки постійні витрати на утримання сільської садиби залишаються незмінними.

Ціна туристичного продукту закладу сільського (зеленого) туризму у великій мірі залежить від стратегії. Якщо господар садиби має на меті підтримувати елітний імідж помешкання – ціни на його послуги будуть вищі ніж у інших. Це дасть змогу уникнути скупчення туристів та підтримувати помешкання на відповідному рівні.

Ціна туристичного продукту сільської (зеленої) садиби виражається формулою:

$$Ц = (B(o) + Tr.v. + B(\partial) + B(cn)) * Pr\% , \text{ або } Ц = C * Pr\% \quad (2)$$

де $Ц$ – вартість туристичного продукту (послуги) сільської (зеленої) садиби;

$B(o)$ – вартість основних послуг (складових) туристичного продукту (послуги) сільської (зеленої) садиби (проживання, харчування);

Тр.в. – транспортні витрати, можливий трансферт туриста до місця відпочинку або подальший транспортний супровід за домовленістю;

B(δ) – вартість додаткових туристичних послуг, які споживає гість проживаючи в зеленій садибі – екскурсії, майстер-класи, купівля сувенірів, продуктів збиральництва, консервування, тощо;

B(cп) – вартість специфічних, одноразових, періодичних товарів, послуг витрат, залежать від сезону, пори року, наявних фестивалів, спортивних та інших подій в регіоні, лікувально-оздоровчих, навчальних потреб, тощо.

Пр – прибуток (норма рентабельності), 10-20% залежно від стратегії закладу.

Сукупність реалізованих туристичних послуг зеленою садибою за окремий період складає виручку, валовий дохід закладу. У випадку якщо дохід від функціонування зеленої садиби складається з різних видів діяльності, валовий дохід доцільно розраховувати в розрізі за ключовими складовими (наприклад надання послуг проживання, харчування, реалізація продукції власного виробництва):

$$Bp = \sum TП * Ц \quad (3)$$

де *Bp* – валовий дохід (виручка) від реалізації туристичного продукту;

TП – кількість реалізованого туристичного продукту (послуг);

Ц – ціна туристичного продукту [10, с. 137].

З поняттям валового доходу пов'язаний показник середнього валового доходу, що характеризує відношення валового доходу до кількості виробленої продукції, доцільно проводити розрахунок середнього валового доходу в залежності від сезону:

$$Bp(c) = Bp / TП \quad (4)$$

де *Bp(c)* – середній валовий дохід (виручка);

Bp – дохід (виручка) від реалізації туристичного продукту;

TП – кількість реалізованого туристичного продукту (послуг);

Основною стратегією розвитку туристичного підприємства, закладу сільського (зеленого) туризму зокрема є оптимізація доходу від реалізації туристичного продукту. Дохід вважається оптимальним, якщо його вистачає для покриття витрат на створення туристичного продукту, утворення фонду саморозвитку садиби, вдосконалення, розширення асортименту послуг, сплату податків, тощо.

Зелена садиба від своєї діяльності може отримувати прибуток (або збиток), який визначається як різниця між доходами і витратами пов'язаними з наданням комплексу туристичних послуг. Розрахунок прибутку закладу сільського (зеленого) туризму здійснюється за формулою:

$$П = Bp - Ц \quad (5)$$

де *П* – прибуток (збиток) сільської зеленої садиби;

Bp – валовий дохід (виручка);

Ц – ціна туристичного продукту [8, с. 141].

Методика розрахунку фінансових показників діяльності сільської (зеленої) садиби є аналогічною загально прийнятим економічним розрахункам з врахуванням специфіки функціонування сільського (зеленого) туризму.

Висновки з даного дослідження. Організаційно-економічний механізм визначають як систему заходів, форм, методів, спрямованих на вдосконалення системи управління, виробничо-організаційних відносин, забезпечення фінансової стійкості, прибутковості, збалансованості інтересів суб'єктів господарювання. Заклади сільського (зеленого) туризму, незважаючи на відсутність необхідності реєстрації підприємницької діяльності, функціонують за загальними принципами підприємництва і надають туристичні послуги з метою отримання прибутку (додаткового доходу). Конкурентоспроможний туристичний продукт сільської (зеленої) садиби вимагає професійного підходу в організації, плануванні та функціонуванні закладу в цілому. Стратегічне формування доходу закладу сільського (зеленого) туризму – це логічно побудована програма перспективних заходів, опираючись на які господар зеленої садиби може виконувати поставлені цілі та завдання. Використання методів економічно-статистичного аналізу: облік витрат, планування доходів, моніторинг діяльності, аналіз ринкової кон'юнктури, тощо – підвищують рівень якості отриманих результатів, розширюють межі економічного аналізу діяльності закладу, звужують діапазон ризику в прийнятті управлінських рішень, є запорукою позитивної довгострокової перспективи, професійного підходу до високої якості обслуговування туристів у сільській місцевості, стартовою площадкою для розвитку суміжних видів діяльності.

Перспективи подальших наукових розробок:

- методика розрахунку собівартості туристичного продукту зеленої садиби;
- особливості принципів ціноутворення в сільському (зеленому) туризмі;
- дослідження аспектів формування та функціонування фінансово-правового, організаційно-економічного механізмів функціонування закладів сільського (зеленого) туризму;
- специфіка бізнес-планування у сільському (зеленому) туризмі;
- розробка технічної, планово-організаційної документації закладів сільського (зеленого) туризму.

Література

1. Полозова Т.В. Сутність організаційно-економічного механізму функціонування підприємств промисловості / Т.В. Полозова, Ю.В. Овсяченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=6558
2. Малицький А.А. Організаційно-економічний механізм управління підприємством: сутність та структура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/malitskiy-aa-organizatsiyno-ekonomichniy-mehanizm-upravlinnya-pidpriemstvom-sutnist-ta-struktura/>
3. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>
4. Садеков А.А. Управление предприятием в условиях кризиса : монографія / А.А. Садеков, В.В. Цурик. – Донецьк: ДонГУЕТ, 2006. – 178 с.
5. Забуранна Леся. Маркетингове дослідження портрету власників садіб сільського зеленого туризму / Леся Забуранна // Туризм сільський зелений. – 2012. – № 2. – С. 6-10
6. Туристичний інформаційний портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vkarpaty.in.ua/page/2/>
7. Про особисте селянське господарство. – Закон України з змінами та доповненнями № 3108-IV від 17 листопада 2005 року. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/742-15>
8. Шпеник Т.К. Фактори формування комплексу послуг підприємств сільського (зеленого) туризму / Т.К. Шпеник // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2012. – № 3 (37). – С. 67-71.
9. Шпеник Т.К. Особливості проведення „SWOT” – аналізу для закладів сільського (зеленого) туризму [Електронний ресурс] / Т.К. Шпеник // Сборник научных докладов «Влияние научных исследований», Бьдгощ. – 2013. – Режим доступу: <http://конференция.com.ua/pages/view/941>
10. Городня Т.А. Економіка туризму: теорія і практика : навчальний посібник / Т.А. Городня, А.Ф. Щербан. – К. : Кондор, 2012. – 436 с.

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 658.3.007:338.43.02(477)

Коваль Л.М.,
к.е.н., в.о. ректора
Хмельницький кооперативний
торговельно-економічний інститут

ОБґРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПОЛІТИЦІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПРАЦІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми. Прогресивний розвиток аграрного сектора України на сучасному етапі відіграє значну роль у розвитку та підвищенні стабільності економіки держави. Посилення конкуренції на внутрішньому та світовому ринках диктує необхідність відродження значення української економіки у світовому співтоваристві. Цей критерій визначається ефективністю використання вітчизняного ресурсного потенціалу – землі, праці, капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні проблеми і практичні аспекти удосконалення управління ресурсами праці, їх роль та значення в економічному розвитку суспільства знайшли відображення у працях таких зарубіжних вчених-класиків економічної теорії, як: У. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Грейсона, К. О'Делла, А. Маршалла, П. Самуельсона та ін. Ці аспекти також досліджені в працях вітчизняних і російських учених: М. Туган-Барановського, О.Г. Кудінова, А.А. Кундицького, В.В. Мошка, О.О. Сінельнікової, Ю.А. Сельського та ін. Ці дослідження стосуються теоретичних основ ресурсних ринків, механізмів їх функціонування та методів державного впливу на них.

У радянські часи ринків землі та матеріальних ресурсів не існувало, а ринок праці був одержавлений, тому проблеми їх розвитку практично не досліджувалися. На сьогодні актуальною є проблема здійснення маркетингових досліджень з метою підвищення ефективності використання людських ресурсів та удосконалення управління ними.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз сучасних підходів щодо використання ресурсів праці (людських ресурсів) і оцінювання ефективності їх функціонування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до економічної теорії, основними факторами аграрного виробництва є залучені в господарському процесі його ресурси – земля, праця, капітал і підприємницькі здібності. Вони взаємодіють між собою і створюють велику кількість споживчих вартостей, приносять своїм власникам дохід у формі ренти, зарплати, відсотків і підприємницького прибутку [4].

Одним із найважливіших ресурсів є праця – сукупність фізичних і розумових здібностей, які застосовуються у виробництві товарів і послуг. Низьке використання цього виду ресурсу в країні призвело до того, що сучасний стан аграрної сфери вітчизняної економіки не дозволяє розв'язати основні проблеми, пов'язані з відродженням її значення в цілому у світовому співтоваристві та її місця на внутрішньому продовольчому ринку. Очевидним є те, що проблеми її розвитку спричинені не так обмеженістю виробничих аграрних ресурсів (у сільському господарстві України зосереджено 2% основних засобів, працює майже 4% зайнятого населення, задіяне найбільше національне багатство – земля, площа якої сягає 41,6 млн. га сільськогосподарських угідь, що становить 68,9% земельного фонду держави), як відсутністю цілісної системи державного регулювання їх розподілу та використання. Процес формування ринків ресурсів аграрного сектора в Україні відбувається повільно і не характеризується високою соціально-економічною ефективністю. Це обумовлено особливостями розвитку ринкових відносин, неефективністю правового поля та упередженим ставленням населення щодо формування приватної власності і запровадження ринкових відносин у селі. Така ситуація диктує необхідність, актуальність і доцільність дослідження проблем розвитку ринку ресурсів праці в аграрному секторі вітчизняної економіки та підвищення менеджменту політики їх використання.

Спільними ознаками названих вище видів ресурсів є те, що всі вони обмежені, рідкісні та не безкоштовні, тому основною проблемою розвитку економіки є забезпечення раціонального та

ефективного їх використання. Досягти поставленої мети можна лише за допомогою виваженої стратегії розвитку аграрного сектора на основі підвищення ефективності державного управління ресурсами усіх видів [1, с. 375-380].

Практикою розвинених країн доведено, що економічна ефективність діяльності в будь-якій галузі вимірюється основним показником – собівартістю продукції [8, с. 15]. Основна її частина належить використанню праці, тобто використанню людських ресурсів. Засновник класичної економічної школи В. Петті називав ці ресурси (працю) – батьком й найбільш активним принципом багатства [3, с. 55].

Продовжуючи традиції класичної школи, А. Сміт працю називав основним продуктивним фактором виробництва, обґрунтовуючи це тим, що забезпечення населення товарами та послугами стає кращим, тоді як якість землі та клімат практично не змінюються, отже, основна заслуга у праці, точніше, в її якості [7]. Тому можна стверджувати, що праця з чотирьох ресурсів виробництва (земля, праця, засоби і предмети праці, кваліфікація і здібність працівника) є в цьому процесі найважливішою продуктивною складовою. Максимальне залучення персоналу (людських ресурсів) на основі маркетингової інформації до процесів управління економічним механізмом функціонування будь-якого суб'єкта господарювання на ринках дає можливість повністю використовувати знання, досвід і навички співробітників для досягнення цілей і завдань. Тобто, найбільш стійка база конкурентоспроможності суб'єктів господарювання нині ґрунтується на високій кваліфікації працівників, їхній мотивації й залученні до вирішення проблем стосовно удосконалення виробництва. Це підтверджується не тільки досвідом розвинених країн з ефективною ринковою економікою, а й вітчизняним.

Проблема *ефективності використання виробничих ресурсів в аграрному секторі* набуває особливої актуальності, оскільки це одна з найбільш ресурсномістких галузей економіки, а про важливість державного впливу переконливо засвідчує досвід розвинених країн, система агробізнесу, яка тривалий час формувалась під егідою держави.

Аграрна сфера є пріоритетною галуззю національного господарства вітчизняної економіки. За оцінками експертів, Україна належить до числа країн з високими потенційними можливостями АПК. Основними складовими цього потенціалу є найродючіші у світі ґрунти чорноземного типу, площа яких займає 65% території держави, що становить 7% світових запасів; близько 8 млн. га екологічно чистих земель. Ось чому на сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні однією з проблем для вітчизняної економіки є рівень менеджменту в політиці використання, в першу чергу, цих ресурсів. А це вимагає перегляду багатьох процесів, у тому числі й підходів до управління людськими ресурсами та оцінювання успіху їхнього функціонування (робота з персоналом), оскільки одним з базових принципів ефективного менеджменту є принцип участі й залучення в діяльність усього персоналу. Він полягає у тому, що персонал суб'єктів господарювання всіх рівнів – основа їх успіху [2, с. 15].

Висококваліфікована робоча сила, працелюбність українських селян і умови раціонального використання наявного ресурсного потенціалу дозволяють Україні мати всі шанси для приєднання до когорти провідних виробників сільськогосподарської продукції і займати провідні позиції на світових продовольчих ринках – за даними ООН держава може прогнати 300 млн. осіб за рік [5]. Та виникає парадокс: аграрії не в змозі задовольнити ні потреби переробних підприємств у сільськогосподарській продукції, ні населення. Постає питання: чому? Проблема полягає, передусім, у низькій ефективності використання ресурсу праці. Це свідчить про те, що Україна продовжує традиції, які вона успадкувала від колишнього СРСР – йде екстенсивним шляхом розвитку сільського господарства, тобто намагається збільшити обсяги виробництва шляхом залучення великої кількості ресурсів, які, нагадаємо, є обмеженими, не поліпшуючи при цьому ефективності їх використання. Так, землемісткість одиниці ВВП у нашій державі у 3-5 разів, водомісткість – у 5-7, а енергомісткість – у 7-9 разів вища, ніж у розвинених економіках [6]. Усе це потребує розробки та реалізації нової методики управління ресурсами праці, розподілом і використанням виробничих ресурсів, адекватної реаліям ринкової економіки.

Одним із найважливіших ресурсів країни, альфою і омегою менеджменту в політиці використання ресурсів в аграрному виробництві є кваліфіковані кадри, особливо компетентні менеджери. Робота менеджера настільки складна, що за даними, отриманими у результаті наукових досліджень за кордоном, лише 7-8% дорослого населення мають природні здібності для успішної діяльності на такій посаді. Недарма менеджери в економічно розвинених країнах вважаються золотим фондом нації.

Часто вчені і керівники суб'єктів господарювання аграрного виробництва України ставлять питання: чому, наприклад, американський менеджер-керівник з меншою кількістю працівників досягає більшого обсягу виробництва продукції і зниження її собівартості?

Головний фактор – правильна організація менеджменту і не порушення економічного принципу, згідно з яким жодна людина високої кваліфікації, яка одержує більшу зарплату, не повинна виконувати роботу, яку може зробити працівник нижчої кваліфікації, який одержує нижчу зарплату. Порушення цього правила підвищує собівартість виробництва і призводить до марнотратства людських ресурсів. Це відбувається в Україні, де, на жаль, в аграрному виробництві, як і в інших, люди з великим

досвідом і знаннями, що можуть справді багато дати суспільству і зробити багато корисного, часто змушені марнувати свій дорогоцінний час на всілякі адміністративні дрібниці.

Діапазон проблем, які входять у поняття «умов праці» і менеджменту політики використання праці, досить широкий: від правових норм, які впливають на продуктивність праці, до психофізіології трудової діяльності людини і обладнання приміщень та устаткування, що створюють те матеріальне середовище, яке відображається на фізичному, інтелектуальному і психічному настроях і працездатності.

Яскравим прикладом розумного використання цих підходів є світова «революція», в результаті якої капіталізм в його колишньому вигляді у США, Японії, Швеції й інших країнах став гармонією між працею і капіталом.

Вченим і керівникам-менеджерам України потрібно задуматися і зрозуміти, чому у США й інших розвинених країнах система організації і управління досить ефективна. Чому більшість негараздів у вітчизняних великих підприємств і суб'єктів малого бізнесу в аграрному виробництві? А секрет простий: там постійно працюють над підвищенням продуктивності праці високооплачуваних спеціалістів та їх підготовки. І в кінцевому результаті – зниження собівартості виробництва. В Україні ж, навпаки – нераціональне використання часу працівника з високою кваліфікацією та недооцінка найважливішого завдання праці людей науки.

Висновки з даного дослідження. Аграрії України не в змозі задовольнити ні потреби переробних підприємств у сільськогосподарській продукції, ні населення. Пояснюється це тим, що в державі не тільки не розв'язані, але навіть ще й не порушені багато важливих проблем щодо розвитку науки і організації підготовки кваліфікованих менеджерів. А розвиток економіки у теперішній час в аграрному виробництві значною мірою залежить від розвитку цих складових. Тому сьогодні для України кардинальним питанням є підвищення рівня розвитку науки і підготовки майбутніх менеджерів, які при організації менеджменту могли б вирішувати основні економічні завдання аграрного виробництва. Для цього на кожному вітчизняному аграрному виробництві потрібно створити умови для розвитку нового класу висококваліфікованих менеджерів. Від їх діяльності виграють усі: і олігархи, і робітники, і суспільство в цілому.

Література

1. Кудінова О.Г. Роль ресурсів сільськогосподарських підприємств у розвитку аграрного сектора економіки / О.Г. Кудінова // Вісник Сумського національного аграрного університету: Серія «Фінанси і кредит». – 2009. – № 1. – С. 375-380.
2. Мошко В.В. Особливості антикризового управління діяльністю сільськогосподарських підприємств / В.В. Мошко // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2010. – № 3(13). – С. 15-17.
3. Петти У. Экономические и статистические работы / У. Петти. – М. : Соцэкгиз, 1940. – С. 55.
4. Риккардо Д. Начала политической экономии и налогообложения / Д. Риккардо // Антология экономической классики. – М. : МП «Эконов», 1991. – Т.1. – 670 с.
5. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
6. Саблук П.Т. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій: монографія / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивка; НААН України, ННЦ "Ін-т аграр. економіки". – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 450 с.
7. Смит А. Исследования о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Наука, 1962. – 468 с.
8. Терещенко В. І. Організація і управління [Текст] : досвід США / В.І. Терещенко ; ред. Н.О. Назаренко. – Київ : Т-во "Знання" УРСР, 1990. – 48 с.

УДК 330.163.11; 338.27

Кичко І.І.,
к.е.н., доцент, завідувач кафедри управління
персоналом та економіки праці
Чернігівський державний технологічний університет

РЕГУЛЮВАННЯ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Нині система формування духовно-інтелектуальних потреб здійснюється у таких умовах: у стані дефіциту державного бюджету; засилля продуктів західної культури, мистецтва, стереотипів мислення та світосприйняття; відсутності рівноправної можливості отримання освіти, рівноправного доступу до культурних цінностей і культурно-дозвільних установ; застарілої матеріально-технічної бази державних закладів культури та освіти. Відповідно, рівень формування та задоволення духовно-інтелектуальних потреб у суспільстві є досить низьким. Це пов'язано частково з тим, що тоталітарний характер процесів люмпенізації населення закономірно веде до зниження рівня духовно-інтелектуальних потреб, підвищення агресивності в суспільстві, активізації маргінально-кримінальних верств населення [4, с. 22]. В той же час, соціокультурна ситуація нині характеризується різноманіттям і динамізмом. Комунікативні процеси динамізму і розширення комунікативного простору поступово стирають межі між національними утвореннями, етнічними культурами та рівнями культури [3, с. 44], що відповідно, зменшує рівень національної самосвідомості та культури.

Духовно-інтелектуальні потреби не задаються біологічно, а формуються і розвиваються у результаті виховання через оволодіння певною системою цінностей. Все це зумовлює необхідність дослідження ресурсів підвищення рівня освіти, інтелекту, духовності українського суспільства, розробки інституційних механізмів та їх залучення у практику державного регулювання. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває переорієнтація системи управління зі стратегічної мети зростання споживчих стандартів і досягнення добробуту індивідів на мету духовного вдосконалення особистості, суспільства, їх розвитку в контексті досягнення екологічної рівноваги [8; с. 501]. Досягнення цієї мети можливе лише за умови цілеспрямованої діяльності держави у напрямку переорієнтації потреб особистості, зокрема, росту духовно-інтелектуальних потреб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням духовно-інтелектуальних потреб займаються такі вчені, як Н.М. Бережний, Н.М. Вадковська, Ю.Є. Зіяїдінова, Д.Л. Крапивин, Л.І. Купріянова, О.Г. Леонова [6] та інші. При цьому, використовується найрізноманітніший інструментарій. Економетричне моделювання при дослідженні духовно-інтелектуальних потреб широкого розвитку не отримало. Відсутні також дослідження суб'єктів, форм та методів державного регулювання духовно-інтелектуальних потреб особистості.

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу духовно-інтелектуальних потреб особистості за допомогою економетричного моделювання та розробка форм і методів визначення впливу держави на цю групу потреб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Духовно-інтелектуальні потреби – це безпосередньо потреби особистості в мистецтві, культурі, отриманні знань, освіті, підвищенні рівня духовності тощо. Духовно-інтелектуальні потреби мають такі компоненти: естетичний, етичний компонент; пізнавальний компонент, який вміщує у собі знання, здібність постійно вчитись, можливість отримання освіти; духовний компонент тощо.

При проведенні діагностування існуючого рівня задоволення різних груп потреб за допомогою анкетування, яке проводилось у розрізі областей України, респондентів з різними доходами, віком та статтю, встановлено, що рівень задоволення духовно-інтелектуальних потреб вищий, ніж рівень задоволення інституційних та екологічних потреб, але значно нижчий, ніж рівень задоволення соціально-комунікативних, інформаційних потреб та потреб фізичного існування.

Припустимо, що духовно-інтелектуальні потреби залежать від таких факторів, як кількість масових та універсальних бібліотек, кількість відвідувань театрів, рівень доходів населення, кількість релігійних організацій. Для економетричного моделювання духовно-інтелектуальних потреб, ми пропонуємо як факторні та результуючі ознаки використовувати змінні, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Масив змінних економетричного моделювання духовно-інтелектуальних потреб

Рік	Обсяг послуг, реалізованих населенню у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг, Y, млн. грн	Кількість масових та універсальних бібліотек, X ₁ , тис.	Кількість відвідувань театрів за рік, X ₂ , млн.	Доходи населення, X ₃ , млн. грн	Кількість релігійних організацій, X ₄ , одиниць
1997	253,1	21,5	5,6	61121	17610
1998	298,2	21,1	5,6	86451	19005
1999	345,5	20,9	5,6	113255	20309
2000	452,1	20,7	5,7	128736	21693
2001	498,7	20,10	5,9	157996	24311
2002	589,4	20,4	6,2	185073	25942
2003	845	20,3	6,1	215672	27446
2004	1211,2	20	6	274241	28740
2005	1670,6	19,8	6,2	370636	29699
2006	2314,7	19,8	6,3	472061	30507
2007	3869,2	20,8	6,6	623289	31227
2008	4269,8	20,6	7	845641	32018
2009	2783,8	20,10	6,2	894286	33351
2010	2576,6	19,5	6,6	1101015	33977
2011	3626,2	19,3	6,7	1251005	34586

Джерело: складено автором за даними Державного комітету статистики України

Результати перевірки масиву факторів на мультиколінеарність за алгоритмом Фаррара-Глобера представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Аналіз масиву факторних ознак групи духовно-інтелектуальних потреб на колінеарність

Вид тесту	Емпіричне значення	Число ступенів вільності, v	Рівень значущості, α	Критичне значення	Висновки*
χ^2 тест	50,778	6	0,05	12,59	У масиві змінних існує колінеарність
F-тест	$F_1=9,354$	11	0,05	3,59	X_1 колінеарний з іншими факторами
	$F_2=20,631$				X_2 колінеарний з іншими факторами
	$F_3=12,634$				X_3 колінеарний з іншими факторами
	$F_4=44,693$				X_4 колінеарний з іншими факторами
t-тест	$t_{12}=1,902$	11	0,05	1,796	X_1 колінеарний з X_2
	$t_{13}=0,066$				X_1 не колінеарний з X_3
	$t_{14}=-3,454$				X_1 колінеарний з X_4
	$t_{23}=0,791$				X_2 не колінеарний з X_3
	$t_{24}=3,375$				X_2 колінеарний з X_4
	$t_{34}=1,282$				X_3 не колінеарний з X_4

*висновки про колінеарність зроблені шляхом порівняння емпіричних і критичних значень відповідних тестів

Джерело: авторська розробка

Факторна економетрична модель формування духовно-інтелектуальних потреб, в якій усунути наслідки мультиколінеарності факторних ознак, синтезована у вигляді (1):

$$Y_{tr} = 31872.1 + 1069.2X_1 + 1182.6X_2 + 0.0013X_3 + 0.15X_4. \quad (1)$$

Синтезована модель відповідає усім статистичним критеріям, достовірність апроксимації статистичних даних вказаним набором факторів становить 94,02 %, модель є адекватною за тестом Фішера, якість

моделі за показником MAPE – відмінна (MAPE=1,152 %). Графічно результат моделювання представлений на рисунку 1.

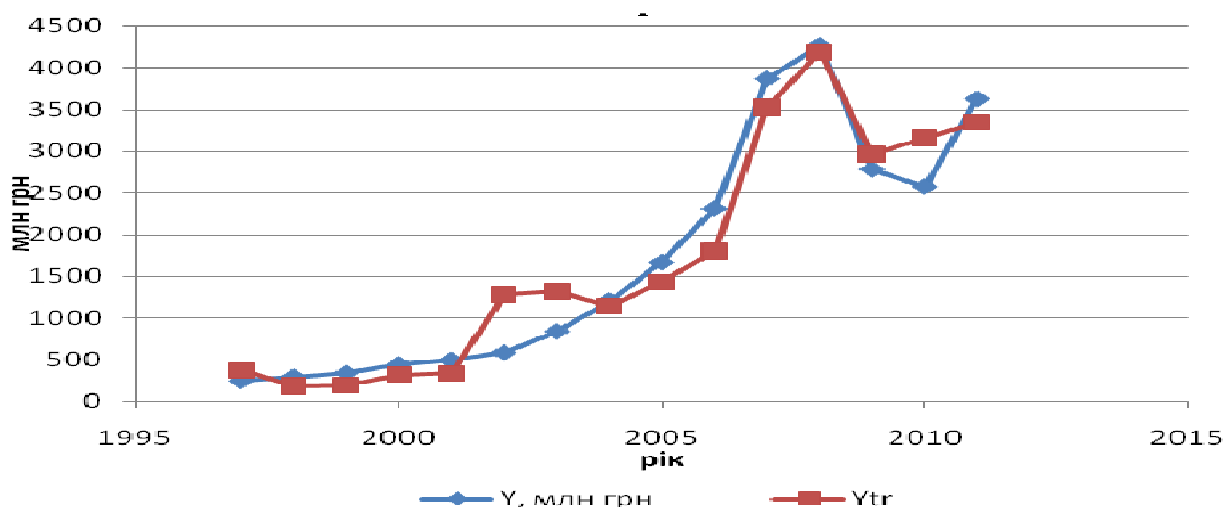

Рис. 1. Моделювання духовно-інтелектуальних потреб

Джерело: авторська розробка

Економіко-математичний аналіз моделі, проведений за допомогою показників ефективності чинників та параметрів еластичності, наведений у таблиці 3.

Таблиця 3

Ефективність чинників та параметри еластичності моделі духовно-інтелектуальних потреб

Показник аналізу	Фактори			
	Кількість масових та універсальних бібліотек, X_1 , тис.	Кількість відвідувань театрів за рік, X_2 , млн.	Доходи населення, X_3 , млн. грн.	Кількість релігійних організацій, X_4 , одиниць
Середня ефективність факторів	83,9754	277,4009	0,003776	0,062385
Еластичність факторів	12,732	4,263	0,345	2,332

Джерело: авторська розробка

За допомогою економетричного моделювання доведено, що позитивні зрушення у структурі моделі духовно-інтелектуальних потреб дасть зміна таких факторів, як “кількість масових та універсальних бібліотек”, “кількість відвідувань театрів”, “доходи населення”, “кількість релігійних організацій”. Отже, головними суб’єктами впливу держави на цю групу факторів, а, відповідно, і на духовно-інтелектуальні потреби є: Верховна Рада України, Міністерство економічного розвитку та торгівлі, Міністерство фінансів України, Міністерство доходів та зборів України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури України, Міністерство соціальної політики тощо.

Крім факторів, вплив яких на духовно-інтелектуальні потреби доведено математично, варто відмітити й інші, які також мають суттєвий вплив. Серед них основними є демографічні (статеві, вікові), національні традиції тощо. Суттєвий вплив здійснюють заклади освіти, засоби масової інформації, заклади сфери культури, мистецтва, кінематографії, охорони історико-культурної спадщини. Відповідно, головним завданням є формування та здійснення державної політики в сфері формування духовно-інтелектуальних потреб; збереження та розвиток єдиного культурного простору, православного типу духовності українського суспільства. При цьому, держава має створювати умови для підняття престижу духовних та культурних цінностей; забезпечувати нормативно-правове регулювання процесу формування духовно-інтелектуальних потреб шляхом зміни обов’язкового компоненту навчальних планів та програм освітніх закладів різних рівнів акредитації.

Критерієм розвитку і формування потреб через культурно-дозвільні заклади є такі показники: кількість закладів культури; розподіл закладів культури за формою власності (переважають заклади з приватною формою власності); частка відвідувань закладів культури за жанрами; матеріально-технічна база закладів культури; обсяг та структура доходів і витрат закладів культури.

Міністерство культури України [7], регулюючи процеси формування та задоволення особистих потреб, має розробляти концепції, моделі із чітко сформованими цілями та завданнями державної політики, реалізовувати їх за рахунок створення певних ідеологічних, економічних, правових умов життєдіяльності. Моделі культурної політики, основані на традиційній підтримці культури і моделі

політики ринкового типу мають свої переваги і ризики. Модель суспільної підтримки культури пов'язана з мінімальними умовами для інновацій. За моделі ринкового типу зникають ті види культурної діяльності, які не відповідають критеріям рентабельності. Відповідно, подальша державна політика буде залежати від того, які концептуальні підходи будуть домінувати. Важливим моментом залишається стимулювання за допомогою державних та ринкових важелів розвитку естетичних, духовних, моральних, інтелектуальних, етичних, пізнавальних потреб особистості з метою підвищення продуктивності праці працюючих та соціальної активності. Дієвими методами впливу при цьому є ліцензування та акредитація освітніх закладів Міністерством освіти та науки України, експертиза навчальних планів та програм освітніх закладів різних рівнів акредитації. Починаючи від початкової школи і закінчуючи вищими навчальними закладами четвертого рівня акредитації, необхідно ввести спецкурси з освітлення основ духовно-екологічної парадигми розвитку цивілізації. Важливою для підвищення рівня задоволення духовно-інтелектуальних потреб є теза створення умов та забезпечення мотивації на рівні суспільства стосовно безперервної освіти протягом усього життя. Завданням Міністерства освіти і науки України, всіх інститутів освіти є переорієнтація всієї системи освіти на виховання духовності, розвиток духовних здібностей, творчого мислення тощо.

Те, що Ю.Є. Зіятдінова стверджує стосовно культурної компоненти духовно-інтелектуальних потреб, можна з впевненістю розповсюдити на весь спектр духовно-інтелектуальних потреб [3, с. 8], а саме: «трансформація ...культурних потреб закономірно витікає із необхідності проведення усіх систем і підсистем у відповідності з культурною політикою держави у комплексі з відновленням економічних позицій... Метою трансформації має стати створення такої системи формування культурних потреб, у межах якої населення країни не втратить культурні цінності минулого, отримає якісний зміст нинішнього і дасть поштовх розвитку для формування культурних потреб майбутнього».

Одним із видів духовно-інтелектуальних потреб є самореалізація у межах вільного часу. Варто відмітити, що підвищення інтенсивності праці зайнятого населення супроводжується зменшенням кількості вільного часу. Це потенційно зменшує можливість задоволення частини духовно-інтелектуальних потреб, адже динаміка культурного компоненту духовно-інтелектуальних потреб у сфері дозвілля знаходиться у прямій залежності від величини вільного часу, співвідношення активних і пасивних форм проведення дозвілля тощо. Це відбувається на фоні того, що сфера дозвілля нині дає можливість вибору. Серед найбільш суттєвих змін у проведенні дозвілля є технологічна модернізація (використання нових технологій, таких як кабельне телебачення та Інтернет).

Розвиток духовно-інтелектуальних потреб безпосередньо пов'язаний з продуктивністю праці. Ця теза набуває особливого значення в умовах інформатизації суспільних відносин. Ускладнення та інтенсифікація самої праці потребує освіченого, інтелектуально-розвинутого носія робочої сили, який може швидко адаптуватися до нових вимог та умов праці. Держава, стимулюючи за допомогою державних та ринкових важелів формування естетичних, духовних, моральних, інтелектуальних, пізнавальних потреб особистості, сприятиме підвищенню продуктивності праці працюючих та соціально-економічній активності. Підвищення якості людського капіталу формування певних груп потреб, зокрема духовно-інтелектуальних, є умовою розвитку суспільства та держави. Зростає значення держави у цьому процесі. Завданням держави є створення механізмів системного та систематичного оновлення і надання інтелектуального змісту певним видам потреб, створення умов доступності до культурної спадщини, історичних пам'яток, бібліотечних фондів тощо [3].

Ю.Є. Зіятдінова правильно відзначає, що державі через культурну політику необхідно чітко визначити статус установ, професій, які займаються формуванням культурних потреб, створюють технології доступу до культурних цінностей. В умовах росту культурного різноманіття, нові явища і процеси набувають все більшого значення. Традиційні інститути культури, такі як музеї і театри повинні переорієнтуватись на нові відносини, які склались у суспільстві [3, с. 30].

З приводу духовної компоненти духовно-інтелектуальних потреб, правильно зазначає Н.М. Бережний, стверджуючи, що духовність виникає та функціонує на основі устремління до високих ідеалів, як до такої висоти, на якій би людина відчувала себе менш залежною від повсякденних страждань та непорядкованості [1]. Л.І. Купріянова визначає духовні потреби як активний спонукальний стан особистості до духовної діяльності, до створення та оволодіння духовними цінностями, спонукання до творчої діяльності та спілкування. Саме духовним потребам Л.І. Купріянова відводить вирішальну роль у формуванні соціально-активної особистості [5, с. 10]. Пізнавальні та інтелектуальні здібності розвиваються під впливом духовних стимулів, пов'язаних із зростанням рівня освіти.

Зростання духовного компоненту духовно-інтелектуальних потреб можливе за активного сприяння релігійних організацій. Духовне становлення особистості відбувається не на пасивному споживанні, а на активному виборі із його складу тих цінностей, які необхідні особистості для самореалізації [2, с. 43]. Духовно-інтелектуальні потреби особистості ми розглядаємо як активний стимулюючий фактор особи до духовної діяльності, до створення та оволодіння духовними цінностями, стимул до творчої діяльності. Зменшити кількість конфліктів у колективі, нівелювати наслідки можливих непорозумінь, стимулювати трудову активність можна частково стимулюючи естетичні, етичні, духовні, інтелектуальні потреби членів колективу. Зростання духовно-

інтелектуальних потреб у суспільстві є важливою передумовою сталого розвитку суспільства. При рості духовно-інтелектуальних потреб будуть зменшуватись витрати на предмети розкоші, престижне споживання серед заможних верств населення, поширюватиметься меценатство. Відповідно, зменшуватиметься навантаження на навколишнє середовище та природні ресурси. При високому рівні духовності зменшуються економічні втрати від пияцтва, наркоманії, антисоціальних проявів як на рівні окремих осіб, суб'єктів господарювання, так і на рівні держави. Вірно зазначають автори колективної монографії, що сталий розвиток можливий лише за умови відродження етичних норм суспільства в усіх сферах життєдіяльності людини, перш за все у відносинах з природою, розвитку знань, нарощування людського та інтелектуального капіталу [8].

Висновки з даного дослідження. На основі проведеного дослідження проблем формування та задоволення духовно-інтелектуальних потреб зроблені висновки, що рівень задоволення духовно-інтелектуальних потреб не задовольняє сучасним вимогам сталого розвитку. Вирішення проблеми підвищення рівня задоволення духовно-інтелектуальних потреб має бути комплексним і можливе лише за узгодженої діяльності цілої групи органів центральної виконавчої влади та інститутів культури, освіти, релігійних організацій. Це впливає із таких висновків:

1. Духовно-інтелектуальні потреби є важливою складовою потреб особистості, від рівня задоволення яких залежить можливість дотримання принципів сталості.

2. Дослідження сучасного стану економічних процесів в Україні дає можливість виявити проблеми, які перешкоджають підвищенню рівня задоволення духовно-інтелектуальних потреб. Серед найважливіших варто виділити: тоталітарний характер процесів люмпенізації населення, що закономірно веде до зниження рівня духовно-інтелектуальних потреб; розширення комунікативного простору поступово стирає межі між національними утвореннями, рівнями культури, що відповідно зменшує рівень національної самосвідомості та культури; зменшення вільного часу; низька платоспроможність населення України, що погіршує умови доступності до культурної спадщини, історичних пам'яток тощо; розрізненість та несистемність заходів центральних органів державної виконавчої влади щодо формування та задоволення духовно-інтелектуальних потреб.

3. Сучасна концепція регулювання духовно-інтелектуальних потреб має базуватись на таких принципах: основою розробки стратегії управління духовно-інтелектуальними потребами є дотримання основних положень сталого розвитку; напрямом удосконалення освітнього компоненту духовно-інтелектуальних потреб є безперервне навчання протягом всього життя; формування високого рівня духовного компоненту має здійснюватись на основі створення умов для функціонування релігійних організацій; формування та задоволення культурного компоненту духовно-інтелектуальних потреб має здійснюватись як на основі відновлення доступу до культурної спадщини, традиційних культурних інститутів, так і на основі застосування прогресивних технологій з метою задоволення культурних потреб.

4. Системність проблеми управління процесом формування та задоволення духовно-інтелектуальних потреб зумовлює необхідність розробки заходів щодо координації діяльності Міністерства культури України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства фінансів України та Міністерства економічного розвитку та торгівлі в напрямку розробки єдиної програми стимулювання духовно-інтелектуальної складової людського розвитку України через формування пріоритетних компонентів духовно-інтелектуальних потреб певними органами, а саме: освітнього – Міністерством освіти і науки України; культурного – Міністерством культури України; духовного – релігійними та освітніми установами, Міністерством культури України, Міністерством освіти і науки України. Узгодженість фінансового аспекту задоволення духовно-інтелектуальних потреб має здійснюватись Міністерством фінансів України та Міністерством економічного розвитку та торгівлі України.

Література

1. Бережной Н.М. Человек и его потребности / Н.М. Бережной; под ред. В. Д. Диденко. – М. : Форум, 2000. – 170 с.
2. Вадковская Н.Н. Развитие духовных потребностей как условие повышения качества жизни: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13 – Психология развития, акнеология / Наталья Николаевна Вадковская. – Тамбов, 2008. – 165 с.
3. Зиятдинова Ю.Е. Ноосфера культурных потребностей: социокультурный феномен : автореф. дис. ... док. социол. наук: 22.00.06 – Социология культуры / Ю.Е. Зиятдинова. – Майкоп, 2010. – 58 с.
4. Крапивин Д.Л. Диагностика потребностей населения и её роль в совершенствовании технологии управления регионом : дис. ... канд. социол. наук / Денис Люисович Крапивин. – Хабаровск, 2000. – 125 с.
5. Куприянова Л.И. Взаимосвязь материальных и духовных потребностей в формировании социальной активности социалистической личности : автореф. канд. филос. наук: 09.00.09. – Прикладная социология / Л.И. Куприянова. – Ленинград, 1985. – 16 с.

6. Леонова О.Г. Удовлетворение личных потребностей населения в условиях перехода к рыночной экономике : дисс ... к.э.н.: 08.00.01 / Ольга Георгиевна Леонова. – Политэконом. – Москва, 1993. – 180 с.

7. Про Положення про Міністерство культури України. – Указ Президента України № 388/2011 від 06.04.2011 [Електронний ресурс] / Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/388/2011](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388/2011)

8. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2012. – 534 с.

УДК 331.108.23

Ганіч Л.В.,
к.е.н., асистент кафедри управління персоналом
та економіки праці
Донецький національний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

Постановка проблеми. Сучасна система управління трудовим потенціалом має формуватися на державному, регіональному, місцевому, виробничому та особистісному рівнях і передбачати розвиток, збереження і використання трудового потенціалу особи, працівників підприємства, суспільства.

Система управління трудовим потенціалом розглядається як процес, який складається з чотирьох фаз: формування, розвиток, розподіл і перерозподіл, реалізація трудового потенціалу. Дослідження науково-методичних підходів до визначення якості трудового потенціалу дозволило згрупувати чинники, які впливають на систему управління трудовим потенціалом: національні, регіональні, внутрішньогалузеві, внутрішньовиробничі

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування, розвитку та реалізації трудового потенціалу знайшли відображення у працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців-економістів, як В. Антонюк, І. Бажан, С. Бандур, Д. Богиня, О. Власюк, В. Врублевський, І. Гнібіденко, О. Грішнова, М. Долішній, С. Злупко, А. Колот, Н. Лук'янченко, І. Маслова, М. Магомедов, В. Никифоренко, В. Онікієнко, І. Петрова, М. Пітюлич, С. Пирожков, Н. Шаталова, Л. Шаульська, Л. Шевчук, П Шлендер та інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчать про те, що недостатньо приділено уваги до структури ознак трудового потенціалу. Таким чином, у результаті дослідження існуючих методологічних підходів до визначення структури ознак трудового потенціалу і аналізу гносеологічних основ даної категорії розроблено класифікацію ознак трудового потенціалу працівника.

На основі дослідження розвитку трудового потенціалу в Україні доведено, що його трансформацію на сучасному етапі слід розглядати в двох аспектах: необхідність подолання історичного відставання України в розвитку людського потенціалу та формування гармонійно розвиненого активного працівника нового типу, який відповідає умовам і вимогам постіндустріальної та інформаційної системи виробництва.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз та уточнення структури компонентів трудового потенціалу працівника в умовах ринкової економіки. У дослідженні використані наступні методи: аналітичний, статистичний, порівняльний.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура трудового потенціалу відрізняється набором елементних складових.

Трудовий потенціал характеризує:

- психофізіологічні можливості участі в суспільно корисній діяльності;
- здібність до генерації нових ідей, методів, зразків, уявлень;
- можливості нормальних соціальних контактів;
- раціональність поведінки;
- наявність знань і навичок, необхідних для виконання певних обов'язків і видів робіт;

пропозицію на ринку праці.

Наведеним аспектам відповідають такі компоненти трудового потенціалу як: здоров'я; моральність і вміння працювати в колективі; творчий потенціал; активність; організованість і асертивність; освіта; професіоналізм; ресурси робочого часу [4].

У процесі розвитку системи управління трудовим потенціалом змінюється структура компонентів за рахунок посилення ролі одних елементів і функцій при одночасному зниженні ролі інших.

В умовах ринкової економіки виявляються важливі зрушення у співвідношенні ролі та значення окремих компонент якості трудового потенціалу, наприклад, місце освітньої компоненти в загальних якісних характеристиках трудового потенціалу. Сьогодні освіта, і не стільки загальна, скільки професійна, є визначальним чинником, який формує якісні характеристики трудового потенціалу. Саме зрушення в професійно-кваліфікаційній структурі трудового потенціалу є основою структурної перебудови економіки.

Доцільно розглядати структуру трудового потенціалу як систему взаємопов'язаних ознак, що характеризують, з одного боку, потенційну здібність робітника працювати взагалі, з іншого – реальні можливості працювати в певній сфері.

П. Шлендер і Ю. Кокін у структуру трудового потенціалу працівника включають [8]:

- психофізіологічний потенціал – здібності та схильності людини, стан її здоров'я, працездатність, витривалість, тип нервової системи тощо;

- кваліфікаційний потенціал – обсяг, глибину і різносторонність загальних і спеціальних знань, трудових навичок і умінь, що обумовлюють здібність працівника до праці певного змісту і складності;

- особовий потенціал – рівень громадянської свідомості та соціальної зрілості, ступінь засвоєння працівником норм ставлення до праці, ціннісні орієнтації, інтереси, потреби у сфері праці.

Аналіз наведених поглядів на структуру трудового потенціалу дозволяє виділити основні компоненти трудового потенціалу: психофізіологічні; кваліфікаційно-трудова; соціально-статусні; ціннісно-орієнтаційні.

Таким чином, трудовий потенціал – це міра наявних характеристик і можливостей особи, які формуються в процесі її життя, реалізуються в трудовій поведінці та визначають реальну здібність до ефективної праці.

Трудовий потенціал працівника залежить від ступеня взаємного узгодження в розвитку психофізіологічного, кваліфікаційного й особового потенціалів [7].

З урахуванням недоліків, виявлених у результаті аналізу існуючих методологічних підходів до визначення структури ознак трудового потенціалу, і на основі аналізу гносеологічних основ досліджуваної категорії розроблено класифікацію ознак трудового потенціалу працівника, яку доповнено ознакою «соціальна компетентність» (тобто психофізіологічна, соціально-психологічна, професійна, організаційна адаптованість).

Психофізіологічна адаптованість – витривалість організму в цілому й окремих систем життєзабезпечення, які характеризуються такими показниками, як стомлюваність, нервові перевантаження, умовно-рухова реактивність, розподіл уваги.

Соціально-психологічна адаптованість – має на увазі взаємовідносини в колективі, схильність до лідерства, підпорядкованість і характеризується рівнем комунікативності, контактної орієнтованості, ступенем конфліктності.

Професійна адаптованість – визначає інтенсивність у досягненні результату, мотивацію, рівень й інтенсивність професійного зростання, професійну мобільність.

Організаційна адаптованість має на увазі сприйняття організаційного статусу та нововведень і виявляється в рівні дисциплінованості, старанності, відповідальності, функціональної грамотності.

Основа трудового потенціалу колективу підприємства становить продуктивна сила, що виникає завдяки спільній діяльності різних індивідів. Трудовий потенціал сучасних підприємств характеризується складною структурою і різним якісним складом працівників. Його не можна розглядати лише як просту суму потенціалів праці окремих працівників підприємства. Разом із сумою індивідуальних трудових потенціалів сукупний трудовий потенціал підприємства породжує нову якість, обумовлену спільною працею, викликаючи так званий коопераційний ефект, який є вищим за суму ефектів розрізаних індивідуальних працівників. При колективній праці створюється нова продуктивна сила [6].

Структура трудового потенціалу підприємства є співвідношенням різних демографічних, соціальних, функціональних, професійних та інших характеристик груп працівників і відносин між ними.

У трудовому потенціалі підприємства можна виділити такі компоненти [3]:

- кадрова складова, яка включає кваліфікаційний (професійні знання, вміння і навички) і освітній (пізнавальні здібності) потенціал;

- професійна структура колективу, пов'язана зі змінами в змісті праці під впливом НТП, який обумовлює появу нових і відмирання старих професій, ускладнення трудових операцій;

- кваліфікаційна структура, яка визначається якісними змінами в трудовому потенціалі (зростання рівня умінь, знань, навичок) і відображає зміни в його особовій складовій;

- організаційна складова, яка включає високу організацію і культуру праці, знаходячи своє вираження в чіткості, ритмічності, узгодженості трудових зусиль і високому ступені задоволеності працівників своєю працею. Організаційна складова багато в чому визначає ефективність функціонування трудового колективу як системи в цілому і кожного працівника окремо і з цих позицій безпосередньо пов'язана з ефективним використанням трудового потенціалу.

Трудовий потенціал може розглядатися і на мезорівні – галузі, сфери (трудовий потенціал промисловості, сільського господарства тощо). Тут взаємозв'язок між трудовим потенціалом

підприємства і галузі здійснюється по вертикалі, більшою мірою він обумовлений їх технологічною єдністю, функціональними зв'язками [2].

При економічній відокремленості підприємств, їх технічні й технологічні зв'язки сприяють створенню трудового потенціалу специфічного галузевого сукупного працівника в масштабах галузі, що складається з професійно-близьких між собою працівників, а також відносно близьких за складом і структурою виробничих колективів підприємств, пов'язаних між собою по лінії виробничої кооперації.

Трудовий потенціал суспільства (країни) (суспільний трудовий потенціал) – сукупний потенціал праці усіх працівників держави. Це складна інтегральна система, що є сукупністю потенціалів виробничих колективів і окремих працівників усього суспільства. Трудовий потенціал сукупного працівника – це кооперація праці в масштабі суспільства. Ефективність кооперації праці в масштабі суспільства залежить від збалансованості структури і складу сукупного працівника, його якості та механізму приведення в дію [1].

Трудовий потенціал суспільства, з одного боку, виступає як найважливіша умова (чинник) економічного розвитку суспільства, з іншого – відображає рівень розвитку людського чинника, його трудового потенціалу, який виступає критерієм рівня економічного і соціального розвитку суспільства. Саме кількісні та якісні параметри трудового потенціалу суспільства характеризують розвиненість і зрілість суспільства, ефективність економічної та соціальної політики держави [5].

У кількісному відношенні суспільний трудовий потенціал характеризує можливості суспільства щодо залучення до суспільної праці населення різної статі та віку. У якісному відношенні трудовий потенціал суспільства – це його реальні можливості щодо реалізації через участь у суспільно корисній праці всього різноманіття індивідуальних здібностей і якостей.

Потенціал суспільства залежить від якісних характеристик сукупної робочої сили, які визначають рівень розвитку здібностей до праці та специфіку найважливіших соціально формуючих рис членів суспільства. Як основний показник обсягу потенціалу застосовується чисельність, а показник використання – людино-година [3].

Висновки з даного дослідження. Відродження і трансформацію трудового потенціалу слід розглядати в двох аспектах:

1) необхідність подолання історичного відставання України в розвитку людського потенціалу;

2) формування гармонійно розвиненого активного працівника нового типу, відповідного умовам і вимогам постіндустріальної та інформаційної системи виробництва.

Державну політику в Україні у сфері управління трудовим потенціалом зараз не можна назвати ефективною. Основними недоліками існуючої системи управління є такі:

- відсутність ефективної системи розвитку персоналу на підприємствах, істотно ослаблена професійна школа, зруйновано колишні зв'язки між професійною освітою і професійною працею, ринком праці та ринком освітніх послуг.

- на підприємствах відсутня єдина система роботи з персоналом, перш за все система науково обґрунтованого вивчення здібностей і схильностей, професійного і посадового просування працівників.

- низька вартість робочої сили в Україні порівняно з розвинутими країнами, заборгованості з виплати заробітної плати, велика диференціація доходів за галузями і групами населення, що також спричиняє зниження активності реалізації трудового потенціалу;

- політична нестабільність і масштабне безробіття, які чинять зростаючий тиск на трудові колективи підприємств. Безробіття не дає людині застосувати своє уміння в тому роді діяльності, в якому вона може найбільшим чином проявити себе, або позбавляє її такої можливості, через що люди зазнають серйозного психологічного стресу.

Література

1. Адамчук В.В. Экономика и социология труда / В.В. Адамчук, О.В. Ромашов, М.Е. Сорокина. – М. : ЮНИТИ, 2000. – 407 с.
2. Буряк П.Ю. Экономика праці і соціально-економічні відносини / П.Ю. Буряк, Б.А. Карпінський, М.І. Григор'єва. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.
3. Генкин Б.М. Экономика и социология труда / Б.М. Генкин. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1998. – 384 с.
4. Єсінова Н.І. Экономика праці та соціально-трудова відносини / Н.І. Єсінова. – К. : Кондор, 2006. – 432 с.
5. Калина А.В. Экономика праці / А.В. Калина. – К. : МАУП, 2004. – 272с.
6. Панкратов А.С. Трудовой потенциал в системе управления производством / А.С. Панкратов. – М. : МГУ, 1983. – 213 с.
7. Соціально-трудова потенціал: теорія і практика: у 2 ч. / під ред. М.І. Долішнього, С.М. Злупка та ін. – К. : Наук. думка, 1994. – Ч. 1. – 264 с.
8. Экономика труда / под ред. П.Э. Шлендера, Ю.П. Кокина. – М. : Юристъ, 2003. – 592 с.

УДК 338.46

Сікірницька І. А.,
викладач
Кучерук С. С.,
викладач

Старокостянтинівський професійний ліцей

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Усі розвинуті країни й низка країн, що розвиваються, протягом останніх десятиліть переорієнтували структуру економіки від виробництва товарів на виробництво послуг. Тому визначення факторів розвитку сфери послуг в Україні є важливим аспектом вивчення цієї проблеми, що й зумовило актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем та перспектив розвитку сфери послуг в Україні зробили такі вчені, як В.В. Апопій [6], Т.В. Бурменко, В.Г. Герасимчук, В.В. Козик [3], В.І. Куценко, О.Б. Моргулець [5], І.І. Олексін, Г.І. Трілленберг, Т.В. Футало, Н.О. Шутовська, В.Е. Гордін [1]. В роботах наведених вище авторів досліджуються теоретичні та практичні аспекти розвитку послуг в Україні та світі. На сьогоднішній день можна стверджувати про недостатній рівень розробленості проблем сфери послуг.

Постановка завдання. Мета статті – з'ясувати перспективи та особливості розвитку сфери послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфера послуг сьогодні – це одна з найперспективніших галузей економіки, що швидко розвивається. Вона охоплює торгівлю і транспорт, фінанси і страхування, комунальне господарство, освітні та медичні установи, шоу-бізнес тощо [4].

У галузевій структурі національного господарства України сфера матеріального виробництва завжди суттєво переважала сферу послуг (відповідно 2/3 і 1/3 вартості продукції). І лише на початку ХХІ ст. їх частки вирівнялися [7].

Технологічні уклади формують відповідну виробничу структуру, яка справляє визначальний вплив на процес матеріального виробництва і сферу послуг.

Сфера послуг складається з виробництва матеріальних і нематеріальних послуг. Це виробнича та соціальна інфраструктура. До виробничої інфраструктури належить транспорт, зв'язок, торгівля, фінансово-кредитна сфера, реклама, інформація, лізинг, консультації з управління. Соціальна інфраструктура охоплює такі підкомплекси: соціально-культурний, оздоровчий, матеріально-побутовий.

До соціально-культурного комплексу входять освіта, культура і мистецтво. Освіта забезпечує загальний розвиток населення і підготовку спеціалістів для галузей народного господарства. Культура і мистецтво представлені театрами, бібліотеками, музеями, клубами, палацами культури. До закладів оздоровчого комплексу належать поліклініки, лабораторії, диспансери, пансіонати, будинки відпочинку, аптеки. Матеріально-побутовий комплекс представлений: житлово-комунальним господарством, яке охоплює електрифікацію, водопостачання, теплопостачання; службою побуту – перукарні, хімчистки, ательє, пральні; торгівлю і громадським харчуванням – ринки, магазини, кафе, ресторани.

Послуга – це будь-яка дія, у процесі якої споживач отримує можливість задовольнити певну потребу. Послуга надається людям чи фірмам у формі цілеспрямованої корисної дії чи обслуговування [2].

Послуги є результатом різномірної діяльності, що здійснюється виробником на замовлення будь-яких споживачів (окремих громадян підприємств, організацій, підприємців). Специфіка послуг як продукції полягає в тому, що послуги не накопичуються, не транспортуються, не існують окремо від виробників, тобто вони споживаються, в основному, в момент їх надання.

Саме послуги є джерелом довгострокового економічного зростання країн, що розвиваються. Ще у 1949 році відомий французький соціолог Ж. Фурастьє зазначав, що промислова організація розвинеться настільки, що більша частина зайнятих зосередиться у сфері створення послуг та інформації, а людина зможе присвятити себе заняттям досконалішим, ніж безпосереднє виробництво [8].

Ринок послуг – це сукупність динамічних у часі і локалізованих у просторі соціально-економічних відносин, що формуються і реалізуються в процесі задоволення платоспроможного попиту реальних і потенційних споживачів пропозицією послуг, забезпечують пропорційність їх відтворення.

Часто міжнародні економічні організації розглядають галузеву структуру національних господарств як співвідношення трьох секторів економіки. До первинного сектора відносять галузі, які дають людині «первинну» (створену природою) продукцію. Це сільське і лісове господарство, рибальство, добувні галузі промисловості. До вторинного сектора входять індустріальні галузі. До третинного сектора – галузі сфери послуг. Україна має показники держави, що знаходиться на

індустріальній стадії розвитку. Третинний сектор економіки України значно нижчий, ніж у провідних постіндустріальних країнах світу (США, Японія, країни Західної Європи).

Відповідно до теорії суспільства Д. Белла, при переході від індустріального до постіндустріального суспільства на третьому етапі, зростання національного доходу супроводжується зменшенням у населення частки видатків на харчування, а збільшений залишок направляється спочатку на придбання товарів тривалого користування, а потім предметів розкоші, на відпочинок і споживання інших послуг [4].

Також у XIX сторіччі німецький статистик Ернст Енгель дослідив залежність між зростанням доходів населення і питомою вагою витрат на різні потреби. На його думку, чим бідніша сім'я, тим більша частка всіх витрат виділяється на придбання продуктів харчування. В міру зростання доходів родини питома вага витрат на харчування скорочується, частка витрат на житло, комунальні послуги, одяг може не змінюватися, а питома вага всіх інших витрат збільшується. Як свідчить практика багатьох країн світу з високим життєвим рівнем населення, із зростанням життєвого рівня населення і рівня пропозиції товарів у першу чергу зростає попит на послуги.

В умовах постіндустріального суспільства виділяють такі особливості сфери послуг: високий динамізм, територіальна сегментація й локальний характер, висока швидкість обороту капіталу внаслідок короткого виробничого циклу, висока чутливість до ринкової кон'юнктури у зв'язку з неможливістю транспортувати й складати послуги.

Сфера послуг забезпечує високий рівень та швидке зростання продуктивності економіки, відіграє велику роль на усіх етапах виробничого процесу. Актуальною є тенденція посилення взаємозв'язку між всіма видами економічної діяльності та сферою послуг, яка формує особливості функціонування сучасної економічної системи, визначаючи вектори розвитку світового господарства в цілому [8].

Саме послуги є джерелом довгострокового економічного зростання країн, що розвиваються, причому важливішим, ніж промисловість [3].

Прискорене зростання питомої ваги сфери послуг у структурі суспільного виробництва – це закономірний процес, характерний для всіх розвинутих країн. Він є показником високого рівня розвитку продуктивних сил, продуктивності суспільної праці. Високий рівень продуктивності суспільної праці забезпечує вивільнення робочої сили зі сфери матеріального виробництва і переливання її у сферу послуг.

Висновки з даного дослідження. Стрімке нарощування обсягів реалізації та розширення номенклатури послуг підтверджує перспективність сфери послуг. А світовий досвід доводить, що діяльність у сфері обслуговування може бути продуктивною і стимулювати підвищення ефективності національного господарства лише за умови активної підтримки державою її розвитку.

Література

1. Гордин В.Э. Менеджмент в сфере услуг: учебник / В.Э. Гордин, М.Д. Сущинская. – СПб. : Изд. Дом «Бизнес-пресса», 2007. – 271 с.
2. Кучин С.П. Особливості та перспективи розвитку сфери послуг в Україні / С. П. Кучин, Н. В. Сарматичька // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 15. – С. 43-46.
3. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини: практикум / В.В. Козик, Л.А. Панкова, О.Ю. Григор'єв, А.О. Босак. – К.: Вікар, 2006. – 589 с.
4. Моргулець О.Б. Менджмент у сфері послуг : навч. пос. / О.Б. Моргулець – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
5. Моргулець О.Б. Роль сфери послуг в економічній системі України [Електронний ресурс] / О.Б. Моргулець. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_em/2010_7_2/27.pdf.
6. Організація та технологія надання послуг: навч. пос. / В.В. Апопій, І.І. Олексін, Н.О. Шутовська, Т.В. Футало ; [За ред. Апопія В. В.]. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 312 с.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/.
8. Саїнчук Д.В. Сфера послуг як пріоритетний напрямок економічного розвитку в умовах переходу до економічних знань [Електронний ресурс] / Д.В. Саїнчук. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpn/2010_6/9_sfera.pdf.

УДК 001:377.44.56

Білоус Л.Й.,
викладач кафедри міжнародної економіки
Івано-Франківський інститут менеджменту
Тернопільського Національного економічного університету

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ: РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Постановка проблеми. Головним завданням подальшого розвитку такої перспективної галузі, як харчова є управління підготовкою та перепідготовкою висококваліфікованих кадрів, формування знань та навиків робітничих професійних кадрів у професійно-технічних та вищих технічних закладах країни, незалежно від підпорядкування, що безперечно є запорукою забезпечення, універсально підготовлених, конкурентоздатних фахівців, які б відповідали високим запитам та існуючим передовим стандартам роботодавців харчової промисловості на внутрішньому ринку праці. Проблемні питання підготовки кадрів, зважаючи на існуючий стан та перспективи управління підготовкою кадрів робітничих професій для харчової промисловості, є важливими для розвитку національної економіки. Найважливішим завданням щодо вирішення існуючих проблем є формування стратегії підготовки кадрів робітничих професій вищої категорії для харчової промисловості на основі науково обґрунтованої концепції управління підготовкою таких кадрів.

В багатьох передових країнах світу вища професійно технічна освіта базується на основних стержнях - інноваційності підготовки кадрів, новітніх технологіях та процесах виробництва, менеджменті та маркетингу, що в результаті формують як наукову, так і практичну цінність інноваційної економіки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці підготовки та перепідготовки кадрів робітничих професій, процесам управління системою підготовки кадрів інноваційними методами присвячено низку наукових праць відомих вчених таких, як Грішнова О.А., Степовик П.О., Енерберг Р.Дж. Концепції ринку праці та зайнятості, а також всебічній підготовці та використанню робітничого професійного потенціалу приділяли особливу увагу у своїх працях, Саченко В., Спасенко Ю., Данилишин Б., Заєць Т. та ін. Аналіз результатів дослідження засвідчує важливість продовження вивчення поставленої проблеми, оскільки інноваційні процеси та підходи до використання потенціалу робітничих ресурсів є важливими для прогресивного розвитку національної економіки.

На думку багатьох фахівців, провідних вчених необхідно на високому фаховому рівні розробити стратегічну програму розвитку та розширення харчової галузі в контексті кластерного поєднання ресурсного, технічного, людського (кадрового) наукового та інших потенціалів. Така програма могла б ефективно поєднати та направити харчову галузь в прогресивному напрямку розвитку.

Постановка завдання. Метою даної публікації є теоретичний аналіз управління підготовкою кадрів в загальнодержавній системі освіти та комплексного поєднання її з сферою виробництва. Найважливішими кроками щодо вирішення цієї тенденції є побудова стратегії підготовки кадрів робітничих професій вищої категорії для харчової промисловості на основі науково обґрунтованої концепції управління підготовкою таких кадрів. Одним із найголовніших факторів розвитку харчової промисловості та її конкурентоздатності на внутрішньому та світовому ринку є рівень надання професійно технічних освітніх послуг з підготовки висококваліфікованих кадрів робітничих професій вищої категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сьогоденні умовах жорсткої конкуренції на ринку виробництва харчових продуктів, добавок, супутніх товарів, необхідно враховувати основні критерії виживання та присутність на ринку реалізації високоякісної, економічно вигідної та екологічно чистої продукції, яка б відповідала не тільки підвищеним вимогам споживачів, а й діючим високим вимогам стандартів якості, таких, як серії ISO 9000-9004. А для цього потрібно формувати в країні необхідну за вимогою часу мережу університетського вищого професійного навчання та підготовки кадрів робітничих професій для харчової промисловості за професійними спрямуваннями.

Для цього необхідно спільно Міністерству освіти України, галузевим асоціаціям харчової промисловості, роботодавцям, науковцям, представникам вищої професійно-освітньої школи постійно розробляти та акредитувати нові навчальні програми підготовки фахівців необхідних професій на базі існуючих освітніх вищих закладів, їх філій та створених нових підрозділів.

Нові навчальні підрозділи під управлінням галузевих навчально-практичних комплексів були б ефективними не лише для постійного підвищення рівня підготовки кадрів, але й збереження та розвитку інноваційного процесу виробництва, нових моделей професійного навчання, практики, критеріїв оцінки якості набутих знань й умінь, отриманих в навчальних аудиторіях та безпосередньо на виробництві.

Таке тісне комплексне поєднання науки і практики вимагає новітніх інформаційних технологій, комунікацій, приміщень та засобів як для студентів, так і для фахівців професорсько-викладацького складу.

Для ефективного та якісного рівня забезпечення майбутніх фахівців харчової промисловості виробничими навиками необхідні професійні бази практик. Вони повинні бути визначені на конкурсній основі з обов'язковим залученням висококваліфікованих фахівців з педагогічною підготовкою та досвідом роботи з молоддю.

Кластер – це галузеве, територіальне та добровільне об'єднання підприємницьких, виробничих, бізнесових структур, які тісно співпрацюють із науковими, освітніми установами, громадськими організаціями та органами влади з метою підвищення конкурентоздатності власної продукції і сприяння економічному розвитку країни.

Такий кластерний підхід до підготовки кадрів зближить навчальні і виробничі інституції, усуне існуючі суперечності, а головне швидше буде вирішуватися проблема кадрового забезпечення якісного, необхідного кадрового потенціалу робітників-фахівців дефіцитних професій в харчовій промисловості. Саме така практика згодом дасть можливість сформуванню ще тіснішу співпрацю роботодавців, виробників, науковців, якщо в країні будуть створені науково-виробничі та дослідницькі кафедри, лабораторії для вищих навчальних професійних закладів та їх філій, які можуть стати кузнями кадрового потенціалу будь якої галузі в харчовій промисловості.

Такі підходи, щодо управління підготовкою кадрів робітничих професій широко і всебічно вплинуть на привабливість моделей, форм та методів навчання серед громадськості, молоді, науковців, фахівців, зросте імідж та престижність робітничих професій в харчовій промисловості. Адже все прогресивне, інноваційно-містке є привабливим у всьому світі і сприяє розвитку виробництва, створенню нових робочих місць на ринку праці та освітніх послуг, позитивно впливає на інтелектуальний розвиток виробничого потенціалу.

Для розширення професійно-технічної освіти має належне місце і науково-дослідницька база практики, яка, в свою чергу, є підґрунтям розвитку науки, промисловості, інновацій, створює замкнуте коло вигідних та ефективних взаємовідносин між виробниками та освітніми закладами.

Враховуючи національні, культурні традиції народів, що проживають в Україні, особливості ведення сільського господарства, беручи до уваги колорит та багатогранність національних природних ресурсів, особливості всебічного розвитку та розмаїття національної кухні, традиційне харчування, саме харчова промисловість України, що виступає як рушій економіки, соціального забезпечення населення та роботодавець, мала би взяти на себе ініціативу побудови системи управління підготовкою та використання кадрів робітничих висококваліфікованих професій.

Для вирішення існуючих проблем діючих суб'єктів господарювання у харчовій галузі слід актуалізувати необхідність комплексної підготовки кадрів шляхом поєднання зусиль Міністерства аграрної політики та Міністерства освіти, а також асоціацій та галузевих відомств. В результаті тісної співпраці виникне ряд економічно вигідних та інших привабливих аспектів.

Одним із елементів привабливості є і підготовка педагогічного персоналу на виробництві, що є вкрай необхідним в період переорієнтації на інноваційний рівень навчання фахівців, а також залучення іноземних викладачів та фахівців для перейняття передового досвіду у них та отримання практичних навиків для впровадження інноваційних методів підготовки кадрів.

Наступний вигідний аспект – це безперервний потік та обмін інформацією між виробником та освітнім закладом на предмет освоєння інновацій, технологій, які можуть спільно досліджуватися. Через відсутність синхронного розвитку науково-дослідницької роботи, поєднання її з управлінням та підготовкою професійних робітничих кадрів, неможливе постійне поповнення навчальних закладів талановитою молоддю, а виробник втрачає можливість в оновленні своїх потужностей професійними кадрами й освоєнні інноваційних технологій та механізмів на виробництві. Одночасно на ринку праці зростає напруга безробіття, а на ринку продовольства все частіше появляються імпорتنі аналоги вітчизняної продукції [5; 9].

Причиною цього є відсутність тісної співпраці, зменшення державного замовлення на навчання спеціалістів у вищих професійних технічних освітніх закладах, слабе і зовсім відсутнє державне стимулювання, різке обмеження направлень на навчання у профільні національні та зарубіжні заклади з підготовки фахівців для підприємств харчової промисловості. Інколи причиною цього є кризові періоди, брак коштів у виробника, брак фахівців науково-педагогічного складу у освітніх закладах та часткова втрата їх через низьку оплату праці, скорочення, реформування, що вкрай заважає просуванню освітньої діяльності в цілому. Низка державних заборон, обмежень, адміністративних суперечностей – все це є стримуючим фактором введення та ліцензування нових професій для харчової промисловості. Крім цього, через відсутність узгодженої співпраці з виробниками, профільними відомствами агропромислового комплексу інколи призупиняються інноваційні підходи, щодо розвитку підготовки та управління кадрами на місцях. Особливо ці недоліки відчутні в гіперцентрах переробної харчової галузі (окремих областях), де відсутнє належне управління підготовкою нових навчальних програм, професійних стандартів, лабораторій науково-дослідницького характеру, державних та незалежних установ для оцінки якості професійних вмій, знань та якості продукції.

Формування цілісної системи управління освітніми закладами України, які готують фахівців робітничих професій для харчової промисловості, уже є актуальним на протязі декількох десятиліть. Підтвердженням цього є постійне зростання попиту на отримання належної професійної освіти за кордоном, щоб пізніше мати можливість працювати у харчовій промисловості.

За останні 20 років, з розвитком малого і середнього бізнесу, зросла потреба впровадження та управління інноваційними технологіями, механізмами. Тому рівень знань та навиків необхідно підвищувати постійно. В іншому разі, рівень конкуренції на ринку праці чи на інших ринках готової продукції не втримати. Високі вимоги суспільства до якості продукції спонукають до підвищення рівня професійної досконалості та створення нових професій.

Отже, система підготовки кадрів за новими програмами, професіями, інноваційними методами повинна втілюватися за безперечно чітким обґрунтуванням науковців, виробників та фахівців вищої освітньої професійно-технічної школи з наданням цим освітнім закладам преференцій на державному рівні.

У багатьох країнах світу, зокрема, Китаї, Японії, Великобританії, Німеччині, США ще у 19-20 століттях запроваджено практику підготовки фахівців робітничих професій майже у всіх галузях шляхом підбору здібних фахівців серед робітників з числа допоміжного персоналу, які виконують допоміжну функцію у виробничих процесах, мають початкові, але різнобічні навички. Саме такий контингент найшвидше займає місця в аудиторіях вищих професійно-технічних закладів освіти, здобуваючи вищий професійний, більш досконаліший рівень.

З огляду на проблематику, пов'язану з підготовкою кадрів робітничих професій для підприємств харчової промисловості, агропромислового комплексу, а також брак систематизованої структури закладів та установ науково-дослідницького, виробничого, передового, характеру діяльності, необхідно на нашу думку:

- на державному рівні в масштабах України, регіонів запровадити структуру управління підготовкою кадрів робітничих професій для малого і середнього бізнесу підприємств харчової промисловості,
- затвердити перспективний план розвитку харчової промисловості на найближчі 10 років разом з програмою управління підготовкою кадрів,
- окреслити необхідні першочергові заходи з підготовки діючих освітніх закладів, та формування нових, які б мали новітню систему та модель підготовки кадрів для харчової промисловості,
- організувати обговорення цих питань в наукових кругах, сфері малого та середнього бізнесу а також за участю фахівців провідних підприємств харчової промисловості з метою досягнення узгодженостей навколо науково-практичної співпраці,
- визначити за відповідними домовленостями перелік принципів та підходів управління підготовкою кадрів, з огляду на постійне оновлення інноваційних технологій,
- Міністерство освіти і науки повинно розробити стратегію побудови новітніх науково-виробничих комплексів, які б об'єднували виробничо-технічні та науково-дослідницькі заклади підготовки кадрів,
- при формуванні державного бюджету країни, враховувати необхідне фінансування заходів щодо підготовки та розвитку закладів науково-практичного спрямування вищої професійно-технічної освіти;
- постійно здійснювати фінансування виробничої, науково-дослідницької роботи студентів, стажування на вітчизняних базових підприємствах з метою удосконалення навиків молодих спеціалістів та студентства,
- розглянути питання про постійне фінансове стимулювання (премії, доплати) до окладів науково-виробничих та науково-технічних працівників закладів,
- враховуючи спільну зацікавленість щодо розробки схеми використання залучених коштів від виробників, спонсорів інвесторів на розвиток цієї програми.
- постійно розглядати на спеціалізованих вчених радах, закладів освіти проблеми підвищення рівня підготовки спеціалістів та план заходів щодо покращення навчального процесу,
- організувати в передових вузах країни, в науково-виробничих та дослідницьких центрах заходи з підвищення рівня кваліфікації викладацькому складу освітніх вищих професійно-технічних установ, з обов'язковою атестацією викладачів та фахових дисциплін,
- направляти за кордон молодих учених, кваліфікованих спеціалістів для, стажування, перейняття досвіду та здобуття передових спеціальностей, технологій, а також новітніх методів підготовки кадрів,
- ввести у плани навчальних дисциплін за напрямками спеціалізації вивчення досвіду зарубіжних країн,
- розробити механізми стимулювання студентів та аспірантів навчальних закладів, як майбутніх вихователів спеціалістів робітничих професій,
- широко популяризувати робітничі професії серед майбутніх фахівців харчової промисловості, які навчаються у вищих професійних технічних та середніх закладах освіти;
- впроваджувати інноваційні технології навчання фахівців з метою освоєння новітніх професій для харчової промисловості,

- укласти угоди на тендерній основі з базовими підприємствами галузей харчової промисловості на обов'язкове забезпечення виробничої практики для студентства з обов'язковим працевлаштуванням.

Освітня політика України повинна враховувати сучасні тенденції світового розвитку індустрій, і не тільки харчової промисловості, глобальні проблеми в АПК та потреби в якісній продукції харчування, тому наша країна з усіма наявними ресурсами не повинна стояти в стороні від загально світових тенденцій. Така пасивність є вкрай небезпечною для країни. Масштаби занепаду вітчизняних галузей харчової промисловості підсилюють глобальну залежність та неспроможність конкурувати на міжнародному ринку продовольства. Актуальність та попит на послуги галузевих професійно-технічних освітніх закладів існує в передових країнах світу і у кризові періоди їх економік з метою швидкої переорієнтації у виробництві, переозброєнні на новітні економічні підходи, технології виробництва продукції вони досягають за наявності висококваліфікованих мобільних кадрів, які постійно підвищують свій рівень на навчально-виробничих базах, завдяки дистанційним методам підготовки. Маючи серйозну фундаментальну підготовку, такий кадровий потенціал завдяки державній, галузевій політиці підтримки зможе вирішувати будь-які завдання в короткий термін, не допускаючи простоїв виробництва, використовуючи енергозберігаючі системи та новітні технології, які завжди виводять вперед кожен галузь економіки.

Цілеспрямоване управління підготовкою фахових кадрів для харчової промисловості дасть прогресивний поштовх розвитку ринку праці як на національному, так і на світовому рівнях.

Низка передових країн світу надають інтелектуальні технічні, науково-місткі послуги менш розвинутих країнам, реалізують свій потенціал та поповнюють людський капітал саме завдяки наявності таких професійних кадрів в різних галузях, в тому числі в переробній, харчовій, витісняючи натуральну сировину та наповнюючи ринок продовольства харчовими заміниками, добавками, що не завжди є безпечними для здоров'я людини [3].

Професійна орієнтація до підготовки кадрів за галузевим принципом повинна починатися в середніх ЗОШ. Внаслідок чого зростає зацікавленість зорієнтованої громадськості на нові професії, а також контрольованість бажань молоді, їх попиту на робітничі професії. Такий підхід, в свою чергу, розширить можливості створювати нові програми підготовки кадрів, будівництва нових закладів, яких в даний час і на протязі останніх 10-12 років стає дедалі менше. Наявність науково-містких за своїм призначенням лабораторій, необхідне явище в кожному виробництві харчової галузі, це вимоги світових стандартів в умовах інтеграції промисловості.

Критичним фактом є те, що в державі на декількох потужних підприємствах харчової промисловості розташовані лабораторії для визначення якості продукції. Дослідні чи науково-прикладні підрозділи майже не існують.

Причиною цього є кілька вагомих чинників; по-перше, брак коштів, оборотних капіталів, по-друге, відсутність державної політики підтримки та контролю за впровадженням новітніх технологій, якісного та раціонального їх використання, по-третє, відсутня концепція управління підготовкою кваліфікованих кадрів, зруйнована система базових підприємств, які виконували б функцію ефективного зворотного зв'язку між освітнім закладом і ринком праці через роботодавців [4].

Зі сторони компетентних державних органів (Міносвіти, Мінпромполітики) практично не існує контролю за станом забезпечення харчової промисловості кадрами робітничих основних професій, а також за перепідготовкою та підвищенням кваліфікації, періодичної атестації на право виконання конкретних обов'язків [4].

Проблема недостатнього кваліфікованого кадрового потенціалу та обмежена можливість інвестиційної діяльності в сучасній технології виробництва продукції обумовлюється низьким рівнем продуктивності праці.

Наприклад, в Україні, у порівнянні з розвинутих країнами, такими, як Німеччина, Франція, Італія, Китай продуктивність праці у 3-5 разів нижча. А це, в свою чергу, впливає на низький рівень оплати праці, створює слабку конкурентоздатність вітчизняної продукції не лише на іноземних ринках, а й на вітчизняному, крім того в результаті втрачається привабливість інвестиційна.

У харчовій промисловості України в порівнянні з аналогічною названих країн, продуктивність праці нижча у 4-5 разів, а розхід енергоресурсів на одиницю продукції у 3-4 рази вищий, ефективність та раціональність використання сировини на 20-25% нижча. Через низький кваліфікаційний рівень кадрів середньої ланки (робітничі професії) впровадження прогресивних технологій не дає позитивних зрушень в багатьох галузях харчової промисловості. Слід відзначити, що до переходу економіки на ринкові відносини інженерно-технічні працівники та основні працівники (робітники) мали вищу та професійно-технічну освіту у співвідношенні 40/60, а в даний час 80/20. Отже, на виробництвах використовується некваліфікована, низькооплачувана робоча сила, а не фаховий робітничий потенціал [2].

В країнах з розвинутою економікою сформувалася нова концепція професійно-технічної освіти, яка передбачає повну загальноосвітню базу підготовки, розширення профілю спеціальної підготовки кадрів інженерно-технічних та робітничих професій, розвиток здібностей і бажання постійного оновлення знань та інтелектуальних можливостей.

Найголовнішим у концепції є вдосконалення зв'язків між системою управління підготовкою кадрів і виробництвом. Сучасна національна система освіти не встигає забезпечити новими спеціальностями, які потрібні для ефективного виробництва в харчовій промисловості.

На даному етапі розвитку АПК та харчової промисловості проблема полягає не тільки в пристосуванні управління системою підготовки робітничих кадрів до потреб певного виробництва, галузі, а й у випереджаючому зростанні якості підготовки робітничого потенціалу відносно цих зростаючих потреб. Таким чином, підвищення ролі людського фактора вимагає активного зворотнього зв'язку та взаємодії освіти, науки, виробництва.

В розвинутих країнах світу за останні 15-20 років професійна освіта і професійна підготовка кадрів стали одним із найбільш престижних швидкозростаючих секторів економіки. За оцінками фонду Карнегі, починаючи з 1985 року в США на професійну підготовку після закінчення середньої школи щорічно витрачається більше 100 млрд. дол., з яких близько 60 млрд. дол. припадає на університети і коледжі, а 40 млрд. дол. складають витрати фірм і корпорацій на внутрішньофірмову підготовку кадрів. У підготовку спеціалістів держава вкладає 60% усіх коштів. У США щорічно проходить професійну підготовку або підвищує кваліфікацію майже 18 млн. робітників. У Франції кількість охоплених різними формами професійної підготовки наближається до 6 млн. осіб [7].

Зростаючі вимоги до знань та професійних навичок під впливом науково-технічного прогресу вимагають підвищеної уваги до концептуальних розробок безперервної освіти, а головне – до її практичного втілення. У наступні 10-15 років категорії робітників, що мають доступ до інформаційних технологій і володіють відповідними навичками праці, становитимуть найбільшу цінність для будь-якої галузі, в тому числі харчової. У всіх європейських країнах у професійній підготовці кадрів беруть участь коледжі і вищі навчальні заклади, налагоджуються контакти між професійно-технічними школами та підприємствами. В Данії функціонують паритетні комітети безперервної професійної підготовки. В Нідерландах державні та регіональні органи профосвіти спільно розробляють навчальні програми і контролюють дотримання контрактів про навчання, що укладають робітники з дирекціями підприємств. У Бельгії управління діяльністю центрів професійної підготовки здійснює Національна служба зайнятості [7].

Країни-члени ЄС розробили нову спільну політику в галузі наднаціонального регулювання професійною підготовкою. Визнаючи однакове значення практичного досвіду, виробничого навчання і підготовки в спеціалізованих центрах, організатори навчання прагнуть створити стійку рівновагу між ними. Наприклад, у Франції оновлюється система чергування практичного і теоретичного циклів навчання, де переважає внутрівиробнича підготовка. Державні програми професійної підготовки в країнах ЄС останнім часом розробляються та впроваджуються з урахуванням політики створення єдиного загальноєвропейського ринку. Наприклад, у Національному центрі наукової організації у Франції для розв'язання проблем підготовки кадрів беруть до уваги нові вимоги, що пов'язані з інтернаціоналізацією економіки, створюють спеціальні робочі групи, вивчається курс перспектив розвитку європейського ринку, налагоджено співробітництво зі Швецією, Великобританією, Німеччиною та іншими країнами [7].

Співробітництво між країнами ЄС у галузі підготовки кадрів було започатковане ще в 1987 році під час укладення Римської угоди про організацію професійного навчання, розробку програм обміну молодими робітниками, проведення соціальної програми та ін. З метою координації цих заходів створені два органи: Консультативний комітет безперервної професійної підготовки і Європейський центр розвитку виробничого навчання (Берлін). Це орган з обміну інформацією і результатами досліджень у галузі безперервної професійної освіти, яким керує рада, що складається з представників комісії ЄС, урядів і громадських організацій. Головне завдання Консультативного комітету – організація обміну думками щодо вдосконалення виробничого навчання. Комітет складається з представників урядів і профспілок, які делегуються країнами терміном на два роки. Його засідання проходять два рази на рік. Однак представники нашої країни на офіційному рівні не можуть бути учасниками таких форумів з відомих причин – Україна не є членом ЄС [8].

На основі інформації Держкомстату (табл.1), проаналізовано деякі показники, що впливають на стан справ забезпечення професійними робітничими кадрами в харчовій промисловості.

Таблиця 1

Динаміка підготовки кадрів робітничих професій в професійно-технічних навчальних закладах України у 1990-2011 роках (у т. ч. для харчової галузі)

Роки	Кількість закладів	Кількість осіб, що навчалася у ПТЗ, тис. чол.	Прийнято учнів, тис. чол.	Підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників, тис. чол.
1	2	3	4	5
1990	1246	643,4	380,5	376,7
1991	1251	648,4	377,4	338,1
1992	1255	647,2	367,9	307,1

продовження табл. 1

1	2	3	4	5
1993	1185	629,4	340,8	307,0
1994	1177	572,8	286,0	288,4
1995	1179	555,2	300,5	277,3
1996	1156	539,7	304,2	274,8
1997	1003	528,1	311,2	264,5
1998	995	529,0	304,2	259,2
1999	980	527,7	307,3	263,5
2000	970	524,6	307,3	266,8
2001	965	512,3	309,1	278,8
2002	962	501,9	311,0	282,4
2003	953	493,1	311,2	275,6
2004	1011	507,3	327,6	283,4
2005	1023	496,6	314,2	286,6
2006	1021	473,8	303,7	289,3
2007	1022	454,4	299,2	285,1
2008	1018	443,6	288,1	269,6
2009	975	424,3	249,9	239,4
2010	976	433,5	282,9	247,4
2011	976	409,4	241,7	240,1

Джерело: дані Держкомстату 2012 р. [6]

Так, в 2011 році чисельність підготовлених робітничих кадрів в професійно-технічних закладах знизилась на 36,3% в порівнянні з 1990 роком, причиною цього є суттєве скорочення самих закладів профтехосвіти, з 1246 в 1990 р. – до 976 в 2011р., що ставить 22% в бік зниження. Такі результати є визначальними і для визначення статистики зайнятості молоді, а також рівня безробіття наукових, педагогічних і інших фахівців. Тому очевидною є необхідність реформування вищої професійної та середньої професійно-технічної освіти, побудови системи управління підготовкою кадрів робітничих професій спільно за участю науковців професійно технічного спрямування та фахівців харчової промисловості. Зрозуміло, щоб здійснювати процеси управління підготовкою фахівців робітничих чи інженерно-технічних професій на належному високому рівні, перші кроки для цього повинна зробити держава:

- пріоритетна державна політика в системі оподаткування, використання та обліку позабюджетних, спонсорських коштів освітніми професійно-технічними закладами;
- фінансування державного замовлення підготовки фахівців;
- створення системи базових навчально-виробничих центрів з державним та недержавним фінансуванням на тендерній основі;
- створення привабливих умов для залучення інвестицій та професіоналів з підготовки висококваліфікованих кадрів робітничих та інженерно-технічних професій.

Висновки з даного дослідження. Отже, система підготовки кадрів в Україні за новими програмами, професіями, інноваційними методами повинна втілюватися за безперечно чітким обґрунтуванням науковців, виробників та фахівців вищої освітньої професійно-технічної школи з наданням цим освітнім закладам преференцій на державному рівні.

Зростаючі вимоги до знань та професійних навичок під впливом науково-технічного прогресу вимагають підвищеної уваги до концептуальних розробок безперервної освіти, а головне – до її практичного втілення. На наше переконання, категорії робітників, що мають доступ до інформаційних технологій і володіють відповідними навичками праці, становитимуть найбільшу цінність для будь-якої галузі, в тому числі харчової.

Найголовнішим у концепції, яка передбачає повну загальноосвітню базу підготовки, розширення профілю спеціальної підготовки кадрів інженерно-технічних та робітничих професій, розвиток здібностей і бажання постійного оновлення знань та інтелектуальних можливостей, є вдосконалення зв'язків між системою управління підготовкою кадрів і виробництвом. Сучасна національна система освіти не встигає забезпечити новими спеціальностями, які потрібні для ефективного виробництва в харчовій промисловості.

На даному етапі розвитку АПК та харчової промисловості проблема полягає не тільки у пристосуванні управління системою підготовки робітничих кадрів до потреб певного виробництва, галузі, а й у випереджаючому зростанні якості підготовки робітничого потенціалу відносно цих зростаючих потреб. Таким чином, підвищення ролі людського фактора вимагає активного зворотного зв'язку та взаємодії освіти, науки, виробництва.

Література

1. Богиня Д.П. Основи економіки праці : навч. посібник / Д. Богиня, О.А. Грішнова. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2001. – 313 с.
2. Грішнова О.А. Проблеми ринкової трансформації освіти та професійної підготовки / О.Грішнова // Україна: аспекти праці. – 1998. – № 1. – С. 26-28.
3. Данилишин Б. Зайнятість населення: як формувати інноваційну складову / Б.Данилишин // Урядовий кур'єр. – 2007. – С. 6.
4. Данилишин Б. Перспективи відтворення людського ресурсу / Б. Данилишин, Г.Заяць // Урядовий кур'єр. – 2006. – С. 5.
5. Дейнеко Л.В. Стан і просторовий розвиток харчової промисловості України / Л. Дейнеко. – 2006. – С. 28-37.
6. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Інформаційний портал харчової галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.harchovyk.com/>
8. Спасенко Ю. Ринок праці кваліфікованої робочої сили, стан та умови ефективного розвитку / Ю. Спасенко // Україна: аспекти праці. – 2007. – С. 15-21.
9. Харчова промисловість України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.grinchuk.lviv.ua/book/73/2362.html>

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.138:339.378 (477)

Аксьонов І.М.,
д.е.н., професор кафедри менеджменту
Павлова М.Б.,
викладач циклової комісії товаровознавства та
організації торгівлі
Хмельницький кооперативний торговельно-
економічний інститут

ЗАВДАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ В КРИЗОВІ ПЕРІОДИ

Постановка проблеми. У період економічної кризи відбувається спад виробництва в галузях економіки країни, погіршується економічне становище населення і, як наслідок, зменшуються обсяги продажу товарів і надання послуг, що пропонуються торговельними суб'єктами господарювання. Разом з цим, підвищується собівартість та зростають витрати. Як результат, торговельні суб'єкти господарювання підвищують ціни на свою продукцію. Такі умови потребують змін не тільки розвитку торговельної галузі, але і системи управління продажами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями аналізу та оцінки кризової ситуації у різних сферах функціонування торговельних підприємств займалися О.Є. Дейнека [5], Н. Гончарук [3], Е. Курячая [8], Т. Роїк [9] та інші.

Але у діловій та науковій літературі мало уваги приділено завданням, які виникають у маркетингових підрозділах на торговельних підприємствах в умовах економічної кризи. Це вимагає перегляду маркетингових стратегій та формування комплексу маркетингових дій антикризового характеру.

Постановка завдання. Мета статті – визначити основні напрямки практичної діяльності підрозділів маркетингу торговельних суб'єктів господарювання в умовах економічної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні найбільш актуальним питанням є пошук можливих напрямків підвищення ефективності роботи торговельних суб'єктів господарювання та їх конкурентоспроможності для реалізації завдань. Тому маркетингові підрозділи торговельних суб'єктів господарювання в умовах кризових явищ повинні зосередити зусилля на основних напрямках практичної діяльності усіх своїх підрозділів (бізнес-одиниць).

Торговельній галузі належать провідні позиції у поповненні бюджету України. Але криза тимчасово підвищує навантаження на торговельні суб'єкти господарювання. Необхідно враховувати, що взагалі криза в країні продовжується. Існують загрози її посилення, тому що проблеми її впливу на ефективність діяльності торговельної галузі нікуди не зникли. У них, як і раніше, приховані джерела великих витрат і прямих втрат торговельних суб'єктів господарювання, які змушені підвищувати ціни на продукцію, що вони реалізують, а це погіршує життєвий рівень населення і негативно впливає на економіку України.

Кризовий стан галузі потребує вирішення наступних завдань:

- залучення для продажу додаткових обсягів якісних товарів та підвищення ефективності діяльності торговельних суб'єктів господарювання;
- підвищення безпеки, надійності та ритмічності своєї роботи, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище;
- скорочення усіх витрат, підвищення продуктивності праці, створення на цій основі умов для формування оптимальних для населення цін на товари і послуги;
- розвиток системи інформаційного забезпечення з метою своєчасного і оперативного інформування споживачів.

Велика роль у вирішенні цих завдань належить підрозділам маркетингу, які повинні активізувати здійснення досліджень ринків, зовнішнього і внутрішнього середовища.

На торговельних суб'єктах господарювання концепція маркетингу стосується інтересів

населення і підприємств різних галузей. Маркетингові підрозділи створюють передумови для прийняття споживачами рішення про вибір виду товарів/послуг та їх купівлі. Однак, нині ця концепція ще не стала філософією управління, системою організації обслуговування покупців і реалізації продукції, щоб була орієнтована на максимальне задоволення потреб споживачів і враховувала інтереси інших учасників ринків. Досі маркетологи виконують роботу, що не пов'язана з їх функціями.

Щоб зрозуміти роль маркетингу на торговельних суб'єктах господарювання та сутність маркетингового управління торговельною діяльністю, що базується на перевагах різних сучасних наукових концепцій і практики їх роботи на ринках, потрібно враховувати те, що управління тут будується за принципами:

- стратегічного планування;
- управління портфелем інвестицій, в якому кожний напрям діяльності торговельної галузі або її бізнес-одиниць (супермаркетів, магазинів тощо), має свій потенціал одержання прибутку, що є основою розподілу корпоративних ресурсів;
- особливостей маркетингу, що дозволяє оцінювати перспективи реалізації управлінських рішень, які приймаються на основі перших двох принципів, а також прогнозувати, планувати, організувати і контролювати їхнє виконання, шляхом використання системи маркетингових інструментів.

В умовах кризи і з розвитком конкуренції в сфері торговельної галузі зростає необхідність розробки не тільки концептуальних основ, синхронізації роботи різних її бізнес-одиниць, синергії зовнішнього і внутрішнього середовища маркетингу на торговельних суб'єктах господарювання, але й удосконалення діяльності маркетингових підрозділів.

Для того, щоб вистояти в боротьбі з конкурентами, маркетинговим підрозділам потрібно зосередити зусилля на трьох стратегічних цілях:

- покращенні співвідношення «ціна-продуктивність» при високій ефективності заходів щодо продажу продукції;
- покращенні цього ж співвідношення за рахунок зниження витрат кожного підрозділу торговельного суб'єкта господарювання;
- покращенні пропозицій для споживачів, перш за все, за рахунок формування складу своїх товарів/послуг з більш високим рівнем якісних технічних та економічних показників експлуатації.

Управління маркетингом на торговельних суб'єктах господарювання – це важливий і складний процес формування й реалізації попиту на товари/послуги [6].

До особливостей цього управління можна віднести:

- об'єктивні умови обмеження основної маси населення щодо купівлі якісної продукції;
- неможливість виборчого підходу до вибору споживачів – в сучасних умовах розвитку ринкових відносин споживач – «король» на ринках;
- розбіжності маркетингових прийомів при реалізації продукції;
- необхідність комплексності, оперативності й особливої системи інформатизації процесу управління маркетингом;
- гнучкість цінової політики на товари і послуги, яка враховує не тільки галузеві або відомчі, але також і загальнодержавні інтереси й інтереси споживачів;
- доцільність тісної взаємодії маркетингових і виробничих структур, що постачають продукцію для продажу, наявність єдиних маркетингових органів у структурі великих торговельних суб'єктів господарювання;

- особлива важливість системності у використанні концепції маркетингу й стратегічного планування, достовірного передбачення ситуації на цільових ринках та ін.

Щоб ефективно управляти торговельними суб'єктами господарювання, потрібні фахівці високої кваліфікації, особливо це стосується менеджерів з маркетингу: всебічні знання ними основ економіки й особливостей ринків, внутрішнього і зовнішнього середовища, виробників-постачальників продукції.

На сьогоднішній день шляхи виходу із кризи варто шукати за допомогою національної економічної науки, у першу чергу, шляхом залучення маркетингу – розробки нової теорії взаємин ринку, державного його регулювання й керування ним. Служби маркетингу на торговельних суб'єктах господарювання повинні стати невід'ємною складовою ефективною діяльності всіх їх оргструктур. Вони повинні бути мозковими центрами, джерелами не тільки інформації про ринки, але й центрами формування збутової, науково-технічної й фінансової політики в своїх підрозділах. Маркетингові підрозділи не повинні виконувати інші функції, а формувати попит на свою продукцію на цільових ринках і підтримувати його тут на певному рівні та відповідати за сприйняття продукції споживачами. Від цього залежать доходи і прибуток будь-якого торговельного підприємства.

Для вирішення цього завдання, зусилля підрозділів маркетингу на торговельних суб'єктах господарювання потрібно зосередити на таких напрямках дослідження:

- визначенні змін у регіонах, де діє торговельний суб'єкт господарювання, ступінь охоплення споживачів даного регіону, доходи населення, його демографію, перспективи розвитку регіону;

- вивченні стандарту якості продукції виробника-постачальника. Це необхідно для досягнення комерційного успіху, а отже, і стану самого торговельного суб'єкта господарювання і торговельної галузі в цілому;

- рівні інвестицій у розвиток свого торговельного підприємства, їх окупності після впровадження [2].

Освоєння нових принципів торгівлі, маркетингових підходів щодо впровадження цінової політики, можливо, є одним з найбільш очевидних ознак успішного просування своєї продукції на цільових ринках.

Як би не було важко в умовах кризи, сьогодні торговельні суб'єкти господарювання повинні створювати комфорт для покупців і підвищувати рівень обслуговування споживачів та стандарти якості товарів/послуг, що реалізуються, не реалізовувати неякісні продукти. Завдяки цьому кожне торговельне підприємство зможе отримати максимум від своєї діяльності. Для цього необхідно зосередити зусилля на:

- вивченні цільових ринків, динаміки попиту на товари/послуги і сучасних технологій торгівлі. Це дозволить купувати у виробників-постачальників якісну продукцію і успішно її реалізовувати;

- дослідженні джерел інвестицій у проектах різних видів: дотаціях держави й регіонів та інших інстанцій у розвиток торговельної мережі, ступені ефективності використання інвестицій. Усі інвестиції повинні використовуватися для задоволення попиту галузей і населення, для підвищення стандартів якості продукції та принципів обслуговування покупців. Це основна умова забезпечення стійкості торговельної галузі в умовах кризи;

- вивченні і визначенні ефективності впровадження наукових тем, що розроблялися і розробляються вченими щодо реформування діяльності торговельних суб'єктів господарювання і галузі, цінової політики, удосконалення системи обслуговування, розробки заходів з ліквідації корупції в торговельній діяльності;

- дослідженні рішень з питань розширення асортиментів товарів, їх відповідності запитам споживачів на кожному цільовому ринку(сегментні). Введення нових товарів і послуг має пряме відношення до потреб населення – це для торговельних суб'єктів господарювання ще один спосіб продемонструвати свої творчі здібності, розуміння інтересів і потреб споживачів, інших учасників ринків і одночасне підвищення свого професіоналізму;

- дослідженні ефективності цінової політики. Вибір правильної політики в ціноутворенні на основі маркетингового підходу – найважливіша складова частина маркетингу. Відмінна продукція (товар або послуга) за прийнятною ціною, що надана потенційному споживачеві у зручний для нього час і в потрібному місці, – гарантія більших прибутків і високої конкурентоспроможності будь-якого торговельного суб'єкта господарювання;

- стані інформаційного обслуговування. Об'єктом постійної критики дотепер є якість (або взагалі наявність) точної інформації про товари і послуги торговельного суб'єкта господарювання. Першим пріоритетом повинно стати створення ефективної й точної інформаційної системи на кожному торговельному підприємстві. Кінцева мета – забезпечити споживачам доступ до повної інформації про можливості задоволення їх потреб;

- стані безпеки для споживачів і джерелах виникнення небезпечних ситуацій. Стан безпеки повинен розглядатись у комплексі з низкою інших показників. Поліпшення безпеки - ще одна галузь, у якій споживачі товарів і послуг вимагають постійних удосконалень, включаючи мережне телевізійне спостереження й додаткове забезпечення безпеки персоналу. Підвищення загального рівня безпеки персоналу й споживачів допомагає збільшити кількість покупців, які купують продукцію торговельного суб'єкта господарювання;

- вивченні рівня розвитку торговельних суб'єктів господарювання (конкурентів).

Важливим завданням маркетингових підрозділів є постійне дослідження основних індикаторів економічної безпеки України у сфері торгівлі, а саме:

- рівня задоволення потреб населення і зовнішньої торгівлі країни;

- частки транспортної складової у ціні продукції вітчизняної промисловості та сільського господарства;

- спаду обсягів реалізації своєї продукції, порівняно з минулими періодами;

- частки продукції, що реалізується торговельними суб'єктами господарювання на ринках;

- частки закупівлі імпоротної продукції у загальних її обсягах;

- основних загроз економічній безпеці України у торговельній мережі.

Загрози економічній безпеці України у торговельній галузі можна поділити на внутрішні та зовнішні.

Внутрішніми загрозами слід вважати:

- втрату конкурентоспроможності вітчизняної продукції через відсутність програм маркетингової підтримки та неефективну державну торговельну політику, протекціонізм і корупцію щодо вітчизняних ринків;

- критично низький рівень стандартів якості вітчизняної продукції через спад попиту на неї на внутрішніх і світових ринках;
- високу частку транспортної складової у ціні товару і, як наслідок, підвищена її собівартість;
- тінізацію та криміналізацію усієї сфери міжнародної торгівлі.

До зовнішніх загроз слід віднести:

- потенційну втрату частки світових ринків через створення суміжними державами більш сприятливих умов, в т.ч. їх вступ до Митного союзу;
- потенційну втрату частки на ринках Росії через постачання неякісної продукції;
- політику експансії іноземних компаній на українських ринках;
- дискримінаційну політику інших держав відносно українських товарів, шляхом стягування додаткових податків, штрафів у прикордонних областях суміжних держав й ін.

Ці й інші загрози призводять до втрати Україною своїх позицій на світових ринках, залежності зовнішньої торгівлі від політики іноземних держав, погіршення якості обслуговування населення, зменшення відрахувань до бюджетів усіх рівнів, руйнації та рейдерства висококваліфікованих колективів торговельних суб'єктів господарювання, зростання безробіття та соціальної напруги у країні.

Висновки з даного дослідження. Торговельна галузь є однією із головних сегментів економіки будь-якої держави. Тому своєчасна її підтримка у період кризи дасть можливість відновити позитивні показники роботи торговельних суб'єктів господарювання на внутрішніх і світових ринках. А функції маркетологів у період негараздів повинні лише підсилюватись. Але щоб подолати економічну кризу, потрібно спочатку подолати кризу влади та політичного життя в країні, організувати діяльність маркетингових підрозділів відповідно їх призначень. Лише коли ці негативні тенденції підуть на спад, з'являться позитивні напрями в розвитку торговельної галузі і, як наслідок, економіки країни.

Література

1. Абрамов А.П. Управление экономическими результатами в рыночных условиях (анализ безубыточности) / А.П. Абрамов // Вестник ВНИИЖТ. – 1995. – № 1. – С. 3-8.
2. Аксьонов І.М. Теоретичні і практичні аспекти маркетингу транспортних послуг / І.М. Аксьонов // Новий Світ-2000. – 2012. – 337 с.
3. Гончарук Н. Вразливі точки [Електронний ресурс] / Н. Гончарук // Контракти. – 2008. – № 47. – Режим доступу: <http://archive.kontrakty.ua/gc/2008/47/12-uyazvimye-tochki.html>
4. Гончарук Н. Голосування гаманцем [Електронний ресурс] / Н. Гончарук // Контракти. – 2008. – № 47. – Режим доступу: <http://archive.kontrakty.ua/gc/2008/47/13-golosovanie-koshelkom.html>
5. Дейнека О.Є. Зміна орієнтирів маркетингової стратегії роздрібного підприємства у кризовий період / О.Є. Дейнека // Логістика. – Л. : Вид-во Нац. ун-ту "Львів. політехніка", 2008. – С. 863-869.
6. Диксон Р. Питер. Управление маркетингом [пер.с англ. Ю.В. Шленова] / Р. Диксон. – М. : Изд-во БИНОМ, 1998. – 556 с.
7. Куденко Н.В. Маркетингові стратегії фірми : монографія / Н.В. Куденко. – К. : КНЕУ, 2002. – 245 с.
8. Курячая Е. Любой кризис делает нас сильнее и выносливее [Електронний ресурс] / Е. Курячая // Бизнес. – 2008. – № 42. – Режим доступу: http://guazo.ru/articles/marketing_practice/Lyuboy_krizis_delaet_nas_silnee_i_vynoslivee-13369/
9. Роик Т. Ценный багаж [Електронний ресурс] / Т. Роик // Инвестгазета. – 2008. – № 10. – Режим доступу: <http://www.investgazeta.net/blogi/cennyj-bagazh-156877/>
10. Транспортный маркетинг : учебник для вузов / под редакцией В.Г. Галабурды, 2-е изд. – М. : УМЦ РЖД, 2011. – 452 с.
11. Форд Г. Моя жизнь. Мои достижения / Г. Форд. – МОО «Наука и техника», 1997. – 323 с.

УДК 330.13

Багрова І.В.,
д.е.н., професор кафедри маркетингу
Національного гірничого університету
Черевко О.Л.,
асистент кафедри економіки підприємства
Дніпропетровської державної фінансової академії

ТЕОРІЯ ВАРТОСТІ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Постановка проблеми. Поняття "економіки знань" отримало в останні роки широке поширення у світовій економічній літературі. Наукові знання стають головним джерелом розвитку економічної системи та основним фактором вартості інновацій. Об'єктивність закону спадної граничної корисності знаходить своє відображення в ринковій дійсності: товари з часом втрачають свою вартість. Однак, які фактори знаходяться в основі даного процесу? Втрата вартості товару безпосередньо пов'язана з втратою споживчих властивостей. Товар проходить процес від зародження – ідеї задоволення потреби до матеріального продукту, повною мірою задовольняє потребу. На початкових етапах життєвого циклу товар має найвищий ступінь новизни (інноваційних знань). Таким чином, інноваційні товари мають максимальну вартість – корисність для споживача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вартість є фундаментальною категорією економічної теорії, історія якої налічує досить тривалий період. Сучасні погляди на проблему джерел вартості знаходимо в статтях С.Г. Міхневої. Значний внесок в розробку новітніх підходів трактування вартості в рамках економіки знань зробив в своїх працях Т. Сакайя, О. Тоффлер, П. Дракер. На жаль, проблема формування новітнього підходу до трактування джерел вартості в українській економічній науковій думці не висвітлена.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження теоретичних засад вартості, формування сучасного погляду на вартість товару.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес визначення вартості товару являє надзвичайний інтерес для дослідника, хоча і містить в собі не аби які труднощі. Справа у тому, що вартість не можна виявити безпосередньо на поверхні господарського життя, оскільки вона виражає невидимі на перший погляд внутрішні економічні відносини. Економістів теоретиків усіх періодів розвитку політичної економії турбувало питання, яка саме субстанція (якість) є першоосновою вартості.

Вартість як економічна категорія використовується разом з категорією товар. При цьому необхідним є уточнення категорій «благо», «продукт», «товар» [8]. Благо – те, що здатне задовольняти повсякденні життєві потреби людей, приносити людям користь, приносити задоволення. Не всі товари є благами. У тому випадку, коли блага не задовольняють потреб суспільства, вони не є товаром. Таким чином, товар – це специфічне економічне благо, вироблене для обміну з метою задоволення потреб людей. Товар – будь-яка річ, яка бере участь у вільному обміні на інші речі, продукт праці, здатний задовольнити людську потребу і спеціально вироблений для обміну. Предмети, вироблені для особистого споживання, в економічному сенсі товарами не є. Продукт – це товар або послуга, яку можна запропонувати для ринку, і яка буде задовольняти потреби споживачів.

Вартість як економічна категорія має синонім цінність, який використовується як синонім поняття «споживча вартість», тобто значимість, корисність предмета для споживача.

Вперше категорія вартості зустрічається в працях античного філософа Аристотеля. Він виказує думку про те, що два товари, що представляють собою продукти людської праці і підлягають обміну, повинні бути рівною вартості, а остання повинна виражатися у витратах виробництва (у тому числі трудових витратах) [10]. Філософ першим намітив розмежування між споживчою вартістю і вартістю товару. Геніальні здогади висловив Аристотель з приводу обміну, мінової вартості. Він розумів, що обмінювані товари без тотожності їхніх сутностей не могли б ставитися один до одного як сумірні величини. Однак, сутність (якість), яка лежить в основі вартості товару філософом так і не була встановлена [7].

Період середньовіччя ознаменований виникненням поняття справедливої ціни – як синоніма вартості, з відповідним аналізом її основ. У цей період йшли суперечки про те, яку ціну слід вважати "справедливою". За твердженням Фоми Аквінського, "справедлива" ціна повинна відповідати двом вимогам. По-перше, вона покликана забезпечувати еквівалентність обміну відповідно з кількістю "праці та витрат". По-друге, "справедливою" є ціна, що забезпечує учасникам обміну "прожиток" по їх соціальному статусу. Один рівень добробуту ціна повинна забезпечити реміснику, інший – церковнослужителя, третій – феодалу [1].

У цих поглядах Ф. Аквінського знаходимо першооснови трудової теорії вартості, тобто праці як базисної субстанції, що лежить в основі вартості товару. «У ціні повинні враховуватися і витрати на зберігання, доставку товарів, а також страхівка на випадок можливих втрат товару». В даному твердженні знаходимо відображення першооснов теорії факторів вартості [10].

Наступним періодом у розвитку економічної теорії є період меркантилізму. Обмежуючись вивченням явищ у сфері обігу у відриві від виробництва, меркантилісти неминуче обмежувалися поверхневими узагальненнями. Виходячи з практики торгового капіталу (сфери обігу), меркантилісти не могли зрозуміти природи вартості і додаткової вартості, що створюються в процесі виробництва [9]. Точка зору меркантилістів на додаткову вартість як прибуток за відчуження товару була помилковою, оскільки виграш одного є програшем іншого. Насправді, додаткова вартість тільки реалізується, приймає грошову форму в процесі обігу. Створюється ж вона (як пізніше довели А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс та ін.) у процесі виробництва і має пряму залежність від вартості товарів.

Наукове обґрунтування вартості та розробка першооснов витратною теорії вартості належить класикам політичної економії: У. Петті, А. Сміту, Д. Рікардо, К. Марксу. К. Маркс назвав меркантилізм першим теоретичним опрацюванням засад капіталістичного виробництва. Водночас він підкреслював, що дійсна наука сучасної економії починається лише з того часу, коли теоретичне дослідження переходить від процесу обігу до процесу виробництва. Цей перехід і здійснила класична політична економія. Згідно цієї теорії, в основі вартості лежить суспільно необхідний робочий час (витрати праці) на виробництво товару, при цьому праця має на увазі не конкретний, а абстрактний – спрощений і усереднений для поточних типових умов виробництва [2].

Сер У. Петті до проблеми визначення вартості підходить з позиції пропорційного обміну, що визначається витратами праці на виробництво товарів і залежить від її продуктивності в різних галузях. Але у Петті немає розуміння вартості як об'єктивної реальності, як внутрішньої властивості товару. П'єр де Буагільбер як представник фізіократів в рамках теорії вартості виділяє ринкову ціну і «істинну», або «справедливу» вартість товару. Величину останньої він визначає витратами праці.

Цінність (вартість) в роботах А. Сміта має два значення: корисність і можливість придбання інших предметів. Перше він називає «цінністю у споживанні», друге – «цінністю в обміні». Це фактичне визнання споживної й мінової вартості [2].

Мінову, або природну, цінність товару А. Сміт, як і У. Петті, визначає через працю. «Праця, – писав він, – є справжнє мірило мінової цінності всіх товарів». Сміт стверджує, що праця є основою цінності в усіх сферах виробництва.

Визначення цінності як суми доходів факторів свідчить про те, що Сміт, проявивши геніальну непослідовність, заклав основи теорії факторів вартості, яка в XIX ст. стала панівною.

У теорії вартості Д. Рікардо, як і А. Сміта, виокремлюється споживна й мінова цінність. Корисність (споживна цінність), підкреслював він, не є мірилом мінової цінності, хоча вона абсолютно необхідна для неї. Товари свою мінову цінність черпають з двох джерел – рідкості і кількості праці, що необхідна для їх добування. Мінова цінність переважної більшості товарів визначається тільки працею [2].

На цінність товарів, підкреслював Рікардо, впливає не лише праця, безпосередньо витрачена на їх виробництво, а й капітал, тобто праця, витрачена на знаряддя, інструменти, будівлі, що беруть участь у виробництві [2]. Разом з тим, він не проводить різниці між конкретним і абстрактним працею. Лише у працях К. Маркса вперше була відкрита двоїста природа праці товаровиробників, розуміння якої дозволило йому розробити справді наукову трудову теорію вартості [8].

Конкретна праця – це корисна праця, що витрачається в певній формі та якісно відрізняється від усіх інших видів праці (наприклад, праця столяра, пекаря, кравця і т.д.). Конкретна праця створює певну споживчу вартість. Абстрактна праця – це праця, який виступає як витрати праці взагалі (людської енергії, м'язової сили, нервів, роботи мозку), незалежно від його конкретної форми. Саме абстрактна праця створює вартість. Його специфічна особливість полягає в тому, що він проявляє свою суспільну природу на ринку, в процесі обміну [8].

Розробки класиків політичної економії знайшли відображення у працях багатьох авторів, зокрема, економістів нової хвилі – Ж.-Б. Сея, Т. Мальтуса, Н.У. Сеніора, Дж. С. Мілля та інших, які надали розширене трактування «вартості» як абстрактної категорії, що матеріалізується в ціні і проявляється у процесі обміну лише як тенденція. Визнаючи, що ціна залежить від зіткнення суб'єктивних оцінок виробника і споживача, представники нової хвилі звертають увагу на те, що вартість є тільки основою, яка визначає напрями розвитку економіки і створює економічну рівновагу. Ціна і ціноутворення є реальним явищем, що забезпечує раціональний розподіл [2].

У зв'язку з цим, виникає необхідність з'ясувати, як саме відбувається розподіл суспільної вартості. В економістів нової хвилі виникає ідея щодо розподілу суспільної вартості у відповідності до факторів виробництва. Витрати живої праці не розглядаються більше як єдиний фактор багатства.

У цьому контексті важливою є теорія факторів вартості Ж.-Б. Сея. За його теорією факторів виробництва вартість або цінність кожного предмета, поки вона не встановлена на ринку, абсолютно довільна, невизначена. Основою ж цінності є корисність товару. Оскільки в процесі виробництва бере

участь не тільки праця, але капітал і земля надають певні послуги, вони також створюють вартість (цінність). Це й становить зміст теорії трьох факторів виробництва [2]. За думкою Ж.-Б. Сея внесок кожного фактору у вартість товару визначає ринок. Так, частина вартості, створена працею, дорівнює заробітній платі; частина, створена капіталом – прибутку; частина, створена природою – ренті.

Протилежною в трактуванні сутності вартості товару стала маржинальна теорія вартості, засновниками якої представники австрійської школи Ю. Менгер, Ф. Візер, О. Бем-Бавека, Г.Г. Госен. В рамках даної теорії використовуються корисність, цінність як синоніми вартості товару. Основна ідея маржиналізму – дослідження граничних економічних величин як взаємозв'язаних явищ економічної системи на різних рівнях – фірми, галузі, національної економіки. Такий підхід уможливив застосування нових методів аналізу, які дали змогу визначити граничні величини для характеристики змін, що відбуваються в економічному житті. Виникнення теорії граничних величин було визнано «маржинальною революцією» в економічній науці [2].

Центральним моментом в теорії граничної корисності є твердження про те, що зведення вартості до витрат (праці або всіх "трьох первинних чинників" – праці, землі і капіталу) неприйнятно. Цінність (вартість) визначається ступенем корисного ефекту, тобто представниками теорії граничної корисності була зроблена спроба аналізу економічних процесів з точки зору споживачів (товар і його властивості).

Ф. Візер, один з засновників теорії суб'єктивної вартості нищівно критикував теорію трудової вартості. Він вважав «абсурдною» теорію, яка стверджує, що праця людини визначає вартість продукту, і дотримувався думки, що працю, так само, як інші фактори, закладено у вартість товару [2].

Дотримуючись концепції трьох факторів, він стверджував, що починати треба з вивчення поєднання факторів (капіталу, праці та землі), а вже потім визначати, яка саме частка вартості може належати кожному фактору.

На противагу примату виробництва, який пропагує класична політекономія, австрійська школа дотримувалася думки про примат споживання. Її представники стверджували, що вихідним пунктом політичної економії є суб'єкт, індивідуум, а оскільки в цього суб'єкта є певні потреби, то вони й відіграють вирішальну роль у економічному процесі.

Видатним представником пізнього маржиналізму є А. Маршалл, який з'єднав дві провідні теорії: трудову теорію вартості К Маркса і теорію граничної корисності. Об'єктивні (витрати) і суб'єктивні (бажання купити товар) фактори, які представлялися сучасникам А. Маршалла антагоністичними, були з'єднані в механізмі взаємодії попиту і пропозиції [6].

Беззаперечна заслуга А. Маршалла полягає також у тому, що він визначив умови, необхідні для переведення попиту в ціну. У працях А. Маршалла граничною ціною попиту стає ціна, за яку було придбано останній куплений товар. Фактори виробництва, на думку Маршалла, – земля, праця, капітал і організаторські здібності – визначають ціну пропозиції [2].

Подальший розвиток теорія суб'єктивної вартості отримала в працях Дж. Б. Кларк, який сформував закон спадної продуктивності факторів вартості праці й капіталу, обґрунтував тим, що кожний новий внесок праці у виробництво за незмінних розмірів капіталу відбувається з меншою продуктивністю, ніж попередній.

Завершальною ланкою квінтесенції поглядів провідних економічних шкіл на формування вартості, як з боку примату пропозиції, так і з боку примату попиту стала модель загальної економічної Л. Вальраса [2]. В основу математичної моделі Вальраса покладено ринковий підхід до економічних явищ. Рівноваги в економіці можна досягнути тільки через ринковий механізм, через обмін. Основний інструмент у цьому механізмі – ціна. Вирівнювання попиту і пропозиції товарів відбувається за допомогою пошуку взаємоприйнятних цін, які є цінами рівноваги. Рівноважна ціна встановлюється у точці рівноваги між корисністю товарів і витратами на їх виробництво. Концепція маржинальної корисності була тільки першим кроком у розвитку теорії, відомої як Вальрасова система загальної рівноваги. Його система, на відміну від систем, опрацьованих його попередниками, включає всю сферу прояву вартості й ціни.

Подальший розвиток теорії вартості у ХХ-ХХІ ст. відбувається в рамках окремих економічних теорій, а особливо теорії інновацій (Й. Шумпетер та австрійська школа тощо). Фундаментальним у цьому контексті слугує визначення Й. Шумпетера про те, що інновація являє собою перекомбінування факторів виробництва [4]. Таке перекомбінування створює продукт нової якості, і, відповідно нової цінності для споживача. Таким чином, доміноматором у процесі створення нової вартості виступають інноваційні знання, які створюють можливість перекомбінувати ресурси в рамках виробничого процесу таким чином, щоб утворився товар з більшим ступенем задоволення потреб суспільства. Логічним висновком з вищезазначеного є виокремлення інноваційного знання (знання) як четвертого фактору вартості в умовах економіки знань.

В цьому контексті важливою є думка Т. Сакаїї про знання як основне джерело вартості [5]. Для інноваційної економіки є визначальним заміщення праці як першоджерела вартості знанням.

Глибина радикальних змін, пов'язаних із заміщенням праці знаннями, полягає в тому, що в умовах, коли знання залучаються в практичну переробку ресурсів, саме знання, а не праця починають виступати в якості джерела вартості. Трудова теорія вартості замінюється теорією "вартості,

створюваної знаннями" (knowledge-value). Як підкреслює основоположник цієї теорії Т. Сакайя: "... ми вступаємо в новий етап цивілізації, на якому рушійною силою є цінності, створювані знаннями" [3].

Таким чином, знання є базисним джерелом вартості, за рахунок яких визначається оптимальний спосіб задоволення потреб суспільства. Завдяки інноваційним знанням виробнича система здатна продукувати товари, які мають максимальну корисність для споживача.

Характерною особливістю економіки знань є збільшення наукоємності товарів. Нанотехнології, змінюючи структуру речовини, надають їм нових властивостей та здатності максимально задовольняти потреби суспільства в матеріальних товарах.

За висловлюванням С.Г. Міхневої [3], для економіки знань є характерним випереджальний розвиток живого знання в порівнянні з уречевленим. Перше отримало в англійській мові виразну назву "м'якого товару" (soft-ware), а друге – "твердого товару" (hard-ware) або матеріалізованої в обладнанні знання.

"Софтизації" економіки означає домінування в процесі виробництва інформаційних потоків над безпосередньою взаємодією з природою через обробку речовини природи і доведення його до споживача. Сьогодні у розвинених країнах безпосередній вплив на матеріальний предмет праці здійснюють вже не 9/10, як це було в умовах індустріальної економіки, а менше 1/3 працівників [3].

Таким чином, знання стає провідним джерелом вартості, і вносить найбільшу долю, в порівнянні з іншими факторами вартості.

Підсумовуючи зазначене, можна вказати на особливу природу знань в умовах інноваційної економіки:

1. Знання виступають як провідне джерело вартості, серед інших факторів вартості (в рамках теорії чотирьох факторів вартості – розробка автора);
2. Знання створюють можливість перекомбінувати фактори виробництва, для випуску інноваційних товарів, здатних максимально задовольняти потреби суспільства;
3. Знання надають можливість найбільш повно (комплексно) використовувати фактори виробництва в рамках інноваційного виробництва.

В таких умовах виникає нова категорія – інноваційна вартість як така, що створюється з домінування знання як фактора вартості і приносить максимальну корисність задоволення потреб суспільства.

Висновки з даного дослідження. У рамках дослідження був проведений детальний аналіз еволюції поглядів провідних економічних шкіл на джерела вартості. Були встановлені основні риси, притаманні сучасному етапу розвитку теорії вартості.

Соціально-економічна макросистема в рамках процесу еволюції (від процвітання до кризи і знову до процвітання) на всіх своїх рівнях рухається до ускладнення продукту (створення нових знань), який вона випускає з метою комплексного задоволення потреб. Мірилом у цьому процесі є – вартість (ціна) товару, провідним джерелом вартості в умовах економіки знань стають інноваційні знання.

Література

1. Бартенев С.А. История экономических учений в вопросах и ответах [Электронный ресурс] / С.А. Бартенев // История экономических учений в вопросах и ответах. – Режим доступа: http://society.polbu.ru/bartenev_econhistory/ch07_i.html
2. Корнійчук Л.Я. Історія економічних учень [Электронный ресурс] / Корнійчук Л.Я., Татанерко Н.О. // Історія економічних учень. – Режим доступа: <http://library.if.ua/books/87.html>
3. Михнева С.Г. Интеллектуализация экономики: инновационное производство и человеческий капитал [Электронный ресурс] / С. Г. Михнева // Инновации. – 2003. – № 1. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Economy/2005_25/25-4.pdf
4. Попов В. Г. Инновационная сущность предпринимательства в концепциях Й Шумпетера и Н.Д. Кондратьева / В. Г. Попов, В. Н. Климов // Вестник Челябинского государственного университета. – № 18 (272) – 2012. – С 133-137.
5. Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знанием, или История будущего. / [Электронный ресурс] / Таичи Сакайя. – Режим доступа: http://iir-mp.narod.ru/books/inomezcev/page_1337.html
6. Справочник для экономистов. Полезность блага. Теория полезности. Кривая безразличия [Электронный ресурс] / Справочник для экономистов. – Режим доступа: <http://www.catback.ru/articles/theory/micro/poleznost.htm>
7. Титова Н.Е. История экономических учений : Курс лекций. [Электронный ресурс] / Н.Е. Титова. – Режим доступа: <http://library.if.ua/book/87/6100.html>
8. Товар и его свойства. Стоимость, полезность, ценность: содержание и соотношение категорий. Теория стоимости в экономической науке и ее практическое значение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://deadbeef.narod.ru/work/docs/eko/06.htm>
9. Характеристика меркантилизма (Из материалов энциклопедий) [Электронный ресурс] / Ульяновский Государственный Технический Университет – «Экономика». – Режим доступа: http://economics.wideworld.ru/history_of_economic_thought/schools/3/
10. Ядгаров Я.С. Эволюция теории стоимости : учебное пособие / Ядгаров Я.С. – Москва. : ИНФРА-М, 2010. – 253 с.

УДК 339.03

Трішкіна Н.І.,
к.е.н., доцент, директор
Хмельницького торговельно-економічного коледжу КНТЕУ

ПРОБЛЕМИ МАРКЕТИНГОВОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ПОСЕРЕДНИЦЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Навколишнє середовище постійно впливає на функціонування підприємства, в тому числі і посередницького, що потребує оперативного прийняття різноманітних управлінських рішень. Проте цей факт не заперечує необхідності планування діяльності посередницького підприємства, що дає змогу: чітко сформулювати кінцеві цілі та завдання посередницького підприємства; правильно розподілити наявні ресурси; урахувати всі потреби цільових споживачів; оцінити сильні та слабкі сторони підприємства; розробити заходи для досягнення запланованого.

Для правильної організації діяльності посередницького підприємства дуже важливо чітко розпланувати всі етапи його господарювання. Маркетингове планування є складовою стратегічного планування.

Однак, існує значний розрив між теорією і практикою. Низка досліджень виявили проблеми, що перешкоджають ефективному застосуванню маркетингового планування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема маркетингового планування на підприємствах в країнах з розвинутою ринковою економікою вже не одне десятиріччя приділяється дуже велика увага. Особливо слід відзначити наукові роботи таких авторів, як Ф. Котлер, Г. Армстронг, М. Мак-Дональд та Г.Черчилль. Окремі аспекти цього питання висвітлено і в працях, підготовлених вченими України, а саме: Л.В. Балабановою, А.В. Войчаком, Н.О. Голошубовою, В.М. Торпоковим, Н.Б. Ткаченко. Що стосується дослідження посередницьких підприємств, то їх практично немає. Отже, рівень теоретичної розробленості цієї важливої теми, яка б ураховувала особливості економіки України і специфіку такої сфери діяльності як посередницька діяльність, ще недостатній.

Постановка завдання. Практика показує, що потрібні глибокі наукові дослідження з питань усунення проблем маркетингового планування для посередницьких підприємств в сучасних умовах господарювання. Метою статті є теоретичне обґрунтування методичних підходів і практичних рекомендацій щодо усунення проблем маркетингового планування для посередницьких підприємств, що буде сприяти забезпеченню їх ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Планування як процес розробки плану – безперервний пошук і використання нових шляхів і способів удосконалення діяльності посередницького підприємства в постійно мінливих умовах ринкових відносин. План може розглядатися як модель поведінки підприємства, як система заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей.

Цілі планування спрямовані на зменшення посередницького ризику за рахунок зниження ступеня невизначеності майбутніх бізнес-комунікацій і концентрації ресурсів на обраних пріоритетних напрямках діяльності підприємства.

Основними завданнями планування є: вивчення факторів навколишнього середовища й кон'юнктури ринку, аналіз стану внутрішнього середовища, аналіз можливих ризиків, економічне обґрунтування концепції, розробка плану маркетингу, формування плану виробництва, розрахунок очікуваних фінансових результатів, визначення джерел фінансування для реалізації обґрунтованої стратегії, розробка контрольних заходів для відстеження витрат і результатів.

Планування можна визначити як одну із пріоритетних функцій управління, що полягає в підготовці різних варіантів управлінських рішень у вигляді прогнозів, проектів, програм і планів, обґрунтуванні їх оптимальності, забезпеченні можливості виконання і перевірки їх виконання.

Особливе значення для організації посередницької діяльності мають бізнес-план і план маркетингу. Завдання планування маркетингу повинні полягати у:

- формуванні цілей підприємства та визначенні шляхів їх досягнення, а саме: повернення капіталовкладень; одержання прибутку; вихід на нові ринки; збільшення частки підприємства на ринку тощо;
- формуванні організаційної структури маркетингу підприємства, визначенні повноважень, відповідальності за реалізацію маркетингових заходів;
- аналізі ринку, попиту, конкуренції, поведінки споживачів тощо;
- розробці та реалізації маркетингових програм щодо створення та освоєння нових засобів виробництва;

- підготовці планів закупівель матеріально-технічних ресурсів;
- формуванні виробничого плану;
- визначенні відповідних стимулів для працівників з метою досягнення поставлених цілей.

В управлінні маркетинговою діяльністю виділяються стратегічне планування і планування програми маркетингу.

Маркетингове планування – це управлінський процес створення та підтримування відповідності між цілями фірми та її потенційними можливостями у процесі ринкової діяльності. Планувати маркетинг посередницького підприємства – це означає розробляти чітку програму дій, яка дозволить керувати швидкістю, послідовністю і результатами змін з метою отримання бажаних результатів у визначений період.

Предметом маркетингового планування є вивчення можливостей використання в практичній діяльності щодо складання маркетингових прогнозів, проектів програм і планів, розробка методології та методики розв'язання різноманітних проблем маркетингового планування, а також організації його розробки і здійснення.

Об'єкт маркетингового планування – діяльність господарюючих суб'єктів, структурних елементів економіки з позицій їх діяльності, що пов'язує суб'єкта зі структурами в зовнішньому середовищі та щодо використання, купівлі, продажу, впливу на продукцію і послуги.

Головні завдання маркетингового планування:

- приведення потенціалу посередницького підприємства відповідно до запитів споживачів вибраних цільових ринків;

- оптимальне об'єднання усіх видів і напрямків маркетингової діяльності підприємства;
- визначення та обґрунтування переліку маркетингових дій;
- конкретизація маркетингових дій щодо того, хто їх буде виконувати, де, як і коли.

Головні завдання формують основні принципи маркетингового планування:

- повнота і комплексність – для прийняття рішень мають бути використані всі факти, події та ситуації у їх взаємозв'язку та відповідно до їхньої значущості;
- конкретність – планові величини мусять мати числовий вираз з достатньо високою точністю;
- чіткість – пристосування до змінних умов навколишнього середовища, введенням нових ресурсів, використанням альтернативних варіантів тощо;
- неперервність – послідовність та узгодженість дій протягом тривалого часу;
- економічність – витрати та планування мають відповідати отриманому прибутку;
- якість виконання планових функцій – зменшення перешкод щодо діяльності підприємства, оптимізація роботи, координація, систематизація тощо.

Стратегічне планування є часткою стратегічного управління підприємством. Стратегічне планування маркетингу повинно одночасно відпрацьовуватися як зверху вниз, так і знизу вгору.

Маркетингове стратегічне планування – це процес створення і практичної реалізації генеральної програми дій підприємства.

Стратегічне планування має кілька пов'язаних рівнів: рівень галузі; рівень підприємництва; функціональний рівень.

Якщо критерієм стратегічного планування маркетингу є довгостроковість, то критерій тактичного планування – середньостроковість здійснення стратегічних заходів. Критерієм оперативного планування маркетингу – є короткостроковість.

Тактика маркетингу відображає, головним чином, кон'юнктурні умови й пов'язана з розробкою й реалізацією цілей посередницького підприємства на конкретному ринку й по конкретній номенклатурі товарів. Завдання тактики маркетингу пов'язані з поточними завданнями організації маркетингової діяльності підприємства. При оперативному плануванні маркетингу конкретизуються тактичні програми для короткострокового періоду шляхом деталізації планових заходів. Основу короткострокового (оперативного) планування становить план маркетингових заходів у рамках структури маркетинг-мікса.

Однак в сучасних умовах, виявилися проблеми, які перешкоджають ефективному плануванню маркетингу на підприємствах, в тому числі і посередницьких, а саме:

- 1) людський фактор: недостатня фахова підготовка, недостатня співпраця всіх ділянок підприємства тощо;
- 2) пізнавальний фактор: знання та уміння, недостатні інновації, втрачені альтернативи;
- 3) системи і процедури: прогнози без документованого втручання, порушення процедури маркетингового планування, недолік тактики виконання планів, занадто велика кількість деталей;
- 4) ресурсний фактор: нестача часу, недостатньо засобів (наприклад, для проведення дослідження ринку);
- 5) культура підприємства: невідповідна організаційна структура, стадія розвитку підприємства, недалекоглядна система оплати праці тощо;
- 6) інформаційний фактор, а саме нестача інформації;
- 7) навколишнє середовище: важкість в прогнозуванні під час нестабільності та інфляції.

Щоб усунути деякі проблеми практики маркетингового планування, необхідно спочатку дослідити системи підтримки рішень, що застосовуються в інших управлінських сферах. Потім доцільно розглянути, як менеджери сьогодні застосовують програмні засоби. І нарешті, слід вивчити попередні дослідження, що спеціалізувалися на підтримці прийняття рішень з маркетингового планування.

Ряд інструментів і технік маркетингу включає як аналіз, так і графічне представлення інформації типу портфельних матриць і кривих життєвого циклу. Належне графічне зображення позитивно впливає на процес прийняття рішень. Однак, застосування графічних інструментів пов'язане з певними труднощами, проте комп'ютерна підтримка допомагає подолати ці перешкоди.

Фахівці також визнають важливість у плануванні текстової інформації числових даних. Це допомагає у вирішенні проблеми прогнозів при плануванні.

Згідно з послідовністю дій, плани маркетингу можуть розроблятися або від низу до верху, або навпаки. У першому випадку цілі, бюджети, прогнози, строки та стратегії маркетингу встановлюються на підставі інформації партнерів та співробітників служби маркетингу.

Ці плани більш реалістичні, добре впливають на психологічний клімат, але при поєднанні в єдиний інтегрований план посередницького підприємства можуть виникнути деякі труднощі, пов'язані з різними оцінками однієї проблеми (наприклад, впливу реклами на збут товару).

Ці труднощі можна обминути, якщо планова діяльність централізовано керується та контролюється. Найбільш ефективний варіант полягає у поєднанні цих двох підходів, коли керівництво встановлює загальні цілі та напрямки, а співробітники, які займаються збутом, рекламою, виробництвом та ін., розробляють плани реалізації цих завдань.

Однак, у часи комп'ютеризації інформаційні системи не здатні допомогти у подоланні всіх перешкод на шляху до ефективного маркетингового планування, тому що відсутні спеціальні програми. Для цього необхідні інші заходи.

Дослідження американських вчених відображають в якій мірі у даний час використовуються комп'ютери для підтримки маркетингового планування [6, с.213]:

1. «Велика четвірка» інструментів для особистого користування на персональних комп'ютерах: електронні таблиці, графічні пакети, текстові редактори та бази даних. Сьогодні вони доповнюються інструментами групової роботи, такими як електронна пошта.

2. Маркетингові та торговельні системи, засновані на системах управління базами даних загального призначення, установ підтримують відстеження окремих напрямків діяльності, оформлення замовлень і поштові відправлення.

3. Статистичні пакети для аналізу результатів дослідження ринку і т. ін.

Запропоновані засоби спрямовані або тільки до числової, або до чисто текстової обробки інформації. Більшість додатків носить рутинний і оперативний, ніж стратегічний характер, виняток становить лише прогнозування.

Висновки з даного дослідження. Проведений аналіз відобразив, якими характеристиками повинна володіти система маркетингового планування з точки зору масштабу, основної моделі, стилю посередницького підприємства і це сприяло виявленню проблем планування маркетингу на підприємствах.

Дослідження виявило, що комп'ютерні системи не можуть бути панацеєю від усіх негараздів, однак багато факторів переконують, що інформаційні технології можуть надати значний внесок у маркетингове планування.

Аналіз підтвердив, що програмні засоби допомагають подолати такі перешкоди маркетингового планування, як невідповідність рівня знань і навичок у маркетингологів, недостатня аргументація вироблених втручань, брак нових ідей і неприйняття альтернативних варіантів, недостатня участь у процесі розробки стратегій старшого керівництва і брак міжфункціональних зв'язків.

Отже, в процесі розробки маркетингових стратегій важливим є досвід провідних компаній, які працюють на даному ринку, оскільки він може допомогти в визначенні стратегічного напрямку розвитку та сприяти розподілу обмежених ресурсів посередницького підприємства.

Планування маркетингової діяльності посередницького підприємства повинно здійснюватися на основі інноваційних підходів. Вплив маркетингових інновацій на реалізацію маркетингових стратегій посередницьких підприємств здійснюється через використання вдосконалених чи нових методів та інструментів маркетингу в процесі створення та розповсюдження певної технології або послуги, що дасть можливість більш повного задоволення потреб покупців.

Література

1. Ани Х. Маркетинг : учебник для вузов / Ани Х., Багтев Г.Л., Тарасевич В.М. – 3-е изд. / Под общ. ред. Г.Л. Багиева. – СПб. : Питер, 2005. – 736 с.
2. Бутенко Н.В. Маркетинг. / Н.В. Бутенко. – К. : Атіка, 2008. – 300 с.
3. Дойль П. Маркетинг, ориентированный на стоимость / Дойль П. ; пер. с англ. под ред. Ю.Н.Каптуревского. – СПб. : Питер, 2001. – 480 с.

4. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація) : навч. посіб.; за ред. А.А. Мазаракі. – К. : Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 280 с.
5. Ковальчук С. Кулхантинг: маркетингові дослідження нових трендів / С. Ковальчук, І. Слободян // Маркетинг в Україні. – 2010. – № 1. – С. 57–59.
6. Мак-Дональд М. Стратегическое планирование маркетинга / Мак-Дональд М. – СПб: Питер, 2000. – 320 с.
7. Маркетинговий менеджмент : підручник / Ф. Котлер, К.Л. Келлер, А.Ф. Павленко та ін. – К.: Видавництво «Хімджест», 2008. – 720 с.
8. Черчилль Гилберт А. Маркетинговые исследования : пер. с англ. / Черчилль Гилберт А. – СПб: Питер, 2001. – 752 с.

УДК 378:338.48

**Лучак Маріола,
Вища школа туризму
м. Гданськ, Польща**

ЗНАЧЕННЯ ФІРМОВОГО СТИЛЮ У СТВОРЕННІ ІМІДЖУ ТУРИЗМУ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку досить широко поширена конкуренція серед клієнтів туристичних регіонів. Отримання переваги перед конкурентами вимагає підвищення туристичної продукції щодо якості, ціни та комунікації. Необхідними стають знаряддя, які дозволили б відрізнити таке місце від інших, наближених щодо пропозиції. В цій ситуації важливим елементом розвитку виникає необхідність дослідити використання концепції цілісної ідентифікації (CI- corporate identity).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам значення фірмового стилю у створенні іміджу туризму присвячені роботи таких науковців, вчених та дослідників, як: Анхольт С., Беквіз Х., Борок М., Буджинські В., Бедські, Дебські М., Качмарек Й., Стасяк А., Калл Й., Малевич-Пельчинська А., Навроцка Е. та ін. Як свідчить аналіз результатів останніх досліджень, ще не достатньо вивченими залишаються питання важливості фірмового стилю у створенні іміджу туризму

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз візуальної ідентифікації та визначення її ролі в створенні іміджу туристичних регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілісна ідентифікація є одним з основних елементів бренду туризму управління місцевих органів влади та організацій, відповідальних за цю діяльність у регіоні.

Концепції цілісної ідентифікації (CI) допускає розміщення в логічній цілісності всіх символів, поведінки та спілкування, створених самою організацією, для того, щоб однозначно визначити і відокремити бренд на ринку.

Найбільш важливі компоненти комплексної системи ідентифікації включають в себе: системи зв'язку, систему поведінки та зорову систему [4].

Система зв'язку знаходить своє відображення у передачі інформації в рамках всієї організації для того, щоб забезпечити їй на ринку конкурентні переваги. Її діапазон охоплює як внутрішні, так і зовнішні екологічні групи. Проте, поведінка системи є важливим інструментом для побудови ідентичності організації і включає в себе стиль управління, співпрацю, звичаї, обряди, церемонії і т.п. Останнім елементом CI є візуальна система (visual identity), яка включає в себе систематичний і скоординований символічний зв'язки, які містяться в усіх елементах візуальної організації [5, с.56].

Створення системи візуальної ідентифікації в сфері туристичного простору здається більш складним, ніж в сфері підприємства. Це простежується з факту наявності функціонування на такій території багатьох суб'єктів, ідентифікація яких має спільно відображати цілісний, однорідний стилістичний об'єкт [7].

Візуальна ідентичність є комплексом різних графічних елементів, що дозволить відвідувачам визначити туристичний регіон та його продукт, а також відрізнити його від конкуруючих.

В основі ідентифікації системи відомі базові елементи, які включають в себе: назву організації, її характер та/або символ, кольори всіх елементів системи, друк. В окремих випадках ці елементи можуть бути захищені, а надалі створено знак, який стане складовою частиною власності і може бути проданий [6, с.74].

Серед інших складників візуальної ідентифікації може бути: друк (акциденції, формуляри, візитні картки, листівки, конверти), штемпелі, ідентифікатори, ресурси транспорту, рекламні і друківані матеріали для цілей public relations, форма працівників, розмітка та оздоблення зовнішніх і внутрішніх фасадів, фірмові прапори, упаковки, оформлення ринкових стендів [9].

У силу специфіки обговорюваних у статті первинних питань, розглянутих у візуальній ідентифікації туристичних регіонів, будуть обрані базові елементи системи: логотип, колір і друк.

Усі правила і процедури для застосування елементів візуальної ідентифікації можуть бути включені у візуальний визначник, який іноді називають книгою стандартів CI, книгою знаків чи підручником ідентифікації організації. У цьому посібнику розглядаються мінімальний розмір, графіка, мінімалістичний дизайн, зображення і композиційна система.

Посібник складається з двох частин - базової і розширеної. В базовій частині встановлені рамки для реалізації рекламних матеріалів. У цій версії визначеними є: вигляд логотипу, що використовується також як герб або символ, його колоритні варіації при повному друці і друці в чорно-білій версії; фірмові кольори, що використовуються в самому логотипі і його оточенні; шрифт, що застосовуються в рекламних девізах або інформації про сам продукт (може бути стандартним або проєктованим за бажанням клієнта); розміщення логотипу на різноманітних типах матеріалів щодо інших графічних елементів.

Але, розширена версія регулює ряд конкретних елементів маркетингової комунікації. Деталізація зорової системи ідентифікації може, в свою чергу, включати в себе: детальну схему упаковки, рекламні матеріали, матеріали, що використовуються у зв'язку з громадськістю, рекламні матеріали, форма та зміст веб-сайтів, канцелярське приладдя, печатки та штампи компанії, маркування транспортних засобів. Важливість візуалізації у функціонуванні організації туристичних регіонів є підвищенням її функціональності. Система візуальної ідентифікації може, у свою чергу, включати: докладний вигляд упаковок, рекламних матеріалів, матеріалів, що використовуються в public relations, матеріалів, що підтримують уклад і істотний зміст веб-сторінок; фірмовий друк - з поділом на кореспонденцію: елементи ідентифікації працівників; штемпелі і фірмові печатки; розмітка ресурсів транспорту, позначення місцеперебування центрального управління, відділів і пунктів [12].

Правильне проєктування візуальної ідентифікації для туризму в регіоні та її продукція повинні відповідати ряду вимог. Система візуальної ідентифікації впливає на рішення вибору клієнта, створює довіру, полегшує запам'ятовування, підкреслює індивідуальний характер, а також зміцнює відчуття гордості серед працівників (що в разі туристичного місця може стосуватися цілої місцевої спільноти) [10, с.112].

Перехід теорії, що стосується підприємства, на потреби туристичних просторів видається можливим. Поняття ідентифікації в цьому випадку буде відноситися до місця, що трактується як специфічний туристичний продукт. Тим не менш, він продовжує бути корисним інструментом у боротьбі за клієнтів, створюючи потрібне значення бренду [3, с.45].

За словами С. Анхольта, «бренд - це дух організації, який об'єднує організацію, місце, фірму і репутацію, яка є результатом поведінки організації або самого продукту». Це означає, що бренд не є пов'язаним з виключно свідомим актом творіння [1, с.78]. Марка приваблює людей і переконує їх у тому, що продукт має певні якості. Марка є примножувачем цінності і забезпечує власника основною конкурентоспроможною перевагою.

У визначеннях марки можна вирізнити два її способи розуміння: один - з точки зору власника марки, а другий - з точки зору покупця марки.

Посилаючись на точку зору власника, ми говоримо про бренд (brand identity). На думку Д.Н.Капфарера, бренд складається з п'яти основних елементів, а саме: ознака, індивідуальність, культура, зв'язки, а також власне зображення. Аналізуючи питання в аспекті туристичного місця, можна констатувати, що про його тотожність свідчать аспекти, пов'язані з туризмом, культурою, спадком, володінням марочними продуктами, а також політикою, що супроводжується, інвестуванням чи здібністю до залучення нових клієнтів та коштів.

Однак, дивлячись на бренд очима клієнта, ми говоримо про імідж бренду (торговельної марки). Образ бренду створюється не власником, а виникає тільки у свідомості споживачів у результаті отримання ними та обробки численних сигналів (операції, думки, обіцянки реклами, упаковка, ціна, місце продажу та ін.). Власник бренду не створює зображення, але він визначає його сутність [3].

Найбільшою проблемою є належне відображення особливостей іміджу бренду. Кращим способом є те, щоб образ бренду, створений власником, був ідентичний з образом, сформованим у свідомості споживачів. Саме тут знаходить своє застосування вираз «брендинг».

Польський інститут торговельних марок визначає «брендинг» як процес проєктування, планування та будівництва бренду, його особистості, ім'я, символів і цінності для того, щоб створити собі репутацію та імідж.

Це лише загальне переконання, що брендинг є винятково комунікаційною стратегією, паролем, фірмовим стилем і логотипом. Насправді, це набагато ширше поняття. Це стратегічний процес

створення довгострокового бачення, що є важливим і привабливим з точки зору його клієнтів і впливає на позитивне сприйняття простору. Якщо ви хочете відновити регіон, зміцнити і оживити його образ, то глобальна стратегія бренду є першим кроком у досягненні цієї мети [2, с. 107].

Очевидно, що візуальна ідентифікація є одним з ключових елементів, який може бути початком створення бренду.

Підставою послідовної форми автопрезентації є цілісна система ідентифікації. Її уклад і чіткі правила полегшують реалізацію задуманих заходів, а тим самим сприяють фіксації зображення марки у свідомості одержувача.

У творенні системи візуальної ідентифікації туристичного простору надзвичайно важливе місце займають базові елементи, а особливо: логотип чи туристичний символ, колористика і друк. Саме вони повинні повідомляти найважливіші аспекти зображення. У крайньому випадку уявлення може бути редуковане до простого символу (наприклад, ведмідь як знак міста Берліну, кенгуру як символ Австралії чи може лелека як специфічний символ Польщі). Істотним аспектом візуалізації є також відповідна колористика, тому що кольори можуть бути по-різному відібрані, беручи до уваги культуру, стать, вік чи інші суспільно-демографічні ознаки. Простіше кажучи, зорова система ідентифікації повинна бути адаптована до способу сприйняття туристами області, яку вони відвідують [16].

Бренд країни почали трактувати в тих самих умовах, що й товарну марку країни. Йдеться не лише про національний брендинг, але й про «ребрендинг» (national rebranding), істотною метою якого стає оновлення і виправлення національного зображення. Створення зображення країни спирається на сприянні численних, позитивних з'єднань і стереотипів, пов'язаних з цією країною.

Напрями туристичних брендів виникли як данина їх привабливості, якості, передбачуваності та оригінальності. Всі торговельні марки формуються аналогічно, а їх зростання поділяється на чотири етапи. По-перше, торгова марка повинна бути виразною, що відрізняє її від конкурентів. По-друге, вона повинна бути корисною. По-третє, повинна користуватися повагою і лояльністю до споживача. І, по-четверте, її місія полягає в прагненні досягнути стану близькості з замовником. Бренд є потужним іміджем і репутацією. Однак, брендинг розглядається як мистецтво зваблювання, в якому нарівні з усіма методами і прийомами маркетингу велике значення має чарівність, інстинкт і інтуїція. Важливо презентувати Польщу як країну і, в той же час, як бренд, який був би представлений багатьма брендами. Звідси походить ключове значення для візуального вираження ідеї провідної марки, що має символ та логотип. Польща потребує виразного і привабливого символу, хоча уже було створено зображення країни (два або три символи). Однак, жоден з них не був визнаний досить вдалим, а отже, і остаточним [11, с.132].

Туристичний логотип Польщі виник у рамках стратегії марочних продуктів. 12 вересня 2001 року з'явилося Розпорядження Міністра економіки щодо визначення зразка знаку для цілей реклами Польщі в галузі туризму. Польській туристичній організації надано в документі виключне право використання рекламного знаку. Згідно з принципами користування знаком **POLSKA**, він є зареєстрований в Патентній установі RP та є юридично захищений. Знак **POLSKA** надається безкоштовно після отримання писемної згоди на використання знаку для рекламних цілей.

Туристичний логотип Польщі представлено у вигляді рис. 1.

Рис. 1. Туристичний логотип Польщі

Окремі частини (картина, назва, шрифт, колір, простір і контекст користування) накладаються на логотип, який, однак, є чимось більшим ніж їх простою сумою.

Аналізуючи цей символ, можна сказати, що він має м'які форми. Окреслений невимушеною і природною лінією. Простота і природність є найбільш видимими компонентами знаку. Використовується чотири кольори: зелений – гарна природа, синій – виражає хвилі і воду річок і озер, темно-синій - високі гори, а в червоному – ми бачимо тепло домашнього вогнища (гостинність), а також історичні аспекти (готичні замки, які часто зустрічаються у Польщі). Серед найбільш значущих недоліків логотипу є відсутність індивідуальності та національного характеру. Знак не містить окремі, унікальні характеристики Польщі, а це означає, що знак дуже розпливчастий. Цей логотип може символізувати багато інших місць у світі, змінивши ім'я користувача. Сильною стороною знаку є його послідовне використання в усіх друкованих матеріалах та візуальних засобах [13, с.50].

Інші символи Польщі, які використовуються, – це біло-червоне вікно з відкритими віконницями, яке виникло під час Всесвітньої виставки EXPO 2000 в Ганновері, а також біло-червоний паперовий змії, що зображений над написом **Polska**, писаний шрифтом, що використовувався для створення напису **Солідарність**, який повинен був сприяти нашій країні в момент вступу до Європейського Союзу. Обидва

знаки мали характер виключно тимчасовий і були розкритиковані щодо не дуже доброї графіки, а також не найкращих поєднань (паперовий змії означає швидкоплинність, часті зміни) [12, с.34].

Рекламою Польщі займається багато організацій, але без провідної думки і ведення координуючих дій. Наслідком є брак цілісної і тлумачної національної реклами. Туристична марка Польщі є туристичним втіленням (мутацією) марки країни. Назва марки повинна звучати та бути присутньою в кожній передачі. Допустиме є використання чужомовних відповідників назви, але виключно як доповнення назви **Polska**. Ця назва за розповсюдженням повинна бути поза конкуренцією та мати відмінну рису. Головною ідеєю марки є творча напруга (creative tension), її складовими є: зовнішні інвестиції, марочний експорт, туризм і публічна дипломатія. Будівництво цілісної марки **POLSKA™** є шансом на отримання конкурентоспроможної переваги на міжнародному ринку. Туристичний логотип і його зміна здається другорядною справою і послідовне її застосування в нинішній версії може бути істотним елементом у презентації країни [14, с.47].

Ще одним прикладом зусиль для створення образу туристичної галузі є візуальна ідентифікація Поморського краю. Візуальна ідентифікація проводиться в регіоні і базується на трьох паралельних функціональних символах.

Два з них ідентифікують воєводство. Перший знак визначається як головний (герб і логотип) і є тісно пов'язаним з мером, Міською радою, Самоврядуванням Поморського воєводства і все, що з ним зв'язане має офіційний характер, і принципи користування ним регулює відповідна Ухвала Правління Поморського воєводства. Він може бути використаний у стисло визначених ситуаціях - у службовому друці і службових видавництвах. Натомість другий знак виконує роль рекламного знаку і, виражаючи ідею "Помор'я - добрий курс", вписується в рекламні дії, що здійснюються Міською радою. Рекламний знак має широке застосування і з'являється всюди, де його метою є здобуття прихильності, спонукання туристів до приїзду або створення вигідної атмосфери навколо атрибутів Поморського воєводства, як сфери діяльності. Принципи застосування рекламного знаку були викладені в провіднику візуальної ідентифікації Look Book 2008 року, розробленого рекламним агентством пана Блюма [15].

Знак складається з трьох елементів та представляє собою людину, що крокує. Сонце символізує радість, енергію, розвиток. Хвиля, що творить руки, підкреслює приморське розташування воєводства, відпочинок, а також динаміку. Стрілка, що нагадує ноги, може мати два значення. З однієї сторони, вказує курс, північний напрям, а з другої, нагадує дах будинку - символ догляду і гостинності. Під графікою розміщено логотип, що є девізом воєводства - "Помор'я - добрий курс".

Основні знаки в створенні візуальної ідентифікації Поморського воєводства зображено на рис. 2.

Рис. 2. Головний знак і рекламний знак, що ідентифікує Поморське воєводство.

Подальший аналіз візуальної ідентифікації знаку відноситься тільки до реклами воєводства. Символ (людина) може виступати окремо, без логотипу "Помор'я - добрий курс", а також у двох версіях: з горизонтальним або вертикальним гаслом. Реалізується це за умови дотримання відповідних ситуації та області його застосування. Знак повинен бути використаний, якщо можливо, в базовому сценарії та з логотипом. Шрифти, що використовуються в логотипі, – це Calibri Italic Normal або Calibri Italic Bold. Візуальний визначник також представляє можливість використовувати знак у чотирьох (крім польської) мовах: англійська, німецька, французька та російська мови. Знак має мінімальні розміри, зберігаючи при цьому чіткість та розбірливість. Його розмір 15 мм в основі (вертикальний варіант), 25 мм в основі (горизонтальний варіант) і 8 мм в основі, якщо символ не є логотипом. Рекламний знак виступає в основних кольорах на білому фоні. У випадку темного фону слід використовувати поле знаку. Знак не можна деформувати, вигинати, щось додавати, змінюючи його вигляд і пропорції. Будівництво просторових форм зі знаку, творення outline'u можливо тільки в електронних матеріалах, типу мультимедійна презентація чи телевізійний матеріал [9].

Наступним прикладом візуальної ідентифікації, що впливає на створення зображення туристичного Поморського воєводства є графічний знак Поморської регіональної туристичної організації, розроблений рекламним агентством «Студія Берда».

Логотип PROT представлено у вигляді рисунка 3.

Логотип PROT - це динамічна форма сукупності з'єднання руху та динаміки і активності. Ілюстраційні елементи "P" "R" "O" "T" є скомпоновані в дві дуги, що символізують воду, багаті природні ресурси регіону. Водночас вони творять найбільш характерну відзнаку Поморському воєводству. Літера "P" представляє стилізований парус. "R" посилається на форму птаха. "O" - сонце. "T" -

віндсерфінг. Знак виступає виключно на білому фоні, що не надає можливості застосування кольорового фону. Величина логотипу з написом не може бути меншою ніж 3 см. У разі необхідності використання меншого знаку слід його застосовувати без напису. Система ідентифікації для знаку PROT складається також з багатьох інших докладних аспектів, пов'язаних з візуалізацією знаку в різних його ситуаціях використання [3].

Рис. 3. Логотип Поморської регіональної туристичної організації.

Останнім елементом, викладеним у статті, буде представлення загальних ідей для візуальної ідентифікації Поморського воєводства в галузі туризму. Проект включає презентацію різних форматів інформаційних дощок, які будуть застосовуватися в туристичних просторах. Принциповим елементом проекту є "стрічка". Завдяки рідкій, динамічній формі, кольору, а також характерному укладу поясів «стрічка» є досить виразним графічним знаком. Її кривизна може визначати однаково як границі кольорів, так і вигляд самих об'єктів. Колір і форма "стрічки" визначають характерні художні ознаки берегової лінії Помор'я. Ширший темно-голубий пояс є фоном для можливих графічних знаків, наприклад, логотипів місцевих туристичних організацій або гербів місцевих самоврядувань.

Приклади застосування графічного елементу у вигляді стрічки на інформаційних дошках демонструє рис. 4.

Рис. 4. Проекти інформаційних дощок, що зміцнюють візуальну ідентифікацію Поморського воєводства [9].

Висновки з даного дослідження. Отже, система візуальної ідентифікації являється необхідним важливим елементом маркетингової комунікації, який, напевно, дозволяє будівництва чи зміцнення тотожності простору, а також дає підставу для створення бажаного зображення марки туристичного місця в уявленні одержувачів.

Література

1. Anholt S. Sprawiedliwość marek. Instytut Marki Polskiej / Anholt S. – Warszawa 2006. – 258 s
2. Beckwith H. Niewidzialny dotyk. Cztery klucze do nowoczesnego marketingu. / Beckwith H. – Wydawnictwo Helion, Gliwice 2006. – 240 s
3. Boruc M. A. Marka dla Polski. POTparcie dla turystyki / Boruc M. A. // W: Promocja i kreowanie turystycznego wizerunku Polski – Red. J. Walasek, Polska Organizacja Turystyczna, Warszawa 2005.
4. Branding your city, Prophet, CEOs for Cities, marzec 2006. [Electronic resource]. – Access: http://www.imp.org.pl/images/stories/branding_miejsc/branding%20your%20city%20-%20ceo.pdf.
5. Budzyński W. Wizerunek równoległy. Nowa szansa promocji firmy i marki / Budzyński W. – POLTEXT, Warszawa 2008. – 216 s.
6. Dębski M. Kreowanie silnej marki / Dębski M. – PWE, Warszawa 2009.
7. Dz. U. nr 105 poz. 1147 z dnia 27 września 2001. W sprawie określenia wzoru znaku dla celów promocji Polski w dziedzinie turystyki [Electronic resource]. – Access: <http://sejmometr.pl/prawo/2068?f=6442>
8. Ekspertyza na zlecenie POT. Analiza wyników badań wizerunku Polski i postrzegania polskiej marki na świecie. Założenia i rekomendacje do pozycjonowania Polski jako kraju docelowego podróży turystycznych na lata 2009-2015. Instytut Marki Polskiej, Warszawa 2008.
9. Instytut Marki Polskiej. [Electronic resource]. – Access: <http://www.imp.org.pl/branding-miejsc/branding-miejsc.html>.
10. Kaczmarek J. Produkt turystyczny. / Kaczmarek Jacek, Stasiak Andrzej, Włodarczyk Bogdan. – PWE, Warszawa. – 2005. – 389 s

11. Kall J. Jak zbudować silną markę od podstaw / Kall J. – Wydawnictwo HELION, Gliwice 2006. – 95 s.
12. Kall J. Silna marka. Istota i kreowanie / Kall J. – PWE, Warszawa, 2001. – 367 s
13. Komunikacja marketingowa. Red. M. Rydel. Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o.o., Gdańsk, 2001.
14. Komunikowanie się w marketingu. Red. H. Mruk. PWE, Warszawa. – 2004.
15. Look Book 2008. [Electronic resource]. – Access: http://www.wrotapomorza.pl/res/wizytowka/region/herby/look_book_2008.pdf.
16. Malewicz-Pełczyńska A.: System identyfikacji wizualnej jako element komunikacji marketingowej. W: Zarządzanie i Marketing. Zeszyty Naukowe Gnieźnieńskiej Wyższej Szkoły Humanistyczno-Menedżerskiej „Milenium” nr 1, Gniezno 2007. [Electronic resource]. – Access: <http://www.gwshn.edu.pl/ebooks/zeszyt1/Art2.pdf>.

УДК 339.138:338.48

Данніков О.В.,
к.е.н., доцент, докторант кафедри маркетингу
Кирилова О.В.,
аспірантка¹ кафедри маркетингу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МАРКЕТИНГ ВЗАЄМОВІДНОСИН В УПРАВЛІННІ ПРОДАЖЕМ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. Сучасна індустрія туризму – одна з найприбутковіших та найперспективніших щодо темпів зростання галузей світового господарства. У сфері гостинності туристичних комплексів зайнято понад 200 млн. осіб (8% усіх робочих місць), середній щорічний обіг коштів у сфері міжнародного туристичного обміну складає 2,9-5,5 трлн. дол. США, при цьому на частку туризму припадає приблизно 11% світового валового продукту, 7% світових інвестиційних ресурсів, до 40% світової торгівлі послугами, 11% усіх споживчих витрат.

Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурного довілля. Потенціал України у туристичній сфері використовується лише незначною мірою. На тлі зростання конкуренції на світовому ринку туристичних послуг і внаслідок дії низки чинників, відставання України від провідних туристичних країн збільшується, переміщуючи її в “периферію” туристичних потоків. Незважаючи на це, Україна об’єктивно має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму внаслідок особливості географічного розташування й рельєфу, сприятливого клімату, багатого природного, історико-культурного та рекреаційного потенціалу.

На мікроекономічному рівні наслідки кризи теж залишаються важливим чинником для посередницьких туристичних підприємств, що виявляється у збитковості та низькій рентабельності посередницьких послуг, виникнення нових цінових диспропорцій, низькому рівні конкурентоспроможності, дефіциті коштів, незбалансованості відтворювальних процесів тощо. Нарощування темпів та підвищення ефективності роботи підприємств сфери туризму, становлення туристичної галузі як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки стримується не вирішеною низкою питань, розв’язання яких потребує пошуку адекватних засобів і методів організації підприємницької діяльності, орієнтованих на прискорення науково-технічного прогресу, посилення акценту на кінцевого споживача, врахування зростаючої конкуренції та демонополізації і диверсифікації всіх сфер економіки.

В умовах глобалізації, зміщення акцентів з матеріальних та фінансових ресурсів на інтелектуальні активи, докорінної трансформації традиційних моделей і механізмів функціонування підприємств у конкурентному середовищі та перетворення природи самої конкуренції, постає

¹ Науковий керівник: Павленко А.Ф. – академік АПН, ректор, д.е.н., професор

проблема розвитку та впровадження нових, форм реалізації економічних інтересів основних дієвих суб'єктів ринку. У такому контексті одним з перспективних способів забезпечення успішної конкурентної позиції сучасних підприємств визнається їх партнерська взаємодія у формі довгострокових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою дослідження теоретичних аспектів маркетингу взаємовідносин займалися багато вітчизняних і зарубіжних учених: А. Ардішвілі, А. Афанасьєв, В. Багієв, М. Бейкер, В. Войчак, С. Гаркавенко, Я. Гордон, В. Дорошев, Ф. Котлер, С. Куц, І. Соловійов, А. Стерлін, Д. Рафінеджад, Х. Хаканссон, О. Юлдашева. У той же час, відсутній єдиний підхід щодо визначення терміна «маркетингу взаємовідносин», неоднозначно розкрито його сутність (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи різних авторів до визначення терміну «маркетинг взаємовідносин»

Визначення	Автор
- Концепція маркетингу взаємовідносин передбачає спрямованість маркетингової діяльності фірми на встановлення довгострокових конструктивних, привілейованих відносин із потенційними клієнтами.	Гаркавенко С.С. Маркетинг: Підручник. – К.: Лібра, 2002. [2, с. 41].
- Маркетинг партнерських відносин – безперервний процес визначення і створення нових цінностей разом з індивідуальними покупцями, а потім спільного отримання і розподілу вигоди від цієї діяльності між учасниками взаємодії.	Гордон Я.Х. Маркетинг партнерских отношений / Пер. с англ. О.Н. Нестеровой. – СПб.: Питер, 2001 [3, с. 35].
- Маркетинг взаємовідносин – це практика побудови довгострокових взаємовигідних відносин із ключовими партнерами, що взаємодіють на ринку: споживачами, постачальниками, дистриб'юторами з метою встановлення тривалих, привілейованих відносин.	Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент / Пер. с англ. под ред. О.А.Третьяк, Л.А. Волковой, Ю.Н. Каптуревского. – СПб.: Питер, 1999. – 896 с. [6, с. 43].
- Маркетинг взаємовідносин передбачає спрямованість маркетингової діяльності фірми на встановлення довгострокових, конструктивних, привілейованих взаємовідносин із потенційними клієнтами.	Котлер Ф. Маркетинг в третьем тысячелетии: как создать, завоевать и удержать рынок / Пер. с англ. В.А. Гольдича, И.А. Оганесовой; Наук. ред. и авт. вступление Б.А. Соловьев. – М.: АСТ, 2000 [7, с. 32].

Потребують подальшого вирішення питання необхідності забезпечення туристичних підприємств адекватною системою управління на засадах маркетингу взаємовідносин, яка базуватиметься не лише на ініціативності та інтуїції підприємництва, а й на досягненнях сучасної маркетингової науки в сфері стратегічного управління в умовах наростаючої невизначеності та ризику.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення особливостей теоретико-прикладних засад формування й розвитку маркетингу на ринку туристичних послуг України, виявлення специфіки та тенденцій його функціонування, розробка практичних рекомендацій щодо використання маркетингових інструментів в діяльності вітчизняних підприємств.

Авторами розглядаються питання удосконалення маркетингового підходу до забезпечення належного рівня якості надання туристичних послуг на засадах концепції маркетингу взаємовідносин та адаптації діяльності вітчизняних туристичних підприємств до вимог ринку і сучасних тенденцій розвитку галузі.

Вклад основного матеріалу дослідження. Більшість підприємств під час економічної рецесії вимушені працювати в умовах обмеженості ресурсів. Зниження платоспроможності споживачів призводить до зменшення обсягів продажу послуг. За умов падіння попиту туристичні підприємства змушені оптимізувати свої витрати, знаходити шляхи збереження клієнтів та ефективності бізнесу. Тому надзвичайно важливою є розробка маркетингової стратегії туристичних підприємств. Недостатньо розробити якісну концепцію маркетингу для конкретного підприємства – така концепція має бути адаптивною до швидких змін ринку.

В умовах рецесії дуже гостро постає завдання втримання постійних клієнтів туристичного підприємства. Важливим напрямом маркетингової діяльності за даних обставин має бути збереження лояльності споживачів. Для цього доцільно розробляти спеціальні пропозиції. Фахівці з розробки маркетингових стратегій, виділяючи основні напрями маркетингової діяльності, вважають, що найкращою стратегією в кризовий час стає та, яка допомагає клієнтам заощадити гроші

Найбільш вагомими проблемами ефективної діяльності туристичних підприємств, вирішення яких знаходиться в площині компетенції маркетолога є: збалансування попиту і пропозиції на туристичні послуги; забезпечення належного рівня якості надання туристичних послуг; пришвидшення процесу адаптації діяльності вітчизняних туроператорів до вимог ринку й сучасних тенденцій розвитку галузі. Справи йдуть успішно там, де реальний попит забезпечує досягнення планованих коефіцієнтів

завантаження готелів і транспортних засобів. Це засвідчує важливість визначення і прогнозування попиту для всіх підприємств і осіб, які надають туристичні послуги. Чисельність тих, хто бажає вирушити в подорож, залежить від низки факторів, які сприяють чи ускладнюють подорож у певний час і у певному місці.

Фактори, які сприяють подорожам, характеризують схильність до подорожі. До них належать високий рівень особистих доходів, близьке розташування туристичних об'єктів, доступність туристичних ресурсів, низька вартість подорожі, сприятливий курс обміну валюти, привабливість місця перебування туристів.

Чинники, що перешкоджають подорожам, характеризують обмеження подорожей. Це висока вартість подорожі, погана репутація місця перебування чи країни, політична нестабільність, стурбованість з приводу безпеки та санітарії.

Дуже важливими факторами, що впливатимуть у подальшому на розвиток ринку туризму, є розвиток глобалізаційних процесів, зокрема світової торгівлі послугами, демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка світового ВВП, торгівлі та глобальних витрат на туризм, %

Показники	Рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Зростання світової торгівлі	2,7	-11,7	13,6	6,8	5,2
Зростання світового ВВП (на основі паритету купівельної спроможності)	2,6	-0,9	4,9	3,7	3,3
Річне зростання глобальних витрат на ділові поїздки	-3,2	-12,1	3,8	6,0	6,4
Приріст річних глобальних витрат на відпочинок	1,0	-2,2	3,4	3,8	4,7

Джерело: [10]

Демографічна структура населення України та аналіз вікових груп, які найбільше подорожують, підтверджують, що в Україні найбільш активна частина населення від 30 до 40 років, на відміну від економічно розвинених країн, де люди старшої вікової групи (55-60 років) відіграють все більш важливу роль у міжнародному туризмі.

Дослідження ринку виїзного туризму розвинених країн Європи демонструє, що понад 20 % населення виїжджають на відпочинок влітку й узимку, а 10-15 % вирушають у подорожі три і більше разів на рік. Збільшується частота закордонних подорожей. Підвищену туристську активність у Європі виявляють чоловіки зрілого віку і незаміжні жінки. Найбільш масовими (близько 60 % усіх від'їздів) є подорожі тривалістю до 6-8 днів [9; 10].

Туристичні поїздки стали менш тривалими, але більш частими. У західній літературі це явище одержало назву "подорожі з інтервалами". Організація таких подорожей виявилася надзвичайно вигідною справою, і туристичні фірми зі свого боку почали всіляко заохочувати споживчий попит на них. Зацікавленість компаній у розширенні нового сегмента туристичного ринку пояснюється тим, що витрати в розрахунку на один день перебування короткотермінових відвідувачів вищі, ніж звичайних туристів. Крім того, "подорожі з інтервалами" користуються попитом протягом усього року з деяким поживленням у квітні, вересні-жовтні та лютому, допомагаючи вирішити одну з найгостріших проблем туристичної галузі – згладити сезонну нерівномірність у роботі готелів і транспорту.

Аналіз цих чинників дуже важливий, оскільки дослідження особливостей різних категорій туристів дозволяє зрозуміти мотиви, на підставі яких людина купує певну туристську послугу або комплекс послуг. А, саме:

- 32% – відсоток споживачів туристських послуг при купівлі певної послуги керуються більшою мірою тим, наскільки дана туристська фірма заслуговує довіри (одним з головних показників тут є досвід роботи туристської компанії на ринку, її реноме). Стисло дану категорію споживачів можна охарактеризувати як таку, що орієнтується на імідж (солідність) туристської фірми;
- 26% – являються гіперчутливими до ціни туристського продукту;
- 18% – знаходяться під впливом вдалого комунікативного впливу, наприклад, рекламної кампанії в ЗМІ, виставкових заходів тощо);
- 24% – керуються у виборі порадами родичів, друзів або знайомих.

Пропонуємо за приклад відмінностей у мотиваціях при купівлі туристського продукту розглянути досвід західноєвропейських маркетологів. Туристи з Німеччини обирають, перш за все, надійне туристичне агентство, в якому збираються придбати путівку. Основні мотивації таких туристів наступні: якість сервісу – 25% опитаних; вже користувалися послугами даної фірми – 20%; по рекомендації фірми, в якій працюють – 20%; по рекомендації друзів – 18%; надійність фірми – 17% [10].

Отже, диференціація у запитах, яка визначає попит на туристські послуги, у різних туристів більшою мірою визначається їх віковим цензом, доходом, культурним рівнем і освітою, а також певними характеристиками, які у сукупності формують стиль життя споживача. Тому закономірно, що все частіше при сегментації туристського ринку використовують такий параметр, як спосіб життя клієнта. Стиль життя – стереотипи життєвої поведінки особи, які виражаються в її інтересах, переконаннях, діях. Маркетологи часто розробляють спеціальні маркетингові програми, спрямовані на групи, що дотримуються певного життєвого стилю.

Але навіть найкращий туристський продукт не може відповідати запитам відразу всіх споживачів. Для того, щоб визначити, на яких туристів орієнтувати свої послуги, проводиться сегментація туристського ринку. Тобто все населення, здатне пред'явити попит на туристські послуги, ділять на однорідні сегменти, які характеризуються одним або декількома схожими ознаками. Отже, таких ознак може бути багато: стать, вік, дохід, сімейний стан, освіта, стиль життя тощо.

Вважаємо, можна виділити найбільш поширені критерії, за якими туристські фірми (або маркетингові компанії) проводять сегментацію туристичного ринку: територіальні, демографічні, психографічні й поведінкові.

Оскільки програма продажу є лише однією зі складових маркетингового плану, її необхідно адаптувати до умов бізнес-середовища, в яких доводиться діяти підприємству в цілому. Кожне підприємство працює на ринку не ізольовано. На результати діяльності величезний вплив має середовище маркетингу. Середовище маркетингу підприємства – це сукупність активних суб'єктів, сил і факторів, що діють як усередині, так і за межами фірми й організації, які впливають на можливості керівництва, і служби маркетингу досягати поставлених цілей. Внутрішнє середовище маркетингу підприємства – це суб'єкти, сили і ситуаційні фактори, що знаходяться всередині самого підприємства і є контрольовані ним. Середовище маркетингу туристичного підприємства представлене у вигляді наступної схеми (рис. 1).

Контрольоване середовище	Неконтрольоване середовище	
внутрішнє середовище	зовнішнє середовище	
	прямого впливу	непрямого впливу
<i>мікросередовище</i>	<i>макросередовище</i>	

Рис. 1. Середовище маркетингу туристичного підприємства

Джерело: [5]

На думку авторів, основною умовою розвитку, збереження або зміцнення конкурентних позицій туристської фірми є оптимальна якість турпродукту, який пропонується ринку.

Досвід роботи зарубіжних провідних операторів туристичної індустрії дозволяє зробити висновки, що в структурі туристського продукту виділяють надання додаткових до основних послуг. Все більше туристських фірм прагнуть виділити додаткові послуги із загального пакету туристських послуг. Це, по-перше, дозволяє туристам самим обирати, яку послугу вони бажають придбати; а по-друге, збільшує дохід туристської фірми (оскільки сам туристський продукт стає дешевше, а значить, доступнішим, при цьому загальні витрати туристів на поїздку збільшуються за рахунок витрат на додаткові послуги). При розвиненій інфраструктурі послуг основні і додаткові послуги співвідносяться як 40:60 (40% основні послуги, 60% – додаткові від загальної вартості всіх послуг, які надаються туристу).

Забезпечення високої якості туристичних послуг, безумовно, супроводжується деякими витратами, такими як оплата праці висококваліфікованого персоналу, створення продуманих маркетингових концепцій, підтримання відповідного рівня матеріального забезпечення фірми. Проте, витрати, пов'язані з турпродуктом низької якості, зрештою виявляються значно більшими для туристичної фірми. До них відносяться: втрати клієнтів; витрати на репозиціонування та ребрендинг; витрати на залучення нових клієнтів; зниження обсягу продажу та зменшення частки ринку й ціни турпродукту; судові витрати тощо. Для розуміння потреб клієнтів, надання чітких і об'ґрунтованих рішень їх проблем туристичні підприємства повинні розвивати з ними тісні довгострокові взаємовідносини. Основу цих відносин складають співпраця, обов'язковість, відданість і інформованість. Процес, за допомогою якого фірма вибудовує зі споживачами довгострокові взаємовідносини з метою створення взаємних конкурентних переваг називають продажем, обумовленим взаємовідносинами.

Зарубіжні вчені Л. Спіро, Дж. Стентон, А. Річ, вважають, що продаж, обумовлений взаємовідносинами (relationship selling), відрізняється від транзакційного продажу (transaction selling), за якого продавців цікавить лише безпосередній продаж товару або послуги (разова угода). Ці відмінності наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

**Відмінність продажу, обумовленому взаємовідносинами
 від транзакційного продажу**

Транзакційний продаж (<i>transaction selling</i>)	Продаж, обумовлений відносинами (<i>relationship selling</i>)
• Одержати нових клієнтів	• Утримати існуючих клієнтів
• Одержати замовлення	• Стати переважним постачальником
• Понизити ціну, щоб здійснити продаж	• Забезпечити прибуток за допомогою відповідної цінової політики
• Поводитися зі всіма клієнтами так, щоб максимізувати короткостроковий прибуток від продажу	• Поводитися з кожним клієнтом так, щоб одержати довгостроковий прибуток від продажу
• Продавати всім бажаним без винятку	• Зосередитися на високоприбуткових клієнтах
• Практично однаковий сервіс для всіх	• Надання додаткових послуг (інформаційних, консалтингових тощо)
• Менше уваги створенню додаткової цінності в процесі продажу	• Управління продажем на засадах маркетингу - створення додаткової цінності в процесі продажу

Джерело: [5]

Слід зауважити, що з розвитком продажу, обумовленого взаємовідносинами, звісно з'являються витрати, пов'язані з покращенням обслуговування лояльних клієнтів, але й розвиваються певні вигоди, які охоплюють ширші сфери співпраці.

Висновки з даного дослідження. Наведене вище дає змогу сформувати наступну структуру важливості елементів цінності відносин за типами відносин (табл. 4).

Таблиця 4

Пріоритети формування цінності продажу обумовленого взаємовідносинами

Тип відносин	Вигоди	Витрати
Потенційні відносини	В центрі уваги базові умови – пропозиція і умови співпраці, аналізовані з метою підходу до першої транзакції. У разі потенційної довгострокової перспективності клієнта - додатковий аналіз наступних елементів цінності відносин.	В центрі уваги базові умови – прямі витрати, аналізовані з метою переходу до першої транзакції. У разі потенційної довгострокової перспективності клієнта – додатковий аналіз наступних елементів цінності відносин.
Транзакції	Пропозиція й умови транзакції. Прибутковість і ефективність.	Прямі витрати.
Періодичні відносини	Ті ж переваги, а також: Стабільність діяльності й гнучкість. Якість відносин і управління інформацією.	Ті ж витрати, а також: Зростання ринкових загроз. Інвестиції у відносини.
Тривалі – партнерські відносини	Ті ж переваги, а також: Інновації; інвестиції; навчання; стратегічне позиціонування й розвиток.	Ті ж витрати, посилення непрямих витрат.

Джерело: [5]

На нашу думку, маркетинг взаємовідносин забезпечує переваги для туристичної компанії, такі як:

- зниження витрат, пов'язаних із пошуком нових клієнтів;
- компанія забезпечує зростання обсягу та вартості продажу, оскільки постійні споживачі збільшують свої витрати на купівлю продукції в окремій компанії;
- «перехресний» продаж та інші маркетингові рішення щодо підвищення прибутковості збільшують частку компанії у споживчому кошику кожного окремого споживача. Тобто обсяг продажу зростає, а собівартість продажу не підвищується, відповідно підвищується прибутковість. Це також свідчить про доцільність створення партнерських мереж, які можуть запропонувати своєму споживачеві послуги партнерів, і навпаки;
- наявність «продуктової панелі», яка «відкидає» необхідність пошуку та використання спеціалізованих дослідницьких компаній при пропозиції нових послуг. Оскільки компанія підтримує довготривалі відносини зі своїми клієнтами, легше дізнатися у клієнта про його уподобання. Маркетинг на основі відносин забезпечує наявність групи клієнтів, які створюють для компанії ринок для тестування при виведенні нових тур продуктів чи пропозицій інших послуг з меншим ризиком;

- рекламування послуг споживачами. Багато споживачів враховують думку представників своїх референтних груп при виборі того чи іншого товару або послуги. Як відомо, маркетинг на основі відносин передбачає пропозицію найвищої цінності для своїх клієнтів;

- зниження інформаційної асиметрії та підвищення впевненості споживачів. Під час взаємодії обидві сторони отримують більше інформації, і, отже, можуть приймати рішення впевненіше. Довіра зростає в обох сторін.

- утримування працівників. Внутрішній маркетинг (як невід'ємна частина маркетингу на основі відносин) забезпечує участь кожного окремого працівника в розвитку компанії та досягнення найповнішого задоволення споживачів;

- життєвий цикл споживача стає «довшим». Чим довший життєвий цикл споживача, тим більш прогнозованими будуть фінансові потоки, а відповідно і прибуток компанії, з одного боку, та нижчими витрати компанії, з іншого. Компанія впевненіше буде пропонувати нові послуги своїм клієнтам;

- зростання ролі довгострокового планування (його вірогідність стане більшою), оскільки набагато легше передбачити обсяги реалізації та уподобання постійних клієнтів.

У такому контексті одним з перспективних напрямків забезпечення успішної конкурентної позиції сучасних туристичних підприємств визнається їх партнерська взаємодія у формі продажу, обумовленому взаємовідносинами. Лояльного клієнта важко переконати у тому, що варто перейти на обслуговування в іншу компанію. Компанія отримує бар'єр для входження на її ринок конкурентів за рахунок утримування сталої бази задоволених споживачів. Крім цього, стала база задоволених клієнтів забезпечує утримування персоналу компанії.

Обслуговування високого рівня здатні забезпечити тільки ті компанії, керівництво яких дійсно зацікавлене в досягненні вищих стандартів сервісу. Складові елементи забезпечення якості – планування, регулювання, контроль взаємозалежні та утворюють безперервний процес формулювання й реалізації вимог до якості туристичних послуг в рамках загальної системи якості.

Специфіка туристичного продукту полягає у тому, що він потребує одночасного представлення його як сукупності нематеріальної (послуга) та матеріальної (фізичні ресурси і товари) складових. Як послуга, туристичний продукт характеризується наступними елементами (4 H) – невідчутність, невід'ємність, непостійність якості та нетривалість використання. Як матеріальний продукт, він пов'язаний з особливостями географічної місцевості, які несуть певні можливості та загрози для розвитку туризму. Створення конкурентоспроможних туристичних продуктів викликає необхідність погодження інтересів різних суб'єктів як в середині системи, так і поза нею, що виявляється можливим лише за умови застосування принципів маркетингового менеджменту. Маркетинговий менеджмент – це діяльність, яка пов'язана зі здійсненням планування, організації, координації, контролю, аудиту та стимулюванням заходів, які забезпечують формування й відтворення попиту споживачів на товари та послуги і збільшення прибутку.

Отже, дослідження передумов розвитку кон'юнктури ринку туристичних послуг в Україні довело необхідність розвитку і інфраструктури та важливість взаємодії туристичних підприємств в реалізації функцій маркетингового менеджменту. Подальший розвиток туристичного потенціалу та формування конкурентоспроможних туристичних пакетів вимагають консолідації значних матеріальних та інтелектуальних ресурсів.

Тому, поглиблення індивідуалізації споживчого попиту, перехід від масового до диференційованого маркетингу на ринку туристичних послуг обумовлює необхідність інтенсифікації маркетингових зусиль, які спрямовані на формування ефективних маркетингових стратегій. Як показало проведене дослідження споживчий ринок туристичних послуг складається з багатьох принципово відмінних сегментів, які поводять себе абсолютно по-різному в процесі прийняття рішень про купівлю. Кінцевий результат, до якого прагне маркетинг взаємовідносин, – формування унікального активу компанії, який називають маркетинговою діловою мережею, яка включає компанію і зацікавлені в її роботі групи (контактні аудиторії): готельні господарства та заклади громадського харчування, туристичних посередників, кінцевих споживачів, найнятих робітників (власний персонал), дистриб'юторів, фінансові установи (страховиків банки), рекламні агентства, університетських вчених і всіх, з ким організація встановила взаємовигідні ділові відносини. Таким чином, на ринку конкурують вже не стільки компанії-виробники, скільки ділові системи в цілому. У цьому випадку виграє та компанія, якій вдалося побудувати найефективнішу систему. Принцип дії простий – побудуйте ефективну систему відносин з ключовими зацікавленими групами, і прибуток вам гарантований.

Література

1. Закон України "Про туризм": За станом на 10 травня 2005 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парламентське видавництво, 2005. – 34 с.
2. Гаркавенко С.С. Маркетинг : підручник / С.С. Гаркавенко. – К. : Лібра, 2002. – 705 с.

3. Гордон Я.Х. Маркетинг партнерских отношений / Я.Х. Гордон ; пер. с англ. О.Н. Нестеровой. – СПб. : Питер, 2001. – 379 с.
4. ДСТУ 4527:2006. Послуги туристичні; Засоби розміщення. Терміни та визначення / М. Бойко (розроб.). – Офіц. вид. – К. : Держспоживстандарт України, 2006. — IV, 24 с.
5. Данніков О.В. Маркетингова концепція формування системи сервісного підприємства [Текст] / О.В. Данніков // Сталый розвиток економіки. – 2010. – № 3. – С. 248-253.
6. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент / Ф. Котлер ; пер. с англ. под ред. О.А.Третьяк, Л.А. Волковой, Ю.Н. Каптуревского. – СПб.: Питер, 1999. – 896 с.
7. Котлер Ф. Маркетинг в третьем тысячелетии: как создать, завоевать и удержать рынок / Ф. Котлер ; пер. с англ. В.А. Гольдича, И.А. Оганесовой ; Наук. ред. и авт. вступление Б.А. Соловьев. – М. : АСТ, 2000. – 272 с.
8. Уильям Дж. Стэнтон. Управление продажами” / Уильям Дж. Стэнтон, Розанн Л. Спиро, Грегори А. Рич. – М. : – 2004. – 531 с.
9. УНІАН економіка: В'їзний туризм в Україні в 2013 році зростає на 15% - Держтуризмкурортів [Electronic Resource] УНІАН // – Mode of access: <http://economics.unian.net/ukr/news/162988-vjizniy-turizm-v-ukrajini-v-2013-rotsi-zroste-na-15-derjturizmcurortiv.html> – Last access: 29.03.2013 – Title from the screen.
10. World Travel & Tourism Council (WTTC) [Electronic Resource] Economic Impact Research Ukraine // – Mode of access: http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/ukraine2012.pdf/ – Last access: 26.04.2013 – Title from the screen.

УДК 330.101.542

Ковтуненко К.В.,
к.е.н., доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту
Одеський національний політехнічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РИЗИКІВ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ НАУКОВИХ РОЗРОБОК

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку економіки України необхідні нові рішення, нові погляди на дійсність та рішучі дії з боку вітчизняних підприємств. Все більше і більше людей, підприємців розуміють, що для великого кроку вперед необхідно орієнтуватися на інноваційний шлях розвитку. Промислові підприємства шукають нові напрямки розвитку та завойовування ринків збуту, а науковці шукають шляхи впровадження своїх ідей та розробок. Комерціалізація – це процес, який пов'язаний з практичним використанням результатів інноваційної діяльності, які мають певні властивості, переваги та цінність для споживачів, з метою виводу їх на ринок з отриманням комерційного ефекту, тобто прибутку. Ефективність комерціалізації характеризується стійким попитом протягом тривалого періоду часу, який, у свою чергу, забезпечує підприємству отримання прибутку, однак на процес комерціалізації впливають певний ризик. Ризик – це можливість того, що все відбуватиметься не так, як очікується, можливість припуститися помилки. “Ризик – це ймовірність виникнення збитків чи недоодержання доходів порівняно з прогнозованим варіантом” [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми комерціалізації наукових розробок присвятили свої роботи багато вчених. Так у своїх працях означене питання розглядали Бутнік-Сіверський О.Б., Валдайцев С.В., Гамота Ю.Б., Дроб'язко В.С., Загорний А.Г., Приймак А.І., Степаненко С.В. та багато інших. Проте багато питань залишаються відкритими. Особливої уваги набуває вивчення ризиків комерціалізації наукових досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є ідентифікація ризиків комерціалізації, їх групування та визначення способів мінімізації їх впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна діяльність пов'язана зі створенням, застосуванням, розповсюдженням результатів наукових досліджень і розробок з метою оновлення номенклатури, поліпшення якості продукції, збільшення її конкурентоспроможності, досягнення скорочення витрат на виробництво продукції. В результаті впровадження інновацій підприємство створює продукцію, яка відповідає сучасним вимогам споживача та є новим джерелом прибутку для підприємства [2].

Комерціалізація результатів науково-технічної діяльності – це взаємовигідні дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар з метою отримання

прибутку чи іншої ринкової вигоди [3]. Комерціалізація результатів наукових розробок є ключовою ланкою інноваційного циклу. В Україні тільки починає формуватися інноваційна інфраструктура. Проблема її розвитку полягає в тому, що можливість отримати високі прибутки від комерціалізації передових наукових розробок вимагає суттєвих капіталовкладень і пов'язана із значним ризиком для бізнесу [4]. Інвестування в інноваційні проекти приваблює тим, що з'являється можливість обійти конкурентів, підвищити рівень прибутку, підвищити престиж та кваліфікацію компанії.

Проте, поряд із цими перевагами інноваційні проекти мають і свої небезпеки: підвищений ризик невдачі проекту, тривалий інвестиційний цикл, підвищена складність процесу, низька кваліфікація учасників процесу.

При комерціалізації результатів наукових досліджень перед підприємством може постати ряд ризиків, які можна згрупувати та виокремити у наступні групи, що відображені у табл.1.

Для попередження вище перелічених ризиків можна запропонувати учасникам інноваційної діяльності ретельно вивчати ринок, потреби та побажання споживачів, а також вивчати пропозиції науковців. До основних методів зниження ризиків належать: страхування, отримання додаткової інформації, розподіл ризику, диверсифікація, підбір персоналу підприємства, організація захисту комерційної таємниці [5].

Страхування є одним із найпоширеніших та практично універсальних способів зниження ризику. Суть страхування полягає у переданні ризику за певну визначену плату страхувальником страховику. За умов настання передбачених страховим договором подій страховик повністю або частково відшкодує страхувальнику збитки.

Таблиця 1

Групування ризиків

Група ризику	Зміст
Юридичний	порушення або недотримання вимог законів, нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, їх двозначне тлумачення.
Науково-технічний	негативні результати НДР, невідповідність технічного рівня виробництва технічному рівню інновації, невідповідність кадрів професійним вимогам проекту, відхилення в строках реалізації етапів проектування, виникнення непередбачених науково-технічних проблем.
Маркетингові	конкурентний ризик, ризик неприйняття продукції споживачами, ризик неадекватної оцінки місткості ринку, ризик прийняття неправильних маркетингових рішень, зміни ситуації на ринку в період між його аналізом і прийняттям маркетингових рішень
Фінансові	фінансова нестабільність, неплатоспроможність, інфляційний ризик, процентний ризик, валютний ризик, кредитний ризик, податковий ризик.
Екологічний	ймовірність несприятливих для навколишнього середовища наслідків будь-яких змін (техногенні аварії, що здатні завдати шкоду навколишньому середовищу або здоров'ю людей, професійні захворювання).
Політичний	ризик, пов'язані із втіленням прийнятих політичних рішень - збройні конфлікти, дрібні адміністративні розпорядження, за умови, що ці події прямо торкаються здійснення підписаних контрактів.
Ризик форс-мажорних обставин	ризик стихійних лих (природні катастрофи: повені, землетруси, шторми та ін. кліматичні катаклізми), війни, революції, страйки і т.п., які заважають підприємцю здійснювати свою діяльність.
Специфічні	пов'язані із сферою діяльності

Джерело: [5]

Диверсифікація полягає в розподілі ресурсів, які інвестуються, між різними об'єктами вкладання, що безпосередньо не пов'язані між собою. Розподіл ризику полягає у переданні частини відповідальності за ймовірність виникнення та розмір збитків партнерові під час реалізації ризикованого проекту чи прийняття ризикованого рішення [6]. Цей метод має низку переваг для обох сторін: наявність у партнера більшого досвіду у сфері реалізації проекту, володіння достатніми ресурсами для покриття можливих збитків, партнер може знаходитись у кращій позиції стосовно зменшення збитків чи контролю за економічним ризиком.

Отримання додаткової інформації може стати дуже корисним. Повна та достовірна інформація забезпечить правильний вибір об'єкту фінансування.

Цілеспрямований жорсткій підбір персоналу забезпечить підприємство кваліфікованими кадрами, що попередить проблеми виробничого характеру.

Організація захисту комерційної таємниці – дуже важливий момент впровадження наукових розробок. Щоб проект був впроваджений та приніс бажаний результат необхідно зберегти його унікальність.

Проблемою впровадження наукових досліджень, їх комерціалізації в Україні є нестача фінансування [7; 8]. Вкладання фінансових коштів у невідомі проекти досить ризиковано. Можливість

отримання надприбутків в майбутньому потребує значних капіталовкладень сьогодні. При цьому існує величезний ризик безповоротної втрати інвестованого капіталу. Саме цей факт найчастіше відлякує потенційних інвесторів від вкладення коштів у впровадження наукових розробок. У цьому разі має бути збільшена роль держави – запровадження фінансової підтримки інноваційних проектів, надання податкових, митних пільг та ін.

Висновки з даного дослідження. Підводячи підсумки, можна сказати, що комерціалізація результатів науково-технічних досліджень в умовах жорсткої конкуренції та прискореного розвитку науки є одним із найактуальніших та важливих напрямків діяльності для усіх учасників інноваційної діяльності, які бажають досягти переваг в бізнесі або довести до завершального етапу продукт своєї розумової діяльності та отримати бажану винагороду. Цей вид діяльності досить ризикований, проте в кінцевому результаті він може принести підприємству надприбутки. Своєчасне визначення імовірних ризиків та їх ідентифікація надасть можливість обрати оптимальні методи управління ризиками та відшукати для цього необхідні ресурси, що, у свою чергу, забезпечить усунення або зниження їх негативного впливу на процес комерціалізації наукових розробок.

Література

1. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій : навчальний посібник / І.Ю. Івченко. – К. : Центр уч. літератури, 2007. – 344 с.
2. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення : монографія / О.І. Амоша, А.І. Землянкін та ін.; НАН України. – Донецьк, 2007. – 329 с.
3. Мешко Н.П. Комерціалізація результатів науково-технічної діяльності у сфері міжнародного науково-технічного обміну/ Н.П. Мешко, П.В. Робота // Економічний простір. – 2008. – № 12/1. – С. 40-46.
4. Семиноженко В. Мінімізувати ризики інноваційного бізнесу має держава [Електронний ресурс] / Володимир Семиноженко. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/ukr/news/>
5. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навч. посібник / Л.І. Донець. – К. : Центр навч. літри, 2006. – 312 с.
6. Дубров А.М. Моделирование рискованных ситуаций в экономике и бизнесе / А.М.Дубров, Б.А. Лагоша, Е.Ю. Хрусталева. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 389 с.
7. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
8. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: монографія / О. Лапко. – Київ: ІЕП НАН України, 1999. – 253 с.

УДК 339.1:338.1

Окрепкий Р.Б.,
к.е.н., доцент кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу
Гаргула Д.В.,
PhD, ст. викладач кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу
Тернопільський національний економічний університет

КОН'ЮНКТУРНИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ, ЙОГО СТІЙКОСТІ ТА ЦИКЛІЧНОСТІ

Постановка проблеми. Кон'юнктура ринку є явищем складним, швидкозмінним. Вона складається з багатьох одиничних явищ і дій, розвиток яких формується під впливом ряду обставин. Ринок за своєю суттю схильний до стихійності, а отже, наражається на випадкові та постійні коливання: циклічні і сезонні, дуже гнучкий у своєму розвитку, чутливо реагує на зміни соціально-економічного характеру, залежить від політичних і психологічних чинників, від чуток, паніки. Тому система показників кон'юнктури товарного ринку повинна містити в собі показники динамічних і варіаційних процесів, властивих ринку, а саме тенденцій розвитку, стійкості і циклічності ринку, які є складовою частиною кон'юнктурного аналізу і повинні вивчатися у комплексі з іншими показниками ринкової кон'юнктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти аналізу та прогнозування кон'юнктури товарних ринків досліджувались Ф. Котлером, І. Ансоффом,

Ж.Ж. Ламбенон, І.К. Беляєвським, С.Г. Светуцьковим, В.А. Карповим, А.І. Бутенком, А.М. Єріною, Л.Г. Ліпич та ін.

Однак, незважаючи на значний науковий доробок вчених у сфері кон'юнктурних досліджень, питання методичного забезпечення кон'юнктурного аналізу тенденцій розвитку ринку, його стійкості та циклічності залишаються дискусійними та вимагають подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка методичних рекомендацій для проведення кон'юнктурного аналізу динамічних і варіаційних ринкових процесів в умовах стихійності, ризику та невизначеності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вивчення кон'юнктури ринку важливою ознакою ринкової ситуації є характеристика розвитку ринку в часі. Ринок, як вже зазначалось, є динамічним явищем; він безперервно змінюється, і час виступає в якості абсциси економічної кривої, що відображає тенденції розвитку ринку. Тенденція розвитку ринку (від лат. *tendere* – спрямовуватись, прагнути) – це економічне поняття, що характеризує закономірність зміни його основних параметрів в часі.

Як правило, у практиці кон'юнктурного аналізу використовуються такі статистичні методи виявлення основної тенденції розвитку: метод технічного згладжування; метод механічного згладжування; метод аналітичного вирівнювання [8].

Метод технічного згладжування динамічного ряду полягає у тому, що фактичні дані (емпіричні рівні) досліджуваного параметру наносяться на графік, після чого проводиться лінія, яка візуально усереднює всі коливання. Зазначимо, що такий метод широко використовується в аналізі біржової кон'юнктури, коли потрібні оперативні висновки про тенденцію розвитку ринку.

Метод механічного згладжування або, як його ще називають, метод ковзної середньої, полягає в розрахунку середньої величини з 3-х, 5-ти і більше рівнів динамічного ряду параметру ринку, утвореного послідовним виключенням початкового члену і заміною його наступним по порядку.

Метод аналітичного вирівнювання є найбільш точним та надійним способом виявлення основних тенденцій розвитку ринку і полягає у побудові та графічному зображенні трендових моделей. Суть трендової моделі полягає в погашенні випадкових відхилень від лінії, яка усереднює фактичні дані і виражає графічно й математично головну тенденцію розвитку досліджуваного явища.

До найбільш використовуваних трендових моделей належать подані у табл.1.

Треба відзначити, що для вирівнювання економічних часових рядів недоцільно використовувати функції, які включають велику кількість параметрів, оскільки отримані таким чином рівняння тренду (особливо при малій кількості спостережень) відобразатимуть випадкові коливання, а не основну тенденцію розвитку явища. Тому лінійний тренд через простоту і наочність використовується найчастіше і, як правило, служить відправною точкою для подальшої деталізації, особливо при міркуваннях стратегічного характеру, коли необхідна наочна демонстрація найбільш загальної тенденції розвитку [9].

Використання аналітичного вирівнювання дозволяє не тільки визначити основну тенденцію розвитку ринку, а й дослідити ще одне важливу складову характеристику кон'юнктури – стихійність ринку, дію випадкових, непередбачуваних факторів, яка проявляється у коливаннях його параметрів, їх відхилення від лінії нормального розвитку. Чим менший розмах коливань, тобто чим стійкіший ринок та його розвиток, тим надійніші його оцінки та прогнози, тим нижчий ризик маркетингових заходів. Тому оцінка стійкості розвитку ринку є важливим етапом кон'юнктурного аналізу [6].

У процесі аналізу треба брати до уваги те, що ринок, навіть регульований у межах можливостей маркетингу, не може цілком звільнитися від проявів *стихійності*. Це явище є невід'ємною властивістю ринкового механізму, його прагнення до рівноваги попиту та пропозиції, що досягається шляхом подолання постійних диспропорцій різної інтенсивності. Ця властивість ринку, пов'язана із стихійністю його розвитку, проявляється через коливання (стійкість) основних параметрів ринку [4].

Стойкість (коливання) розвитку ринку в часі проявляється у характері відхилень фактичних рівнів розвитку від основної тенденції, що дозволяє виміряти її відомим в аналізі динаміки показником – коефіцієнтом апроксимації (від лат. *approximare* – наближатися).

Спочатку обчислюється середньоквадратичне відхилення середніх рівнів від тренду ($\sigma_{Y_i - Y_t}$):

$$\sigma_{Y_i - Y_t} = \sqrt{\frac{\sum_i^n (Y_i - Y_t)^2}{n}}, \quad (1)$$

де ($\sigma_{Y_i - Y_t}$) – середньоквадратичне відхилення емпіричних рівнів динамічного ряду від тренду;

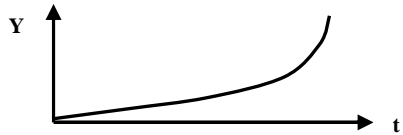
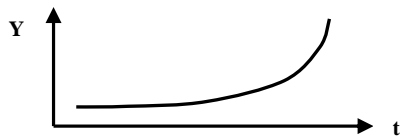
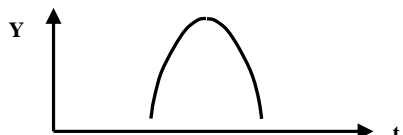

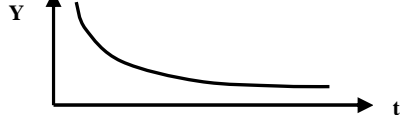
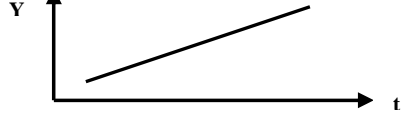

Y_i – i -тий рівень динамічного ряду;

Y_t – згладжений i -тий рівень динамічного ряду (тренд);

n – кількість i -тих рівнів динамічного ряду.

Таблиця 1

Основні рівняння тренду

Назва функції	Аналітичний вираз	Графічне зображення
Степенева	$Y_t = a_0 t^{a_1}$	
Показникова	$Y_t = a_0 a_1^t$	
Парабола 2-го порядку	$Y_t = a_0 + a_1 t + a_2 t^2$	
Логарифмічна	$\lg Y_t = \lg a_0 + t \lg a_1$	
Гіпербола	$Y_t = a_0 + a_1 \frac{1}{t}$	
Лінійна (пряма)	$Y_t = a_0 + a_1 t$	
Логістична	$Y_t = \frac{k}{1 + a_0 e^{-a_1 t}}$	

Джерело: [2]

Необхідно пам'ятати, що середньоквадратичне відхилення відображено у натуральних числах, його результат залежить від розмірності рівнів динамічного ряду. Тому необхідна його стандартизація, вираження у відсотках до середнього рівня, тобто коефіцієнт апроксимації обчислюється як процентне відношення середньоквадратичного відхилення фактичних рівнів динамічного ряду від лінії тренду до середнього рівня ряду:

$$K_a = \frac{\sigma_{Y_t - \hat{Y}_t} \cdot 100}{\bar{Y}} \quad (2)$$

Саме цей показник, який змінюється в діапазоні між 100% і 0, відображає рівень стійкості розвитку ринку.

Треба відзначити, що запропонований алгоритм аналізу стійкості ринкових параметрів має важливий недолік, пов'язаний з тим, що побудовані тенденції розвитку ринку та обчислені за їх допомогою коефіцієнти апроксимації не враховують циклічних коливань ринку.

Аналізуючи тенденції ринку як за рік, так і за більш тривалий період, можна помітити, що зміна параметрів ринку відбувається хвилеподібно, тобто простежується повторюваність тенденцій розвитку. Дане явище в економічній літературі називається *циклічністю*.

Циклічність ринку можна визначити як регулярно повторювані в часі зміни рівня, вектора і характеру розвитку ринку.

Як відомо, у своєму розвитку ринок проходить через ряд циклів, що змінюють один одного за принципом: зростання – спад – зростання. Зростання ринку призводить до його перенасичення, кризи збуту, його змінює депресія, діловий застій, що поступово переходить до поживлення ділової активності.

Зазначимо, що проблема класифікацій ринкових циклів й досі є дискусійною, погляди різних наукових шкіл дуже відрізняються. Широко відома класифікація Гарвардської економічної школи, грошова теорія Хутрі, теорія новацій Хансена, психологічна теорія Пігу, теорія недоспоживання Фостера, але серед вітчизняних та зарубіжних економістів найбільшою популярністю користується класифікація ринкових циклів Мітчелла.

Усвідомлюючи важливість показника циклічності розвитку ринку як важливого показника кон'юнктури, треба підкреслити, що в українській економіці досить малий період ринкових перетворень для чіткого прояву ринкових циклів, внаслідок чого у процесі аналізу кон'юнктури ринку найчастіше використовується показник внутрішньорічної (сезонної) циклічності.

Сезонними коливаннями (від фр. *saïson* – пора року) називаються більш-менш стійкі внутрішньорічні коливання параметрів ринку, зумовлені специфічними умовами виробництва чи споживання певного виду продукції, тобто, значною мірою сезонність – це прояв дії ринкового механізму, збалансованості попиту і пропозиції.

Дослідження внутрішньорічних коливань, визначення їх розміру, сили і характеру розпочалося у 20-х роках ХХ століття. Потім відзначалось деяке послаблення уваги до цього важливого питання, а з 60-х років увага економістів була спрямована на статистичні методи числового вираження сезонних хвиль. Дослідженню питань сезонності присвятили свої роботи Ястремський Б.С., Маслов Л.П., Рязов Н.Н., Дружинін Н.К., а пізніше Кальдишев Г.С., Френкель А.А. та інші.

Для оцінки сезонних коливань найчастіше використовуються такі статистичні методи: метод простої середньої; метод Персона; метод ковзної середньої; аналітичне вирівнювання; ряди Фур'є [1; 5].

Особливістю сучасного етапу розвитку більшості підприємств України є те, що їхня політика залежить не тільки від власних виробничих можливостей, а й від потреб потенційних покупців, тому вважаємо, що при аналізі динамічних і варіаційних процесів, які відбуваються на ринку, можна обмежитись основним кон'юктуроутворюючим показником – попитом та його коливанням під впливом основних факторів, які можна об'єднати в чотири групи: природно-кліматичні, соціально-побутові, економічні і демографічні. Даний підхід дозволить виявити підсумковий вектор впливу цих факторів на ринкову ситуацію, наскільки впевнено почуває себе ринок і куди він рухається.

Для реалізації поставлених завдань пропонуємо використати екстраполяційний підхід та побудувати трендову модель, яка б включала наступні компоненти:

- *Тренд (T)* – виражає основні тенденції в демографічних процесах, капіталовкладеннях, технологіях. Слід зазначити, що при достатньо постійному характері тренду можливе його використання при довгостроковому прогнозуванні.

- *Цикл (C)* – відображає коливання обсягів продажу. Цикл існує, коли динамічний ряд характеризується достатньо сталою амплітудою і періодичністю зміни. Виділення циклічного компоненту особливо важливе при середньостроковому прогнозуванні. Але, як зазначалось вище, в українській економіці досить малий період здійснення ринкових перетворень для чіткого прояву ринкових циклів, тому вважаємо за доцільне не включати даний компонент в модель, а використати замість нього показник внутрішньорічної (сезонної) циклічності.

- *Сезонність (S)* – показує коливання попиту протягом року, які регулярно повторюються. Сезонність може бути пов'язана з природно-кліматичними та соціально-побутовими факторами, до яких можна віднести особливості виробництва та споживання продукції залежно від пори року, вплив побуту населення, національних свят, соціальної приналежності сім'ї тощо.

- *Випадкова компонента (ε_i)* – наслідок випадкових ринкових коливань. До дії цього фактора можна віднести коливання попиту внаслідок різних змін погодних умов, стихійних лих, соціальних потрясінь та інших непередбачуваних обставин [2; 3; 7].

Таким чином, мультиплікативна модель прийме наступний вигляд:

$$Y_i = T_i \cdot C_i \cdot \varepsilon_i, \quad (3)$$

де Y_i – обсяг попиту в i -тому періоді;

T_i – абсолютні значення лінійного тренду в i -тому періоді;

C_i – відносні значення сезонних коливань попиту в i -тому періоді;

ε_i – відносні значення випадкових коливань попиту в i -тому періоді.

На нашу думку, трендову модель необхідно будувати за даними по місяцях, так як, на відміну від основної тенденції розвитку попиту, вибір більшого періоду аналізу, наприклад, кварталу, може негативно позначитись на точності розрахунків сезонних коливань, оскільки сплеск може початись в одному кварталі, а закінчитись в іншому, що в свою чергу відобразиться на точності моделі.

Першим кроком у побудові мультиплікативної трендової моделі попиту є складання рівняння тренду. Формула лінійного тренду функції попиту представляє собою традиційне рівняння полінома першого ступеня:

$$T_i = a_0 + a_1 t_i, \quad (4)$$

де a_0 і a_1 – параметри шуканої прямої;

t_i – порядковий номер місяця (часові точки).

Для знаходження параметрів a_0 та a_1 рівняння тренду, потрібно розв'язати методом найменших квадратів систему нормальних рівнянь:

$$\begin{cases} \sum Y_i = n a_0; \\ \sum Y_i t_i = a_1 \sum t_i^2, \end{cases} \quad (5)$$

звідки

$$a_0 = \frac{\sum Y_i}{n}, \quad \text{та} \quad a_1 = \frac{\sum_{i=1}^n Y_i t_i}{\sum_{i=1}^n t_i^2}, \quad (6)$$

де a_0 – середнє місячне значення обсягів продажу;

a_1 – коефіцієнт регресії, який характеризує середній приріст обсягів продажу за місяць.

На основі розрахованих параметрів a_0 та a_1 складаємо рівняння тренду (тенденції).

Підставляючи в рівняння тренду послідовно значення часових точок (t_i), отримуємо вирівняний (теоретичний) ряд динаміки обсягів продажу, який абстрагований від випадкових коливань і характеризується систематичним ростом (спадом).

Правильність розрахунків можна перевірити по наступній умові – сума значень емпіричного ряду повинна збігатися із сумою обчислених значень вирівняного ряду. При цьому може виникнути невелика похибка у розрахунках через округлення величин, що обчислюються, тобто:

$$\sum Y_i = \sum T_i \quad \text{або} \quad \sum Y_i - \sum T_i \rightarrow \min .$$

Для розрахунку впливу сезонної компоненти пропонуємо розраховувати індекси сезонності за формулою:

$$I_{сез.} = \frac{\bar{Y}_i}{\bar{Y}}, \quad (7)$$

де \bar{Y}_i – середні місячні рівні попиту на продукцію;

\bar{Y} – загальне середнє значення попиту на продукцію.

Слід зазначити, що параметр \bar{Y} з формули (7) відповідає розрахованому раніше коефіцієнту регресії рівняння тренду a_0 .

Наступним етапом розрахунку параметрів моделі є вирівнювання тренду з врахуванням сезонності:

$$\hat{Y}_i = T_i I_{сез.}, \quad (8)$$

де \hat{Y}_i – згладжені місячні рівні попиту на продукцію.

Результати розрахунку лінійного тренду та його вирівнювання представлено на графіку (рис. 1):

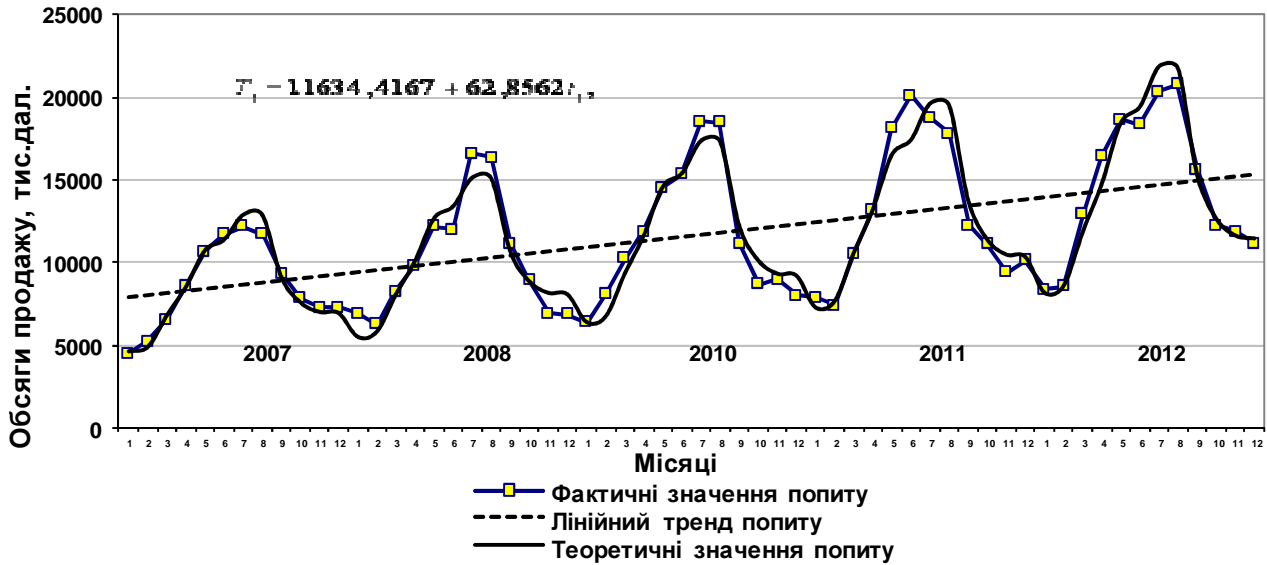

Рис.1. Результати мультиплікативного трендового моделювання попиту на продукцію

Джерело: побудовано авторами

Для виявлення інтенсивності внутрішньорічного коливання попиту під впливом компонентів трендової моделі необхідно розрахувати частки:

$$K_T = \frac{\sum (T_i - \bar{Y}_i)^2}{\sum (Y_i - \bar{Y})^2} \cdot 100, \tag{9}$$

$$K_C = \frac{\sum (\hat{Y}_i - T_i)^2}{\sum (Y_i - \bar{Y})^2} \cdot 100, \tag{10}$$

$$K_\varepsilon = \frac{\sum (Y_i - \hat{Y}_i)^2}{\sum (Y_i - \bar{Y})^2} \cdot 100, \tag{11}$$

де K_T – коефіцієнт частки коливань за рахунок факторів тренду;

K_C – коефіцієнт частки коливань за рахунок сезонних факторів;

K_ε – коефіцієнт частки коливань за рахунок впливу випадкових факторів.

Висновки з даного дослідження. На сучасному етапі розвитку ринку, який в більшості випадків характеризується нестабільністю, невизначеністю і випадковістю, стало зрозумілим, що досвіду і інтуїції керівників недостатньо для прийняття своєчасного і якісного управлінського рішення. Тому вивчення та прогнозування кон'юнктури ринку як невід'ємною умовою для прийняття відповідних ефективних рішень в усіх напрямках маркетингової діяльності, а також однією з умов адаптації підприємств до реальних обставин господарювання.

Результати аналізу тенденцій розвитку ринку, його стихійності та циклічності мають велике практичне значення для усвідомлення підприємствами реальної кон'юнктури ринку та факторів, що її визначають, та можуть бути використані як основа для вибору відповідної моделі прогнозування ринкової ситуації в умовах ризику та невизначеності.

Література

1. Багиев Г.Л. Маркетинг-статистика / Г.Л. Багиев, Е.Л. Богданова. – СПб.: СПбГУЭФ, 2009. – 206 с.
2. Беляевский И.К. Маркетинговые исследования: информация, анализ, прогноз / И.К. Беляевский. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 320 с.
3. Бушуева Л.И. Методы прогнозирования объема продаж / Л.И. Бушуева // Маркетинг в России и за рубежом. – 2002. – № 1. – С. 15-29.

4. Карпов В.А. Маркетинг: прогнозування кон'юнктури ринку : навч. посіб. / В.А. Карпов, В.Р. Кучеренко – К. : Знання, 2001. – 215 с.
5. Ліпич Л.Г. Маркетингове прогнозування товарного ринку / Л.Г. Ліпич. – Луцьк: ЛДТУ, 2002.– 376 с.
6. Окрепкий Р.Б. Удосконалення системи показників кон'юнктури товарного ринку / Р.Б. Окрепкий // Економічний аналіз. – 2008. – Випуск 2 (18). – С. 60-63.
7. Светуцьков С.Г. Методи маркетингових досліджень: Учеб. пособие / С.Г. Светуцьков. – СПб.: ДНК, 2003. – 352 с.
8. Ткач Є.І. Загальна теорія статистики: Підручник. / Є.І. Ткач – Тернопіль: Лідер, 2001. – 386 с.
9. Фатхутдинов Р.А. Стратегический маркетинг: Учебник / Р.А. Фатхутдинов. – М. : Интел-Синтез, 2000. – 638 с.

УДК 35.088 (477)

Кучер Л.Р.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту
Львівська філія Європейського університету

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку та функціонування економіки важливим для менеджерів є вміння чітко формулювати свої цілі, грамотно управляти власним часом та часом своїх підлеглих. Така риса для менеджерів є особливо корисною сьогодні, коли теза «Час – це гроші» набула особливого значення. Час можна порівняти з іншими ресурсами, однак на відміну від них він є безповоротним – його не можливо накопичувати, передавати або зберігати, тому важливо навчитися використовувати його з максимальною вигодою. Тому успіх кожного керівника залежить не тільки від фінансових досягнень, але і від того, як він розпоряджається найціннішим надбанням – часом.

Відомий вчений Пітер Друкер зазначав, що «час – найобмеженіший капітал, і якщо не можеш розпоряджатися ним, не зможеш розпоряджатися нічим іншим». Тому грамотний розподіл часу менеджера та управління ним є запорукою успіху діяльності підприємства в сучасних умовах [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення ефективності організації праці розглядалися низкою вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед вітчизняних авторів, що досліджують питання вдосконалення організації праці, слід відзначити Д.П. Богиню, Л.В. Балабанову, В.М. Данюк, О.А. Грішнову, В.М. Колпакова, О.В.Сардак, Л.І. Скібіцьку. В їх роботах основна увага зосереджувалася на особливостях організації праці менеджера з управління персоналом. При цьому недостатньо розглянуті підходи та засоби тайм-менеджменту як напряму удосконалення організації праці.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд тайм-менеджменту як одного з напрямів менеджменту, розкриття основних засобів підвищення ефективності управлінської діяльності керівників, а також виявлення шляхів управління часом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління часом і управління роботою – питання, тісно пов'язані з самодисципліною, розглядом яких займається тайм-менеджмент. Тайм-менеджмент – це галузь менеджменту, основною метою якого є виявлення та впровадження методів і принципів ефективного управління часом, що динамічно розвивається [6, 7].

Вирішальне значення для усунення недоліків в практиці повсякденної діяльності менеджера має раціональне використання ним робочого часу. Важливим кроком при створенні ефективної системи управління власним часом для керівника є визначення мети діяльності як на короткий, так і на довготерміновий період. Управління на основі сформованої мети не пов'язане з додатковими зусиллями, оскільки базується на процесі планування з визначенням граничних термінів виконання намічених дій або заходів. Мета, намічена керівником, не тільки визначає ті дії, які слід здійснити, але і стимулює їх виконання. Постановка мети означає для керівника свідоме здійснення своїх дій та вагомий важіль, що змушує досягати намічених завдань.

Визначення мети є лише початковий етап. Необхідно перетворити мету в план дій для її досягнення. Необхідно визначити ступені важливості і вирішити, яка мета і завдання є найважливішими, а які можуть почекати. Успішне ранжування завдань за важливістю має значний вплив на зростання ефективності роботи керівника. Передумовою досягнення мети керівником є

використання його робочого часу на реалізацію заходів, які ведуть до цієї мети. Багатьма керівниками «управляють» випадковості. У них немає визначеного підходу для ухвалення рішень при плануванні часу. Послідовність їх дій часто управляється зовнішніми чинниками.

Причинами цього є відсутність інформаційної бази для ухвалення рішень, а також вироблена звичка планувати час в недостатньому зв'язку з бажанням досягти поставленої мети. Очевидним є факт, що готовність керівника до ефективної роботи багато в чому визначається практикою його повсякденної діяльності, а вирішальне значення для формування стилю керівництва має раціональне використання робочого часу. Чітке встановлення періодів планування сприяє більш точній оцінці обстановки в цілому, полегшує виділення головного, підвищує рівень виконання і допомагає керівнику ухвалити правильне рішення, як найбільш доцільно використовувати робочий час. Кожний період планування повинен розглядатися окремо. В зв'язку з цим рекомендується мати окремий план для кожного періоду.

Головною перевагою планування завдань, полягає в тому, що планування робочого часу приносить економію часу. Тому у керівника з'являється можливість використовувати наявний робочий час для плідної і успішної діяльності і досягти поставленої мети з мінімальними витратами часу. Планування як найважливіша складова частина організації особистої праці означає підготовку до реалізації наміченої мети і структурування (впорядкування) робочого часу.

Підприємство, яке ефективно функціонує в динамічних умовах зростання попиту споживачів, невизначеності та ризику потребує виважених працівників, що вміють ухвалювати самостійні рішення, у тому числі творчі та неординарні. Однак, щоби підприємство знаходилося під надійним контролем, було прогнозованим і очікуваним так, як це бачить власник або менеджер – підлеглі повинні бути керованими [3; 8]. Причому у міру розвитку економіки це протиріччя загострюється. Умови, вирішення цієї дилеми передбачають використання самоорганізації працівника. При цьому необхідність самодисципліни та самоорганізації зростає при розширенні творчої діяльності працівника, що безпосередньо пов'язано із впровадженням колегіальності та партисипативності управління.

Таким чином, при впровадженні технологій тайм-менеджменту в організаційну діяльність підприємства необхідно керуватися формулою «людина із знаряддя стає співучасником».

Приведемо одну з найпростіших, доступних і невитратних за часом попередньої підготовки технологій тайм-менеджменту – це планування та ведення обліку часу в процесі роботи, оскільки при обліку часу «потім» можна забути деякі важливі деталі.

За допомогою такого аналізу можна виявити сильні і слабкі сторони використання тимчасового ресурсу, для чого необхідно відповісти на деякі питання, такі, як:

- чи була робота необхідна? (якщо більше 10% робочого часу було витрачено на неважливу роботу, це говорить про проблеми з визначенням пріоритетів);
- чи були виправданими витрати часу? (якщо більше 10% робочого часу складали справи, витрати часу на які не є доцільними, необхідно проаналізувати причини, через які витрати часу були надмірними і постаратися врахувати їх в майбутній роботі);
- чи було доцільним виконання роботи? (якщо більше 10% робочого часу пішло на задачі, виконання яких було недоцільне, значить потрібний більше уваги звертати на планування діяльності);
- чи був свідомо визначений часовий інтервал для виконання роботи?

(якщо більше 10% робочого часу було витрачено на завдання, часовий інтервал виконання яких визначався спонтанно, значить, існують проблеми з плануванням робочого часу).

Вважаємо, що раціоналізація діяльності менеджера може бути підвищена через використання технологій тайм-менеджменту. Використання даних технологій саме по цій системі дозволяє швидко їх освоювати і використовувати окремо або в поєднанні.

1) Прискорений аналіз за принципом Ейзенхауера. Цей принцип є простим допоміжним засобом у випадках, коли необхідно визначити черговість виконання завдань. Пріоритети встановлюються за такими критеріями, як терміновість і важливість справи. Всі справи підрозділяються на 4 групи:

- а) термінові/важливі справи – їх необхідно виконувати самому керівнику;
- б) термінові /менш важливі справи – їх слід делегувати підлеглим;
- в) менш термінові/важливі задачі – їх не обов'язково виконувати відразу, але виконувати їх потрібно безпосередньо менеджеру;
- г) менш термінові/менш важливі справи – від їх виконання слід стриматися [5; 7].

2) Принцип Паретто (співвідношення 80:20). «Всередині даної групи окремі дрібні елементи отримують набагато більшу значущість, ніж це відповідає їх відносній питомій вазі в цій групі». Виходячи з цієї закономірності, можна зробити висновок стосовно робочої ситуації керівника: в процесі роботи за перші 20% часу, що витрачається, досягається 80% результатів. Це означає, що не слід відразу братися за найлегші, цікаві або мінімальні за часом виконання справи. Необхідно розпочинати виконання завдань з врахуванням їх значення і важливості [2; 7].

3) Складання планів дня за допомогою методу «Альпи». Важливо складати план дня письмово, оскільки це робить ділову активність більш цілеспрямованою і орієнтованою на розроблену програму

дня. Даний метод передбачає складання переліку усіх завдань на день, визначення їх тривалості з врахуванням бюджету робочого часу, резервування часу на непередбачувані справи, делегування частини завдань підлеглим, контроль за виконанням завдань [1].

Попри значну необхідність ефективного використання робочого і особистого часу, існує достатньо рекомендацій, як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, яка містить розгорнені рекомендації по вдосконаленню діяльності працівників апарату управління. Тайм-менеджмент безумовно необхідний, але розглядати його як універсальний і єдиний механізм для вирішення питань підвищення ефективності роботи керівника не потрібно. Тайм-менеджмент, як і будь-який інший метод, має свої обмеження.

В першу чергу, тайм-менеджмент орієнтований на особисту ефективність менеджера, співробітника організації. При цьому продуктивність праці конкретного керівника виходить далеко за рамки особистих орієнтирів, вона пов'язана з великим об'ємом контактів і актів взаємодії з іншими посадовими особами усередині підприємства і за його межами.

При впровадженні тайм-менеджменту слід брати до уваги, що він не враховує в належній мірі характер управлінської праці. Керівник тут більше розглядається як працівник, що працює над кількістю оброблених чи створених листів. При цьому недостатньо уваги приділено якості роботи при обробці документації. Але керівник у ході своєї діяльності, переробляючи одиниці роботи, що поступають, забезпечує реалізацію основних управлінських бізнес-процесів, що включають розробку, ухвалення і контроль виконання управлінських рішень, які ж спрямовують та просувають підприємство до встановленої цілі.

Методика тайм-менеджменту вимагає достатньо високої особистої організаційної готовності менеджерів, скрупульозного самоконтролю, постійного перегляду і аналізу своєї поточної і перспективної мети, періодичних аудитів і самооцінок, хронічної організаційної напруги, тобто, такої управлінської досконалості в людях, якого може і не бути у багатьох керівників. І ці якості – на належному рівні – мають межу зростання для кожної людини, яку не подолати і не обійти ніякими методиками і тренінгами.

Нарешті, при поверхневому оволодінні філософією тайм-менеджменту, у багато кого створюється враження своєї повної здатності індивідуально справитися з будь-якими управлінськими проблемами. Деяким керівникам представляється, що для цього необхідний тільки добрий організатор або просунутий особистий планувальник (щось подібне до Outlook з усіх питань в мобільному телефоні), або база даних, яка містить необхідну інформацію для управління компанією. Або ж, потрібно просто прослуховувати курс по тайм-менеджменту. Таким чином, формується ілюзія всемогутності цього методу, що також шкідливо для керівника.

Висновки з даного дослідження. Грамотно побудована та організована управлінська діяльність має позитивний вплив на діяльність підприємства та дозволяє отримувати конкурентні переваги на ринку. Основними завданнями, які дозволяє розв'язати тайм-менеджмент є постановка мети діяльності, планування завдань на різні періоди діяльності, ведення обліку часу в процесі реалізації завдань. Послідовне застосування в практиці діяльності технологій тайм-менеджменту, дозволяє керівникові значно підвищити продуктивність і результативність своєї повсякденної діяльності.

Зазначені механізми потребують докладного вивчення, удосконалення з врахуванням найкращих зарубіжних практик та адаптації до особливостей функціонування вітчизняних підприємств.

Література

1. Архангельский Г.А. Организация времени / Г.А. Архангельский. – СПб. : Питер, 2006. – 448 с.
2. Балабанова Л.В. Организация праці менеджера : [навч. посіб.] / Л.В. Балабанова, О.В. Сардак. – К. : ВД Професіонал, 2007. – 416 с.
3. Данюк В.М. Менеджмент персоналу : [навч. посіб.] / В.М. Данюк, В.М. Петюх, С.О. Цимбалюк. – К.: КНЕУ, 2006. – 398 с.
4. Друкер П. Эффективное управление / П. Друкер. – М. : Гранд, 1998. – 224 с.
5. Калинин А.И. Эффективная организация времени / А.И. Калинин. – М. : Элмо, 2007. – 302 с.
6. Колпаков В.М. Самоменеджмент: [навч. посіб.] / В.М. Колпаков. – К. : ДП «Видавничий дім Персонал», 2008. – 528 с.
7. Скібіцька Л.І. Тайм-менеджмент : [навч. посіб.] / Л.І. Скібіцька. – К.: Кондор, 2009.
8. Хміль Ф.І. Управління персоналом : [навч. посіб.] / Ф.І. Хміль. – К. : Академвидав, 2006. – 606 с.

УДК 330.142.212

Потапова Н.В.,
к.э.н., доцент,
доцент каф. бух. учета, анализа и аудита
Брестский государственный технический университет
Республика Беларусь

ПРОЯВЛЕНИЕ ПРИНЦИПА ОГРАНИЧЕННОСТИ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СРЕДЕ

Постановка проблемы. В современной экономической теории и на практике все большую актуальность приобретает исследование вопросов ограниченности ответственности субъектов хозяйствования как объективно необходимого, основополагающего, но в то же время противоречивого и неоднозначного феномена экономической системы. Принцип ограниченной ответственности субъектов экономических отношений стимулирует деловую активность, но при этом обуславливает последствия, оказывающие деструктивное влияние на развитие социосистемы в целом, существование будущих поколений. Позитивные эффекты установления ограниченной ответственности экономических субъектов при строго формальном его применении сопровождается вероятностью реализации недобросовестных целей и нарушения прав различных участников экономических отношений. Риски такого характера связаны с несопоставимостью величины ущерба от ненадлежащего выполнения обязательств хозяйствующими субъектами и величины их ответственности. В связи с тем, что величина ответственности, нереализуемая виновной стороной, перекладывается на иных субъектов (работники, государство, кредиторы, будущее поколение), возникает необходимость научного обоснования инструментов финансово-организационного регулирования распределения ответственности между субъектами экономических отношений.

Анализ последних исследований и публикаций. В настоящее время проводится много исследований по поиску и выработке различных инструментов повышения ответственности субъектов хозяйствования перед социосистемой (Р. Рейденбах и П. Робин, Й. Шумпетер, В.С. Кивачук). Однако, не уделяется должного внимания согласованности данных предложений с теорией ограниченности в экономической среде. Изучение юристами правовых аспектов проблемы ограниченности ответственности субъектов хозяйствования подтверждают актуальность проблемы (Д.А. Кафанов, А.А. Маковская, Г. Н. Шевченко). Вместе с тем, остаются недостаточно проработанными вопросы проявления принципа ограниченной субъектов экономических отношений в финансовой, социальной и экологической сферах.

Постановка задания. Цель статьи – исследование проявления принципа ограниченности в экономической среде и научное обоснование последствий ограничения ответственности субъектов экономических отношений.

Изложение основного материала исследования. Экономическая среда, отраженная реальными проявлениями, находится в постоянном развитии, базирующемся на определенных законах, выстраивающих упорядоченность и систему. В качестве главного постулата важнейших и определяющих эволюционных преобразований экономической среды выступает принцип ограниченности.

Ограниченность – объективный и обязательный фактор любого развития, его неустранимый стимул. Из этого следует конечность объекта, количества связей и объектного множества любой среды, в том числе и экономической. Фундаментальному свойству ограниченности подчиняются все составляющие действительности – материальные и энергетические, пространственные и временные, а также человеческое сознание, однако проявляется данное свойство в перечисленных сферах различным образом [1].

Принцип ограниченности предполагает, что любые проявления реальности, заданные действительностью, а также возможности сознания субъекта каких либо отношений, ограничены и конечны.

В экономической среде ограниченность проявляется в установлении ограниченной ответственности субъекта экономических отношений – как основополагающего принципа его функционирования.

Ограниченная ответственность – правовая ответственность, при которой субъекты экономических отношений отвечают по обязательствам только в пределах, установленных законодательством или соглашением сторон.

В общей смысле под ответственностью субъектов экономических отношений понимается обязанность, необходимость совершить определенные действия, направленные на восстановление

неисполненных установленных (договоренных) обязанностей (обязательств), нарушений прав хозяйствующих субъектов, клиентов, работников, государства. Ответственность возникает из-за невыполнения установленных законами обязанностей и обязательств при неисполнении или ненадлежащем исполнении договоров [2].

Субъекты экономических отношений несут *юридическую ответственность, представляющую собой обязанность, установленную законодательно, претерпевать неблагоприятные последствия при ненадлежащем исполнении ими обязательств, обусловленных различными нормами права и договорами*. В зависимости от отраслевой принадлежности юридических норм, устанавливающих ответственность субъектов хозяйствования (СХ), применяются такие виды ответственности, как гражданско-правовая, административная и уголовная.

Гражданская-правовая ответственность СХ представляет собой установленные гражданским законодательством юридические последствия неисполнения или ненадлежащего исполнения предусмотренных обязанностей и обязательств. Вытекает из нарушения имущественных и личных неимущественных прав организаций. Носит компенсационный характер, т.к. основная цель – возмещение причиненного вреда, восстановление прав потерпевшей стороны (кредитора). Возникает из внедоговорных отношений и устанавливается соответствующими нормами права, а также является договорной, вытекающей из-за неисполнения или ненадлежащего исполнения заключенных договоров.

Гражданская ответственность проявляется в применении к правонарушителю в отношении другого лица (кредитора) либо государства установленных законом или договором мер воздействия, имеющих для правонарушителя отрицательные имущественные (финансовые) последствия в форме уплаты неустойки, возмещения убытков, ареста имущества, возмещения вреда

Административную ответственность СХ установлена за совершение ими административного правонарушения при осуществлении предпринимательской деятельности. Осуществляется органами исполнительной власти применением мер воздействия к виновным лицам.

По административным правонарушениям предусмотрены такие виды наказания, как штрафы, исправительные работы, лишение специального права.

Уголовная ответственность СХ возникает при совершении противоправных действий в процессе предпринимательской деятельности, т.е. особо опасного виновного противоправного и антиобщественного деяния, предусмотренного уголовным законом. Основанием уголовной ответственности предпринимателей является совершение действия, содержащего все признаки состава преступления, предусмотренного законодательством.

Видами уголовного наказания за противоправные действия при осуществлении предпринимательской деятельности являются: штраф; лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью; обязательные работы; исправительные работы; конфискация имущества; ограничение свободы; арест; лишение свободы на определенный срок.

В рамках административной ответственности, в зависимости от характера (направления) ее проявления выделим такие виды ответственности как: экономическую, социальную и экологическую ответственность.

Экономическая ответственность связана с правонарушениями экономического характера, охватывает многообразие сфер деятельности хозяйствующего субъекта.

Социальная ответственность СХ – обязанность претерпеть неблагоприятные последствия за правонарушение СХ по взаимным правам и обязанностям соблюдения предписаний социальных норм, их невыполнение.

Экологическая ответственность СХ – обязанность претерпевать неблагоприятные последствия за совершенное экологическое правонарушение в соответствии с санкцией нарушенной нормы права. Основывается на правомерной деятельности, регулируется экономическими методами (например, материальной заинтересованностью загрязнителя экологии в снижении неблагоприятного воздействия) и возникает по факту причинения вреда.

Рассмотрим виды ограниченной ответственности субъекта хозяйствования в рамках данной классификации (таблица 1).

Рассмотрим проявление ограниченности ответственности в экономической среде на различных уровнях экономических отношений. Представим проявление принципа ограниченности в экономической среде на микроуровне, то есть на уровне функционирования и взаимодействия субъектов хозяйствования (таблица 2).

Таблица 1

Виды ограниченной ответственности в рамках экономической деятельности субъекта хозяйствования

Виды ответственности в экономической среде	Субъекты ответственности	Ограничение ответственности
Гражданско-правовая	Учредитель Руководитель	Величина уставного фонда Величина непогашенных обязательств предприятия Личное имущество
Уголовная	Руководитель	Личное имущество и свобода
Административная: 1) в сфере трудового законодательства и законодательства о заработной плате 2) ценообразование 3) экологическое законодательство в отношении субъектов хозяйствования 4) в сфере налогообложения 5) в сфере финансов 6) ответственность за нарушение требований нормативных правовых актов в иных сферах	Юридическое лицо	Величина чистых активов

Источник: [3]

Таблица 2

Проявление ответственности предприятий и ее ограниченность

Вид ответственности	Основание возникновения ответственности	Проявление ограниченности ответственности
Социальная ответственность	<i>перед работниками</i> – ✓ нарушение порядка выплаты заработной платы и приравненных к ней доходов, ✓ нарушение порядка предоставления социальных минимумов и выплат (социальные отчисления, пособия по временной нетрудоспособности, по беременности и родам и т.п.), ✓ нарушение порядка охраны труда	<i>Ответственность ограничивается мерами:</i> индексация заработной платы и иных выплат <i>Меры ответственности не учитывают:</i> - обесценивание выплат с учетом реальных темпов инфляции, - затраты на реабилитацию после болезни, вызванной условиями и организацией труда, - последствия ухудшения или утраты здоровья из-за нарушений условий труда
Экологическая ответственность	<i>перед обществом и будущим поколением</i> – ✓ причинения вреда окружающей природной среде и здоровью человека ✓ расточительное использование природных ресурсов <i>перед государством</i> – ✓ нарушение порядка охраны окружающей среды, ✓ нарушение требований экологической безопасности и т.п., ✓ нарушение порядка пользования природными ресурсами, ✓ нарушение порядка уплаты экологических платежей	<i>Ответственность ограничивается мерами:</i> штрафные санкции, выраженные в виде долей от суммы нарушений (ущерба), неустойки <i>Меры ответственности не учитывают:</i> - затраты на возмещение вреда окружающей природной среде и здоровью человека, - затраты на восстановление природной среды, - затраты на возобновление природных ресурсов
Экономическая ответственность	<i>перед государством</i> – ✓ нарушение налогового законодательства по уплате налогов и иных платежей в бюджет и внебюджетные фонды, ✓ осуществление хозяйственной деятельности с нарушением законодательства, ✓ нарушение порядка возврата и использования бюджетных трансфертов (ссуды, кредиты, безвозмездные и безвозвратные трансферты) <i>перед кредиторами</i> – ✓ нарушение договорных обязательств.	<i>Ответственность ограничивается мерами:</i> - штрафные санкции, пени, выраженные в виде долей от суммы нарушений (ущерба), неустойки, - возмещение убытка, конфискация, лишение прав деятельности, - погашение основного долга, проценты за пользование чужими деньгами, неустойка (пена) <i>Меры ответственности не учитывают:</i> - упущенные возможности из-за неэффективного использования средств, - финансовые последствия недоимок бюджетных поступлений, - ухудшение или утрату платежеспособности кредиторов - инфляционные потери кредиторов

Источник: собственная разработка

Економический смысл ограничения ответственности заключается в стимулировании экономического развития и предпринимательской активности субъектов в участии в деятельности, сопровождающейся высокими рисками. Ограничение ответственности в предпринимательстве является защитным механизмом владельцев капитала от покрытия обязательств, возникающих вследствие недобросовестного менеджмента, экстраординарных событий [4].

На межгосударственном уровне ограничение ответственности распространяется на действующее правительство, позволяя государственным деятелям принимать рискованные решения с учетом сложившейся сегодняшней ситуации. В случаях неудачи ответственность перераспределяется между обществом, другими государствами и будущими поколениями. Новое правительство не несет ответственности за действия предыдущего аппарата управления. Это позволяет правительствам различных стран формировать необоснованно большой внешний долг, а затем управлять им не учитывая будущие последствия. Ответственность развитых государств за использование стран третьего мира для решения своих экологических проблем ограничивается финансовой компенсацией и улучшением социальной обстановки. Покрытие последствий экологического характера, потеря здоровья местного населения возлагается на принимающее государство.

Экономическая деятельность сопровождается множественностью рисков, зачастую не связанных с предпринимательской деятельностью, но приводящих к прямым или косвенным потерям, и которые не могут возлагаться на одного субъекта. Система ограниченной ответственности предполагает перераспределение данных рисков между предпринимателем, государством и обществом, как в пространственном, так и во временном аспектах. Проблема ограничения ответственности субъектов экономической деятельности заключается в соблюдении справедливости такого перераспределения.

Представим механизм перераспределения ответственности между субъектом хозяйствования и другими субъектами вследствие ограничения экономической ответственности юридического лица. Рассмотрим данный механизм на различных этапах функционирования субъекта хозяйствования.

На этапе *создания* предприятия. Субъектом, несущим ответственность, является учредитель предприятия, ограничение которой выражается величиной уставного фонда. При этом ответственность за прошлые обязательства, долги, испорченную деловую репутацию распределяется между соучредителями и кредиторами, которые зачастую не подозревают о наличии данных предпринимательских рисках.

На этапе *функционирования* предприятия. Субъектом, несущим ответственность, является юридическое лицо, ограничение которой выражается величиной чистых активов. При этом ответственность за недолжное выполнение обязательств частично перераспределяется на работников, кредиторов, государство и будущее поколение. Связано это с тем, что невыполненные обязательства кроме прямых потерь сопровождаются различного рода косвенными отрицательными эффектами, покрытие которых виновной стороной практически всегда законодательно не предусмотрено (см. табл.2). Так, например, реорганизация предприятия сопровождается изменением организационной структуры, сокращением штатов, изменением договоренностей. Данные преобразования сопровождаются такими отрицательными эффектами, как увеличение социальной напряженности региона, повышение уровня безработицы, разрыв деловых связей. При этом ответственность юридического лица ограничивается выплатой неустоек партнерам и выходного пособия уволенным работникам.

На этапе ликвидации предприятия. Экономическая ответственность субъекта хозяйствования ограничивается его имущественным состоянием. Социальная ответственность ограничивается рамками трудового законодательства и определяется системой компенсационных мер, которые не покрывают последствия потери работы для кормильца семьи, утраты здоровья населения, социального статуса гражданина и т.п.

Особенно остро проявляются последствия действия принципа ограниченной ответственности при ликвидации предприятия в рамках конкурсного производства (банкротства). Ограниченная ответственность субъектов хозяйствования позволяет успешно использовать институт банкротства как инструмент законного уклонения от долгов, перекладывая большую часть отрицательных последствий неэффективного бизнеса конкретных владельцев капитала на кредиторов работников и государство.

Обязательства предприятия-банкрота перед социосистемой намного превосходят формально установленные. Принцип ограниченности запускает в действие так называемый механизм переложения ответственности собственника предприятия-банкрота на иных субъектов. Признание предприятия-должника банкротом обуславливает возникновение финансовых, социальных и экологических обязательств, погашение которых вынуждены брать на себя государство или кредиторы [5; 6].

Последствиями ограничения ответственности предприятия-банкрота являются:

1. Финансовые:

а) переложение ответственности *на кредиторов* в виду ухудшения финансового состояния (вероятное банкротство) кредиторов, задолженность которых осталась непогашенной (цепная реакция);

б) переложение ответственности *на государство* в виде неполного поступления налоговых платежей в бюджет;

в) переложение ответственности *на будущее поколение* в виде изыскания источников покрытия роста дефицита бюджета.

2. Социальные:

а) переложение ответственности *на государство* в виде выплаты пособий по безработице; повышения социальной напряженности; необходимости создания новых рабочих мест; регионального дисбаланса, вызванного миграцией рабочей силы в крупные города;

б) переложение ответственности *на работника* в виде потери рабочего места и средств к существованию, прерывание стажа работы.

Государство обеспечивает выплату пособий по безработице, трудоустройство, переобучение незанятого населения. Работники принимают на себя последствия потери трудового заработка. Данный ущерб никем не возмещается.

3. Экологические:

а) переложение ответственности *на государство*:

- загрязнение окружающей среды,
- истощение природных ресурсов

б) переложение ответственности *на будущие поколения* – обеспечение нормальных условий жизнедеятельности.

Устранение экологических проблем в виду своей продолжительности во времени и высокой стоимости перекладывается на будущие поколения.

Таким образом, применение в экономически и социально развитом обществе принципа ограниченной ответственности юридического лица индуцирует образование обязательств, которые накапливаются и усиливают негативные тенденции в социальной, экологической и экономической сферах. Это обосновывает необходимость разработки и использования финансово-правовых инструментов, направленных на справедливое перераспределение ответственности между участниками экономических отношений и недопущение нарушения прав одних субъектов за счет «прощения» обязательств других.

К организационно-правовым инструментам предлагаем отнести:

- государственное содействие идее корпоративной социальной ответственности, в соответствии с которой организации добровольно учитывают интересы общества, возлагая на себя ответственность за влияние их деятельности на заказчиков, поставщиков, работников, акционеров, местные сообщества и прочие заинтересованные стороны общественной сферы;

- частное государственное партнерство в форме заключения договоров концессии, инвестиционных договоров с правительством [7];

- «снятие корпоративных покровов» [8], позволяющее идентифицировать абстрактного субъекта экономических отношений с конкретными лицами с целью обращения на них ответственности. Использование данного подхода представляется возможным в исключительных случаях, когда существуют доказательства использования ограниченной ответственности в целях, нарушающих права и обязанности других субъектов;

- осуществление экологического контроля на этапе создания бизнеса путем проведения экспертизы;

- контроль чистых активов предприятия в процессе деятельности;

- информационная поддержка предпринимательства – создание истории бизнеса для частных лиц, открывающих свое дело.

К финансовым инструментам предлагаем отнести:

- налоговые и таможенные льготы для субъектов, способствующих улучшению экологической, социальной обстановки;

- прямые бюджетные трансферты при реализации стратегически важных, но экономически неэффективных проектов;

- страхование социально-экологических рисков субъектов хозяйствования;

- штрафы за нарушение экологического законодательства с увязкой с величиной ущерба от негативного воздействия на окружающую среду. Сегодня предприятию выгоднее уплачивать экологические штрафы, чем реконструировать экологическую составляющую своей деятельности.

Выводы из данного исследования. Экономический опыт и сложившаяся практика ведения предпринимательства свидетельствует о наличии возможности злоупотребления ограниченной ответственностью, в том числе и на законных основаниях.

Таким образом, можно сделать вывод, что правовая и экономическая среда должна быть обеспечена комплексом инструментов, позволяющих обеспечить сбалансированность положительных и отрицательных последствий действия принципа ограниченности в экономических отношениях. Это обуславливает необходимость научно обоснованных преобразований, экономических механизмов и хозяйственного права в части ограниченной ответственности.

Недостаточный интерес субъектов экономических отношений к проблемам перераспределения предпринимательской ответственности обуславливает необходимость формирования действенного механизма, направленного на интеграцию и взаимодействие организационных и экономических стимулов. Необходимо создать условия, при которых предприятиям было бы выгодно не допускать нарушений и возникновения ответственности. Система стимулов должна предусматривать поощрение наиболее эффективных мер по обеспечению выполнения договоренностей, налоговых и социальных обязательств, снижению вредного воздействия на окружающую среду и установление экономических барьеров для неэффективных с общественной и экологической точки зрения видов деятельности.

Литература

1. Антипов М.В. Принцип ограниченности : монография / М.В. Антипов – Новосибирск: Изд-во Сибирского отд-ния Российской академии наук, 1998. – 444 с.
2. Виды ответственности предпринимателя. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cent73.ru/how/responsibility_and_monitors_the_entrepreneur/liabilities_of_the_entrepreneur/
Дата обращения: 20.05.2013.
3. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях от 21 апреля 2003 г., № 194-3. // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2007 г. – № 17, 2/1305.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
5. Химичев В.А. Осуществление и защита гражданских прав при несостоятельности (банкротстве) / В.А. Химичев. – М. : Волтерс Клувер, 2006 – 240 с.
6. Санация предприятия в условиях кризиса: Монография / В.С. Кивачук, Н.В. Потапова и др.; Под общ. ред. В.С. Кивачука. – Брест: Издательство Брестского государственного технического университета, 2005. – 620 с.
7. Елисеев С.Ю. Государственно-частное партнерство в транспортном секторе. Зарубежный опыт / С.Ю. Елисеев, В.В. Максимов // ВКСС Connect. – 2008. – № 2. – С. 11.
8. Кафанов Д.А. Снятие корпоративных покровов – необходимый институт развитого рынка / Д.А. Кафанов. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://blog.pravo.ru/blog/1312.html> Дата обращения: 20.05.2013.

УДК 336.14

Форкун І.В.,
к.т.н, доцент
кафедри фінансів та банківської справи
Хмельницький національний університет

СУЧАСНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМ ДЕФІЦИТОМ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На протязі останніх років в Україні гостро постає проблема нестачі фінансових ресурсів, спостерігається значно вищий темп росту видатків над доходами бюджету, що викликано неефективним бюджетним менеджментом. Сукупність цих факторів зумовлює існування бюджетного дефіциту, що призводить до постійних залучень державою кредитних ресурсів для виконання своїх функцій та викликає зростання державного боргу.

Основним інструментом державної фінансової політики в умовах економічної перебудови України є дефіцит державного бюджету, який, виступаючи чинником прискорення або стримування розвитку, здійснює значний вплив на соціальне та економічне становище країни. Ефективність застосування дефіциту бюджету як інструменту бюджетної політики залежить від реалізації механізму управління бюджетним дефіцитом.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблематики бюджетного дефіциту зробили такі вчені, як Л. Алексєєнко, К. Захожай, І. Чугунов, М. Пасічний,

А. Машко, В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова, І. Юрій. Однак у їх наукових працях недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного підходу щодо створення ефективного механізму управління бюджетним дефіцитом в сучасних умовах обмеженості бюджетних ресурсів.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо оптимізації механізму управління бюджетним дефіцитом в Україні в контексті забезпечення збалансування бюджету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний бюджет є однією із ключових ланок державних фінансів і важливою фінансовою категорією, яка має свою історію розвитку. За умов ринкових відносин видатки та доходи держави здійснюють значний вплив на соціальний та економічний розвиток країни, національне багатство держави, рівень життя громадян країни. Бюджет є одним з найбільш функціональних механізмів реалізації фінансової політики держави. У доходах бюджету віддзеркалюється фіскальна політика держави, а у видатках – пріоритетні напрями вкладень коштів [3].

Бюджетний дефіцит є похідним економічним поняттям від бюджету держави. За своєю сутністю бюджетний дефіцит відображає об'єктивні економічні відносини, розвивається за відповідними економічними законами. Зміст цих відносин полягає у залученні додаткових обсягів доходів (зверх наявних у бюджеті) і їхнього спрямування на фінансування видатків, передбачених бюджетом.

Метою бюджетного управління є стабілізація економічної ситуації і створення фундаменту для подальшого економічного розвитку. Тому при економічному спаді необхідно зменшувати податкове навантаження на економіку і збільшувати державні витрати для стимулювання сукупного попиту і як наслідок економічного зростання.

Бюджетна політика як складова системи бюджетного управління, включає в себе політику у сфері управління доходами та видатками бюджету, міжбюджетних відносин і дефіциту бюджету. Система бюджетного управління включає наступні структурні елементи: податкову політику, регулювання дохідної і видаткової частини бюджету, дефіцит (профіцит) бюджету, державний борг, регулювання міжбюджетних відносин, економічну ситуацію в країні, зовнішню економічну ситуацію (рис. 1) [8, с 173].

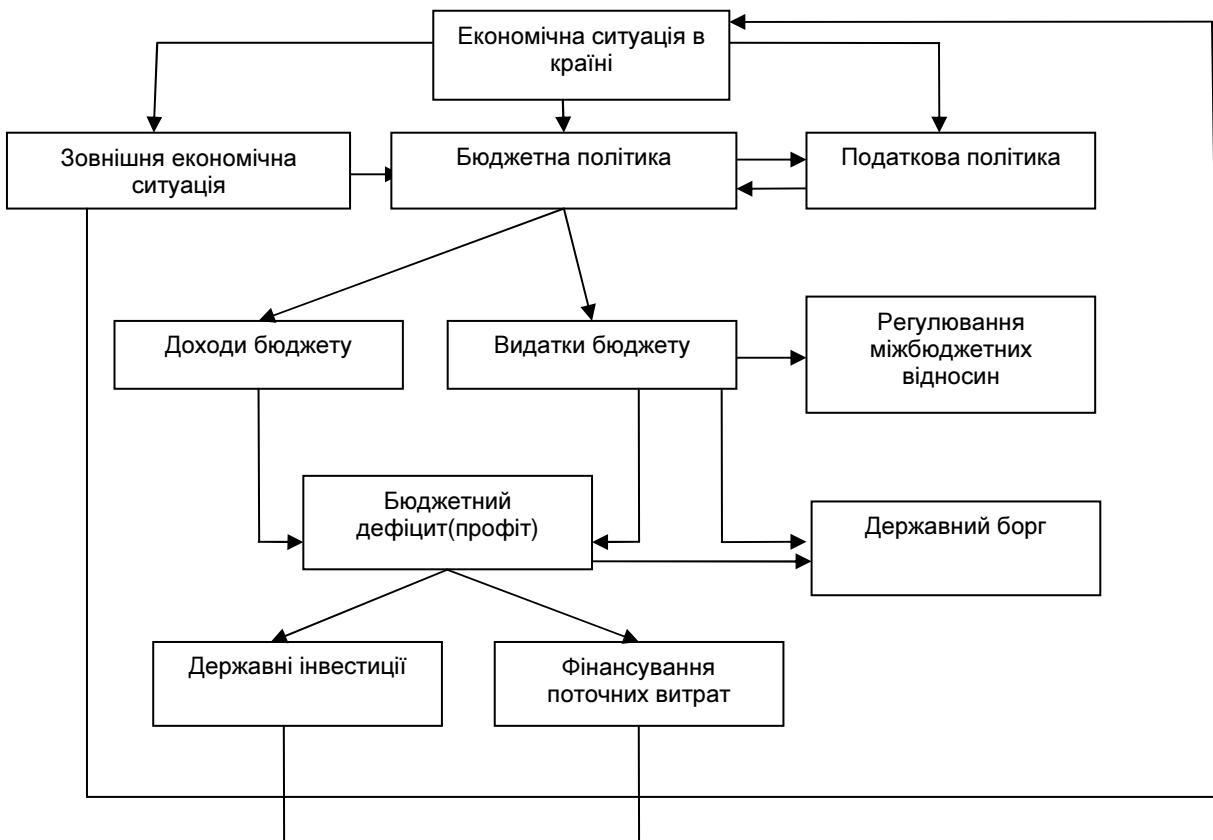

Рис. 1. Дефіцит бюджету в системі бюджетного управління

Джерело: [8, с. 174]

Значний рівень бюджетного дефіциту на протязі останніх років в Україні свідчить про недоліки в механізмі управлінні бюджетним дефіцитом, що в подальшому може загрожувати економічній

стабільності в країні. Виникає потреба в переосмисленні стратегії управління бюджетним дефіцитом для досягнення збалансування бюджету.

А.І. Машко визначає механізм "управління бюджетним дефіцитом" як сукупність принципів, фінансових важелів та методів, а також нормативно-правового забезпечення щодо ефективного управління дефіцитом бюджету [4, с. 153]. М.Д. Пасічний наголошує на тому, що "механізм управління дефіцитом бюджету" є сукупністю методів, принципів, прийомів управління дефіцитом бюджету, спрямованих на залучення та ефективне використання фінансових ресурсів, за рахунок яких покривається бюджетний дефіцит [5, с. 47].

Основними компонентами механізму управління дефіцитом бюджету є організаційна та регулятивна складові, представлені на рисунку 2. Організаційна складова включає нормативно-правове забезпечення, планування та прогнозування, інформаційне забезпечення, моніторинг та контроль. Регулювання бюджетного дефіциту відбувається шляхом регулювання доходної та видаткової частини бюджету за рахунок використання фінансових важелів та інструментів.

Рис. 2. Складові механізму управління бюджетним дефіцитом

Джерело: доповнено автором на основі [5, с. 47]

Механізм управління дефіцитом є сукупністю процесів моніторингу, аналізу, візуалізації та прийняття рішення щодо регулювання дефіциту [5, с. 48]. Результати варіативного моделювання в зручній формі візуалізації повинні відповідати на запит суб'єктів, що приймають рішення, та містити науково обґрунтовані гіпотези та моделі. У вигляді наукових аналітичних записок та звітів, презентацій, графічних об'єктів надані результати є основою інформаційного забезпечення організаційної складової механізму управління і можуть бути змінені за даними моніторингу і контролю, а також при зміні вибраних важелів та інструментів управління.

Необхідною передумовою ефективного управління бюджетною системою є встановлення взаємозв'язків між показниками Державного бюджету України на основі виявлення, оцінки та прогнозування чинників впливу основних статистичних бюджетних показників на зміну результативних показників. Під чинником впливу розуміють певну причину, рушійну силу, що визначає характеристики бюджетного процесу або його окремих складових [6].

Однією з ключових категорій у моніторингу Державного бюджету України є показник дефіцитності. Абсолютний розмір статистичного показника дефіцитності визначається як різниця між видатками і доходами бюджету, а відносний статистичний показник дефіцитності як відношення видатків до доходів [2, с. 56].

Абсолютний розмір статистичного показника дефіцитності розраховується за формулою [2, с. 57]:

$$\Delta_{\text{деф}} = B - D, \quad (1)$$

де, B – величина видатків бюджету;

D – величина доходів бюджету.

Відносний статистичний показник дефіцитності розраховується за формулою [2, с. 57]:

$$K_{\text{деф}} = \frac{B}{D} 100\%, \quad (2)$$

де, B – величина видатків бюджету;
D – величина доходів бюджету.

Для розрахунку впливу зміни доходів і видатків у різні періоди на дефіцит бюджету, використаємо показник дефіцитності Державного бюджету України. Крім динаміки самого коефіцієнта дефіцитності, важливо виявити вплив на нього окремих факторів з використанням методів факторного аналізу (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка основних показників системи бюджетування за 2002-2012 рр.

Роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Показники											
Доходи, млрд. грн	45,4	53,3	67,0	108,6	129,7	159,3	233,5	248,4	260,5	309,4	369,7
Видатки, млрд. грн	49,5	55,9	74,4	119,7	142,9	175,0	258,5	280,0	314,6	344,7	395,7
Абсолютний показник дефіцитності, млрд. грн	4,1	2,6	7,4	11,1	13,2	15,7	25	31,6	54,1	35,3	26
Коефіцієнт дефіцитності, %	109,03	104,88	111,04	110,22	110,18	109,86	110,71	112,72	120,77	111,41	107,03

Джерело: [1]

Дослідимо зміну коефіцієнта дефіцитності через зміну обсягів видатків та доходів Державного бюджету України.

Зміну обсягів видатків держбюджету обрахуємо за формулою [2, с. 57]:

$$\Delta K_{\text{деф в}} = \frac{B_1 - B_0}{D_1}, \quad (3)$$

де, B_1 – показник звітнього періоду видатків Держбюджету;

B_0 – показник базисного періоду видатків Держбюджету;

D_1 – доходи Держбюджету звітнього періоду.

Зміну обсягів доходів держбюджету обрахуємо за формулою [2, с. 57]:

$$\Delta K_{\text{деф д}} = \frac{B_0}{D_1} - \frac{B_0}{D_0}, \quad (4)$$

де, B_0 – показник базисного періоду видатків Держбюджету;

D_1 – доходи Держбюджету звітнього періоду;

D_0 – доходи Держбюджету базисного періоду.

Формула зміни коефіцієнта дефіцитності бюджету буде мати такий вигляд [2, с. 57]:

$$\Delta K_{\text{деф}} = K_{\text{деф 1}} - K_{\text{деф 0}} = \Delta K_{\text{деф в}} + \Delta K_{\text{деф д}}, \quad (5)$$

де, $K_{\text{деф 1}}$ – коефіцієнт дефіцитності бюджету звітнього періоду;

$K_{\text{деф 0}}$ – коефіцієнт дефіцитності бюджету базисного періоду;

$\Delta K_{\text{деф в}}$ – зміна обсягів видатків Держбюджету;

$\Delta K_{\text{деф д}}$ – зміна обсягів доходів Держбюджету;

Протягом 2002-2012 років доходи державного бюджету України збільшилися на 324,3 млрд. грн., а видатки – на 346,2 млрд. грн. Така тенденція призвела до зменшення коефіцієнта дефіцитності бюджету на протязі останніх десяти років на 2 відсоткових пункти. В 2002-2008 роках коефіцієнт дефіцитності бюджету майже не змінювався та коливався в межах 10%. Але під час фінансової кризи його показник значно збільшився і у 2010 році становив 20,8%, що перевищило значення попереднього року майже у двічі. Зменшення коефіцієнта дефіцитності у 2011 році до 11,4% свідчить про відновлення стабільності та вихід України з кризового стану. В 2012 році цей показник знизився до 7,03 %, що є одним з найменшим протягом останнього десятиліття в Україні і характеризує позитивні зрушення в формуванні бюджету країни.

У досліджуваному нами періоді зміна значення коефіцієнта дефіцитності становила:

- унаслідок динаміки обсягу видатків – зростання на 0,941;
- унаслідок динаміки доходів – скорочення на 0,997.

Протягом аналізованого періоду зміна коефіцієнта дефіцитності під впливом цих факторів відбувалася нерівномірно. Так, зміна значення коефіцієнта дефіцитності у 2012 р. порівняно з 2011 р. становила:

- унаслідок динаміки обсягу видатків – зростання на 0,138;
- унаслідок динаміки доходів – скорочення на 0,178.

Загальна зміна значення коефіцієнта дефіцитності бюджету становить – 0,04.

Проведений аналіз показав, що коефіцієнт дефіцитності державного бюджету знизився з 111,4% у 2011 році до 107,0,3% у 2012 році, або на 4,37 в. п. Причому завдяки динаміці обсягу видатків він зріс на 13,80 в. п., а через динаміку обсягу доходів скоротився на 17,8 в. п. Відповідні розрахунки проведені для показників кожного року за період 2002-2012 рр., а їх результати наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Факторний аналіз коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України

Роки Показники	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Зміна коефіцієнта дефіцитності	-0,041	-0,061	-0,008	0,000	-0,003	-0,008	-0,02	0,081	-0,094	-0,04
у т. ч. через:										
- видатки бюджету	0,120	0,276	0,417	0,179	0,202	0,358	0,086	0,133	0,097	0,138
- доходи бюджету	-0,161	-0,215	-0,425	-0,179	-0,205	-0,350	-0,066	-0,052	0,191	-0,178

Джерело: [1]

Проаналізовані статистичні показники бюджетного дефіциту складають основу ефективного підґрунтя для оптимізації механізму управління бюджетним дефіцитом, а також для статистичного забезпечення управлінням держбюджетом як індикатора суспільно-економічного розвитку держави з метою сприяння розвитку економіки і на цій основі – підвищення соціальної ефективності, насамперед зростання життєвого рівня населення та людського розвитку в цілому.

Висновки з даного дослідження. Затверджувати бюджет з дефіцитом, профіцитом чи повністю збалансувати бюджет – досить дискусійні нині питання які турбують будь-яку країну, особливо гостро це стосується України. Бюджетний дефіцит посідає центральне місце в системі бюджетного управління, ефективний механізм управління ним відображається в позитивних зрушеннях в економіці та становищі країни в цілому.

Центральне місце в механізмі управління бюджетним дефіцитом займає моніторинг основних показників системи бюджетування. Шляхом для оптимізації механізму управління бюджетним дефіцитом є удосконалення бюджетного менеджменту на основі проведення моніторингу основних бюджетних показників, в тому числі і коефіцієнта дефіцитності бюджету.

Література

1. Держком. статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Захожай К.В. Методика факторного аналізу динаміки коефіцієнта дефіцитності Державного бюджету України / К.В. Захожай // Статистика України: Науково-інформатійний журнал. – 10/2011. – № 4. – С. 56-58.
3. Машко А.І. Дефіцит бюджету: сутність, причини виникнення та проблеми управління [Електронний ресурс] / А.І. Машко // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 2 (7). – С. 308-314.
4. Машко А.І. Управління дефіцитом державного бюджету / А.І. Машко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – № 5. – Т.1. – С. 151-158.

5. Пасічний М. Механізм управління дефіцитом бюджету в умовах соціально-економічних перетворень [Текст] / М. Пасічний // Економіка та держава. – 2011. – № 9. – С. 46-50.
6. Федосов В. Бюджетний менеджмент : підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова ; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с.
7. Фінанси : підручник / С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін. ; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
8. Чугунов И.Я. Дефицит бюджета как важный инструмент системы бюджетного регулирования / И.Я. Чугунов, Н.Д. Пасечный // Бизнес Информ. – 2010. – № 5(1). – С. 171-174

УДК 658.821

Сержук А. В.,
к.е.н., асистент кафедри маркетингу
ДВНЗ „Київський національний економічний університет
ім. В.Гетьмана”

ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Постановка проблеми. Проблема комунікацій є однією з центральних у будь-якій галузі, оскільки комунікаційні процеси набувають все більшого значення в політиці, економіці, суспільних організаціях для вирішення поставлених завдань та розвитку суспільства. Новий стиль життя, потреби розвитку виробництва та суспільства обумовлюють виникнення нових способів комунікації. Такі зміни викликають нові потреби у спілкуванні, розвиток соціальної комунікації. Головну роль у сучасному суспільстві відіграють засоби масової інформації (ЗМІ), Інтернет-технології. ЗМІ сприяють розвитку соціальної орієнтації суспільства через розповсюдження соціально-культурної та корисної інформації, що дасть можливість впливати на поведінку його членів, формувати їхнє самопізнання, закликати до активної участі у соціальному житті країни. Одним з найвпливовіших сучасних засобів комунікації є паблік рилейшнз (PR), який з'явився в Україні як сфера професійної діяльності відносно недавно.

Діяльність будь-якої галузі у плані соціальної комунікації обумовлена необхідністю підтримання взаємодії суспільства та культурного розвитку країни у певних комунікаційних формах, які відповідають особливостям даного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню аспектів маркетингових комунікацій та PR зокрема приділяли увагу багато вчених у своїх наукових працях: Котлер Ф. [1, 2], Акімов Д.І. [3], Примак Т.О. [4], Шишкина М.А. [5], Річард С. [6] та інші, питання соціального маркетингу розглядали Голодець Б.М. [7], Марданова Е.У. [8], Акімова І. [9] та ін. Залежно від предмета своїх інтересів, науковці підходили до вивчення з різних позицій, однак питання щодо застосування PR як засобу маркетингових комунікацій із соціально-етичною орієнтацією діяльності українськими підприємствами, потребує детальнішого дослідження.

Постановка завдання. У зв'язку з існуючою проблемою, для її вирішення метою статті є виявлення змісту та системи організації PR-діяльності як фактора розвитку соціальної комунікації підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головна задача соціального маркетингу в соціальній сфері – це розробка стратегії та тактики досягнення суспільно-значимих цілей, які стоять перед комерційними та некомерційними організаціями. Метою соціального маркетингу є спрямованість усіх зусиль на досягнення соціального ефекту в суспільстві для того, щоб домогтися змін в поведінці певних груп населення. Діяльність будь-якої галузі в плані соціальної комунікації обумовлена необхідністю підтримання взаємодії суспільства та культурного розвитку країни в певних комунікаційних формах, які відповідають особливостям даного суспільства. Маркетингові комунікації є одним із основних факторів визначення ефективності діяльності підприємства та чинників щодо її підвищення. Соціально-етичний напрямок діяльності обмежують можливості підприємств у виборі засобів просування продукції. Соціально-етичний маркетинг передбачає використання комплексу маркетингових комунікацій відповідно до державних програм збереження здоров'я нації та забезпечення соціальної відповідальності підприємств. Слід зазначити, що одним з найважливіших факторів, що впливають на підприємство на міжнародному рівні дедалі більше стає соціальна відповідальність. Це здійснює значний вплив на загальне уявлення про організацію, її можливість ефективно функціонувати без шкоди для суспільства. Соціально-етичне просування – це просування продукції, яке орієнтоване на вирішення суспільних проблем, формування цінностей у споживанні

продукції, які не суперечать моральним нормам поведінки у певному суспільстві. Це створює позитивну репутацію учасникам ринку на даному етапі і, цим самим, забезпечує конкурентоспроможність підприємств. Маркетингові стратегії щодо просування продукції підприємствами, як правило, носять асортиментно-ціновий характер. Це пояснюється тим, що більшість споживачів цікавить наявність товару та його ціна і найменше – якість, яка є основою стратегії його диференціації. Більшість магазинів мінімізують внутрішні витрати, щоб мати певні можливості у цій конкурентній боротьбі. Для того, щоб утримувати підприємство в сучасних умовах необхідно завоювати довіру споживачів не тільки до продукції, але і щодо роботи самого підприємства. І цю довіру можна отримати здійснюючи соціальні заходи щодо населення.

В сучасних умовах навіть соціальна комунікація має комерційний характер, проте передусім вона має бути спрямована на зростання відомості та прихильності до діяльності організації (підприємства). Жорстка конкуренція в комунікативному просторі обумовлює підвищення значення зв'язків з громадськістю в діяльності підприємства.

Здійснення маркетингової діяльності дещо обмежено різноманітними соціальними та етичними проблемами, тому це потребує відповідальності з боку підприємств у методах просування їхньої продукції на ринок, забезпеченні конкурентної боротьби та інших маркетингових заходів. Важливим є, щоб ця діяльність стала системою та зробити її ефективною, адже добре розроблена комунікація дає можливість підвищити соціальну значимість організації, співпрацю з різними соціальними групами, оскільки існує проблема відповідальності маркетингу перед суспільством в цілому. Розробляючи PR-кампанії необхідно враховувати основні профілюючі характеристики цільових аудиторій, які визначають ставлення до торгової марки та ефекти комунікації. Це пов'язано з тим, що основне завдання таких кампаній – вплинути на поведінку таким чином, щоб змінити теперішній стан споживачів на потрібний.

У практичній діяльності вітчизняних підприємств не існує ефективного механізму співпраці з громадськістю через брак довіри з боку останньої. Пропонуємо виділити можливі напрями застосування засобів PR у соціальній комунікації, які найбільш сприятимуть налагодженню відносин з суспільством через вирішення актуальних проблем (табл. 1).

Таблиця 1

Можливі напрями застосування PR-технологій у соціальній комунікації

Соціально-незахищені верстви населення	Проблеми суспільства, пов'язані з хворобами	Охорона навколишнього середовища
1. Жінки: - захист жінок від насилля; - юридичні та економічні права; - репродуктивне здоров'я; - самотності та багатодітні матері (батьки); - торгівля жінками. 2. Діти: - діти-сироти; - освіта та творчий розвиток дітей; - підтримка талантів; - здоров'я дітей (профілактика та лікування); - проти насилля над дітьми (фізичне, сексуальне, експлуатація); - діти в несприятливих умовах (кримінальне оточення, неблагополучні сім'ї). 3. Люди похилого віку: - ветерани; - пенсіонери; - розвиток соціальної активності людей похилого віку (гуртки, спілкування); - підтримка розвитку геронтології. 4. Інваліди (лікування, реабілітація, забезпечення активної соціальної ролі і т.д.). 5. Жертви екологічних катастроф. 6. Безхатченки та малозабезпечені люди. 7. Люди в місцях позбавлення свободи.	1. Алкоголізм: - підтримка здорового способу життя, соціальна реклама; - лікування (відкриття державних закладів та їх підтримка); - реабілітація людей, що пройшли лікування (працевлаштування, групи постреабілітації, повернення до суспільства) 2. Наркоманія: - (див. пункт 1). 3. Паління: - підтримка здорового способу життя, соціальна реклама; - лікування, реабілітація. 4. Хвороби та епідемії: - підтримка медицини (обладнання, медикаменти, умови лікування); - боротьба з ВІЛ-інфекціями;, - підтримка спорту, здорового способу життя, соціальна реклама.	1. Боротьба із забрудненням природних ресурсів (грунт, повітря, вода), збереження лісу. 2. Турбота про рідне місто. 3. Захист диких тварин: - вимираючі види; - боротьба з браконьєрством; - заповідники. 4. Захист домашніх тварин: - популяризація гуманного поводження з ними; - підтримка притулків та знаходження господарів для тварин; - соціальна реклама.

Джерело: Розробка автора

Заходи PR як соціальної комунікації – це, перш за все, активність у традиційно соціальних галузях – спорт, культура, благодійність, волонтерство і т. і. Оскільки споживачі віддають перевагу тим підприємствам чи організаціям, які показують щире турботу щодо індивідуального та суспільного добробуту, окрім виділених категорій, сюди можна віднести безграмотність та неосвіченість: підтримка сільських шкіл, допомога в комп'ютеризації та доступу до Інтернету. Участь підприємства у подібних сферах сприятиме більшій довірі з боку суспільства до його діяльності, підвищить імідж як соціально-відповідальної компанії та формуватиме позитивну модель поведінки людей.

За допомогою заходів PR підприємства виконують свій соціальний обов'язок перед суспільством. Співпраця з органами влади, через нагородження керівників таких підприємств, сприяє економічному зміцненню у галузі культури.

Серед трьох відносно самостійних напрямів паблік рилейшинз (пабліситі, спонсорство та антикризовий PR), найчастіше використовується як соціально-орієнтований засіб спонсорство. Спонсоринг, за спрямуванням вкладеного капіталу, може бути соціальний, культурний, спортивний та екологічний [10, 23]. Всі вони означають підтримку певних акцій, заходів, спрямованих на покращення соціальних умов. Оскільки роль маркетингу пов'язана із продажем товарної марки, то PR-кампанія повинна бути спрямована на зростання обізнаності та прихильності до торгової марки, діяльності підприємства. Основною ідеєю має бути створення соціального спрямування задоволення споживчих потреб цільової аудиторії. До спеціальних продуктів, які можуть використовуватися за спонсорювання, відносяться видання, призначені для залучення споживачів та отримання додаткових коштів для благодійної діяльності. Можуть бути публікації в засобах масової інформації про здійснення заходу. Для посилення значущості події важливо її подати так, щоб коло осіб, на які поширюється інформація з приводу заходу розширювалося, а не обмежувалося тільки тими, хто належить до самої організації. Однак, чим розмитішим буде соціальне орієнтування, тим потужніший можна отримати відгук з боку суспільства. Підтримка бізнесом суспільних, культурних заходів є ефективним PR-ресурсом, оскільки резонансна діяльність у цій сфері підвищує імідж організації, надає відчуття гордості співробітників за причетність до соціально значущих справ. Компанії, які активно підтримують соціальні заходи, мають змогу впливати на суспільні процеси, вирішувати корпоративні проблеми, оскільки мають контакти з впливовими людьми, представниками органів влади.

Часто основним призначенням PR-кампаній є лише розкрити масштаб проблеми, звернути увагу на причину її походження, що часто не сприймається суспільством. Втілення PR-технологій як соціальної комунікації повинно проводитися системно та комплексно для того, щоб отримати позитивний результат, чого можна досягти за наступних умов:

- підтримку держави (законодавчий базис);
- прагнення керівництва задовольнити власні духовні потреби, потреби споживачів та суспільства загалом;
- орієнтацію на довгострокову перспективу;
- принципи соціально-етичного маркетингу повинні дотримуватися на всіх етапах життєвого циклу організації;
- виготовлення продукції належної якості, яка певною мірою задовольняє попит на ринку.

Для вирішення глобальних проблеми людства, тенденції до гуманізації життя, пов'язані з необхідністю здійснення масштабних проектів щодо захисту довкілля, прав людини, допомоги малозабезпеченим потрібний широкий моральний світогляд, у формуванні якого багато залежить від проблемно-тематичного спрямування та ефективності паблік рилейшнз.

Висновки з даного дослідження. Зараз маркетинг виходить за межі підприємництва та стає суспільним видом діяльності. Маркетингові відносини розвиваються між усіма учасниками ринкового процесу і спрямовані на розроблення проектів і програм соціального напрямку. На ведення маркетингової діяльності впливають різні етичні та соціальні проблеми, що обмежує підприємницьку діяльність, свободу дій, проте підвищує їхню відповідальність перед суспільством. Неетичні маркетингові дії організації можуть знизити довіру до ринкової економіки в цілому з боку суспільства.

Із застосуванням соціальних комунікацій утримання споживачів можливе за умов довгострокової взаємодії всіх учасників ринкового процесу. В такому контексті соціальні комунікації є важливим маркетинговим інструментом поряд з іншими, які використовує компанія. Вони забезпечують неперервність ринкових відносин, як результат ефективної взаємодії. Саме PR як засіб соціальної комунікації відповідає за формування та розвиток довгострокових відносин в процесі взаємодії підприємства (організації) з іншими учасниками ринкового процесу. Втілення PR-кампанії з соціальними ідеями в процесі функціонування бізнесу допоможе в досягненні балансу інтересів суб'єктів ринку та суспільних інтересів.

Наступним кроком у вирішенні зазначеної на початку статті проблеми має стати розроблення методичного інструментарію щодо розробки та реалізації ефективної PR-кампанії як частини маркетингового плану соціально-відповідальної організації та оцінка її ефективності.

Література

1. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс / Ф. Котлер. – СПб: Питер, 2001. – 496 с.
2. Kotler P. Marketing management: analysis, planning and control / Philip Kotler. – Stuttgart, 1982. – 656 p.
3. Акимов Д.И. Социальный маркетинг : монография / Д.И. Акимов. – К. : Наукова думка, 2008. – 144 с.
4. Примак Т.О. Маркетингова політика комунікацій: Навчальний посібник / Т.О. Примак. – К. : Атака, Ельга-Н, 2009. – 328 с.
5. Шишкина М.А. Паблік рилейшнз в системе социального управления / М.А. Шишкина. – СПб: Паллада-медиа и СЗРУ „Русич”, 2002. – 578 с.
6. Semenik Richard S. Promotion and integrated marketing communications / Richard S. Semenik. – Ohio: Thomson learning. South-Western, 2002. – 582 p.
7. Голодец Б.М. Современная концепция социального маркетинга / Б.М. Голодец // Маркетинг в России и за рубежом. – 2001. – № 6. – С. 21-29.
8. Марданова Э.У. Необходимость социальной окраски сбытовой политики предприятий или социальная концепция сбыта / Э.У. Марданова // Маркетинг в России и за рубежом. – 2003. – № 6. – С. 13-17
9. Акімова І. Бути чи не бути бізнесмену відповідальним перед суспільством? / І. Акімова // Дзеркало тижня. – 2006. – № 9 (588). – С. 2-4.
10. Примак Т.О. Паблік рилейшнз у бізнесі : підручник / Т.О. Примак. – К. : КНЕУ, 2010. – 303 с.

УДК 338.46.001.8

Шевченко Ю.О.,
аспірант²

Запорізький національний університет

СФЕРА ПОСЛУГ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Постановка проблеми. Проблема аналізу сфери послуг в національній економіці останнім часом набирає все більшої актуальності. Це викликано зростанням ролі послуг в економіці, підвищенням суспільних потреб та розгортанням процесу глобалізації. З'явилося розуміння, що саме у сфері послуг створюється людський капітал. Із невиробничої або непродуктивної сфери вона перетворилася на самостійний, рівноправний, а в розвинутих країнах превалюючий сектор економіки. Все більше галузей матеріального виробництва створюють продукцію, яка потім використовується для надання послуг.

У національній економіці сфера послуг все ще залишається на стадії формування. Україні у спадок залишилася економіка з гіпертрофовано розвинутою промисловістю, в якій «невиробнича сфера» займала периферійні місця у політичних та економічних програмах, фінансувалася за залишковим принципом. Розробленню ефективних практичних рекомендацій для реформування сфери послуг та побудови виваженої державної політики повинен передувати глибинний теоретико-методологічний аналіз її сутності та побудова категоріального апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом публікується все більше фундаментальних наукових праць, присвячених сфері послуг. Однак, в історії економічної думки ця тема має глибинне коріння. Першими вченими, які почали аналізувати послуги, були Ф. Бастіа, К. Маркс, Ж. Б. Сей. Їх напрацювання стали основою для розробок К. Гронрооса, Ф. Котлера [1], Р. Мердика, Р. Рассела, Б. Рендера, К. Хаксвера [2], Т. Хілла [3] та інших іноземних вчених. Вони вивчали послуги не лише як різновид економічного продукту, а і як головний елемент третинного сектору економіки, однак природа останнього не розглядалася. Сутність сфери послуг розкривається у дослідженнях вітчизняних та російських вчених Т. Бурменка, Н. Даниленка [4], Л. Демідової [5], О. Моргульця [6], Н. Панкратьєвої [7], Т. Туренка. Наразі неповною мірою систематизовані підходи до

² Науковий керівник: Прушківська Е.В. – к.е.н., доцент

визначення «послуги» і «сфери послуг», ці категорії не структуровані відповідно до вимог економічної науки.

Постановка завдання. Мета статті – узагальнити існуючі теоретико-методологічні підходи до визначення економічних категорій «послуга» та «сфера послуг»; обґрунтувати сутність цих понять та оцінити практичність використання розробленого категоріального апарату для аналізу національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У категоріальному апараті економічної науки поряд з поняттям «сфера послуг» для характеристики тієї ж самої сукупності галузей суспільного виробництва наразі використовують поняття: «невиробнича сфера», «сервісна сфера», «сфера нематеріального виробництва», «третинний сектор» тощо. Для усунення розбіжностей та глибинного розуміння сутності категорії «сфера послуг» необхідно окремо визначити її складові: поняття «сфера» та «послуга», а потім поєднати їх.

Під сферою у найбільш широкому сенсі слід розуміти область, межу поширення чого-небудь; у більш вузькому економічному сенсі – сукупність галузей, що характеризуються загальними сутнісними ознаками (рисами), або видів економічної діяльності, котрі мають чітко виражені спільні функції, особливе призначення в суспільному поділі праці та низку характеристик, що істотно відрізняють ці види економічної діяльності від інших [8, с. 13]. Галузь найчастіше трактують як «сукупність підприємств і організацій, для яких характерна спільність продукції, що випускається, технологій виробництва, основних фондів і професійних навичок працюючих» [9, с. 516].

Проблема визначення сутності послуги є набагато складнішою. Тривалий час «послуга» як особливий вид економічної діяльності не виділялася у окремий об'єкт дослідження, хоча і з'явилася на самих ранніх етапах розвитку людства. Вважається, що першим у науковий обіг поняття «послуга» ввів Ж. Б. Сей у 1803 р. у роботі «Трактат по політичній економії», його напрацювання розвинув Ф. Бастіа. К. Маркс прийшов до висновку, що послуга так само як і товар має споживчу та мінову вартість, може бути визначена і як результати праці, і як діяльність. Узагальнюючи погляди класиків та марксистів, можна зазначити, що вони спромоглися виділити такі суттєві властивості послуг як невідчутність, невіддільність від джерела та обов'язковий атрибут – корисність. Разом з тим вони вважали сферу надання послуг відносно другорядною економічною діяльністю. Таке розуміння ролі послуг в економіці було поширеним аж до середини 20 ст., а в Україні та інших радянських кранах до розпаду СРСР. Кардинальні якісні зміни у суспільстві, науково-технічний прогрес, глобалізація призвели до зміни розуміння її сутності.

За допомогою методики конструювання категоріального апарату економічної науки розробленої А. Старостіною та В. Кравченко [10] нами було проаналізовано та систематизовано 35 визначень категорії «послуга» (табл. 1).

Таблиця 1

Структура поняття «послуга» в підходах різних авторів

№	Автор, рік, вид наукової праці / поняття	Суть явища	Зміст явища	Результат явища
1.	Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс, В. Вонг, 1999, Основи маркетингу [1, с. 748] / Послуга (service)	будь-яка діяльність або благо,	яку одна сторона може запропонувати іншій, ... є невловимою і не призводить до оволодіння власністю (до передачі власності)	
2.	О. Моргулець, 2012, Менеджмент у сфері послуг, Навчальний посібник, [6, с. 18] / послуга –	це результат корисної діяльності,	... в умовах ринкової економіки цей результат, безумовно, є товаром, він має і цінову вартість, і корисність...	що змінює стан особи або товару
3.	Т. Бурменко, Н. Даниленко, Т. Туренко, 2007, Сфера послуг : економіка : навч. посіб. [4, с. 69] / економічний продукт у вигляді послуги –	це нова якість,	що виникає у процесі і завдяки даній економічній діяльності.	

У таблиці 1 представлені лише 3 визначення, які, на думку автора, є найбільш поширеними та показовими. Аналіз та систематизація дозволили поєднати погляди дослідників щодо сутності категорії «послуга» у 6 груп:

- послуга – це діяльність, дія, процес або робота;
- послуга – це результат діяльності;
- послуга – це єдність діяльності та її результату;
- послуга – це благо, вид продукції або товар;
- послуга – це форма взаємовідносин;
- послуга – це нова якість, зміна стану людини або предмета (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація підходів до визначення поняття «сфера послуг» та наявності структурних елементів визначень

№	Автор, рік	Суть категорії					Наявність змісту	Наявність результату
		Діяльність, дія, робота	Результат діяльності	Єдність діяльності та її результату	Благо, вид продукції, товар	Форма взаємовідносин		
1.	Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс, В. Вонг, 1999	+			+		+	
2.	О. Моргулець, 2012		+				+	+
3.	Т. Бурменко, Н. Даниленко, Т. Туренко, 2007						+	+

Джерело: складено автором за методикою [10]

Найбільш поширеним підходом серед аналізованих концепцій є розуміння послуги як діяльності, дії, процесу або роботи. Наступні два трактування не суперечать першому, а представляють собою її альтернативу. Розкриття сутності через діяльність є не зовсім коректним, оскільки для споживача послуги найбільш цінним є її результат, а результат надання послуги залежатиме і від самого процесу. Тому, на нашу думку, найбільш прийнятним підходом буде третій варіант, який вбачає сутність послуг у невідимій єдності діяльності та її результату, оскільки дозволяє пояснити природу всієї сукупності послуг, які виробляються в національній економіці.

На думку автора, підхід до визначення послуг в якості різновиду блага є дещо розмитим, оскільки благом, або продуктом в економіці називають все те, що виробляється та здатне задовольняти потреби. Трактування послуги як виду продукції або товару також не враховує деяких аспектів. Під продукцією звичайно розуміють матеріально-речовинний продукт, який створюється у процесі матеріального виробництва, тому ототожнювати послугу з продукцією не зовсім вірно. Товарна форма економічного продукту передбачає його обов'язкову реалізацію, тоді як послуги не завжди стають товарами.

З точки зору національної економіки, визначення послуги як форми взаємовідносин, які безпосередньо пов'язані з виробництвом, або формують соціально-економічні умови його функціонування не є всеохоплюючим. Ця трактування характеризує відносини лише у виробництві, тоді як сукупність соціальних невиробничих послуг не враховується. Одночасно взаємовідносини між людьми у суспільстві або між виробником та споживачем можуть безпосередньо не пов'язуватися з наданням послуги.

Остання група представлена визначеннями послуги як нової якості, що виникає у процесі економічної діяльності, або зміни стану людини чи предмета. Спираючись на методику конструювання категоріального апарату [10], нами було зроблено висновок, що ці визначення викривляють сутність послуги через те, що вказують одразу на результат явища, не розкриваючи його змісту.

Зміст поняття «послуга» в аналізованих визначеннях найчастіше пояснюється через її властивості. Такий підхід з першого погляду здається обґрунтованим, однак під дією глобалізаційних чинників з'являються все нові і нові послуги, властивості яких постійно змінюються. Сучасні послуги можуть мати і більш-менш матеріальний характер, але можуть споживатися неодноразово з виробництвом та можуть зберігатися.

Проведений аналіз визначень послуги дозволяє визначити сутність, зміст та результат надання послуги в національній економіці (табл. 3).

Таблиця 3

Структура поняття «послуга»

Поняття	Сутність поняття	Зміст поняття	Результат поняття
Послуга	- це нерозривна єдність діяльності та її результату,	яку одна сторона виконує для іншої, є засобом отримання доходу, задоволення споживчих потреб або створення суспільних благ,	що призводить до зміни стану людини або предмета.

Джерело: складено автором за методикою [10]

Саме властивість послуги бути корисною та надавати постійного або тимчасового, оборотного або необоротного, фізичного або ментального ефекту є ключовою для національної економіки, оскільки враховує тенденції розвитку постіндустріального суспільства в умовах глобалізації. Ця корисність є двосторонньою: не лише споживач задовольняє власні потреби, але й виробники послуг. У випадку комерційних послуг останні отримують дохід, а при наданні некомерційних послуг користь отримує держава загалом не в якості матеріальної вигоди, а в якості створення суспільних благ.

Проведений аналіз понять «сфера» та «послуга» є теоретичною основою для вивчення сутності «сфери послуг». Для цього знову скористаємося методикою А. Старостіної та В. Кравченко. Автором розглянуто 18 визначень «сфери послуг» та виділено шість основних підходів:

- сфера послуг як сукупність, система або комплекс галузей;
- сфера послуг як сукупність, комплекс підприємств, установ, організацій;
- сфера послуг як сукупність, система або коло видів економічної діяльності;
- сфера послуг як інфраструктура суспільної діяльності;
- сфера послуг як частина економічної системи;
- сфера послуг як зведена узагальнююча категорія.

Аналізуючи виявлені підходи та спираючись на принципи послідовності, комплексності та об'єктивності, зазначені у методиці, було оцінено та виділено найбільш рейтингові визначення сфери послуг. Підходи С. Мочерного [11; с.543] та В. Супяна [12; с. 105] з усіх аналізованих мають всі три необхідні елементи: сутність явища, зміст явища та його результат. Крім того, сутність сфери послуг для аналізу в масштабах національної економіки доцільніше визначати через сукупність, систему або комплекс галузей. Такий підхід не суперечить визначенню понять «сфера» та «послуга» в економічному аспекті. Всі інші мають деякі упущення.

Оцінюючи на третьому етапі методики визначення сфери послуг, ми звертали увагу на наявність усіх компонентів, поширеність у науковій літературі, достатність теоретичної обґрунтованості та можливість використання для практичних цілей. Бали виставлялися за критеріями, розробленими А. Старостіною та В. Кравченко (табл. 4).

Таблиця 4

Оцінка підходів до визначення поняття «сфера послуг»

№	Автор, рік	Оцінка (бали)				
		Наявність компонентів	Поширеність визначення	Теоретична обґрунтованість	Практична доступність	Сумарна оцінка
1.	С. Мочерний, 2002	5	4	4	4	17
2.	В.Котилко, Л.Морозова, Д.Орлова, О.Шеменєв, 2001	3	5	4	4	16
3.	В. Супян, 2003	5	4	3	4	16

Джерело: складено автором за методикою [10]

Визначення з таблиці 4 отримали високі рейтингові оцінки, однак, для цілей дослідження сфери послуг в національній економіці вони дещо обмежені у змістовному навантаженні. С. Мочерний визначає сферу послуг як таку, що задовольняє матеріальні та духовні потреби населення, хоча в сучасних умовах вона обслуговує і виробництво, і суспільство одночасно, на чому наголошує Л. Демідова [5]. В. Котилко [13; с.12] та співавтори трактують сферу послуг як систему галузей, які надають послуги і споживча вартість яких виражається у самому процесі наданні послуг. На думку автора, в такому підході наявна тавтологія та дублювання поняття «послуга», а позитивним є використання системного підходу. В. Супян розкриває зміст сфери через окремі властивості послуг, не враховуючи те, що в умовах глобалізації вони є мінливими.

Враховуючи проведений теоретико-методологічний аналіз та узагальнюючи погляди згаданих дослідників, ми пропонуємо структурувати поняття «сфера послуг» наступним чином (табл. 5):

Таблиця 5

Структура поняття «сфера послуг» (економічний аспект)

Поняття	Сутність поняття	Зміст поняття	Результат поняття
Сфера послуг	- це система галузей суспільного виробництва,	інституційні одиниці якої незалежно від відомчої приналежності та форми власності виконують взаємовигідну діяльність,	результати якої з одного боку спрямовані на отримання доходу або іншого корисного ефекту, а з іншого на задоволення потреб будь-яких економічних суб'єктів

Джерело: складено автором за методикою [10]

Практичність наведеного визначення для дослідження національної економіки пояснюється застосуванням системного підходу, який дозволяє зосередити увагу на структурі сфери послуг. Така трактовка робить можливим підібрати сукупність показників, які визначатимуть стан інституційних одиниць та їх перетворення в умовах глобалізації. У подальшому це сприятиме аналізу та виявленню тенденцій у розвитку третинного сектору економіки, оцінці впливу на нього різних чинників.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження виявило різноманітність підходів до визначення економічних категорій «послуга» і «сфера послуг». Відсутність загальноприйнятих визначень дозволяє вченим формувати власне бачення не лише з приводу їх сутності й природи, а й стосовно їх властивостей та складових залежно від поставленої мети. Автором були проаналізовані та узагальнені різноманітні погляди і концепції, зроблена спроба їх критичної оцінки за допомогою методики конструювання категоріального апарату економічної науки. Удосконалена структура понять «послуга» та «сфера послуг», чітко виділені сутність, зміст та результат кожного. Практичність запропонованих визначень вірогідно сприятиме їх використанню для цілей аналізу особливостей сучасних послуг загалом та тенденцій формування і розвитку національної сфери послуг, зокрема.

Література

1. Основы маркетинга : [пер. с англ.] / Филип Котлер, Гари Армстронг, Джон Сондерс, Вероника Вонг. – [2-е изд.]. – М.; СПб.; К. : Издательский дом «Вильямс», 1999. – 1056 с.
2. Управление и организация в сфере услуг: теория и практика / Кенгиз Хаксевер, Барри Рендер, Роберта С. Рассел, Роберт Г. Мердик. – [2-е международное изд.]. – СПб: Питер, 2002. – 752 с.
3. Hill T. On goods and services / T. P. Hill // Review of Income and Wealth. – 1977. – Vol. 23, Issue 4. – P. 315-338.
4. Бурменко Т.Д. Сфера услуг: экономика : учеб. пособие / Т.Д. Бурменко, Н.Н. Даниленко, Т.А. Туренко ; под ред. Т.Д. Бурменко. – М.: КНОРУС, 2007. – 328 с.
5. Демидова Л.С. Сфера услуг в постиндустриальной экономике / Демидова Л.С. // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 2. – С. 24-32.
6. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг : навч. посіб. / О. Б. Моргулець. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
7. Панкратьева Н. Система статистических показателей сферы услуг как сектора экономики / Н. Н. Панкратьева // Вопросы статистики. – 1998. – № 4. – С. 16
8. Куценко В.І. Менеджмент сфери послуг : монографія / В.І. Куценко, Г.І. Трілленберг. – К. : РВПС України НАН України, 2007. – 459 с.
9. Краткий экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 2001. – 1088 с.
10. Старостіна А. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять «глобалізація» та «підприємницький ризик») / А. Старостіна, В. Кравченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 128. – С. 5-10.
11. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія / С. В. Мочерний. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – Т.3. – 952 с.
12. Экономика США : учебник для вузов / Под ред. В.Б. Суяна. – СПб. : Питер, 2003. – с. 125
13. Сфера услуг и проблема занятости населения / [В.В. Котилко, Л.С. Морозова, Д.В. Орлова, О.В. Шеменова] ; под ред. В.Ю. Морозова; Институт региональной экономики и муниципального управления; Московский гос. ун-т сервиса. – М. : МГУ сервиса, 2001. – 112 с.

УДК 338.5

Хижа Н.М.,
викладач

ПВНЗ "Тернопільський комерційний інститут"

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РИНКОВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки України забезпечується через поєднання ринкового саморегулювання та системи державного регламентування ринкових відносин. Ринок здійснює регулювання розвитком суб'єктів господарювання та виробництво товарів і послуг на основі взаємодії елементів ринкового механізму: попиту, пропозиції і ціни. Система державного регулювання доповнює ринкове саморегулювання та здійснює вплив на удосконалення економічних відносин і зв'язків у економіці суспільства. Саме оптимізація економічних відносин та підвищення точності встановлення ринкових цін на товари в роздрібній торгівлі – взаємопов'язані площини однієї проблеми: спрямування дії механізму ринкового цінового на створення запланованого ВВП через підвищення ефективності суспільного виробництва. Це зумовлює необхідність дослідження механізму ринкового ціноутворення в роздрібній торгівлі, що безпосередньо впливає на узгодження інтересів усіх суб'єктів ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Механізм ціноутворення в умовах ринкових відносин аналізується у працях М. Артуса, В. Корінева, П. Саблука, Г. Чубакова, Т. Негла і Р. Холдена в основному з позиції його окремих аспектів та розробки цінової політики підприємств. Так, у підручнику для вузів за ред. В. Єсіпова механізм ціноутворення розглядається з позиції ринкової рівноваги в миттєвому, короткочасному і довгому періодах [6, с. 112-115]. М. Артус аналізує складові механізму ринкового ціноутворення з врахуванням чинників, що впливають на рівень ціни рівноваги [1, с. 124-127; 221-222.], Г. Чубаков розглядає механізми ціноутворення як досягнення рівноваги ціни попиту і ціни пропозиції за допомогою лінійних функцій [7, с. 42-43], В. Пінішко показує залежність рівня цін від попиту і пропозиції та чинників, що їх формують [5, с. 20-22], Л. Шкварчук пов'язує стратегічні і тактичні фактори формування динаміки цін [8, с. 22], В. Корінев звертає увагу на основні обмеження при формуванні ринкової ціни на підприємстві [3, с. 8-11], Т. Нэгл. і Н. Холден показують необхідність об'єднання основних чинників, що впливають на формування ефективної стратегії і тактики ціноутворення [4, с. 28-32], Водночас, функціонування механізму ринкового ціноутворення в роздрібній торгівлі за взаємозв'язком і взаємодією суб'єктів ринкових відносин: товаровиробників, споживачів та суспільства – не знайшло належного висвітлення в сучасній економічній літературі. При цьому ринкове ціноутворення в роздрібній торгівлі повинно сприяти створенню умов для поєднання інтересів суб'єктів ринкових відносин і розв'язання суперечностей у їх взаємовідносинах на еквівалентній основі.

Дане дослідження є актуальним, а всі аспекти функціонування механізму ціноутворення в роздрібній торгівлі потребують детального дослідження.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є узагальнення організаційно-економічних засад формування механізму ринкового ціноутворення на товари в роздрібній торгівлі за співвідношенням попиту і пропозиції та державного регулюючого впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкових відносин підвищується роль системи цін в економічному обґрунтуванні прийняття господарських рішень. Ціни на товари є інформаційним носієм про допустимі витрати, оцінки потреб у певних видах продукції необхідної якості, економічних ресурсах тощо, і одного з найважливіших складових економічної політики, що безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток суспільства. Тому ціноутворення повинно відповідати вимогам економічної політики, а заходи у сфері формування цін на товари в роздрібній торгівлі мають здійснюватися з урахуванням потреб економічного і соціального розвитку суспільства.

Повноцінне функціонування ринкової економіки потребує цілеспрямованої організації державного регулювання системи цін. Останнє включає двоєдиний процес: економічно обґрунтоване встановлення рівня цін на товари та забезпечення належної організації з формування і функціонування системи цін в роздрібній торгівлі. Головна мета державного регулювання системи цін – забезпечення належної дії його елементів через встановлені ціни, які є базою для ефективного функціонування економіки.

Держава здійснює регулюючий вплив на ринкове ціноутворення за допомогою урядових заходів на основі законодавчого та нормативно-правового забезпечення. Виробники і продавці товарів регулюють ринкові ціни через застосування методичних підходів і способів ціноутворення, що забезпечують реалізацію їх цінової політики. Споживачі і покупці спрямовують свій регулюючий вплив

на ринкові ціни через купівлю або відмову від купівлі певних товарів. Відстоюючи власні інтереси і застосовуючи доступні форми і методи, кожен суб'єкт ринкових відносин відповідно впливає на формування рівня цін, утворюють механізм регулювання цін в умовах ринкових відносин.

Дослідження проблеми механізму ринкового ціноутворення на товари в роздрібній торгівлі дозволяє визначити його як процес формування цін на товари, що відбувається у поєднанні ринкового саморегулювання за співвідношенням попиту і пропозиції та державного регулюючого впливу на основі законодавчого і нормативно-правового забезпечення, спрямованого на узгодження економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин. Функціонування механізму ринкового ціноутворення на товари в роздрібній торгівлі з його складовими ілюструє рис. 1.

Механізм функціонування ринкового ціноутворення, зображений на рис. 1. свідчить, що, по-перше, його дія зорієнтована на формування цін, які забезпечують узгодження економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин: покупців і споживачів, товаровиробників і продавців та суспільства в цілому. По-друге, виразником механізму ринкового ціноутворення, що забезпечує інтереси суб'єктів ринкових відносин, є політика ціноутворення держави і суб'єктів господарювання. По-третє, реалізація політики ціноутворення суб'єктів господарювання забезпечується застосуванням певних методів ціноутворення, спрямованих на збалансування попиту і пропозиції.

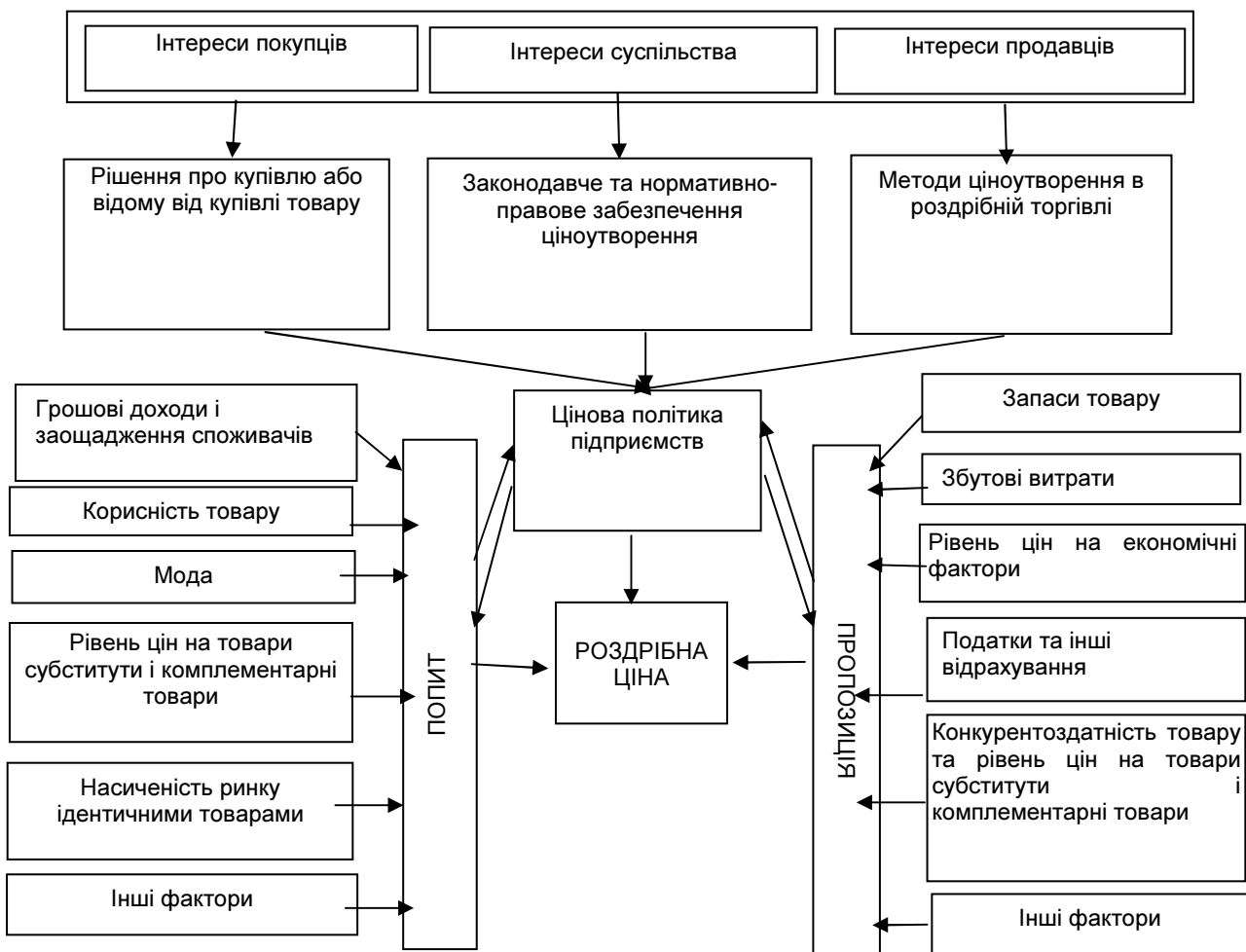

Рис. 1. Схема функціонування механізму ціноутворення в роздрібній торгівлі

Джерело: авторська розробка

Механізм ринкового ціноутворення на товари в роздрібній торгівлі необхідно розглядати не лише як вимірювання вартості економічних благ, але і як засіб державного цілеспрямованого впливу на соціально-економічний розвиток суспільства та забезпечення узгодження економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин.

Висновки з даного дослідження. Результати дослідження формування механізму ринкових цін дозволяють зробити такі висновки:

- функціонування механізму ринкового ціноутворення на товари в роздрібній торгівлі зумовлено вільним волевиявленням суб'єктів ринкових відносин, покупців і споживачів товарів та одночасність взаємодії складових ринкового механізму;

- формування ринкових цін на товари в роздрібній торгівлі відбувається у поєднанні ринкового саморегулювання за співвідношенням попиту і пропозиції та державного регулюючого впливу на основі законодавчого і нормативно-правового забезпечення, спрямованого на узгодження економічних інтересів суб'єктів ринкових відносин.

Підвищення ефективності механізму функціонування ринкового ціноутворення на товари в роздрібній торгівлі вимагає подальшого дослідження не лише окремих елементів цього механізму і їх сукупної взаємодії, але і встановлення міри державного втручання у процес формування цін.

Література

1. Артус М.М. Функціонування системи цін у фінансовому механізмі ринкової економіки України : монографія. / М.М. Артус. – Львів: "Новий Світ-2000", 2008. – 306 с.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – 952 с.
3. Корінев В.Л. Цінова політика підприємства: монографія / В.Л. Корінев. – К. : КНЕУ, 2001. – 257 с.
4. Нэгл Т.Т., Холден Н.К. Стратегия и тактика ценообразования / Т.Т. Нэгл, Н.К. Холден. – СПб: Питер, 2001. – 543 с.
5. Пінішко В.С. Ціни і ціноутворення : навчальний посібник / В.Пінішко. – Львів: Інтеллект-Захід, 2006. – 488 с.
6. Цены и ценообразование : учебник для вузов; 3-е изд. / Под. ред. В.Е. Есипова. – СПб: Изд-во "Питер", 2000. – 464 с.
7. Чубаков Г.Н. Стратегия ценообразования в маркетинговой политике предприятия : методическое пособие / Г.Н. Чубаков. – М. : ИНФРА-М, 1995. – 224 с.
8. Шкварчук Л.О. Ціноутворення : підручник / Л. Шкварчук. – К. : Кондор, 2006. – 460 с.

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 338.23: 336.74

Борейко В.І.,
д.е.н., проректор з наукової роботи
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені акад. Степана Дем'янчука

ЕФЕКТИВНІСТЬ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ В ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Постановка проблеми. Після фінансової кризи 2008-2009 років національне господарство ніяк не відновить темпи докризового економічного зростання. Причому, серед проблем, які гальмують розвиток вітчизняних підприємств, їх керівники називають відсутність обігових коштів і практично неможливість отримати кредитні ресурси. Складається враження, що монетарна система України та національна економіка існують паралельно, незалежно одна від одної, тоді як одне із основних завдань банківської системи країни – забезпечити повноцінне кредитування вітчизняних суб'єктів господарювання. Тому, ефективність монетарної політики Національного банку України (НБУ) слід розглядати тільки через призму її сприяння стабільному та динамічному соціально-економічному розвитку національного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему взаємозалежності монетарної політики національних банків та соціально-економічного розвитку країн досліджували такі науковці, як А. Асаул [1], О. Барановський [2], В. Геєць [3], А. Гриценко [4], І. Дорошенко [5], С. Кульпінський [6], В. Маневич [7] та ін. Однак, формуючи свою монетарну політику в післякризовий період, НБУ не прислухається до думок відомих вчених, що зумовило тривалий період стагнації національної економіки. Тому, актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю встановити залежність між монетарною політикою НБУ і соціально-економічним розвитком країни.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу монетарної бази на можливість кредитування вітчизняних суб'єктів господарювання і стабільність соціально-економічного розвитку країни та розроблення заходів для виправлення допущених НБУ помилок у 2009-2012 роках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб вітчизняні суб'єкти господарювання могли стабільно функціонувати, забезпечуючи динамічний соціально-економічний розвиток країни, їм необхідні оборотні кошти, які в післякризовий період вони можуть поповнити, практично, тільки за рахунок кредитних ресурсів. Зазначене питання набуває ще більшої актуальності, коли підприємство має намір реалізувати інноваційний проект, який вимагає значних фінансових ресурсів та має тривалий термін окупності. Тому, в цей період, монетарна політика НБУ, повинна бути направлена на створення таких умов, за яких кредити будуть доступними всім підприємствам, підприємцям та громадянам країни, які є споживачами виробленої продукції.

Про небезпеку зменшення монетарної бази в післякризовий період, ще в 2009 році попереджав В. Геєць, який вважав, що Національний банк України для боротьби з інфляцією проводитиме рестрикційну грошову політику, що призведе до відносного скорочення грошової пропозиції замість необхідного її збільшення у зв'язку з доцільним стимулюванням попиту на гроші. На думку вченого, такий підхід суперечить виходу з такої кризи, в яку Україна потрапила вперше, коли треба стимулювати попит на гроші, в тому числі також шляхом зниження процентних ставок замість передбачуваного їх підвищення [3, с. 17].

Отже, ще три роки тому, керівники нашої країни та НБУ попереджалися про хибність політики збільшення облікової ставки, яка веде до подорожання кредитів. Однак, вони орієнтувалися на дії наших північних сусідів, в яких, як зазначає А. Асаул: «Що стосується банківської системи, то тут можна відмітити посилення вимог банків до потенційних позичальників, підвищення ставок за новими кредитами, згорання багатьох іпотечних і споживчих програм (наприклад, беззаставних і безвідсоткових кредитів) [1, с. 7].

Проте, якщо російська економіка мала можливість фінансуватися за рахунок коштів, отримуваних від реалізації нафтопродуктів та газу, то в Україні таких можливостей не було, а попит на металопрокат – основний продукт вітчизняного експорту на міжнародних ринках – різко знизився. Тому, і падіння валового внутрішнього продукту (ВВП) у 2009 році в нашій країні на 14,8% порівняно з попереднім роком, було одним із найбільших в світі.

Відповідно, для компенсації втрат обсягів реалізованої продукції на зовнішніх ринках та подолання наслідків рецесії національної економіки, Україні необхідно було розширити внутрішній споживчий попит підприємств та населення. Тому, наприклад, А. Гриценко, до основних шляхів виходу з кризи відносить: «... встановлення відповідності між рухом реальної вартості та її представників у фінансовій сфері, яка б забезпечувала адекватну станові економіки міру монетизації, капіталізації та сек'юритизації; блокування їх рефлексної мультиплікації та ентропії фінансово-економічної системи» [4, с. 46]. А для цього нашій країні потрібно було збільшити монетарну базу та знизити відсоткову ставку за кредитами, для того, щоб зробити їх загальнодоступними. Фактично ж ці заходи реалізовані не були.

Так, якщо у передкризовому 2007 році монетарна база в нашій країні зросла на 51,7%, то в 2008 – на 30,2%, а в 2009 – зменшилася на 5,5%. Отже, одночасно з поширенням в Україні зовнішньої фінансової кризи, через зменшення монетарної бази, знизилася купівельна спроможність суб'єктів господарювання та населення, що ще більше ускладнило ситуацію для виробників продукції. Протягом 2010-2012 років грошова маса в Україні зростала в середньому на 16,7%. Однак, цей показник був у 3 рази меншим ніж у 2007 році (табл. 1).

Таблиця 1

Окремі показники діяльності НБУ у 2007-2012 роках*

Показники	Роки					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Грошова маса (МЗ): - млрд. грн.	396	516	487	598	686	773
– % до попереднього року	151,7	130,2	94,5	122,7	114,7	112,8
Облікова ставка НБУ, %	8,4	12,0	10,25	7,75	7,75	7,5
Відсоткові ставки банків за кредитами у національній валюті, %	13,9	17,6	19,6	15,0	17,2	17,6
Кредити надані банками резидентам:						
– млрд. грн.	426,9	734,0	723,3	732,8	801,8	815,1
– % до попереднього року	174,1	172,0	98,5	101,3	109,4	101,7

*Джерело: Складено за даними [8]

Таким чином, можна стверджувати, що однією із причин того, що падіння ВВП в Україні у 2009 році було одним з найбільших в світі та, що вихід з кризи затягнувся на кілька років і сьогодні не можна сказати, коли національне господарство відновить докризові темпи економічного зростання, є необґрунтоване зменшення НБУ монетарної бази, що знизило споживчий попит суб'єктів господарювання та населення на продукцію та послуги.

У додаток до цього (зменшення монетарної бази), НБУ з настанням фінансової кризи у 2008 році збільшив облікову ставку з 8,4 до 12%, що призвело до зростання відсоткової ставки за кредитами у 2009 році до 19,6%.

З врахуванням додаткових витрат на отримання та обслуговування кредитів, їх вартість у 2009 році зросла до 25-30%. А за таких умов вони стали не підйомними для переважної більшості вітчизняних підприємств. У 2010 році середньозважена відсоткова ставка банків за кредитами знизилася до 15%, однак, у 2012 році знову зросла до 17,6%. В результаті такої кредитної політики НБУ загальний обсяг кредитних ресурсів, які отримали вітчизняні суб'єкти господарювання та населення в післякризовий період, значно зменшився. Так, якщо у 2007-2008 роках сума кредитів наданих вітчизняними банками резидентам зростала порівняно з попереднім роком на 72-74%, то у 2009 році вона знизилася на 1,5%, а в 2010-2012 роках зростала в середньому на 4,1%. При цьому, переважна більшість кредитів у 2009-2012 роках банки надавали своїм клієнтам на погашення ними раніше отриманих кредитів.

Отже, другою причиною, яка вплинула на довготривалу стагнацію національної економіки у 2010-2013 роках є необґрунтоване збільшення Національним банком України облікової ставки, що суперечить теоретичним концепціям, які розглядають концептуальні засади управління кредитним портфелем банків на різних етапах економічного циклу.

Тут слід наголосити, що більшість країн, які, як і Україна, в 2008-2009 роках стикнулися з фінансовою кризою, з метою підтримки вітчизняних товаровиробників знизили облікову ставку своїх національних банків до 2-3%, а то й до нульового рівня, тоді як наша країна зробила навпаки. Крім того, як зазначає С.В. Кульпінський: «У практиці розвинутих країн було вжито цілу низку заходів із метою поживлення

фінансових ринків. Зокрема, це рекапіталізація проблемних банків, надання гарантій банкам, фіскальні стимули в різній формі, значне розширення операцій із підтримки ліквідності тощо» [6, с. 66].

Таким чином, можна погодитися з О.І. Барановським, який серед інших причин банківських криз виділяє: «... непрофесіоналізм керівної ланки банків, у ряді випадків – особиста корислива зацікавленість банківських менеджерів у проведенні операцій, що порушують економічні інтереси кредиторів і акціонерів» [2, с. 22]. Однак, слід виділити і об'єктивні причини, які вплинули на стабільність функціонування банківської системи України: «...В умовах, коли іноземні банки згорнули свої кредитні програми (а це змушені були зробити більшість банків, які потерпіли від іпотечної кризи у США), вітчизняні банки опинилися перед загрозою кризи ліквідності» [5, с. 50].

Це дійсно так і не залежить від вітчизняних банків. Але для того й існує НБУ, щоб в кризовій ситуації за рахунок власних резервів, зниження облікової ставки, збільшення монетарної бази країни, рекапіталізації найбільш проблемних банків та інших заходів відновити таку ліквідність. Крім того, для недопущення наступного витка фінансової кризи, держава повинна вживати інших заходів. Так, В. Маневич вважає, що для того, «щоб запобігти новому сплеску фінансової кризи й підтримати реальний сектор, необхідно знизити весь спектр процентних ставок, відрегулювати ціни на сировину і паливо, а головне – підтримати попит за рахунок державних витрат, наприклад, за рахунок розміщення державних замовлень у будівництві» [7, с. 54].

Висновки з даного дослідження. Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що глибина та тривалість фінансово-економічної кризи в Україні у 2009-2012 роках зумовлені неадекватними даній фазі економічного циклу діями НБУ, а саме зменшенням монетарної бази та збільшенням облікової ставки, що зробило кредитні ресурси недоступними для вітчизняних суб'єктів господарювання та населення. Тому, в основі заходів з відновлення динамічного розвитку національної економіки повинно лежати помірне (до 30% щорічно) збільшення монетарної бази та зниження до 2-3% облікової ставки НБУ, що дозволить забезпечити кредитними ресурсами вітчизняні підприємства та населення. Крім того, для створення нових робочих місць необхідно за рахунок бюджетних коштів забезпечити фінансування будівельної галузі. Причому, для цього можна допустити незначне зростання дефіциту державного бюджету. Рівень допустимого дефіциту державного бюджету та його вплив на інфляційні процеси повинні стати об'єктом подальших досліджень цього питання.

Література

1. Асаул А.Н. Финансовый кризис в России: причины и последствия / А.Н. Асаул // Экономическое возрождение России. – 2009. – № 2 (20). – С. 3-7.
2. Барановський О.І. Предтечі фінансових криз / О.І. Барановський // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 3-22.
3. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5-23.
4. Гриценко А. Глобальна криза як форма сучасної фінансово-економічної динаміки / А. Гриценко // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 37-46.
5. Дорошенко І. Криза на ринках фінансового капіталу / І. Дорошенко // Економіка України. – 2009. – № 10. – С. 41-53.
6. Кульпінський С.В. Визначення факторів впливу на бізнес-цикл у системі регулювання фінансового ринку / С.В. Кульпінський // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 53-66.
7. Маневич В. Економічна криза: світло в кінці тунелю? / В. Маневич // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 47-55.
8. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

УДК 336.717.8

Вовчак О.Д.,
д.е.н., професор, завідувача кафедри банківської справи
Крентовська Л.М.,
аспірант¹
Львівська комерційна академія

ФУНКЦІЇ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Сьогодні постійно поновлюється перелік нагальних для національної фінансової системи проблем, які стосуються обґрунтування необхідності активізації діяльності фінансових посередників, визначенні наслідків конкуренції та співробітництва для ефективного залучення та розміщення інвестицій. Саме тому все гострішою стає потреба у поглибленому розкритті суті системи фінансового посередництва [4, с. 77].

Водночас, розкриття сутності діяльності посередників фінансового ринку неможливе без урахування його важливих функцій в економіці. Функції фінансового посередництва як зовнішній прояв його властивостей у системі економічних відносин впливають з унікальної ролі, яку покликано виконувати фінансове посередництво в економічному розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним аспектам функціонування фінансового посередництва присвячена велика кількість наукових праць. Дослідженнями даного питання в Україні займалися Н.І. Версаль, С.М. Еш, В.В. Зимовець, Л.В. Ільченко-Сюйва, В.В. Корнєєв, О.Є. Кузьмін, М.І. Савлук, В.П. Ходаківська та інші науковці. У дослідженнях цих авторів розкрито сутність фінансового посередництва, їхню діяльність як в Україні, так і за кордоном, їх функції, проте сьогодні не визначено на законодавчому рівні основні функціональні обов'язки фінансових посередників у суспільному секторі економіки України

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття ролі фінансового посередництва у господарському секторі України через його функції. Досягнення поставленої мети передбачає виявлення підходів до визначення функціональних обов'язків посередників фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На даний момент часу існує багато різних точок зору щодо функціональних обов'язків фінансових посередників.

В.В. Корнєєв визначає роль фінансових посередників у виконанні наступних функцій: консолідації (акумуляції) збережень індивідуальних інвесторів, підвищення ліквідності ринків шляхом професіонального портфельного управління довіреними і набутими активами, забезпечення рівноваги на ринку через погодження про позиції і попиту на фінансові ресурси, перерозподіл і зниження фінансових ризиків. Винятковою функцією фінансових посередників дослідник вважає специфікацію прав власності клієнтів-довірителів, коли останні, звертаючись до посередників, формують свої інвестиційні наміри [4, с.20].

Аналіз сутності запропонованих В.В. Корнєєвим функцій дозволяє дійти висновку, що вони більш детально характеризують значення фінансових посередників не тільки для активізації інвестиційних процесів, а й погляду створення умов для стабільного функціонування фінансового ринку.

Зокрема, Пайк Р., Нил Б. виділяють такі функції фінансових посередників:

- 1) перерозподіл капіталу: акумуляція невеликих грошових заощаджень населення у грошові фонди з метою надання кредиту компаніям;
- 2) зниження ризику: невеликі вкладення індивідуальних інвесторів у більш диверсифікований портфель цінних паперів (наприклад, у трастові фонди);
- 3) перетворення ліквідності: посередництво у спільній діяльності тих, хто бажає здійснити короткотермінові вкладення, і довготривалих позичальників (наприклад, житлово-будівельних кооперативів і банків);
- 4) зниження витрат: мінімізація вартості угод через надання зручних і відносно недорогих послуг із зведення дрібних вкладників і великих позичальників;
- 5) фінансові консультації: надання рекомендацій та інших послуг як вкладникам, так і позичальникам [5, с. 63-64].

Рос Левін виділяє п'ять функцій фінансової системи, а відтак і фінансових посередників:

- 1) забезпечувати інформацією стосовно можливих інвестицій та розміщень капіталу;
- 2) спостерігати за інвестиціями та впливати на корпоративне управління компаній після їх фінансування;
- 3) сприяти торгівлі, диверсифікації та управлінні ризиком;

¹ Науковий керівник: Вовчак О.Д. – д.е.н., професор

- 4) мобілізувати та накопичувати заощадження;
- 5) полегшують обмін товарів та послуг [8].

Вітчизняні посібники трактують функції фінансового посередництва з точки зору їхньої ролі в економіці, розглядаючи фінансових посередників як установи, які забезпечують поліпшення структури інвестицій, зниження їх вартості і, як наслідок, забезпечення зростання обсягів інвестиційних ресурсів.

Наприклад, український економіст Зимовець В.В. вважає, що послуги фінансових посередників «полягають у тому, що вони беруть на себе ряд специфічних завдань суто технічного характеру (функцій), пов'язаних з інвестиційним процесом». До них відносяться:

1) подолання бар'єрів невизначеності (інвестиційних та моральних ризиків, у т.ч. проблеми асиметричної інформації), властивих прямому інвестуванню;

2) професійний вибір об'єктів та напрямків інвестування фінансовими посередниками для прийняття інвестиційних рішень сприяє зниженню трансакційних витрат, притаманних процесу прямого інвестування;

3) економія на масштабах операцій. При значних обсягах операцій фінансових посередників операційні ви трати, пов'язані з інвестуванням, значно скорочуються;

4) диверсифікація об'єктів та напрямів інвестування. Кожний окремих індивідуальний інвестор не в змозі сформувати достатньо диверсифікований інвестиційний портфель (у зв'язку з обмеженістю власних заощаджень) і, відповідно, уникнути ризиків інвестування;

5) контроль за діяльністю позичальників (емітентів). Ця функція тісно переплітається з функцією супроводження інвестиційного процесу (інвестиційного моніторингу) та передбачає безпосередню участь фінансових посередників в управлінні об'єктами інвестування [2, с. 112-115].

Як і Р. Левін, Зимовець В.В. зазначає, що специфіка реалізації викладених вище основних функцій фінансових посередників залежить від особливостей законодавчого регулювання та обмежень, встановлених законами і регулюючими органами. Ці обмеження стосуються, як правило, напрямів та порядку інвестування, умов залучення капіталів (заощаджень) від потенційних інвесторів.

Шульга І.П. розглядає функції посередників на двох рівнях: макро- і мікрорівні (рис. 1).

Школьник І.О. поділяє функції на дві великі групи залежно від ролі та завдань, які стоять перед фінансовими посередниками:

- 1) функції, які характеризують роль і значення фінансового посередництва в економіці, а саме:
 - трансформація заощаджень у інвестиції;
 - формування процесу перерозподілу й мобільності капіталу;
 - зниження процентних ставок.

Ця група функцій характеризує результат діяльності фінансових посередників, які, залучаючи фінансові ресурси індивідуальних інвесторів, підвищують загальну інвестиційну активність власників надлишкових коштів і забезпечують додатковий обсяг інвестицій у реальний сектор економіки.

2) функції, які характеризують ряд специфічних завдань фінансового посередництва. Це, зокрема:

- подолання проблеми асиметричної інформації та морального ризику;
- інформаційна функція;
- моніторинг та управління ризиками інвестування;
- економія на масштабних операціях;
- сприяння обміну товарів і послуг [6, с. 85].

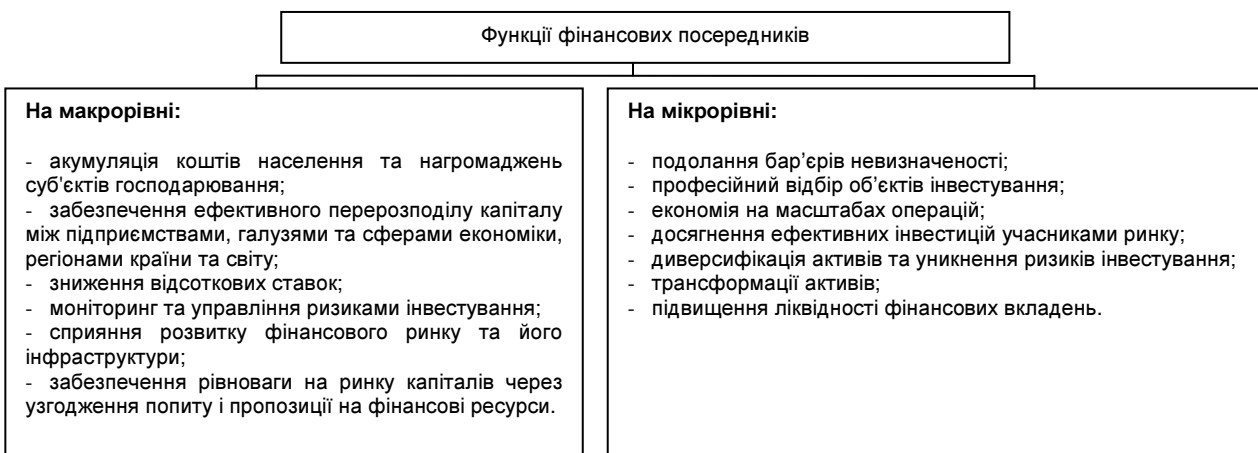

Рис. 1. Функції фінансових посередників, в залежності від рівня їх діяльності*

*Джерело: [7, с. 84-86]

Виконання фінансовими посередниками специфічних функцій пов'язане з особливостями функціонування ринкової економіки, оскільки на сьогодні власники грошових коштів володіють недостатньою інформацією про фінансовий стан позичальника і тому невпевнені у можливості отримання економічної вигоди. Фінансові посередники, які постійно накопичують, аналізують і корегують інформацію про потенційні об'єкти інвестування та мають досвід здійснення фінансових операцій, можуть надавати інформаційні послуги суб'єктам господарювання. Саме тому, на нашу думку, інформаційну функцію необхідно виділити в окрему групу функцій фінансового посередництва, яка носитиме назву функції інформаційного посередництва. До таких функцій будуть належати консультації, рекомендації на основі проведеного аналізу об'єктів інвестування, видання та розповсюдження бюлетенів економічної інформації.

Фактично, Шульга І.П. та Школьник І.О. розглядають одні і ті ж функції посередників фінансового ринку, але з різних точок зору. На нашу думку, це логічно, оскільки завдяки таким підходам можна вивчити не лише функціональну природу фінансових посередників, але і сферу їх діяльності.

Тому необхідно розглянути функції фінансових посередників на тому ринку, де вони працюють (рис. 2).

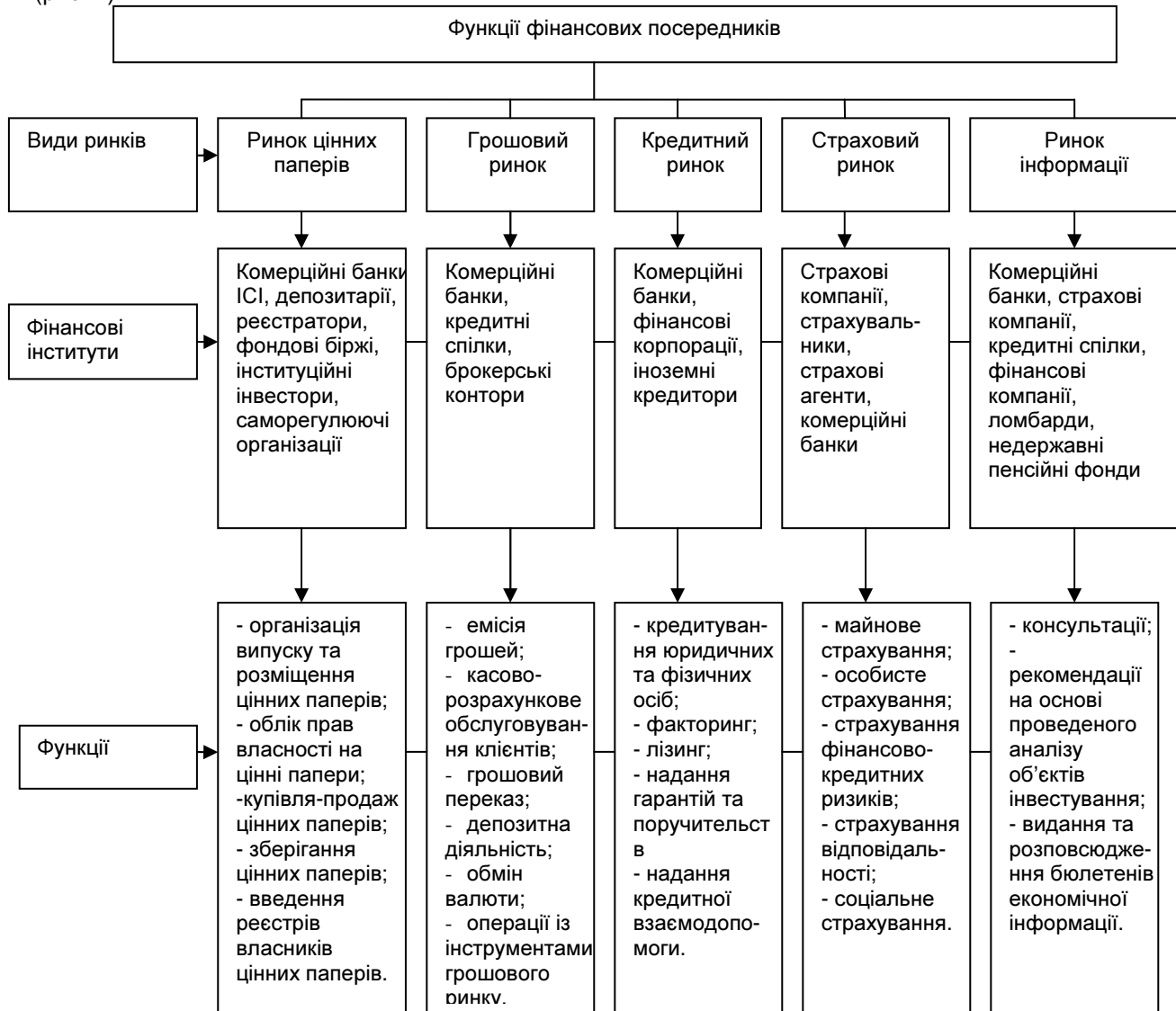

Рис. 2. Функції фінансових посередників, в залежності від ринку, на якому вони працюють*

*Джерело: складено автором на основі джерел: [3, с. 23; 7, с. 84-86]

Виконання зазначених функцій фінансовими посередниками забезпечує ефективність діяльності як окремого взятого ринку, так і ринкової системи в цілому. Завдяки функціонуванню посередників фінансового ринку забезпечується високий рівень проінформованості населення, і, як наслідок, ефективне розміщення коштів у високоприбутковій проекції, отримання значних доходів фізичними та юридичними особами при мінімальному рівні витрат і ризику.

Висновки з даного дослідження. Отже, детальний аналіз функцій, які можуть виконувати фінансові посередники свідчать про ключову їх роль на фінансовому ринку і які виступають обслуговувачами процесу створення національного продукту держави, без урахування їх самостійної функції У цьому контексті заслуговує на увагу підхід вірменських економістів А.Р. Дарбіняна та Е.М. Сандояна, котрі пропонують розглядати фінансових посередників із точки зору фінансових установ, які формують попит і пропозицію на «фінансові продукти» [1, с. 92]. Якщо вважати, що фінансові установи виконують роль виробників і споживачів різних фінансових продуктів, то вони спрямовують надлишки грошових коштів зі споживчого ринку на користь довгострокових інвестицій у реальний сектор економіки та сприяють обміну товарів і послуг. Таким чином, фінансові установи створюють нову додаткову вартість і слугують не лише фактором, що сприяє економічному зростанню, а й самі генерують розширене економічне відтворення за умови існування комплексної системи взаємодії фінансових інститутів, фінансових ринків, ринкової інфраструктури і правового забезпечення фінансової діяльності.

Література

1. Дарбінян А.Р. Институты финансового посредничества в современной экономике / А.Р. Дарбінян, З.М. Садоян // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1 (3). – Т. 1. – С. 89-99.
2. Зимовець В.В. Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток : монографія / В.В. Зимовець. – К. : Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 314 с.
3. Еш С.М. Фінансовий ринок : навч. посіб. / С.М. Еш. – К. : Центр учбової літератури. – 2009. – 528 с.
4. Корнеєв В.В. Фінансові посередники як інститути розвитку: монографія / В.В. Корнеєв. – К. : Основа. – 2007. – 192 с.
5. Пайк Р. Корпоративные финансы и инвестирование / Р. Пайк, Б. Нил [4-е изд.; Пер. с англ.]. – СПб. : Питер, 2006. – 784 с.: ил. – (Серия «Академия финансов»). – С. 63-64
6. Школьник І.О. Взаємодія інститутів фінансового посередництва з реальним сектором економіки / І.О. Школьник, А.О. Семенов // Фінанси України. – 2011. – № 1. – С. 83-93.
7. Шульга І.П. Фінансове посередництво: сутність, функції та механізм здійснення / І.П. Шульга // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2008. – № 2. – С. 78-91.
8. Levine R. Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda / R. Levine. – Journal of Economic Literature. – June 1997. – №35, 2 – PP. 688-726.

УДК 336.71:330.322.1(477)

Гуцал І.С.,
д.е.н., професор
Григораш О.В.,
здобувач*

Тернопільський національний економічний університет

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Банківська діяльність неможлива для здійснення без впливу на неї різноманітних ризиків, які мають як внутрішню так і зовнішню природу. Визначення ролі інвестиційних ризиків та їх вплив відіграє дуже вагомe значення на банківську діяльність в сучасних економічних умовах. Своєчасне попередження цих ризиків дає змогу уникнути або значно зменшити неминучі втрати які виникають в банківській інвестиційній діяльності. Банківська установа повинна правильно оцінювати інвестиційні ризики які вона здатна на себе взяти і з якими вона здатна впоратись.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Інвестиційна діяльність банків та її ризики розглянуті в працях низки вітчизняних економістів, зокрема М.Д. Алексеєнка, О.Д. Вовчак, А.М. Герасимовича, В.І. Грушка, Б.Л. Луціва, О.С. Любунь, В.І. Міщенко, К.Є. Раєвського [1-5]. Проте, якщо інструменти та методи банківської інвестиційної діяльності знайшли досить широке відображення в економічній літературі, то питання ризиків інвестиційної діяльності банків розкриті

* Науковий керівник: Гуцал І.С. – д.е.н., професор

поки що недостатньою мірою. Внаслідок цього, сьогодні чимало банків не лише не володіють адекватними системами управління ризиками, але й погано розуміють характер ризиків, з якими пов'язана їх діяльність.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування економічної природи та характеру ризиків банків, виявлення основних рис сучасної інвестиційної діяльності банків, визначення пропозицій щодо основних принципів управління інвестиційними ризиками в банківській діяльності та напрямів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічні процеси розвитку і трансформації сучасного ринкового середовища призводять до істотного посилення конкурентної боротьби на внутрішніх та зовнішніх ринках, що, в свою чергу, зумовлює виникнення нових та модифікації існуючих факторів, які впливають на організацію та ефективність здійснення банківської діяльності. Діяльність будь-якого банку обов'язково супроводжують різноманітні зовнішні та внутрішні ризики. Здебільшого, вкладаючи свої кошти у реальний чи фінансовий сектор, банк не може мати цілковитої впевненості в суспільному визнанні своїх нових продуктів. Ризики – це вираження ймовірних подій, які можуть призвести до певних втрат внаслідок втілення обраного рішення та несприятливого впливу навколишнього середовища. Саме з ризиками пов'язана можлива нестабільність прибутку банку. Зрозуміло, що повністю врахувати всі ризики в діяльності банку неможливо. Причиною може бути навіть те, що не всі ризики можуть піддаватися аналізу й контролю на рівні окремого суб'єкта. До того ж для досягнення ефективних результатів економічної діяльності в умовах конкуренції компанії часто змушені реалізовувати проекти, що мають певний ступінь ризику.

Банківський інвестиційний ризик – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал або надходження банку. Банківський ризик необхідно оцінювати, планувати та контролювати. Тому роль в управлінні ризиками і загрозами набуває дедалі більшої ваги і стає однією з найважливіших умов економічної безпеки окремої банківської установи та банківської системи загалом. На нашу думку, ризик – це ситуативна характеристика діяльності будь-якого суб'єкта ринкових відносин (у тому числі банку), яка відображає невизначеність результату цієї діяльності і можливі несприятливі (або сприятливі) наслідки у випадку неуспіху (чи успіху). Важливого значення набуває вплив інвестиційних ризиків на банківську діяльність. Аналіз показує, що запропоновані сучасною економічною теорією підходи до класифікації банківських інвестиційних ризиків, як правило, не виключають, а доповнюють один одного. Вважаємо, що під час розроблення класифікації банківських інвестиційних ризиків варто враховувати те, що сучасні банківські установи у процесі своєї діяльності стикаються з багатьма видами ризиків, деякі з них можуть навіть не піддаватися внутрішньому контролю. Адже на стійкість банків впливає чимало зовнішніх чинників, які не перебувають у сфері безпосереднього або опосередкованого їх впливу.

На наш погляд, серед основних тенденцій, які властиві сфері банківських інвестицій і мають важливий вплив на співвідношення між окремими категоріями банківського ризику, можна виокремити:

- вихід цих послуг за межі окремих країн і за межі фінансового сектора загалом, що вимагає тісної співпраці установ банківського нагляду з наглядовими органами інших країн і галузей;
- створення нових напрямів і сфер інвестицій банківського капіталу з їх тісною залежністю від прогресу інформаційних і телекомунікаційних технологій, що спричиняє різке збільшення стратегічних та операційних ризиків;
- динамічність розвитку, що відбивається у скороченні інноваційних циклів і в підвищенні значення стратегічного ризику;
- посилення орієнтації на запити клієнтів у зв'язку зі зменшенням інформаційних асиметрій (нерівномірність розподілу інформації між банками і клієнтами), що веде до збільшення правового ризику і ризику репутації;
- прискорення стандартизації фінансових інструментів і послуг, що поряд із значним підвищенням їх ефективності призводить до загострення конкуренції в банківському бізнесі, спричинюючи підвищення загального рівня системного ризику.

Банківські інвестиційні ризики можна поділити на системні і несистемні. Системний інвестиційний ризик – це ризик, пов'язаний із загальноекономічною і політичною ситуацією в країні. Несистемний – це ризик, пов'язаний з фінансовим станом конкретного банку-інвестора. Дж. М. Кейнс писав, що «на обсяг інвестицій впливають три види ризиків, які зазвичай плутають, але які необхідно розрізняти. Перший із них – це ризик підприємця або позичальника, який виникає через сумніви на рахунок того, чи вдасться йому дійсно отримати

очікуваний дохід. Тому у світовій практиці існує система позичання грошей під реальне забезпечення або під чесне ім'я позичальника. Звідси – другий вид ризику – це ризик позикодавця». Третій вид ризику – той, який пов'язаний із можливою зміною цінності одиниці грошового стандарту, внаслідок чого грошова позика певною мірою, за Дж. М. Кейнсом, менш надійна форма багатства, ніж реальне майно [6, с. 138].

О.Л. Устенко пропонує дещо інакшу класифікацію інвестиційних ризиків. Він поділяє їх на три групи, залежно від сфери вкладення капіталу:

- інвестиційні ризики від вкладення коштів у виробничу та невиробничу сфери економіки;
- інвестиційні ризики від діяльності банку на фінансовому ринку;
- кредитні ризики [10].

Перша із згаданих груп ризиків – це сукупність всіх тих ризиків, які діють на банк під час вкладення коштів у виробничий бізнес. Інвестиційні ризики банку, які пов'язані з діяльністю на фінансовому ринку, своєю чергою можна поділити на три групи: ризики втрачених можливостей; ризики зниження дохідності; процентні ризики. Кредитні ризики тісно пов'язані з процентними ризиками, причини їх виникнення здебільшого однакові. Головна відмінність між цими двома групами ризиків – зниження дохідності полягає в тому, що процентні ризики розглядаються з позиції кредитора, а кредитні – з позиції позичальника. При цьому виокремлюють кілька кредитних ризиків: біржові ризики, селективні ризики (ризики вибору), ризики ліквідності, ризики банкрутства.

Банківські установи повинні свідомо брати певний ризик на себе, оскільки повністю його усунути неможливо. Отже, банкові потрібно знати свої можливості і брати на себе тільки ті ризики, з якими він може справитися. Сьогодні у практичній діяльності банків використовуються різноманітні методи контролю за інвестиційними ризиками. Серед способів їх обмеження можуть застосовуватися як традиційні методи (встановлення лімітів, резервування, розподіл ризиків і збитків, хеджування, диверсифікація тощо), так і нові (математичні методи оптимізації, нормативи Центрального банку щодо банківського інвестування). Вважаємо, що управління інвестиційними ризиками – це система організаційно-правових, фінансово-економічних і науково-технічних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення та оцінювання потенційних інвестиційних ризиків, попередження та мінімізацію наслідків випадкових і важко передбачуваних подій, які можуть призвести до порушення нормального функціонування або навіть ліквідації суб'єкта господарювання. Але однією з принципових особливостей банківського інвестування є ймовірний характер багатьох ризиків, які до того ж потребують попередньої структуризації, однак відсутність кількісних показників значно ускладнює їх емпіричний аналіз. Тому однією з важливих проблем управління банківськими інвестиційними ризиками є розподіл відповідальності за контролем над ними та визначення пріоритетності ухвалення рішень щодо управління цими ризиками.

О.В. Васюренко керується тим, що існують дві загально визнані концепції оцінки інвестиційного ризику: аналіз чутливості кон'юнктури ринку та аналіз вірогідного розподілення дохідності. Перша концепція ґрунтується на розрахунку розмаху варіації дохідності, враховуючи найкращий та найгірший варіанти. Друга – на побудові вірогідного розподілу значень дохідності та вирахованні стандартного відхилення від середньої дохідності й коефіцієнта варіації, яке, власне, і показує рівень ризику інвестицій. Вихідними даними як за першою, так і за другою концепціями виступають експертні оцінки. Прийняття рішення щодо інвестування ґрунтується на методах, які використовуються у фінансовій математиці, зокрема теорії ймовірності та математичній статистиці [7, с. 178].

З метою мінімізації загального ризику інвестування банки попередньо формують портфель інвестиційних пропозицій, основним принципом якого є оптимальний розподіл ресурсів за типами цінних паперів (акції, облігації, векселі тощо), які необхідно ранжувати за ступенем дохідності й ризику. Такий же розподіл можна зробити і за видами інвестиційних проектів: врахування вірогідності відхилення реальних характеристик від їх рівня; оперативна (відповідно до обраної стратегії і тактичної варіабельності кон'юнктури ринку)

реструктуризація інвестиційного портфеля; формування портфеля з урахуванням конкретного стану макро-та мікросередовища (розвитку ринку цінних паперів, періоду їх обігу, статистичних характеристик ринку, коливань процентних ставок тощо).

Головним завданням банківського інвестиційного менеджменту є вибір ефективної інвестиційної стратегії з наявних альтернативних варіантів – спосіб найвигоднішого розміщення банківських ресурсів, який дозволяє одержати максимальний дохід при забезпеченні прийнятного рівня ризику. Дохідність конкретної інвестиційної операції комерційного банку прямо залежить від ризику її проведення. З метою забезпечення контролю за інвестиційною діяльністю банків і обмеження інвестиційного ризику Національний банк

України встановив нормативи інвестування, а саме: норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11) і норматив загальної суми інвестування (Н12) [8].

Банки під час планування та проведення конкретних інвестиційних операцій повинні враховувати специфіку функціонування вітчизняної фінансової системи, яка залежить від законодавчої і нормативної бази та характеризується переважно короткостроковим характером інвестування, багаторазовими змінами ролі, прав та обов'язків як учасників фондового ринку, так і органів державного контролю та нагляду, нестабільністю макроекономічної ситуації у середньо-та довгостроковому періодах. У зв'язку з цим, насамперед, необхідно критично оцінити аргументи щодо лише позитивної ролі технологічних нововведень у диверсифікації капіталів і зниженні ризиків надання фінансово-інвестиційних послуг. В умовах зниження цін на сучасні технології та обладнання відбувається скорочення порогового рівня масштабів бізнесу, за яким стає рентабельним їх

впровадження. Внаслідок цього доступ до технологій, а отже, і до розширення операцій на нових ринках, отримують дрібні і середні банківські установи. Все це збільшує конкуренцію на ринках фінансово-інвестиційних послуг і забезпечує диверсифікацію капіталів споживачів послуг. Та головним питанням у цьому випадку є не стільки абсолютний розмір інвестицій у нові сфери фінансових послуг, скільки ефективність їх використання. Адже проведення операцій на нових ринках вимагає додаткових, часто досить істотних витрат з налагодження системи управління ризиками. У багатьох випадках характер нових ризиків не дає змоги передбачати їх заздалегідь. Як наслідок, така диверсифікація може призводити не до зниження, а до підвищення ризиків загалом. Тому високий ступінь диверсифікації можливий лише у випадку поєднання технологічних нововведень з високим рівнем менеджменту у фінансових установах. Наступним методом, який переважно використовують вітчизняні банки в процесі управління та контролю за інвестиційними ризиками при операціях з цінними паперами, є створення резервів на покриття можливих втрат за цими операціями.

Згідно з концепцією нагляду на основі оцінки ризиків, розробленою Національним банком України [9], відповідальність за контроль ризиків покладається на керівництво банку і його спостережну раду. Основна ж мета нагляду з боку Національного банку України – визначити, наскільки ефективно банк управляє ризиками не лише на певний момент часу, а впродовж певного періоду. За таких умов Національний банк України діє більше як „наглядовець”, аніж ревізор. Нагляд на основі оцінки ризиків дозволяє Національному банку України здійснювати превентивний нагляд, зосереджуючись на ризиках окремих банків та системних ризиках банківської системи. Водночас кожна система контролю за ризиками має включати такі елементи: виявлення ризику, його вимірювання, контроль та моніторинг.

Висновки з даного дослідження. Отже, інвестиційні ризики впливають на діяльність банківських установ. Для цього банківській установі необхідно об'єктивно оцінити всі основні ризики і зрозуміти, які з них він готовий на себе взяти. Лише поставивши перед собою таку мету, банк починає створювати ефективну систему управління ризиками, здатну точно ідентифікувати і оцінити ризики і надавати менеджменту належну достовірну інформацію.

Якщо банки можуть створити систему послідовного контролю за ризиками, то вони можуть приймати більший обсяг ризиків і, як наслідок, отримувати більший прибуток. Оскільки ринкові умови і структури банків є різними, то не існує єдиної системи управління ризиками, прийнятної для всіх банків. Кожна установа повинна розробити свою власну програму та систему управління ризиками відповідно до своїх потреб і обставин.

Література

1. Аналіз банківської діяльності / [А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуленко та ін.; за ред. А.М. Герасимовича]. – [2-ге вид., без змін]. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с.
2. Банківські операції / [за ред. В.І. Міщенко, Н.Г. Слов'янської]. – К. : Знання, 2006. – 727 с.
3. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні / О.Д. Вовчак. – Львів: Вид-во Львів. комерц. акад., 2005. – 544 с.
4. Луців Б.Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій / Б.Л. Луців. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш, 2001. – 320 с.
5. Банківський нагляд / [В.І. Грушко, С.М. Лаптев, О.С. Любунь, К.Є. Раєвський]. – К. : ЦНЛ, 2004. – 264 с.
6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М. : Гелиос АДБ, 1999. – 352 с.
7. Васюренко О.В. Банківські операції / О.В. Васюренко. – К. : Знання, 2004. – 324 с.
8. Інструкція про порядок регулювання діяльності комерційних банків в Україні. – [Постанова Правління НБУ від 20.08.2003р.]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
9. Методичні вказівки з інспектування банків „Система оцінки ризиків”. – [Постанова Правління НБУ від 16 березня 2004р. № 104]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
10. Устенко О.Л. Теория экономического риска : монография / Устенко О.Л. – К. : МАУП, 1999. – 164 с.

УДК 336.22: 631

Пилипчук В.П.,
к.е.н., проф., кафедри маркетингу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
Івасько І.М.,
аспірантка² Державної установи «Інститут економіки
та прогнозування НАН України

СТАНОВЛЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИБУТКОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ У ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КРАЇНАХ ЄС

Постановка проблеми. Перед податковою системою в аграрному секторі України гостро стоїть проблема тривалого пільгового оподаткування сільськогосподарських товаровиробників. Вчені зазначають, що податкові пільги повинні переглядатись щонайменше кожні 5 років, інакше вони призведуть до ухилення від сплати податків та викривлення економічної кон'юнктури. Пільгове оподаткування у вигляді фіксованого сільськогосподарського податку застосовується з 1998 року, коли 93% аграрних підприємств були збитковими, і до сьогодні у майже незмінному вигляді. Дія такого спеціального режиму протягом п'ятнадцяти років спричинила утворення латифундій в аграрному бізнесі, які за рахунок масштабності виробництва витіснили дрібні ферми з ринку. Фіксований сільськогосподарський податок замінив прибуткове оподаткування, що порушує один з принципів податків – рівності всіх платників.

У дослідженні розглянуто досвід застосування прибуткового оподаткування аграрного сектору в провідних країнах ЄС, детально розглядається шлях становлення податку на прибуток у галузі сільського господарства Польщі в процесі євроінтеграції та здійснено порівняльний аналіз фіксованого сільськогосподарського податку в Україні та сільськогосподарського податку в Польщі.

Об'єктом дослідження є процес прибуткового оподаткування сільськогосподарських товаровиробників.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних засад і прикладних питань щодо взаємозв'язку розвитку та ефективності виробництва і функціонування системи оподаткування підприємств в аграрному секторі України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичні методи наукового пізнання, системний підхід до вивчення проблем необхідності прибуткового оподаткування в аграрному секторі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем оподаткування сільськогосподарських товаровиробників Польщі та інших європейських країн присвятили свої наукові праці польські вчені К. Павлак, Д. Забельська, Р. Дзімянович, К. Дучковска-Малиш. Значний науковий внесок у розвиток теорії та законотворення щодо аграрного сектору зробили відомі українські вчені В. Геєць, Л. Молдаван, Б. Пасхавер. Особливості системи оподаткування товаровиробників в аграрному секторі України досліджували такі вітчизняні вчені, як: М. Дем'яненко, Л. Тулуш, В. Проніна, Н. Сеперович, С. Юшко. Проте за умов поглиблення євроінтеграційних процесів аграрного сектору України формування прибуткового оподаткування вітчизняних товаровиробників потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою роботи є проведення аналізу прибуткового оподаткування в аграрному секторі європейських країн, зокрема Польщі, а також розробка практичних рекомендацій щодо системних перетворень в податковій системі аграрного сектору України в частині прибуткового оподаткування за умов інтеграційних процесів.

Завдання полягають у розробці практичних рекомендацій щодо впровадження зарубіжного досвіду застосування податку на прибуток сільськогосподарських товаровиробників у взаємозв'язку з ефективним товаровиробництвом у аграрному секторі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для сільського господарства Польщі характерна фермерська (сімейна) організаційно-правова форма господарювання. Крім того, ці ферми мають у своєму розпорядженні невеликі земельні ділянки, так, 56% фермерів користуються ділянками від 1 до 5 га, а середній розмір фермерського господарства складає 9,50 га проти середнього розміру українського сільськогосподарського підприємства 503 га. За польським законодавством фермою

² Науковий керівник: Молдаван Л.В. – д.е.н., проф.

вважаються сільськогосподарські угіддя, в тому числі лісові землі, власні або орендовані, площею не менше 1 га, будівлі та їх частини, обладнання та інвентар, якщо вони є організованою економічною одиницею господарювання та використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції [3].

У аграрному секторі України господарюють різні організаційно-правові форми, частка фермерських господарств складає 70%. Розподіл сільськогосподарських угідь між підприємствами має нерівномірний характер. Так, найбільша кількість підприємств, що має у користуванні від 20 до 50 га та складає 23,9% всіх сільськогосподарських підприємств, охоплює лише 2,5% загальної площі угідь, а 0,2% сільськогосподарських товаровиробників, що господарюють на площах понад 10 000 га, охоплюють 8,1% загальної площі сільськогосподарських угідь. Порівняльний аналіз сільськогосподарських підприємств України та Польщі за розміром угідь демонструє, що у вітчизняному аграрному секторі сформувалася велика група підприємств-латифундистів (35,8%), тому більшість середніх і малих сільськогосподарських товаровиробників є неконкурентними як за собівартістю виготовлення продукції, так і за обсягами виробництва. Відповідно в періоди різкого зростання попиту на ринках та падіння цін малі національні товаровиробники опиняються поза міжнародними ринками. На нашу думку, це не відповідає європейській моделі господарювання, що можна продемонструвати на прикладі Польщі, у якій таких агропідприємств лише 1,6% (рис.1). Вважаємо, суттєву роль у такому дисбалансі та спотворенні конкурентного середовища в аграрному бізнесі відіграє недосконала податкова система. Через відсутність вчасних податкових реформ та тривалий пільговий податковий режим в аграрному секторі України утворилось сприятливе середовище для господарювання агрохолдингов, які витіснили з ринку малий бізнес. Тому проведемо детальний аналіз податкової системи Польщі, яка з 2004 року інтегрується та проводить реформи відповідно до вимог Європейського Союзу.

Фермерські господарства Польщі користуються переважно пільговим оподаткуванням. Сільськогосподарський податок замінює податок на прибуток, сума якого залежить від середнього доходу землі за оцінками типу, якості та місця розташування земельної ділянки, а не від фактичного прибутку фермера.

- Сільськогосподарський податок поширюється на землі сільськогосподарського призначення, яка класифікується відповідно до Реєстру земельних ділянок. Суб'єктами оподаткування є фізичні та юридичні особи, які займаються сільськогосподарською діяльністю. Податкову базу становить кількість гектарів землі, помножену на коефіцієнт, який розрахований відповідно до ґрунтових типів, класів сільськогосподарських земель, в тому числі, відведених під сільськогосподарські будівлі та приналежності до податкового округу (табл.1).

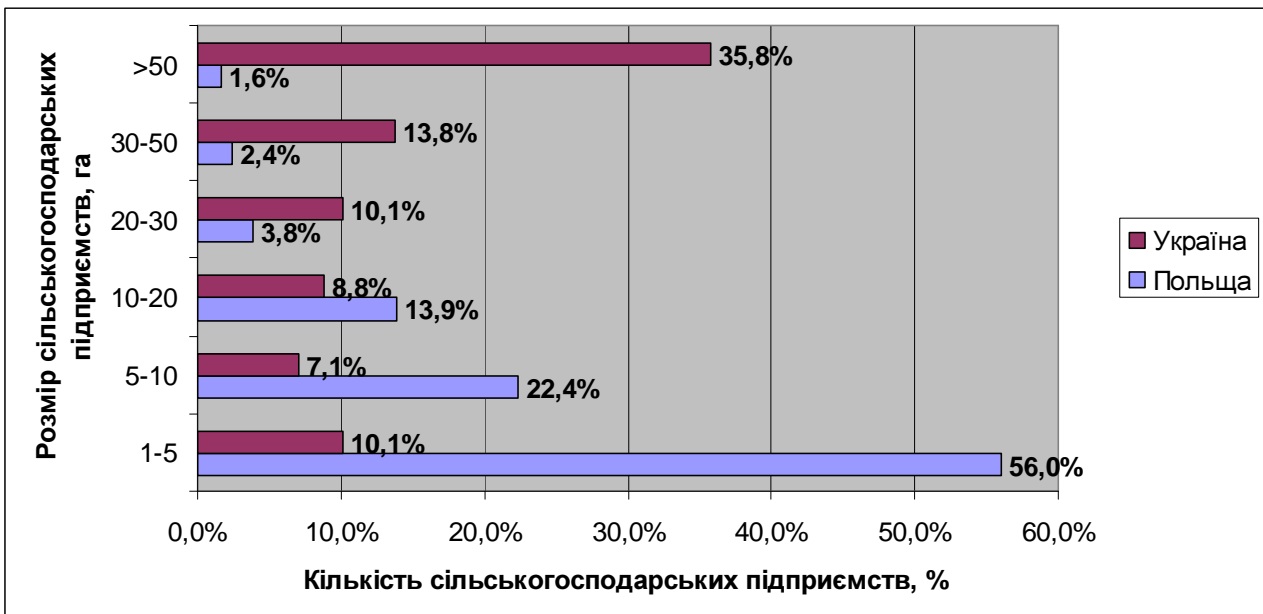

Рис. 1. Порівняльний аналіз сільськогосподарських підприємств України та Польщі за розміром угідь

Джерело: Складено автором за даними Центрального офісу статистики Польщі та Укрдержкомстату [2; 5]

Виділяють чотири податкові округи в залежності від економічних умов та умов виробництва. Наприклад, для садів використовуються ті ж коефіцієнти, що й для орних земель. Для земель під зарибленими ставами податкова база розраховується таким чином: 1) 1 га ставу, зарибленого

лососем, фореллю і т. п. дорівнює податковій базі розміром 1 га ; 2) 1 га ставу зарибленого іншими видами риб становить податкову базу у розмірі 0,20 га. Землі під незарибленими ставами оподатковуються як орна земля. Податкова ставка дорівнює грошовому еквіваленту вартості 2,5 ц жита, яка розраховується на основі середньої закупівельної ціни жита в перші три квартали року, що передує поточному фінансовому рокові. Так, ставка сільськогосподарського податку у 2012 році становила 185,45 злотих за 1 га землі. Податок сплачується пропорційно протягом податкового року 15 березня, 15 травня, 15 вересня і 15 листопада [3].

Таблиця 1

Коефіцієнти для визначення податкової бази з сільськогосподарського податку

Види сільськогосподарської землі: Податкові райони	Орна земля				Луги і пасовища			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Клас сільськогосподарських земель	Коефіцієнт							
I - найкращі орні землі	1,95	1,80	1,65	1,45	1,75	1,60	1,45	1,35
II – дуже хороші орні землі	1,80	1,65	1,50	1,35	1,45	1,35	1,25	1,10
IIIa – хороші орні землі	1,65	1,50	1,40	1,25				
III – менш хороші орні землі					1,25	1,15	1,05	0,95
IIIb –кращої середньої якості	1,35	1,25	1,15	1,00				
IVa – гіршої середньої якості	1,10	1,00	0,90	0,80				
IV- бідні орні землі					0,75	0,70	0,60	0,55
IVb – ще більш бідні орні землі	0,80	0,75	0,65	0,60				
V - слабкі орні землі	0,35	0,30	0,25	0,20	0,20	0,20	0,15	0,15
VI – землі для залісення	0,20	0,15	0,10	0,05	0,15	0,15	0,10	0,05

Джерело: [3]

В Україні прибуткове оподаткування підміняє також майновий фіксований сільськогосподарський податок (ФСП), для визначення якого за основу взято нормативну грошову оцінку одного гектара сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень), проведеному за станом на 1 липня 1995 року. Сільськогосподарський податок Польщі хоча й базується на потенційному доході від сільськогосподарської діяльності, проте польські вчені також вважають цей податок майновим. В середньому по Україні з одного гектара угідь ФСП складає 8-10 грн., а в Польщі плата сільськогосподарського податку з одного гектара угідь становить близько 455 грн.

На нашу думку, сільськогосподарський податок в польській податковій системі в порівнянні з вітчизняним ФСП має значні переваги та, у той же час, деякі недоліки. До позитивних сторін варто віднести такі його характеристики:

1) сума податку змінюється щороку разом із змінами ціни жита на ринку сільськогосподарської продукції, таким чином податковий тягар на сільськогосподарського товаровиробника може як зростати, так і знижуватись;

2) формулювання податку враховує економічний стан територіальної одиниці, до якої відноситься земля – об'єкт оподаткування, тобто виконується принцип фіскальної достатності, за яким збіднілі регіони отримують більше податкових надходжень до місцевого бюджету порівняно з економічно розвиненими регіонами.

Основним недоліком сільськогосподарського податку, на нашу думку, є порушення принципу рівності усіх платників податків, яке виражається у наданні податкових преференцій суб'єктам господарювання аграрного сектору по відношенню до платників податків інших галузей економіки – лише аграрний сектор звільнений від податку на прибуток.

У сільському господарстві Польщі виділяють спеціальні галузі сільськогосподарського виробництва, на які не поширюється пільгове оподаткування і, доходи від яких обкладаються податком на прибуток через те, що ці напрямки сільськогосподарського виробництва не залежать від природно-кліматичних умов, сезонності та мають короткий період капіталообороту. Під спеціальними галузями сільськогосподарського виробництва (СГСВ) розуміють завод з виробництва або зберігання продуктів тваринного та рослинного походження або розведення культури, включаючи виробництво насіння, розплідник, парникове вирощування овочів та фруктів, вирощування декоративних рослин, грибів і садових культур, розведення та виробництво племінного матеріалу тварин, птахів і комах, аквакультури, а також заходів, за яких утримуються придбані тварини і рослини у мінімальні терміни до моменту їх біологічної зрілості:

- 1) місяць – у випадку рослин;
- 2) 16 днів – у разі високоінтенсивної спеціалізованої відгодівлі гусей та качок;
- 3) 6 тижнів – у разі забою птиці;

4) 2 місяці – у випадку інших тварин.

Чистий дохід від спеціальних галузей сільськогосподарського виробництва оподатковується у таких випадках:

- вирощування в теплицях площею більше 25 кв. м і в пластикових тунелях з підігрівом площею більше 50 кв. м;
- вирощування грибів та їх міцелію площею більше 25 кв. м;
- рослинництво "в пробірці" на полицях площею більше 1 кв. м;
- сільськогосподарське мисливське господарство та розведення птиці на забій більше 100 одиниць і курей-несучок більше 80 штук;
- розплідники (незалежно від кількості);
- тваринництво хутряних звірів більше 50 самок в разі кролів, нутрій та більше 1 самки для лисиць, єнотовидних собак, норок, тхорів і шиншил);
- розведення дощових черв'яків на площі більше 1 кв. м;
- шовкові культури – кокони більше 1 куб. дм;
- пасіка більше 80 сімей;
- тваринницькі ферми: породів собак, породів кішок, коней, акваріумні риби в ємкості обсягом 700 куб. дм, овець – більше 10 штук, свиней – більше 50 штук, великої рогатої худоби і телят – понад 10 штук, корів – більше 5 штук [6].

Сільськогосподарська діяльність СГСВ в межах норм, які наведені вище, не визнається комерційною, а вважається за хобі і чистий дохід від такої діяльності не оподатковується. У разі діяльності за межами зазначених норм, суб'єкт господарювання сплачує податок на прибуток за ставкою 19% незалежно від його організаційно-правової діяльності. Сума податку визначається самостійно суб'єктом оподаткування з прибутку, обрахованого за бухгалтерською книгою, або податковим органом за середніми оцінками прибутковості спеціальних галузей сільськогосподарського виробництва.

Юридична особа, яка займається змішаною діяльністю, в тому числі і СГСВ, звільняється від сплати податку на прибуток, якщо за попередній фінансовий рік обсяг доходу від сільськогосподарської діяльності складає не менше 60% від доходів усіх видів діяльності [6].

Аналогічно до спеціальних галузей сільськогосподарського виробництва Польщі в українській податковій системі сільськогосподарські підприємства, теж позбавляються можливості пільгового оподаткування ФСП у випадку, коли понад 50% доходу, отриманого ними від продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, становить дохід від реалізації декоративних рослин, диких тварин і птахів, хутряних виробів і хутра. Такі підприємства підлягають під загальну систему оподаткування податком на прибуток [1].

У високорозвинених країнах Європейського союзу сільське господарство включено в загальну систему оподаткування. У той же час, сільськогосподарський сектор традиційно користується й певними податковими пільгами, необхідність яких впливає зі специфіки сільськогосподарського виробництва (сезонність, залежність від кліматичного і погодного факторів, низькою ефективністю), але це тільки конкретні рішення, які працюють в єдиній податковій системі, і часто застосовуються й до малих і середніх підприємств інших галузей економіки.

В аграрному секторі ЄС господарюють переважно сімейні ферми, кількість юридичних осіб, зайнятих в сільськогосподарському виробництві є невеликою. В значній мірі цьому сприяє існуюча податкова система, яка через спеціальні податкові інструменти створює сприятливі умови для фермерської форми господарювання і, в свою чергу, створює несприятливе середовище для ведення великого бізнесу в сільському господарстві.

В країнах ЄС аграрний сектор, так само, як і інші галузі економіки обкладається податком на прибуток. До фермерів застосовується та ж сама прогресивна шкала податкових ставок (табл. 2), проте вони мають пільги щодо зменшення податкової бази, спрощення ведення податкового обліку тощо.

Таблиця 2

Ставки податку на прибуток в країнах ЄС

Країна	Для аграрного сектору		Для інших секторів економіки	
	Мінімальна ставка, %	Максимальна ставка, %	Мінімальна ставка, %	Максимальна ставка, %
Німеччина	15	42	15	42
Франція	6,83	48,09	6,83	48,09
Італія	23	39	23	39
Велика Британія	10	40	10	40
Ірландія	20	42	20	42

Джерело: [7]

Справляється податок на прибуток у країнах ЄС неоднаково, є відмінності у величині ставки, кількості податкових пільг тощо, але у всіх країнах виконуються податкові принципи рівності та загальності, що полягає у оподаткуванні доходів від усіх видів діяльності, в тому числі доходів, отриманих від сільськогосподарської діяльності.

Формально в ЄС фермери не зобов'язані вести бухгалтерський облік, але у багатьох країнах, таких як Франція і Німеччина, податкова система заохочує їх різними преференціями до ведення бухгалтерського обліку. У Німеччині, наприклад, доходи від сільського господарства можуть бути встановлені декількома способами: на підставі повного бухгалтерського обліку, лінійним способом, на основі економічної вартості землі та за оцінкою податкової інспекції. Більше половини домогосподарств використовують лінійний метод. В обов'язковому порядку повний бухгалтерський облік повинні вести фермери у тому випадку, коли їх річний обсяг продажів перевищує 350 тис. євро, таких ферм у Німеччині близько 35%.

У Франції тільки ферми з річним обсягом продажів понад 76 тис. євро повинні розраховувати прибуток на підставі бухгалтерського обліку, решта фермерів використовують спрощену звітність. Суб'єкти господарювання річний обсяг продажів, яких перевищує 350 тис. євро, не мають ніяких податкових преференцій. Спрощена система оподаткування у Франції полягає в тому, що дохід визначається як середнє значення за 3 попередні роки, а витрати розраховуються як середнє значення за попередні 6 років. Коли французький фермер веде повний бухгалтерський облік, він може скористатися 20% знижкою з податку на прибуток.

У Великобританії прибуток фермерів визначається шляхом обов'язкового ведення бухгалтерського обліку, при чому знос і амортизація не підлягає зменшенню бази оподаткування, однак, фермер може відняти з річного доходу до 40% капітальних витрат. Юридичні особи, які займаються сільськогосподарською діяльністю не мають жодних податкових преференцій

Виникають відмінності оподаткування прямих субсидій фермерам. Так, в Німеччині вони не оподатковуються, у Бельгії оподатковуються за зниженою ставкою, а у Франції, Нідерландах та Угорщині субсидії враховуються до податкової бази податку на прибуток.

Висновки з даного дослідження. Аналіз прибуткового оподаткування в аграрному секторі європейських країн демонструє дотримання принципу рівності всіх платників податків та загальний підхід до об'єктів оподаткування сільськогосподарської чи іншої діяльності. Детально аналізуючи прямі податки, які замінюють прибуткове оподаткування фермерів Польщі, ми виявили деякі її відмінності від розвинених країн ЄС, зокрема в частині оподаткування доходів в аграрному секторі. Тому опираючись на зарубіжний досвід, на нашу думку, необхідно уникати помилок, допущених Польщею та дійти правильних висновків. Таким чином, вітчизняна система податків в аграрному секторі потребує системних реформ, які повинні охоплювати такі напрямки:

1) щодо прибуткового оподаткування в аграрному секторі:

- для юридичних осіб запровадження прибуткового оподаткування за прогресивною шкалою. За таких обставин конкурентні умови для суб'єктів господарювання на ринку сільськогосподарської продукції будуть рівними. Також за рахунок великого бізнесу збільшаться надходження до бюджету;

- для фізичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності запровадження податку на доходи за спрощеною системою;

2) щодо земельного оподаткування. Податок на землю повинен сплачуватися усіма без винятку суб'єктами господарювання, адже це основний засіб виробництва, який потребує дотримання спеціальних законів агротехніки. Земельний податок має осідати в місцевих бюджетах і використовуватись для розвитку села та інфраструктури. За тієї кон'юнктури, що склалася в аграрному бізнесі України, земельний податок має стягуватися за прогресивною шкалою, відповідно до розмірів угідь сільськогосподарських підприємств. База оподаткування повинна залежати від ринкової вартості землі. До того часу, поки не запрацює ринок сільськогосподарської землі, потрібно базу земельного податку визначати за ринковою ціною сільськогосподарської продукції, наприклад, пшениці.

Література

1. Податковий кодекс України (Розділ XIV) (ст. 291-317) від 02.12.2010 № 2755-VI. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755%D0%B9-17/page2> - Last access: 01-04-2013 – Title from the screen.

2. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Ustawa o podatku rolnym z dnia 15 listopada 1984 r. [Electronic Resource] // Serwis Ksiegowosc Gazety Prawney– Mode of access: http://ksiegowosc.gazetaprawna.pl/akty_prawne////DZU.2006.136.0000969,s

4. Rozporządzenie Min. Finansów z dnia 11 października 2004 roku w sprawie norm szacunkowych dochodu z działów specjalnych produkcji rolnej. [Electronic Resource] // Serwis Ksiegowosc Gazety Prawney– Mode of access: http://ksiegowosc.gazetaprawna.pl/akty_prawne///DZU.2004.136.0000229,s
5. Główny Urząd Statystyczny [Electronic Resource] // GUS – Mode of access: http://www.stat.gov.pl/rde/xbcr/gus/nsp_psr_2010_wyn_wstepne_konf_280111.pdf
6. Opodatkowanie rolników w Polsce [Electronic Resource] // Nowedni– Mode of access: http://nowedni.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=435%3Aopodatkowanie-rolnikow-w-polsce&Itemid=32
7. Systemy podatkowe krajow Unii Europejskiej.[Electronic Resource] // Propertis – Mode of access: <http://www.properties-in-europe.com>.
8. Sarris A. The Role Of Agricultural Taxation And Anti-agriculture Bias In Economic Growth. // Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2001. FAO economic and social development paper, Number of Pages:108

УДК 336.225

Виклюк М.І.,
к.е.н, доцент кафедри фінансів та обліку
Гресик В.В.,
к.е.н, доцент кафедри фінансів та обліку
Львівська філія ПВНЗ «Європейський університет»

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА: ДУАЛІСТИЧНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ПРИРОДИ ТРАКТУВАННЯ ЗМІСТУ ОСНОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

Постановка проблеми. Питання забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України визначається станом безпеки усіх сфер життєдіяльності суспільства. Диспропорції фінансової системи України значною мірою зумовлені високим рівнем ризиків та загроз несприятливої податкової системи, що, зокрема, пов'язані із формуванням податкового боргу та значного податкового навантаженням суб'єктів господарювання, дефіцитом місцевих бюджетів та децентралізації фінансових ресурсів, низьким рівнем податкових надходжень тощо. Задля вирішення назрілих проблем податкової системи та необхідності у її модернізації обумовлюється дослідженням економічної природи та змісту основних характеристик податкової безпеки, її впливу на соціально-економічні процеси в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансформаційні процеси в економіці, які в значній мірі визначаються податковою політикою держави, спонукали до того, що набуває неабиякого розвитку інтерес науковців до вивчення змісту та основних характеристик податкової безпеки. Це зумовлене тим, що сформований рівень податкової безпеки відображає в цілому ефективність податкової системи, визначає синхронність бюджетних надходжень та баланс інтересів держави, суб'єктів господарювання і суспільства в процесі їх економічного відтворення.

Серед вітчизняних науковців із досліджуваної проблематики варто відзначити праці Баранецької О., Бережної Ю., Іванова Ю., Іщенка В., Матвєєвої В., Мартинюка В., Медведкіної Є., Полянської Ю., Соколовської А., а серед зарубіжних науковців: Темофєєвої І., Тихонова Д., Цвілій-Букланової А. та ін. Їх праці, як правило, спрямовані на вирішення назрілих проблем податкової системи у контексті забезпечення соціально-економічної стабільності шляхом належно функціонуючої системи податкової безпеки.

Однак досі відсутні наукові положення, що стосуються трактування податкової безпеки через призму основних характеристик (загрози, ризики, інтереси, захист) в контексті її забезпечення на рівні держави та платників податків, що й зумовило вибір напряму наукового дослідження.

Постановка завдання. Віддаючи високу оцінку науковим доробкам, необхідно зауважити, що податкова безпека є достатньо новою економічною категорією в наукових колах та державному управлінні, а тому трактування її економічної природи та змісту основних характеристик є неоднозначним. Відповідно зазначене й актуалізує необхідність виконання досліджень з метою систематизації існуючих теоретичних положень із досліджуваної проблематики та їх удосконалення на основі об'єктивності визначення сутності базових властивостей податкової безпеки.

Метою дослідження є обґрунтування суті податкової безпеки через визначення дуалістичної економічної природи її основних характеристик у контексті держави та платників податків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведені ґрунтовні дослідження трактування суті та змісту дефініції «податкова безпека» засвідчили, що у науковій спільноті домінує розуміння її економіко-правової форми, що повинна забезпечити створення державою умов для взаємодії інтересів особистості, підприємницьких структур й держави на основі дотримання принципу взаємної відповідальності суб'єктів оподаткування.

Компаративний аналіз трактування змісту поняття «податкова безпека» демонструє розбіжність наукових поглядів авторів, які наділяють досліджувану економічну категорію наступними властивостями (табл. 1): можливість, гармонійність, захищеність, гарантованість, оптимальність, забезпеченість, спрямованість, попередження, ефективність, стабільність, збалансованість т. ін.

Таблиця 1

Трактування суті дефініції «податкова безпека» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі

Автор і джерело	Трактування суті «податкова безпека»
Цвілій-Букланова А. [1, с. 15]	<i>податкова безпека</i> – підсистема національної безпеки держави, являє собою стан податкової системи, за якого забезпечується гарантований захист і гармонійний розвиток всієї податкової системи держави, можливість податкових інструментів захищати національні інтереси держави, підтримувати соціально-економічну стабільність суспільства, а також формувати достатньо фінансових ресурсів для держави і місцевого управління, успішне протистояння існуючим загрозам податкової системи.
Іщенко В. [2, с. 36]	<i>податкова безпека</i> - це частина фінансової безпеки держави, яка визначається наявністю сформованої податкової системи, оптимальним рівнем оподаткування, що забезпечує достатнє наповнення за рахунок податкових надходжень дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а також забезпечує розвиток реального сектору економіки та соціальний захист населення.
Темовеєва І. [3, с. 24]	<i>податкова безпека</i> - такий стан податкової системи, при якому забезпечується гарантування захисту податкових інтересів держави, бізнесу і суспільства від внутрішніх та зовнішніх загроз.
Іванов Ю., Бережна Ю. [4, с. 9]	<i>податкову безпеку</i> варто розглядати як інтегровану підсистему економічної безпеки, яка впливає на фінансове забезпечення всіх її складових: інноваційно-технологічної, інвестиційної, енергетичної, сировинно-ресурсної, продовольчої, соціальної, експортної, імпортової та міжнародно-інтеграційної безпеки.
Баранецька О., Мартинюк В. [5, с. 84]	<i>фіскальна безпека держави</i> визначається ефективністю фіскальної політики, яка забезпечує реалізацію фіскальних інтересів держави як суспільного інституту і має задовольняти вказані інтереси на двох рівнях: необхідному та достатньому.
Полянська Ю. [6, с.282]	<i>податкова безпека підприємства</i> – це комплексний захист від факторів зовнішнього та внутрішнього середовища системи податкового планування на підприємстві.
Коробов В. [7, с.6-9]	<i>податкова безпека</i> - це спосіб забезпечення права держави на податкові доходи і характеризує стійкість її наповнення податковими платежами.
Тихонов Д. [8]	<i>податкова безпека держави</i> – це стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантоване надходження податкових платежів до бюджету, забезпечує захист національних інтересів, соціальну спрямованість податкової політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Джерело: складено за результатами аналізу зазначених праць

Зазначене характеризує складність досліджуваного поняття, оскільки з однієї сторони вона характеризує певний стан, що забезпечує захист інтересів платників податків та суб'єктів, що задіяні у розподілі ВВП через механізм оподаткування, з другої – це певна властивість системи, що здатна забезпечити своєчасність виконання податковою системою своїх функцій та адекватність реагувати її на зміни податкової політики держави під впливом групи чинників; з третьої – здатність протистояти ризикам та небезпекам, оптимізувати, а за окремих умов, мінімізувати їх вплив на усіх учасників податкової безпеки. У зв'язку із цим проблема єдиного підходу до трактування податкової безпеки досі не досягнута.

Результати аналізу наукової літератури, дають підстави для висновків, що всебічно розглядати досліджувану категорію необхідно через визначення її соціально, економічної та правової природи, що дозволяє, на нашу думку, більш ґрунтовно охарактеризувати економічний зміст податкової безпеки, її основні характеристики, практичні аспекти побудови та функціонування як явища.

Варто відзначити, що саме форма розвитку економіки та суспільства зокрема сьогодні й визначає складність досліджуваного поняття, різнобічність якого полягає в тому, що податкова безпека, як категорія, характеризується водночас правовим, соціальним та економічним характером. Це зумовлює необхідність забезпечення належного рівня функціонування податкової безпеки шляхом впорядкування напрямів податкової політики держави, регіонів та господарюючих суб'єктів,

враховуючи тісноту взаємозв'язку із загальною фінансово-економічною, соціальною політикою через їх правове регламентування.

В економічному аспекті податкова безпека характеризується як постійне, однак, динамічно мінливе джерело фінансових ресурсів бюджетів різного рівня, наповненість яких залежить від ступеня та темпів розвитку економіки, приросту ВВП, рівня інфляції та ступеня податкового навантаження господарюючих суб'єктів, задіяних у суспільному відтворенні. З цього приводу дуже часто у фінансовій теорії розглядається фіскальна або економічна ефективність податків та системи оподаткування, які й визначають рівень ефективності податкової безпеки.

Загалом ефективність – це співвідношення результатів і витрат. Однак навіть із такого початкового визначення вже виникає суперечність, що вважати результатом, а що витратами. Це зумовлено двоїстістю природи оподаткування, з одного боку держава має мобілізувати достатній у її розумінні обсяг податків, щоб забезпечити виконання її функцій. Далі цю величину можна порівняти з витратами на збір податків і якщо сума витрат виявилася низькою порівняно із сумою зібраних податків, то справляння податків можна вважати ефективним. Проте це лише одна сторона проблеми, оскільки якщо у розумінні платників зібрана сума податків виявиться великою, то це може викликати стримування підприємницької та інвестиційної активності, перехід бізнесу у тінь, що у наступному періоді призведе до скорочення обсягів зібраних податків. У такому випадку систему оподаткування не можна вважати ефективною [2, с. 38], а податкову безпеку – безпечною для суб'єктів податкової системи.

У правому контексті податкову безпеку варто розглядати як процес регулювання податкової системи шляхом створення умов справедливого оподаткування суб'єктів суспільного відтворення та декларування цих умов у законодавчих актах. При цьому регламентовані положення – це не лише ідея, а практичний інструмент реалізації окремих програм, що забезпечує зменшення зловживань у процесі розподілу бюджетних ресурсів.

Однак, в умовах постійної політико-економічної кризи, важко запобігати зазначеним зловживанням, оскільки законодавство України у сфері оподаткування характеризується економічно необґрунтованими розбіжностями та складністю. Це стосуються суперечностей податкового та бухгалтерського обліку, різностороннього трактування порядку віднесення витрат та доходів на об'єкт оподаткування, нечіткістю схем розрахунку фінансового результату, податку на прибуток, єдиного соціального внеску, ПДВ тощо. Все це ускладнює процес декларування своїх результатів суб'єктами господарювання, створює схеми умисного та «легального» ухилення від сплати податків, знижує обсяги податкових надходжень до бюджету тощо. Як результат – спостерігається низький рівень податкової безпеки на усіх ієрархічних рівнях її формування.

Із соціального погляду податкову безпеку варто розглядати як захищеність балансу інтересів держави, суб'єктів господарювання та населення внаслідок справедливого оподаткування та надання податкових пільг, справляння податків та оптимального перерозподілу податкових надходжень між усіма суб'єктами фінансової системи, формування ефективної податкової культури та дисципліни, що забезпечує належний рівень їх податкової безпеки. З одного боку, соціальна спрямованість податкової безпеки проявляється через співвідношення прямих та непрямих податків, де обсяги перших мають перевищувати другі, що дозволяє знизити податкове навантаження на споживачів, а за умов оптимальних ставок і розмірів непрямих податків, активізувати виробничі процеси в національній економіці. З іншого боку – забезпеченість ефективної податкової безпеки у соціальному середовищі буде мати місце лише за тих умов, коли податкові надходження будуть раціонально направлені на реалізацію пріоритетних напрямів і соціальних програм розвитку з метою максимально повного задоволення потреб суспільства.

Отже, динамічний розвиток економіки, суспільства та раціональність управління бюджетними ресурсами визначаються особливостями формування податкової безпеки держави, що має задовольняти інтереси суспільства, економічних агентів та держави на достатньому чи належному рівні за умови побудови раціональної податкової системи. Зазначене й визначає дуалістичність змісту досліджуваного поняття та його характеристик (загрози, ризики, інтереси, захист), симбіоз яких формує новий науковий TRID-підхід (threats-risks-interests-defence).

TRID-підхід, в межах зазначених характеристик, дозволяє більш повно визначити суть, зміст та економічну природу податкової безпеки, її мету, завдання, методи та принципи формування, якісні і кількісні її характеристики. При цьому варто уваги є дуалістичність зазначеного підходу, оскільки держава (як уособлення суб'єкта справляння податків) та платники податків (як суб'єкти податкової системи та одночасно об'єкти, на які направлена дія механізму оподаткування) мають різні інтереси та відповідно потребують застосування різних методів та форм захисту від існуючих загроз та можливих ризиків (табл. 2).

Зокрема, під податковими ризиками варто розуміти ймовірність виникнення негативних наслідків для податкової системи через неефективність її побудови і функціонування, дії існуючих загроз та впливу на неї зовнішніх і внутрішніх чинників. Отже, загрози є передумовою виникнення ризиків. Відмінністю між ними є те, що ризики є ймовірними і їх можна виміряти кількісно за умови їх настання, тоді як загрози є фактично

сформованими небезпеками, які під впливом чинників спонукають до настання зазначених ризику. Їх взаємообумовленість спричиняє до виникнення фінансових втрат як для суб'єктів господарювання, так і держави, зокрема, внаслідок неефективності їх податкової політики.

Таблиця 2

Дуалістична модель основних характеристик податкової безпеки із застосуванням TRID-підходу

ЗАГРОЗИ (THREATS)		РИЗИКИ (RISKS)	
Держава	<ul style="list-style-type: none"> - низький рівень податкової культури; - існування податкової корупції; - ухилення від оподаткування; - надмірні витрати на утримання державного податкового апарату; - необґрунтовані розбіжності у чинному податковому законодавстві; - змінність податкової політики; - зростання податкового боргу; - нераціональність використання податків 	Держава	<ul style="list-style-type: none"> - недоотримання доходів бюджетів різних рівнів, внаслідок скорочення податкових платежів; - обмеженість виконання своїх функцій державою; - постійне зростання бюджетного дефіциту, розриву між доходами та видатками; - скорочення фінансування державних програм; - зростання фіскальних злочинів і зловживань
Платник податків	<ul style="list-style-type: none"> - нерівномірний та необґрунтований розподіл податкового тягаря між суб'єктами господарювання; - висока частка господарюючих суб'єктів функціонують у тіні; - відтік національного капіталу в економіку зарубіжних країн; - надмірне втручання в господарську діяльність підприємств контролюючих державних органів 	Платник податків	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення податкового тиску, а відтак, зростання і податкових зобов'язань; - можливість донарахувань і необґрунтованих платежів та штрафів за ненавмисне порушення законодавства; - помилки та недоліки при складанні податкової звітності, плануванні та організації господарської діяльності, бізнес- проектуванні; - можливість потенційного банкрутства
ІНТЕРЕСИ (INTERESTS)		ЗАХИСТ (DEFENCE)	
Держава	<ul style="list-style-type: none"> - своєчасність та повнота податкових надходжень; - збалансованості інтересів між суб'єктами фінансової системи в наслідок розподілу ВВП; - забезпечення ефективності функціонування податкової та бюджетної системи; - стимулювання розвитку бізнесу, пріоритетних напрямів економіки 	Держава	<ul style="list-style-type: none"> - реалізація механізму оподаткування шляхом стабілізації чинного законодавства, що його регулює; - створення належних умов ведення бізнесу та його оптимального оподаткування; - формування обґрунтованих податкових пільг та кількості податкових зборів; - спрощення процедури адміністрування податків
Платник податків	<ul style="list-style-type: none"> - можливість виконання обов'язку громадян, суб'єктів господарювання сплачувати своєчасно та в повному обсязі податки та збори; - отримання достатньо ресурсів для фінансування своєї життєдіяльності господарюючими суб'єктами та громадянами, внаслідок справедливого розподілу ВВП; - формування економічної справедливості та свідомості між учасниками оподаткування та споживачами товарів, робіт, послуг 	Платник податків	<ul style="list-style-type: none"> - компетентність податкових працівників та можливість проводити фахову роз'яснювальну роботу серед платників податків; - прозорість та спрощення податкового обліку для господарюючих суб'єктів; - можливість справедливого вирішення спорів між платниками податків та органами їх справляння; - зменшення кількості податкових перевірок контролюючих органів

Джерело: авторська розробка.

Податкова безпека як об'єктивне явище, характеризує можливість збереження суб'єктами податкової системи результатів своєї діяльності, усвідомлюючи ними, що ці результати формуються під впливом зовнішніх та внутрішніх загроз та підлягають ризикам. Основна роль держави полягає у мінімізації податкових ризиків шляхом уникнення ситуацій, що фактично створюють загрози податковій безпеці суб'єктів господарювання, особистості та національної економіки зокрема. При цьому, суб'єкти господарювання, як найбільше джерело податкових платежів, ведучи господарську діяльність, враховують відносно себе можливість існування небезпек і загроз, функціонують до тих пір, доки можуть кількісно виміряти і співвіднести втрати від виникнення ризику із результатами господарської діяльності. За невизначеності розміру податкових ризиків господарюючі суб'єкти або згортають власний бізнес, або переходять в тінь, що є відповіддю на неефективність фіскальної політики держави. За таких умов виникає зворотній ризик недоотримання державою податкових платежів до бюджетів різних рівнів.

Таким чином, при забезпеченні та підтримці високого соціально-економічного рівня життя не можна не враховувати існуючі податкові проблеми, зумовлені фіскально-імперативною неадекватністю

держави по відношенню до платників податків, що підштовхують до виникнення деструктивних факторів та загроз у податковій системі, тривожну динаміку вирішення податкових спорів та податкових правопорушень, інтеграцію економіки в міжнародний податковий простір [3, с. 25]. При цьому податкові ризики варто розглядати різнобічно, адже рівень податкової безпеки та ризики, пов'язані із нею, носять одночасно соціальні, структурні, регіональні (територіальні), в секторі ведення бізнесу та кримінальні загрози як для національної, так і фінансової безпеки зокрема.

Висновки з даного дослідження. Аргументуючи проведені дослідження вважаємо, що під податковою безпекою необхідно розуміти такий стан податкової системи, який визначає гармонізацію процесу оподаткування та справляння податків за умови ефективного управління ризиками та загрозами, що виникають у податковій сфері, шляхом вжиття необхідних заходів з боку виконавчих органів для задоволення інтересів держави, суспільства та платників податків (суб'єктів господарювання, організацій, населення).

Тоді як дуалістичність економічної природи податкової безпеки й визначає її фундаментальні функції, які здатні забезпечити інтереси держави та платників податків, а саме: фінансовоорієнтована, соціальнозабезпечуюча, регулююча; регламентуюча та стимулююча.

Література

1. Цвиллий-Букланова А.А. Налоговый контроль в системе обеспечения налоговой безопасности государства : автореф. дис. ... канд. юр. наук. : 12. 00. 14 / А.А. Цвиллий-Букланова. – Челябинск, 2011. – 32 с.
2. Іщенко В.В. Податкова складова фінансової безпеки держави / В.В. Іщенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 37. – С.35-40.
3. Темовеева І.Ю. Налоговая безопасность государства, бизнеса и общества: концепция і методология : автореф. дис. ... док. ек. наук. : 12. 00. 14 / І.Ю. Темовеева. – М., 2011. – 53 с.
4. Іванов Ю.Б. Податкова безпека: сутність та умови забезпечення / Ю.Б. Іванов, Ю.В. Бережна // Економіка розвитку. – 2010. – № 2(54). – С. 9-11.
5. Баранецька О. Національні інтереси України в сфері фінансової безпеки / О. Баранецька, В. Мартинюк // Наука молода. – 2008. – № 9. – С. 83-87.
6. Полонська Ю.М. Організаційне забезпечення системи підтримки прийняття управлінських рішень у податковому плануванні за критерієм податкової безпеки / Ю.М. Полонська // Комунальне господарство міст. – 2011. – № 100. – С. 277-284.
7. Коробов В.В. Финансовая безопасность в системе государственного финансового контроля : автореф. дис. ... канд. эк. наук. : 08.00.10 / В.В. Коробов. – Иванов, 2010. – 18 с.
8. Тихонов Д.Н. Основы налоговой безопасности / Д.Н. Тихонов. – М. : Аналитика-Пресс, 2002. – 224 с.

УДК 336.471

Юхимчук В.Д.,
к.е.н., викладач кафедри фінансів
суб'єктів господарювання і страхування
Тернопільський національний економічний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕСТОРІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

Постановка проблеми. За останні десятиліття суттєво підвищилась роль інституційних інвесторів на фінансовому ринку. Обсяги фінансових ресурсів, які знаходять в розпорядженні цих економічних суб'єктів, є одними з найбільших серед всіх представників фінансового посередництва, а їх функціональне значення для ринку важко переоцінити, особливо коли мова йде про розміщення залучених грошових коштів у цінні папери, що й виступає основою їх діяльності.

Інститути спільного інвестування (ІСІ) – відносно новий суб'єкт господарювання на фондовому ринку України, що здійснює діяльність з із залучення активів інвесторів з метою їх збереження та примноження, для чого інвестує їх у різні фінансові інструменти на вітчизняному та зарубіжному фондовому ринках. Таким чином, діяльність цих фінансових посередників визначає необхідність дослідження умов та процедур їх роботи в Україні в напрямі розвитку у відповідності до міжнародної

практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій теорії та практиці проблемам функціонування інститутів спільного інвестування, в тому числі й компанії з управління активами інституційних інвесторів приділяється достатня увага. Серед зарубіжних вчених на особливу увагу заслуговують праці А. Дамодарана, У. Баффета, Б. Грехема, Ф. Фішера, Ф. Фабоцці, Т. Прайса, Дж. Темплтона, У. Шарпа та ін. Протягом останніх років проблеми розвитку інститутів спільного інвестування стали об'єктом дослідження багатьох українських вчених, серед яких необхідно назвати роботи В. Базилевича, І. Бланка, З. Васильченко, В. Геєця, М. Диби, В. Корнєєва, В. Кравченка, В. Крилової, І. Лютого, А. Мороза, С. Науменкової, В. Опаріна, Р. Слав'юка, Т. Смовженко, В. Шелудько та інших.

Проте слід зазначити, що, незважаючи на численні публікації, єдина точка зору щодо методичних підходів до аналізу та оцінки інституційних інвесторів на фінансовому ринку в Україні все ж відсутня, що, в свою чергу, свідчить про необхідність продовження наукових досліджень у цьому напрямку.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо розкриття особливостей діяльності фінансових посередників на ринку спільного інвестування в Україні, вдосконалення механізму залучення до процесів спільного інвестування широкого кола індивідуальних інвесторів, організації та управління активами інститутів спільного інвестування з метою підвищення їх доходності та диверсифікації ризику, розробити пропозиції щодо впровадження у практиці національного ринку фінансових послуг індексних фондів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У відповідності до вітчизняного законодавства компанія з управління активами (КУА) – це господарське товариство, створене відповідно до законодавства у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, яке провадить професійну діяльність з управління активами інституційних інвесторів на підставі ліцензії, що видається НКЦПФР.

Розмір статутного капіталу компанії з управління активами повинен становити не менш як 7 мільйонів гривень.

У компанії з управління активами створюється резервний фонд у розмірі, визначеному установчими документами, але не меншому як 25 % статутного капіталу. Розмір щорічних відрахувань до резервного фонду визначається установчими документами компанії з управління активами, але не може бути меншим 5 % суми чистого прибутку.

Наприкінці 2012 р. кількість КУА різко зросла, що було пов'язано з очікуваними змінами умов діяльності КУА, що набрали чинності з 1 січня 2013р. Так, за даними Української асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ), станом на 31.12.2012 р. в Україні діяли 353 КУА (+9 після +4 у III кварталі 2012р.). На одну КУА станом на 31.12.2012 р. припадало у середньому 4.37 ІСІ (рис. 1) [1].

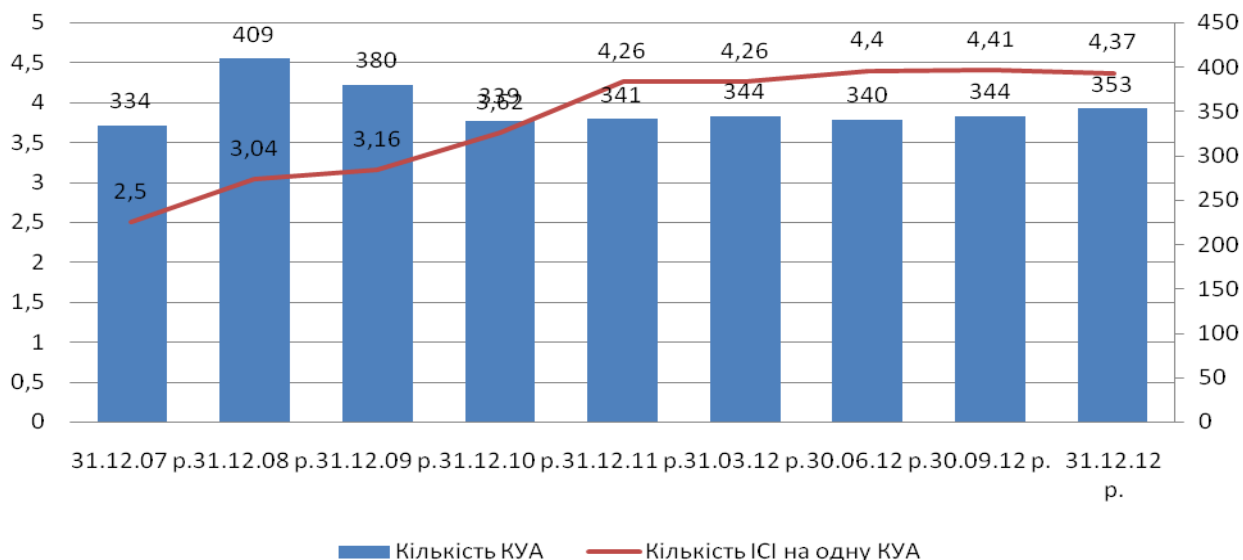

Рис. 1. Динаміка кількості КУА та ІСІ на одну КУА [1]

З 1 січня 2014 р. набирають чинності вимоги щодо обов'язкового дотримання пруденційних нормативів КУА щодо інститутів спільного інвестування у відповідності до положення НКЦПФР від 08.01.2013 р.

Пруденційні нормативи для КУА, що застосовуються до інститутів спільного інвестування (ІСІ) включають [7]:

1. Показник мінімального розміру активів (ІСІ) (табл. 1).

2. Показник відповідності активів ІСІ складу і структури, що визначені законодавством.

Таблиця 1

Шкала оцінки мінімального розміру активів ІСІ [7]

Критерії	Ризик	Бал
Вартість активів ІСІ дорівнює мінімальному розміру активів	Дуже низький	0
Вартість активів ІСІ нижче мінімального розміру активів протягом одного місяця з моменту виникнення	Дуже високий	4
Вартість активів ІСІ нижче мінімального розміру активів протягом двох місяців з моменту виникнення	Надвисокий	5

У разі невідповідності активів ІСІ складу і структури, що визначені законодавством, Компанія повинна усунути таке порушення протягом 30 днів від дня його виникнення або протягом 2 місяців, якщо порушення виникло внаслідок виключення фондовими біржами з біржового списку цінних паперів, що складають активи цього ІСІ.

Показнику відповідності активів ІСІ складу і структури, що визначені законодавством присвоюється відповідний бал, що відповідає ступеню ризику за відповідною шкалою, встановленою НКЦПФР.

3. Показник ризику інвестиційного портфелю ІСІ. Для віднесення інвестиційного портфелю ІСІ до певного класу ризику, його активи поділяються на шість груп за ступенем ризику, яким присвоюється відповідний бал, що відповідає ступеню ризику за шкалою, встановленою НКЦПФР. Для віднесення інвестиційного портфелю до певного класу ризику, визначають питому вагу кожного активу у портфелі ІСІ, після чого підраховуються бали:

- ІСІ з низьким рівнем ризику – від 0 до 1,99 бала;
- ІСІ з помірним рівнем ризику – від 2 до 2,99 бала;
- ІСІ з високим рівнем ризику – від 3 до 3,99 бала;
- ІСІ з дуже високим рівнем ризику – від 4 до 4,99 бала;
- ІСІ з надвисоким рівнем ризику – 5 балів.

Для визначення загального рівня ризику ІСІ необхідно розрахувати середнє арифметичне значення наведених показників. Нормативний рівень ризику ІСІ не повинен перевищувати 3,99 бала.

Важливим аспектом ефективної роботи КУА є визначення та розробка інвестиційної стратегії.

На думку В. Коверди основними стратегіями компаній з управління активами (КУА) є [6]:

- 1) зростання;
- 2) ключової вартості;
- 3) дивідендного доходу;
- 4) індексна;
- 5) комбінована стратегія.

Прибутковість того чи іншого фонду залежить від його інвестиційної стратегії і того, в які активи вкладаються гроші фонду. Офіційної класифікації фондів за складом їх активів (або напрямку інвестування) в Україні немає, але для потенційного інвестора буде корисно знати, що серед інвестиційних фондів бувають фонди акцій, облігацій, фонди грошового ринку, збалансовані та індексні фонди [2]:

1. Фонди акцій – кошти фонду інвестуються переважно в акції (наприклад, “Синергія 3”, КУА “Кінто”, “Отаман: Фонд Перспективних Акцій” ІГ “УНІВЕР”).

2. Фонди облігацій – інвестують переважно в державні, муніципальні та корпоративні облігації (наприклад, “Фонд українських облігацій”, КУА “Citadele Asset Management Ukraine”, “Прем’єр фонд облігацій”, КУА “Foyil”).

3. Фонди грошового ринку – значну частину своїх активів розподіляють між інструментами грошового ринку, в першу чергу, депозитами, а також облігаціями (наприклад, “ОТП Класичний”, КУА “ОТП Капітал”, “Райффайзен грошовий ринок”, КУА “Райффайзен Аваль”, “СЕБ фонд грошовий ринок”, КУА “SEB Asset Management Ukraine”).

4. Збалансовані фонди – у складі їх активів поєднуються акції, облігації та депозити. При цьому нерідко такі фонди інвестують в акції другого і третього ешелону, що дозволяє підвищити потенційну прибутковість, а високі ризики компенсуються інвестиціями в інструменти з фіксованою прибутковістю – депозити та облігації (приклад – “Преміум-фонд збалансований”, КУА “ПІОГЛОБАЛ Україна”, “Магістр – фонд збалансований”, КУА “Магістр”).

5. Індексні фонди – структура їх активів повторює склад індексів українських біржових майданчиків. По суті, це також фонди акцій, але тільки тих, що входять в індексний кошик (“Преміум-фонд індексний”, КУА “Піоглобал Україна”, “Амадеус Індекс ПФТС”, КУА “Амадеус”) [2].

З 2014 року в Україні у відповідності до законодавчих змін інституту спільного інвестування можна буде створювати у вигляді індексних фондів. А тому актуальним питанням наукових досліджень

є вивчення досвіду функціонування такого типу фондів у світовій практиці та розробка рекомендацій щодо створення індексних фондів в Україні.

За період 1994-2000 рр. загальна ринкова вартість активів індексних інвестиційних фондів у США щорічно подвоювалася й збільшилася з 0,5 млрд. доларів в 1994 р. до 56,1 млрд. доларів у листопаді 2000 р. За період 2000-2005 рр. цей показник збільшився ще в 4 рази й перевищив 200 млрд. доларів США. При цьому частка активів індексних інвестиційних фондів від загальної вартості портфелів американських інвестиційних фондів збільшилася з нинішніх 8-10% до 27%. У США індексні інвестиційні фонди створюються на підставі закону 1940 р. "Про інвестиційні компанії", як правило, у вигляді пайового інвестиційного фонду (unit investment trust) або акціонерного інвестиційного фонду відкритого типу (mutual fund). На думку О. Ступницького перші кроки по створенню індустрії індексних інвестиційних фондів були зроблені в США в 1993 році в процесі реалізації спільного проекту Середньоамериканської Фондової Біржі (AMEX) і State Street Bank (SSB) з організації обігу на AMEX депозитарних розписок, випущених пайовим інвестиційним фондом "SPDR Trust", керування яким здійснювала компанія State Street Bank and Trust Company, що входить до складу холдингу SSB. Склад і структура портфеля пайового інвестиційного фонду, яким керував SSB, відповідали складу й структурі портфеля акцій, що використовувалися для розрахунку фондового індексу S&P500, тому цінні папери, випущені цим фондом одержали назву депозитарних розписок на фондовий індекс S&P500 (Standard & Poor's Depository Receipts).

У Великобританії перший індексних інвестиційних фондів, склад і структура портфеля якого відтворюють фондовий індекс FTSE 100, почав функціонувати з квітня 2000 року. Тільки за кілька місяців з моменту реєстрації вартість активів таких інвестиційних фондів досягла 11 млрд. фунтів стерлінгів, або 5% від загальної вартості активів пайових фондів (unit trusts). З огляду на очевидні переваги індексних інвестиційних фондів у порівнянні з діючими у Великобританії схемами колективних інвестицій, ряд експертів прогнозує, що індексні інвестиційні фонди у найближчі 10-15 років можуть стати переважною формою колективних інвестицій на британському фондовому ринку [9].

Незважаючи на активне поширення ETFs на світовому ринку капіталу, у сучасній англійській літературі з цим інструментом пов'язана методологічна невизначеність його трактування. Таку ж саму аббревіатуру мають і фонди, що здійснюють випуск цих фінансових інструментів. Наш аналіз показав, що всі визначення Exchange Traded Funds можна поділити на дві групи. Як правило, це визначення, що містяться у відповідних документах інвестиційних банків та міжнародних фінансових організацій. В глосаріях Bloomberg, Standard&Poor's та інших Exchange Traded Funds визначаються як інвестиційні фонди, Bank for International Settlements, Swedbank трактує їх як фінансові інструменти, які випускають ці фонди [8].

Спроби наукового трактування спостерігаються у російських фахівців, які вважають, що ETF – це індексний фонд, яким торгують на фондовому ринку. Д. Фонов та Г. Іванян [10] визначають ETF як фонд колективних інвестицій відкритого типу, паї якого знаходяться у вільному обігу на біржі. Фахівці Swedbank розглядають ETF як гібрид акції та інвестиційного сертифіката, що містить найкращі характеристики обох інструментів.

Про значну популярність цих фінансових інструментів свідчить той факт, що якщо наприкінці 2002 року на провідних фондових біржах світу оберталося лише 274 ETFs, то на середину 2012 року тільки у США було створено 1200 таких фондів з активами у сумі 12 трлн дол. Серед провідних емітентів індексних акцій – банки Barclays (iShares), Merrill Lynch (HOLDERS), Deutsche Bank (db x-trackers), BNP Paribas (EasyETF) та ряд інших.

Ринок індексних акцій чутливо реагує на загальні тенденції розвитку світових фінансів, тож у 2006 році у Туреччині був створений перший фонд, діяльність якого повністю відповідала нормам шаріату. Його вкладення відповідали індексу Dow Jones Islamic Market Turkey, отже, не включали цінні папери компаній, які займаються такими видами бізнесу, як виробництво алкоголю та тютюну, азартні ігри, клонування, звичайні банківська справа й страхування, більшість видів розваг. Наступного року був створений перший аналогічний фонд у США – JETS Dow Jones. Поки що у всьому світі налічується не більше п'ятнадцяти ісламських індексних фондів, проте вони демонструють стабільне зростання, залучаючи приватних та інституційних інвесторів [3, 236].

До складу активів спеціалізованого індексного фонду у відповідності до вітчизняного законодавства можуть входити:

- 1) кошти в національній та іноземній валюті;
- 2) цінні папери, що входять до складу індексного кошика обраного індексу фондової біржі.

Структура активів спеціалізованого індексного фонду повинна одночасно відповідати таким вимогам [4]:

- 1) вартість цінних паперів повинна становити не менш як 80% загальної вартості активів фонду;
- 2) кількість цінних паперів, що входять до активів фонду, повинна бути пропорційною кількості цінних паперів, що входять до індексного кошика. При цьому різниця між часткою цінних паперів одного емітента в загальній вартості цінних паперів, за якими розраховується індекс, і часткою таких

цінних паперів у вартості активів фонду, що складаються з цінних паперів, не може перевищувати 10%, якщо інше не встановлено.

Вітчизняне законодавство щодо індексних фондів відповідає міжнародній практиці. Так, згідно з визначенням Securities & Exchange Commission (США), ETF – це відкритий фонд, який повторює динаміку певного індексу і має лістинг на одній з фондових бірж [5].

На сучасному етапі для формування індексних фондів можуть бути використані індекси “Української біржі” та біржі “Перша фондова торговельна системи”. При формуванні індексного фонду має бути враховано методика розрахунку фондового індексу.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, інститути спільного інвестування в країнах з розвинутою економікою є одними з найбільш ефективних інструментів акумуляції інвестиційних ресурсів. На сьогоднішній день інвестиційні фонди найбільш розвинуті в США, у Великобританії (активи пайових трастів становлять 150 млрд. фунтів стерлінгів), у Франції (активи ІСІ перевищують 500 млрд. доларів). За статистикою, 25 % французьких сімей володіють акціями інвестиційних фондів, а 80 %.

Займаючи одну із провідних позицій на ринку залучення капіталу, ІСІ мають враховувати темпи розвитку та особливості діяльності інших посередників, серед яких банківські установи займають провідне місце. Технології співпраці банків з інвестиційними фондами широко розвинуті в міжнародній практиці. Так, наприклад, в Німеччині, де базою для функціонування інвестиційних фондів є закон про інвестиційні компанії (KAGG), фонди можуть визнаватися кредитними установами і регулюються банківським законодавством.

Діяльність компаній з управління активами інституційних інвесторів в Україні слід розвивати на основі принципів Європейського Союзу, які забезпечують те, що керуюча компанія: діє чесно і справедливо при здійсненні своєї ділової діяльності для максимального досягнення інтересів ІСІ, яким вона керує, і цілісності ринку; діє з належною майстерністю, турботою і старанністю для максимального досягнення інтересів ІСІ, яким вона керує, і цілісності ринку; має і ефективно застосовує ресурси і процедури, необхідні для правильного здійснення її ділової діяльності; намагається уникати конфліктів інтересів і, коли їх не можна уникнути, забезпечує те, що до ІСІ, якими вона управляє, відносяться однаково чесно, і вони відповідають всім законним вимогам, які стосуються здійснення його ділової діяльності з метою максимального досягнення інтересів його інвесторів і цілісності ринку.

Чи не найбільша проблема, яка гальмує розвиток інституційних інвесторів в Україні в цілому та ІСІ зокрема, – загальний стан розвитку фондового ринку, його інституційна незрілість. Ключовими проблемами функціонування вітчизняного ринку спільного інвестування є: мізерні обсяги ринку спільного інвестування порівняно з іншими сегментами фінансового ринку та світовою практикою; домінування венчурного інвестування та незначна частка публічних ІСІ; незначні обсяги активів відкритих ІСІ серед інших невенчурних ІСІ; надзвичайно низький рівень участі фізичних осіб у інвестиційних фондах.

Основними напрямками удосконалення розвитку ІСІ, та збільшення інвестиційного потенціалу спільного інвестування в посткризовий період для вітчизняної економіки можуть бути: вдосконалення законодавства, а саме, необхідно органам влади дозволити роздрібним торговцям брати участь в пайових інвестиційних фондах та інвестувати кошти у цінні папери випущені іншими ІСІ; посилення контролю за емітентами, цінні папери яких торгуються на організованому ринку, з метою підвищення якості активів; покращення інфраструктури ринку ІСІ, зокрема вдосконалення системи рейтингування оцінки цінних паперів; дозвіл НКЦПФР здійснювати нагляд за корпоративним управлінням в інвестиційних фондах, особливо за створенням незалежних підрозділів контролю за дотриманням вимог, підзвітних наглядовими радами.

Актуальним питанням наукових досліджень є вивчення досвіду функціонування індексних фондів у світовій практиці та розробка рекомендацій щодо створення такого типу фондів в Україні.

Будувати індексований портфель акцій ІСІ доцільно з допомогою таких способів: капіталізації (купівля акцій компаній з найбільшою капіталізацією, що включені в індекс з відповідними вагами, а залишкова вага рівномірно розподіляється між рештою акцій індексу); стратифікації (визначення класифікуючого фактору або декількох факторів для поділу випусків на класи (страсти) та мінімізація несистематичного ризику за рахунок диверсифікації за галузями); спосіб квадратичної оптимізації (ґрунтується на побудові ефективної множини сучасної портфельної теорії Марковіца).

Інвестиційна стратегія індексних фондів ризикова і полягає в забезпеченні кореляції прибутковості сертифікатів фонду з прибутковістю фондового індексу. Структура активів фонду є прозорою і не залежить від інвестиційних рішень управляючого.

Розвиток індексних фондів в Україні сприятиме покращенню функціонування вітчизняного фондового ринку в напрямку диверсифікації об'єктів вкладень як інституційних, так й індивідуальних інвесторів.

Література

1. Аналітичний огляд ринку ІСІ в Україні (4-й квартал 2012 року) [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/files/articles/1817/12/Q4%202012_final.pdf.

2. Вибираємо інвестиційний фонд у 2012 році: чи варто купувати пай при падінні ринку та інші нюанси [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: http://ua.prostobank.ua/finansoviy_gid/investitsiyi/statti/vibiraemo_investitsiyiny_fond_u_2012_rotsi_chi_varto_kupuvati_pay_pri_padinni_rinku_ta_inshi_nyuansi
3. Єгоричева С. Індексні акції як інноваційний інструмент ринку цінних паперів / С. Єгоричева, А. Стогній // Збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків». – Черкаси, 2012. – С. 235-237.
4. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012р. № 5080-17.
5. Індексні фонди для інституційних та приватних інвесторів // Фінансовий ринок України. – 2009. – № 10. – С. 12-13.
6. Коверда В. Трансформація діяльності інститутів спільного інвестування в умовах фінансової глобалізації / В. Коверда ; автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 22 с.
7. Положення щодо пруденційних нормативів професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльність з управління активами) [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0171-13>.
8. Сохацька О. ETF-інноваційний фінансовий інструмент світового ринку капіталів / О. Сохацька, Н. Стрельбіцька [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу: http://lib.uabs.edu.ua/library/Visnik/Numbers/2_33_2012/33_02_02.pdf.
9. Ступницький О. Індексні фонди – нові фінансові інститути колективних інвестицій і біржових технологій на світовому фінансовому ринку / О. Ступницький // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2007. – № 35-36. – С. 26-30.
10. Фонов Д. ETF и хедж-фонды: перспективы взаимодействия и интеграции / Д. Фонов, Г. Иванян // Рынок ценных бумаг. – 2012. – №3. – С. 59-64.

УДК 345

Ігнатова О. М.,
к.е.н., доцент кафедри банківської справи
Косенкова К. В.,
фінансово-економічний факультет
ДВНЗ КНУ
Криворізький економічний інститут

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ НЕЧІТКИХ МНОЖИН ДЛЯ ОЦІНКИ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ НА ПРИКЛАДІ ПАТ «БАНК «ФІНАНСИ І КРЕДИТ»

Постановка проблеми. На сьогоднішній день для ефективного управління ліквідністю комерційного банку застосування методів непараметричної статистики (динамічний індикатор Карчевої), VaR-методології та GAP-аналізу (метод грошових потоків, матричний метод) з метою аналізу ризику ліквідності є недостатнім, оскільки в інформації, яка отримана в результаті використання таких методів, немає необхідних відомостей про зміни в системі (адже комерційний банк є системою), на які необхідно реагувати негайно, з метою зменшення негативного впливу стану ліквідності банківської установи. Тому надзвичайно важливим є пошук нових методів оцінки ризику ліквідності, що дозволить отримати максимально точну оцінку рівня ризику, яка враховуватиме всі відтінки значень і окремих показників, і підсумкового та виявити чинники, що підвищують цей рівень. Саме використання теорії нечітких множин може бути одним з найбільш ефективних напрямів удосконалення основ аналізу фінансових ризиків, в т. ч. і ризику ліквідності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідність використання математичних підходів, у тому числі нечітко-множинного підходу для оцінки фінансових ризиків, були обґрунтовані в працях дослідників І. Гордія, Л. Заде, Т. Ісавої, А. Недосекіна, А. Матвійчука, Д. Рача, Ю. Серпенінової, Н. Соколової, В. Фурсової та інших.

Незважаючи на існування значної кількості досліджень у сфері застосування теорії нечітких множин для аналізу фінансових ризиків, наочного прикладу застосування даної теорії для аналізу ризику ліквідності комерційного банку в даних дослідженнях не було висвітлено.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз ризику ліквідності комерційного банку за допомогою теорії нечітких множин на прикладі ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» та виокремлення рекомендацій щодо мінімізації рівня ризику ліквідності даного банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання теорії нечітких множин для аналізу ризику ліквідності комерційного банку дозволяє менеджеру отримати ряд переваг порівняно з іншими методами оцінки (динамічний індикатор Карчевої, VaR-методологія та GAP-аналіз), а саме:

- врахувати вплив суб'єктивного чинника на процес прийняття рішень, при цьому невпевненість аналітика при класифікації рівня чинника моделюється функцією належності, носієм якої є допустима множина значень аналізованого чинника;

- не потребує значної кількості даних для аналізу;

- отримати максимально точну оцінку рівня ризику, яка враховує всі відтінки значень, як окремих показників, так і підсумкового та виявити чинники, які підвищують рівень ризику ліквідності;

- створити програмне забезпечення для подальшої оцінки ризику ліквідності [1, С. 1040].

Сутність методу полягає в тому, що він дозволяє менеджеру найкращим чином формалізувати свої нечіткі уявлення шляхом трансформації мови слів в мову кількісних оцінок.

Проте теорія нечітких множин не позбавлена недоліків:

- вихідний набір нечітких правил, що постулюються, формулюється експертом-людиною і може виявитися неповним або суперечливим;

- вид і параметри функцій приналежності, що описують вхідні і вихідні змінні системи, вибираються суб'єктивно і можуть виявитися такими, що цілком не відбивають реальну дійсність [2].

Побудова методичного підходу при оцінюванні ризику ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» з застосуванням нечітких множин складатиметься з наступних етапів:

1. На першому етапі відбувається вибір показників, що визначають ризик ліквідності банку [3].

Ми пропонуємо розглянути саме фінансові фактори впливу на ліквідність, оскільки вважаємо, що, питання впливу кредитного, відсоткового та валютного ризиків на ризик ліквідності банку в теперішній час залишається недостатньо дослідженим. Перевищення середньої вартості залучення ресурсів банку над середньою вартістю їх розміщення, можливість виникнення фінансових втрат банку внаслідок невиконання зобов'язань контрагентами, зміна валютного курсу не однократно впливають на рівень ліквідності банківської установи. У межах даного дослідження візьмемо показники, які характеризують дані ризики: кредитний ризик, чистий розрив за відсотковими ставками і чиста валютна позиція банку, адже вони зможуть дати реальну оцінку рівня ризику ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» за 2008-2012 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників, що характеризують кредитний, відсотковий та валютний ризики ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» за 2008-2012 роки

Станом на	Чистий розрив ліквідності, млн. грн.	Чистий розрив за процентними ставками, %	Кредитний ризик, млн. грн.	Чиста валютна позиція, млн. грн.
01.01.2009	2476,4	6,81	17925,7	109,5
01.01.2010	2026,9	2,54	18491,1	76,5
01.01.2011	1857,5	2,42	20898,0	132,2
01.01.2012	1778,8	2,96	20698,1	75,4
01.01.2013	2957,4	4,06	24651,1	56,8

Джерело: [4; 5]

2. На другому етапі кожному показникові X_i співставляються рівень його значущості. Значущість i -го показника визначається за формулою 1 [6, с. 16]:

$$r_i = \frac{2(N-i+1)}{(N+1)N}, \quad (1)$$

де r_i - рівень значущості показника X_i для аналізу;

N – кількість показників.

За формулою (1) значимість кредитного ризику (X_1) становить 3/6, відсоткового ризику (X_2) – 2/6 і валютного ризику (X_3) – 1/6.

3. На третьому етапі дослідимо силу зв'язку результативної ознаки з кожним показником (табл. 2).

Як видно з табл. 2, найбільший прямий вплив на чистий розрив ліквідності має процентний ризик (величина кореляції – 0,58) та кредитний ризик (величина кореляції – 0,49), а обернена залежність спостерігається з валютним ризиком (коефіцієнт кореляції має значення (-0,43).

Таблиця 2

Характеристика показників ризику ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит»

Назва показника	Змінна	Значимість	Коефіцієнт кореляції	\bar{X} , млн. грн.	σ , млн. грн.
Кредитний ризик	X_1	0,55	0,49	20532,8	2649,8
Відсотковий ризик	X_2	0,33	0,58	3,8	1,8
Валютний ризик	X_3	0,17	-0,43	90,1	30,2

Джерело: розроблено автором за даними [4; 5]

4. На четвертому етапі побудуємо класифікацію поточних значень для кожного з показників X_i , прийнятих до аналізу, розрахувавши \bar{X} і σ . Для уникнення похибки при побудові інтервалів скористаємось правилом трьох сигм (табл. 3).

Таблиця 3

Класифікатор значень показників, що характеризують рівень ризику ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит»

Показник	Критерії розбивки за рівнями, Т-числа - α для значень лінгвістичної змінної В:						
	мінімальний	дуже низький	низький	середній	високий	дуже високий	критичний
X_1	-61598,4	-53385,3	-32852,5	-12319,7	12319,7	32852,5	53385,3
	-53385,3	-47225,4	-26692,6	-6159,8	6159,8	26692,6	47225,4
	-47225,4	-41065,6	-20532,8	20532,8	20532,8	41065,6	61598,4
		-32852,5	-12319,7	12319,7	32852,5	53385,3	
X_2		-26692,6	-6159,8	6159,8	26692,6	47225,4	
	-5,4	-4,68	-2,88	-1,08	1,08	2,88	4,68
	-4,68	-4,14	-2,34	-0,54	0,54	2,34	4,14
	-4,14	-3,6	-1,8	1,8	1,8	3,6	5,4
X_3		-2,88	-1,08	1,08	2,88	4,68	
		-2,34	-0,54	0,54	2,34	4,14	
	-90,6	-78,52	-48,32	-18,12	18,12	48,32	78,52
	-78,52	-69,46	-39,26	-9,06	9,06	39,26	69,46
	-69,46	-60,4	-30,2	30,2	30,2	60,4	90,6
		-48,32	-18,12	18,12	48,32	78,52	
		-39,26	-9,06	9,06	39,26	69,46	

Джерело: розроблено автором

5. На п'ятому етапі визначимо значення обраних показників, проведемо їх класифікацію і розпізнання поточного рівня показників, що характеризують ризик ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» у 2008-2012 роках, зобразимо у вигляді табл. 4.

6. На шостому етапі розрахуємо безпосередньо показник ризику ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» за наступними формулами [7, с. 109]:

$$g = \sum_{j=1}^7 g_j \sum_{i=1}^N r_i \lambda_{ij}, \quad (2)$$

$$\text{де } g_j = 0.1 * j \quad (3)$$

Отже, рівень ризику ліквідності банку становитиме:

2008 рік $g = 0,1*4*(0,5*1)+0,1*7*(0,33*1)+0,1*7*(0,17*1)=0,55$;

2009 рік $g = 0,1*5*(0,5*1+0,33*1)+0,1*7*(0,17*1) = 0,53$;

2010 рік $g = 0,1*5*(0,5*1+0,33*1)+0,1*7*(0,17*1) = 0,53$;

2011 рік $g = 0,1*6*(0,33*1+0,17*1) + 0,1*5*(0,50*1)= 0,55$;

2012 рік $g = 0,1*6*(0,33*1+0,17*1) + 0,1*5*(0,50*1)= 0,55$.

7. За допомогою лінгвістичного розпізнання (табл. 5) визначимо рівень ризику ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» за 2008-2012 роки.

Таблиця 4

Розпізнання поточного рівня показників, що характеризують ризик ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» у 2008-2012 роках

Рік	Найменування показника	Результат класифікації підмножин						
		мінімальний	дуже низький	низький	середній	високий	дуже високий	критичний
2008	X ₁				1			
	X ₂							1
	X ₃							1
2009	X ₁					1		
	X ₂					1		
	X ₃							1
2010	X ₁					1		
	X ₂					1		
	X ₃							1
2011	X ₁					1		
	X ₂						1	
	X ₃						1	
2012	X ₁					1		
	X ₂						1	
	X ₃						1	

Таблиця 5

Класифікація ступеню показника

Інтервал значень g	Класифікація рівня параметру	Ступінь впевненості
$0 \leq g \leq 0.05$	G ₇ нечітка підмножина станів «ризик ліквідності відсутній»	1
$0.05 < g < 0.15$	G ₆ нечітка підмножина станів «ризик ліквідності незначний»	$\mu_7 = 10 \times (0.15 - g)$
$0.15 \leq g \leq 0.25$		$1 - \mu_7 = \mu_6$
$0.25 < g < 0.3$	G ₅ нечітка підмножина станів «низький рівень ризику ліквідності»	1
$0.3 \leq g \leq 0.4$		$\mu_6 = 10 \times (0.3 - g)$
$0.4 < g < 0.45$	G ₄ нечітка підмножина станів «ступінь ризику ліквідності середній»	$1 - \mu_6 = \mu_5$
$0.45 \leq g \leq 0.55$		1
$0.55 < g < 0.6$	G ₃ нечітка підмножина станів «ступінь ризику ліквідності високий»	$\mu_5 = 10 \times (0.45 - g)$
$0.6 \leq g \leq 0.7$		$1 - \mu_5 = \mu_4$
$0.7 < g < 0.75$	G ₂ нечітка підмножина станів «граничний ризик ліквідності»	1
$0.75 \leq g \leq 0.85$		$\mu_4 = 10 \times (0.75 - g)$
$0.85 < g < 0.95$	G ₁ нечітка підмножина станів «ризик ліквідності критичний»	$1 - \mu_4 = \mu_3$
$0.95 \leq g \leq 1.0$		1

Джерело: [8, с. 120]

Оскільки отримані значення рівня ризику ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» знаходяться у проміжку параметру G₄ ($0,45 \leq g \leq 0,55$), то для банку впродовж 2008-2012 років був характерний середній рівень ризику ліквідності.

Отримані значення рівня ризику ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» за 2008-2012 роки представимо у вигляді рис. 1.

Як видно з рис. 1, протягом 2008-2012 років ризик ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» знаходився на середньому рівні, що свідчить про проведення банком неефективної кредитної і відсоткової політики. Тому менеджерам банку варто у подальшому підвищити увагу до управління ризиком ліквідності, оскільки, якщо в майбутньому буде спостерігатися його збільшення, ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» може втратити довіру з боку населення.

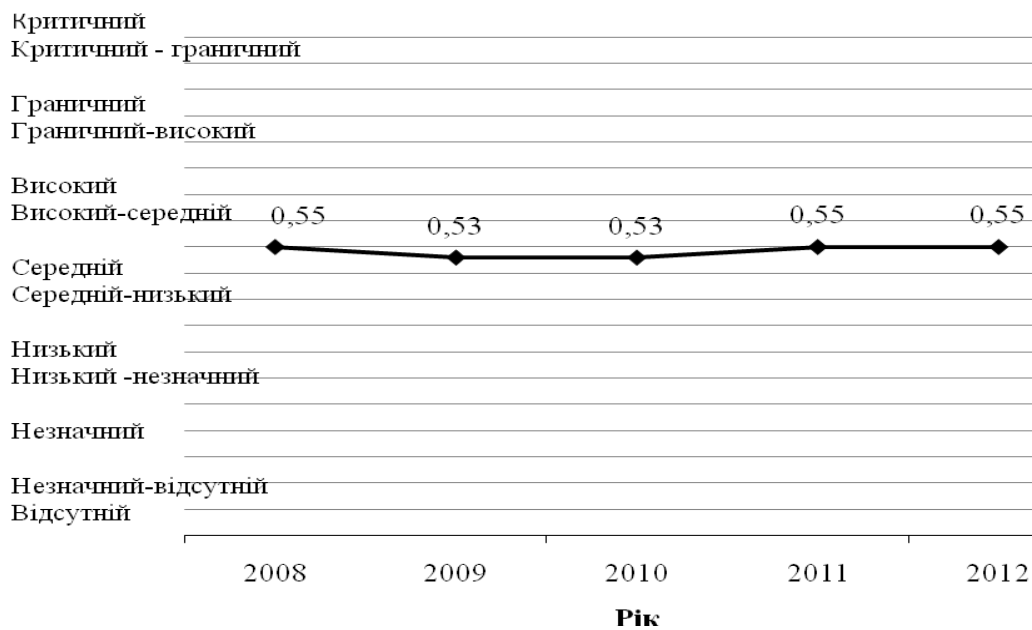

Рис. 1. Динаміка ризику ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» за 2008-2012 роки
 Джерело: розроблено автором

З метою зменшення ризику ліквідності досліджуваний банк повинен:

- проводити сек'юритизацію активів, що дозволить виконувати нормативи достатності власного капіталу, ліквідності й максимального кредитного ризику на одного позичальника, поліпшити якість управління активами, пасивами, ліквідністю й ризиками, поліпшити якість управління власними засобами за рахунок їх "повторного використання".
- запровадити трансфертне ціноутворення (визначає напрямок руху коштів у банку та сприяє оптимальному переміщенню ресурсів між підрозділами). Обов'язковою умовою ефективного управління ліквідністю ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит» через систему трансфертного ціноутворення повинна бути диференціація трансфертних цін за строковістю активів і пасивів банку;
- збільшити резервний фонд ПАТ «Банк «Фінанси і Кредит»;
- надавати кредити тільки надійним позичальникам;
- зменшити обсяги кредитів для фізичних осіб та одночасно збільшити кредитування юридичних осіб. Зазначені дії можна обґрунтувати фактом наявності значних розмірів незабезпечених кредитів з боку фізичних осіб.

Висновки з даного дослідження. Аналіз наявних у вітчизняній і світовій банківській практиці механізмів оцінки ризиків ліквідності комерційного банку свідчить, що через низку недоліків вони неадекватно відображають його рівень, знижуючи таким чином ефективність управління ним. У зв'язку з цим виникає необхідність вдосконалення методології аналізу фінансових ризиків у комерційних банках України, у т. ч. і ризику ліквідності. Одним із напрямів підвищення ефективності аналізу є використання теорії нечітких множин і розроблення на їхній основі принципово нових механізмів оцінки ризику ліквідності комерційного банку. Викладений підхід оцінки ризику ліквідності дозволяє менеджеру щонайкраще формалізувати свої нечіткі уявлення, трансформувавши експертні оцінки у кількісну оцінку ризику ліквідності, побудувати карту ліквідності і на основі цього зробити висновок щодо її поточного стану. Даний метод є також найбільш прийнятним для проведення антикризового моніторингу, адже дозволяє відстежити вплив зміни показників кредитного, валютного і процентного ризиків на ризик ліквідності банку.

Незважаючи на значні переваги застосування теорії нечітких множин для оцінки ризику ліквідності банку, він не позбавлений недоліків, тому існує необхідність у вдосконаленні вище викладеного методологічного аспекту визначення рівня ризику ліквідності банківської установи.

Література

1. Фурсова В.А. Модель оценки риска ликвидности коммерческих банков Украины с использованием нечетких описаний / В.А. Фурсова // Економіка: проблеми теорії та практики; У 4-х т. [Збірник наукових праць]. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2006. – Випуск 215. – С. 1039-1048.
2. Тищенко О.М. Використання теорії нечітких множин у процесі діагностики стану підприємства [Електронний ресурс] / О.М. Тищенко – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

3. Соколова Н.М. Застосування теорії нечітких множин для оцінки фінансового стану підприємств [Електронний ресурс] / Н.М. Соколова. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
4. Фінансова звітність ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» за 2008-2012 рр. (Примітка 30. Управління фінансовими ризиками). Офіційний сайт ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fcbank.com.ua>
5. Попередні підсумки діяльності банків (архів за 2008-2012 рр.). Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
6. Недосекин А.О. Применение теории нечётких множеств к задачам управления финансами / А.О. Недосекин // Аудит и финансовый анализ. – 2002. – № 2. – С. 15-17.
7. Ісаєва Т.М. Нечітко-множинний підхід до оцінки ризику банкрутства / Т.М. Ісаєва // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2012. – №1 (17). – С. 108-112.
8. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку [монографія] / Кол. авт. : І.М. Бурденко, Є.Є. Дмитрієв, Ю.С. Ребрик, Ю.С. Серпенінова та ін. – [за заг. ред. Ю.С. Серпенінової]. – С. : Університетська книга, 2011. – 136 с.

УДК 338.24

Іванова М.О.,
старший викладач* кафедри «Облік і аудит»
Івано-Франківський національний університет
нафти і газу

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

Постановка проблеми. Беззаперечним фактом є те, що зростання економіки, як правило, починається з активізації інвестиційного процесу при умові існування достатньо розвинутого бізнес середовища. Прискорене зростання інвестицій та ефективне їх використання є основою трансформаційних перетворень в економіці, ресурсами для розширення, оновлення та технічного переозброєння всіх галузей національного господарства, дає можливість використання інноваційної моделі економічного зростання, розвитку соціальної інфраструктури, вирішенню важливих екологічних проблем, а отже сприяє досягненню основної мети – підвищенню ефективності та конкурентоспроможності економіки країни.

Цим зумовлено великий науковий інтерес дослідження теоретичних основ інвестування, розробки ефективних механізмів здійснення інвестиційної діяльності, створення привабливого інвестиційного клімату. Сьогодні від здатності країни чи регіону залучити інвестиційні ресурси залежить їх економічний розвиток та конкурентоспроможність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розробки теоретичних та практичних засад інвестиційного процесу присвячено низьку наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: С.І. Абрамова, І.А. Бланка, Л.М. Борщ, Н.П. Денисенка, Р.Дорнбуша, Е.М. Забарної, Л.Л. Ігоніна, П. Кухти, Т.В. Майорової, В.Ф. Мартиненка, А.А. Пересади, О.М. Свінцева, І.Ю. Ткаченка, С.Фішера, В.Г. Федоренка, А.В. Черепа та інших.

Незважаючи на велику кількість досліджень, в науковій літературі поки що немає єдиного ґрунтовного тлумачення категорії « інвестиції ». Розбіжність трактування категорії «інвестиції» економічною теорією, теорією фінансів та визначення їх в бухгалтерському обліку, наповнюють цю категорію різною економічною сутністю, що приводить до плутанини і суперечностей і є недопустимим, з точки зору єдності економічної методології. У свою чергу, ці суперечності знаходять своє відображення в класифікації інвестицій.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз існуючих підходів до визначення категорії «інвестиції», дослідження та уточнення класифікації інвестицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на значну кількість наукових праць, присвячених аналізу та визначенню сутності категорії «інвестиції», можна стверджувати, що це одна із самих досліджуваних і суперечливих економічних категорій. Підходи до трактування цієї категорії відрізняються великою різноманітністю, що не дає можливості лаконічно та точно сформулювати

* Науковий керівник – Момот В.Є. д.е.н., професор

визначення терміну «інвестиції», яке би розкривало всю багатогранність цього поняття. З філософської точки зору, інвестиціями є обмеження споживання благ сьогодні для задоволення більших потреб в майбутньому. Таке трактування наводить австрійська школа «граничної корисності», яка розглядає «інвестиції», як обмін задоволення потреб сьогодні на задоволення потреб у майбутньому [13, с. 9]. А. Мертенс розглядає інвестиції як частину валового внутрішнього продукту, яку не використано в поточному періоді і яка забезпечує приріст капіталу в економіці [15, с. 3]. Таке тлумачення поняття «інвестиції» розкриває подвійний діалектичний характер інвестицій; з одного боку, вони є обмеженням (недоспоживанням) ресурсів в поточному періоді, а з другого боку, вони є акумулюванням ресурсів, які вкладаються в високоєфективні проекти, що приводить до розширеного відтворення і створення якісно нових товарів, котрі можуть задовольнити більші потреби суспільства в майбутньому та вивести національну економіку на вищий щабель економічного розвитку.

У сучасній науковій літературі інвестиції, за рахунок виділення окремих елементів цієї складної категорії, розглядаються в декількох аспектах, які можна умовно об'єднати в чотири напрями трактування поняття «інвестиції»:

- перший – «ресурсний». Згідно цього підходу, інвестиції розглядаються, як ресурси які спрямовуються на розширене відтворення основного та оборотного капіталу, або отримання інших ефектів. Такого погляду притримуються ряд вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: І.О. Бланк, Л.М. Борщ, Ю.О. Корчагін та інші. Ю.О. Корчагін трактує інвестиції як: «довготермінове вкладення фінансових та економічних ресурсів з метою отримання доходу в майбутньому або отримання інших благ – соціальних, екологічних, освітніх, інфраструктурних та інших» [11, с. 5];

- другий – «витратний». Цей підхід інвестиції розглядає, як витрати або як видатки. Такого погляду притримуються П.С. Рогожин, В.Я.Шевчук, Ю. Чучман, та автори відомого «Економіксу» К. Макконнел та С. Брю. Подібне трактування наводиться в підручнику Р. Дорнбуша та С. Фішера «Макроекономіка». Під інвестиціями вони розуміють «видатки, які покликані збільшувати або підтримувати капітальні активи» [5, с. 297];

- згідно третього підходу «інвестиції – це господарські операції, що передбачає придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів» [2]. Таке визначення фінансовим інвестиціям дає податковий кодекс України;

- четверте, можна умовно назвати бухгалтерським трактуванням, фінансові інвестиції розглядаються, як активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Всі чотири підходи взаємопов'язані між собою та розкривають сутність інвестицій в динамічній трансформації; в результаті витрат ресурсів (грошових коштів, майна, інтелектуальної власності та т.п.) шляхом здійснення господарської операції придбаються корпоративні права, цінні папери або інші активи від яких, в майбутньому, інвестор очікує отримати прибуток, соціальний або інші ефекти.

Низка авторів [18; 9] розглядають інвестиції як «грошові кошти (чи еквівалентні їм), кошти (капітал), які «потенціальний інвестор (власник фінансових засобів), планує вкласти в реальний проект, з метою покращення розвитку будь-якої сфери діяльності даного проекту (з урахуванням можливих ризиків), отримання прибутку (доходу) або за для досягнення соціального ефекту» [9]. Це вузькоглядне трактування даної категорії так, як інвестиції можуть здійснюватися і в уречевленій формі (майно) або нематеріальних активів, але всі вони мають вартісну оцінку. Разом з тим, на наш погляд, є суперечливою думка П. Кухти та Р.Г. Жмакиної, що інвестиції можуть здійснюватися і в неприбутковій проекті: «..в окремих випадках виникає необхідність підтримки збиткових, але важливих для національної економіки галузей і виробництв, що забезпечує збереження робочих місць і досягнення інших соціальних ефектів.» [12, с. 29], але інвестування тим і відрізняється від фінансування, що воно передбачає отримання додаткового доходу або прибутку інвестором у майбутньому, можливо і опосередкованим шляхом. Збереження «неефективних» робочих місць є переобтяженням національної економіки, вихід з цього положення є в перекваліфікації працівників, що вивільняються, в сучасні професії, які користуються попитом на ринку праці, в створенні ефективних робочих місць через впровадження інвестиційних проектів з розширення і модернізації існуючих підприємств, нового будівництва та створення умов для розвитку сфери сервісу. Такий шлях розв'язання даної проблеми дає можливість досягти економічного, а разом з тим, і більшого соціального ефектів.

Якщо розглядати прибуток як різницю між доходами та витратами, то для його отримання інвестор має за мету збільшити доходи або мінімізувати витрати в майбутньому. На рівні національної економіки інвестування в соціальні та екологічні програми може значно скоротити витрати в майбутньому та збільшити доходи, можливо і через опосередковані ефекти. Так, інвестування в охорону здоров'я та спорт підвищує продуктивність праці трудових ресурсів та зменшує витрати на оплату лікарняних і т.п., а відповідно це позначається і на економічних результатах. Нажаль, в сучасній науковій літературі, такі взаємозв'язки практично недосліджені. Тому, ми погоджуємось з думкою В.Ф. Мартиненка: «якщо основним критерієм до інвестицій є отримання доходу, то вкладення

коштів у соціальні програми може забезпечити такий соціальний дохід, який через опосередкований вплив буде значно більшим» [14, с. 13].

Інвестиціями, на наш погляд, є і витрати, які здійснені для запобігання більших втрат в майбутньому або, інакше кажучи, для запобігання недоотримання доходів в майбутньому від втрачених ресурсів. Особливо це відноситься до інвестицій в екологічні проекти, які пов'язані з екологічною безпекою та недопущенням техногенних катастроф, втрати від яких можуть бути довготривалими, невідновними і усунення наслідків яких, вимагають значних фінансових витрат. Це стосується безпосередньо Чорнобильської катастрофи, усунення наслідків якої, вимагають значних фінансових витрат і сьогодні (будівництво саркофагу над блоками, виплати ліквідаторам і т.п.), недоотримання доходів від використання земельних, водних та лісових ресурсів, які розташовані в зоні відчуження, через їх радіаційне забруднення і неможливість використання їх протягом двох тисяч років, і саме головне – втрата здоров'я великої групи людей, що привело до негативних соціальних ефектів.

В сучасній зарубіжній літературі поняття «інвестиції» ототожнюють з придбанням цінних паперів або розміщенням грошових коштів в будь-який інструмент з метою їх збереження або збільшення. Така інтерпретація терміну «інвестицій», може характеризувати тільки один вид інвестицій – фінансові інвестиції і лишає поза увагою реальні. Протилежного погляду дотримується Л.М. Борщ; під «інвестиціями» вона розуміє ті економічні ресурси, які спрямовуються на збільшення як реального капіталу суспільства, тобто на розширення чи модернізацію виробничого апарату, так і інвестиції в «людський капітал», які на сучасному етапі розвитку економіки набувають усе більшого значення, тому що саме результатом людської діяльності є будинки і споруди, машини й обладнання і, найголовніше, основний фактор сучасного економічного розвитку – інтелектуальний продукт, що визначає економічне становище країни у світовій ієрархії держав [3, с. 47]. На наш погляд, таке формулювання категорії «інвестиції» також є неповним. В цьому формулюванні навпаки, розглядаються тільки реальні інвестиції, залишаючи поза увагою фінансові, як і трактування, яке наводиться в підручнику Р. Дорнбуша та С. Фішера «Макроекономіка». Під інвестиціями вони розуміють «видатки, які покликані збільшувати або підтримувати капітальні активи» і поділяють їх на три категорії: перша категорія – це інвестиції бізнесу в основний капітал, що складається з видатків підприємств на придбання машин і обладнання тривалого користування, будівель, фабрик і т.п.; друга категорія – це інвестиції у житло, що переважно складаються з інвестицій у його будівництво; третя категорія – це інвестиції у товарні запаси [5, с. 297].

В той же час, ми поділяємо думку автора [14, с. 14], що фінансові інвестиції мають реалізовуватися через реальний сектор в інакшому випадку не досягається основна мета інвестиційного процесу, з точки зору всієї системи господарювання, економічний розвиток та економічне зростання країни. Дохід від торгівлі цінними паперами може зростати, а реальних змін у виробництві може не бути, тому відрив фінансових активів від реальних негативно впливають на ефективність такої системи господарювання [14, с. 14].

Багато науковців розглядають інвестиції як «довготермінові вкладення» [6, с. 630; 4, с. 5; 11, с. 14; 13, с. 9]. На наш погляд, таке визначення інвестицій звужує просторові межі їх здійснення. Окремі форми інвестицій дійсно носять довгостроковий характер, особливо це стосується капітальних вкладень, але, в той же час, інвестиції можуть носити і короткостроковий характер, наприклад вкладення по короткострокових депозитах або збільшення оборотних активів, термін яких не перевищує один рік.

Найбільш вичерпно, категорія інвестиції розкрита в Законі України «Про інвестиційну діяльність», де гармонічно поєднуються ресурсний і витратний підходи та розкривається процес трансформації інвестиційних ресурсів в прибуток або соціальний ефект: «Інвестиціями вважаються усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та іншої діяльності, внаслідок чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект». Такими цінностями можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери, рухоме та нерухоме майно (будівлі, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права, що впливають з авторських прав, досвіду та інтелектуальних цінностей;
- права користування землею, водою, природними ресурсами;
- сукупність технічних та економічних знань у формі документації, навичок, виробничого досвіду, необхідних для організації виробництва товарів та послуг, але не запатентованих (ноу-хау) [1].

Важливим етапом дослідження сутності категорії «інвестиції» є їх класифікація, саме класифікація дозволяє більш точно та чітко визначити її економічну змістовність та сутність.

В науковій літературі існує велика множина різноманітних класифікацій в залежності від кількості і якості ознак за якими автори пропонують проводити класифікацію інвестицій. Макроекономічний підхід поділяє всі інвестиції на дві групи: валові та чисті інвестиції. За видами вкладення розглядають фінансові і реальні інвестиції. Група авторів [8; 17] обмежують свою класифікацію трьома – семи ознаками, М.П. Денисенко [4, с. 15] виділяє одинадцять класифікаційних ознак, а І.О. Бланк

п'ятнадцять. Існують і більш деталізовані класифікації, де автори виділяють більше двадцяти ознак так, наприклад, Е.М. Забарна виділяє аж тридцять ознак. Всі ці класифікації мають право на існування і використовуються, виходячи із потреб аналізу та методів оцінки інвестицій. Ми зосередимо увагу тільки на тих формах інвестицій, які потребують уточнення та узагальнення.

На нашу думку, заслуговує уваги уточнення інвестицій за джерелами формування термін «приватні інвестиції», під якими розуміють як вкладення капіталу підприємствами недержавної форми власності, так і кошти громадян на індивідуальне житлове будівництво чи будівництво власних квартир. На наш погляд, доцільно було б відокремити інвестиції юридичних осіб на розвиток бізнесу та інвестиції фізичних осіб. Так, наприклад інвестиції, які вносяться на будівництво власних квартир або на індивідуальне будівництво задовольняють потреби окремо взятого індивіда. Неабияку роль у залученні вільних коштів фізичних осіб в США, Великобританії та інших країнах відіграє фондовий ринок. Кожний бажачий, через брокерські контори, може прийняти участь в покупці цінних паперів і навіть в управлінні інвестиційним портфелем, з метою отримання додаткового доходу від володіння акціями (отримання дивідендів). В Україні, на жаль, через непрозорість фондового ринку, низьку довіру і інформованість населення цей вид інвестиційної діяльності поки що мало поширений, але є перспективним напрямком залучення додаткового потоку капіталу, що набуває особливої актуальності в посткризовий період в умовах гострого дефіциту фінансових ресурсів. Тому, під приватними інвестиціями ми пропонуємо розуміти інвестиції недержавних підприємств, спрямованих на розвиток бізнесу або досягнення певних соціальних чи екологічних ефектів. Кошти фізичних осіб, які вкладаються на будівництво власних квартир або індивідуальне будівництво, тобто, спрямовані на отримання задоволення більших індивідуальних потреб, необхідно виділити в окрему форму – індивідуальні інвестиції.

Висновки даного дослідження. Підводячи підсумок вищевикладеного, пропонуємо під інвестиціями розуміти і витрати економічних ресурсів, які здійснюються для запобігання більших втрат в майбутньому або, інакше кажучи, для запобігання недоотримання доходів в майбутньому від втрачених ресурсів у разі техногенних або екологічних катастроф.

Під інвестиціями пропонуємо розуміти вкладення інвестиційних ресурсів у матеріальній та нематеріальній формі в об'єкти підприємницької та іншої діяльності, внаслідок чого утворюються прибуток (дохід) або досягається соціальний чи екологічний ефект.

Виділення інвестицій фізичних осіб в окрему форму «індивідуальні інвестиції» та їх окремих облік і аналіз дасть змогу оцінити інвестиційну активність населення України і окреслити коло проблем та перспективних напрямків для її активізації.

Література

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» 18.09.1991 № 1560-XII. : за станом на 19 січ. 2012 року / Верховна Рада України – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2005. – 18 с. – (Бібліотека офіційних видань)
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 5503-17: станом на 01.04.2013 / Верховна рада України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> – Заголовок з екрану.
2. Бланк І.А. Основи фінансового менеджмента в 2-х томах. Т.1/ І.А. Бланк. – [2-е изд., расшир. и доп.]. – К. : Эльга; Ника-Центр, 1999 – 592 с. – (Б-ка фин. менеджера. Вып.3).
3. Борщ Л.М. Інвестування: теорія та практика : навч. посібник / Л.М. Борщ, С.В Герасимова. – [2-е вид., перероб. и доп.]. – К. : Знання, 2007. – 685с. – (Вища школа ХХІ століття).
4. Денисенко Н.П. Основи інвестиційної діяльності : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Денисенко Н.П. – К. : Алерта, 2003. – 338 с.
5. Дорнбуш Р. Макроекономіка / Р. Дорнбуш, С. Фішер. – К : Основи, 1996. – 814 с.
6. Економічна енциклопедія: У 3т. – Т. 1 / гол. ред. Б.Д. Гаврилишин. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – 864с.
7. Жмакина Р.Г. Дискуссионные вопросы сущности инвестиций / Р.Г. Жмакина // Весник Удмурдского университета. – Сер. Экономика и право. – 2010. – Вып. № 4. – С. 28-31.
8. Игонина Л.Л. Инвестиции : учеб. пособие / Л.Л. Игонина ; под ред. д-ра экон. наук, проф. В.А. Слепова. – М. : Юристъ, 2002. – 480 с.
9. Катан Л.І. Інвестиції та інвестування як економічна категорія [Електронний ресурс] / Л.І. Катан, К.С.Хорішко // Ефективна економіка. – Дніпропетровськ, ДДАУ. – 2011. – №11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=789> – Заголовок з екрану;
10. Колот І.П. Управління інвестиційним розвитком регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01 / І.П. Колот. – Харків, 2000. – 17 с.
11. Корчагин Ю.А. Инвестиционная стратегия / Корчагин Ю.А. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 316 с.
12. Кухта П. Трактуювання поняття «інвестиції»: класичний і сучасний підходи / П. Кухта // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. – Економіка. – 2011. – № 121-122. – С. 29-33

13. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність : навчальний посібник / Т.В. Майорова. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 376 с.
14. Мартиненко В.Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні : монографія / Мартиненко В.Ф. – К. : НАДУ, 2005. – 296 с.
15. Мертенс А. Інвестиции: Курс лекций по современной финансовой теории / А. Мертенс. – К. : Киев. инвестиц. агенство, 1997. – 416 с.
16. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні / Пересада А.А. – К. : Лібра, 1998. – 392 с.
17. Федоренко В.Г. Инвестознавство : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / за наук. ред. В.Г. Федоренко. – [3-тє. вид. доп.]. – К. : МАУП, 2004. – 480 с.
18. Шарп У. Інвестиции / У. Шарп, Г.Александр, Дж.Бейли: [пер. с англ.]. – М. : Дело, 1999. – 1024 с.

УДК 657.422.1

Сидор Г.В.,
викладач кафедри фінансів та банківської справи
Чортківського інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ КРЕДИТНИМИ РЕСУРСАМИ

Постановка проблеми. Стабільний розвиток сільськогосподарського виробництва великою мірою залежить від обсягу та доступності кредитних коштів. У процесі господарської діяльності кожне сільськогосподарське підприємство відчуває гостру потребу у залученні додаткових кредитних коштів. Тому ефективне функціонування будь-якого ринку в сучасних умовах неможливо уявити без належно розвинутої й чітко сформованої системи кредитного обслуговування. Однією з найбільш потужних ланок системи кредитного обслуговування аграрного сектору економіки Тернопільської області є банки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню стану кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств комерційними банками присвячено багато праць. Проблеми кредитного забезпечення підприємств аграрної галузі широко відображені у вітчизняній економічній літературі, зокрема в працях В.М. Алексійчука, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненка, О.О. Непочатенко, С.М. Колотухи, М.Й. Малика, П.Т. Саблука та інших. Разом із тим деякі особливості й тенденції розвитку кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств комерційними банками попри вагомий напрацювання залишаються малодослідженими, тому потребують подальшого аналізу.

Постановка завдання. Проаналізувати стан кредитної підтримки сільськогосподарських підприємств Тернопільської області протягом останніх років. Здійснити оцінку кредитної ситуації, що склалася у сільськогосподарській галузі області. Визначити тенденції та особливості кредитного забезпечення банками даних сільськогосподарських підприємств. Об'єктом дослідження обрано сільськогосподарські підприємства Тернопільської області. В сучасних умовах розвитку економіки є малоефективною політика кредитного забезпечення сільського господарства. Україна мусить зробити все, щоб уникнути прикрих помилок у майбутньому при кредитуванні цього важливого сектора економіки. Вказане зумовлює актуальність даної наукової розробки, її мету та завдання.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними компанії "Простобанк Консалтинг", яка проводить професійні маркетингові дослідження ринку банківських послуг, спеціальні кредитні програми для аграрного підприємства в Україні пропонують такі комерційні банки, як "Райффайзен банк Аваль", "Прокредит банк", ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК", АБ "Київська Русь", ПАТ "Мегабанк" [1].

Банківські кредити у Тернопільській області є одним із основних джерел фінансування капітальних витрат сільськогосподарських підприємств.

В таблиці 1. наведено обсяг кредитування і рівень відсоткових ставок, який показує, що у 2009 році плата за кредит знаходиться на рівні 13,5%-22%, у 2010 році – 18,5%-28%, у 2011 році – 20%-28%.

Сучасний етап розвитку кредитних відносин сільськогосподарських підприємств з комерційними банками характеризується тенденцією до зростання вартості кредиту. Ціна кредиту на ринку позикових капіталів є дуже високою.

Таблиця 1

Динаміка кредитування сільськогосподарських підприємств Тернопільської області

Банк	2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	Сума кредиту, тис. грн.	Відсоткова ставка, %	Сума кредиту, тис. грн.	Відсоткова ставка, %	Сума кредиту, тис. грн.	Відсоткова ставка, %
ВАТ "Державний ощадний банк"	9316,7	15,5-17	7458	21	9235	22-24,5
ТБ "Промінвестбанк"	89551,1	15-17	19568	22	24849	26-27
КБ "Приватбанк"	3441,6	17-21	-	-	-	-
АТ "Кредитпромбанк"	983,06	18	-	-	-	-
УКБ "Надра"	13980,4	18	-	-	-	-
ВАТ "Укресімбанк"	3050	17	2400	21	1920	22
АКБ "Укрсоцбанк"	81525,2	16	14943,0	20	1400	24
АППБ "Аваль"	274512,2	14,8-17	292059	25,3-28	376185	22-28
"Індекс банк"	597,6	17	-	-	154972	25-27
"Укрсиббанк"	2519,4	13,5	-	-	-	-
"Хрещатик"	12435,36	16-18	105000,00	20	166790	20
"Форум"	2050	17	-	-	-	-
"Мегабанк"	39351,9	17	-	-	3598	25
СКБ "Дністер"	80	19	-	-	-	-
ВТБ банк	-	-	364	24	-	-
"Укрпромбанк"	1700	22	-	-	-	-
ВСЬОГО	535094,59	-	441792	-	738949	-

*Джерело: головне управління агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації

За даними головного управління агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації, наведеними в таблиці 2, обсяги банківських кредитів підприємствам агропромислового комплексу за 2000-2011 роки зросли більше, ніж у 62 рази з 13,3 млн. грн. до 824,8 млн. грн. До 2004 року підприємства агропромислового комплексу Тернопільської області не одержували довгострокових кредитів, а в 2008 році обсяги довгострокових кредитів різко зросли порівняно з 2004 роком у 5,8 рази. Як випливає з таблиці 2, банки Тернопільської області почали надавати сільськогосподарським підприємствам довгострокові кредити лише з 2004 року.

Таблиця 2

Кредитування банками Тернопільської області підприємств АПК у 2000-2011 роках

Роки	Отримано кредитів		
	всього	короткотермінових	довготермінових
2000 рік	13,3	13,3	-
2001 рік	42,6	42,6	-
2002 рік	40,2	40,2	-
2003 рік	75,4	75,4	-
2004 рік	119,6	75,6	44,0
2005 рік	282,9	190,9	92,0
2006 рік	324,6	202,0	122,6
2007 рік	397,1	273,5	123,6
2008 рік	535,1	278,7	256,4
2009 рік	441,8	387,1	54,7
2010 рік	739,0	531,1	207,9
2011 рік	824,8	640,2	184,6
Всього	3836,4	2750,6	1085,8

*Джерело: головне управління агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації

Здійснюючи аналіз кредитування сільськогосподарських підприємств Тернопільської області з 2000 року, спостерігаємо збільшення обсягів короткострокового кредитування, тобто переважна більшість кредитів, наданих банківськими установами сільськогосподарським підприємствам носить короткостроковий характер. На досить низькому рівні залишається частка забезпеченості сільськогосподарських підприємств довгостроковими кредитами, незважаючи на те, що агропромислова галузь потребує повного матеріально-технічного оновлення, тобто має потребу в довгостроковому кредитному забезпеченні.

Основними причинами небажання надавати комерційними банками сільськогосподарським підприємствам довгострокових кредитів можна пояснити присутністю високого ризику, який притаманний при видачі довгострокових кредитів. Тому комерційні банки надають перевагу короткостроковим кредитам, які на відмінну від довгострокових є найбільш прибутковим видом кредитування, оскільки приносять вищий прибуток, дають більшу гарантію щодо повернення позик.

Банківську інфраструктуру області представляють ряд комерційних і державних банків. Найбільшими кредиторами, які активно співпрацюють з агропромисловими підприємствами Тернопільської області стали такі банки: "Райффайзен банк Аваль" (51%), "Хрещатик" (23%), "Індекс банк" (21%), інші банки (5%) (рис. 1).

Рис. 1. Найбільші кредитори агропромислових підприємств Тернопільської області

*Джерело: головне управління агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації

Лідером у кредитуванні підприємств агропромислового комплексу області став "Райффайзен банк Аваль", у 2011 році банк надав підприємствам АПК, у тому числі сільгосп підприємствам і переробним підприємствам 376185 млн. грн. кредитних ресурсів. На частку даного банку припадає близько 51%.

За даними головного управління агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації, наведеними на рис. 2., станом на 1 січня 2011 року найбільше довгострокових кредитів надано такими банками: "Райффайзен банк Аваль" (95%), "Ощадбанк" (3,46%), "Індекс банк" (1,24%), "Мегабанк" (0,3%).

Рис. 2. Довгострокове кредитування банками Тернопільської області підприємств АПК у 2011 році

*Джерело: головне управління агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації

За даними головного управління агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації, наведеними на рис. 3., станом на 1 січня 2011 року найбільше короткострокових кредитів надано такими банками: "Райффайзен банк Аваль" (33,65%), "Хрещатик" (31,40%), "Індекс банк" (28,69%), "Промінвестбанк" (4,68%), "Ощадбанк" (0,38%), "Укрексімбанк" (0,37%), "Укрсоцбанк" (0,27%), "Мегабанк" (0,56%).

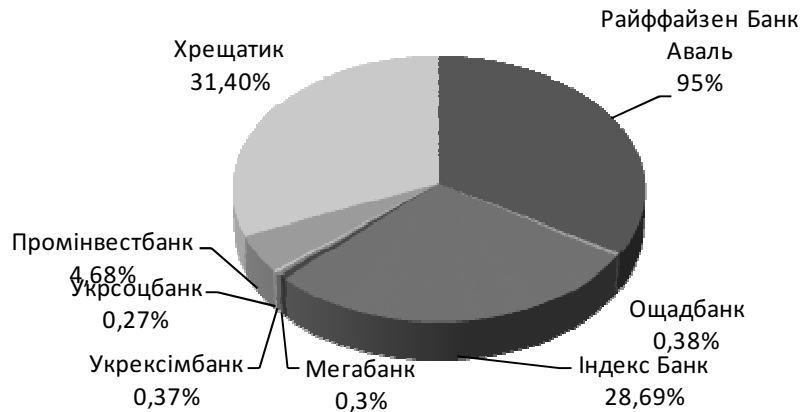

Рис. 3. Короткострокове кредитування банками Тернопільської області підприємств АПК у 2011 році

*Джерело: головне управління агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації

Обсяги кредитування банками підприємств Тернопільської області протягом досліджуваних останніх чотирьох років зросли. Обсяг портфеля кредитів банку "Райффайзен банк Аваль" станом на 01.01.2008 року становив 195192,5 тис. грн., а обсяги кредитування аграріїв станом на 01.01.2011 року зросли у 1,9 рази – до суми 376185 тис. грн.

Як випливає з рис. 4, за чотири роки також зріс кредитний портфель кредитів сільському господарству "Ощадбанк" у 5,6 рази і станом на 01.01.2011 року досяг суми 9235 тис. грн.

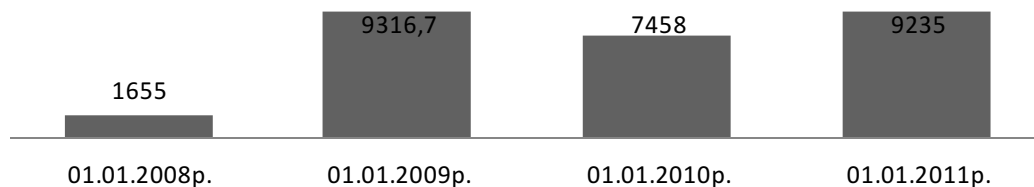

Рис. 4. Динаміка кредитних вкладень "Ощадбанк" в сільське господарство у 2008-2011 роках, тис. грн.

*Джерело: головне управління агропромислового розвитку Тернопільської облдержадміністрації

У кредитуванні сільського господарства Тернопільської області у 2008 році брала участь більша кількість комерційних банків, тобто в 2011 році порівняно з 2008 роком зменшилася кількість банків з 16 до 8.

Висновки з даного дослідження. Безсумнівно, кредитне забезпечення – важливий аспект співпраці банків та сільськогосподарських підприємств, але перспективним лідером буде той, хто розвиває цей ринок та пропонує комплексне стратегічне партнерство.

На незадовільному рівні залишається стан кредитного забезпечення сільського господарства Тернопільської області. Зростає потреба аграрних підприємств у кредитних ресурсах, проте постійно зменшуються об'єми кредитів. Дана ситуація не може забезпечити сталий розвиток та ефективне функціонування аграрних підприємств. Тому, на перспективу, банківська система повинна створити пріоритетні умови для доступності кредитів аграрному сектору економіки.

Література

1. Офіційний сайт компанії "Простобанк Консалтинг" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// wwwprostobank. com](http://www.prostobank.com).

2. Малік М.Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва / М.Й. Малік // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 59-63.
3. Марцишевська Ю.Л. Роль фінансово-кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору / Ю.Л. Марцишевська // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 98-100.
4. Шиндирук І.П. Кредитування діяльності сільськогосподарських товаровиробників / І.П. Шиндирук // Економіка АПК. – 2002. – № 10. – С. 89-99.
5. Непочатенко О.О. Кредитне забезпечення поточної діяльності сільськогосподарських підприємств / О.О. Непочатенко // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 91-97.
6. Олійник К.А. Фінансово-кредитне забезпечення малих сільськогосподарських підприємств. / К.А. Олійник // Економіка АПК. – 2013. – № 1. – С. 150-158.
7. Сомик А.В. Особливості кредитного забезпечення аграрного сектору економіки України / А.В. Сомик // Збірник наукових праць Луган. держ. аграр. ун-ту / За ред. В. Г. Ткаченко. – Луганськ: Вид-во "Елтон". – 2002. – № 14 (26), С. 106-110.
8. Шиндирук І.П. Кредитування діяльності сільськогосподарських товаровиробників / І.П. Шиндирук // Економіка АПК. – 2002. – № 10. – С. 89-96.
9. Шкарупа А.П. Удосконалення кредитного обслуговування аграрного сектора економіки / А.П. Шкарупа // Економіка АПК. – 2001. – № 5. – С. 79-82.

УДК 368.013:368.021

Свєшнікова К.Т.,
викладач
Тюлін А.С.,
**Севастопольський інститут банківської справи
Української академії банківської справи
Національного банку України**

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНТЕРНЕТ-СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Глобалізація електронної економіки спричинила помітне зростання обсягів бізнес-продукції та змінила уявлення про межі використання та технології ведення бізнесу. За останні роки питома вага обсягу продажів в Інтернет-мережі поступово зростає і досягає рекордних показників, що впливає на прибутки підприємств при зниженні витрат на обслуговування укладання угод. Для багатьох виробників створення власного віртуального збутового каналу стає необхідною умовою успішного функціонування на ринку та досягнення максимальної ефективності у задоволенні потреб свого споживача. Практика продажу в Інтернет мережі не оминула і таку сферу діяльності, як страхування. За 2011 р. світовими лідерами у страхуванні зібрано страхових премій на значні суми. У Росії та Україні ринок страхування знаходиться в процесі розвитку, що наочно демонструє табл. 1.

Таблиця 1

Обсяг страхових премій із сегментацією за країнами*

Країна	Обсяг зібраних страхових премій, млн дол. США	Питома вага у світі, %
США	1204677	26,77
Японія	655408	14,26
Великобританія	319553	6,96
Франція	273112	5,94
Німеччина	245162	5,34
Росія	43257	0,94
Україна	3084	0,07

*Джерело: розраховано авторами на основі [19]

Таких обсягів високорозвинутим країнам вдається досягти, у т.ч. за рахунок впровадження страхового маркетингу у мережі Інтернет, який давно практикується і приносить до 60% страхових внесків.

За допомогою власного корпоративного сайту страхова компанія може покращити свій імідж, реалізувати страхові поліси, надавати повний спектр інформаційних та консультаційних послуг, підтримувати постійний контакт не тільки зі своїми клієнтами, але й з бізнес-партнерами, надавати

додаткові послуги та проводити необхідні дослідження, використовуючи ресурси Інтернет, наприклад, для пошуку потенційних клієнтів та формування санкціонованого списку електронних адрес майбутніх страхувальників [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти функціонування каналів продажу висвітлені в працях багатьох як закордонних, так і вітчизняних авторів з проблематики маркетингу в страхуванні. Так, значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили І. Ансофф, М. Бадок, В. Базилевич, Б. Берман, А. Войчак, С. Гаркавенко, Є. Голубков, Н. Гончарова, О. Данніков, В. Демидов, А. Дурович, П. Зав'ялов, О. Заруба, В. Кардаш, Г. Кессер-Павелку, Ф. Котлер, І. Краснов, Є. Крикавський, Н. Куденко, К. Кулхман, В. Кутербах, Н. Норіцин, В. Оніщенко, С. Осадець, А. Павленко, П. Перерва, А. Решетников, А. Старостіна, Д. Черваньов, М. Чумаченко та ін. Незважаючи на багатогранність наукових досліджень, стосовно Інтернет-страхування залишається проблема недостатнього висвітлення теоретичних та практичних аспектів щодо ефективного використання Інтернет-мережі для охоплення більшого сегмента потенційних споживачів страхової продукції.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження страхового ринку України через призму аналізу страхових фірм, які надають послуги у мережі Інтернет, виявлення позитивних та негативних аспектів, а також проблем розвитку Інтернет-страхування в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу досліджень. Найбільш поширені визначення економічного терміну «Інтернет-страхування» зведені у табл. 2.

Таблиця 2

Визначення терміна «Інтернет-страхування» різними авторами [6; 16; 18]

Автор	Визначення категорії «Інтернет-страхування»
Новак О.В. [6]	комплекс взаємин страхової компанії і клієнта, що виникають у процесі продажу продукту страхування, його обслуговування і виплати страхового відшкодування при використанні технологій мережі Internet як найбільш зручного, швидкого і дешевого засобу обміну інформацією/
Спіцина Н.М. [18]	взаємодія інтересів між страховою компанією і клієнтом, котра виникає при продажу страхового продукту та його обслуговуванні, але вироблена за допомогою мережі Інтернет.
Науменкова С.В. [16]	процес взаємодії страхової компанії та її клієнтів, який полягає у виборі страхових послуг, оформленні та придбанні страхових полісів і отриманні страхових премій з використанням мережі Інтернет.

На думку авторів, **Інтернет-страхування** можна визначити як комплекс взаємовідносин між страховиком і страхувальником, які виникають у процесі продажу страхової послуги, її обслуговуванні, а в разі виникнення страхового випадку покриття збитків страхувальника на основі укладеного договору через мережу Інтернет.

Щоб Інтернет-представництво страховика функціонувало як повноцінний офіс, воно повинно забезпечувати [6]: надання клієнту інформації про страхову компанію і її послуги; можливість розрахунку величини страхової премії й визначення умов її виплати для кожного виду страхування й залежно від конкретних параметрів; заповнення форми заяви на страхування; замовлення та оплату поліса страхування безпосередньо через Інтернет; передачу поліса, завіреного електронно-цифровим підписом (далі – ЕЦП) страховика, клієнтові безпосередньо по мережі Інтернет; можливість інформаційного обміну між страхувальником і страховиком під час дії договору (для одержання клієнтом різних звітів від страхової компанії); інформаційний обмін між сторонами при настанні страхового випадку; оплату страхової премії страхувальником за допомогою мережі Інтернет; надання страховиком клієнтові інших послуг та інформації. Таким чином, основні етапи купівлі страхового продукту за допомогою мережі Інтернет представлені на рис. 1.

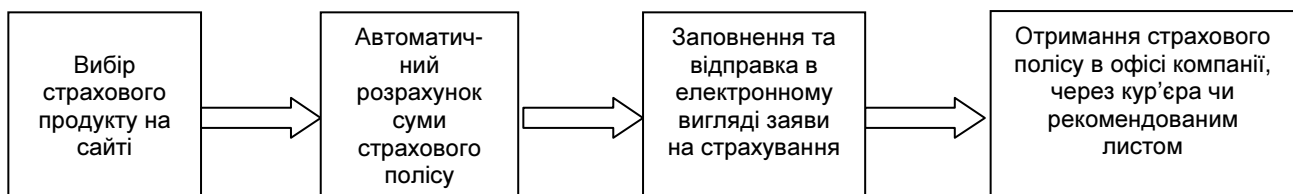

Рис. 1. Етапи Інтернет-страхування*

*Джерело: складено авторами на основі [6]

Основними перевагами та недоліками застосування продажу через Інтернет-мережу страхових продуктів наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Основні переваги та недоліки Інтернет-страхування*

Переваги	Недоліки
Спрощення процесу страхування за допомогою наочного і інтуїтивно зрозумілого способу порівняння, вибору страхової компанії і страхових продуктів, а також завдяки можливості замовлення невиходячи з будинку або офісу	Значно менша кількість страхових продуктів розміщується на Інтернет-сайтах страхових компаній для продажу
Оперативність оформлення (в середньому близько 20 хвилин через сайт, в той час як в офісі страховика це займає понад 2 годин)	Необхідність клієнту самому розбиратися в тонкощах і нюансах роботи з сайтом страховика
Відсутність трати значної кількості часу на проходження медогляду при оформленні медичного полісу	Страхові поліси транспорту та нерухомості, що знаходяться в заставі, не продаються
Простота та універсальність способів оплати (готівковий, безготівковий розрахунки, електронні гроші)	Клієнт не може заздалегідь повністю ознайомитися з усіма умовами договору
Мінімізація «людського» чинника: відсутність у більшості випадків необхідності зустрічі і спілкування з представниками страхової компанії	Встановлюються певні варіанти страхових сум, змінити які клієнт не може
Автоматизація розрахунку страхової суми і тарифів за допомогою страхового мультикалькулятора	
Зниження витрат на оренду офісів, виплату робітникам заробітної плати	

*Джерело: складено авторами на основі [1; 2; 6; 7; 17; 18]

В Україні за даними дослідження компанії InMind і міжнародної мережі Factum-Group [7], частка людей, які мають доступ до Інтернет серед населення України у віці 15+ років, становить 13,1 млн. користувачів (станом на початок 2011 р.). Станом на початок 2013 р. кількість Інтернет-користувачів віком 15+ сягнула позначки 19,3 млн. чол., причому віковий склад наступний: від 15-29 років – 44%, 30-44 років – 34%, понад 45 років – 22%. За суб'єктивними доходами користувачі Інтернет розташувалися наступним чином: з низьким доходом – 3%; нижче середнього – 21%; із середнім – 58%; вище середнього – 17% [16]. Отже, за останні роки можна спостерігати тенденцію збільшення аудиторії Інтернет-користувачів серед населення України, що представляє потенційну клієнтську базу для страховиків.

За останні роки ряд компаній (АХА Страхування, АСКА, ОРАНТА, ІНГО Україна, Альфа Страхування, ТАС, Універсальна) свій продаж в режимі on-line удосконалили у зв'язку з пошуком нових малозатратних каналів збуту своїх продуктів. У табл. 4 представлені страхові продукти провідних страхових компаній України, які можливі до оформлення через Інтернет.

Таблиця 4

Продаж страхових продуктів у режимі on-line (станом на 01.03. 2013 р.)*

Форма страхування	Вид страхових продуктів	Страхова компанія												
		АХА Страхування	АСКА	ОРАНТА	ІНГО Україна	Альфа страхування	СТ ТАС	Універсальна	UNIQA	ПРО100 Страхування	БРОКБІЗНЕС	УСК КНЯЖА	PZU Україна	Українська страхова група
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Обов'язкове	Страхування автоцивільної відповідальності	+				+	+	+	+	+	+	+		
	Страхування цивільної відповідальності власників зброї		+											
	Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності		+	+	+									

продовження табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Добровільне	Каско	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+		+
	Страховання «Зелена картка»		+	+					+	+	+	+	+	
	Медичне добровільне страхування		+	+	+	+				+				
	Страховання від нещасних випадків	+	+	+			+							
	Страховання майна	+	+	+	+		+			+				
	Страховання фінансів			+										
	Страховання відповідальності власників собак		+											
	Туристичне страхування		+		+	+	+		+	+		+		+

* Джерело: власна розробка авторів на основі [8-15]

Більшість з вищевказаних страховиків почали реалізацію страхових продуктів через Інтернет переважно з 2012 р. Проте до теперішнього часу залишається багато компаній з найбільшими обсягами валових страхових премій (Провідна, КРЕМІНЬ, Арсенал страхування тощо), що не надають послуги Інтернет-страхування. Треба звернути увагу на значно новий проект «Е-ПОЛІС» [8]. Це страховий портал, що насамперед додає зручності при пошуку інформації та представляє можливість комплексно підійти до вибору страхового продукту та компанії.

Як показали дослідження, проведені Swiss Re [17], адміністративні витрати з укладання договору страхування каналами дистрибуції прямого збуту при безпосередньому контакті становлять до 19 дол. США на угоду, при використанні телефону – до 8 дол. США на угоду, за допомогою Інтернету – до 0,5 дол. США на угоду (або за іншими підрахунками вартість страхового продукту при придбанні за допомогою Інтернету знижується в середньому на 20-25%). Можна передбачити, що інноваційний метод продажу страхових полісів буде і в Україні набирати обороти до 70% щорічно, як вже котрий рік відбувається закордоном, однак він **потребує врегулювання законодавства** [3-5] щодо зазначення на допустимість використання ЕЦП при укладенні договорів страхування; освітлення статусу паперових копій електронних документів та порядку їх посвідчення [2]. Також **чинниками, що стримують розвиток Інтернет-страхування в Україні**, є: низький рівень доходів страховальників; незначна питома вага Інтернет-користувачів в порівнянні з провідними країнами світу; слабкі рівні фінансової грамотності населення та забезпечення електронних платіжних систем в Україні; недовіра до веб-сайтів і низький рівень страхової культури населення.

Висновки з даного дослідження. На сучасному етапі альтернативою традиційного продажу страхових продуктів є реалізація через мережу Інтернет. Розвиток Інтернет-страхування в Україні знаходиться на початковій стадії, що зумовлено низьким рівнем питомої ваги серед страховиків, які надають послуги через Інтернет. Для стимулювання розвитку Інтернет-страхування необхідно, по-перше, вдосконалити нормативно-правову базу з цього питання; по-друге, завоювати довіру серед страховальників через значно якісну організацію захисту веб-сайтів; по-третє, повідомляти клієнтам про можливість отримання повного комплексу послуг невиходячи з дому чи офісу (це також буде сприяти росту довіри до вітчизняних страховиків).

Література

1. Балук Н.Р. Аквізиція вітчизняних страховиків у мережі Інтернет / Н.Р. Балук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2006. – Вип. 16.6. – С. 230-235.
2. Гриньова К. Інтернет-страхування в Україні: правовий аспект / К. Гриньова // Правовий тиждень. – № 29 (207), 20 липня 2010 р. – С. 11.
3. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 г. – № 852-IV (зі змінами № 5284-VI від 18.09.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.
4. Закон України «Про захист прав споживачів» (зі змінами № 5463-VI від 16.10.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.
5. Закон України «Про страхування» (зі змінами №5463-VI від 16.10.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.
6. Навчально-методичний комплекс з курсу «Електронна комерція» (для студ. напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» IV курсу денної та заочної форми навч.) / Укл.: О.В. Новак. – Алчевськ: ДонДТУ, 2010. – 120 с.
7. Офіційний сайт «Інтернет Асоціації України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.inau.org.ua>.

8. Офіційний сайт онлайн-страхування «E-polis» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-polis.ua>.

9. Офіційний сайт страхової компанії «Альфа Страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.direct.alfaic.ua.

10. Офіційний сайт страхової компанії «АСКА» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aska.com.ua.

11. Офіційний сайт страхової компанії «АХА Страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: aha-ukraine.com.

12. Офіційний сайт страхової компанії «ІНГО Страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ingo.ua>.

13. Офіційний сайт страхової компанії «ОРАНТА» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://online.oranta.ua/ua>.

14. Офіційний сайт страхової компанії «ТАС» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tas-insurance.com.ua.

15. Офіційний сайт страхової компанії «Універсальна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shop.universalna.com>.

16. Ринок фінансових послуг [Текст]: навч. посіб. / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко та ін. – К. : Знання, 2010. – 532 с.

17. Рябоконт Н.П. Систематизація каналів продажів страхових продуктів [Текст] / Н.П. Рябоконт // Науковий вісник УАБС НБУ. – 2012. – Вип. 34. – С. 268-275.

18. Спіцина Н.М. Переваги та недоліки Інтернет-страхування в Україні [Електронний ресурс] / Н.М. Спіцина, О.В. Григораш // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальные проблемы современных наук-2007». – Польща: Przemysl, Sp. z o.o. Nauka I studia, 2007. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12.APSN_2007/Economics/20665.doc.htm.

19. World Insurance in 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://media.swissre.com/documents/sigma3_2012_en.pdf.

УДК 330.142.212

Дружинина Е.О.,
магістр економіки, аспірант 3-го года обучения
Брестский государственный технический университет,
г. Брест, Республика Беларусь

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ СТЕПЕНИ ДЕСТРУКТИВНОСТИ РЕАЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ

Постановка проблемы. В условиях динамичного развития экономики и неизбежного влияния деятельности хозяйствующих субъектов на качество окружающей среды актуальной является проблема обеспечения социально-экологической безопасности. Это повышает ответственность участников инвестиционных отношений планируемой деятельности за неблагоприятные последствия реализации проектных решений. В данном контексте важную роль играет оценка перспектив и возможных последствий реализации проектов предполагаемой деятельности на основе учета экономических, экологических и социальных факторов в единстве на стадии обоснования инвестиций. Недостаточная теоретическая и методическая проработанность данной проблематики, возрастающая практическая значимость обусловили актуальность данной темы исследования.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследованию проблематики оценки последствий реализации инвестиций на социозкосистему посвящены работы отечественных и зарубежных ученых: Н.Ф. Кампос, И. Киношита, Л. Кркоска, К.Г. Гофман, Т.С. Хачатуров, А.А. Гусев, О.Ф. Балацкий, Е.В. Рюмина, А.В. Неверов и другие [1–5].

Анализ работ вышеназванных авторов показал, что в них рассматривается широкий круг проблем, связанных с оценкой последствий инвестирования. Вместе с тем, в современной теории и практике в РБ эффективная система предупреждения негативного воздействия на окружающую среду реализуемых инвестиционных проектов развита не в полной мере. Доработки требует методический

инструментарий оценки степени деструктивности инвестиций на стадии их обоснования на этапе принятия решения о реализации проекта.

Постановка задания. Цель статьи – научное обоснование методических положений оценки степени деструктивности реальных инвестиций.

Изложение основного материала исследования. Реальное инвестирование является основой стратегического экономического развития предприятия, формой реализации которого является инвестиционный проект. Вместе с тем, анализ процесса осуществления реальных инвестиций позволяет выделить вероятностный характер деструктивного воздействия на внешнюю среду, обусловленный постоянным взаимодействием предпринимательской деятельности с окружающей средой, влиянием на изменение ее качественного состояния и развитие различных сфер жизнедеятельности общества.

Анализ зарубежной литературы показывает, что социально-экологическая оценка инвестиционных проектов является традиционной практикой зарубежных инвесторов (финансовых организаций, банков, фондов и т.д.). Цель такого рассмотрения является минимизация социально-экологических проблем, которые могут сопровождать инвестиционную деятельность. Поэтому в большинстве развитых стран экологическая оценка является важной частью всех этапов оценки инвестиционного проекта и контроля за его реализацией.

В настоящее время действующие инструменты защитной политики в области охраны окружающей среды и общества, применяемые на стадии обоснования инвестиций, не позволяют выявить и управлять теми проектами, которые несут деструктивное воздействие и в экономическом, и в социальном, и в экологическом аспектах в единстве.

Социально-деструктивные инвестиции определим как вложения инвесторов в объекты предпринимательской и иной деятельности, приводящие к разрушению или нарушению устоев конкретной социальной среды, функционирования и развития общества и окружающей среды [6, с. 86]. Для выявления инвестиционных проектов с вероятностными отрицательными последствиями предлагаем методику оценки степени деструктивности инвестиций, как комплексной характеристики воздействия инвестиций на социозкосистему. Исходя из авторского определения социально-деструктивных инвестиций, определяющими характеристиками степени деструктивности инвестиций установлены:

Экономическая устойчивость инвестиций. Предлагаем определять экономическую устойчивость инвестиций как их эффективность в долгосрочном периоде при возможных изменениях условий реализации проекта, характеризующуюся высокой доходностью инвестиционного капитала.

Социальная полезность инвестиций. Под социальной полезностью будем понимать получение положительного социального результата, направленного на удовлетворение интересов и потребностей общества, улучшение условий жизнедеятельности, учитывающего социальные последствия реализации инвестиций для общества и будущих поколений.

Экологическая полезность и безопасность инвестиций. Под экологической безопасностью инвестиций будем понимать соблюдение норм потребления природных ресурсов, выбросов, сбросов, соответствующих экологическому законодательству и обеспечивающих минимизацию негативного воздействия реализуемого проекта, применение экологически чистых технологий. Экологическая полезность инвестиций – получение экологического результата в виде возведения новых экологических объектов, содействия улучшению экологической сферы, позволяющих обеспечивать и сохранять качество природной среды и условий жизнедеятельности, без которых невозможно поддерживать нормальное физическое и психологическое состояние человека и продуктивность экосистем.

Цель методики заключается в выявлении проектов, несущих деструктивные изменения общественной среды, определении принадлежности вкладываемых средств в реализацию проекта к категории социально-ответственных инвестиций.

Оценка проводится путем анализа **системы показателей**, характеризующих:

- экономическую эффективность вложений в долгосрочном периоде, что отражает экономическую устойчивость инвестиций;
- социальный результат, улучшение условий жизнедеятельности, сохранение здоровья населения и охраны труда, отражающих социальную полезность;
- предотвращение и минимизация негативных воздействий реализации проекта, содействие улучшению экологической сферы, что раскрывает экологическую безопасность и полезность.

Оценка данных показателей проводится путем сравнения с нормативными, среднеотраслевыми и оптимальными значениями. Представленные направления анализа показателей является достаточными для оценки степени деструктивности инвестиций. Анализ полученной информации в сочетании компонентов позволяет выявить инвестиционные проекты, несущие социально-деструктивные изменения. Для определения степени деструктивности инвестиций предлагаем использовать виды оценок, представленные в таблице 1.

Таблиця 1

Виды оценок, используемые для определения степени деструктивности инвестиций

Виды оценок	Характеристика оценок
<i>Единичные оценки (прямые и косвенные)</i>	Оценка по отдельным исходным существенным характеристикам влияния инвестиций на социосистему путем сопоставления с некоторыми уровнями и нормами, определяющими положительную или отрицательную значимость объекта или его свойств
<i>Многокритериальная оценка</i>	Оценка состояния и воздействия на социосистему с помощью построения сводных (интегральных) показателей по совокупности репрезентативных критериев оценивания. Включает проведение процедуры свертывания информации, что позволяет преодолеть несопоставимость показателей из-за их различной размерности
<i>Интегральная оценка</i>	Объединение в одно целое ранее разнородных (многокритериальных) оценок с учетом их вклада в общую оценку

Источник: собственная разработка на основе 7

Знание начального состояния социосистемы (до реализации инвестиций) позволяет в соответствии с принятым решением, предсказать поведение системы в будущем. Конечное состояние социосистемы (после реализации инвестиций) может рассматриваться как цель принимаемого решения. Поскольку оценить воздействие инвестиций на состояние социосистемы в целом по достаточно большому перечню критериев непросто, необходимо использование методов свертывания информации о состоянии сложной системы, наиболее эффективным из которых является построение интегральных показателей на основе выбора и конструирования из совокупности критериев наиболее информативных (существенных) переменных. Предложенные параметры оценки степени деструктивности инвестиций обладают неоспоримым преимуществом – интегральностью, то есть в компактной форме характеризуют наиболее существенные последствия реализации инвестиций для социосистемы.

Для обеспечения соразмерности показателей, используемых для оценки степени деструктивности инвестиций, предлагаем установить критерии их оценки по 3-х мерной балльной шкале с учетом диапазона значений показателей, используемых для анализа компонентов. Наибольший балл, равный единице, присваивается показателю, равному или превышающему нормативное значение и характеризующему инвестиции как социально-ответственные. Наименьший балл соответствует минимальному значению и присваивается показателю, позволяющему отнести инвестиции к деструктивным и указывающему на негативные воздействия и последствия реализации инвестиционных проектных решений:

1 балл – присваивается показателю, превышающему нормативное (оптимальное) значение;

0,5 балла – присваивается показателю, равному нормативному (оптимальному) значению;

0 баллов – присваивается показателю, значение которого ниже нормативного (оптимального).

Устанавливаются критерии оценки показателей по каждой компоненте интегрального показателя. Наибольший балл должен соответствовать благоприятному интервалу, наименьший – самому критическому интервалу.

В оценке социальной и экологической компоненты значимость отдельных критериев традиционно оценивается при помощи сравнительных суждений, чаще всего измеряется по нечисловой (порядковой) шкале, или всем критериям присваивается равенство приоритетов оценивания, или задаются интервалы возможного варьирования весовых коэффициентов. В связи с этим появляется необходимость работы с нечисловой, интервальной информацией, которая часто бывает и неполной, которая индуцирует множество допустимых наборов весовых коэффициентов при получении интегральных оценок. Для решения данной проблемы может быть использована байесовская модель рандомизации неопределенности как переход от неопределенного выбора весовых коэффициентов к случайному (рандомизированному) выбору их из множества всех допустимых наборов весовых коэффициентов. В результате, получают случайные весовые коэффициенты и случайные интегральные показатели [8]. Кроме того, при возможности количественной оценки социальных и экологических показателей и ее точности можно выделить: а) оцениваемые достаточно точно (снижение экологических платежей и штрафов); б) оцениваемые, но с невысокой точностью (снижение экологических рисков, увеличение выручки от реализации «экологической» продукции); в) трудно оцениваемые (опосредованное улучшение положения компании за счет повышения экорейтинга).

На практике совмещение различных критериев (экономического, социального, экологического) при оценке инвестиционных проектов сопровождается вопросом их несоизмеримости. Только экономический эффект может быть выражен в стоимостной оценке. Для измерения остальных видов эффекта используются количественные и качественные показатели.

Расчеты показателей осуществляются с применением количественных методов финансово-экономического анализа: метода сравнения, средних величин (средние арифметические простые,

геометрические), абсолютных и относительных показателей, рядов динамики.

Інформаційна база – дані інвестиційного проекту.

Пользователями методики являються зацікавлені суб'єкти інвестиційних відносин.

Сущность и научная новизна методики заключається в застосуванні трьохкомпонентного показателя як інтегрального, комплексно характеризуючого економічний, соціальний і екологічний аспекти складових інвестиційного проекту. Степень деструктивного впливу зовнішніх інвестицій може бути: низької, що характерно для проектів, несущих мінімальні соціально-екологічні ризики при їх реалізації і вказує на соціальну відповідальність учасників інвестиційної діяльності; середньої – ризики негативного впливу реалізації проекту можливі, але здатні оперативно бути взятими під контроль, інвестиції ідентифікуються як маючі ознаки соціально-деструктивних; високої, що характеризує інвестиції як соціально-деструктивні, шкода від реалізації інвестиційного проекту перевищує запланований економічний, соціальний, екологічний ефекти. Градація проектів на основі методики дозволяє обґрунтувати застосування захисних і стимулюючих інструментів регулювання.

Результаты данной оценки використовуються для прийняття рішень про застосування і виборі заходів по запобігання і компенсації деструктивного впливу іноземних інвестицій.

Етапы методики представлені на рисунку 1.

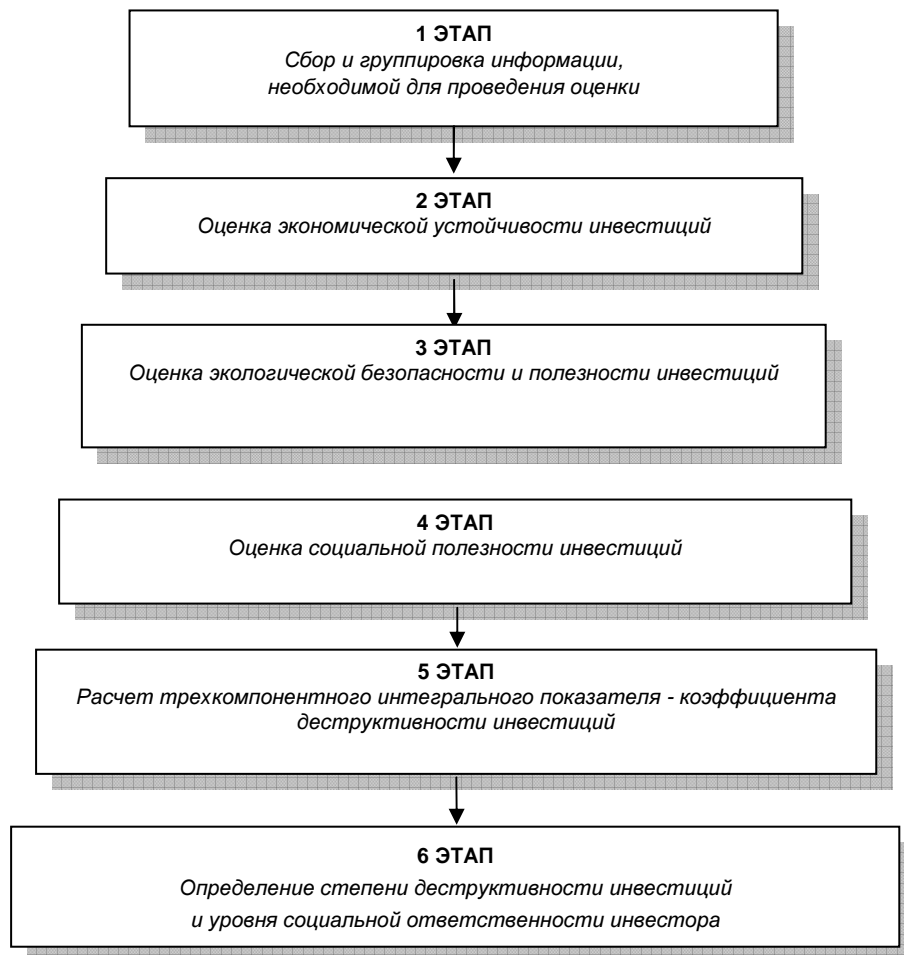

Рис. 1. Взаимосвязанные этапы методики оценки степени деструктивности инвестиций
Источник: собственная разработка

На третьем этапе методики осуществляется расчет обоснованной системы показателей, характеризующих экологическую полезность и безопасность (доля инвестиций в экологические объекты в общем объеме реальных инвестиций, доля экологически чистых технологий в общей сумме основных средств, уровень безотходности производства, повторное использование и утилизация отходов, предельно допустимые выбросы и сбросы, состав и концентрации примесей и

вредных веществ, предельно допустимые уровни воздействия).

На четвертом этапе методики производится расчет обоснованной системы показателей, характеризующих социальную полезность инвестиций. Подробный расчет показателей рассмотрим на примере оценки социальной компоненты (таблица 2).

Таблица 2

Показатели, раскрывающие социальную полезность инвестиций

Наименование показателя	Алгоритм расчета	Диапазон оценки
<i>Сохранение здоровья и охрана труда</i>		
1. Доля затрат в медицинское обслуживание и добровольное медицинское страхование работников (Z^{MC}) в общей сумме затрат (Z)	$k_{MC} = \frac{Z^{MC}}{Z}$	$Tr > 1$, тенденция роста, Tr – темп роста
2. Доля затрат на охрану труда в расчете на одного работника (Z^{OT}) и другие показатели	$k_{OT} = \frac{Z^{OT}}{Z}$	$Tr > 1$, тенденция роста
<i>Улучшение качества персонала (жизни населения)</i>		
1. Доля затрат в развитие персонала (повышение образовательного и квалификационного уровня) ($Z^{ПК}$)	$k_{ПК} = \frac{Z^{ПК}}{Z}$	$Tr > 1$, тенденция роста
2. Доля просроченной задолженности по выплате заработной платы ($KЗ^{ЗП}$) в общей сумме просроченной задолженности ($KЗ_{ср}$) и другие показатели	$k_{ЗП} = \frac{KЗ^{ЗП}}{KЗ_{ср}}$	[0;1] тенденция снижения
<i>Социальные инвестиции</i>		
1. Прирост объема социальных инвестиций (ΔI^S) к прибыли от реализации (P^N)	$k_{RCI} = \frac{\Delta I^S}{P^N}$	тенденция Роста
2. Доля социальных инвестиций к общей сумме реальных инвестиций (I^r) и другие показатели	$k_{IS} = \frac{\Delta I^S}{I^r}$	$Tr > 1$, тенденция роста

Источник: собственная разработка

Оценки рассчитанных показателей обобщаются путем определения средней арифметической взвешенной значений баллов (таблица 3).

Таблица 3

Определение средней взвешенной баллов оценки показателей социальной полезности

Показатель	Критерий оценки		
	0 баллов	0,5 баллов	1 балл
1. Доля затрат в медицинское обслуживание и добровольное медицинское страхование работников	0	>0, тенденция ↓	>0, тенденция ↑
2. Доля затрат на охрану труда в расчете на одного работника	0	>0, тенденция ↓	>0, тенденция ↑
3. Доля затрат в развитие персонала	0	>0, тенденция ↓	>0, тенденция ↑
4. Доля просроченной задолженности по выплате заработной платы	>0, тенденция ↑	≥0	>0, тенденция ↓
5. Прирост объема социальных инвестиций к прибыли от реализации	0	>1, тенденция ↓	>1, тенденция ↑
6. Доля социальных инвестиций в общей сумме реальных инвестиций	0	>0, тенденция ↓	>0, тенденция ↑
Среднее арифметическое взвешенное значение баллов оценки социальной полезности	$\overline{Utility^S}$		

Источник: Собственная разработка

На пятом этапе производится свертывание информации. Интегрирование данных расчетов осуществляется путем определения трехкомпонентного интегрального показателя, характеризующего степень деструктивного воздействия реализации инвестиционного проекта, который позволит вложения в рассматриваемый инвестиционный проект отнести к социально-ответственным или социально-деструктивным инвестициям.

Этапы определения трехкомпонентного показателя:

1. Определение первого компонента, характеризующего экономическую устойчивость инвестиций ($\overline{Stability}^E$). Определяется среднее арифметическое взвешенное значение баллов по каждой группе показателей оценки характеристик деструктивности инвестиций:

а) по основным средствам – \overline{F} (1):

$$\overline{F} = \frac{\sum F_i \cdot f_i}{\sum f_i} \quad (1)$$

где F_i – значение балльной оценки каждого показателя основных средств, в баллах;

f_i – число, показывающее, сколько раз повторяется значение балла, раз;

б) по оборотным средствам (\overline{E}), трудовым ресурсам (\overline{T}), финансовому состоянию (\overline{Fin}) определяется аналогично, как и по основным средствам.

Расчет средних значений показателей по группам повышает информативность оценки степени деструктивности инвестиций.

Затем по каждому элементу (\overline{F} , \overline{E} , \overline{T} , \overline{Fin}) оценки обобщаются и находится их среднее арифметическое взвешенное (2). Значение ($\overline{Stability}^E$) является первым компонентом трехкомпонентного показателя оценки степени деструктивности инвестиций. Его значение варьируется в диапазоне [0;1].

$$\overline{Stability}^E = \frac{\overline{F} \cdot f_i + \overline{E} \cdot f_i + \overline{T} \cdot f_i + \overline{Fin} \cdot f_i}{\sum f_i} \quad (2)$$

Данный подход к построению обобщающего показателя обосновывается простотой расчета и высокой информативностью, так как позволяет отразить вклад каждого элемента в итоговый показатель.

2. Определение второго компонента, характеризующего социальную полезность инвестиций.

Данный компонент ($\overline{Utility}^S$) (3) рассчитывается по формуле средней арифметической взвешенной аналогично расчету первого компонента. Диапазон значения показателя находится в пределах [0;1].

$$\overline{Utility}^S = \frac{\overline{S} \cdot f_i}{\sum f_i} \quad (3)$$

где \overline{S} – среднее арифметическое взвешенное значение баллов по группе показателей социальной полезности, в баллах.

3. Определение третьего компонента (\overline{Safety}^E) (4), характеризующего экологическую безопасность и полезность инвестиционной деятельности. Диапазон значения показателя находится в пределах [0;1].

$$\overline{Safety}^E = \frac{\overline{Ec} \cdot f_i}{\sum f_i} \quad (4)$$

где \overline{Ec} – среднее арифметическое взвешенное значение баллов по группе показателей экологической полезности и безопасности, в баллах.

4. Формирование трехкомпонентного показателя (*коэффициент деструктивности инвестиций* $K_{дестр.инв.}$) на основе интегрирования средней взвешенной баллов оценки показателей экономической устойчивости, социальной полезности и экологической безопасности и полезности (5).

$$K_{дестр.инв.} = \{ \overline{Stability}^E, \overline{Safety}^E \} \quad (5)$$

Зададим три характеристики значения компонентов коэффициента деструктивности инвестиций в зависимости от их величины (таблица 4).

Таблиця 4

Характеристика значений компонентов коэффициента деструктивности инвестиций

Характеристика значения компонентов	Диапазон изменения величины компонентов
Низкий (Н)	(0;0,4)
Средний (С)	[0,4;0,6)
Высокий (В)	[0,6;1]

Источник: Собственная разработка

В зависимости от определенных по таблице 4 значений компонентов составляем трехкомпонентный показатель, характеризующий степень деструктивности инвестиций, которая может трактоваться как высокая, средняя и низкая (таблица 5).

Таблиця 5

Характеристика инвестиций и уровня социальной ответственности инвестора на основе степени деструктивности инвестиций

Значение	Степень деструктивности инвестиций	Характеристика
$SRI=\{B,B,B\}; SRI=\{B,B,C\}$ $SRI=\{B,C,B\}; SRI=\{C,B,B\}$	Низкая	- инвестиции идентифицируются как социально-ответственные; - высокий уровень социальной ответственности инвесторов; - эффективное размещение капитала, участие в решении социальных задач и улучшении природной среды, соблюдение экологических норм; - социально-экологические риски реализации проекта минимальны
$SRI=\{B,C,C\}; SRI=\{B,C,H\}$ $SRI=\{B,H,C\}; SRI=\{B,B,H\}$ $SRI=\{C,C,B\}; SRI=\{C,C,C\}$ $SRI=\{C,C,H\}; SRI=\{C,H,B\}$ $SRI=\{C,H,C\}; SRI=\{H,B,B\}$ $SRI=\{H,C,C\}; SRI=\{H,C,B\}$ $SRI=\{H,H,B\}; SRI=\{H,B,H\}$	Средняя	- инвестиции идентифицируются как имеющие признаки социально-деструктивных; - приемлемый уровень ответственности инициатора инвестиций; - соблюдение экономических норм, социальных и экологических стандартов; - риски негативного воздействия реализации проекта возможны, но контролируются и управляемы
$SRI=\{B,H,H\}; SRI=\{C,H,H\}$ $SRI=\{H,H,C\}; SRI=\{H,C,H\}$ $SRI=\{H,H,H\}$	Высокая	- инвестиции идентифицируются как социально-деструктивные; - критический уровень ответственности инвесторов; - ущерб от реализации инвестиционного проекта превышает запланированный экономический, социальный, экологический эффекты; - высокие риски негативных последствий инвестиционной деятельности обуславливают целесообразность отклонения проекта

Источник: Собственная разработка

Градации проектов по степени деструктивности инвестиций позволят реализовать систему компенсационных и защитных мер от деструктивного влияния реальных инвестиций на социозоосистему. В зависимости от результатов оценки можно предложить следующую систему мер:

1) к проектам с низкой степенью деструктивности инвестиций применяются меры стимулирования социально-ответственных инвестиций. Данные меры включает экономические методы (субсидии, освобождение от налогов, льготы, отсрочки, налоговые кредиты, предоставление бюджетных ссуд для улучшения экологической и социальной составляющей инвестиционного объекта), организационные методы (предоставление дополнительных гарантий посредством заключения инвестиционных договоров с государством и др.);

2) к проектам со средней степенью деструктивности инвестиций применяются предупредительные меры (путем установления срока для устранения и минимизации негативных влияний на социум и т.п.), ограничительные меры (перевод производства в другие регионы (нежилые) и др.), компенсационные меры (возмещение ущерба в стоимостном выражении инвестором, причиненного в результате деструктивного воздействия реализации проекта, посредством

применения системы квотирования, формирования страхового резерва финансового возмещения ущерба и др.);

3) к проектам с высокой степенью деструктивности инвестиций применяются запретные (предусматривают отклонение инвестиционного проекта), ограничительные, предупредительные и компенсационные меры к проектам, носящим стратегического характера для развития принимающего государства.

Выводы из данного исследования. Деструктивное воздействие инвестиций проявляется в экологическом, экономическом и социальном аспектах, сопровождается процессами дестабилизации, разбалансирования, разрушения какой-либо структуры, усилением факторов, препятствующих развитию и оказывающих пагубное влияние на социозкосистему. Это обуславливает необходимость регулирования деструктивного воздействия реализации инвестиционных проектов на социозкосистему на основе выявления проектов, несущих социально-деструктивные ее изменения. Данную задачу решает использование методики оценки степени деструктивности инвестиций. В отличие от существующих подходов к оценке эффективности и риска инвестиционных проектов разработанная методика позволяет идентифицировать вложения как социально-ответственные или социально-деструктивные, повысить обоснованность управленческих решений по инвестированию средств в проект и применению защитных и стимулирующих инструментов регулирования.

Литература

1. Гофман К.Г. Экономика природопользования (из научного наследия) / К.Г. Гофман. – М. : Эдиториал УРСС, 1998. – 272 с.
2. Хачатуров Т.С. Эффективность капитальных вложений / Хачатуров Т.С. // Избранные произведения в 2-х томах. Т.1. – М. : 1996. – 614 с.
3. Балацкий О. Ф. Антология экономики чистой среды / О. Ф. Балацкий. – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2007. – 272 с.
4. Рюмина Е.В. Экономический анализ ущерба от экологических нарушений / Е.В. Рюмина. – М. : Наука, 2009. – 331 с.
5. Неверов А.В. Экономика природопользования : учеб. пособие / А.В. Неверов. – М. : Белорус. гос. технологический ун-т, 2008. – 536 с.
6. Дружинина Е.О. Развитие инвестиций в контексте социально-ответственного бизнеса / Е.О. Дружинина // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу [міжнар. зб. наук. пр. ЖДТУ; відп. ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинець]. – Житомир, 2011. – Вип. 3. – Ч. 2 (21). – С. 80-91.
7. Дмитриев В.В. Определение интегрального показателя состояния природного объекта как сложной системы / Дмитриев В.В. // Общество. Среда. Развитие. – 2009. – № 4. – С. 146-165.
8. Колесов Д.Н. Оценка сложных финансово-экономических объектов с использованием системы поддержки принятия решений АСПИД-3W : учебн. пос. / Д.Н. Колесов, М.В. Михайлов, Н.В. Хованов. – СПб. : ОЦЭиМ, 2004. – 63 с.

УДК 325.145.28

Небаба Н.О.,
аспірант³,
асистент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», м. Суми

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Постановка проблеми. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення вимагає пошуку нових підходів до управління фінансовими потоками недержавних пенсійних фондів. Ефективність функціонування та розвиток недержавного пенсійного фонду (НПФ) прямо залежать від того, наскільки раціонально фонд розпоряджається своїми фінансовими ресурсами. Здійснення управлінського впливу на фінансові ресурси передбачає побудову механізму управління фінансовими потоками в системі недержавного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності та структури механізму управління займаються відомі вчені, зокрема О.Д. Василик, О.М. Ковалюк, Н.М. Чигасова, Ю.О. Єрешко, Л.І. Албакін, О.В. Ярошенко та інші. Проте у більшості наукових праць недостатня увага приділяється проблемі управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення, яка на сьогодні знаходиться лише на етапі становлення. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сутності та побудова механізму управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи теоретичні основи механізму управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення, перш за все, необхідно визначитися із поняттям механізму та основними його складовими. В економіку поняття механізму прийшло з техніки, так як виникла потреба в описі соціальних і виробничих процесів у їх взаємодії. Вперше термін «механізм» в наукових працях, присвячених економіці соціалізму, був введений в обіг у другій половині 60-х років ХХ століття і, незважаючи на свою відносну новизну, набув широкого поширення. Л.І.Албакін наступним чином визначав зміст даного терміну: господарський механізм соціалістичного суспільства, що володіє досить складною структурою. Серед найважливіших його структурних підрозділів можна виділити: форми організації суспільного виробництва; форми господарських зв'язків, завдяки яким здійснюється своєрідний «обмін речовин» в економіці, в тому числі оборот засобів виробництва, фінансово-кредитні відносини та ін; структуру, форми і методи планування; сукупність економічних важелів і стимулів впливу на виробництво і учасників господарської діяльності, за допомогою яких забезпечується узгодження і стимулювання господарської діяльності [1].

На сучасному етапі розвитку економічної науки поняття механізму застосовується з точки зору управління, організації, господарювання, виробництва.

Механізм управління визначається як складова частина системи управління, яка забезпечує дієвий вплив на фактори, стан яких обумовлює результат діяльності об'єкту управління.

З метою управління фінансами на практиці найчастіше застосовують фінансовий механізм.

О.Д. Василик розглядає фінансовий механізм як «сукупність форм і методів створення та використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення» [2, с. 104].

О.М. Ковалюк вважає, що фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави і підприємства за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхнього забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро- і макрорівні [4, с. 22].

У той же час, організаційно-економічний механізм визначається як сукупність організаційних і економічних важелів, що чинять вплив на економічні й організаційні параметри системи управління, що сприяє формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу, отриманню конкурентних переваг та ефективності діяльності [3].

Таким чином, під механізмом управління фінансовими потоками розуміють сукупність форм, методів, інструментів і важелів, які за допомогою нормативно-правового, інформаційного й організаційного забезпечення впливають на рух фінансових ресурсів.

³ Науковий керівник: Журавка Ф.О. – д.е.н., професор

Зважаючи на те, що відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» саме НПФ має право здійснювати «повний цикл» недержавного пенсійного забезпечення з моменту прийняття пенсійних внесків до моменту здійснення пенсійних виплат, досліджувати механізм управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення доцільно на прикладі недержавних пенсійних фондів [5].

Управління фінансовими потоками недержавних пенсійних фондів підпорядковане декільком основним цілям, зокрема:

- забезпечення максимально-можливого обсягу надходження фінансових ресурсів від вкладників;
- ефективність інвестування залучених ресурсів;
- оптимізація фінансових потоків.

Досягнення цілей та реалізація механізму здійснюється завдяки функціям управління фінансовими потоками. Виділяють наступні функції управління фінансовими потоками:

- аналіз існуючої структури, обсягу та швидкості фінансових потоків;
- прогнозування та планування вхідних та вихідних фінансових потоків;
- організація виконання запланованого обсягу фінансових ресурсів;
- контроль за рухом фінансових ресурсів.

Процес управління фінансовими потоками НПФ базується на визначених принципах, основними з яких є:

1. Принцип інформаційної вірогідності. Як і будь-яка управлінська система, управління фінансовими потоками НПФ має бути забезпечене необхідною інформаційною базою.

2. Принцип забезпечення збалансованості. Управління фінансовими потоками має справу з багатьма їх видами і різновидами, розглянутими в процесі їхньої класифікації. Їхня підпорядкованість єдиним цілям і задачам управління вимагає забезпечення збалансованості потоків НПФ за видами, обсягами, тимчасовими інтервалами і іншими істотними характеристиками.

3. Принцип забезпечення ефективності. Фінансові потоки характеризуються істотною нерівномірністю надходжень і витрат в різні моменти часу, що призводить до нестачі або надлишку вільних фінансових ресурсів, які необхідні для забезпечення функціонування НПФ.

4. Принцип забезпечення ліквідності. В процесі управління фінансовими потоками необхідно забезпечувати достатній рівень їхньої ліквідності [8].

Розглянемо складові механізму управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення (рис.1). Він складається із методів управління, інструментів та важелів управління, нормативно-правового, організаційного та інформаційного забезпечення.

До основних методів управління відносять:

- аналіз фінансових потоків;
- планування та оптимізація;
- контроль за рухом фінансових ресурсів;
- організація обліку та звітності.

Аналіз фінансових потоків – це сукупність методів формування і обробки даних про фінансові потоки, які дають об'єктивні оцінки стану, тенденцій розвитку, виявлення резервів підвищення ефективності використання фінансових ресурсів та шляхів їх реалізації.

Під плануванням розуміють процес визначення обсягів фінансових потоків за видами діяльності, та напрямками використання в часі з метою забезпечення максимальної синхронізації надходжень і витрат. Оптимізація фінансових потоків проводиться шляхом виявлення та реалізації резервів, що забезпечить рівномірність витрачання та надходження ресурсів у часі та за обсягами, а також здійснення впливу на фінансовий цикл НПФ.

Контроль за надходженням та використанням фінансових ресурсів дозволяє визначити відхилення їх обсягів від запланованих параметрів. Контроль є засобом отримання інформації про фінансові потоки за результатами свого управлінського впливу на об'єкт управління.

З точки зору управління фінансовими потоками НПФ цей метод застосовується переважно на етапі інвестування.

У циклі управління фінансовими потоками облік є кінцевою стадією. Результати обліку відображаються у звітності. Облік і звітність складають інформаційну базу для аналізу фінансових потоків за звітний період.

Також додатково слід виділити наступні методи управління фінансовими потоками, що притаманні саме НПФ: інвестування, самофінансування, страхування та диверсифікація, які є взаємопов'язаними між собою. Так, на етапі перерозподілу залучених фінансових ресурсів кошти з допомогою КУА (компанії з управління активами) інвестуються.

Що стосується диверсифікації, то вона є одним із основних методів управління інвестиційним портфелем, а отже і одним із методів управління вихідним фінансовим потоком. Вимоги відносно диверсифікації в інвестуванні пенсійних активів закріплені законодавчо.

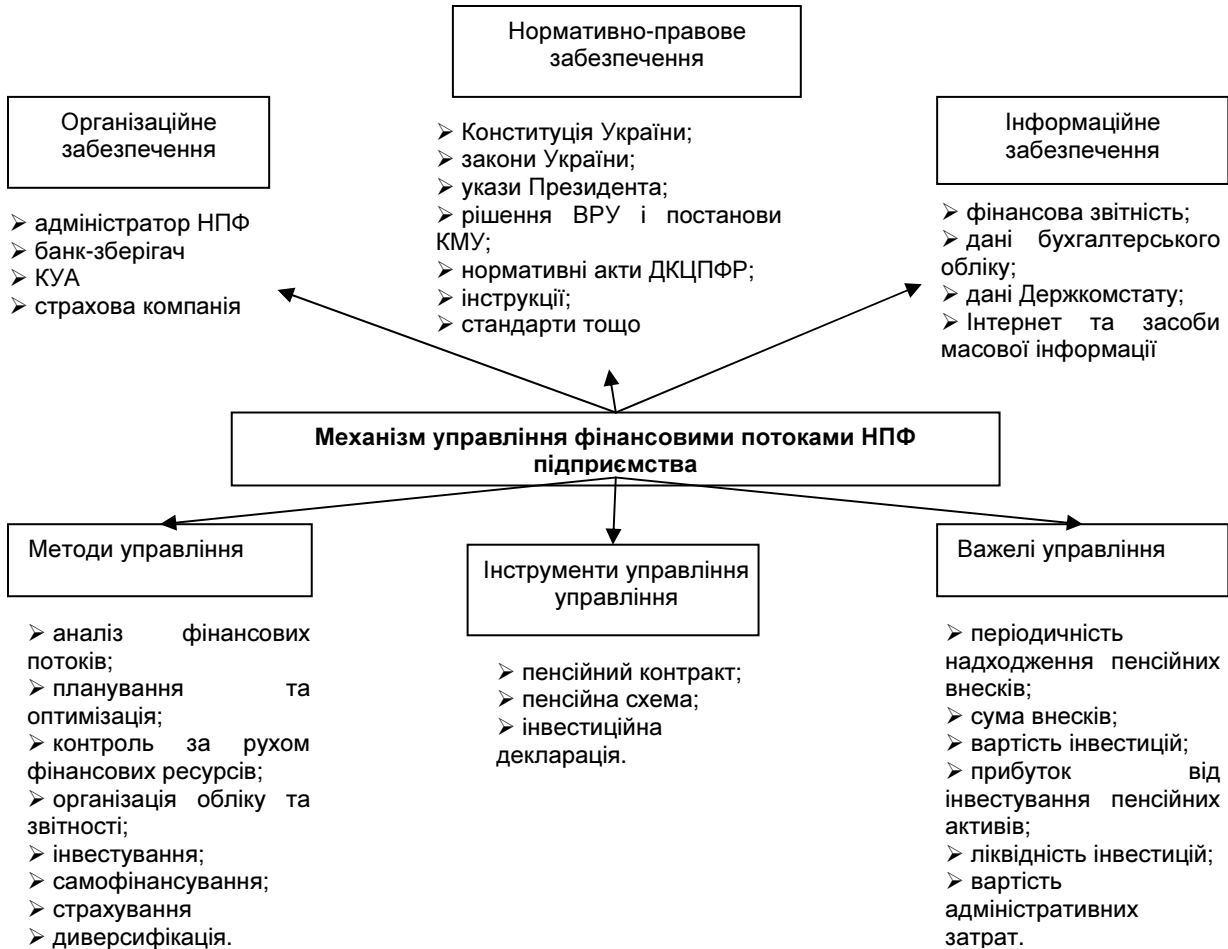

Рис. 1. Загальна структура механізму управління фінансовими потоками в системі недержавного пенсійного забезпечення

Джерело: розроблено автором

Під самофінансуванням розуміється метод господарювання, який означає покриття за рахунок власних доходів усіх видатків діяльності. Метод управління фінансовими потоками на основі самофінансування передбачає покриття витрат на організацію та управління недержавним пенсійним фондом за рахунок інвестиційного доходу.

Страхування ризиків – один із найбільш часто використовуваних методів управління фінансовими потоками, який належить до процедури передачі ризику, або ж формування відповідних резервів в організації [6].

Методи самофінансування та страхування застосовуються також переважно на етапі перерозподілу, адже з метою страхування формуються певні резерви, а, зважаючи на неприбутковий характер діяльності, фінансування адміністративних витрат фонду здійснюється за рахунок отриманого прибутку.

Серед основних інструментів управління фінансовими потоками НПФ слід виділити наступні: пенсійний контракт, пенсійна схема та інвестиційна декларація.

Пенсійний контракт – це договір між пенсійним фондом, від імені якого в договорі виступає адміністратор, і вкладником НПФ. У пенсійному контракті зазначаються розміри і порядок сплати страхових внесків у НПФ, відповідно до умов обраної пенсійної схеми, а також інші суттєві умови. У відповідності до нього здійснюється пенсійне забезпечення учасника фонду за рахунок внесків вкладника.

Пенсійна схема – документ, яким визначаються умови і порядок недержавного пенсійного забезпечення, що здійснюється тим чи іншим фондом. У пенсійній схемі повинні бути відображені:

- опис усіх видів та умов здійснення пенсійних виплат;
- порядок обчислення розміру пенсійних виплат;
- термін, протягом якого сплачують пенсійні виплати, та порядок їхніх виплат;

– порядок і терміни сплати пенсійних внесків, зокрема, можливість їхньої зміни за умовами пенсійного контракту;

- умови та порядок участі у пенсійній схемі;
- права та обов'язки учасника фонду за пенсійною схемою [5].

Інвестиційна декларація є документом, який визначає інвестиційну політику НПФ. В інвестиційній декларації відображаються основні напрями інвестування пенсійних активів та обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами, установлені в межах загальних вимог та обмежень інвестиційної діяльності, визначених законодавством України.

Зважаючи на описані вище методи та інструменти управління, ми можемо визначитися із важелями впливу на фінансові потоки НПФ: періодичність надходження пенсійних внесків; сума внесків; вартість інвестицій; прибуток від інвестування пенсійних активів; ліквідність інвестицій; відсоток адміністративних затрат недержавних пенсійних фондів.

Періодичність та сума внесків визначається у відповідності до умов договору на основі внутрішніх документів НПФ. Прибуток від інвестування пенсійних активів, а також ліквідність інвестицій визначається за результатами періоду. Відсоток адміністративних затрат (а саме витрати на адміністратора, зберігача та компанію з управління активами) визначається як відсоток від інвестиційного прибутку інвестованих коштів. Відсоткова ставка визначається внутрішніми нормативними документами, проте не може бути більшою регламентованого державою рівня.

Наступною складовою механізму управління фінансовими потоками НПФ є нормативно-правове забезпечення. Нормативно правове забезпечення – сукупність положень які виражені в нормативних актах. Вони встановлюють і закріплюють організацію системи, її мету, завдання, структуру і функції, призначених для регламентації створення і функціонування системи.

Діяльність НПФ регулюється Конституцією України, більше ніж тридцятьма законодавчими актами та низкою Указів Президента, Постановами Верховної Ради України, нормативними документами Кабінету Міністрів, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, інструкціями, стандартами.

Організаційне забезпечення являє собою взаємопов'язану сукупність внутрішніх структурних служб і підрозділів, які забезпечують розробку і прийняття управлінських рішень з окремих напрямків його фінансової діяльності і несуть відповідальність за результатами цих рішень. Адміністратор НПФ, банк-зберігач, КУА та страхові компанії становлять основу організаційного забезпечення механізму управління фінансовими потоками НПФ.

Інформаційне забезпечення – це сукупність інформаційних ресурсів і способів їх організації, необхідних та придатних для реалізації аналітичних процедур, які забезпечують фінансову сторону діяльності фонду.

Джерела інформації можна поділити на 2 групи за їх аналітичними можливостями:

- до джерел, які характеризують майновий та фінансовий стан відносять дані бухгалтерського обліку та фінансову звітність;
- до джерел, які характеризують зовнішнє середовище, передусім, ринок цінних паперів відносять дані держкомстату, Інтернет та засоби масової інформації [7].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, нами визначено загальну структуру механізму управління фінансовими потоками НПФ, сутність кожного із його елементів, що в подальшому дозволить підвищити ефективність функціонування НПФ та системи недержавного пенсійного забезпечення в цілому.

Література

1. Абалкин Л.И. Хозяйственный механизм развитого социалистического общества / Л.И. Абалкин. – М. : Мысль, 1973. – 263 с.
2. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик; КНУ ім. Т.Г. Шевченка. – 4-е вид., доп. – К. : Ніс, 2003. – 416 с.
3. Івашко О.А. Концептуальні основи фінансового механізму / О.А. Івашко // Науковий Вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 4. – С. 65-71
4. Ковалюк О.М. Методологічні основи фінансового механізму / О.М. Ковалюк // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С.51-60
5. Про недержавне пенсійне забезпечення – Закон України № 1057-IV від 09.07.2003 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>.
6. Соколовська З.М. Моделювання фінансових потоків страхових компаній / З.М. Соколовська, О.А. Клепікова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5. – С.238-246.
7. Чигасова Н.М. Поняття та система фінансового забезпечення фінансового менеджменту / Н.М. Чигасова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2007-1/Chigasova_107.htm.
8. Школьник І.О. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник / І.О. Школьник, І.М. Боярко, Б.І. Сюркало. – Суми: Університетська книга, 2009. – 301 с. – ISBN 978-966-680-439-9

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657:339.564

Войнаренко М.П.,
д.е.н., професор, перший проректор,
завідувач кафедри обліку та аудиту
Хмельницький національний університет
Цебень Р.Л.,
к.е.н., завідувач кафедри обліку і аудиту
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна діяльність в сучасних умовах є важливою сферою господарської діяльності, адже розвиток ринкових відносин та вступ України до СОТ відкрили нові можливості для українських підприємств. Експортно-імпортні операції, які набувають все більшого поширення, мають особливості їх обліку. Тому питання бухгалтерського обліку таких операцій потребують додаткового наукового обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліку експортно-імпортних операцій широко розглядаються в працях таких українських вчених, як Ф. Бутинець, В. Житний, О. Кіляр, М. Кужельний, Ю. Кузьмінський, Ю. Лисенко, В. Рудницький, В. Сопко та ін [1; 2]. Результати їх досліджень свідчать про значний внесок у розвиток обліку зовнішньоекономічної діяльності. Незважаючи на значну кількість праць науковців, недостатньо розглянуті особливості обліку експортних операцій в контексті норм нових законодавчих документів.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд особливостей обліку експортно-імпортних операцій в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регулювання експортно-імпортних операцій здійснюється низкою нормативно-правових документів, а саме: Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Митним кодексом України, Податковим кодексом України та ін.

Необхідно зазначити, що дані регулятивні акти не містять однозначного тлумачення термінів.

Так, «експорт» згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» – це продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою у negroшовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. При цьому, термін реекспорт (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України [8]. З точки зору Податкового кодексу України, експортними є тільки операції з вивезення товарів у митному режимі експорту або реекспорту [4].

Порядок обліку експортних операцій на підприємстві залежить від умов зовнішньоекономічних договорів, в яких визначаються умови поставок товарів чи надання послуг, форми розрахунків та ін.

Методологія обліку експортних операцій визначається принципами ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що встановлені у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до складання фінансової звітності» [7; 3]. Зокрема, необхідно відмітити принцип нарахування та відповідності доходів та витрат, який означає, що для визначення витрат звітного періоду необхідно доходи звітного періоду порівняти з витратами, здійсненими для отримання цих доходів. Крім того, доходи і витрати звітного періоду визнаються в момент їх здійснення, незалежно від дати отримання грошових коштів.

Бухгалтерський облік експортних операцій тісно пов'язаний з їх оподаткуванням. У цьому контексті необхідно розглянути оподаткування експорту податком на прибуток та податком на додану вартість. Тому доцільно визначити особливості визнання доходів, визначення курсових різниць та відображення цих операцій в податкових деклараціях.

Згідно П(С)БО 2 «Баланс», дохід – це збільшення економічних вигод внаслідок надходження активів або зменшення зобов'язань, що призводить до зростання власного капіталу (за винятком збільшення власного капіталу за рахунок внесків власників) [6].

За п.8 П(С)БО 15 «Доходи», доходи від продажу товарів визнаються за наявності таких ознак:

1. Покупцю передано ризики та вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію.
2. Підприємство не здійснює подальше управління і контроль за реалізованою продукцією.
3. Сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена.
4. Існує упевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією можуть бути достовірно визначені [5].

Визнання доходів від експортних операцій доцільно здійснювати відповідно до п.137.1 Податкового кодексу України, тобто за датою переходу покупцеві права власності на такий товар [4]. За економічною сутністю експорт товарів є продажем.

Іншим важливим питанням визнання доходів є розрахунок її суми. Це питання регулюється п.п. 153.1.1 Податкового кодексу України, яким установлено, що доходи в іноземній валюті, отримані у зв'язку із продажем товарів (робіт, послуг) перераховуються в національну валюту за курсом НБУ на дату першої з таких подій:

1) на дату визнання доходів – у частині вартості товарів (робіт, послуг), не оплаченої в попередній звітних періодах.

2) на дату оплати – у частині раніше отриманої оплати. Якщо передоплата здійснювалася частинами, то курс НБУ визначається на кожен дату такої передоплати. У випадку відвантаження товару (і передачі права власності) після часткової передоплати дохід має вигляд арифметичної суми доданків: суми коштів, що надійшли як передоплата, перерахованих за курсом НБУ на суму такої передоплати (дохід в такому випадку не виникає) та суми доходу в неоплаченій частині товару, перерахованій за курсом НБУ на дату передачі права власності.

Доходи від експортних операцій обчислюються, виходячи із звичайних цін за умови, що договірна ціна відрізняється від звичайної більше ніж на 20 %, оскільки, як правило, покупцями в таких господарських операціях виступають неплатники податку на прибуток.

Курсові різниці, які виникають під час здійснення розрахунків за експортними операціями визначаються згідно з П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Порядок їх обчислення можна відобразити за допомогою формули:

$$KP = C * (K2-K1), \quad (1)$$

де KP – курсова різниця;

C – сума дебіторської заборгованості або іноземної валюти на поточному рахунку;

K2 – курс НБУ на дату розрахунків або на дату балансу;

K1 – курс НБУ на дату виникнення дебіторської заборгованості або на дату балансу, залежно від того, яка подія відбулася раніше.

Курсові різниці враховують тільки за монетарними статтями, тобто грошовими коштами та активами і зобов'язаннями, які будуть отримані або сплачені в певній сумі грошових коштів. При експорті необхідність розрахунку курсових різниць виникає в таких випадках:

- при експорті на умовах наступної оплати (при виникненні дебіторської заборгованості);

- при продажу іноземної валюти, що надійшла від покупця;

- за наявності на поточному рахунку в іноземній валюті додатного сальдо на кінець кварталу.

Відповідно до п.п. 185.1 Податкового кодексу України, об'єктом оподаткування ПДВ є вивезення товарів у митному режимі експорту (реекспорту). Товари, оформлені в митному режимі експорту, обов'язково мають бути вивезені за межі митної території України для вільного обігу без зобов'язання їх повернення та без установлення умов про їх використання за межами митної території України [4]. Таке вивезення підтверджується записом у вантажній митній декларації «Задекларовані в цій ВМД товари вивезено за межі митної території України в повному обсязі».

З метою оподаткування ПДВ, експортом також вважається постачання товарів та супутніх послуг, що перебувають у вільному обігу на території України у таких митних режимах:

- магазинів безмитної торгівлі;

- митного складу;

- спеціальної митної зони [4].

При експорті товарів та супутніх послуг зобов'язання з ПДВ у експортера виникають за датою фактичного вивезення товарів за межі митного кордону України, що підтверджується оформленою належним чином вантажною митною декларацією [4]. З метою підтвердження фактичного вивезення товару експортер повинен подати митному органу, який здійснює митне оформлення товарів заяву про надання підтвердження вивезення товару, оригінал п'ятого основного аркуша вантажної митної декларації за формою МД-2 (МД-3) (аркуш ВМД з відміткою 3/8). Митний орган розглядає заяву протягом 5 робочих днів, та за умови відсутності зауважень, проставляє на наданій йому вантажно-митній декларації відмітку «Задекларовані в цій ВМД товари вивезено за межі митної території України в повному обсязі» та дату фактичного вивезення. Саме ця дата і буде моментом виникнення податкових зобов'язань експортера. При цьому, згідно п.п.187.11 Податкового кодексу України, попередня (авансова) оплата вартості товарів, що експортуються чи імпортуються, не змінює значення сум податку, які відносяться до податкового кредиту або податкових зобов'язань платника податку, такого експортера або імпортера [4].

Необхідно зазначити, що при вивезенні товару із залученням посередників, податкові зобов'язання за товаром виникають тільки у комітента (поручителя) за датою його фактичного вивезення. Вартість послуг посередників-резидентів обкладається ПДВ за загальними правилами 20% за датою першої події, тобто у момент оплати посередницьких послуг або підписання акта.

Між передачею права власності на товар покупцю-нерезиденту та його вивезенням за межі митної території України іноді існує часовий розрив. У такому разі податкові зобов'язання з ПДВ у експортера виникають один раз – у момент вивезення ним товару за межі митної території України та оформлення вантажної митної декларації.

При експорті товару база оподаткування визначається виходячи з фактичної ціни операції, але не нижче звичайної ціни. Її необхідно визначити, виходячи з курсу НБУ на дату складання вантажної митної декларації. При цьому, на нашу думку, правильність визначення бази оподаткування важлива не стільки для визначення податкових зобов'язань, скільки для цілей пропорційного розподілу ПДВ згідно із статтею 199 Податкового кодексу України.

Відповідно до п.п. 195.1.1 Податкового кодексу України, експорт товарів та супутніх послуг обкладається ПДВ за ставкою 0% за умови, що його підтверджено оформленою належним чином вантажною митною декларацією з відміткою «Задекларовані в цій ВМД товари вивезено за межі митної території України в повному обсязі».

Якщо експорт здійснюється за участю сприяння посередника (комісіонера, повіреного), то ставку 0% може застосовувати тільки комітент/поручитель у відповідності з п.200.16 Податкового кодексу України. Тобто, ставка 0% застосовується продавцем (комітентом/поручителем) при експорті таких товарів:

1. Усіх товарів (супутніх послуг), постачання яких на митній території України обкладається ПДВ;
2. Усіх товарів (супутніх послуг), постачання яких на митній території України відповідно до розділу V Податкового кодексу України звільнено від ПДВ, в тому числі, але не виключно:
 - періодичних видань друкованих засобів масової інформації та книжок (крім видань еротичного характеру), навчальних зошитів, підручників і навчальних посібників вітчизняного виробництва, словників українсько-іноземної та іноземно-української мови;
 - лікарських засобів, дозволених для виробництва в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів, а також виробів медичного призначення згідно з Переліком виробів медичного призначення, операції з постачання яких звільнюються від оподаткування податком на додану вартість, затвердженим постановою КМУ від 08.08.2011 р. №867;
 - рису (товарна позиція 1006 за УКТ ЗЕД) та гречки (товарна підкатегорія 1008 1000000 за УКТ ЗЕД).

Якщо підприємство здійснює експортні операції, оподатковувани за ставкою 0%, то він має право на податковий кредит та бюджетне відшкодування.

Висновки з проведеного дослідження. На сьогодні одним із найбільш помітних явищ в економічному житті України є бурхливий розвиток зовнішньоекономічної діяльності. Вихід підприємств на світовий зовнішній ринок – закономірність розвитку ринкової економіки. Діяльність підприємств на світовому ринку пов'язана з міжнародною виробничою й науково-технічною кооперацією, експортом і імпортом товарів і послуг. Вона також включає вивіз капіталу в формі інвестування у іноземні підприємства і залучення іноземних інвестицій, створення спільних з іноземними юридичними особами підприємств. Вплив експортних операцій на кінцеві результати діяльності підприємства може бути напрямком подальших досліджень.

Література

1. Бутинець Ф.Ф. Облік зовнішньоекономічної діяльності: підручник / Ф.Ф. Бутинець, І.В. Жиглей ; за ред. проф. Ф.Ф. Бутиця. – Житомир, 2006. – 288 с.
2. Лисенко Ю.М. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності / Ю.М. Лисенко, І.В. Педь. – К. : Зовнішня торгівля, 2004. – 200 с.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”. – Наказ Міністерства фінансів України від 31.09.1999 р. № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0391-99>
4. Податковий кодекс України. – Офіційний документ ВРУ № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”. – Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Баланс”. – Наказ Міністерства фінансів України від 31.09.1999 р. № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0396-99>

7. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні. – Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

8. Про зовнішньоекономічну діяльність України. – Закон України від 16.04.91 р. № 959-XII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>

УДК 657.471.1

Перезова І.В.,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту
Степанюк О.С.,
асистент кафедри обліку і аудиту
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ВИТРАТ НАФТОГАЗОВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОБУДОВИ ТА АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Постановка проблеми. Нафтогазова галузь – одна з складових паливно-енергетичного комплексу України – галузь промислового виробництва, що здійснює пошуково-розвідувальні роботи, буріння експлуатаційних свердловин, розробку родовищ нафти і газу, транспортування вуглеводнів через системи магістральних нафто- і газопроводів (у тому числі, транзит російського природного газу, а також російської та казахської нафти до третіх країн), переробку газу та конденсату, постачання газу споживачам в Україні, реалізацію стисненого та скрапленого газу, нафтопродуктів через мережі автозаправних станцій та автомобільних газонаповнювальних компресорних станцій, а також виконує наукове забезпечення нафтогазової галузі [1].

Пріоритетність спрямування економіки країни на забезпечення власними енергоресурсами та традиційна вагомість підприємств даного сектору зумовлюють пильну увагу до фінансового стану підприємств нафтогазового комплексу України. На паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) покладається завдання забезпечення економіки та соціальної сфери країни основними видами енергоносіїв і сировинними ресурсами для потреб промисловості.

ПЕК України забезпечує потреби держави у первинних паливно-енергетичних ресурсах приблизно на 47%, що на сучасному етапі зростання геополітичні складової світових цін на енергоресурси не може вважатися задовільним показником [2]. Водночас, порушення рівноваги у функціонуванні системи фінансових відносин діяльності цих підприємств, зумовлене об'єктивними та суб'єктивними факторами середовища в якому воно здійснює діяльність, вимагає відповідального підходу до побудови системи контролю витратами як складової системи вищого порядку – системи внутрішнього контролю підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми побудови та ефективного функціонування системи контролю витрат (СВК) стали науковим доробком вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема, дослідження окремих аспектів внутрішнього контролю розкривається в роботах В.Д. Андрєєва, Е.А. Аренса, І.А. Белобжецького, М.Т. Білухи, О.С. Бородкіна, В.В. Бурцева, Ф.Ф. Бутинця, П.І. Гайдуцького, З.В. Гуцайлюка, Ю.О. Данилевського, В.А. Дерія, Ф.Л. Дефліса, Н.І. Дорош, С.Я. Зубілевич, Л.М. Крамаровського, М.В. Кужельного, Л.П. Кулаковської, В.І. Лишиленко, В.Ф. Максимова, Н.М. Малюги, М.Л. Маренкова, Р. Монтгомері, Л.В. Нападовської, В.К. Орлової, О.А. Петрик, Дж. К. Робертсона, В.С. Рудницького, Я.В. Соколова, В.П. Суйца, А.Х. Тейлора, Д. Хана, В.О. Шевчука, А.Д. Шеремета, М.М. Шигун, Б.Ф. Усача та ін. Питання управління витратами (та як окремої функції управління – контролю) в своїх працях розглядали Б.В. Буркинський, А.І. Бутенко, Є.А. Бельтюков, Б.І. Валуєв, Я.С. Витвицький, С.Ф. Голов, М.О. Данилюк, О.П. Зайцев, І.І. Іщенко, Т.П. Карпова, С.М. Кафка, Т.Я. Коцкулич, І.І. Лукинов, Е. Майєр, П.С. Мірошников, В.П. Петренко, І.П. Продіус, М. Портер, Г.М. Скударь, М.Г. Чумаченко, Ю.С. Цал-Цалко та ін.

Однак, у більшості наукових робіт авторами мало уваги приділено управлінню витратами на охорону навколишнього середовища як складової сукупних витрат підприємства. Але формування та реалізація національної екологічної політики України вимагає удосконалення загальної системи

управління самим підприємством з точки зору екологічних пріоритетів, тобто підвищення узгодженості екологічної політики підприємства та держави, покращення системи контролю впливу промислового підприємства на довкілля, зокрема в частині витрат на охорону навколишнього середовища. Дане питання є особливо актуальним для нафтогазовидобувних підприємств України, оскільки їх діяльність призводить до змін ресурсно-технологічного й природного потенціалу в конкретному регіоні, що фактично не піддаються компенсації.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних та методичних рекомендацій щодо удосконалення системи контролю витратами як складової системи внутрішнього контролю нафтогазовидобувних підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємство з метою управління розглядається як певна система, в якій функціонує система (підсистема) внутрішнього контролю [3]. Вона не існує відокремлено, а функціонує взаємопов'язано з іншими підсистемами управління. Система внутрішнього контролю (СВК) може бути ефективною тільки тоді, коли чітко визначені цільові орієнтири її функціонування у відповідності з науково обґрунтованим принципом [4].

Під внутрішнім контролем як правило розуміють систему заходів, визначених управлінським персоналом підприємства та здійснюваних на підприємстві з метою найбільш ефективного використання усіма працівниками своїх обов'язків по забезпеченню та здійсненню господарських операцій [5].

Внутрішній контроль в залежності від окресленого завдання управління реалізується в різних організаційних формах, що мають конкретні цілі, завдання, об'єкти та методи. Сама система внутрішнього контролю підприємства (СВК) є сукупністю окремих підсистем - систем нижчого порядку, спрямованих на контроль окремого об'єкта.

Формування СВК підприємства здійснюється з метою:

- забезпечення надійною і повною інформацією керівництва підприємства;
- забезпечення збереження активів і документів;
- оцінка дотримання обліково-економічної політики;
- забезпечення ефективності господарської діяльності на стадіях прийняття управлінських рішень (попередній контроль), здійснення господарських операцій (поточний контроль), і оцінки результатів господарських операцій (наступний контроль);
- оцінка дотримання співробітниками вимог законодавчих і нормативних актів, регламентуючих документів;
- забезпечення надійної системи бухгалтерського обліку [6].

Прикладний апарат функціонування СВК підприємства (інструментарій) – це комплекс методичних прийомів, процедур, спрямованих на визначення реального стану об'єкта контролю з метою забезпечення бази прийняття адекватного управлінського рішення.

Саме налагоджена система контролю витратами (СКВ) сприяє оптимізації їх величини, а відповідно і посиленню фінансової стабільності підприємства.

На рисунку 1 представлена СВК за ієрархією рівнів контролю.

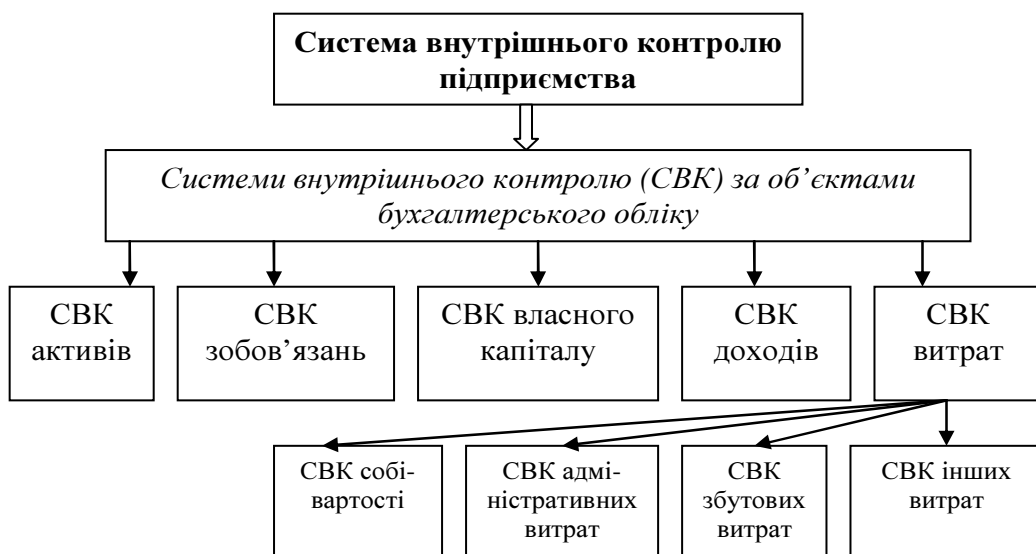

Рис. 1. Система внутрішнього контролю підприємства за ієрархією рівнів контролю
Джерело: розроблено авторами

Формування СКВ неможливе без розуміння особливостей організаційної структури та специфіки функціонування підприємства, оскільки саме вони впливають на стан об'єкту контролю, зокрема, в частині даного дослідження – на витрати.

Отже, до складу контрольного середовища СКВ підприємства входять елементи СВК підприємства (організаційна структура з відповідним кадровим забезпеченням та розподілом обов'язків, філософія та стиль роботи управлінського персоналу, етичні норми здійснення діяльності, участь керівництва підприємством в організації внутрішнього контролю), технологічні та адміністративно-соціальні процеси діяльності.

Інформаційним забезпеченням СКВ виступає система внутрішньогосподарського та фінансового обліку. Відповідно до завдань контролю витрат, таких як: забезпечення збереження майна власника; оптимізація величини; визначення фінансових результатів та інших, – визначено три напрями групування витрат нафтогазовидобувних підприємств (рис. 2).

Вимоги суспільства до природоохоронної діяльності, яка здійснюється на підприємствах з метою досягнення належного рівня якості навколишнього середовища для забезпечення нормальної життєдіяльності людини і продовження виробничих процесів, стали необхідною і важливою складовою господарської діяльності нафтогазовидобувних підприємств. Але інформація про результати їх проведення не знаходить достатньо об'єктивного відображення у внутрішній звітності управлінського характеру та публічній фінансовій звітності підприємств.

Причинами такого неоднозначного підходу є різне трактування принципів обліку витрат на охорону навколишнього середовища, що призвело до наявності різних методик формування інформаційного забезпечення управління, з представленням в звітності витрат на охорону навколишнього середовища [8].

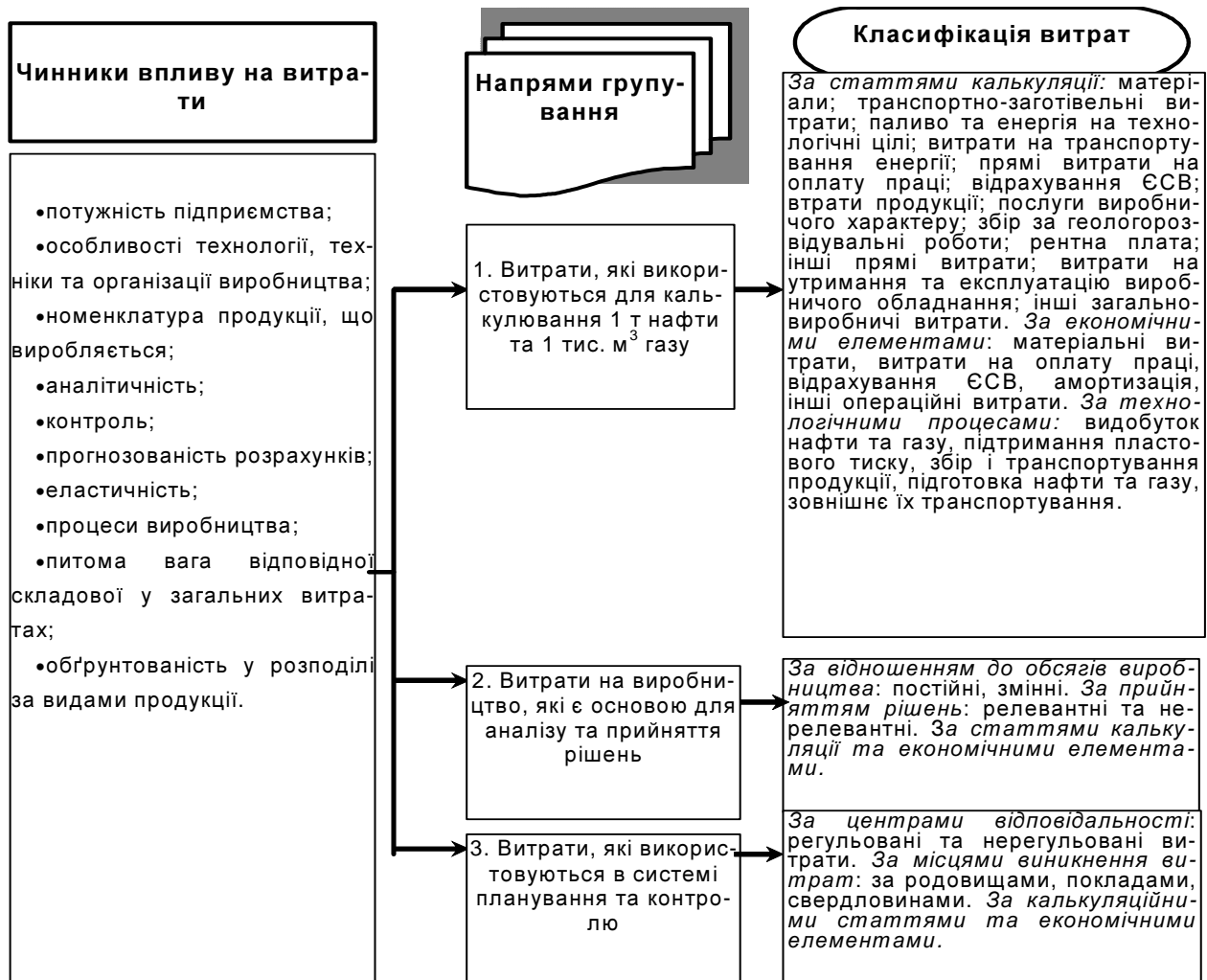

Рис. 2. Класифікація витрат відповідно до завдань контролю і цілей управління на нафтогазовидобувних підприємствах

Джерело: [7]

Отже, з метою систематизації інформації для використання в цілях контролю (а відповідно, й управління), а також з метою забезпечення правдивою інформацією зовнішніх користувачів доцільно виокремити статтю витрат на охорону навколишнього середовища з розподілом за складом операційних витрат.

Даний підхід сприятиме можливості аналізу користувачами цієї інформації питомої ваги витрат на охорону навколишнього середовища як у собівартості продуктів видобутку, так і у величині витрат обігу.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, налагоджена система контролю витрат з виділенням окремим сегментом витрат на охорону навколишнього середовища покращить якість управлінських рішень стосовно аналізу, контролю та, відповідно, оптимізації величини, а також з метою забезпечення правдивою інформацією зовнішніх користувачів.

Література

1. Перезовова І.В. Теоретико-методологічні основи економічної експертизи як форми фінансового контролю : монографія / І.В. Перезовова. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. – 320 с.
2. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eimg.pravda.com.ua/files/a/4/a428a25.pdf> – Назва з екрану.
3. Рядська В.В. Аудит : навч. пос. / В.В.Рядська, Я.В. Петраков. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 416 с.
4. Гончар В.П. Система внутрішнього контролю: цілеспрямованість, що ґрунтується на принципах / В.П. Гончар. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/2012_1/27Gonchar.pdf – Назва з екрану.
5. Внутрішній контроль господарської діяльності підприємства: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. к.е.н., проф. М.Д. Корінка. – Фастів: "Поліфаст", 2006. – 440 с.
6. Белік В.Д. Контроль в системі управління підприємством [Електронний ресурс] / В.Д. Белік. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1540/1/3.pdf> – Назва з екрану.
7. Перезовова І.В. Уточнення чинної класифікації витрат як окремий аспект організації контролю витрат нафтогазовидобувних підприємств України / І.В. Перезовова, С.М. Кафка // Вісник Житомирського державного технологічного університету: Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – № 4 (54). – 396 с. – С. 273-274.
8. Степанюк О.С. Інформаційне забезпечення нафтогазовидобувних підприємств України щодо витрат на охорону навколишнього середовища / О.С. Степанюк // Розвиток бухгалтерського обліку, контролю та аналізу у сучасних концепціях управління: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конференції (1-3 червня 2012 р.). – Сімферополь: ДІАЙПІ, 2012 – С. 260-262.

УДК 657.42

Пархоменко О.П.,
к.е.н., доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту
Університет економіки і права «КРОК»

УДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НАЯВНОСТІ ТА РУХУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку продуктивних сил основні засоби залишаються головним фактором виробництва. Від рівня технічної озброєності залежить якість продукції, продуктивність праці, рентабельність підприємства. Це вимагає постійного контролю за ефективністю використання основних засобів для потреб управління виробничою діяльністю. А безпосередньо, існування динамічних ринкових перетворень економічних взаємовідносин суб'єктів господарювання вимагають чіткого обліку основних засобів і адекватного їх відображення у фінансовій звітності підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження питань щодо удосконалення бухгалтерського обліку основних засобів ведуться постійно як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Зокрема, ці питання висвітлені у працях С.Ф. Голова, В.В. Сопка, Ф.Ф. Бутинця, А.В. Максименка, О.Бондара, І. Павлюка, Р.Л Хом'яка та ін. [1; 2; 3; 5; 6; 10; 11]. Однак низка питань

залишаються актуальними і потребують подальших досліджень, а саме: визначення справедливої і переоціненої вартості, методи нарахування амортизації, удосконалення обліку ремонту основних засобів, наближення вітчизняного обліку до міжнародних стандартів тощо.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних методологічних аспектів обліку основних засобів. Завданням дослідження є удосконалення оцінки та переоцінки основних засобів, удосконалення обліку ремонту основних засобів, надання пропозицій щодо зближення національних стандартів з міжнародними щодо обліку основних засобів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день основні засоби функціонують у виробничих та невиробничих сферах різних підприємств. Вимоги постійного контролю за наявністю та рухом основних засобів є заставою ефективності управління виробничою чи невиробничою сферами діяльності. Останнім часом існує низка проблем, які негативно впливають на процес управління діяльністю підприємства, знижуючи ефективність використання основних засобів. Одним з таких питань є проблема складності оцінки основних засобів, яка полягає у виборі вартості, за якою слід їх вимірювати.

Традиційним і найбільш методично розробленим способом оцінки в національній обліковій практиці є відображення основних засобів за первісною вартістю, яка складається з фактичних витрат на їх виробництво і придбання.

Проте при оцінці основних засобів в умовах інфляційних процесів, застосування первісної вартості може привести до негативних наслідків. Навіть за умов незмінних цін, потенціал основних засобів не є незмінним, оскільки скорочується строк їх служби, вони стають морально застарілими. Основні засоби, які придбані в різний час і мають однакові характеристики, матимуть різну вартість. А проведення постійних переоцінок збільшує витрати підприємства, що впливає на його фінансовий результат. У табл.1 зазначено декілька проблемних питань обліку переоцінки основних засобів та пропоновані шляхи їх вирішення.

Таблиця 1

Проблемні питання обліку переоцінки основних засобів

Нормативна база	П(С)БО 7, пункт 16	П(С)БО 7, пункт 19-21
Проблемне питання	Проведення переоцінки всієї групи основних засобів, якщо переоцінювався хоча б один з об'єктів, який входить до такої групи	Відображення результатів переоцінки у складі доходів та витрат звітного періоду
Причина	Завищення вартості однорідної групи основних засобів у разі переоцінки основних засобів невеликої вартості по відношенню до даної групи	Операції переоцінки не змінюють результатів господарської діяльності підприємства
Шляхи вирішення	Проведення переоцінки групи лише у тому разі, якщо вартість об'єкта переоцінки є суттєвою по відношенню до вартості відповідної групи основних засобів	Відображення дооцінки та уцінки основних засобів на рахунках додаткового капіталу

Джерело: [9]

Зокрема, вважаємо суперечливим твердження пункту 16 П(С)БО 7 про те, що при проведенні переоцінки об'єкта основних засобів потрібно переоцінювати всю групу однорідних об'єктів основних засобів, оскільки вартість одного об'єкта може виявитися несуттєвою відповідно до групи основних засобів [9]. Тому пропонується проводити дооцінку чи уцінку групи основних засобів, до якої входить об'єкт переоцінки, лише у разі зміни вартості об'єкта основних засобів, яка є значущою у вартості відповідної групи.

Крім того, вважаємо недоцільним результати операцій переоцінки основних засобів відображати як доходи чи витрати звітного періоду, оскільки економічна сутність проведеної операції не полягає у зміні результатів господарської діяльності підприємства, а визначає реальну вартість об'єкта. Тому операції дооцінки та уцінки основних засобів варто відображати як зміни сальдо рахунків додаткового капіталу: дооцінку треба відображати як його збільшення, а уцінку – як його зменшення.

Також одним з проблемних питань є облік основних засобів, утримуваних для продажу, який регулюється П(С)БО 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність" [8].

Згідно із Планом рахунків [7] та Інструкцією № 291 [4], для таких об'єктів передбачено субрахунок 286 "Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу", де обліковуються основні засоби, які не використовуються у виробничих цілях та повинні бути реалізовані протягом року. Але цей субрахунок знаходиться у складі рахунку 28 "Товари", який використовується для обліку оборотних активів, а основні засоби обліковувати як запаси вважаємо необґрунтованим. Для відображення зазначених активів доцільно використовувати субрахунок 109 "Інші основні засоби".

Суперечними в цьому контексті є зміни, внесені до субрахунків 943 "Собівартість реалізованих виробничих запасів" та 712 "Дохід від реалізації інших оборотних активів", де, крім собівартості та отриманих доходів від реалізованих запасів, обліковують й собівартість та отримані доходи від реалізації необоротних активів і груп вибуття. Таке об'єднання різних за економічною сутністю засобів

праці викривляє інформацію у фінансовій звітності. Для вирішення цієї проблеми доцільно використовувати субрахунки 977 "Інші витрати звичайної діяльності" та 746 "Інші доходи від звичайної діяльності" відповідно.

З метою покращення бухгалтерського обліку основних засобів, вважаємо доцільним ввести до Плану рахунків окремий рахунок для відображення витрат на ремонт основних засобів із субрахунками поточного та капітального ремонтів. Цей рахунок повинен бути активним і калькуляційним, де по дебету слід відображати всі витрати на ремонт основних засобів. З кредиту цього рахунку слід списувати витрати закінчених ремонтів на витрати звітного періоду. Залишком на рахунку будуть суми по незавершеним поточним та капітальним ремонтам.

Стратегія застосування міжнародних стандартів передбачає реформування системи бухгалтерського обліку та впровадження методології поширення інформації з економічних питань згідно з міжнародними стандартами для забезпечення відкритості, прозорості та зіставлення показників фінансової звітності суб'єктів господарювання. Тому досить важливим етапом удосконалення обліку основних засобів є гармонізація П(С)БО 7 з М(С)БО 16 "Основні засоби", зокрема у частині:

– у П(С)БО 7 потрібно визначити необхідність проводити переоцінку основних засобів лише в тому разі, якщо їх справедливую вартість можна достовірно визначити; – варто запровадити способи можливого визначення справедливої вартості об'єкта основних засобів, яка повинна бути документально засвідчена; – при операціях обміну варто оцінювати об'єкт основних засобів за справедливою вартістю, а не виходити з їх поділу на подібні чи неподібні об'єкти, що є досить абстрактним положенням;

– у П(С)БО 7 доцільно дати посилання на П(С)БО 28 "Зменшення корисності активів" щодо встановлення порядку зменшення корисності активів; – скасувати пункт про використання податкового методу нарахування амортизації.

Висновки з даного дослідження. Бухгалтерський облік основних засобів потребує удосконалення в методико-організаційних аспектах, а також узгодженості законодавчо-нормативних документів. Крім того, у П(С)БО 7 наявні істотні розбіжності із міжнародними стандартами. Тому запропоновані шляхи удосконалення нормативної бази бухгалтерського обліку основних засобів дозволять гармонізувати вітчизняний облік з міжнародними стандартами та зменшити невідповідності й проблемні питання обліку основних засобів.

Література

1. Бондар О. До питання оцінки основних засобів підприємства в бухгалтерському обліку / О. Бондар // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 3. – С. 23-28.
2. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / Ф.Ф. Бутинець. – Вид. 2-е, доп. і перероб. – Житомир, ЖТІ, 2000. – 640 с.
3. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку / С.Ф. Голов. – К. : Центр нав. літ., 2007. – 522 с.
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]: затв. Міністерством фінансів України 30.11.1999 р. : [за станом на 10.01.2012 р.] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
5. Максименко А.В. Проблемні питання обліку основних засобів [Електронний ресурс] // Фінанси, облік і аудит: Збірник наукових праць. – Режим доступу: [www.nbu.gov.ua / portal / Soc_Gum / Foa / 2009_13 / index.html](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Foa/2009_13/index.html).
6. Павлюк І. Бухгалтерський облік переоцінки основних засобів / І. Павлюк // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 6. – С. 3-10.
7. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс]: затв. М-вом фінансів України 30 лист. 1999 р.: [за станом на 10 січня 2012 р.] // Законодавство України – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність", затв. наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року № 92, зі змінами та доповненнями від 3 вересня 2012 р. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1054-03>
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 "Основні засоби", затв. наказом Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 року № 92, зі змінами та доповненнями від 3 вересня 2012 р. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0288-00>.
10. Собко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : навчальний посібник / В.В. Собко. – К. : КНЕУ, 2006. – 526 с.
11. Хом'як Р.Л. Бухгалтерський облік в Україні : навчальний посібник / За ред. Р.Л. Хом'яка, В.І. Лемішовського. – 7-ме вид., перероб. і доп.. – Львів: Національний університет "Львівська політехніка", 2009. – 1224 с.

УДК 657.1.011.56

Торопова І.С.,
к.е.н., доцент кафедри «Облік і аудит»
Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського

МЕТОДИ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ РИБОПРОДУКЦІЇ

Постановка проблеми. Товарний ринок рибної продукції має бути насичений не тільки високоякісними виробами, але й доступними широкому колу населення за вартістю, яка формується на підставі собівартості з включенням норм рентабельності, торговельних націнок та інших витрат. Обрахування собівартості одиниці продукції в рибоконсервному виробництві визначається шляхом калькулювання, тобто визначенням собівартості одиниці продукції кожного виду.

У практиці рибоконсервної промисловості застосовується так званий простий метод калькулювання, коли відсутнє незавершене виробництво, а відображені в обліку витрати повністю відносяться на собівартість виготовленої продукції. Витрати, які обліковуються "котловим" методом, за окремими видами продукції розподіляються пропорційно плановій калькуляції.

Недоліком котлового методу обліку витрат і простого методу калькулювання є відсутність можливості розподіляти комплексні прямі витрати між окремими видами рибоконсервної продукції і визначати їх собівартість, що в умовах ринкових економічних відносин знецінює інформацію, що міститься в калькуляціях планової та фактичної собівартості продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність та класифікація методів калькулювання вивчалась такими вченими, як М. Білуха, А. Бородкін, С. Безрукіх, Ф. Бутинець, С. Голов, В. Івашкевич, Т. Карпова, Л. Нападівська, М. Огийчук, В. Палій, М. Пушкар, В. Сопко, Н.Чумаченко та ін. Однак теоретичні розробки і нормативно-законодавча база України в частині методів калькулювання собівартості продукції не відображають галузевих особливостей, що потребує подальшого вивчення цього питання.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і рекомендацій щодо методів калькулювання в рибній промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Калькулювання собівартості продукції є важливою інформаційною базою для вибору виробничої стратегії та ціноутворення. Калькулювання можна охарактеризувати як комплексну систему економічних розрахунків затрат виробництва та віднесення їх безпосередньо на носії цих затрат (одиницю продукції, частину продукту, групу продуктів) [7].

Відповідно до нормативно-законодавчої бази України, а саме П(С)БО 16 «Витрати», розрізняють виробничу собівартість та собівартість реалізованої продукції [8]. Однак, виробництво буде тоді вважатись ефективним, коли будуть відшкодовуватись витрати, пов'язані з операційною діяльністю, тобто повинні бути відшкодовані не тільки виробничі витрати, а й витрати, спрямовані на обслуговування та управління підприємством, реалізацію продукції та інші. Таким чином, за для прийняття управлінського рішення стосовно ефективності виробництва слід розраховувати й повну собівартість [3; 6; 9; 10]. Повна собівартість складається з собівартості реалізованої продукції та витрат звітного періоду. Калькуляція собівартості продукції складається за певною методикою. Методика калькулювання собівартості продукції – це система методів, використовуваних при обчисленні собівартості одиниці продукції. Методи калькулювання собівартості продукції залежать від типу виробництва, складності виробництва продукції, виробничого циклу, складу незавершеного виробництва [1; 2; 4; 5].

Виходячи з наведених критеріїв методу калькулювання собівартості продукції, у рибопромисловому виробництві доцільно застосовувати однопроцесний (однопередільний) нормативний метод калькулювання собівартості продукції. Сутність його полягає в тому, що всі витрати на виробництво продукції враховуються нормативним методом в цілому по виробничому процесу за статтями калькуляції за звітний період, потім діляться постатейно на весь випуск продукції. Таким чином визначається нормативна та фактична собівартість калькуляційної одиниці продукції.

Недоліком планової калькуляції є те, що вона складається на підставі фактичних витрат минулого періоду, які включають різні невиробничі втрати, виробничий брак, простої обладнання через відсутність енергетичних ресурсів, несвоєчасність поставки сировини, порушення рецептурних компонентів продукції та ін. Окрім цього, умовність планової калькуляції обумовлюється нестабільністю цін на сировину, енергетичні ресурси, транспорт та інші компоненти виробництва, що потерпають від інфляції, тому в ціноутворенні окремих видів продукції панує волюнтаризм, що склався під впливом стихійного ринку та економічно необґрунтованих цін на продукцію рибоконсервного виробництва.

При ціноутворенні на рибо продукцію на внутрішньому та зарубіжному ринках слід враховувати: характер ринку, попит споживачів, їх платоспроможність, якість рибо продукції, рівень витрат на

виробництво, рівень інфляції, ринкову конкуренцію. Для того, щоб вирішити, яка ціна є оптимальною з точки зору прибутку, продавець повинен знати, які витрати пов'язані з виробництвом продукції певної якості, як реагує покупець на різноманітні ціни і що зроблять конкуренти у відповідь на визначену ціну [6]. Інформацію про рівень витрат на виробництво кожного виду риби продукції та обробки надає нормативна калькуляція.

Нормативна калькуляція може складатися в рибопереробному виробництві шляхом послідовного нарощування витрат по всьому технологічному циклу за окремими видами продукції та обробки (консерви "Товстолобик в олії", "Товстолобик у томатному соусі" та ін.). У зв'язку з тим, що окремі види продукції виробляються в різних варіантах, їх нормативну собівартість необхідно визначати окремо для кожного варіанта виготовленої продукції.

Нормативну калькуляцію необхідно розробляти на всі види продукції, яка випускається рибоконсервним виробництвом, за даними техніко-технологічної документації харчових продуктів на підставі чинних на початок звітнього періоду норм, і вона є основою для планування собівартості продукції, обліку виробничих витрат, здійснення оперативного контролю за виконанням планових завдань по собівартості продукції. Окрім того, нормативна калькуляція використовується для оцінювання браку, супутньої продукції, обрахунку норм знижування норм витрат і нормативної собівартості, трудомісткості та матеріаломісткості за звітний період (місяць, квартал, рік), а також для розрахунку цін по кожному виду продукції.

Нормативна калькуляція як планова, складається до початку поточного місяця, кварталу, року в залежності від стабільності норм, їхньої незмінності, впливу інформації на вартість використовуваної сировини, матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів та інших факторів. Вихідними матеріалами для складання нормативної калькуляції повної собівартості є:

- технологічні рецептури, які включають (за видами консервної продукції) витрати сировини, спецій, харчових добавок, різного роду реагентів та ін.;
- технологічні маршрути виготовлення продукції від сировинної дільниці, руху конвеєра по технологічній лінії до здавання готової продукції на склад;
- норми витрат готових матеріалів, спецій, реагентів на 1000 умовних банок (1 туб);
- розрахунки трудових витрат основних виробничих працівників;
- витрати на утримання та експлуатацію обладнання, що входять до собівартості окремих видів продукції, відповідно до нормативних кошторисних ставок цих витрат;
- нормативні кошторисні ставки загальновиробничих та адміністративних витрат.

Кошториси загальновиробничих та адміністративних витрат складаються на підставі:

- структури організації управління цехами та підприємством в цілому, їх штатних розкладів;
- норм витрат палива та енергії для опалювання, освітлювання та інших господарських потреб;
- норм витрат матеріалів на утримання та ремонт будинків та споруд;
- норм зношування малоцінного інвентаря і такого, що швидко зношується;
- норм амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних засобів та нематеріальних активів;
- кошторисів витрат на поточний ремонт основних засобів;
- кошторисів витрат на охорону праці;
- розрахунків розподілу продукції та послуг допоміжних цехів;
- кошториси витрат на виробничу практику та підготовку кадрів;
- норми відрахувань до різних фондів (сприяння зайнятості населення; будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автомобільних доріг та ін.).

Кошторис витрат на збут та інших операційних витрат складається для підприємства в цілому за наступними статтями витрат:

- витрати на збереження, відвантаження та пакування продукції;
- транспортні витрати;
- витрати на сплату податків;
- витрати на рекламу і підготовку товарів до продажу;
- інші витрати, пов'язані з реалізацією продукції;
- витрати на дослідження та розробки;
- витрати на дослідження об'єктів соціально-культурного призначення;
- інші операційні витрати.

Таким чином, кошториси загальновиробничих, адміністративних, витрат на збут та інших операційних витрат до нормативної (планової) калькуляції за всіма видами виробів включаються на підставі технічно обґрунтованих нормативів і використовуються для поточного контролю дотримання норм непрямих витрат, а також при складанні звітних нормативних калькуляцій за видами рибоконсервної продукції.

Висновки з даного дослідження. На підставі проведеного дослідження виявлені недоліки застосовуваного простого методу калькулювання собівартості рибоконсервної продукції за даними "котлового" способу обліку витрат на виробництво та вносяться такі пропозиції:

- однопроцесний (однопередільний) нормативний метод калькулювання собівартості продукції є основним і дозволяє контролювати формування собівартості продукції за всім технологічним процесом, застосовувати ефективні заходи щодо попередження витрат і втрат;

- розроблена методика складання нормативної (планової) калькуляції собівартості продукції на планований період, викладені прийоми обліку витрат за кожною статтею калькуляції як прямих, так і непрямих витрат, включення їх до собівартості кожного виду продукції, що дозволяє контролювати утворення собівартості продукції по виробках для зниження витрат і здешевлення їх вартості.

Література

1. Білуха М.Т. Теорія бухгалтерського обліку / М.Т. Білуха. – К. : Київський державний економічний університет, 2000. – 692 с.
2. Безруких П.С. Бухгалтерский учет / П.С. Безруких. – М. : Бухгалтерский учет, 2002. – 719 с.
3. Бехтерева Е.В. Себестоимость: рациональный и эффективный учет расходов / Е.В. Бехтерева. – [5-е изд.] – М. : Изд-во "Омега-Л", 2011. – 148 с.
4. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця, колектив авторів. – [8-ме вид., доп. і перероб]. – Житомир: ПП «Рута», 2009. – 912 с.
5. Бухгалтерський облік у сільському господарстві / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2003. – 512с.
6. Дихтль Е. Практический маркетинг : учебное пособие / Е. Дихтль, Х. Хершген; пер. с нем. А.М. Макарова; под. ред. И.С. Минько. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 225 с.
7. Нападовська Л.В. Управлінський облік / Л.В. Нападовська. – К. : Книга, 2004. – 544 с.
8. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" – Наказ Міністерства фінансів України № 87 від 31.03.99 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/info/instrbuh/psbu16/>
9. Управленческий учет / Под. ред. В. Палия и Р. Вандер Вила. – М.: ИНФРА-М, 1997 – 480 с.
10. Хорнгрен Ч.Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект [пер. с англ.] / Ч.Т. Хорнгрен, Дж. Фостер; под. ред. Я.В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 416 с.

УДК 657.01

Олендій О.Т.,
к.е.н., асистент кафедри фінансового
аналізу та контролю
Шушакова І.К.,
здобувач*

Київський національний торговельно-економічний університет

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Постановка проблеми. У процесі становлення ринкових відносин в Україні нематеріальні активи займають все більшу частку в активах підприємств. Оскільки нематеріальні активи впливають на підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства, гостро постає питання щодо контролю за їх використанням. На сьогодні, розвиток сфери використання нематеріальних активів, недосконалість законодавчої бази та класифікації об'єктів, недостатньо розроблена методика оцінки зумовлюють необхідність в удосконаленні їх обліку та аудиту. Проведенню аудиту нематеріальних активів перешкоджає наявність проблем, обумовлених специфікою об'єкта аудиту та відсутністю розробленої методики. Тому аудит нематеріальних активів відіграє велику роль у пошуку невиявлених резервів підприємства для підвищення результатів його діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми аудиту нематеріальних активів досліджувало багато вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких О.Ф. Андросова, О.Л. Біляченко,

* Науковий керівник: Олендій О.Т. – к.е.н., асистент

К.А. Калугіна, О.П. Кириленко, А. Козлов, Н.М. Левченко, Г.О. Партин, О.А. Петрик, Н.С. Понікарова, Л.Й. Юрківська та інші. Проте швидкоплинність економічних процесів зумовлює необхідність подальших уточнень та удосконалень теоретичних та практичних аспектів цього питання.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження методики проведення аудиторської перевірки нематеріальних активів та аудиту ефективності їх активів та пошук шляхів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Запорукою ефективного здійснення господарської діяльності є наявність відповідних засобів праці. У період «інтелектуалізації» економіки особливої уваги набувають нематеріальні складові активів підприємства. На сьогодні перед вітчизняними підприємствами виникає нове завдання, що потребує нагального вирішення: використання можливостей підприємства для досягнення конкурентних переваг. В свою чергу, сучасні тенденції виділяють панівну роль саме нематеріальних активів, тому з'являється необхідність в удосконаленні методики проведення їх аудиту, адже питання методології проведення аудиту нематеріальних активів чітко не розкривається в офіційно затверджених нормативних правових документах та у наукових дослідженнях у сфері аудиту.

Оскільки дані бухгалтерського обліку є базовою інформацією для проведення аудиту, слід звернутися до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, які визначають основні методологічні засади щодо ведення бухгалтерського обліку в Україні. Відповідно до П(с)БО 8 «Нематеріальні активи», визначається методика їх ідентифікації, визнання, класифікації, оцінки при взятті на баланс та вибутті, шляхи їх надходження та вибуття, особливості переоцінки, амортизації, зменшення корисності. Отже, згідно з П(с)БО 8, нематеріальні активи – це немонетарні активи, які не мають матеріальної форми та можуть бути ідентифікованими [9]. Нематеріальний актив може бути ідентифікованим, якщо він:

- може бути відокремленим, тобто його можна відокремити або відділити від суб'єкта господарювання і продати, передати, ліцензувати, здати в оренду або обміняти індивідуально або разом з пов'язаним з ним контрактом, ідентифікованим активом чи зобов'язанням, незалежно від того, чи має суб'єкт господарювання намір зробити це. Прикладом такого нематеріального активу можуть виступати комп'ютерна програма або формула (рецепт), що можуть бути передані іншому підприємству в той чи інший спосіб;

- виникає внаслідок договірних або інших юридичних прав, незалежно від того, чи можуть вони бути передані або відокремлені від суб'єкта господарювання або ж від інших прав та зобов'язань. Наприклад, ліцензія, яка не може бути передана від підприємства, однак є нематеріальним активом, оскільки виникає з певних юридичних прав [6].

Аудит як форма інтелектуальної діяльності має деякі особливості організації та методики проведення. Міжнародні асоціації бухгалтерів та аудиторів узагальнили досвід організації та методики обліку й аудиту в країнах з різними формами власності та господарювання у вигляді міжнародних стандартів аудиту (МСА), які у певній мірі можуть виконувати функції національних стандартів з обліку та аудиту [1].

Метою аудиту нематеріальних активів є формування професійної думки аудитора щодо достовірності первинних даних про факти господарського життя, повноти та своєчасності відображення цих даних в обліку, правильності ведення обліку та відображення у фінансовій звітності прав підприємства на користування природними надрами, майном, землею, авторським правом у сфері науки, літератури, мистецтва, об'єктами промислової власності та інших видів нематеріальних активів [3].

Відповідно до зазначеної мети, впливає ряд завдань, що необхідно здійснити при процесі проведення аудиту:

- перевірити факт наявності нематеріальних активів і підтвердження прав власності на усі нематеріальні активи, які включені до балансу підприємства;

- перевірити правильність відображення в бухгалтерському обліку нематеріальних активів (насамперед, їх первісної вартості);

- перевірити дотримання норм чинного законодавства по операціям, пов'язаних з нематеріальними активами;

- перевірка відповідності даних синтетичного і аналітичного видів обліку нематеріальних активів і їх зносу записам в Головній книзі, балансі;

- перевірити достовірність обліку зарахування та списання об'єктів нематеріальних активів з балансу підприємства;

- перевірити правильність розрахунку зносу нематеріальних активів [1].

Аудит нематеріальних активів ґрунтується на загальному плані проведення аудиту, у якому необхідно приділити увагу важливим та нетиповим операціям з обліку нематеріальних активів. Задля цього аудитор користується МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності». Планування повинно сприяти виявленню потенційних проблем та якісному кінцевому результату аудиту (МСА 700-799 «Аудиторські висновки та звітність»). Аудитор виконує даний план за допомогою програми, яка

визначає характер, часові обмеження та об'єм запланованих аудиторських процедур та складається з урахуванням оцінки системи внутрішнього контролю.

З метою забезпечення можливості зниження рівня аудиторського ризику (МСА 300-499 «Оцінка ризиків та дії у відповідь на оцінені ризики») та підвищення якості роботи аудитора, необхідним є дотримання етапів аудиту нематеріальних активів з детальним розкриттям особливостей проведених аудиторських процедур (МСА 500-599 «Аудиторські докази») [7].

Отже, процес аудиту нематеріальних активів можна розглядати у наступній послідовності (рис. 1).

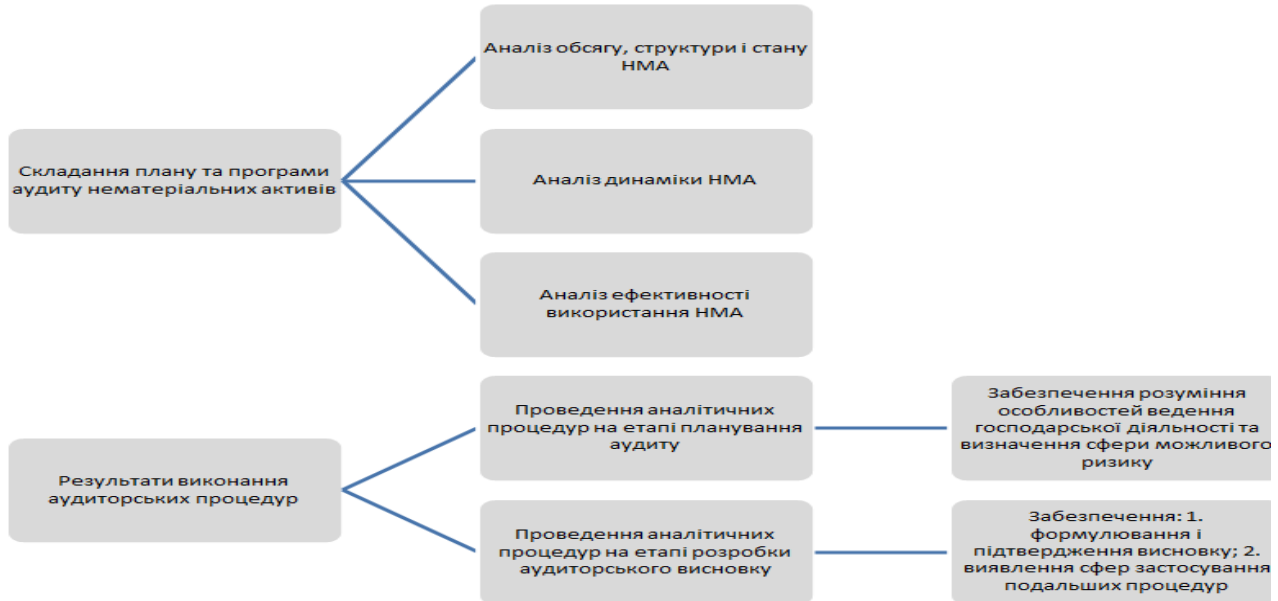

Рис. 1. Процес аудиту нематеріальних активів

Джерело: [5]

Враховуючи мету аудиту нематеріальних активів та специфіку вітчизняної практики його проведення наводимо перелік етапів проведення процедур аудиту нематеріальних активів, які аудитор детально розкриває у програмі аудиту (рис. 2).

Рис. 2. Етапи проведення аудиту нематеріальних активів

Джерело: [5]

Отже, розглянемо детальніше кожен етап:

1. Перевірка положень облікової політики в частині нематеріальних активів. Облікову політику розглядають як спосіб регулювання фінансово-економічних і господарських особливостей функціонування підприємства в ринкових умовах. Облікова політика в частині нематеріальних активів формується на основі сукупності основоположних принципів і правил, вибір яких потребує системного підходу з метою максимальної оптимізації облікового процесу: перевірка висвітлення критеріїв визнання та оцінки нематеріальних активів в обліковій політиці підприємства; перевірка визначення термінів корисного використання нематеріальних активів в обліковій політиці та відповідність їх чинному законодавству; перевірка висвітлення способів нарахування амортизації відрахувань за окремими групами нематеріальних активів; перевірка висвітлення організації аналітичного обліку нематеріальних активів.

2. Перевірка наявності нематеріальних активів: перевірка періодичності проведення інвентаризації нематеріальних активів та їх відповідності законодавчим актам; перевірка правильності оформлення результатів інвентаризації. Виявлені при інвентаризації невраховані об'єкти інтелектуальної власності мають бути оприбутковані на дату її проведення за справедливою вартістю або до оцінені, якщо вони повністю з амортизовані. На цьому етапі також доцільно перевірити правильність заповнення первинних документів щодо руху нематеріальних активів (табл. 1).

Таблиця 1

Документація та терміни використання нематеріальних активів

Об'єкти нематеріальних активів	Документація, що підтверджує природу нематеріальних активів
Авторські права	Авторський договір з продавцем авторських прав, рукопису, малюнка, ескізу, відеокадру, нотного запису тощо
Права на програму для ЕОМ, бази даних	Договір купівлі-продажу (при придбанні одиничного примірника програми), авторський договір(при передаванні майнових прав на програму ЕОМ), дискета з програмою, опис, технічна документація
Права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки	Ліцензійний договір, зареєстрований у патентному відділі, патент на винаходи, свідоцтво на товарний знак, свідоцтво про право користування найменуванням
Права на засоби індивідуалізації юридичної особи (товарний знак, знак обслуговування, фірмове найменування)	Договір про відчуження, зареєстрований у патентному відділі, ліцензійний договір, свідоцтво на товарний знак, свідоцтво про право користування найменуванням
Права на ноу-хау	Договір про передавання ноу=хау, відображення чи опис ноу-хау
Право на користування земельними ділянками й природними ресурсами	Документ про право власності, ліцензія на користування ділянкою надр

Джерело: [2]

3. Перевірка відповідності показників фінансової звітності показникам синтетичного та аналітичного обліку нематеріальних активів: перевірка організації синтетичного та аналітичного обліку нематеріальних активів в бухгалтерії підприємства та за центрами відповідальності; перевірка відображення у звітності нематеріальних активів за їх видами та відповідність даним синтетичного та аналітичного обліку; перевірка відображення у звітності сум амортизаційних відрахувань нематеріальних активів та їх відповідність даним синтетичного та аналітичного обліку [2; 4; 5; 8].

4. Аудит операцій по надходженню нематеріальних активів: перевірка джерел надходження нематеріальних активів; перевірка правильності оформлення придбаних нематеріальних активів; перевірка правильності визначення сум ПДВ при придбанні нематеріальних активів; перевірка правильності використання форм первинних документів. В першу чергу, на цьому етапі аудитор перевіряє реєстрацію в бухгалтерському обліку об'єктів, які належать до нематеріальних активів, а також відповідність ознак, що характеризують їх природу та відповідність класифікаційним групам. Нематеріальним активам характерні такі ознаки:

- відсутність матеріально-речової форми;
- використання впродовж тривалого терміну;
- невизначеність в отриманні прибутку в майбутній періоді;
- здатність приносити вигоду підприємству.

Отже, при перевірці відповідності об'єкта до ознак нематеріального активу, аудитор повинен перевірити правильність його оцінки. Оцінка нематеріального активу залежить від способу їх надходження на підприємство на регулюється П(с)БО 8 «Нематеріальні активи». Однак, в окремих випадках (наприклад, внесок нематеріального активу до статутного капіталу підприємства) стає необхідним визначення справедливої вартості нематеріальних активів, для чого розроблено Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності». У цьому стандарті передбачено три підходи до оцінки прав інтелектуальної власності: дохідний (визначають суми доходів, що утворюються об'єктом власності в результаті використання об'єкта нематеріальних активів), витратний (розраховують витрати у поточних цінах на створення об'єкта нематеріальних

активів), ринковий (ґрунтується на реалізації методу, зокрема порівняльного аналізу продажу). Правильна оцінка нематеріальних активів дасть змогу обґрунтовано формувати собівартість продукції (робіт, послуг) через процес амортизації, визначити фінансові результати підприємства [2].

5. Аудит амортизації нематеріальних активів: перевірка правильності нарахування і відображення в обліку амортизації нематеріальних активів; перевірка відповідності методів амортизації нематеріальних активів, які використовують (табл. 2).

Таблиця 2

Перевірка правильності нарахування амортизації по нематеріальних активах

Напрямок аудиту	Аудиторські процедури
Повнота нарахування амортизації по нематеріальних активах	Перевірка: - Наявності первинних документів на надходження нематеріальних активів і відображення терміну їх корисного використання - Правильності розрахунку початку та закінчення амортизації - Правильності застосування порядку нарахування амортизації протягом періоду корисного використання
Відображення результатів нарахування на рахунках бухгалтерського обліку і в балансі	Перевірка: - Правильності розрахунків щодо нарахування амортизації в бухгалтерських довідках - Правильності відображення нарахованої сум амортизації на рахунку 09 «Амортизаційні відрахування» і на рахунках витрат виробництва та обігу - Правильності відображення сум по об'єктах нематеріальних активів, які використовують у невикробничій сфері

Джерело: [2]

6. Аудит операцій із вибуття нематеріальних активів: перевірка бухгалтерського обліку й оподаткування операцій із продажу виключних прав на об'єкти нематеріальних активів положенням нормативних актів; перевірка обліку операцій по передачі невиняткових прав на нематеріальні активи; по безоплатній передачі нематеріальних активів; по передачі нематеріальних активів як внесок до статутного капіталу; по списанню нематеріальних активів положенням нормативних актів.

7. Аудит операцій, пов'язаних із наданням прав на використання нематеріальних активів: перевірка наявності та правильності оформлення договорів на використання нематеріальних активів; перевірка відповідності бухгалтерського обліку прав на використання нематеріальних активів положенням нормативних актів [8].

Якість аудиту нематеріальних активів тісно взаємопов'язана з методикою аудиту. Аудитор повинен дотримуватись методики проведення аудиту нематеріальних активів, яка впливає на якість аудиту і надання аудиторських послуг. Чим вище якість інформації, сформованої в системі бухгалтерського обліку, тим вище якість проведеного аудиту, а також вище впевненість користувача професійної думки аудитора в правильності прийняття та здійснення економічних рішень в майбутньому [1].

Особливої уваги під час проведення аудиту нематеріальних активів заслуговує оцінка системи внутрішнього контролю, що має безпосередній вплив як на якість облікової інформації, так і на результат проведеної аудиторської перевірки. Згідно МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища», внутрішній контроль – процес, розроблений, запроваджений і підтримуваний тими, кого наділено найвищими повноваженнями, управлінським персоналом, а також іншим працівникам, для забезпечення обґрунтованої впевненості досягненні цілей суб'єкта господарювання стосовно достовірної фінансової звітності, ефективності і результативності діяльності, а також дотриманні застосованих законів і нормативних актів [7]. Тобто, метою системи внутрішнього контролю є здійснення контрольної діяльності з метою завчасного виявлення та виправлення помилок у процесі здійснення господарських операцій з нематеріальними активами. Система внутрішнього контролю направлена здійснювати оцінку ефективності функціонування системи бухгалтерського обліку, порядку відображення результатів у звітності, дотримання законодавства щодо складання фінансової звітності тощо.

Однак, за відсутності системи внутрішнього контролю, при проведенні аудиту, на підприємстві зростає аудиторський ризик, тобто ризик невиявлення помилки. Тому на великих підприємствах необхідно розрахувати рентабельність системи внутрішнього контролю, адже витрати на її утримання є досить значними, та створити оптимальну систему внутрішнього контролю, що знижуватиме можливі ризики помилок при здійсненні поточного контролю господарської діяльності.

Важливе місце при проведенні аудиторської перевірки посідає аудит ефективності використання нематеріальних активів, для проведення якого аудитор використовує аналітичні процедури. Найбільш відомою концепцією проведення аудиту ефективності нематеріальних активів є так звана концепція «Аудит інтелектуального капіталу» Е. Брукінга, яка включає:

1. Опис можливих перетворень, цілей, поля діяльності і обмежень. Цей етап передбачає встановлення бажаного стану, якого прагне досягти підприємство у майбутньому, наприклад, створення служби корпоративного навчання працівників, підготовка до реорганізації підприємства, встановлення потреби додаткового придбання нематеріальних активів тощо.

2. Встановлення оптимальних параметрів активів, тобто базових характеристик конкретного активу, які визначають його здатність забезпечувати одержання економічних вигід підприємством. Наприклад, для торгової марки, яка має відповідну бухгалтерську оцінку за доходним підходом – це обсяги реалізації відповідної марочної продукції.

3. Встановлення параметрів найвищих можливих значень – найоптимальніших значень, досягнення яких є основною метою використання конкретного нематеріального активу в господарській діяльності підприємства.

4. Вибір методу аудиту – передбачає обрання відповідного методу аудиту (опитування, інтерв'ю, аналіз продаж, аналіз витрат, аналіз конкурентоспроможності, аналіз окупності інвестицій, аналіз платежів тощо) для окремих параметрів нематеріального активу. Також до цього етапу відноситься обрання методу оцінки для конкретного нематеріального активу, оскільки залежно від його виду (нематеріальні активи за стандартами обліку, інтелектуальний, людський капітал тощо), обрання методу оцінки буде відрізнятися.

5. Безпосереднє проведення аудиту на сонові обраного методу за конкретним нематеріальним активом.

6. Документальне оформлення цінності (здатності приносити економічні вигоди) в базі знань інтелектуального капіталу. Передбачає збереження інформації і знань (тенденцій, взаємозалежності між параметрами, індексів стану інтелектуального капіталу) про нематеріальні активи підприємства в інтелектуальному інформаційному сховищі підприємства. результатом здійснення останнього етапу є формування загальної картини інтелектуального капіталу підприємства, сильних і слабких сторін діяльності підприємства, що дозволяє побудувати стратегію його подальшого удосконалення шляхом підвищення ефективності управління нематеріальними активами підприємства [10].

Для проведення аналітичних процедур ефективності використання нематеріальних активів при процедурі аудиту необхідно:

1. В повному обсязі інформаційно забезпечити аналітиків, оскільки від рівня інформаційного забезпечення залежить глибина та точність дослідження використання господарюючими суб'єктами нематеріальних ресурсів;

2. Насамперед, здійснити аналіз структури та динаміки, аналіз наявності та руху, аналіз ефективності, аналіз ліквідності нематеріальних активів, визначити резерви підвищення обсягів виробництва продукції. Можливі й інші етапи проведення економічного аналізу використання нематеріальних активів. Їх вибір та здійснення визначаються особами, які його здійснюють і в залежності від мети, поставленої перед аналітиками порядок та стадії аналізу ефективності використання нематеріальних ресурсів можуть змінюватися;

3. Дотримуватися системного підходу при аналізі ефективності використання нематеріальних активів підприємства, оскільки лише системний підхід дозволить найоптимальніше та найефективніше забезпечити наявність та рух нематеріальних активів на підприємстві. Системне дослідження нематеріальних активів дозволить розглянути їх як певну множину елементів, взаємозв'язок яких обумовлено обумовлює цілісні властивості цієї множини. Основний акцент робиться на виявленні множини зв'язків і відношень, які мають місце як у середині об'єкта, так і у його відношеннях із зовнішнім оточенням. Властивості нематеріальних активів як цілісної системи визначаються не стільки додаванням властивостей окремих його елементів, як властивостях їх структури, особливими системоутворюючими та інтеграційними зв'язками.

4. В результаті проведеного аналізу визначити можливі шляхи підвищення ефективності використання нематеріальних активів, зокрема:

- дотримання підприємством власної стратегії технічно, організаційного та економічного розвитку;

- переорієнтація на максимальне технічне переозброєння й реконструкцію;

- систематичне оновлення технологічної бази взаємопов'язаних виробничих ланок підприємства та багато інших шляхів та способів, які дадуть змогу покращити стан підприємства, а також основні показники ефективності використання нематеріальних активів [5].

Проведений критичний аналіз підходів до проведення аудиту нематеріальних активів та ефективності їх використання дозволяє встановити, що існуючі підходи недостатньо адаптовані до вітчизняних умов, а більше спрямовані для західних країн (англо-американської системи бухгалтерського обліку). Тому в сучасних умовах для вітчизняних підприємств необхідною є розробка методики аудиту нематеріальних активів та ефективності їх використання ефективності використання, яка буде враховувати специфіку національної системи бухгалтерського обліку та надання вітчизняних науковців у сфері аудиту [10].

Висновки з даного дослідження. Автори не претендують на абсолютну істинність їх суджень і трактувань, оскільки набутий досвід, практична результативність та історичні узагальнення потребують подальшого пошуку. Проте, це дослідження є одним із найперших у даній предметній галузі і може бути корисним для науковців та практиків, які мають безпосереднє відношення до такого роду діяльності. Зазначені проблеми можуть бути орієнтовані для подальшого пошуку зацікавлених науковців, що допоможуть внести ряд уточнень та удосконалень.

Література

1. Андросова О.Ф. Методика аудиту основних засобів і нематеріальних активів та її вплив на якість аудиту / О.Ф. Андросова, К.А. Калугіна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 3. – Т.3. – С. 250-255.
2. Гуменюк А. Аудит нематеріальних активів: методика проведення / А. Гуменюк, В. Яцюк // Бухгалтерський облік і аудит. – № 2. – 2008. – С. 57-62
3. Кириленко О.П. Облік і аудит / Кириленко О.П. – Тернопіль: ЦМДС, 2002. – 311 с.
4. Козлов А. Робоча таблиця аудитора по оцінці внутрішнього контролю / А. Козлов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 11. – С. 52-53
5. Левченко Н.М. Удосконалення методики аудиту нематеріальних активів з метою систематизації результатів аудиторських процедур / Н.М. Левченко, Н.С. Понікарова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – Т.1. – С. 118-121.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи» (IAS 38 «Intangible Assets»). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
7. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг 2010 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mia.kiev.ua/ua/isa.html>
8. Петрик О.А. Аудиторська діяльність в Україні: законодавчо-нормативне регулювання, сучасний стан / О.А. Петрик, В. Зотов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 11. – С. 59-65
9. П(с)Бо 8 «Нематеріальні активи»: затверджений наказом МФУ № 242 від 18.10.1999 р. // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 12. – С. 48-52.
10. Юрківська Л.Й. Аудит ефективності нематеріальних активів: аналіз існуючих підходів / Юрківська Л.Й., Біляченко О.Л. // Вісник ЖДТУ. – 2011. – № 2 (56). – С. 217-220.

УДК 657.33+658.7.07

Волошан І.Г.,
старший викладач кафедри бухгалтерського обліку
Харківський національний економічний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРВИННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ТОВАРНИХ ОПЕРАЦІЙ В ТОРГІВЛІ

Постановка проблеми. Циркуляція первинної інформації з обліку товарних операцій створює найважливіший об'єкт організації обліку підприємств торгівлі – документообіг. Від раціональності побудови, швидкості складання, передачі і обробки носіїв інформації, залежить швидкість одержання зведеної облікової інформації, використовуваної для управління і контролю товароруху на підприємстві. Первинні документи найбільш чисельні та є основою створення інформаційного забезпечення підприємства. Однією з задач наукової організації бухгалтерського обліку товарних операцій є удосконалення первинного документообігу з товароруху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації документообігу досліджували Бутинець Ф.Ф., Маргуліс А.Д., Шеремет А.Д., Палій В.Ф., Волков С.І. У роботах Кір'янової З.В. доведено, що найважливішу функцію системи бухгалтерського обліку – інформаційну – виконує саме первинний облік. Але в сучасних умовах господарювання торговельних підприємств суттєво змінилися торгово-технологічні процеси, а отже виникли нові об'єкти документування та змінилися організаційні та технічні його складові, що потребує здійснення подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження первинного документообігу товарних операцій підприємства торгівлі та пошук шляхів вдосконалення руху облікових документів.

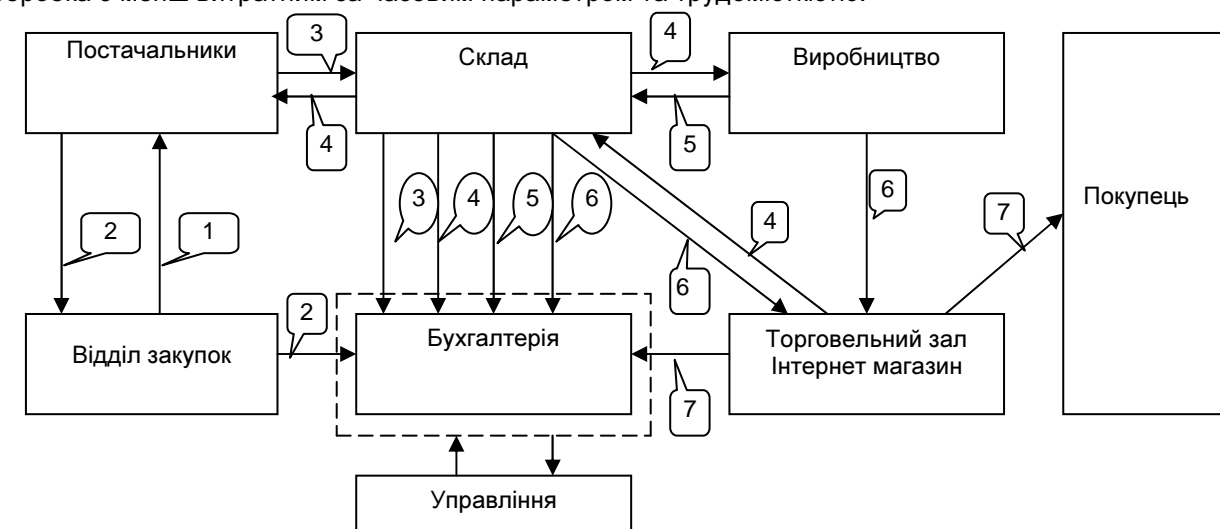
Виклад основного матеріалу дослідження. Рух документів з моменту їх виникнення до моменту здачі в архів являє собою документообіг [1]. Тому можемо стверджувати, що виникнення будь-якого облікового документу (первинного документу, облікового реєстру чи звітної форми) та передача його

до місця зберігання створює рух інформаційних потоків, що свідчить про процес обігу. Первинні облікові документи є основою документообігу та обліково-інформаційного забезпечення підприємства, саме за їх обробки створюються облікові реєстри та виникає інший вид документообігу – документообіг облікових реєстрів, тому вважаємо, що первинний документообіг є початковою ланкою організації документообігу.

Необхідно відмітити, що всі торговельні процеси підприємства мають відповідні форми первинного обліку, затверджені Міністерством статистики України чи відповідними галузевими міністерствами. Дослідивши організаційну структуру підприємств, ми дійшли висновку, що структура сучасних підприємств торгівлі формується під впливом змін, пов'язаних з розвитком сучасних форматів торгівлі, які орієнтуються на реальних та віртуальних покупців [3, 5]. Аналізуючи організаційну структуру, можна констатувати про наявність розгалуженої мережі внутрішніх зв'язків, але процес створення (оформлення), виконання та обліку торгово-технологічних процесів відбувається лише в деяких з них. Процес створення та обробки первинного облікового документу відбувається у відділі роботи з постачальниками, відділі закупок, товарних складах, у виробництві, торговельному залі, відділі продажів та бухгалтерії. Тому, дослідивши торгово-технологічні процеси підприємств торгівлі та їх організаційну структуру, можна сформулювати модель документообігу для підприємств торгівлі (рис. 1).

В умовах електронної комерції документообіг має інші властивості, адже використовуються не лише затверджені форми документів, а й різноманітні замовлення, заявки та інформаційні карти. Первинні документи формуються на основі бланків-заявок, що значно скорочує час на введення та обробку інформаційного забезпечення товарних операцій та формування документів [7].

Оскільки графік документообігу торговельного підприємства повинен враховувати оптимальну кількість підрозділів, крізь які проходить кожен документ, мінімальний термін його перебування в підрозділі, то в умовах електронної комерції формування первинних облікових документів та їх обробка є менш витратним за часовим параметром та трудомісткістю.

Умовні позначення господарських процесів			
1	Замовлення товару	4	Облік товару на складі
2	Узгодження замовлення постачальником	5	Виробництво
		6	Надходження товару в торговий зал
3	Приймання товару на склад	7	Розрахунок за товар

Рис. 1. Модель первинного документообігу об'єкту торгівлі

** розроблено автором*

Процес «засмічення» інформаційних потоків непотрібною, зайвою інформацією – негативне явище, з яким необхідно вести боротьбу, визначаючи центри відповідальності створення інформації і зміцнюючи контроль за дотримання принципів документування. Рішенням проблеми є створення раціонального графіку документообігу, в якому необхідно виділити місця створення, контролю документування, обробки і зберігання облікових форм [2].

Оскільки результатом первинного обліку є створення первинного документу, і, саме це є початковою стадією документообігу, пропонуємо за основу графіку документообігу торговельних підприємств використати стадії створення документу, перевірки, обробки та передачі в зону зберігання (табл. 1).

Питома вага первинних документів з товароруху складається в зонах розташування товарно-матеріальних цінностей, а саме на складі та в торговельному залі (Інтернет-магазині). Виключенням є розрахункові операції, первинні документи за якими складаються в зоні розрахунку за товар, за умов

готівкових розрахунків, та в обліково-розрахунковому відділі, за умов безготівкових розрахунків. Перевірка та обробка первинних облікових документів з обліку товарних операцій здійснюється в бухгалтерії, яка відповідає також за їх зберігання та передавання до архіву [8]. Тому вдосконалення обліково-інформаційного забезпечення управління товарорухом необхідно проводити в місцях виникнення облікової інформації та центрах первісної обробки.

Таблиця 1

Приклад графіку первинного документообігу об'єкта стаціонарної торгівлі

Назва документа	Створення документа				Перевірка документа			Обробка		Передача в зону зберігання	
	Кількість примірників	Відповідальний за складання	Відповідальний за використання	Строк виконання	Відповідальний за перевірку	Відповідальний за представлення	Строк представлення	Виконавці	Строк виконання	Виконавці	Строк виконання
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

* розроблено автором

За результатами аналізу організаційної структури торговельних підприємств та їх торгово-технологічних процесів товароруху пропонуємо схему залучення структурних підрозділів підприємств до кожного окремого торгово-технологічного процесу (табл. 2).

Серед підрозділів торговельних підприємств необхідно виділити склад, торговельний зал (Інтернет магазин) та бухгалтерію, які залучені у всіх торгово-технологічних процесах. Це обумовлюється тим, що склад та торговий зал (Інтернет магазин) виконують основні функції торгівлі – придбання та реалізація запасів, а бухгалтерія формує інформаційно-аналітичне забезпечення товароруху [4]. Таким чином, склад та торговий зал надає первинну інформацію про товарорух методом документування, а бухгалтерія забезпечує наступну обробку первинних документів з метою формування інформаційного забезпечення.

Таблиця 2

Схема залучення структурних підрозділів торговельного підприємства до торгово-технологічних процесів

Торгово-технологічний процес \ Структурний підрозділ		Відділ закупок (ВЗ)	Склад (С)	Виробництво (В)	Торговельний зал, Інтернет магазин (ТЗ)	Бухгалтерія (Б)
1	Процес надходження	ВЗ1	С1	х	ТЗ1	Б1
2	Процес зберігання	х	С2	В2	ТЗ2	Б2
3	Процес виробництва	х	С3	х	ТЗ3	Б3
4	Процес внутрішнього переміщення	х	С4	В4	ТЗ4	Б4
5	Процес реалізації	х	С5	х	ТЗ5	Б5

* розроблено автором

Розглянувши торгово-технологічні процеси за структурними підрозділами, залученими до товароруху, важливо оцінити ступінь зв'язку та інформаційного обміну між ними, з метою формування оптимальних схем взаємодії підрозділів підприємства та формування інформаційного забезпечення товароруху.

Пропонуємо для оцінки господарських зв'язків та інформаційного обміну між структурними підрозділами використати бальну шкалу (табл. 3).

Таблиця 3

Шкала оцінювання господарських зв'язків та інформаційного обміну

Вид зв'язку	Бальна оцінка
Систематичні	7-10
Періодичні	4-6
Рідко	1-3

* розроблено автором

Експертам (керівниками структурних підрозділів торговельних підприємств) було запропоновано оцінити зв'язки між структурними підрозділами їх підприємства за шкалою. Результати їх оцінки

наведено відносним показником: у чисельнику – вагова оцінка зв'язку підрозділів, у знаменнику – максимальна ступінь зв'язку (табл. 4).

Таблиця 4

Матриця зв'язків між структурними підрозділами торговельного підприємства

Структурні підрозділи підприємства	ВЗ	С	В	ТЗ	Б
ВЗ		х	х	х	7-10/10
С	х		4-6/6	7-10/10	7-10/10
В	х	4-6/6		7-10/10	7-10/10
ТЗ	х	7-10/10	7-10/10		7-10/10
Б	7-10/10	7-10/10	7-10/10	7-10/10	

* розроблено автором

Матриця наведених зв'язків підтверджує попередній висновок, що бухгалтерська служба підприємства систематично має зв'язок з усіма структурними підрозділами, а отже оперативно отримує інформацію про товарорух на підприємстві. Саме бухгалтерія виступає найбільш перевантаженою документами ділянкою, що підтверджується дослідженням.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, проаналізувавши організаційну структуру торговельних підприємств та оцінивши інформаційні зв'язки рекомендуються наступні шляхи вдосконалення системи документообігу шляхом автоматизації найбільш «перевантажених» інформаційних потоків: чітко сформулювати цілі і завдання, які повинна вирішити інформаційна система управління; визначити коло осіб, які будуть залучені до процесу управління, розробки та контролю за розробкою інформаційної системи; формування кожним підрозділом переліку контактів між усіма службами підприємства; виділення найбільш значущих і «перевантажених» інформаційних потоків; складання графіка виконання для всіх отриманих завдань і розподіл відповідальності між відділами та їх працівниками.

З метою систематизації та вдосконалення документообігу первинних облікових документів між структурними підрозділами торговельного підприємства пропонуємо використовувати схему управління документообігу первинних форм з урахуванням торгово-технологічного процесу, який є об'єктом документування, структурного підрозділу, в якому створюється форма та переліку форм первинних документів, які використовуються для документування господарського процесу. Її використання дозволить чітко визначити центри відповідальності зі створення обліково-інформаційного забезпечення товароруху, що є початковою стадією оптимізації документообігу.

Наступною складовою організації руху первинних документів є визначення тривалості документообігу, який ґрунтується на нормах створення та обробки облікової інформації. В умовах автоматизації формування електронних масивів та використання облікового програмного забезпечення, обробка масиву первинної інформації за визначеними користувачем параметрами здійснюється машиною [6]. Вважаємо, що тривалість документообігу облікових реєстрів та звітних форм для прийняття управлінських рішень втрачає актуальність за умов використання сучасних засобів автоматизації та використання програмного забезпечення.

Література

1. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку – Наказ Міністерства фінансів України № 88 від 24.05.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/-z0168-95>.
2. Барановский В. Проблемы учета и документооборота на складах / В. Барановский, Д. Кудилов // Дистрибуция и логистика. – 2008. – № 6. – С. 50-54.
3. Бова Т.В. Формування ефективної системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством / Т.В. Бова // Матеріали МНПК «Сучасний стан та проблеми розвитку підприємств в регіоні». – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – Т. 6. – С. 42-45.
4. Брадул О.М. Обліково-аналітичне забезпечення менеджменту корпорацій : монографія / О.М. Брадул. – К. : КНТЕУ, 2009. – 356 с.
5. Бухгалтерський облік в торгівлі : підруч. / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2002. – 576 с.
6. Войтюшенко Н.М. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посібник / Н.М. Войтюшенко, Л.О. Цибульська. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009 – 340 с.
7. Дмитрієва Н.О. Оцінка сучасного стану та ефективність розвитку електронної торгівлі в Україні / Н.О. Дмитрієва // Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць. – К., 2008. – С. 27-31.
8. Янчева Л.Н. Организация управленческого учета в торгово-производственных предприятиях : монографія / Л.Н. Янчева, А.С. Крутова, В.В. Белявцева. – Харьков: ХГУПТ, 2008. – 169 с.

УДК 657.6:339.17

Юр'єв О.В.,
аспірант² кафедри фінансового аналізу та контролю
Київський національний торговельно-економічний університет

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. В сучасних умовах чітко проявляється необхідність у оперативному та повному дослідженні змісту і обсягу інформації, що є необхідною для ефективної та якісної реалізації завдань аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств.

Наприклад, під час реалізації функцій аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств не в повному обсязі використовується інформація, отримана з торговельних підприємств, а з іншого боку, торговельні підприємства недостатньо спираються на аудит ефективності операційної діяльності. Це все є результатом не якісного забезпечення інформацією власників та адміністрації торговельного підприємства, низького рівня розвитку аудиту ефективності та не відповідної кваліфікації управлінського персоналу окремих торговельних підприємств.

Тому організація збору, обробки та розподілу інформації має забезпечити якість аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств, а також ефективність управління в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні питання аудиту ефективності викладено у працях як вітчизняних науковців – В.О. Шевчук, О.Ю. Редько [7], М.О. Никонович [5], І.І. Нестеренко, В.В. Сопко, В.Б. Моссаковський, С.Й. Сажинець, Н.М.Ткаченко, так і зарубіжних – Х.А. Андерсен, Белверд Е. Нідлз, М.Ф. Ван Бред, Глен А. Велш, Д. Колдуелл, В.Ф. Палій, З.С. Хендриксен, А.Д. Шеремет, Л.З. Шнейдман тощо. Дослідження цих вчених переважно стосуються вивчення теоретичних і методологічних положень аудиту ефективності, що ґрунтуються на міжнародних стандартах та вимогах ринку, але питання інформаційного забезпечення аудиту ефективності операційної діяльності висвітлюється не в повному обсязі.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо створення у системі аудиту ефективності операційної діяльності підсистеми інформаційного забезпечення, функції якої залежать від специфіки торговельного підприємства та цілей системи управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наш час набули поширеного використання комп'ютерні інформаційні системи, що надають великі можливості щодо отримання, обробки та зберігання інформації, допомагають проводити аналіз даних та оперативно передавати їх за призначенням.

На цій основі з'являється можливість здійснення систематичного контролю за всіма ділянками операційної діяльності торговельного підприємства, координації його процесів та своєчасного внесення коректив, швидко реагуючи на зміну умов зовнішнього середовища.

Характерною особливістю інформації як ресурсу є те, що її кількість не зменшується з часом, а постійно зростає, створюючи умови для накопичення досвіду. Разом з тим, викривлення інформації, низька якість та надлишок даних, веде до значних ризиків. Тому зміст і обсяг необхідної інформації мають бути чітко окреслені. Інформаційна база може вважатися повною, якщо вона забезпечує якісне проведення аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств.

Важливо розрізнити поняття «інформація» та її «джерела». Джерела інформації прийнято ділити на зовнішні і внутрішні.

Найважливішими зовнішніми джерелами інформації для цілей аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств є документи, що приймаються вищими органами законодавчої влади, вищими органами виконавчої влади країни, міністерствами і відомствами, наукові та інші інформаційно-аналітичні матеріали, що публікуються в періодичних виданнях, конфіденційні джерела інформації про контрагентів.

Також корисна інформація може бути отримана шляхом особистих контактів з фахівцями та керівництвом інших торговельних підприємств.

Серед внутрішніх джерел інформації необхідно виділити установчі документи торговельного підприємства, рішення власників, накази, розпорядження, інструкції, положення, що регламентують правила та процедури прийняття управлінських рішень, здійснення господарських операцій, тощо.

² Науковий керівник: Барабаш Н.С. – к.е.н., доцент

Також до внутрішніх джерел інформації включають: дані бухгалтерського обліку та звітності, внутрішні бази даних [3].

На нашу думку, системою інформаційного забезпечення є сукупність реалізованих рішень, що за обсягом, розміщенням і формами організації інформації, містить оперативну, планову, облікову, звітну, нормативно-довідкову інформацію та системи документації уніфіковані та спеціальні.

Критеріями оцінки якості інформації є необхідність, достатність, достовірність, своєчасність, аналітичність, організованість і доцільність.

Серед основних інформаційних систем забезпечення аудиту ефективності необхідно назвати:

1) зовнішні інформаційні системи: система законодавчих і нормативних документів, інформаційні системи на базі інформаційних технологій (Інтернет, Свіфт, Старт);

2) внутрішні інформаційні системи: система внутрішніх нормативних документів підприємства, система бухгалтерського обліку та звітності, автоматизована система обробки інформації, маркетингова інформаційна база, тощо [8].

Перспективними засобами обміну інформацією є цифрові комп'ютерні мережі. З 1986 року на їх базі отримали розвиток системи електронної пошти, що дозволяють обмінюватися повідомленнями без встановлення прямого зв'язку. Електронна пошта є інструментом документообігу підприємства, з її допомогою виконується переписка, поширюються нормативні та інші документи. Це економічний засіб зв'язку, що забезпечує адресність доставки, достовірність і повноту передачі, а також конфіденційність даних. В Україні поширення набули електронні пошти, побудовані на базі E-mail.

Широку популярність в Україні набула глобальна комп'ютерна мережа Інтернет, що надає можливість швидкого доступу до величезної кількості інформації по всьому світу. Розроблено численні пошукові системи, що дозволяють здійснювати пошук необхідних даних.

Міжнародна інформаційна мережа Рейтер надає оперативний доступ до аналітичних оглядів ділової інформації на фінансових ринках, до стану ринків цінних паперів у світі, включаючи Україну [2].

Торговельним підприємствам необхідно використовувати ці інформаційні системи для інтеграції у міжнародні ринки.

Переваги автоматизованої інформаційної системи полягають в забезпеченні комплексного використання всіх інформаційних джерел для вирішення традиційних і нерегламентованих аналітичних задач. Для цього система підтримки прийняття рішень має базуватися на концепції єдиного інформаційного простору. Ключовим напрямом у створенні інформаційної системи, що відображає зазначену концепцію, є впровадження електронного документообігу та можливості роботи з електронними зразками паперових документів, а також створення інформаційного сховища (рис. 1)

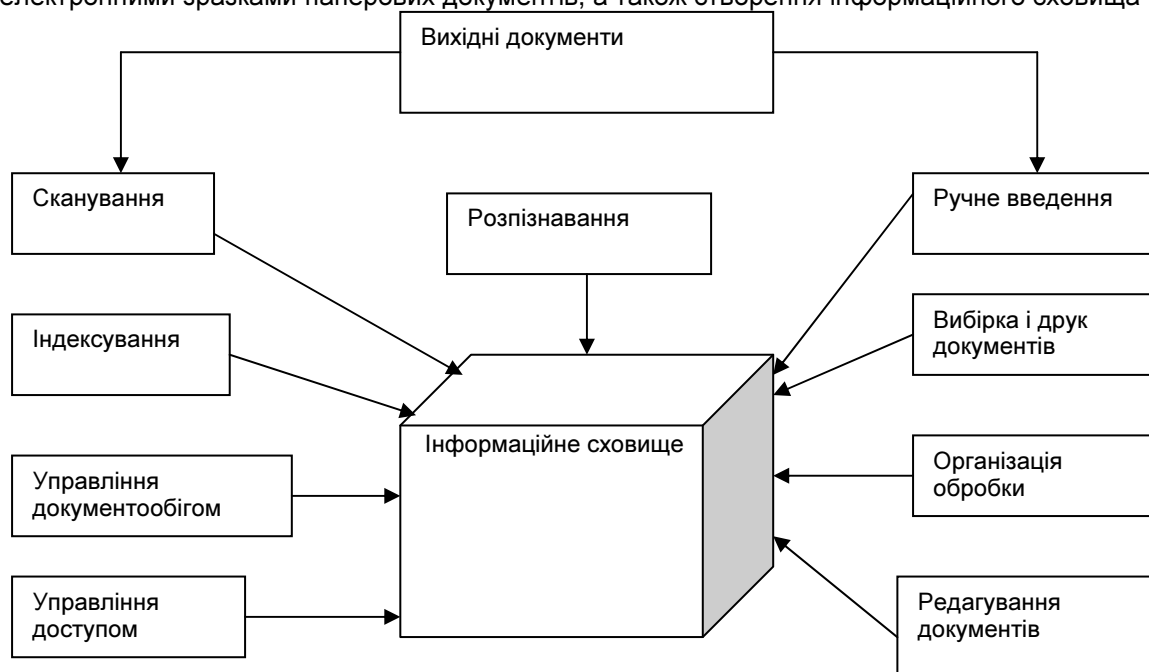

Рис. 1. Основні компоненти системи управління електронним документообігом
Джерело: розробка автора

Система управління електронним документообігом має такі переваги:

- інтеграція процесів документального забезпечення управління торговельним підприємством до єдиної інформаційної системи;

- підвищення інформованості керівництва та спеціалістів за рахунок збільшення обсягів інформаційних архівів, централізованої обробки інформації, зменшення часу на пошук документів, підготовки звітів;

- зменшення вартості документального забезпечення управління торговельним підприємством за рахунок використання електронного діловодства, зниження витрат на копіювання та передачу паперових документів;

- створення нової інформаційної бази для подальшого вдосконалення процесів інформаційного забезпечення управління і технології роботи з документами.

За результатами порівняння необхідної інформації для вирішення завдань аудиту ефективності, з тією, що є в наявності, виявляються відхилення. На основі величини відхилень здійснюється оцінка повноти інформаційного забезпечення аудиту ефективності. Кількісним критерієм повноти інформаційного забезпечення, на наш погляд, може виступати коефіцієнт достатності інформації $K_{дл}$:

$$K_{дл} = \frac{K_{нл}}{K_{пл}} \quad (1)$$

Де $K_{нл}$ – кількість наявної інформації,

$K_{пл}$ – кількість потрібної інформації.

В основі оцінки достатності інформаційної бази аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств може бути зіставлення інформації, що необхідна для вирішення завдань аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств, із тією, що є в наявності.

Оскільки оцінка достатності інформаційної бази аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств є в певній мірі суб'єктивною, то, на нашу думку, можна обмежитися трьома градаціями:

- високий рівень – вся необхідна інформація для вирішення завдань аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств є в наявності;

- середній рівень – незважаючи на відсутність певної частини необхідної інформації завдання аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств можуть бути вирішені;

- низький рівень – відсутність інформації не дозволяє вирішувати завдання аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств.

Висновки з даного дослідження. Отже, виникає об'єктивна необхідність у створенні в системі аудиту ефективності операційної діяльності підсистеми інформаційного забезпечення, функції якої залежать від специфіки торговельного підприємства, цілей і завдань системи управління. Підсистема може включати збір оперативної інформації, аналіз і дослідження звітності, результативності реалізації та ефективності використання ресурсів, а також інтерпретації інформації, розробку проектних рішень та їх подання управлінському апарату для регулювання окремих процесів діяльності торговельного підприємства. Перевагою створення підсистеми є комунікація інформації в системі управління.

Література

1. Аренс А. Аудит [пер. с англ.] / А. Аренс, Дж. Лоббек. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
2. Бурцев В.В. Новые показатели для оценки эффективности бизнеса / В.В.Бурцев // Аудитор. – 2010. – № 7
3. Кнорринг В.И. Теория, практика и искусство управления [Текст] : учебник для вузов. – 3-е изд., изм. и доп. / В.И. Кнорринг. – М. : Норма, 2007. – 544 с.
4. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. – К. : ТОВ "ІАМЦ АУ"СТАТУС", 2010. – частина 1. – 87 с.
5. Никонович М.О. Організація і методика аудиту : навч.посібник для студентів вищих навч.закладів / М.О.Никонович, К.О.Редько, О.А.Юр'єва ; за ред.Є.В.Мниха.– К. : КНТЕУ, 2006.– 471с.
6. Нордстрем К. Бизнес в стиле фанк. / К. Нордстрем, Й. Риддерстрале. – СПб. : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2002. – 282 с.
7. Редько О.Ю. Якість аудиторських послуг: філософія та міфологія / О.Ю. Редько // Бухгалтерський облік та аудит. – 2009. – № 1. – С. 46-57.
8. Хорохордин Д.Н., Актуальные вопросы разработки стандартов внутреннего аудита / Д.Н. Хорохордин, А.А. Архипов // Аудитор. – 2009. – № 7.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 65.012.8: 338.242

Федоренко І.А.,
д.е.н., професор кафедри фінансів
Мейта В.І.,
аспірант* кафедри фінансів
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

РОЗВИТОК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. В умовах мінливого зовнішнього середовища та нестабільного розвитку національної економічної системи вітчизняні промислові підприємства постійно стикаються з великою кількістю загроз для свого функціонування. Пріоритетним завданням для кожного суб'єкта господарювання стає побудова ефективної системи економічної безпеки підприємства, яка зможе забезпечити сталий розвиток та захистити від можливих негативних факторів або мінімізує їх вплив на діяльність підприємства. У зв'язку з цим питання, що стосуються концептуальних засад економічної безпеки промислових підприємств, є надзвичайно актуальними за сучасних умов господарювання.

Економічна безпека промислових підприємств – відносно новий напрямок розвитку економічної науки. Необхідність її постійного забезпечення зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільного функціонування і досягнення головних цілей своєї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних та зарубіжних вчених багато уваги приділяється розгляду концептуальних засад економічної безпеки підприємств. Слід відзначити наукові праці Є. Олейнікова та С. Покропивного, які одними з перших серед вітчизняних науковців почали займатися питаннями економічної безпеки. Теоретичні аспекти розкриття сутності економічної безпеки було розглянуто у низці наукових праць зарубіжних авторів, таких як: І. Ансофф, Ю. Бригхем, Дж. Ван Хорн, П. Друкер, а також вітчизняних: М. Бендіков, С.М Ілляшенко, А.В. Кириєнко, В. Пономарьов, Г. Козаченко та інших. Дослідженню основних складових економічної безпеки підприємств приділили увагу такі науковці, як О. Головченко, Лляний Г., Шликов В. та інші.

Але, незважаючи на велику кількість наукових публікацій, існує багато не вирішених проблем у теорії та практиці економічної безпеки підприємств. Головною проблемою залишається відсутність системності стосовно понятійного апарату у цій сфері. На даний час в економічній літературі немає єдиного погляду щодо визначення суті та складових економічної безпеки промислових підприємства. Це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження у науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою роботи є аналіз та систематизація концептуальних підходів до визначення економічної безпеки промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктами економічної системи України є підприємства різних форм власності. Основні проблеми та фінансово-виробничі конфлікти формуються саме на рівні окремих підприємств. Однак, економічна безпека на рівні підприємства не розглядається у вітчизняних нормативно-правових актах. В нормативних документах є трактування національної економіки, національної безпеки, безпеки регіону, проте, економічна безпека саме на рівні підприємства ніяк не відзначена у правових документах.

Вирішення проблеми економічної безпеки, включаючи і законодавче забезпечення економічної безпеки, треба починати саме з рівня підприємства. Відомо, що захист інтересів підприємств

* Науковий керівник: Федоренко І.А. – д.е.н., професор

національної економіки є одним з пріоритетних напрямків зовнішньої та внутрішньої політики більшості урядів розвинених країн світу.

Дослідження наукових джерел свідчить про те, що серед вітчизняних і іноземних науковців немає єдиного підходу до визначення категорії «економічна безпека підприємства». Розбіжність поглядів науковців на основні питання економічної безпеки підприємств і не повне дослідження концептуальних основ знижує ефективність практичної діяльності із забезпечення економічної безпеки підприємств. Тому особливу увагу потрібно приділити теоретичній базі формування та забезпечення економічної безпеки підприємств.

Огляд наукової літератури свідчить про те, що вперше питання економічної безпеки почали розглядати в 60-х роках ХХ століття науковці, що входили до складу Римського клубу. Вони приділяли увагу екологічному аспекту даної проблеми та вирішенню конфліктів між бідними та багатими країнами [1].

Економічна безпека як наукова категорія та її концептуальні засади в Україні почали формуватися лише з початку 90-х років минулого століття, що пов'язано з набуттям Україною незалежності та формуванням власних економічних інтересів.

На даний момент в офіційних документах України відсутнє поняття економічної безпеки на рівні підприємства.

Концепція економічної безпеки України розглядає економічну безпеку як «стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, при якому забезпечується реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток України, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих внутрішніх та зовнішніх процесів» [2].

У «Національній доповіді «Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні» відмічено, що «одночасно з оцінкою ефективності функціонування та рівня захисту життєво важливих інтересів суб'єктів господарювання від внутрішніх і зовнішніх загроз економічна безпека підприємництва є структурною характеристикою проблем взаємоузгодженості державного регулювання та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності і суспільства, оцінкою структурної збалансованості розвитку економіки» [3].

В інших нормативно-правових актах України поняття безпеки зіставляється з поняттям стійкості і стабільності процесу суспільно-економічного розвитку, оскільки виокремлюють підхід до економіки як до динамічної системи, що розвивається за рахунок власних механізмів [4].

У наукових джерелах з дослідження проблематики економічної безпеки підприємства надано багато визначень як безпеки, так і економічної безпеки підприємств. Тому з метою систематизації та узагальнення було проведено поглиблений теоретичний аналіз поняття «економічна безпека підприємства».

Дослідження існуючих трактувань економічної безпеки підприємства виявило, що на даний момент серед українських та іноземних науковців існує декілька основних підходів щодо визначення економічної безпеки підприємства.

Найбільш поширеним є ресурсний підхід, який передбачає ефективне використання наявних ресурсів підприємств, стабільний розвиток та фінансову стійкість. Прибічниками такого підходу є Покропивний С.Ф., Ілляшенко С.М., Олейников Є.А., Корієнко А.В. Необхідно погодитись із зазначеними авторами, що такий підхід є найбільш комплексним та універсальним, оскільки дозволяє охопити всі аспекти економічної безпеки та провести необхідні розрахунки для оцінки стану економічної безпеки підприємства.

З цієї позиції, Покропивний С.Ф. розглядає економічну безпеку підприємства як стан найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому [5]. Цієї ж думки у своїх роботах дотримується Ілляшенко С.М.

Як стан оптимального для підприємства рівня використання його економічного потенціалу, за якого реальні та/або можливі збитки виявляються нижчим за встановлені підприємством межі розглядає економічну безпеку підприємства Корієнко А.В. [6].

Другий підхід розглядає економічну безпеку як певний стан системи (захищеності від загроз, незалежності від зовнішніх та внутрішніх чинників тощо). Прихильниками цього підходу є Ковальов Т., Сухорукова Т., Бендіков М., Воронович Л.М., Дубецька С.П., Колосов А.В., Зубок М., Клейнер Г., Лляний Г., Шликов В. Головним недоліком такого підходу є те, що він розглядає економічну безпеку як статичну систему та не враховує наявності тих чи інших ресурсів у підприємства для забезпечення стабільного функціонування.

Так, на думку Ковальова Т. та Сухорукової Т., економічна безпека підприємства – стан захищеності діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відображуються негативно на його діяльності [7].

Бендіков М. трактує економічну безпеку як стан захищеності науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз [8].

Автори Белокуров В.В., Половнєв К., Соколенко Т., Шемаєва Л., Лисенко А.В. є прихильниками конкурентного підходу та визначають економічну безпеку як наявність конкурентних переваг у підприємства. При цьому увага зосереджена на конкурентоспроможності підприємства, в той час як інші важливі аспекти питання економічної безпеки остаються поза увагою науковців.

В рамках цього підходу Белокуров В.В. розглядає економічну безпеку як наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства до його стратегічних цілей і завдань [9].

Як справедливо стверджує Шемаєва Л., зміст економічної безпеки підприємств розкривається через забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства на основі використання можливостей зовнішнього середовища із застосуванням продуктивної взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища [10].

Увагу заслуговує визначення економічної безпеки Половнєвим К. Так, економічна безпека промислового підприємства – це безперервний процес забезпечення на промисловому підприємстві, яке знаходиться у визначеному зовнішньому середовищі, стабільності його функціонування, фінансової рівноваги та регулярного отримання прибутку, а також можливості виконання поставлених цілей та задач, можливості до подальшого розвитку та вдосконалення на різноманітних стадіях життєвого циклу підприємства і в процесі визначення конкурентних ринкових стратегій [11].

Ще одне цікаве визначення економічної безпеки наводить Соколенко Т.М. На її думку, економічна безпека підприємства – стан, при якому стратегічний потенціал підприємства знаходиться поблизу адаптивності, а погроза втрати економічної безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони [12].

До четвертої групи можна віднести специфічні підходи (гармонізація інтересів підприємства, досягнення цілей господарської діяльності, комплекс заходів), прихильники яких розглядають економічну безпеку підприємства з точки зору окремої вузької характеристики. Цю точку зору підтримують Козаченко Г., Пілова Д., Раздіна Є., Пономарьов В., Камишнікова Е., Тамбовцев В. Недоліком таких підходів є вибірковий характер факторів, що впливають на економічну безпеку та суб'єктивність щодо критеріїв оцінки стану економічної безпеки.

Так, Козаченко Г. вважає, що економічна безпека підприємств – міра гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства [13].

Раздіна Є. притримується думки, що економічна безпека – комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарюючих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів [14].

Найпопулярнішою серед науковців є наступний погляд на економічну безпеку підприємства, який запропонували Мелехов А. та Камишнікова Е.: економічна безпека – це стан ефективного використання ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки тощо) та наявних ринкових можливостей, що дозволяє попередити негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз та забезпечити його довгострокове виживання й стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії (статутних завдань) [15].

У результаті дослідження існуючих в наукових джерелах підходів до визначення економічної безпеки промислових підприємств, їх було систематизовано за змістом, що вкладається в цей термін (рис. 1).

Виходячи з проаналізованої інформації можна побачити, що кожний автор має власні ідеологічні погляди на трактування поняття «економічна безпека підприємства». Єдиної думки стосовно термінів економічної безпеки у вузькому розумінні на рівні підприємства немає. Найбільш вживаними є наступні характеристики трактування «економічна безпека підприємства»: ефективність використання ресурсів, стан захищеності від загроз та змін, заходи з запобігання загроз, гармонізація інтересів підприємства, наявність конкурентних переваг, стабільне функціонування підприємства, досягнення цілей господарської діяльності, стійкість та розвиток підприємства, стан незалежності від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Відповідно до запропонованих визначень, забезпечення економічної безпеки промислових підприємств повинно передбачати такі дії:

- ефективного використання всіх ресурсів підприємства для забезпечення високих фінансових результатів господарської діяльності;
- стабільного функціонування та фінансову стійкість підприємства;
- забезпечення сталого розвитку;
- розробка заходів з захисту та нейтралізації зовнішніх та внутрішніх загроз функціонування підприємства.

Рис. 1. Концептуальні підходи до визначення категорії «економічна безпека підприємства»
 Джерело: розроблено авторами

Тільки комплексний підхід до організації належного рівня економічної безпеки промислових підприємств дозволить забезпечити їх сталий розвиток.

Огляд джерел дає змогу зробити висновок, що існуючі трактування терміну не є універсальними та лише частково дозволяють сформувати суб'єктивну думку про наукову призначеність та орієнтованість даної категорії в економічному просторі.

Проведені дослідження щодо поглядів на економічну безпеку підприємства дозволяють узагальнити власне визначення досліджуваного поняття. Вважаємо за доцільне під економічною безпекою промислового підприємства розуміти комплекс заходів, що направлені на забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки, та захищають інтереси підприємства від впливу негативних факторів.

Висновки з даного дослідження. В результаті дослідження концептуальні підходи до визначення економічної безпеки промислових підприємств було систематизовано за такими підходами: ресурсний, стан системи, конкурентний і специфічні підходи. Було виявлено сутність, основних прихильників і основні недоліки кожного з підходів.

На основі цього аналізу було запропоновано авторське визначення економічної безпеки промислових підприємств, що відрізняється від існуючих всебічним охопленням найголовніших характеристик економічної безпеки підприємства.

Результати дослідження поглиблюють і розвивають концептуальні основи та є науковим підґрунтям для створення прикладного інструментарію формування систем управління економічною безпекою підприємств.

Література

1. Лейбин В.М. «Модели мира» и образ человека (Критический анализ идей Римского клуба) / В.М. Лейбин. – М. : Политиздат, 1982. – 255 с.
2. Концепція економічної безпеки України. – К. : Изд-во «Логос», 1999. – 56 с.
3. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / [К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В. М. Геєць, Е.М. Кужель, О. В. Лібанова та ін.] – К., Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.
4. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19.06.03 / Відомості Верховної Ради України. – 2003, № 39. – С. 351 (Із змінами, внесеними згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвідувальних органів України» № 3200-IV (3200-15) від 15.12.2005 / Відомості Верховної Ради України. – 2006, № 14. – С. 116).
5. Економіка підприємства: підручник / [М.Г. Грещак, В.М. Колот, А.П. Наливайко та ін.]; за заг. ред. С.Ф. Покропівного. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
6. Корієнко А.В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук.: спец. 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / А.В. Корієнко. – К., 2000. – 19 с.
7. Сухорукова Т. Индикаторы ресурсной безопасности предприятия / Т. Сухорукова // Бизнес Информ. – 1998. – № 6. – С. 44-47.
8. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 2. – С. 17-29.
9. Белокуров В.В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / В.В. Белокуров. – Режим доступа: <http://www.safetyfactor.ru> – 20.01.2005.
10. Шемаєва Л.Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра. екон. наук / Л.Г. Шемаєва. – К., 2010. – 39 с.
11. Половнев К.С. Механизм обеспечения экономической безопасности промышленного предприятия : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. экон. наук. / К.С. Половнев. – Екатеринбург, 2002. – 34 с.
12. Соколенко Т.М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки. Матеріали VII міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. «Сучасна наука XXI століття» (19-21 травня 2011 р., Київ) [Електронний ресурс] / Т.М. Соколенко. – Режим доступа: <http://intkonf.org/kand-ped-n-sokolentko-tm-ekonomichna-bezpeka-pidpriemstva-v-umovah-tranzitivnoyi-ekonomiki>.
13. Козаченко Г.В. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения : монография / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарев, О.М. Ляшенко. – К.: Либра, 2003. – 280 с.
14. Раздина Е.В. Экономическая безопасность (сущность и тенденции развития) : дис. канд. экон. наук: 08.00.01 / Елена Викторовна Раздина. – М., 1998. – 164 с.
15. Мелихов А.А. Эволюция подходов к содержанию категории «экономическая безопасность предприятия» / А.А. Мелихов, Э.В. Камышников // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2009. – № 19. – С. 316-319.

УДК 330.526.33:005.93

Батьковець Г.А.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Львівська комерційна академія
Заяць Н.О.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту та комерційної діяльності
Львівський інститут економіки і туризму

УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОЛЯ

Постановка проблеми. Економічні процеси, які відбуваються в торговельному секторі передбачають чітку структуризацію їх відповідно до бізнес-процесів, що ґрунтуються на визначенні причинно-наслідкових зв'язків. Структуризація цих зв'язків та ефективне управління ними неможливе без належного інформаційного поля, яке відображає взаємозв'язок статичних та динамічних показників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В міру заглиблення економічних реформ і кризового характеру процесів, що відбувалися в сфері економіки, все очевидніше проявлялася невідповідність інформаційного забезпечення комерційної діяльності відносно потреб, які формувалися ринковою економікою. Аналіз досліджень М.Я. Клепцова, В.Д. Кривова, А.В. Копошенко, С.М. Коновалова, В.І. Кушлина, В.С. Зав'ялова, М.І. Тихомирова та ін. по даній проблематиці показав, що роботи по покращенню інформаційного поля комерційних структур зосереджувались, в основному, на створенні технічних засобів, відповідних автоматизованих систем, призначених для обробки і передавання інформації. Разом з тим, в існуючій системі інформаційного забезпечення управління підприємств є серйозні недоліки:

- відсутність системного підходу при формуванні та використанні ІЗ;
- відсутність постійного інформаційного зв'язку лінійних керівників з керівниками структурних підрозділів;
- дублювання статистичних даних та відсутність інформаційних одиниць які б ідентифікували інформацію про господарську діяльність окремого підрозділу;
- недосконалість системи показників оцінки діяльності ТП;
- відсутність сучасної технічної бази для оперативної обробки фактичних даних та соціально-економічного моніторингу підприємств.

Постановка завдання. Основне завдання за окресленою проблемою полягає у визначенні моделі управління торговельним підприємством на основі побудови раціонального інформаційного забезпечення, яке дає можливість розуміння множини значень невизначених параметрів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Побудова ефективної системи інформаційного забезпечення діяльності торговельних підприємств і організацій передбачає необхідність вивчення та аналізу навколишньої інфраструктури, яка повинна забезпечувати вирішення наступних завдань:

- створення єдиного інформаційного фонду підприємства;
- організацію та проектування ефективного руху інформаційних потоків;
- виокремлення інформаційного забезпечення діяльності підрозділів;
- автоматизацію функціональних бізнес-процесів, оперативний контроль;
- оперативну обробку інформації, що надходить із зовнішнього середовища [4].

Реалізація завдань управління, що стоять перед торгівлею, розглядається через призму чотирьох бізнес-процесів притаманних роздрібній торгівлі:

1. Організації замовлення, поступлення товарних ресурсів.
2. Формування товарних запасів.
3. Реалізації.
4. Формування сегменту ринку обслуговування [1].

Розробки інформаційного забезпечення, як база прийняття управлінських рішень, потребує врахування ряду вимог. В першу чергу, параметри економічного розвитку, як нормативні показники обов'язково повинні мати вимірювання і конкретний зміст; повинні бути визначені рівні надійності виконання процедур бізнес-процесів; дотримання функціональної повноти раціональної інтеграції обробки інформації торговельних бізнес-процесів; визначення розмірів надлишку інформації, що дозволить отримувати багатоаспектні результати.

Відомо [2], що результати діяльності торговельного підприємства знаходяться у прямій залежності від раціональності організації руху потоків інформації. Через систему інформаційного

забезпечення управління проходить внутрішня інформація про фактичний стан об'єкта управління, а також зовнішня – тобто, здійснюється передавання інформації від джерела її виникнення до користувача, і навпаки.

Налагоджені комунікаційні зв'язки формують відповідні інформаційні потоки як на вході, так і на виході системи управління комерційною діяльністю. Але, при цьому, наявність великої кількості джерел отримання інформаційних одиниць ще не свідчить про повноту насиченості інформаційного поля підприємства, а сприяє формуванню, так званого, нерелевантного інформаційного простору. На нашу думку, формування інформаційного поля в контексті джерел виникнення інформаційних одиниць повинно відповідати таким вимогам як:

- регіональна спрямованість;
- можливість використання комунікаційних систем, які тісно пов'язані з ринком комерційної, торговельної інформації;
- проектування комплексності отримання інформації, що формується з різних компонент інфраструктури;
- можливість чіткого визначення границь інформаційного фонду.

Нами встановлено, що одним із найбільш прийнятних методів обстеження потоків інформації в комерційній діяльності виступає метод матричного моделювання, який дозволяє формалізувати процедури і операції по обробці матеріалів і аналізу існуючих потоків інформації. Інформаційна модель такого типу забезпечує [5]:

- відображення у наглядній формі процесу формування і руху показників і документів;
- відображення в уніфікованій формі всіх даних про діяльність кожного з підрозділів торговельного підприємства;
- можливість представлення в комплексній формі необхідних даних про діяльність зони обслуговування;
- визначення структури і функціонального наповнення підрозділів торговельного підприємства в умовах інтеграції обробки даних.

Матрична інформаційна модель будується у вигляді таблиці, в якій відображаються взаємозв'язки всіх підрозділів підприємства та його оточення, а також механізм формування нових даних в процесі функціонування торговельного підприємства. Завдяки цій моделі встановлюються потоки інформації підрозділів і підприємств в цілому, що дозволяє кількісно і якісно визначити її зовнішні і внутрішні характеристики [7].

При цьому, в якості базисного підходу до системно-структурного аналізу інформації торговельної діяльності автором Оксанич О.М встановлені такі положення [8]:

- основною інформаційною одиницею системи управління торговельним підприємством є показник;
- сукупність показників об'єднаних в заданій формі, формують повідомлення (документ);
- система вартісних і натуральних показників кількісно і якісно відображає торговельну діяльність підприємства.

Нами пропонується наступна послідовність системного аналізу інформаційних повідомлень (документів і показників):

- виявлення і класифікація документів і показників за функціями управління;
- встановлення параметрів потоків даних, режиму їх формування;
- формалізація функціональних задач і їх інформаційного забезпечення;
- встановлення обсягу надлишковості даних;
- визначення можливості синтезу множини елементів інформації;
- використання даних для конкретних схем прийняття рішень.

Зростання обсягів товарообороту на 1 тис.грн., як встановлено в процесі дослідження, викликає збільшення обсягу інформації при подальшому обробленні в середньому на 54 документостроки.

Таке зростання обсягів інформації, на наш погляд, обумовлено наступними причинами:

- неухильним зростанням роздрібного товарообороту торгівлі (за 2011 рік збільшився на 13.9%);
- збільшення обсягів інформації, що обробляється в торгівлі обумовлено не тільки кількісними, але і якісними змінами, в тому числі: значним розширенням асортименту і підвищенням якості товарів та торговельних послуг (що потребує більшого обсягу інформації для опису); удосконаленням існуючих і введенням нових форм торгівлі; підвищенням контролю за збереженням грошових і товарно-матеріальних цінностей;
- удосконаленням управління в торгівлі: автоматизацією управлінської праці, підвищенням наукового рівня і якості виконання функціональних завдань тощо.

Як відомо [3], існуюча система торговельної інформації в структурному відношенні складається з цілого ряду інформаційних сукупностей (потоків), обумовлених відповідними бізнес-процесами. При

цьому, кожна складова бізнес-процесів характеризується тільки для неї притаманним полем інформації, розподіленим різними співвідношеннями (при чому як внутрішньої, так і зовнішньої).

Найбільша кількість документів, які підлягають обробці, відносяться до I і II рівнів управління [6]. Ці дані свідчать про те, що функції управління за ієрархією зводяться, в основному, до контрольних, що зменшує загальні обсяги оброблення інформації. Як показали проведені нами дослідження документообігу, в торгівлі циркулює 16 тис.одиниць документів за рік. В загальній кількості документів проміжкові документи займають 35-40% на нижчих рівнях управління і 55-60% на вищих рівнях. Аналізуючи первинні документи, слід відмітити, що це, як правило, внутрішньосистемні документи, які слугують основою формування зведених звітів та вихідних відомостей. Біля половини (46%) загальної кількості документів є цифровими. Кількість документострок, що містяться в документах, перевищує 150 тис.

Встановлено, що в середньому нараховується 227 різновидів первинних супроводжуючих товарних документів. До виникнення великої кількості форм документів призвели як об'єктивні фактори – прискорений розвиток торговельної мережі і її спеціалізація, обсяги матеріального виробництва, укрупнення торговельних підприємств, так і суб'єктивні – рівень культури менеджменту на різних ієрархічних рівнях. Велика кількість форм документів і наявних в них показників спостерігається при формуванні статистичної і бухгалтерської звітності: тільки перелік форм статистичної звітності нараховує 230 найменувань різних документів, причому деякі з них нараховують декілька сотень позицій.

Положення формування прозорого інформаційного забезпечення ускладнюється і тим, що в управлінні торговельною діяльністю використовуються також і так звані „нерегламентовані” документи. Одержані нами результати дослідження свідчать, що найбільш висока питома вага таких документів використовується на першому рівні управління, де при виконанні управлінських функцій використовуються документи довільної форми. Аналіз таких документів нами наведений в табл. 1. Кожен з чотирьох потоків інформації, що супроводжують торговельний процес, містить визначений обсяг планової, статистичної і оперативної інформації.

Таблиця 1

Відношення між стандартними і нестандартними формами документів, що використовуються в управлінні роздрібною торгівлею

Рівні управління	Кількість всіх форм документів		Відсоток нестандартних
	стандартні	нестандартні	
I	32	136	77
II	25	100	75

Джерело: власна розробка авторів

Отже, чим більше і складніше торговельне підприємство, тим більша потреба в інформаційних одиницях, що відображають результати його діяльності. При цьому призначення показників залежить від місця їх використання в організаційній піраміді підприємства, що доводить необхідність локалізації інформаційних одиниць в межах організаційних рівнів.

Висновки з даного дослідження. Резюмуючи вищесказане, ми прийшли до наступних висновків:

(1) – по-перше, інформаційні поля бізнес-процесів торговельної діяльності складають значні обсяги, які за рівнями непропорційно зменшуються;

(2) – по-друге, коло інформаційних одиниць, що супроводжує окремі бізнес-процеси мають різну щільність, що свідчить про необхідність побудови багаторівневої інформаційної бази комерційної діяльності;

(3) – по-третє, інформаційний обмін зустрічними потоками інформації, в силу неоднорідності побудови інформаційних потоків за рівнями управління, вимагає наявності уніфікованих схем технологічної обробки документів;

(4) – по-четверте, великий обсяг надлишковості інформаційних одиниць призводить до зростання обсягів інформаційних полів, що свідчить про необхідність формування регламентованого переліку показників з подальшою їх рівневою агрегацією і компіляцією.

Формування інформаційного забезпечення управління комерційною діяльністю актуалізує не лише проблеми реалізації торговельних бізнес-процесів та операцій, але і саму методологію організації інформаційного поля торговельних підприємств.

Література

1. Ананьєв О.М. Інформація, інформаційні технології і комунікації в торговому менеджменті; концепція та методологічні положення / О.М. Ананьєв, Н.О. Макухіна // Вісник Львівської комерційної академії. Серія Економіка. – 2010. – Вип. 19. – С. 236-245.

2. Баловсяк Н.В. Використання інформаційних технологій (мережі Інтернет) для створення нових робочих місць і покращення економічної ситуації в регіоні (на прикладі м. Чернівці) / Н.В. Баловсяк, С.В. Баловсяк // Стратегічні пріоритети розвитку регіонів у системі економічної політики в Україні. – 2011. – Вип. 2. – С. 302-305.

3. Воронова Л. Проблеми інформаційного забезпечення діяльності банківської системи України / Л. Воронова // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 12. – С.45-49.

4. Геєць В. Складові політики економічного зростання / В. Геєць // Поглиблення ринкових реформ та стратегія економічного розвитку України до 2010 року: матеріали наук. конф. – К. : УкрІНТЕІ, 2009. – Т. 1. – Ч. II – С. 3-17.

5. Гордин В.В. Управление информационными ресурсами: 17-модульная программа для менеджеров. Модуль 17 «Управление развитием организации» / В.В. Гордин, И.К. Корнеев. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 432 с.

6. Жаворонкова Г.В. Вхідження України у всесвітню систему інформації: можливості і перспективи для АПК / Жаворонкова Г.В., Мазур Ю.П., Рибак С.М. // Прометей: регіональний збірник наук. праць з економіки. – Донецьк: Юго-Восток. – 2010. – Вип. 3. – С. 76-80.

7. Коломієць Г.С. Інформаційне забезпечення в стратегічному управлінні на підприємстві / Г.С. Коломієць, Г.В. Жаворонкова // Матеріали всеукр. наук. конф. – Донецьк: ДонНУ. – 2000. – Ч. 2. – С. 284-287.

8. Оксанич А.П. Інформаційні системи і технології маркетингу: навч. посібник / А.П. Оксанич, В.Р. Петренко, О.П. Костенко. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 320 с

УДК 330.338.24.021.8

Похилюк В.В.,
к.е.н., доц. кафедри економічної теорії
та прикладної економіки
ВНЗ Укоопспілки “Полтавський
університет економіки і торгівлі”

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЦІЛІСНОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІКАХ

Постановка проблеми. Особливе значення при переході країн постсоціалістичного табору, в умовах слабкої інституціональної структури, до нових форм економічних відносин отримує цілеспрямована діяльність суб'єктів цих відносин із забезпечення економічної безпеки. Особливість та актуальність даної проблеми визначена необхідністю формування теоретичних положень, які розкривають роль інституціональних чинників в забезпеченні економічної безпеки. Мова йде про формування теоретичної бази, що дозволяють осмислити перехід до нових форм функціонування виробництва в основі якого лежать формальні і неформальні норми, які утворюють у своїй сукупності значну частину інституціонального середовища. Економічна система, що формується в Україні, як і в більшості пострадянських республік ХХІ століття, вимагає від усіх існуючих інститутів реальної оцінки функціонуючих у ринковому господарстві країни формальних і неформальних інституціональних норм, які створюють простір для розвитку виробництва забезпечення її економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суперечка у наукових колах навколо даної проблеми викликана різним відношенням до методів дослідження і проектування систем, та особливістю трансформації економічних систем. Перш за все, при проведенні дослідження варто взяти до уваги розроблені людьми формальні і неформальні норми і правила, які структурують взаємодію елементів системи.

Формальні і неформальні інституціональні норми завжди, знаходяться в їх єдності. Формальні і неформальні норми при формуванні посилюють, або послабляють одна одну, тобто настає зміна інституціональних структур.

Такі проблеми спонукають до глибокого обговорення в наукових колах процесів трансформації економічних систем, процесів інституціональних перетворень та дотримання належного рівня економічної безпеки [5].

До розвитку теорії безпеки вагомий доробок внесла економічна теорія, яка в тій чи іншій мірі досліджує проблематику, пов'язану з джерелами і тенденціями розвитку суспільства, шляхи забезпечення економічної стабільності, аналіз існуючих і можливих загроз і небезпек.

Методологічним базисом дослідження трансформації систем виступає інституційний підхід у двох його формах: традиційній (Т. Веблен, Дж. Коммонс, У. Мітчелл) і неінституційній, що викладені в працях Нобелівських лауреатів Р. Коуза, Д. Норта, Дж. Б'юкенена, Г. Мюрдаля, а також відомих дослідників Ф. Найта, О. Уільямсона, та ін. Значний внесок в теорію інституційних трансформацій, зміни влади, розробку концепції економічної безпеки у сучасній світовій економічній науці внесли такі відомі дослідники, як І. Пригожин, Р. Акофф, Д. Мідоуз, Р. Дарендорф, Дж. Хеллман, Л. Абалкіна, С. Глазьева, А. Ілларіонова, Д. Самсонова, С. Сенчагова, В. Тамбовцева, які проводили дослідження на різних сегментах проблеми національної економічної безпеки, трансформації суспільства.

Серед вітчизняних науковців вагомий внесок до розробки теоретичних проблем пов'язаних із формуванням економічних систем, інституційних проблем ринкової трансформації, подальшого вдосконалення теорії соціальної політики в постсоціальних суспільствах, теорії постеконімічних трансформацій та формування нових ринкових інститутів в трансформаційних суспільствах внесли А.А. Чухно, Я.А. Жаліло, Ю.Н. Пахомов, В.Л. Іноземцев, С.В. Мочерний, І.Ф. Білько, В.М. Геєць, А.А. Гриценко, Ю.К. Зайцев, Ю.Г. Лисенко, В.І. Мунтіян, Л.О. Омелянович, М.А. Павловський, Г.А. Пастернак-Таранушенко, В.А. Предборський, В.С. Савчук, А.М. Федорищева та інші.

Важливо зазначити, що науковці в процесі дослідження особливу увагу надають саме системному підходу. Суть його, на думку Ю.І. Черняка полягає в тому, що системний підхід представляє систему наукових знань, яка застосовна для створення ще складніших систем. І.В. Блауберг представляє системний підхід як дослідження, що ґрунтується на розгляді об'єктів вивчення у вигляді системи, тобто сукупності елементів, пов'язаних між собою як єдине ціле по відношенню до довкілля. Таке твердження відображає властивість системності об'єктів реального світу. Серед авторів, які поділяють точку зору І.В. Блауберга, варто виділити Е.Г. Юдіна, В. Н. Садовського, Дж. Вам Гіга та багатьох інших [3].

Постановка завдання. Відомо, що будь-яка система є сукупністю взаємопов'язаних елементів, що утворюють деяку цілісність. Термінологічне поняття системи інтерпретується таким чином: "Система – це ціла єдність закономірно розташованих частин", що знаходяться у наявному взаємному зв'язку. Тому основним завданням проведеного дослідження є необхідність обґрунтувати основи ринково-демократичної трансформації з позиції ефективної діяльності сучасної системи в умовах глобальних перетворень, та окреслити інститути державної влади та тип суспільства і обумовлені ним інститути влади. Автор ставить завдання удосконалити дослідження системи національної економічної безпеки стосовно особливостей економіки ринкової орієнтації в умовах інституціоналізації економічного суверенітету країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна система функціонує в інституціональному середовищі, елементи якого обмінюються імпульсами різної ефективності. В результаті такого обміну виникає їх взаємна адаптація. Це відбувається в тих випадках, коли в інституціональному середовищі відбуваються процеси адекватні тим, які домінують в системі. Якщо ж система і інституціональне середовище існують незалежно один від одного, в такому випадку динамізм системи, яка самоізолюється, гаситься і вона гине [1].

Елементи, з одного боку, найбільш нестійкий атрибут системи, з іншого боку, стійкий до умов трансформації. Ці дві якісні ознаки будь-яких елементів системи обумовлюють необхідність наявності оптимального запасу, який, будучи своєрідною страховкою, здатний забезпечити стійкість функціонування і стабільний характер відтворення усієї системи. У цьому контексті підприємство, як елемент економічної системи, є стійким і, очевидно, економічно безпечним, коли усі його елементи, перш за все, взаємозамінні в умовах реальної самої системи, складових інститутів, та ізольовані від будь-якої дії із-зовні. Представник класичного лібералізму, наш земляк, Л. Мізес абсолютно справедливо підкреслює: "...реальній економіці завжди властиво відсутність рівноваги, а стан рівноваги ніколи не реалізується в реальній дійсності. Усього лише уявний гіпотетичний стан порушеної рівноваги зображається в якості найбажанішого стану дійсності" [9]. Рівноваги не мають навіть системи, позбавлені внутрішньої динаміки, в тому числі динамічні системи, в яких є певна міра стабільності, що забезпечує самозбереження, в той же час не може бути застереженням від змін.

Взаємодія елементів системи має бути не безцільною, а цілеспрямованим, оскільки, кожна система прагне зберегти свою структуру. Коли ж відбувається випадання із системи при наймі одного елемента, порушується її структура, порушується цілісність, відбувається збій в системі, виникає загроза руйнування системи і виникає необхідність формування компенсаторів.

До таких компенсаторів варто віднести наявність внутрішніх та запозичених ресурсів. Коли йдеться про економічне виживання, то запаси ресурсів мають бути мінімальними, а коли мова йде про стабільний розвиток, то величина запасів орієнтується на гранично допустимий мінімум. Отже, економічну безпеку в умовах складної ринкової кон'юнктури можна визначати за обсягами запасів

економічних ресурсів як не діючих, але явно необхідних чинників виробництва для послаблення залежності від ризику і невизначеності.

Оскільки в перехідній економіці пострадянських республік інститути і механізми стримування практично відсутні тому, для забезпечення економічної безпеки потрібні запаси, передусім, грошових коштів і деяких фізичних ресурсів. Передусім, до них відносять сировину, комплектуючі і інструменти, запасні частини і т. д. Усе це створює своєрідний фундамент на осяжне майбутнє і в кожен момент забезпечує економічне виживання виробництва [4].

За часів планово-економічної системи усі зміни в ній здійснювалися на основі директивних вказівок, які були реакцією системи на незадовільний результат її функціонування і не відображали глибинних протиріч серед елементів, що входять в структуру системи і формують її зміст. В такому випадку межа безпеки економічної системи розширюється і вона здатна до самозахисту, а, отже і до збереження своїх елементів [6].

Безпеку економічної системи можна розглядати як єдність взаємодії неекономічних і економічних чинників, оскільки останні і входять до змісту економічної безпеки. Від правильно визначених показників залежить, чи можна вчасно попередити небезпеку, і визначити заходи для їх запобігання. Тому в механізмі забезпечення економічної безпеки фундаментальна роль належить системі. Протягом тривалого часу антагоністичні протиріччя в соціалістичній системі в принципі заперечувалися. Але з часом вони все глибше проникали в систему і пройшли етапи свого розвитку від "одичинних" до "загальних", що і привело до руйнування усього соціалістичного табору [8].

Разом з тим, розвиток невідворотних процесів в деградованій системі може відбуватися і в результаті відносно невеликих загроз. Цей процес відбувається у тому випадку, якщо система, її головний чинник або пригнічуюча частина елементів системи вже вичерпали потенціал саморозвитку, досягли її порогового значення і в ній, відсутні механізми протидії загрозам і негативним діям. З позиції економічної безпеки, важливо відстежувати і оцінювати процес падіння потенціалу саморозвитку кожного елемента системи і в зв'язку з цим прогнозувати очікувані загрози, та розробляти механізм їх усунення.

Детально систему індикаторів економічної безпеки автор розглядає в монографії [10]. Зокрема, в монографії зазначається, що найбільшу небезпеку для України представляють її внутрішні загрози, а саме, положення, що склалося в соціальній і науково-технічній сферах. Автор зазначає, що визначення порогових рівнів в різних країнах є неоднаковим, зокрема вони різняться навіть в Україні та Росії.

І в той же час, створення і підтримка оптимально інституціонального клімату вимагає, у свою чергу, значних витрат. За дію інститутів в ринковій економіці потрібно платити. Неформальні інститути, які складаються спонтанно, або без свідомого задуму, переслідують в ринковій економіці власні інтереси. Формальні інститути і механізми їх захисту встановлюються і підтримуються свідомо, в основному силою держави а також пов'язані з витратами, а також ціною.

Висновки з даного дослідження. Економічна безпека – це не лише економічна, але і соціальна проблема. Без активного вирішення соціальних проблем економічна безпека не може бути забезпечена. Цей підхід реалізований в теорії соціальної держави. Так, відповідно до статті 48 Конституції України: "Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло" [7].

Інституціональні основи розвитку економічної системи є базисом розуміння закономірностей її функціонування і одночасно основою для формування оцінки рівня її розвитку. Розвиток тієї або іншої економічної системи залежить як від комбінації виробничих ресурсів, так і від використання інституціональних чинників.

Аналіз інституціональних чинників вимагає обліку неоднозначних взаємозв'язків між суспільством і економікою, впливу цих взаємин на економічне зростання і особливості функціонування економічної системи. Отже, інститути виступають основними чинниками розвитку економічних систем в довгостроковій перспективі.

Таким чином, формування дієвих, а не номінальних інститутів являється в сучасних умовах одним з найважливіших чинників визначення рівня розвитку економічної системи. Саме тому ефективність функціонування економічної системи залежить від регулюючої дії інституціональних структур.

Література

1. Грінберг Т. Інституційні уроки ринкової трансформації / Т. Грінберг // Економіка України. – 2011. – № 1. – С. 27-37.
3. Єфіменко Т. Інституційне регулювання економічного розвитку / Т. Єфіменко // Економіка України. – 2011. – № 1. – С. 16-26.
4. Жемчужнікова Г.П. Соціальна політика та економічна безпека / Г.П. Жемчужнікова ; заг. ред. Є.І. Крихтіна. – Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. – Донецьк : Каштан, 2004. – 335 с.

5. Карл П. Великие трансформации. Политические и экономические истоки нашего времени / П. Карл; пер. с англ. А.А. Васильева, С.Е. Фёдорова, А.П. Шурбелева ; под общ. ред. С.Е. Федорова. – СПб.: Алетейя, 2002. – 320 с.
6. Кононенко А.Ф. Соціальний аспект економічної безпеки / А.Ф. Кононенко, Г.Є Дем'яненко // Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму “Розповсюдження інновацій з економіки сталого розвитку”. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2001. – С. 100-102.
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України – 1996. – № 30. – Ст. 46.
8. Концепція економічної безпеки України / керівник проекту В.М. Геєць. – Національна Академія Наук України ; Інститут економічного прогнозування. – К. : Логос, 1999. – 56 с.
9. Мизес Л. Либерализм в классической традиции [Пер. с англ.] / Л. Мизес. – М. : “Начала-Пресс”, 1994. – 214 с.
10. Похилюк В.В. Держава в транзитивній економіці: регулювання економіки, аналіз та стан економічної безпеки : [монографія] / В. Похилюк. – Полтава: РВВ. ПУСКУ, 2008. – 403 с.

УДК 371.124:608.7 : 005.336.2(045)

Синчишина О.А.
к.п.н., доцент

кафедри теорії та методики початкової та дошкільної освіти
Хмельницький інститут післядипломної педагогічної освіти

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ-ПРЕДМЕТНИКІВ ВНЗ

Постановка проблеми. У нашому сучасному суспільстві комп'ютер реально стає незамінним помічником учителя та слухача в опануванні інформаційними потоками, допомагає моделювати та ілюструвати процеси, явища, об'єкти та події. Вчителі зазначають, що учні часто іноді випереджають багатьох освітян у використанні комп'ютерів і телекомунікаційних технологій, а їм їх важливо „доганяти”. Особливо важливим є те, що, сучасні комп'ютерні технології в поєднанні з новітніми освітніми технологіями стають ефективними засобами розвитку мислення учнів.

На сьогоднішній день освіта змінює свої пріоритети в період стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), але повільно. Уміння працювати з інформацією стає одним із необхідних і важливих компонентів сьогодення. Дуже важливою для вчителя-предметника є здатність змінюватися, активно діяти, швидко приймати рішення, самовдосконалюватися, саморозвиватися впродовж усього життя. В умовах формування інформаційного простору і переходу до інформаційного суспільства підвищуються вимоги до рівня інноваційної компетентності учителя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження ведуться у різних напрямках, що відображено у роботах О.І. Пометун, О.І. Локшиної, О.Я. Савченко, С.Е. Трубачевої, Л.І. Паращенко. Огляд історико-педагогічної та сучасної літератури свідчить, що вченими вивчається проблема підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів і розглядається у різних аспектах у працях І.П. Ареф'єва, В. Бондаря, Н.В. Кузьміної, В.І. Лозової, А.А. Орлова, В. Пилипівського, С.М. Чистякової, М.А. Чошанова та інших.

Компетентнісний підхід у навчанні вчителів-предметників – це сукупність компетентностей, якими повинен оперувати учитель, спрямовуючи свою діяльність на розвиток особистості учня. Оскільки йдеться про процес навчання і розвиток особистості, що відбувається в системі освіти, то одним із результатів освіти буде набуття людиною набору компетентностей, що є необхідним для професійної діяльності вчителя-предметника. Треба зосередити увагу на здатності викладача використовувати ІКТ у своїй професійній діяльності, спрямованій на навчання та виховання підростаючого покоління. Інноваційна компетентність вчителя розкрита недостатньо і потребує детального дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення та аналіз системи формування інноваційної компетентності вчителя та її складових:

- базові компетентності у галузі математики, природничих наук та технологій;
- іноземні мови;
- інформаційні та комунікаційні технології;
- здатність навчатися;
- підприємницькі навички;

- соціальні навички;
- інноваційні технології.

Виклад основного матеріалу дослідження. З поширенням і розвитком новітніх технологій, виникла проблема формування здатності вчителя застосовувати технології та ряд ключових відомих компетентностей у педагогічній практиці. Інформаційну компетентність ми розуміємо як здатність особистості орієнтуватися в потоці інформації, як уміння працювати з різними видами інформації, знаходити і відбирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично до нього ставитися, на основі здобутих знань вирішувати будь-яку інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю. Інформаційна компетентність є основним компонентом інформаційної культури, яка, у свою чергу, є частиною загальної культури особистості [1; 2].

Комп'ютерна компетентність достатньо широко використовується як одна з цілей професійного навчання вчителів інформатики. Вона є інтегральною характеристикою особистості, здатністю до засвоєння відповідних знань і розв'язання задач у навчальній та професійній діяльності за допомогою комп'ютера.

Як висновок, ні інформаційна, ні комп'ютерна компетентність окремо не відповідають повною мірою професійним вимогам, які постають перед вчителями-предметниками на сучасному етапі модернізації освіти [3; 4].

Для вчителя інформатика не є профілюючим предметом, тому для них на першому плані важливою стає сформована інноваційна компетентність у застосуванні ІКТ. Вона передбачає наявність у особистості здатностей:

- застосовувати ІКТ в навчанні та повсякденному житті;
- раціонально використовувати комп'ютер і комп'ютерні засоби під час розв'язування завдань, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням і передаванням;
- будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів ІКТ;
- давати оцінку процесові й досягнутим результатам технологічної діяльності.

Українськими вченими було розкрито зміст ключових компетентностей під час застосування інформаційних і комунікаційних технологій. Вони передбачають здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

У процесі впровадження компетентнісного підходу до навчання вчителів-предметників ІКТ, важливо зосередити зусилля на:

- визначенні та розкритті змісту загальних компетентностей;
- визначенні умов ефективного формування компетентностей;
- розкритті інноваційної компетентності;
- визначенні складових інформаційно-комунікаційної компетентності;
- розробці, апробації програмних модулів;
- діагностиці результатів навчання.

Умови ефективного формування ІКТ вчителів:

- підвищення рівня сформованості інформаційно-комунікаційної культури;
- тренінгова система навчання викладача;
- системне використання набутих навичок у педагогічній практиці;
- участь у конкурсах, конференціях, семінарах;
- неперервна освіта впродовж всього життя.

Учитель – викладач навчального закладу. Предметні компетентності вчителів залежать від предмету, який вони викладають. Такі компетентності відносяться до предметно-орієнтованих, або фахових, тобто здатності вчителя викладати конкретний предмет, володіти методикою і навичками викладання. До структури загальних компетентностей викладача відносяться: предметно-методична, психологічна, інноваційна, загальнонаукова, загальнокультурна [5; 6].

Предметно-методична компетентність передбачає володіння і цілеспрямоване вдосконалення предметних і методичних компетентностей під час викладання конкретного предмету. Дана компетентність вимагає від сучасного вчителя-предметника вдосконалювати свою педагогічну майстерність упродовж усього життя.

Сформована предметно-методична компетентність дозволяє вчителю-предметнику:

- аналізувати й оцінювати кращі педагогічні досягнення в галузі методики викладання;
- удосконалювати вміння викладання свого предмету;
- застосовувати новітні засоби й технології під час викладання конкретного предмету.

Психологічна компетентність. Сформована психологічна компетентність передбачає здатність учителя-предметника:

- здійснювати особистісно-орієнтований підхід під час навчання;
- створювати творчу атмосферу під час заняття;

- стимулювати інтерес до власного предмету;
- розв'язувати конфлікти у колективі.

Загальнонаукова компетентність передбачає здатність вчителя-предметника отримувати необхідну інформацію щодо наукових відкриттів, відслідковувати нові розробки вчених та можливість їх застосування.

Загальнокультурна компетентність стосується культури особистості. Вона вимагає від учителя володіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, культурою міжособистісних стосунків, дотримання принципів толерантності. Сформована загальнокультурна компетентність дозволяє особистості:

- аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення етнічної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в сучасному культурному просторі;
- застосовувати засоби й технології міжкультурної взаємодії;
- користуватися рідною та іноземними мовами;

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає здатність вчителя-предметника орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства. Інформаційно-комунікаційна компетентність поділяється на три основні, що відповідають окремим видам діяльності вчителів-предметників:

- загальна;
- діагностична;
- предметно-орієнтована.

Загальна компетентність – це здатність учителя-предметника використовувати ІКТ і для забезпечення навчально-виховного процесу створювати: текстові документи, таблиці, презентації, малюнки і т.д. [7].

Учитель у постійному пошуку. Під час самопідготовки і самовдосконалення, а також пошуку необхідної інформації вчителю-предметнику необхідно мати здатність використовувати: Інтернет-технології, бази даних, телеконференції.

Сучасний учитель формує у себе здатність розробляти власні електронні продукти, адже саме вони відображають бачення вчителя щодо викладання конкретного предмета і дають можливість формувати базу педагогічного професійного досвіду, допомагають вчителю самовдосконаливатися і передавати досвід молодому поколінню й бути для нього наставником.

Діагностична компетентність допомагає вчителям-предметникам аналізувати досягнення учнів під час навчання.

Вчитель має здійснювати: моніторинг, діагностування, тестування і т.д. Саме така система відслідковування успішності навчання буде взаємовигідною як для вчителя, так і для учня [8].

Уявити діяльність вчителів-предметників без застосування електронних підручників, енциклопедій, готових навчальних програм, демонстраційних програм на даний час просто неможливо. Такий набір електронних розробок із кожним роком збільшується, урізноманітнюється. Тому, предметно-орієнтована компетентність – це здатність учителя-предметника гармонійно поєднувати готові електронні продукти у своїй професійній діяльності.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, формуючи процес навчання вчителів-предметників ІКТ через інноваційну компетентність, ми формуємо здатність учителів застосовувати набуті знання з ІКТ у навчально-виховному процесі, спрямовуючи їх на розвиток особистості учня.

Формування інноваційної компетентності сприяє:

- всебічному розвитку вчителів-предметників;
- самовдосконаленню;
- бажанню вчитися впродовж усього життя;
- розумінню інноваційних процесів;
- здатності застосовувати опановане у професійній діяльності;
- удосконалювати професійну майстерність;
- застосовувати набуті знання у педагогічній і повсякденній практиці.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Гендина Н.И. Информационная культура личности: диагностика, технология формирования : учебно-методическое пособие. Ч.1. / Н.И. Гендина, Н.И. Колкова, И.Л. Скипор. – Кемерово: КемГАКИ, 2009. – 146 с.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 1 – 2. – С. 5–60.

4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.
5. Моль А. Социодинамика культуры / А. Моль. – М. : Прогресс, 1990. – 426 с.
6. Основи культурології : навчальний посібник / Н. М. Каплун, С. М. Морозов. І. В. Сніцар, С.П. Шумовецька. – Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України, 2004. – 458 с.
7. Сенько Ю. В. Гуманітарні основи педагогічної освіти / Ю. В. Сенько. – К. : Вища школа, 2002. – 246 с.
8. Ставський П. І. Об'єкт і предмет дидактичного системного дослідження / П.І. Ставський. – К. : Альфа, 2003. – 218 с.

УДК 330.322.2

Малютін О.К.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту ЗЕД та євроінтеграції
Сумський національний аграрний університет

ПОБУДОВА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Постановка проблеми. Забезпечення безпеки держави, суспільства, суб'єктів господарювання завжди було і залишається центральною проблемою наукових досліджень в плані розвитку будь-якої країни за умови збереження її суверенітету та незалежності. Саме безпека країни визначає напрямки та орієнтири для подальшого розвитку та прийняття соціально-економічних рішень в державі. Збільшення рівня економічної безпеки справляє вплив на економічну активність. Наслідком цього є перерозподіл ресурсів економічної системи, що формує нові інвестиції в відповідних галузях економіки і приводить до циклічності інвестиційного процесу, який на пряму визначає гомеостазис економічної системи. Таким чином, організація інвестиційного процесу в країні повинна виступати основою забезпечення економічної безпеки країни в цілому. Отже, найважливішою складовою економічної безпеки буде інвестиційна безпека, яка забезпечується за рахунок дотримання граничної норми інвестування.

Концептуальна модель інвестиційної складової національної економічної безпеки повинна виражати основну ідею інвестиційної безпеки економіки, визначати задачі та методи реалізації концепції, індикатори інвестиційної безпеки, а також структуру модельованої системи та властивості її елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою збереження інвестиційної безпеки країни займаються такі вітчизняні науковці, як О. Власюк, В. Геєць, Я. Жаліло, В. Кириленко, С. Пирожков, А. Сухоруков [1-5].

Але попри велику увагу з боку науковців до питань інвестиційної безпеки національної економіки не в повній мірі вирішеними залишаються питання структурування економіки для можливості переливу інвестиційного капіталу між її секторами з метою вирівнювання диспропорцій в їхньому розвитку, забезпечення формування достатнього рівня інвестиційної безпеки в національній економіці та сприяння ефективному інвестиційному розвитку України в умовах підсилення конкуренції на світовому ринку капіталу на основі єдиних підходів, що можуть бути відображені в концептуальній моделі інвестиційної складової економічної безпеки України.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення основних понять та елементів системи інвестиційної складової економічної безпеки національної економіки, доведення можливості застосування терміну «система» для даної складової, побудова концептуальної моделі інвестиційної складової національної економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інвестиційна складова національної економічної безпеки або інвестиційна безпека буде являти собою систему. Дійсно інвестиційна безпека як система буде характеризуватись наступними властивостями: ієрархічність та цілісність.

Ієрархічність системи інвестиційної безпеки передбачає існування надсистеми, якою може виступати система економічної безпеки, а потім, як суперсистема, – система національної безпеки. Таке твердження є виправданим, оскільки, на державному рівні інтегральний показник економічної безпеки визначається через розрахунок синтетичних показників фінансової, продовольчої, інвестиційної, екологічної та інших безпек. В свою ж чергу, і рівень національної безпеки залежить від економічної, військової, політичної та інших безпек. Тобто інвестиційна безпека може бути розглянута як елемент систем вищого порядку.

Але ж необхідною умовою системного утворення є не тільки існування суперсистеми, а й наявність в ньому як мінімум двох елементів, які мають відповідні зв'язки, а також наявність функції та мети.

Елементом в такій системі буде виступати об'єкт, що характеризується соціально-економічними відносинами, організаційно-правовою формою господарської діяльності, господарським механізмом, властивості якого можуть бути змінені. Економічними об'єктами – є підприємства, організації, засоби та фактори виробництва, елементи соціальної сфери, що характеризуються як об'єкт на який спрямована економічна діяльність, що представляє відповідну сторону економічних інтересів та відносин [6].

Отже, *елементами системи інвестиційної безпеки* будуть виступати об'єкти у вигляді фірм-інвесторів, замовників, підрядників, користувачів об'єктів капітальних вкладень, домогосподарств як постачальників інвестиційних ресурсів, а також держава як регулятор відтворювальних відносин і як безпосередній учасник. Безумовно, не можна не згадати головні властивості елементів інвестиційної системи, такі як фінансове та реальне інвестування. Але, на наш погляд, якщо фінансове інвестування і є, незаперечно основною і, навіть, головною, складовою інвестиційної системи, то в системі інвестиційної безпеки фінансовий аспект елементу є присутнім як характеристика елементу вже фінансової безпеки національної економіки.

В свою чергу, відсутність фінансового інвестування як характеристики елемента системи інвестиційної складової економічної безпеки підтверджує наявність *принципу організаційної неперервності* для системи інвестиційної безпеки, що був окреслений О. Богдановим [7] як системний принцип інтеграції, сутність якого полягає в наявності проміжних ланок між системою та її універсумом.

Для окреслення *зв'язків між елементами системи інвестиційної безпеки* повернемося до економічних відносин, які в системі інвестиційної безпеки повинні бути спрямовані на досягнення оптимального рівня інвестування, що може бути забезпечений і амортизаційною політикою, і співвідношенням національних та іноземних інвестицій, і співвідношенням інвестицій до ВВП, і співвідношенням іноземних інвестицій до ВВП та ін. показниками. Отже, інвестування, що здійснюється в інвестиційній системі повинно проходити згідно відповідних обмежень та нормативів, що накладає на нього система інвестиційної безпеки. А вже згідно кількісного та якісного виразу цих обмежень, держава буде регулювати інвестиційний процес за рахунок арсеналу інструментів впливу на учасників системи інвестиційної безпеки, серед яких централізовані інвестиційні ресурси, політика оподаткування, амортизаційна політика, державні гарантії, субсидії, дотації, кредити та ін. Таке регулювання буде встановлювати прямий зв'язок між керуючим органом та іншими учасниками системи інвестиційної безпеки, які також, враховуючі обмеження на потенційні економічні загрози для безпеки, будуть формувати власну інвестиційну безпеку, що буде налагоджувати зворотній зв'язок. Зворотній зв'язок між елементами системи забезпечить замкнутий цикл керування інвестиційною безпекою, що позитивно відобразиться на її формуванні для національної економіки.

Виділення функцій в системі інвестиційної безпеки є, незаперечно, важливим щодо існування такої системи. Функція нашої системи повинна характеризувати зовнішній прояв властивостей іншого об'єкта в відносин, що складаються в системі інвестиційної безпеки. Визначимо нашу функцію, відштовхуючись від зворотного, тобто будемо розглядати причину існування системи інвестиційної безпеки. Такою причиною може виступати факт існування інвестиційної системи, що, в свою чергу, обумовлено наявністю виробництва та його потребою в інвестиційних ресурсах. Отже, *основними функціями системи інвестиційної безпеки є:*

- забезпечення інвестиційних потреб національного виробництва з врахуванням національних інтересів та пріоритетів економічного розвитку;
- збалансованість розвитку окремих видів економічної діяльності з позиції збереження нормативного рівня інвестиційної безпеки;
- нейтралізація загроз від іноземної інвестиційної діяльності в Україні;
- територіальна делокалізація інвестиційних вкладень з метою вирівнювання регіональних точок економічного зростання національної економіки.

Виділення функції в системі інвестиційної безпеки підводить нас до визначення її основної мети, спираючись на трактування сутності в економічній літературі. Таким чином, *основною метою системи інвестиційної безпеки* є досягнення оптимального рівня інвестування для розширеного відтворення національної економіки.

Складність системи інвестиційної безпеки пояснює її *цілісність*. Кожний з елементів системи має власні властивості, які в сукупності формують її особливості. Декомпозиція ж елементів даної системи виявляє нові характеристики в кожному з елементів, які тільки в сукупності та комплексно можуть бути спрямовані на досягнення основної мети системи інвестиційної складової економічної безпеки.

Таким чином, доведення факту існування інвестиційної безпеки в загальній системі економічної безпеки підводить нас до наступного етапу – *побудова концептуальної моделі інвестиційної складової національної економічної безпеки*.

Головними *дескрипторами* даної моделі повинні бути: мета та важливі задачі, на вирішення яких спрямована дана модель; об'єкти впливу в даній моделі; принципи, що реалізуються в процесі побудови даної моделі; масштабність застосування даної моделі; критерії оцінювання ефективності даної моделі; виконавець, на якого покладені функції управління безпекою.

Дана концептуальна модель інвестиційної складової національної економічної безпеки України може бути представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Концептуальна модель інвестиційної складової національної економічної безпеки

Мета	<ul style="list-style-type: none"> • досягнення стійкого динамічного інвестиційного розвитку національної економіки та запобігання інвестиційним загрозам.
Задачі	<ul style="list-style-type: none"> • ідентифікація причин виникнення внутрішнього інвестиційного ризику в національній економіці, що призводить до деформації економічних процесів; • розробка і реалізація заходів реагування на виявлені факти деформації, а також формування планів інвестування щодо захисту національних інтересів в економічній сфері; • формування та розвиток заходів забезпечення безпеки в сфері інвестування через побудову дієвої системи інвестиційних стимулів для інтенсифікації капіталовкладень в проблемні з точки зору безпечності сектори економіки; перехід на інноваційний вектор розвитку національної економіки в контексті економічної безпеки країни; вирішення проблеми мінімізації ризиків для іноземної інвестиційної діяльності в Україні; забезпечення збалансованості розвитку окремих видів економічної діяльності з позиції збереження нормативного рівня інвестиційної безпеки; територіальну делокалізацію інвестиційних вкладень з метою вирівнювання регіональних точок зростання національної економіки.
Об'єкт	<ul style="list-style-type: none"> • реальне інвестування та його якість.
Принципи реалізації	<ul style="list-style-type: none"> • адекватності або семіотичної неперервності; • безперервності і актуалізації функцій; • стійкості або взаємодаткових відносин; • надійності або моноцентризму; • системності або оберненого зв'язку.
Масштаб	<ul style="list-style-type: none"> • рівень країни; • рівень галузі; • рівень регіону; • рівень виду економічної діяльності в регіоні.
Критерії	<ul style="list-style-type: none"> • інвестиційна вектор-структура національної економіки; • вплив інвестиційних загроз на економічну систему та рівень її стійкості кризових явищ в економіці; • рівень інвестиційної безпеки в різних секторах економіки та регіонах; • ступінь державного втручання в процес оптимізації інвестиційної безпеки національної економіки через інструменти прямого та непрямого впливу.
Механізм забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> • алгоритм визначення рівня інвестиційної безпеки з позиції регіонально-економічної спеціалізації інвестицій; • застосування структурної моделі економічної динаміки з метою коригування рівня інвестиційної безпеки в різних секторах економіки; • прогнозування майбутніх значень індикаторів інвестиційної безпеки для виявлення кризових моментів інвестиційного розвитку та розробки оптимістичного сценарію розвитку національної економіки; • державної регуляції потоку капіталу, що передбачає формування регіональної структурно-кластерної системи економіки за ознакою безпечності інвестування; • міжгалузевий перелив капіталу з орієнтацією на основні індикатори інвестиційної безпеки національної економіки; • діагностику реального інвестування в контексті економічної безпеки, в основу якої покладено кількісний розрахунок рівня економічної загрози та протидію ним за рахунок відповідних інвестицій; • підсилення функції держави як стратегічного інвестора, який реалізовує заходи щодо залучення інвестиційних ресурсів
Протиріччя	<ul style="list-style-type: none"> • між необхідністю рівномірного рівня інвестиційної безпеки регіонів та галузей і суттєвою диференціацією їх розвитку; • між необхідністю підтримання незалежності економіки і доцільністю залучення іноземного капіталу; • між швидкістю виникнення економічної загрози та оперативністю її нейтралізації.
Виконавець	<ul style="list-style-type: none"> • Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України.

Джерело: розроблено автором

Загальна мета, для якої розробляється концептуальна модель інвестиційної складової національної економічної безпеки – це досягнення стійкого динамічного інвестиційного розвитку національної економіки та запобігання інвестиційним загрозам.

Дана мета може бути досягнута через вирішення комплексу задач:

1) ідентифікація причин виникнення внутрішнього інвестиційного ризику в національній економіці, що призводить до деформації економічних процесів;

2) розробка і реалізація заходів реагування на виявлені факти деформації, а також формування планів інвестування щодо захисту національних інтересів в економічній сфері;

3) формування та розвиток заходів забезпечення безпеки в сфері інвестування через побудову дієвої системи інвестиційних стимулів для інтенсифікації капіталовкладень в проблемні з точки зору безпечності сектори економіки; перехід на інноваційний вектор розвитку національної економіки в контексті економічної безпеки країни; вирішення проблеми мінімізації ризиків для іноземної інвестиційної діяльності в Україні; забезпечення збалансованості розвитку окремих видів економічної діяльності з позиції збереження нормативного рівня інвестиційної безпеки; територіальну делокалізацію інвестиційних вкладень з метою вирівнювання регіональних точок зростання національної економіки.

Об'єктом впливу даної концептуальної моделі буде виступати реальне інвестування в національній економіці та його якість. Як було зазначено вище фінансові інвестиції – це один з елементів фінансової безпеки національної економіки. Підтвердженням цьому є методичні документи щодо визначення рівня економічної безпеки, прийняті на державному рівні в Україні [3], в яких індикаторами інвестиційної безпеки виступають інвестиції в основний капітал, іноземні інвестиції, придатність основних засобів, а також приріст ВВП по відношенню до реальних інвестицій.

Принципи реалізації даної концептуальної моделі на практиці повинні виходити з основних принципів існування системи інвестиційної безпеки:

1) адекватності або семіотичної неперервності. В теорії систем «гіпотеза семіотичної неперервності» передбачає своєчасну адекватну зміну системи у відповідь на зміну середовища, в якій існує система. Отже, і концептуальна модель інвестиційної складової національної економічної безпеки не повинна бути величиною статичною, а повинна мати динамічний характер для можливості адекватної нейтралізації економічних загроз інвестиційній безпеці України;

2) безперервності і актуалізації функцій. Даний принцип передбачає збереження та розвиток концептуальної моделі інвестиційної складової національної економічної безпеки, що викликано неперервним процесом становлення функцій елементів системи інвестиційної безпеки;

3) стійкості або взаємододаткових відносин. Згідно даного принципу в Моделі передбачено додаткові відносини, що виникають внаслідок динамічного характеру інвестиційної безпеки і визначають її стійкість через пристосовуваність до процесів, які відбуваються в інших системах;

4) надійності або моноцентризму. Даний принцип запропонований О. Богдановим [7] як необхідність стійкості та надійності системи через існування єдиного центру координації процесів. Для Концептуальної моделі інвестиційної складової національної економічної безпеки принцип моноцентризму повинен характеризувати масштабність формування інвестиційної безпеки в окремих регіонах або галузях національної економіки. Реалізація такого принципу в даній моделі забезпечить дієвість «закону мінімуму», згідно якого досягнення оптимального рівня інвестиційної безпеки в малих частинах системи забезпечить оптимальний рівень в цілому всієї системи;

4) системності або оберненого зв'язку. Системність застосування даної Концептуальної моделі на практиці можлива лише за умови неперервного оберненого зв'язку між учасниками, що дозволить отримати інформацію про результат від заходів, спрямованих на оптимізацію рівня інвестиційної безпеки національної економіки.

Масштабність впливу концептуальної моделі інвестиційної складової національної економічної безпеки, як було зазначено вище, визначається принципом моноцентризму. Реалізація даного принципу в системі інвестиційної безпеки повинна розподілятися на дві стадії:

- перша – коли реалізовується широкий моноцентризм через досягнення достатнього рівня інвестиційної безпеки в регіоні або в галузі, в яких стабільність досягається за рахунок оптимізації рівня інвестиційної безпеки за окремим видом економічної діяльності в визначеному регіоні;

- друга – вузький моноцентризм, спрямований на досягнення оптимального рівня інвестиційної безпеки в усій системі через оптимізацію інвестиційної безпеки в регіоні або галузі.

Отже, першопричиною проблеми досягнення оптимального рівня інвестиційної безпеки в національній економіці є рівень інвестиційної безпеки за окремим видом економічної діяльності в визначеному регіоні. А це, в свою чергу, потребує наявності ефективного методичного апарату, застосування якого здатне визначити реальний рівень інвестиційної безпеки на найнижчому елементі системи, що надасть змогу виробити шляхи поліпшення інвестиційної безпеки для всієї національної економіки. Дане твердження порушує проблему структурування економіки для можливості переливу інвестиційного капіталу між її секторами з метою вирівнювання диспропорцій в їхньому розвитку.

Таким чином, *критеріями* Моделі повинні стати кількісні та якісні індикатори, що відобразять ступінь реалізованості основних принципів концептуальної моделі інвестиційної складової національної економічної безпеки. До таких критеріїв, ґрунтуючись віднесемо:

- 1) інвестиційну вектор-структуру національної економіки;
- 2) вплив інвестиційних загроз на економічну систему та рівень стійкості до кризових явищ в економіці;
- 3) рівень інвестиційної безпеки в різних секторах економіки та регіонах;
- 4) ступінь державного втручання в процес оптимізації інвестиційної безпеки національної економіки через інструменти прямого та непрямого впливу.

Тоді, враховуючи виділені критерії ефективної реалізації концептуальної моделі інвестиційної складової національної економічної безпеки, можна запропонувати *механізм* досягнення цієї ефективності. Такий механізм, безумовно, повинен включати систематичну обробку інформації, а також реалізацію на практиці:

- алгоритму визначення рівня інвестиційної безпеки з позиції регіонально-економічної спеціалізації інвестицій;
- застосування структурної моделі економічної динаміки з метою коригування рівня інвестиційної безпеки в різних секторах економіки;
- прогнозування майбутніх значень індикаторів інвестиційної безпеки для розробки оптимістичного сценарію розвитку національної економіки;
- державної регуляції потоку капіталу, що передбачає формування регіональної структурно-кластерної системи економіки за ознакою безпечності інвестування;
- міжгалузевого перетоку капіталу з орієнтацією на основні індикатори інвестиційної безпеки національної економіки;
- діагностику реального інвестування в контексті економічної безпеки, в основу якої покладено кількісний розрахунок рівня економічної загрози та протидію їй за рахунок відповідних інвестицій;
- підсилення функції держави як стратегічного інвестора, який реалізовує заходи щодо залучення інвестиційних ресурсів.

В процесі реалізації концептуальної моделі інвестиційної складової національної економічної безпеки можуть виникати *протиріччя*:

- між необхідністю рівномірного рівня інвестиційної безпеки регіонів/галузей та суттєвою диференціацією їхнього розвитку. Роль регіональних факторів при цьому полягає в випереджальному розвитку та підвищенні частки найбільш потенційних регіонів з позиції інвестування, а також в збільшенні ефективності потенційних галузей економіки всередині регіону, що обумовлено спеціалізацією відповідної території;
- між необхідністю підтримання незалежності економіки та доцільністю залучення іноземного капіталу. Країні потрібно визначити межу безпеки присутності іноземного капіталу в тій чи іншій галузі економіки, розробити політику узгодженості національних інтересів з глобальними інтересами іноземних інвесторів, виробити шляхи мінімізації економічної та технологічної залежності від іноземних інвестицій. Особливу увагу слід приділити присутності іноземного капіталу в фінансовому секторі країни, який на сьогодні є лідером залучення прямих іноземних інвестицій;
- між швидкістю виникнення економічної загрози та оперативністю її нейтралізації. Дане протиріччя можна пояснити існуванням інвестиційної системи, яка акумулює інвестиційні ресурси, за допомогою яких в системі інвестиційної безпеки можна стабілізувати ситуацію і перевести її розвиток на гомеостатичний характер.

Важливим при реалізації Концептуальної моделі є визначення модератора або *виконавця*, на якого будуть покладені функції досягнення оптимального рівня інвестиційної безпеки в національній економіці.

В Україні є такий інститут який визнаний на рівні держави головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестиційної діяльності та управління національними проектами [8].

Саме це Агентство за принципом «єдиного інвестиційного вікна» зможе координувати потоки інвестиційних ресурсів у проблемні, з точки зору безпечності, сфери економіки, а також систематизувати той потік інформації що акумулюється в системі інвестиційної безпеки національної економіки. На нашу думку, паралельно з цим інститутом повинен бути створений єдиний державний центр акумулювання та розподілу інвестиційних ресурсів (наприклад Банк розвитку), здатний підвищити ефективність та подолати диспропорційність капіталовкладення в контексті інвестиційної безпеки відповідних галузей регіонів.

Ефективна реалізація даної концепції можлива при дієвому контролі зі сторони Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України за тим, щоб діяльність об'єкта інвестицій постійно здійснювалась у відповідності з обраною стратегією.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, практична реалізованість запропонованої концептуальної моделі інвестиційної складової національної економічної безпеки забезпечить формування достатнього рівня інвестиційної безпеки в національній економіці та буде сприяти ефективному інвестиційному розвитку України в умовах підсилення конкуренції на світовому ринку капіталу.

Реалізація зазначених важелів механізму забезпечення ефективності реалізації концептуальної моделі інвестиційної складової національної економічної безпеки на практиці дає підстави стверджувати про значимість удосконалення методологічного апарату оцінки рівня інвестиційної безпеки економічної системи, про необхідність формування індикативної бази показників для визначення інвестиційної безпеки окремої галузі господарства та регіону з побудовою шкали інвестиційної привабливості економічної системи в визначений період часу, про важливість функціонування ефективної нормативно-правової бази регулювання інвестиційного процесу.

Література

1. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С.Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
2. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України : монографія / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Х.: Константа, 2006. – 272 с.
3. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації / [Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська та інш.]; Під керівництвом Я.А. Жаліло. – К.: НІСД, 2011. – 66 с.
4. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія / В.І. Кириленко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
5. Методичні рекомендації щодо рівня економічної безпеки України / за редакцією академіка НАН України С.І. Пирожкова. – К.: НІПМБ, 2003. – 42 с.
6. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
7. Богданов А.А. Тектология: Всеобщая организационная наука. В 2-х книгах / А.А. Богданов. – Москва: «Экономика», 1989. – 304 с.
8. Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua>

УДК 457.471

Клим Н.М.,
к.е.н., доцент кафедри обліку та аудиту
НЛТУ України
Хом'як Т.Р.,
аспірант*
Львівська комерційна академія

ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Для прийняття зацікавленими особами адекватних рішень стосовно інвестування у цінні папери, розміщення кредитних ресурсів та формування власного капіталу підприємства істотне значення має інформація про стан фінансових вкладень та пов'язаних з ними витрат, що формується на базі облікових даних конкретних підприємств.

Застосування інформаційних систем, як системи управління, тісно пов'язується, як із технологіями збереження та видачі інформації, так і з іншою – із технологіями, що забезпечують обмін інформацією в процесі управління. Тому, використання сучасних інформаційних технологій у рамках формування адекватного обліково-аналітичного забезпечення дозволить покращити достовірність даних про фінансові витрати підприємства за умови дотримання вимог стандартів та методики їх обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методика обліку фінансових витрат висвітлена у працях Ткаченко Н.М, Леня В.С., Хом'яка Р.Л., Лишиленка О.В. та ін., питання автоматизації облікових

* Науковий керівник: Рудницький В.С. – д.е.н., професор

робіт висвітлені у працях Бутинця Ф.Ф., Іваненкова С.В., Терещенка Л.О., Завгороднього В.І. та ін., проте проблемні аспекти обліку фінансових витрат із застосуванням сучасних інформаційних технологій потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою даної публікації є узагальнення теоретичних та практичних знань особливостей бухгалтерського обліку фінансових витрат, висвітлення порядку відображення їх у бухгалтерському обліку із застосуванням сучасних інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виконання облікових робіт із застосуванням інформаційних технологій починається з формування нормативно-довідкової інформації та первинних даних, після чого здійснюється рішення відповідної задачі відповідно до особливостей обліку. Фінансові витрати мають свої особливості відображення у обліку, які мають бути враховані при автоматизованому вирішенні облікових задач.

Кожне підприємство, виходячи з напрямів своєї фінансово-господарської діяльності, структури її видів і обсягів вкладень, вибирає ту або іншу сукупність рахунків, організує бухгалтерський облік витрат у розрізі вибраних способів їх отримання і закріплює прийняте рішення наказом про облікову політику.

Зупинимось детальніше на особливостях обліку фінансових витрат.

Облік фінансових витрат підприємства здійснюють у відповідності до П(С)БО 16 за видами діяльності [1].

Під фінансовою діяльністю розуміють діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного і позикового капіталу підприємства. У результаті такої діяльності виникають фінансові витрати.

До фінансових витрат відносяться витрати на проценти (за користування кредитами отриманими, за облігаціями випущеними, за фінансовою орендою тощо) та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу [1; 4].

Передбачено два варіанти наступного розподілу (відображення) фінансових витрат:

Перший – у складі витрат звітного періоду;

Другий – у складі собівартості кваліфікаційного активу.

Фінансові витрати визнаються витратами того звітного періоду, в якому вони були нараховані, окрім випадку, коли облікова політика підприємства передбачає капіталізацію фінансових витрат, пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу, тобто активу, який потребує суттєвого часу для його створення.

Капіталізація фінансових витрат – це включення фінансових витрат до собівартості кваліфікаційного активу [2].

Кваліфікаційний актив – актив, який обов'язково потребує суттєвого часу для його створення. Собівартість кваліфікаційного активу включає витрати на придбання, будівництво, створення, виготовлення, виробництво, вирощування і доведення кваліфікаційного активу до стану, у якому він придатний для використання із запланованою метою або продажу [2].

Додаток 1 до П(С)БО 31 «Фінансові витрати» містить приклади кваліфікаційних та некваліфікаційних активів. Саме така класифікація є принциповою для застосування вимог П(С)БО 31 «Фінансові витрати» в головному питанні: відобразити фінансові витрати у складі витрат звітного періоду чи капіталізувати їх.

Приклади кваліфікаційних та не кваліфікаційних активів наведемо у таблиці 1.

Таблиця 1

Приклади кваліфікаційних та некваліфікаційних активів

Актив	Приклад
Кваліфікаційні активи	
Незавершене виробництво продукції з тривалим (суттєвим) операційним циклом	Вино, коньяк, що потребує кілька років (місяців) технологічної витримки
Незавершені капітальні інвестиції	Будівництво приміщень, будинків, будівель, споруд, виготовлення і монтаж і устаткування, розробка (створення) програмного продукту тощо, які тривають, вирощування багаторічних насаджень
Інвестиційна нерухомість	Будівля, яка потребує добудови, реконструкції, реставрації та іншого поліпшення
Некваліфікаційні активи	
Фінансові інвестиції	Інвестиції в боргові цінні папери або інструменти власного капіталу
Незавершене виробництво продукції з коротким (несуттєвим) операційним циклом	Незавершені вироби
Активи, які готові для використання із запланованою метою або продажу	Активи придбані для продажу, готова продукція (взуття, меблі, одяг тощо), Сировина, матеріали, конструкції тощо, придбані для використання у виробництві продукції (робіт, послуг) та в іншій операційній діяльності

Джерело: [2]

У складі активів, які потенційно можливо визнати кваліфікаційними, П(С)БО 31 «Фінансові витрати» названа інвестиційна нерухомість. Але пріоритетним відносно інвестиційної нерухомості є П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість». Саме він регламентує порядок визнання, відображення в облікових регістрах і фінансової звітності інвестиційної нерухомості.

Згідно вимог цього стандарту з метою бухгалтерського обліку не вважається інвестиційною нерухомістю [3]:

- операційна нерухомість, а також нерухомість, що утримується для використання у майбутньому як операційна нерухомість.
- нерухомість, що утримується з метою продажу за умов звичайної господарської діяльності.
- нерухомість, що будується або поліпшується за дорученням третіх сторін.
- нерухомість, що перебуває в процесі будівництва або поліпшення з метою використання у майбутньому як інвестиційна нерухомість.
- нерухомість, що надана в оренду іншому суб'єкту господарювання на умовах фінансової оренди.

Разом з тим, згідно з П(С)БО 31 «Фінансові витрати» інвестиційна нерухомість, котра потребує добудови, реконструкції, реставрації або іншого поліпшення, може бути визнана кваліфікаційним активом.

Будь-яка нерухомість, що знаходиться у процесі будівництва або поліпшення, (якщо мова йде про основні засоби, придатні для використання та такі, що використовуються, а не про незавершене будівництво) може бути кваліфікована як операційна (тобто на період будь-якого поліпшення виведена із складу інвестиційної) із застосуванням норми П(С)БО 7 «Основні засоби» (можливої капіталізації фінансових витрат) з наступним переведенням цієї нерухомості у склад інвестиційної. Це забезпечить виконання вимог обох діючих стандартів:

- з позиції П(С)БО 31 «Фінансові витрати» до інвестиційної нерухомості, що тимчасово на період виконання поліпшень переведено в склад операційної нерухомості (а, можливо, і в склад незавершеного будівництва), можуть бути застосовані процедури, пов'язані з капіталізацією фінансових витрат [2];

- з позиції П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість» по відношенню до інвестиційної нерухомості будуть виконані всі вимоги відносно визнання її як такою, а також відносно формування її первісної вартості та вірної оцінки [3].

Для обліку фінансових витрат із використанням інформаційних технологій найоптимальнішим варіантом, на нашу думку, є використання комп'ютерної програми "1С-Підприємство" за версіями 7.7 або 8.0, які є найбільш поширеними на вітчизняному просторі. Програма відрізняється від інших доступністю і зрозумілістю користування, суттєвим спрощенням роботи бухгалтерії.

У програмі "1С-Підприємство" (1С-Бухгалтерія) облік фінансових витрат можна здійснювати як через складання проводок за фактами господарської діяльності, так і формування автоматично кореспонденції рахунків за документами [4].

Враховуючи особливості обліку фінансових витрат, більшість операцій із їх обліку передбачає реєстрацію шляхом введення ручних операцій.

У програмі для обліку фінансових витрат, пов'язаних з нарахуванням і сплатою відсотків за користування кредитів банків, випуском, триманням і обігом цінних паперів (у тому числі відсотки за випущеними облігаціями, сума дисконту тощо), нарахування відсотків за договорами кредитування, фінансового лізингу та інших витрат підприємства, пов'язаних із залученням позикового капіталу призначений рахунок 95 «Фінансові витрати».

Згідно Інструкції по дебету рахунку відображається сума визнаних витрат, а по кредиту – списання (у кінці року або у кінці звітного періоду) на рахунок 79 «Фінансові результати» [5].

Облік фінансових витрат ведеться за такими субрахунками [5; 6 с. 465]:

- субрахунок 951 «Відсотки за кредити» – ведеться облік витрат, пов'язаних з нарахуванням та сплатою відсотків за користування кредитами;

- субрахунок 952 «Інші фінансові витрати» – ведеться облік витрат, пов'язаних із залученням позикового капіталу, зокрема витрат, пов'язаних з випуском, утриманням та обігом власних цінних паперів; нарахуванням відсотків за договорами кредитування (крім банківських кредитів), фінансового лізингу тощо.

При використанні програмних продуктів для обліку фінансових витрат потрібно пам'ятати, що формування собівартості кваліфікаційного активу здійснюється за сумою дебетових оборотів за двома рахунками:

- для необоротних активів – рахунок 15 «Капітальні інвестиції» (з використанням відповідних субрахунків);
- для оборотних активів – рахунок 23 «Виробництво» (з використанням відповідних субрахунків).

Норми П(С)БО 31 «Фінансові витрати» визначають рахунок 95 «Фінансові витрати» транзитне значення початкового акумулювання фінансових витрат.

Подальший розподіл можливий за трьома напрямками, тобто «закривати» рахунок 95 «Фінансові витрати» можливо на такі рахунки:

- на рахунок 79 «Фінансові результати» – традиційно, як і раніше, до введення в дію П(С)БО 31 «Фінансові витрати», слід в частині визнаних витрат звітного періоду,
- на рахунок 15 «Капітальні інвестиції» – у сумі капіталізованих фінансових витрат, що пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу необоротного,
- на рахунок 23 «Виробництво» – у сумі капіталізованих фінансових витрат, що пов'язані зі створенням кваліфікаційного активу оборотного.

Схематично відображення операцій за рахунком 95 «Фінансові витрати» можна представити на рисунку 1:

Накопичення витрат на відсотки та інших витрат підприємства, пов'язаних із запозиченнями.		
Дебет рахунку 95 «Фінансові витрати»: визнання витрат на відсотки та інших витрат підприємства, пов'язаних із запозиченнями. Використовуються субрахунки: 951 «Відсотки за кредит», 952 «Інші фінансові витрати». За кредитом - списання на рахунки:		
15 «Капітальні інвестиції» - для обліку витрат з придбання, будівництва, створення, виготовлення, виробництва, вирощування і доведення необоротного кваліфікаційного активу до стану, у якому він придатний для використання із запланованою метою або продажу	23 «Виробництво» - для обліку витрат з придбання, будівництва, створення, виготовлення, виробництва, вирощування і доведення оборотного кваліфікаційного активу до стану, у якому він придатний для використання із запланованою метою або продажу	79 «Фінансові результати» - в частині визнаних фінансових витрат звітного періоду (крім капіталізованих фінансових витрат)

Рис. 1. Відображення операцій за рахунком 95 «Фінансові витрати»

Джерело: [5; 6; 8]

«1С:Підприємство» дозволяє створити деревоподібний список типових операцій з обліку фінансових витрат.

Створення типових операцій з обліку фінансових витрат можна розглянути на прикладі введення ручних операцій із використанням типових кореспонденцій рахунків [6-8].

1. Нараховано відсотки за користування банківським кредитом (рис. 2).

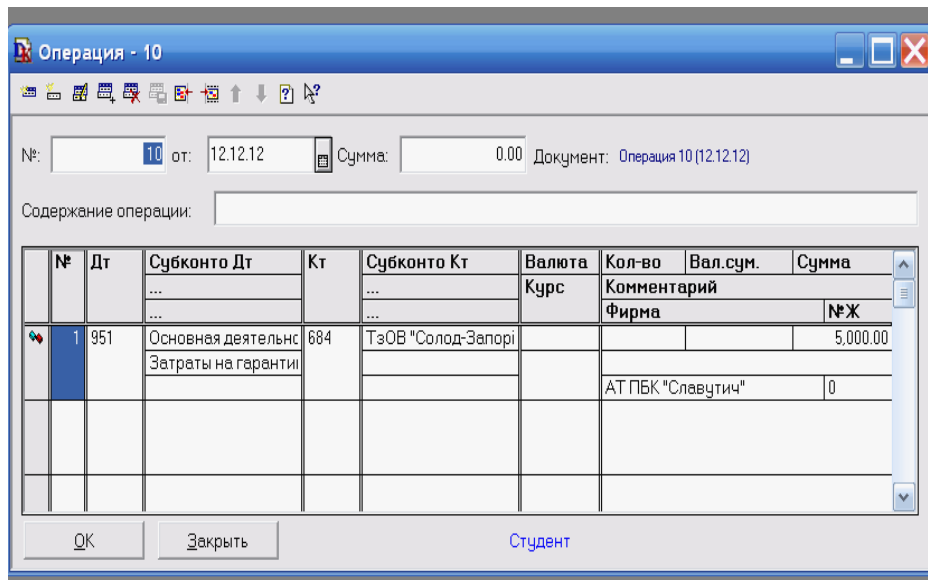

Рис. 2. Операція «Нараховано відсотки за користування банківським кредитом»

2. Сплачено банку відсотки за користування кредитом (рис. 3.)

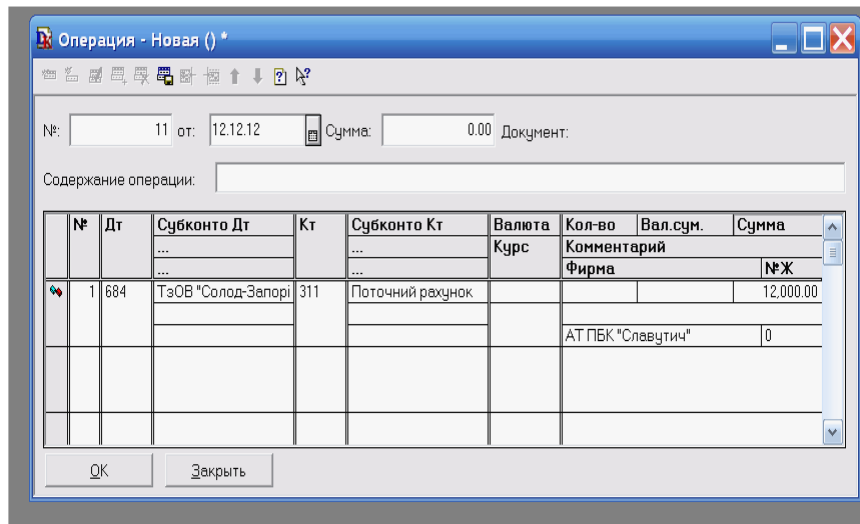

Рис. 3. Операція «Сплачено банку відсотки за користування кредитом»

3. Нараховано відсотки по векселю, який видано постачальнику (рис.4)

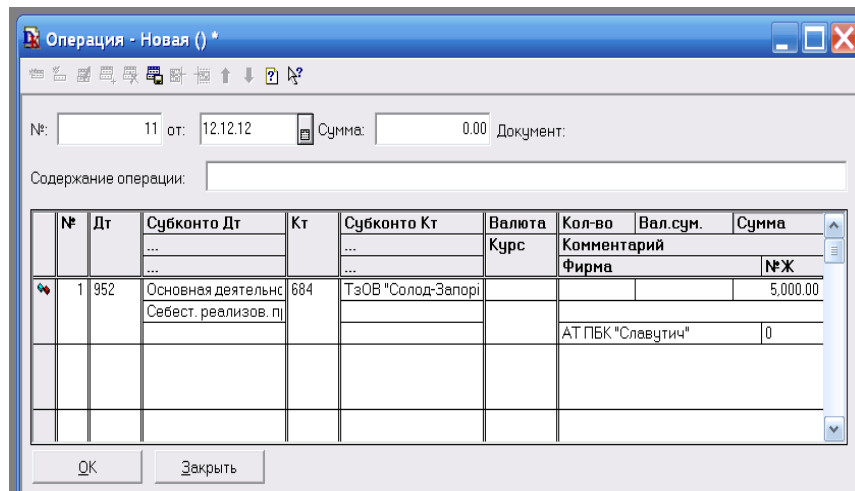

Рис. 4. Операція «Нараховано відсотки по векселю, який видано постачальнику»

4. Відображено витрати, які пов'язані із залученням позикового капіталу (витрати, пов'язані із випуском, утриманням та обігом власних цінних паперів) (рис.5.)

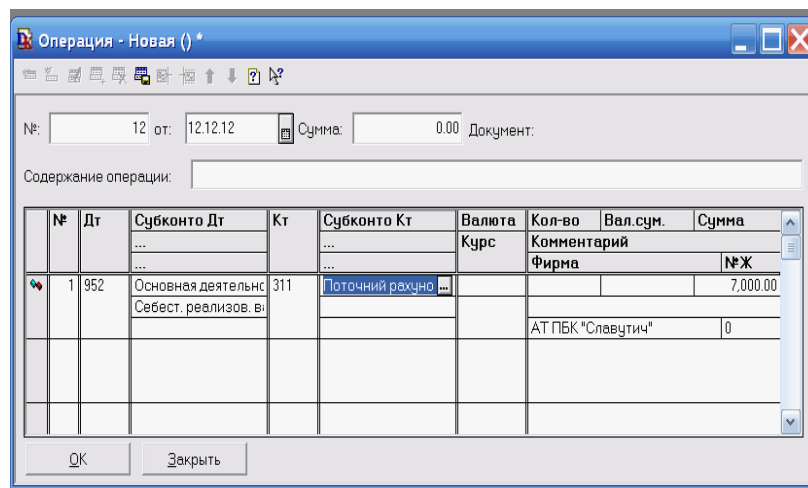

Рис.5. Операція «Відображено витрати, які пов'язані із залученням позикового капіталу»

5. Відображено заборгованість за відсотками за користування об'єктом, отриманим у фінансову оренду (рис.6.)

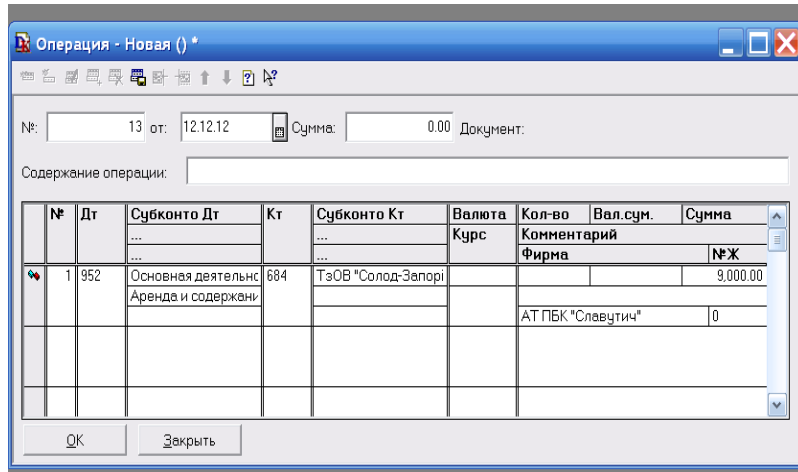

Рис. 6. Операція «Відображено заборгованість за відсотками за користування об'єктом, отриманим у фінансову оренду»

6. Відображено премію за фінансовою інвестицією (рис.7.)

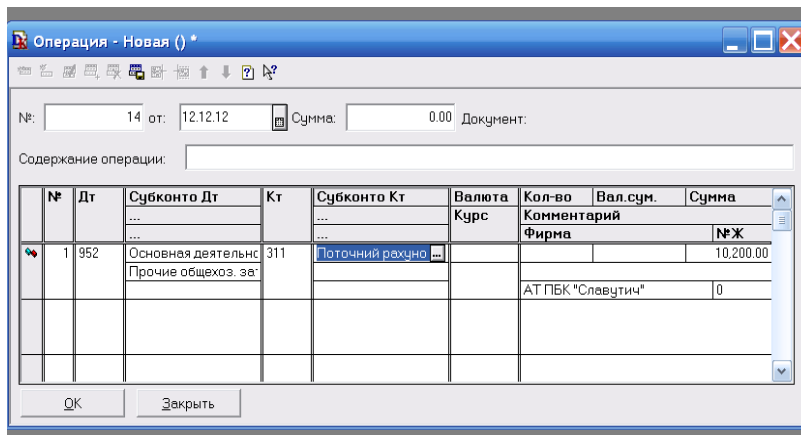

Рис. 7. Операція «Відображено премію за фінансовою інвестицією»

7. Списано фінансові витрати на фінансові результати (рис. 8.)

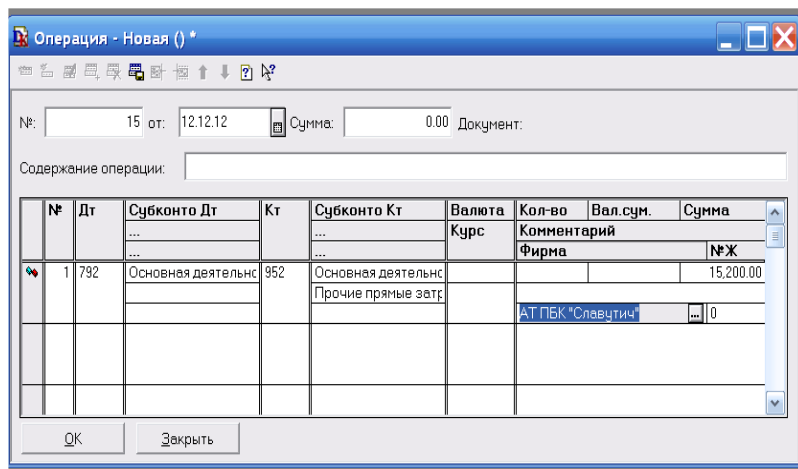

Рис. 8. Операція «Списано фінансові витрати на фінансові результати»

Документальним підтвердженням здійснення фінансових витрат виступають: договір на отримання кредиту у банку, виписка банку, яка засвідчує сплату відсотків.

Щомісячне списання фінансових витрат на результати фінансових операцій здійснюється на підставі довідки (розрахунку), оформленої працівниками бухгалтерії [6, с. 466].

Програма дає можливість автоматичного формування відомості аналітичного обліку за рахунками. За запитом бухгалтер може отримати довідкову інформацію за відповідними ознаками, проаналізувати та здійснити контроль правильності відображення в обліку всіх проведених господарських операцій на кореспондуючих рахунках [4].

За результатами проведених операцій програма автоматично формує регламентовані і стандартні звіти, що полегшує роботу облікового персоналу.

Використання розглянутих інформаційних технологій забезпечує виконання основних методичних аспектів автоматизованого обліку фінансових витрат:

- автоматизоване ведення аналітичного і синтетичного обліку фінансових витрат;
- автоматизоване складання періодичної та річної звітності та використання даних стандартних і регламентованих звітів для виконання аналітичних процедур і прийняття управлінських рішень;
- автоматизоване формування облікової інформації на паперових і машинних носіях;
- автоматизація інформаційно-довідкового забезпечення і контрольних-аналітичних функцій бухгалтерського апарату;
- автоматизовану передачу вихідної інформації системи автоматизованого бухгалтерського обліку, що відображає фінансові витрати та результати фінансової діяльності підприємства, з метою її використання в управлінні.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, застосування інформаційних технологій для ведення обліку фінансових витрат із використанням програмних продуктів «1С:Підприємство» дозволить не лише врахувати особливості відображення їх у обліку, а й сформуванню необхідну інформацію для прийняття управлінських рішень.

За допомогою сучасного програмного забезпечення для обліку фінансових витрат облікові функції можуть бути повністю автоматизовані, а їх результати представлені у будь-якому зручному для користувачів вигляді – як на машинних, так і на паперових носіях.

Використання інформаційних технологій для ведення обліку фінансових витрат буде сприяти підвищенню методичного рівня облікового-аналітичних процесів і створенню оптимальної організаційної моделі обліку на підприємстві.

Література

1. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку № 16 "Витрати". – Наказ Міністерства фінансів України № 237 від 8 жовтня 1999 р.//Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.com.ua>
2. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 31 „Фінансові витрати”. – Наказ МФУ 28.04.2006 р.//Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.com.ua>
3. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість», затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 02.07.2007 № 779 (Редакція станом на 10.01.2012 р.)//Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.com.ua>
4. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: Підручник для студентів ВНЗ спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / С.В. Іваненко, Ф.Ф. Бутинець Т.В. Давидюк, Т.В. Шахрайчук ; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП "Рута", 2002. – 544 с.
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій, затверджена наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99 р. (zareєстровано в Міністерстві юстиції України за №892/4185 від 21.12.99. р.).
6. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік : підручник / О.В. Лишиленко. – Київ: Вид-во «Центр навчальної літератури», 2005. – 632 с.
7. Терещенко Л.О. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. / Л.О.Терещенко., І.І. Матієнко-Зубенко. – К. : КНЕУ., 2004. – 187 с.
8. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність : підручник [2-ге вид. доповнене і перероблене.] / Н.М. Ткаченко. – К. : Алерта, 2010. – 954 с.

УДК 316.776.3

Скляренко О.О.,
науковий співробітник
Андросюк Г.М.,
молодший науковий співробітник,
Інститут фізики напівпровідників
ім. В.Є. Лашкарьова НАН України

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Відомо, що соціально-економічний розвиток країн світу, їх економічне і політичне становище з еквівалентно-ефективною участю в світовому зовнішньоекономічному обміні на світовій арені, добробут і можливості власної реалізації проживаючого в них населення, визначаються в значній мірі конкурентоспроможністю їх національних економік.

Новий етап реформування промисловості України характеризується впровадженням інноваційної моделі розвитку економіки за рахунок розвитку науки, високих технологій та ефективного впровадження результатів науково-дослідних робіт.

Успішна комерціалізація досягнень науки як об'єктів права інтелектуальної власності, можлива лише при прямій взаємодії наукових інституцій і ринку за безпосередньої участі держави. Визначальною особливістю передачі результатів наукових досліджень для їхнього освоєння є створення і розвиток комерційних форм взаємодії науки і виробництва за посередництва неприбуткових інституцій, в створенні яких безпосередню участь повинна приймати держава.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню комерціалізації результатів науково-технічної діяльності та трансферу технологій присвячено праці вітчизняних та закордонних вчених, таких як Т.О. Андросюк, В.М. Геєць, О.О. Дагаєв, В.О. Дем'яненко, І.Б. Жил'яєв, О.І. Михайлушкін, В.І. Полохало, Л.В. Сахарова, В.П. Семиноженко, С.В. Таран, Л.І. Федулова, Б.М. Чумаченко, П.Д. Шимко, Г. Верхюлст, М. Сервантес, державою розроблені та створені правові засади регулювання цієї сфери [1-4], але, на жаль, ще не вистачає узгоджених та сформульованих концептуальних засад для чіткого поєднання сучасних інформаційних технологій з системою трансферу технологій. Саме цьому важливому та актуальному питанню присвячена дана стаття.

Постановка завдання. Мета статті – запропонувати перспективні шляхи поєднання інформаційних технологій з процесом комерціалізації результатів науково-технічної діяльності на прикладі виконання Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали» (розділ „Забезпечення розвитку наоіндустрії”).

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки економіка України має низький рейтинг з конкурентоспроможності та освоєння високих технологій, виникає гостра потреба в стимулюванні інноваційної діяльності та оперативному поширенні інформації про перспективні розробки, в першу чергу, у галузі нанотехнологій. Нанотехнології в усьому світі сьогодні виступають рушійною силою глобального наукового прогресу в усіх сферах життя без винятку і покликані вирішувати найбільш актуальні проблеми, які раніше були не під силу людству: медицина – створення наноконтейнерів для прицільної доставки ліків до уражених органів і нановипромінювачів для знищення злоякісних пухлин; екологія – стабілізація екологічного середовища, за допомогою створення безвідходного виробництва; сільське господарство – молекулярних роботів, які зможуть виробляти їжу; електроніка – квантових комп'ютерів, енергетика – нових типів фотопоглинаючих плівок, світлодіодів, штучного пального тощо. Внаслідок розуміння значення нанотехнологій, бажання бути першими в освоєнні та впровадженні новітніх досягнень в цій галузі, промислові держави світу створюють Програми та Центри нанотехнологій. Так, у Києві на виконання завдань Державної цільової науково-технічної і соціальної програми "Наука в університетах" на 2008-2012 роки і Державної цільової науково-технічної програми "Нанотехнології та наноматеріали" на 2010-2014 роки було створено перший в Україні спільний науково-навчальний центр «Наноелектроніка і нанотехнології» [5]. Основними напрямками діяльності Центру є проведення наукових досліджень та розробок в галузях нанофізики та наноелектроніки; створення конкурентоспроможних на світовому ринку наукових і науково-прикладних результатів в галузях нанофізики та наноелектроніки; впровадження наукових розробок в зазначених галузях та забезпечення на цій основі умов для поглибленої наукової і науково-технічної підготовки фахівців у вказаних сферах.

Внаслідок надзвичайно стрімкого розвитку нанотехнологій і їхнім вирішальним внеском у більшість галузей промисловості, постає невідкладне питання про оперативне розповсюдження інформації про інноваційні розробки у галузі нанотехнологій та їхнє освоєння. Інтенсивні дослідження і розробки в розвинених країнах супроводжуються розвитком сервісних комунікаційних послуг для

більш тісного зв'язку творців нанотехнологій і наноматеріалів з бізнес-структурами і представниками виробничої сфери, медицини, екології і т.д. Зокрема, в США, Великобританії, Німеччині, Російській Федерації уже створені віртуальні офіси та відповідні бізнес-портали, на яких розміщені як довідкові дані, так і оперативна інформація про розробки з нанотехнологій та наноматеріалів. В Україні було відкрито першу українську біржу інновацій – InnoHunters. Біржа займається логістикою галузі інновацій і допомагає бізнесменам та інвесторам знаходити перспективні інноваційні розробки та оцінювати їх актуальність для свого бізнесу [6]. Автори цього проекту приділили основну увагу систематизації інноваційних проектів та наданню можливості комерційним структурам отримати необхідну інформацію про винаходи, однак, в рамках цього проекту бажано було б також надавати послуги супроводу інноваційних проектів для захисту прав інтелектуальної власності науковців.

Варто відзначити, що в переважній більшості організації, які повинні були б займатися трансфером технологій і продажем інновацій та інтелектуальної власності, на сьогодні здатні лише систематизувати і зберігати публікації вчених по цій тематиці. Тому зараз в Україні існує потреба у створенні національних ресурсів, які б забезпечували процес трансферу технологій, а саме: маркетингове, консалтингове, правове та інформаційне супроводження.

Тому в рамках Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали», для вирішення вищезгаданих потреб нами та представниками інших установ НАН України (головна – Інститут фізики) на цей вид діяльності був отриманий Патент України на корисну модель «Спосіб створення електронного центру віртуального офісу (віртуальних офісів) трансферу технологій» [7]. На його основі впроваджено наступне:

1. Інтернет-офіс трансферу технологій, що об'єднуватиме та координуватиме діяльність фахівців відділів трансферу з різних установ НАН України для просування розробок, здійснених за кошти Державної програми «Нанотехнології та наноматеріали».

2. Інтернет-портал «Нанотехнології та наноматеріали», в якому розміщується інформація про дослідження і розробки, здійснені при виконанні Державної цільової науково-технічної програми «Нанотехнології та наноматеріали».

При цьому не має потреби створювати додаткові нові відділи трансферу технологій як окремі структурні одиниці, а передбачається об'єднання існуючих відділів та спеціалістів в структурі НАН України на віртуальній Інтернет-площадці, а саме – створення Інтернет-офіса трансферу технологій. В рамках проекту залучено фахівців з різних установ НАН України, які працюють у різних галузях науки та мають досвід з етапів трансферу технологій, що дозволить охопити основні наукові напрями цієї програми. Спеціалісти з відділів трансферу технологій в on-line режимі обмінюються інформацією, практичними порадами, вдосконалюють свою кваліфікацію, не залишаючи при цьому власного робочого місця.

Використовуючи можливості даного порталу, можна розміщувати інформацію про розробки, які пов'язані з іншими науково-технічними проектами, наприклад, за державним замовленням. Це дозволить здійснювати оперативний моніторинг рівня науково-технічних розробок (прототипи, аналоги) та їх комерційної привабливості. У подальшому планується тісна співпраця з Європейською мережею трансферу технологій. Запропонований підхід може стати інструментом для створення сприятливого середовища для комерціалізації науково-технічних розробок, підвищення інноваційної культури.

Комерціалізація результатів науково-технічних проектів буде більш успішною та вагомою, коли підтримка держави матиме концептуальний, сталий та узгоджений характер, з менш бюрократичними перешкодами, що, в свою чергу, зробить фінансування наукових досягнень більш відкритим та привабливим для інвестора. У розвинених країнах комерціалізація наукових проектів вже давно отримала широке поширення, проте на теренах України він тільки починає набирати оберти.

Висновки з даного дослідження. Для прискорення інноваційного розвитку економіки необхідно вирішити завдання оптимального сполучення механізмів генерування й комерціалізації науково-технічної розробок.

Прогресивним рішенням для цього є створення Інтернет-офісу та Інтернет-порталу трансферу технологій. Визначальною особливістю передачі результатів наукових досліджень для їхнього освоєння є створення та подальший розвиток комерційних форм взаємодії науки і виробництва за посередництва неприбуткових інституцій, створених державою.

У процесі пошуку потенційних інвесторів необхідно передбачити весь спектр можливих пропозицій, а також оцінити характер і можливу величину отримання від них інвестицій.

Лише за тісної співпраці наукових і комерційних установ, науки та виробництва за безпосередньої участі та підтримки держави можливо досягти прискорення інноваційного розвитку країни та виконання поставлених урядом завдань. Залучення інвестиційного капіталу та комерціалізація наукових проектів значно знизить фінансове навантаження на державний бюджет і в свою чергу прискорить розвиток наукового потенціалу держави.

Література

1. Закон України від 14.09.2006 № 143-V «Про державне регулювання діяльності у сфері

трансферу технологій» [Електронний ресурс] – Режим доступу до закону: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/143-16>

2. Постанови Кабінету Міністрів України від 26.06.2007 № 861 «Про затвердження Порядку проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право провадження посередницької діяльності у сфері трансферу технологій» [Електронний ресурс] – Режим доступу до пост.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/861-2007-%D0%BF>

3. Постанови Кабінету Міністрів України від 04.06.2008 № 520 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди авторам технологій і особам, які здійснюють їх трансфер» [Електронний ресурс] – Режим доступу до пост.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/520-2008-%D0%BF>

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.02.2008 № 252-р «Про передачу МОН повноважень на затвердження порядку ведення Державного реєстру договорів про трансфер технологій» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/252-2008-%D1%80>

5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2010 р. № 1286 «Про створення спільного науково-навчального центру «Наноелектроніка і нанотехнології» [Електронний ресурс] – Режим доступу до наказу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.3287.0>

6. Перша українська біржа інновацій [Електронний ресурс] – Режим доступу до сайту: <http://www.innohunters.com.ua/>

7. Патент України №62271 на корисну модель, Україна, МПК G06F 15/173(2006.01). Спосіб створення електронного центру віртуального офісу (віртуальних офісів) трансферу технологій / Фесенко О.М., Тищенко В.В., Маслов В.П., Склярєнко О.О., Рагуля А.В., Луговська Г.Г., Андросюк Г.М., Кияк Ю.П., заявка u201015936 від 29.12.2010., опубл.25.08.2011, Бюл.№16.

8. Определение корпоративного портала и вытекающие основные задачи / энциклопедия/ ООО "«Корпоративные системы Интернет"» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://corpsite.ru/Encyclopedia/CorpPortal/PortalDdefinition.aspx>

УДК 631.1:004

Харченко В.В.,
к.е.н., доцент кафедри інформаційних систем
Онищук В.Р.
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

ДО ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Постановка проблеми. В умовах сучасного господарювання для розвитку потенціалу аграрних підприємств особливу роль набуває підвищення ефективності системи управління. Вагоме місце у сфері управління аграрним виробництвом належить вирішенню завдань, пов'язаних з формуванням і раціональним використанням інформаційних ресурсів. Релевантна та своєчасна ринкова інформація забезпечує аграрних підприємців конкурентними перевагами на внутрішньому та зовнішньому ринку. Зазначимо, що управління аграрним виробництвом носить циклічний характер, тому потреба в інформації є постійною, оскільки жодне ефективне управлінське рішення неможливе без належного інформаційного забезпечення. Тому вчасне доведення інформації до аграрних товаровиробників, а також можливість приймати вірні рішення – є запорукою для виживання в умовах ринкової економіки. Це обумовлює актуальність дослідження, тому виникає необхідність комплексного дослідження теоретичних і методичних питань щодо ефективного інформаційного забезпечення управління аграрного підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне та методологічне обґрунтування інформаційного забезпечення аграрного підприємництва висвітлені в працях зарубіжних та вітчизняних вчених: І.А. Аврова, Н.Г. Георгіаді, Л.І. Годованця, К.В. Ілляшенка, М.І. Ковальчука, О.Є. Кузьміна, О.П. Кучерова, С.М. Петренка, П.М. Сороки, Р.П. Юзви та ін. Однак, незважаючи на чисельні наукові роботи вітчизняних і зарубіжних фахівців, ряд аспектів цієї багатопланової проблеми залишаються недостатньо вивченими та потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення ролі інформаційного забезпечення щодо управління аграрного підприємництва в сучасних умовах господарювання та виявлення подальших напрямів використання інформації для підвищення потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині належне функціонування аграрного ринку не можливо уявити без належної системи інформаційного забезпечення, яка повинна підтримувати та обслуговувати суб'єктів ринкових відносин на всіх стадіях виробничого циклу, а також у всіх областях їх діяльності. Використання інноваційно-інформаційних технологій у сфері управління аграрного підприємництва забезпечує підвищення якості економічної інформації, її точність, об'єктивність і, як наслідок, можливість прийняття своєчасних управлінських рішень.

Інформація належить до стратегічного ресурсу, що є основою для досягнення відносних конкурентних переваг. Вплив якісної інформації на досягнення стратегічної мети стрімко підвищується. Це в свою чергу підвищує вимоги щодо інформаційних систем та функцій та їх функцій. Інформаційні системи є інструментом, що забезпечують якісний аналіз, планування, контроль та прогноз даних для різних відділів аграрних формувань створюючи конкурентні переваги на ринку [13, с. 64].

За таких умов інформація стає одним із головних ресурсів. Значна кількість специфічних рис інформаційного ресурсу зумовлює його особливу роль в структурі основних складових ресурсного потенціалу аграрного підприємства. Інформаційний ресурс виступає як інтеграційний чинник господарювання, елементи якого знаходяться у кожному із чинників виробництва [8]. Тому добре розвинена інформаційна система створює належні умови для розвитку інформаційного забезпечення.

В узагальненому вигляді, інформаційне забезпечення – це сукупність методів і засобів розміщення й організації інформації, від якості якого значною мірою залежить достовірність і якість прийнятих управлінських рішень [10].

Також варто погодитися з думкою О.Є. Кузьміна та Н.Г. Георгіаді, які виділяють такі підходи щодо визначення даної дефініції [7]: інформаційне забезпечення являє собою процес задоволення потреб певних користувачів інформації; інформаційне забезпечення – сукупність заходів зі створення і функціонування інформаційної системи; інформаційне забезпечення – це комплекс заходів і методів оформлення документації, організації збереження даних тощо.

Зауважимо, що інформаційне забезпечення включає сукупність системи показників [4]:

- потоків інформації – варіантів організації документообігу;
- систем кодування та класифікації інформації;
- уніфіковану систему документації;

- різні інформаційні масиви (файли), що зберігаються в машині та на машинних носіях з різним ступенем організації.

Нині, нажаль, недосконалість інформаційного забезпечення призводить до нестабільності на внутрішньому та зовнішньому ринках, зниження рівня прибутку, що отримують аграрні підприємства. Також сумарні витрати щодо обслуговування автоматизованих систем мають тенденцію до зростання, при цьому результат від їх застосування залишається незадовільним.

Інноваційне інформаційне забезпечення стає опорою аграрного підприємства, на основі якої можна підвищити його прибутковість, рентабельність та конкурентоспроможність продукції на ринку. Варто зазначити, що для ефективного функціонування інформаційного забезпечення потрібна інформація з трьох основних джерел: інформація з самого підприємства, інформація із ЗМІ та інформація отримана з консалтингових фірм. Таким чином, на основі вище зазначеного наведемо класифікацію інформаційних ресурсів аграрного підприємства (рис. 1).

До шляхів удосконалення системи інформаційного забезпечення аграрного підприємства доцільно віднести розробку та використання новітньої інноваційно-інформаційної системи. Дана система повинна використовувати як сучасні засоби телекомунікації, так і друковані засоби масової інформації, оскільки користувачі не завжди мають доступ до електронних джерел інформації.

Також нині досить широко застосовуються клієнт-серверні технології. Вони є універсальним методом побудови автоматизованих систем управління середніми та великими аграрними формуваннями. Розподіл та обробка даних між комп'ютерами здійснюється оперативно, що дає змогу обрати в системі комп'ютер, який найточніше відповідав би вимогам кожного компоненту [2; 3].

Результати дослідження засвідчили відмінності думок вчених щодо того, яким критеріям має відповідати інформація для ефективного управління. Так, С.М. Петренко зазначає, що передача та отримання інформації та управління нею постійно відбувається в процесі обміну. Такий обмін може відбуватися як по-вертикалі, так і по-горизонталі. Управлінський апарат потребує об'єктивної та оперативної інформації у визначений момент часу, що залежить від побудови системи управління, яка буде її використовувати [9].

Варто погодитися з думкою Т. Стоуна, який стверджує, що інформація, яку використовують при прийнятті управлінських рішень, має бути релевантною, точною, своєчасною і спрямованою у майбутнє [11].

Т. Кисельова виділяє п'ять критеріїв визначення управлінської інформації: точність, рентабельність, періодичність, придатність для використання конкретним користувачем, відповідальність за підготовку та передачу в визначений час [12].

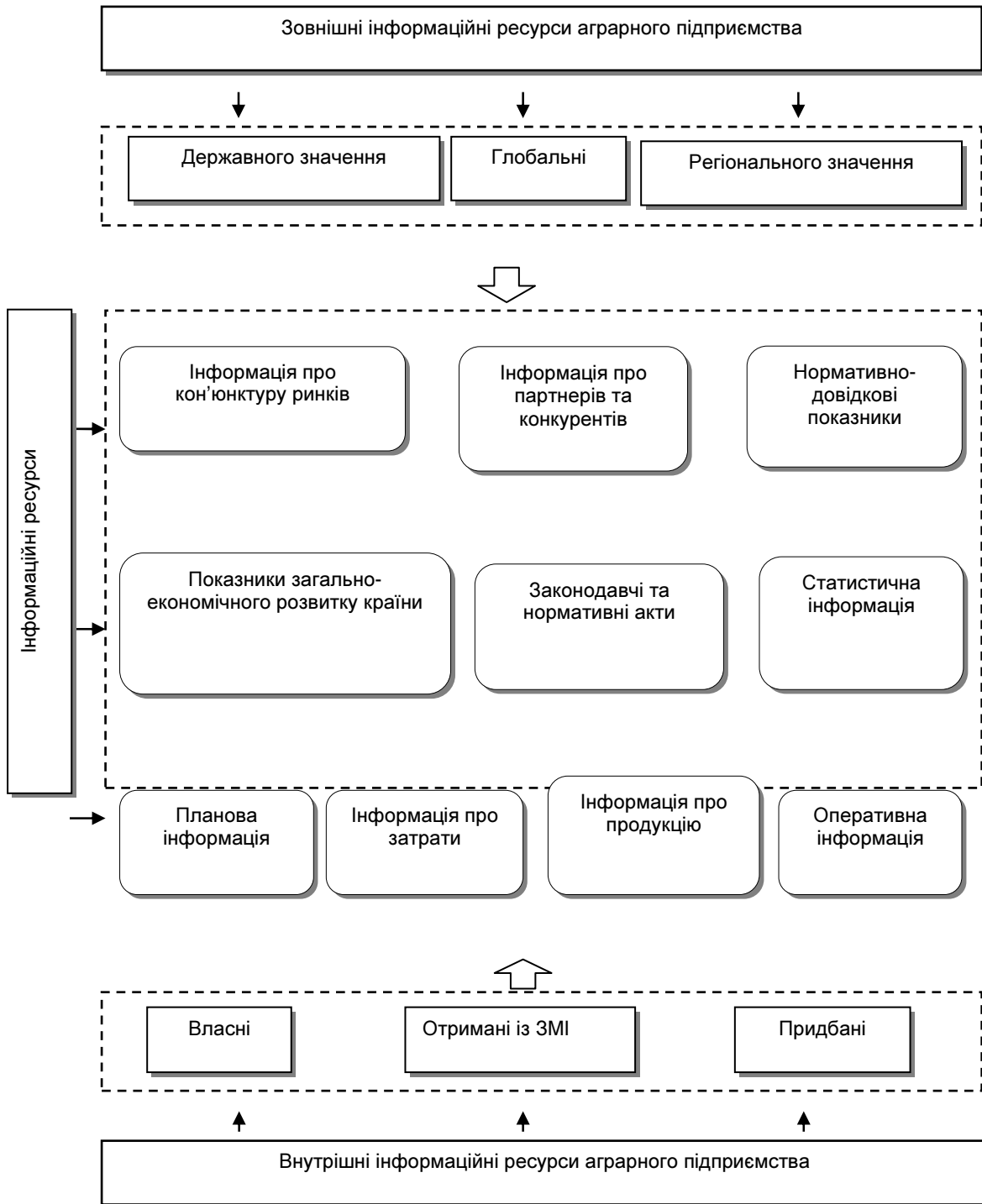

Рис. 1. Класифікація інформаційних ресурсів аграрного підприємства

Джерело: розроблено авторами

За Є. Кириченком, управлінська інформація повинна відповідати таким вимогам, як: конкретність, вимірність, точність, актуальність, своєчасність, доречність, відповідальність та зрозумілість [6].

Схожу думку має І. Аврова, яка стверджує, що для ефективного функціонування підприємства першочерговим є зміст інформації, тому вона має відповідати визначеним цілям, бути адресованою конкретному користувачеві, рентабельною, об'єктивною, стислою, точною, оперативною та зіставною [1].

Також ми цілком підтримуємо точку зору С.М. Петренка, що характеризує інформаційне забезпечення як сукупність реалізованих рішень відносно обсягів інформації, її якісного та кількісного складу, розміщення та форм організації. Звідси метою інформаційного забезпечення, на думку науковця, є вчасне надання необхідної та достатньої інформації щодо прийняття якісних управлінських рішень [9].

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що інформаційне забезпечення передбачає собою накопичення та групування отриманої інформації, яка буде корисною для діяльності певної організації. Мета інформаційного забезпечення будь-якого аграрного підприємства полягає у тому, щоб на основі сукупності зібраних вихідних даних отримати оброблену, агреговану інформацію, на основі якої здійснюється прийняття оптимальних управлінських рішень. Для досягнення даної мети необхідно розв'язати ряд визначених задач. До них належить: збір первинної інформації, її зберігання, розподіл між конкретними виконавцями та відділами, підготовка до обробки та власне обробка, структуризація, передача управлінському органу обробленої інформації, аналіз тощо. При цьому, на кожному із зазначених етапів інформація повинна відповідати певним вимогам (рис. 2).

Зазначимо, що в сучасних умовах господарювання прийняття ефективного рішення неможливе без використання засобів обчислювальної техніки та інноваційно-інформаційних технологій.

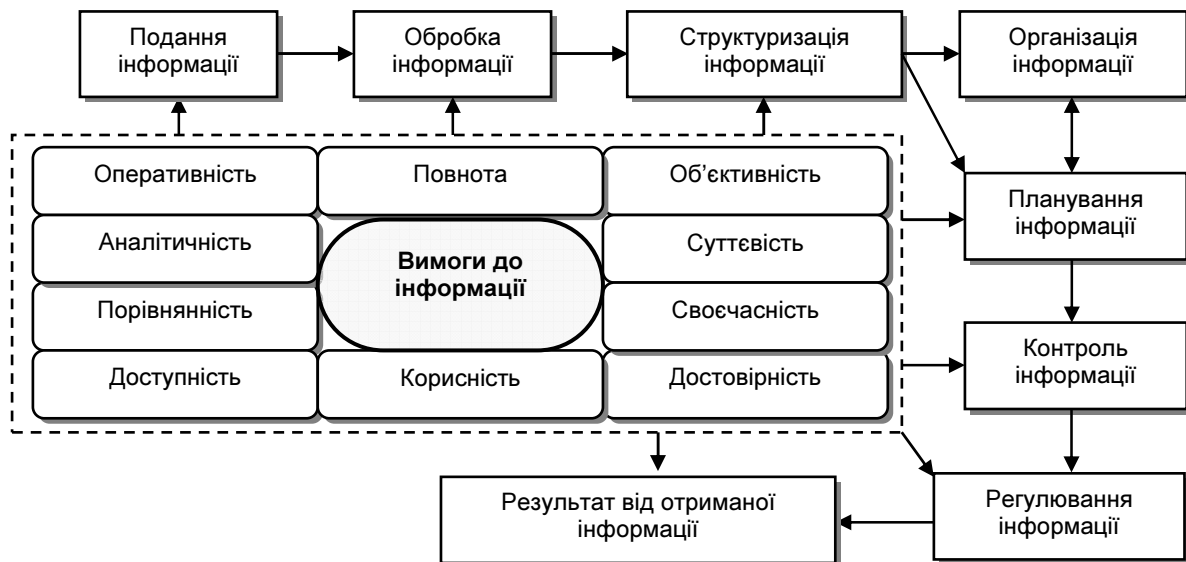

Рис. 2. Вимоги до інформації та етапи її використання

Джерело: розроблено авторами

Нині, на жаль, існує ряд проблем щодо інформаційного забезпечення управління аграрного підприємства, основними з яких є [5]: діяльність підприємства та його підрозділів і працівників не має повного об'єктивного інформаційного відображення; невизначеність історії питання: наявність вихідних документів і змістовних підстав для прийняття конкретних рішень; неможливість одержання адекватної запиту інформації з документів, у яких вона утримується; поява дублюючих або суперечливих документів; повільність документообігу; слабка інтегрованість функції інформаційного забезпечення у систему управління; недостатній рівень обробки інформації, невірне трактування «потрібної» та «непотрібної» інформації тощо.

Аграрні формування, що займаються виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції, повинні володіти своєчасною та достовірною інформацією щодо кон'юнктури та прогнозу ринків сільськогосподарської продукції. Проте, нині дана інформація не завжди доступна для переважної більшості сільськогосподарських товаровиробників. Особливо важливого значення відіграє організація всебічного інформування щодо ситуації на сільськогосподарських ринках. Ефективне функціонування даної системи буде забезпечувати вигідніші можливості щодо торгівлі сільськогосподарською продукцією на внутрішньому та зовнішньому ринках залежно від їх кон'юнктури. Тому необхідним є запровадження в аграрних підприємствах таких служб як: цінового моніторингу; прогнозно-аналітичних центрів; інформаційних центрів. Це дасть можливість суб'єктам господарювання володіти достовірною інформацією щодо системи цінового моніторингу аграрного

ринку; прогнозування попиту на сільськогосподарську продукцію на вітчизняному та світовому ринках; системи оптової та оптово-роздрібної торгівлі сільськогосподарської продукції тощо.

Варто наголосити, що інформаційне забезпечення у будь-якій формі є важливою ланкою, яка об'єднує науку і практику, органи управління та суб'єктів господарювання та відіграє превалюючу роль щодо надання доступної та необхідної інформації. Тому застосування комплексного підходу до інформаційного забезпечення в аграрному підприємстві сприятиме розвитку потужного, конкурентоспроможного інноваційного сільськогосподарського виробництва, регіонів та країни в цілому.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, проведене дослідження дозволило сформулювати такі основні висновки та пропозиції: інформаційне забезпечення аграрного підприємства відіграє важливу роль щодо виконання управлінських рішень. Тому необхідною умовою для подальшого його розвитку є покращення інформаційної інфраструктури підприємства, запровадження інноваційних підходів до впровадження інформаційних технологій у виробництво сільськогосподарської продукції. В подальших дослідженнях доцільно здійснити економічну оцінку інформаційного забезпечення в конкурентному середовищі.

Література

1. Аврова И.А. Управленческий учет / И.А. Аврова. – М. : Бератор-Пресс, 2003. – 175 с.
2. Годованець Л.І. Автоматизована система контролю виконання на основі розподіленого серверу / Л.І. Годованець, О.П. Кучеров // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2006. – № 3. – С. 234-251.
3. Годованець Л.І. Моніторинг інформаційних потоків, отриманих засобами електронного зв'язку / Л.І. Годованець // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2009. – № 14. – С. 30-37.
4. Ілляшенко К.В. Аналіз інформаційного забезпечення діяльності підприємства [Електронний ресурс] // Наук. Зб. Таврійського державного агротехнологічного університету – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znptdau/2012_17_1/17-1-26.pdf
5. Карминский А.М. Информационные системы в экономике: в 2 Частях. Ч 1: Методология создания / А.М. Карминский. – М., 2006. – 308 с.
6. Кириченко Є. Теоретичні основи управлінського обліку / Є. Кириченко // Аудитор України. – 2006. – № 15. – С. 16-23.
7. Кузьмін О.Є. Формування і використання інформаційної системи управління економічним розвитком підприємства : монографія / О.Є. Кузьмін, Н.Г. Георгіаді. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2006. – 368 с.
8. Крикавський Є.В. Логістика. Основи теорії / Є.В. Крикавський. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка». – 2006. – 456 с.
9. Петренко С.М. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю господарських систем: Монографія / С.М. Петренко – Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. – 290 с.
10. Сорока П.М. Інформаційні системи і технології у фінансах: Навч. посіб. для дистанційного навчання / П.М. Сорока – К.: Вид-во університету «Україна», 2005. – 260 с.
11. Стоун Т. Управленческий учет / Т. Стоун ; пер. с. англ. под ред. Н.Д. Эриашвили. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 179 с.
12. Управленческий учет как составляющая часть единой учетной системы предприятия / под. ред. Т.К. Киселева. – Запорожье: Запорожский гос. центр научно-технической и экономической информации, 2004. – 68 с.
13. Юзва Р.П. Інформаційне забезпечення управління підприємством в умовах автоматизованих інформаційних систем / Р.П. Юзва // Сталий розвиток економіки. – 2011. – № 7. – С. 64-67.

АНОТАЦІЇ

Герєга Г.Ф.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

У статті розглянуто теоретико-методологічні аспекти інноваційного розвитку соціально-економічних систем з точки зору міжнародного поділу праці на рівні країн-учасниць трансферу інновацій та технологій. Виокремлено групи країн залежно від їх участі у інноваційному поділі праці та його особливості залежно від позиції, яку займає відповідна країна. Проаналізовано систему взаємовідносин між країнами відповідних груп у контексті генерування та обміну продуктами інформаційно-інтелектуального характеру, наведені висновки щодо результатів та перспектив такої міжнародної співпраці.

Ключові слова: соціально-економічна система, поділ праці, інновації, трансфер технологій, інтелектуально-інформаційні продукти.

Галабурда В.Г.

СУЧАСНІ ЕКОНОМІЧНІ ОЦІНКИ ТРАНСПОРТУ

У статті розглянуті нові підходи до економічної оцінки транспорту, обґрунтовано можливості підвищення ефективності транспортних ресурсів. Досліджено позатранспортні ефекти вантажовласників від використання транспорту за рахунок економії оборотних коштів, одержуваної при прискоренні доставки вантажів, підвищення доходів за рахунок наявності і розвитку транспорту від освоєння природних ресурсів і зростання цін на нерухомість, отримання соціального ефекту від поліпшення роботи відповідного виду транспорту. Запропоновано критерії вибору виду транспорту самостійно користувачем.

Ключові слова: транспорт, позатранспортний ефект, ринок, економічна оцінка, ефективність.

Носов О.Ю.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Проаналізовано сучасний стан і перспективи розвитку системи банківського нагляду та регулювання в українській економіці у зв'язку з формуванням міжнародної системи банківського регулювання. Виділено основні етапи її розвитку, визначальні особливості та проблеми, пов'язані з використанням в процесі трансформації економіки. Розглянуто сучасний стан банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи і перспективи її розвитку в посткризовий період. Запропоновано заходи державного регулювання ліквідності банківської системи.

Ключові слова: банківська система, нагляд та регулювання, ризики, фінансова криза, фінансові інститути.

Крайник О.П.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ В УКРАЇНІ.

Розглядаються основні напрямки реформування податкової системи в контексті проведення економічних реформ в Україні. Розглянуто вплив запровадження Податкового кодексу на міжнародну оцінку податкової системи України. Визначено стратегічні завдання реформування податкової системи в перспективі до яких віднесено: підвищення ефективності адміністрування податків; зменшення частки податків у витратах підприємств; зміна підходів до організації роботи податкового контролю. Показана особлива роль підвищення ефективності адміністрування податків у процесі реформування податкової системи.

Ключові слова: реформування податкової системи, податкове регулювання, адміністрування податків.

Ландіна Т.В., Мельничук І.І.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ НАУКИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

У статті розглянуто основні проблеми фінансування науки України на сучасному етапі, проаналізовано рівень видатків з бюджету, які виділяються на задоволення потреб даної галузі та інших сфер життя суспільства. Визначено місце наукових досліджень у житті держави та виявлено можливі напрямки підвищення їх ролі в умовах виходу на міжнародну арену. Проведено аналіз напрямків фінансування науки в зарубіжних країнах та надано рекомендації щодо покращення фінансової ситуації у сфері науки держави.

Ключові слова: наука, державний бюджет, фінансування, наукові дослідження, філантропи

Брайловський І.А.

ЗАСОБИ ДЕРЖАВИ СТОСОВНО ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Стаття присвячена проблемам зниження негативного впливу ризиків проектів державно-приватного партнерства з боку державних органів. Автор визначає основні шляхи, засоби та компоненти управління ризиками проектів ДПП з боку держави. Ключовими принципами при оцінці ризиків є: імовірності їх виникнення та ступінь наслідків ризиків, якщо вони мають місце. Акцентовано, що необхідне формування особливого підходу до оцінки ризиків проектів державно-приватного партнерства з точки зору держави. У рамках цього підходу імовірні заходи стосовно зниження ризиків включають в себе: дослідження до оголошення тендерів; аналіз кращих практик проведення й оцінки тендеру та інші.

Ключові слова: державно-приватне партнерство (ДПП), ризики, управління ризиками, органи державного управління, засоби зниження ризиків.

Кушнір Л.Л.

ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ ЯК ІНДИКАТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ГОСПОДАРСЬКОГО МЕХАНІЗМУ

У статті аналізуються процеси відтворення основного капіталу в національній економіці України в 1990-2011 рр. Аргументується зв'язок між інституціональними трансформаціями основного капіталу, інтенсивністю відтворення ресурсу та ефективністю функціонування господарського механізму національної економіки. Виявлені деформації у відтворенні ресурсу і негативні зрушення в ефективності господарського механізму країни автор пов'язує з політикою необмеженої лібералізації суспільного господарства. Визначено, що забезпеченість національної економіки України ресурсом основного капіталу є недостатньою для формування в ній тенденції сталого розвитку. У зв'язку з цим, обґрунтовується необхідність корегування економічної політики української держави в аспекті більш активного застосування таких методів державного управління, як прогнозування, стратегічне планування і ресурсне забезпечення розвитку суспільного господарства.

Ключові слова: основні засоби, відтворення основних засобів, сталий розвиток національної економіки, господарський механізм, ефективність господарського механізму.

Світлична О.С.

ЕВОЛЮЦІЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто існуючу на сьогодні систему фінансування охорони здоров'я. Досліджено основні етапи розвитку обов'язкового та добровільно медичного страхування в Україні. Визначено основні причини, які гальмують розвиток цієї галузі, зокрема: недосконалість існуючого законодавства, постійне недофінансування галузі охорони здоров'я, відсталість технологічної та матеріальної бази медичних установ, кадрові проблеми, низькі доходи населення тощо. Для побудови ефективної системи медичного страхування в Україні обґрунтовано необхідність: впровадження бюджетно-страхової моделі фінансування охорони здоров'я, врегулювання нормативно-правової бази, яка захищатиме інтереси всіх суб'єктів ринку медичного страхування; удосконалення податкової політики та державного нагляду в цій галузі; вивчення зарубіжного досвіду щодо запровадження медичного страхування; підготовка та перепідготовка відповідних фахівців; підвищення довіри населення до страхування.

Ключові слова: охорона здоров'я, медичне страхування, фінансування охорони здоров'я.

Фарат О.В.

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розглянуто наукові основи проблеми інвестиційної привабливості галузей національного господарства. Висвітлено дані про обсяги капітальних інвестицій за регіонами. Згруповано основні завдання держави, виконання яких на законодавчому рівні повинно стимулювати розвиток не тільки пріоритетних галузей, але і залучати додаткові інвестиції в сфери з середньою та низькою інвестиційною привабливістю. Проведено аналіз сучасного стану інвестиційного клімату в Україні. Наведено висновки досліджень на цю тему та перспективи подальших досліджень в основі розробки інвестиційної моделі зростання.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, капітальні вкладення, інвестиційна привабливість галузей національного господарства, пріоритетні галузі, економічне зростання.

Влах М. Р., Коропецька Т. О.

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ПРОДОВОЛЬЧИМИ ТОВАРАМИ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Охарактеризовано особливості динаміки товарної та географічної структури експорту і імпорту України сільськогосподарськими і продовольчими товарами за період 2002-2012 роки, зокрема в експорті відзначено зниження часток готових харчових продуктів, живих тварин і тваринницької продукції, в імпорті – стабільно високу частку готових харчових продуктів і підвищення частки живих тварин і тваринницької продукції; визначено головні тенденції їх розвитку; виділено головні елементи системи зовнішньоекономічної стратегії України в торгівлі продовольством, підкреслено необхідність дотримання європейських вимог і стандартів сертифікації.

Ключові слова: міжнародна торгівля, продовольчі товари, експорт, імпорт.

Ільїна К.О.

ГОЛОВНІ ВЛАСТИВОСТІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто сучасні підходи до трактування понять “система”, “національна інноваційна система”, “система фінансового забезпечення інноваційної діяльності”. Наведено і проаналізовано найпоширеніші властивості систем. Виявлено основні властивості, якими має володіти сукупність елементів для того, щоб вона могла утворювати собою систему. Запропоновано визначення системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки, яке містить основні критерії системності, а саме: мету функціонування та здатність до сталої реакції на певні впливи.

Ключові слова: інновації, розвиток, система, фінанси, забезпечення.

Бойцун О.І.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ВІДКРИТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН

У статті розкриваються особливості фінансової відкритості в умовах глобальних трансформацій сучасного цивілізаційного розвитку з урахуванням міжнародного досвіду. Обґрунтовується стан відкритості економік Білорусії, Молдови, Казахстану, Росії. Актуальним у даному напрямку є врахування досвіду розвинутих та індустріально розвинутих країн. На основі здійсненого аналізу доведено, що фінансова лібералізація призводить до збільшення відкритості, залучення капіталу, розширення кооперації, раціонального розподілу та оцінки ресурсів, надає широкі можливості використання досвіду інших країн, посилення конкуренції, зростання добробуту нації.

Ключові слова: фінансова відкритість, глобалізація, постіндустріальний розвиток, міжнародний досвід, лібералізація.

Мудра-Рудик Я.А.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕНСІЙНИМИ ЗАОЩАДЖЕННЯМИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто необхідність запровадження накопичувального рівня пенсійного забезпечення виходячи із проблеми старіння населення і скорочення пенсійних внесків до Пенсійного фонду України, доведено необхідність та запропоновано зміни до Положення про інвестиційну декларацію недержавного пенсійного фонду. Розроблено пропозиції щодо включення до організаційної структури недержавного пенсійного фонду відділу ризик-менеджменту з метою підвищення ефективності управління операційними та стратегічними ризиками НПФ та КУА.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд (НПФ), компанія з управління активами (КУА), пенсійні заощадження, інвестиційна декларація, ризик менеджмент, управління пенсійними заощадженнями.

Бауман О.С.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МАКРОПРУДЕНЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті досліджено основні методологічні підходи до визначення поняття та процесу макропруденційного регулювання. Висвітлено його значимість через вплив на фінансову стабільність держави, мінімізацію настання системних ризиків та попередження кризових явищ в фінансово-економічній системі. Розглянуто переваги макропруденційного регулювання над мікропруденційним підходом до регулювання. Проаналізовано виміри розвитку системних ризиків та відповідні принципи політики макропруденційного регулювання, які використовуються задля їх попередження.

Ключові слова: макропруденційне регулювання, фінансова стабільність, системні ризики, показники фінансової стійкості, фінансова криза, проциклічність.

Герєга О.В.

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті визначено сутність та зміст поняття економічна стійкість підприємства, на основі аналізу наукових публікацій запропоновано шляхи її реалізації, автором наведено принципи управління економічною стійкістю підприємств. Проаналізовано підходи в економічній літературі до визначення поняття «економічна стійкість підприємства». Визначено можливості, які є у кожного підприємця стосовно досягнення і підтримання стійкого і ефективного розвитку економіки, оскільки від вирішення цих проблем підприємствами залежить економічна стійкість на всіх інших рівнях управління виробництвом.

Ключові слова: економічна стійкість, управління підприємством, економічна безпека, принципи управління економічною стійкістю, фінансові ресурси, фактори внутрішнього і зовнішнього середовища.

Комарницький І.М., Савіцький А.В.

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розглянуто сучасний стан розвитку вітчизняних підприємств легкої промисловості з точки зору їхньої зовнішньоторговельної діяльності. В статті проаналізовано індекси промислового виробництва легкої промисловості, динаміку зовнішньоекономічної діяльності підприємств галузі Подільського регіону. Виокремлено основні чинники, які впливають на формування умов, в яких працюють та здійснюють зовнішньоторговельну діяльність підприємства галузі та підкреслено важливі проблеми, у напрямку яких необхідно працювати.

Ключові слова: індекси промислового виробництва, вітчизняні підприємства легкої промисловості, зовнішньоекономічна діяльність підприємств, давальницька схема виробництва

Мельник О.Г., Нагірна М.Я.

ДІАГНОСТИКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ЕКСПОРТНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто сутність поняття «експортна діяльність» на основі аналізування літературних джерел, наведено розбіжності між трактуванням поняття «експорт» в нормативно-законодавчій базі. Проаналізовано літературні джерела щодо класифікації чинників впливу на експорт підприємства; наведено визначення понять «фактор» та «чинник» та зроблено висновок про їх синонімічність. Подано комплексну типологію факторів впливу на експортну діяльність підприємства за такими типологічними ознаками: за ступенем спонукання до експортної діяльності; ступенем охоплення середовища впливу; ступенем контрольованості; часовим лагом дії; сферою впливу; рівнем конструктивності; рівнем важливості; механізмом дії; рівнем комплексності об'єкта впливу.

Ключові слова: експорт, експортна діяльність, зовнішньоекономічна діяльність, діагностика, фактори впливу, класифікація чинників.

Паранчук С.В., Кривецький І.О.

ПЕРЕДУМОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто сучасний стан промислових підприємств України та вплив кризових явищ на них. Сформульовано та обґрунтовано передумови здійснення реструктуризації промислових підприємств та визначено місце і значення в ній виробничої реструктуризації в розрізі антикризової стратегії підприємств. На основі проведеного аналізу розкрито основні підходи вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів та науковців до трактування поняття і визначення основних завдань виробничої реструктуризації промислових підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, антикризове управління, реструктуризація підприємств, виробнича реструктуризація, завдання реструктуризації.

Жмайлова О.Г., Бабицька О.О.

ОЦІНКА ВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ ПОКАЗНИКІВ ЙОГО ПРИБУТКОВОСТІ

У статті висвітлено основні теоретико-методичні підходи з оцінки економічної доданої вартості підприємства. З'ясовано, що ринкова вартість підприємства залежить від матеріальних і нематеріальних складових, рівень забезпеченості якими впливає на величину його фінансових результатів. Запропоновано методика визначення економічної доданої вартості сільськогосподарського підприємства з використанням основних показників, які характеризують прибутковість діяльності. Встановлено залежність між економічною доданою вартістю підприємства та ефективністю управління прибутком.

Ключові слова: вартість, управління прибутком, методи оцінки вартості, економічна додана вартість, збалансована система показників.

Лисак В.Ю.

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтовано, що розвиток науко-технічного прогресу тісно переплітається з застосуванням результатів досліджень у практичній діяльності. Особливої уваги це питання заслуговує в теперішній час, оскільки сучасне суспільство тяжіє до швидких змін техніки та технологій. В статті з'ясовано, що функціонування вітчизняних підприємств в сучасних умовах не можливий без впровадження та застосування на них новітніх технологій та інновацій, саме застосування інновацій у процесі виробництва підвищує конкурентоспроможність підприємств. В статті розглядаються основні підходи щодо формування поняття інновації їх взаємозв'язок з іншими економічними категоріями а також їх роль для діяльності підприємств.

Ключові слова: інновації, новації, соціальні інновації, науково-технічний прогрес, інноваційна діяльність, інноваційні технології, конкурентоспроможність, економічний розвиток, ефект, ефективність інноваційної діяльності.

Силкіна Ю.О.

УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ

У статті проаналізовано наукові підходи зарубіжних і вітчизняних учених щодо визначення сутності стратегічних змін. Визначено роль стратегічних змін у діяльності підприємства та виділено їх основні типи. Надано характеристику існуючим стратегічним підходам до управління організаційними змінами: директивному, переговорному, «нормативному», аналітичному та заснованому на дії. Розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності управління стратегічними змінами на торговельних підприємствах.

Ключові слова: зміни, організаційні зміни, стратегічні зміни, розвиток, підприємство, управління стратегічними змінами.

Лісун Я.В., Дячук М.В.

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглянуто підходи до визначення сутності поняття стратегії, визначено особливості та проблеми стратегічного аналізу на підприємствах. Надано характеристику стратегічних змін за класифікаційною ознакою, групою змін, характеристики стратегічних змін щодо інноваційного розвитку. Представлено динаміку основних економічних показників будівельної галузі: кількість найманих працівників, середньомісячна заробітна плата, обсяг реалізованої продукції, чистий прибуток, рентабельність підприємств. Проаналізовано бізнес-середовище будівельних підприємств з використанням SWOT-аналізу та запропоновано шляхи управління змінами.

Ключові слова: стратегія, стратегія розвитку підприємства, стратегічний аналіз, аналіз зовнішнього середовища, зміни, стратегічні зміни.

Джеджула В.В.

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В СИСТЕМАХ ГЕНЕРАЦІЇ І ТРАНСПОРТУВАННЯ ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто особливості енергоспоживання і структуру енергетичних потоків промислових котелень та теплових мереж. Складено тепловий та електричний баланси, аналіз яких дозволив обґрунтувати сукупність пріоритетних заходів енергозбереження в системах генерації, розподілу та споживання теплової енергії. Запропоновано методику визначення величини енергетичного потенціалу та збільшення прибутку від енергозберігаючих заходів. Методика ґрунтується на рекомендаціях ДСТУ та враховує ефект від економії енергії та зменшення плати підприємством за викиди газоподібних і зберігання твердих відходів.

Ключові слова: енергоспоживання, енергозбереження, енергетична ефективність, машинобудівні підприємства, паливо, котельні, баланс, енергетичний потенціал.

Черниш С.С.

ОГЛЯД МЕТОДИК АНАЛІЗУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто існуючі підходи до аналізу інвестиційної привабливості підприємств, їх інформаційну та законодавчу базу, систематизовано основні методики аналізу інвестиційної привабливості підприємства, здійснено критичний аналіз можливості їх практичного використання, наведено основні недоліки у їх практичному використанні за різними видами діяльності, обґрунтовано вплив галузевої специфіки на вибір методики аналізу інвестиційної привабливості підприємства. Запропоновано систему оціночних показників інвестиційної привабливості підприємства.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, методика аналізу інвестиційної привабливості підприємства.

Маслюк О.В.

МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Окреслено місце економічної стійкості підприємства в забезпеченні його конкурентоспроможності. Обґрунтовано необхідність та важливість забезпечення стійкості як передумови формування його конкурентних переваг. Визначено інструменти, що формують конкурентоспроможність підприємства з позиції збереження його економічної стійкості. Розкрито ланцюг збільшення конкурентоспроможності підприємства. Порушена проблема розробки методичного інструментарію оцінки конкурентоспроможності підприємства через формування основних економічних індикаторів його стійкості.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, економічна стійкість, потенціал.

Осадчук Ю.М.

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті здійснено обґрунтування теоретичних та практичних рекомендацій стосовно удосконалення системи фінансового менеджменту. Показано, що головною метою фінансового менеджменту має бути знаходження розумного компромісу між завданнями, що їх ставить перед собою підприємство, і фінансовими можливостями реалізації цих завдань. Зроблено висновок, що під час формування фінансового менеджменту на підприємстві, передусім необхідна установка внутрішнього управління, яка охоплює певні аспекти.

Ключові слова: фінансовий менеджмент, управління, фінансова політика, фінансова стратегія, первинні доходи, вторинні доходи.

Лазаренко М.П.

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

В статті проаналізовані особливості здійснення інтеграційних процесів корпоративних структур в умовах економіки України; особливості формування та значення корпоративних структур у економічному зростанні та інноваційному розвитку держави. Визначено тенденції розвитку інтеграційних процесів та переваги формування інтегрованих корпоративних структур. Обґрунтовано необхідність державної підтримки формування вітчизняних інтегрованих корпоративних структур. З використанням здобутих результатів, сформульовані напрями стимулювання інтеграційних процесів вітчизняних корпоративних структур.

Ключові слова: корпоративна структура, корпорація, корпоративний сектор, інноваційна активність.

Базалійська Н.П., Казановська М.П.

СТАН СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У даній статті розглянуто сучасний стан системи мотивації персоналу на вітчизняних підприємствах. Досить докладно дано визначення поняття «мотивація», проведено аналіз необхідності та важливості застосування мотивації персоналу на підприємствах. Розглянуто основні складові елементи системи мотивації персоналу, використання яких є найдоцільнішим на вітчизняних підприємствах та детально охарактеризовано кожен із них. Також виділено найдієвіший елемент мотивації персоналу та наведено останні статистичні дані щодо нього по Україні. Зроблено висновки з дослідження, розроблено та запропоновано шляхи вирішення даної проблеми.

Ключові слова: мотивація, система мотивації, персонал, заробітна плата, підприємство.

Борушак Мирослав

РОЛЬ ПОМОРСЬКИХ ВУЗІВ В РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто сучасні аспекти ролі поморських вузів республіки Польща у розвитку туристичної економіки. Акцентовано увагу на тому, що на динамічний розвиток регіону впливає наявність природних ресурсів та їх висока якість і значущість, географічне положення та історична складова. Описано особливості функціонування мегаполісу як привабливого місця для іноземних інвесторів, що сприяє створенню нових робочих місць і збільшенню особистого добробуту. Розглянуто особливості і можливості розвитку триміської монополії. Визначена наступна спрямованість дій і обґрунтовані прогностичні показники підвищення ролі поморських вузів в розвитку туристичної економіки.

Ключові слова: монополія, мегаполіс, туризм, туристична економіка, капітал, інвестиції, стратегія.

Марошек Христина

ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ ТУРИСТИЧНИХ КАДРІВ ПОМОРСЬКОГО КРАЮ

У статті розглянуто питання розвитку економіки туризму як одного з найбільш розвинених напрямів сучасної економіки Польщі в цілому та Поморського воєводства зокрема. Наголошено на важливості розвитку ринкової економіки, яка, у свою чергу, потребує від сучасної освіти професійної підготовки фахівців на різних рівнях індустрії туризму. Проаналізовано місію розвитку польського туризму, що окреслена стратегічною програмою для розвитку польського туризму «Напрямки розвитку туризму до 2015 року». Розглянуто систему освіти у сфері туризму та готельного господарства на прикладі Поморського воєводства.

Ключові слова: туризм, навчання, освіта, підготовка кадрів, економіка туризму.

Верхоглядова Н.І., Олініченко І.В.

РЕГІОН ЯК САМОКЕРОВАНА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА

У статті проведено систематизацію напрямків наукових доробок стосовно розуміння соціально-економічної сутності регіону. Обґрунтовано сутність та зміст поняття регіону як економічної категорії. Представлено напрями наукових доробок стосовно розуміння соціально-економічної сутності регіону. Визначено види регіонів в залежності до існуючих адміністративно-територіальних одиниць. Охарактеризовано ознаки для класифікації регіонів. Визначено ієрархію характеристик поняття «регіон». Зроблено науковий аналіз поняття «регіон» і висвітлено сутність та зміст даної економічної категорії, яка є основою методично ефективного підходу до вирішення регіональних та загальнодержавних проблем.

Ключові слова: район, регіон, регіоналізація, класифікація регіонів, територія, регіональна система, адміністративно-територіальна одиниця, комплекс.

Ілляшенко С.М., Білан М.І.

АНАЛІЗ ПРОФІЛЮ ТИПОВИХ СПОЖИВАЧІВ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ СУМЩИНИ

У статті викладено результати маркетингового аналізу запитів споживачів туристичних послуг, які є характерними для Сумської області. За результатами аналізу визначено профілі основних груп споживачів, виділених за їх соціальним станом та статтю. Отримані результати можуть бути використані туристичними агенціями для планування їх діяльності (у розрізі асортименту туристичних послуг та їх кількісних параметрів). Окрім того, вони можуть бути використані органами місцевої та регіональної влади при розробці програм формування та розвитку ринку туристичних послуг у Сумській області.

Ключові слова: маркетинговий аналіз, споживчі запити, ринок туризму, види туризму, профілі споживачів.

Васильєв О.В.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ І ЙОГО ФІНАНСОВОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ

У статті проаналізовано підходи вітчизняних та іноземних науковців до вирішення проблем економічного розвитку регіону. Визначено комплекс завдань щодо удосконалення взаємозв'язку рівня економічного розвитку регіону та розвиненістю його фінансової інфраструктури за допомогою вирівнювання умов функціонування різних недержавних інститутів фінансової інфраструктури, уникнення диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів, а також створення єдиного на рівні держави інформаційного поля функціонування фінансової інфраструктури.

Ключові слова: економічний розвиток регіону, фінансові інституції, державне регулювання.

Горун М.В.

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ГУСЯТИНСЬКО-САТАНІВСЬКОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО РАЙОНУ

У статті розглянуто проблему інвестиційної привабливості Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району. Здійснено аналіз вагомості чинників привабливості інвестиційного середовища рекреаційного району, результати якого дозволять активізувати інвестиційні потоки у найбільш перспективні напрями рекреаційної діяльності. Висвітлено актуальні проблеми розвитку туризму в Гусятинсько-Сатанівському рекреаційному районі та можливі шляхи їх вирішення. Проаналізовано значення розвитку альтернативних різновидів туризму, підготовки кваліфікованих кадрів, створення мереж придорожнього сервісу для оптимізації функціонування Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, рекреаційний район, рекреанти, курорт, курорттополіс.

Кузьмін О.Є., Бублик М.І.

КОНЦЕПЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТЕХНОГЕННИХ ЗБИТКІВ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

У статті розглянуто наукові основи оцінювання в світі техногенних збитків підприємств як самоорганізованих систем, які володіють здатністю зберігати і підтримувати самостійне існування. Проведено аналіз існуючих підходів до оцінювання техногенних збитків підприємств в умовах формування еволюційної економіки, де ключову роль відіграє самоорганізація економічних організаційних систем. Розроблено концепцію методології оцінювання техногенних збитків підприємств, де у різних секторах національної економіки запропоновано для збирання, вивчення й аналізування даних щодо збитків застосовувати характеристики життєздатності систем.

Ключові слова: техногенні збитки, оцінювання, еволюційна економіка, соціально-економічна система, життєздатність, стійкість, підприємство.

Химинець В.В.

МЕХАНІЗМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

Здійснено аналіз еколого-економічних проблем Карпатського регіону. Розглянуто основні еколого-економічні механізми реалізації концепції сталого розвитку Карпатського регіону. Обґрунтовано актуальність і важливість активного й ефективного міжбласного еколого-економічного співробітництва на території Карпатського регіону. Оцінюючи екологічну ситуацію, автор показує, що для всіх областей Карпатського регіону характерними є істотна антропогенна трансформованість ландшафтів і значна забрудненість середовища.

Ключові слова: сталий розвиток, Карпатський регіон, еколого-економічні проблеми, механізми запровадження та стимулювання сталим розвитком.

Хомюк Н.Л.

СУТНІСТЬ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ

У статті розкрито поняття землі як специфічного виду природних ресурсів. Розглянуто терміни земля і земельні ресурси в земельному законодавстві України. Визначено значення земельних ресурсів для промисловості, будівництва, сільського та лісового господарств. Охарактеризовано особливості земельних ресурсів як засобу виробництва. Визначено поняття та зміст охорони та раціонального використання земельних ресурсів. Розкрито складові раціонального використання земельних ресурсів. Проаналізовано необхідність ощадливішого ставлення до земельних ресурсів.

Ключові слова: земля, земельні ресурси, земельне законодавство, охорона земель, раціональне використання земельних ресурсів.

Шпенник Т.К.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОЇ (ЗЕЛЕНОЇ) САДИБИ

У статті обґрунтовано доцільність та необхідність використання статистично-економічних методів при плануванні і організації діяльності закладів сільського (зеленого) туризму. Визначено сутність поняття організаційно-економічний механізм функціонування для закладів сільського (зеленого) туризму, аргументовано його основні складові. Проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні фактори впливу на формування, якість, доступність та унікальність туристичного продукту в сільській місцевості. Визначено основні фінансові показники діяльності зелених садиб, приведено методику їх розрахунку.

Ключові слова: сільський (зелений) туризм, організаційно-економічний механізм функціонування, собівартість, принципи ціноутворення, валовий дохід, рентабельність, прибуток зеленої садиби.

Коваль Л.М.

ОБґРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПОЛІТИЦІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПРАЦІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Розглянуто проблеми розвитку ресурсів праці в аграрній сфері України, здійснено аналіз сучасних підходів щодо використання людських ресурсів праці і оцінювання успіху їх функціонування в Україні. Наголошено на необхідності здійснення маркетингових досліджень з метою підвищення ефективності використання людських ресурсів та удосконалення управління ними. Обґрунтовано необхідність їх дослідження з метою підвищення ефективності менеджменту в політиці їх використання, створення умов для розвитку нового класу висококваліфікованих менеджерів на підприємствах вітчизняного аграрного виробництва.

Ключові слова: ресурси, праця, ринок, ефективність, менеджмент.

Кичко І. І.

РЕГУЛЮВАННЯ ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проведено аналіз духовно-інтелектуальних потреб особистості за допомогою економетричного моделювання. Встановлено, що рівень задоволення духовно-інтелектуальних потреб не задовольняє сучасним вимогам сталого розвитку. Визначено, що вирішення проблеми підвищення рівня задоволення духовно-інтелектуальних потреб має бути комплексним і можливе лише за узгодженої діяльності цілої групи органів центральної виконавчої влади та інститутів культури, освіти, релігійних організацій та розробка форм і методів визначення впливу держави на цю групу потреб. Виділено органи державної влади та управління, які здійснюють вплив на духовно-інтелектуальні потреби.

Ключові слова: духовно-інтелектуальні потреби особистості, економетричне моделювання, державне регулювання, суб'єкти регулювання

Ганіч Л.В.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ

У статті розглядається аналіз структури трудового потенціалу працівника підприємства. На основі результатів аналізу запропоновано доповнення класифікації трудового потенціалу працівника ознакою «соціальна компетентність» (тобто психофізіологічна, соціально-психологічна, професійна, організаційна). Психофізіологічна адаптованість - витривалість організму в цілому й окремих систем життєзабезпечення. Соціально-психологічна адаптованість - взаємовідносини в колективі. Професійна адаптованість - інтенсивність у досягненні результату. Організаційна адаптованість - сприйняття організаційного статусу.

Ключові слова: аналіз, компоненти, ознаки, система, структура, трудовий потенціал, управління.

Сікірницька І.А., Кучерук С.С.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті досліджено поняття «сфера послуг», розглянуто переваги ринку послуг та роль сфери послуг у формуванні постіндустріального економічного суспільства. Сфера послуг є тим динамічним сектором економіки, де попит постійно зростає, створюючи потенціал для довгострокового розширення виробництва. Ступінь розвитку сфери послуг став ознакою розвиненості суспільства. Досвід економічно розвинених країн показує для України приклад того, як реалізація потенціалу сфери послуг у системі економічних відносин дозволить досягти більш високих економічних результатів.

Ключові слова: сфера послуг, постіндустріальне суспільство, ринок послуг, послуга, перспективи.

Білоус Л.Й.

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ: РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В статті проведено теоретичний аналіз управління персоналом, виявлення проблем та обґрунтовано шляхи їх подолання в професійно-технічній національній системі освіти, а також в поєднанні з кластером у сфері виробництва. Розглянуто інтенсивність розвитку виробничих процесів у харчовій промисловості, яка вимагає оновленого, високоякісного рівня підготовки робітничих кадрів та всебічного, за напрямками діяльності, управління, їх використання та впровадження. Виявлено проблемні питання кадрової політики та підготовки кадрів робітничих професій для харчової галузі. Запропоновано низку заходів та завдань, які необхідно виконати з метою розвитку харчової промисловості України. Одним з найбільш важливих факторів розвитку харчової промисловості та її конкурентоспроможності на місцевих і глобальних ринках є рівень технічної та професійної підготовки працівників фізичної праці вищої кваліфікації.

Ключові слова: харчова промисловість, кадровий потенціал, імідж, маркетинг, інновація, універсальна підготовка, робітничі професії, кадрова підготовка, стратегія, кластер.

Аксьонов І.М., Павлова М.Б.

ЗАВДАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ В КРИЗОВІ ПЕРІОДИ

У статті розглянуто основні напрями практичної діяльності підрозділів маркетингу на торговельних підприємствах. Визначено, що в умовах економічної кризи необхідно переглянути маркетингові стратегії та сформулювати комплекс маркетингових дій антикризового характеру. Подано наслідки кризової ситуації у торговельній галузі та відображено завдання, які постають перед маркетинговими підрозділами. Запропоновано антикризові заходи, що дозволять торговельним мережам вийти з найменшими втратами з кризової ситуації.

Ключові слова: маркетинг, криза, торговельні суб'єкти господарювання, конкуренція, торговельні мережі.

Багрова І.В., Черевко О.Л.

ТЕОРІЯ ВАРТОСТІ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

У статті розглянуто наукові засади теорії вартості. В ході дослідження виявлено, що вартість є фундаментальною категорією економічної теорії. Було встановлено, що протягом усього періоду еволюції теорії вартості провідним питанням було: яка саме субстанція (якість) є першоосною вартості.

Детальний аналіз теорій вартості: трудової теорії вартості, теорії граничної корисності, теорії факторів вартості розкрив погляди провідних економічних шкіл на першооснови вартості. В рамках теорії вартості було запропоновано розширення факторів, які формують вартість товару. Так, знання були виділені як провідне джерело вартості в умовах інноваційної економіки.

Ключові слова: вартість, знання, інноваційна вартість, цінність, товар, корисність, ціна, життєвий цикл товару.

Тришкіна Н. І.

ПРОБЛЕМИ МАРКЕТИНГОВОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ПОСЕРЕДНИЦЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто теоретичні та практичні підходи стратегічного та тактичного планування маркетингу на посередницьких підприємствах, їх завдання та принципи. Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій вітчизняних та закордонних науковців, також визначені проблеми, які виникають при маркетинговому плануванні в сучасних нестабільних умовах. Розроблено пропозиції з подолання виявлених проблем, які перешкоджають ефективному плануванню маркетингу на посередницьких підприємств, і це сприятиме оперативному прийняттю необхідних управлінських рішень та забезпечить їх стабільне функціонування.

Ключові слова: об'єкт, суб'єкт, завдання, маркетинг, посередник, маркетингове планування.

Лучак Маріола

ЗНАЧЕННЯ ФІРМОВОГО СТИЛЮ У СТВОРЕННІ ІМІДЖУ ТУРИЗМУ

В статті розглянуто особливості та значення створення фірмового стилі в побудові іміджу туристичних фірм, туристичних регіонів на прикладі Поморського регіону Республіки Польща. Описано систему цілісної візуальної ідентифікації як важливого бренду туризму в сфері управління для використання місцевими органами влади та організаціями, відповідальними за цю діяльність у регіоні. Розглянуто можливості створення іміджу бренду туристичного напрямку. Визначено, що система візуальної ідентифікації є необхідним важливим елементом маркетингової комунікації, який сприяє будівництву та зміцненню тотожності простору, а також дає підстави для створення бажаного зображення марки туристичного місця в уявленні одержувачів.

Ключові слова: туризм, бренд, візуальна ідентифікація, логотип, брендинг, ребрендинг, реклама, дизайн, графіка.

Данніков О.В., Кирилова О.В.

МАРКЕТИНГ ВЗАЄМОВІДНОСИН В УПРАВЛІННІ ПРОДАЖЕМ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Авторами пропонується розробка практичних рекомендацій щодо використання маркетингових інструментів в діяльності вітчизняних підприємств сфери туристичних послуг та ефективних маркетингових рішень в подоланні протиріч у взаємодії суб'єктів економічної діяльності та оптимального розміщення ресурсів. Маркетинговий підхід в діяльності вітчизняних підприємств індустрії туризму дозволяє вирішити ринкові проблеми найбільш раціональним шляхом, своєчасно виявляти ринкові можливості і використовувати їх, планувати і організувати надання послуг з урахуванням передбачуваних тенденцій споживчого попиту.

Ключові слова: якість послуг; сфера послуг; маркетинг послуг; маркетингове управління; сервісне підприємство; ринок туристичних послуг; туристична послуга; маркетинг турпродукту; споживча цінність; комплексна системи управління якістю.

Ковтуненко К.В.

ОСОБЛИВОСТІ РИЗИКІВ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ НАУКОВИХ РОЗРОБОК

У статті підкреслено значимість інноваційної діяльності, ефективність якої може бути забезпечена комерціалізацією наукових розробок. Визначено основні види ризиків, які можуть істотно вплинути на процес комерціалізації наукових розробок, тобто знизити її ефект, звести його до мінімуму або створити умови, в яких неможливо здійснити процес комерціалізації. Розкрито зміст ризиків за їх видами, з наданням більш повної інформації з метою підвищення ефективності управління ризиками. Розглянуто превентивні та оперативні методи управління ризиками, які повинні забезпечити усунення або зниження їх негативного впливу на процес комерціалізації наукових розробок.

Ключові слова: ризик, комерціалізація, наукові розробки, інноваційна діяльність, інновації, способи управління ризиками.

Окрепкий Р.Б., Гаргула Д.В.

КОН'ЮНКТУРНИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ, ЙОГО СТІЙКОСТІ ТА ЦИКЛІЧНОСТІ

У статті розглянуто питання особливостей проведення кон'юнктурного аналізу тенденцій розвитку ринку, його стійкості та циклічності. Охарактеризовано основні статистичні методи виявлення тенденції розвитку ринку. Доведено, що ринок, навіть регульований у межах можливостей маркетингу, не може цілком звільнитися від проявів стихійності, оскільки це явище є невід'ємною властивістю ринкового механізму, його прагнення до рівноваги попиту та пропозиції, що досягається шляхом подолання постійних диспропорцій різної інтенсивності. Розроблено методичні рекомендації для виявлення інтенсивності внутрішньорічних коливань попиту в умовах стихійності, ризику та невизначеності.

Ключові слова: тенденція, стійкість, циклічність, трендове моделювання, сезонність, інтенсивність коливань попиту.

Кучер Л.Р.

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА

У статті розглянуто теоретичні засади і значення тайм-менеджменту та його роль у підвищенні ефективності використання особистого часу керівника підприємства. Обґрунтовано етапи управління власним часом менеджера – постановка мети, планування завдань, їх реалізація, контроль за виконанням завдань. Автором наведено технології тайм-менеджменту як засіб раціоналізації діяльності: принцип Ейзенхауера, принцип Паретто, метод «Альпи». Поряд з цим, обґрунтовано переваги та обмеження застосування тайм-менеджменту в діяльності підприємств. Проведено аналіз чинників, що перешкоджають продуктивній діяльності керівника.

У статті розглянуто теоретичні засади і значення тайм-менеджменту та його роль у підвищенні ефективності використання особистого часу керівника підприємства. Автором наведено технології тайм-менеджменту як засіб раціоналізації діяльності. Поряд з цим, обґрунтовано переваги та обмеження застосування менеджменту в діяльності підприємств.

Ключові слова: тайм-менеджмент, управління часом, встановлення мети, продуктивність праці.

Потапова Н.В.

ПРОЯВ ПРИНЦИПУ ОБМЕЖЕНОСТІ В ЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Розкритий зміст принципу обмеженості як основоположного принципу функціонування і взаємодії суб'єктів економічних стосунків. Розглянуті напрями прояву обмеженої відповідальності в економічному середовищі. Вивчені наслідки обмеження відповідальності суб'єктів господарювання фінансового, соціального і екологічного характеру. Обґрунтована необхідність регулювання процесу правового обмеження відповідальності. Запропоновані фінансово-правові інструменти, сприяючі справедливому перерозподілу відповідальності між учасниками економічних стосунків і недопущенню порушення їх прав.

Ключові слова: відповідальність, принцип обмеженості, наслідки обмеження відповідальності.

Форкун І. В.

СУЧАСНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМ ДЕФІЦИТОМ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто наукові основи сучасного механізму управління бюджетним дефіцитом в Україні. Сформовано основні його складові. Проведено факторний аналіз бюджетного дефіциту, проаналізовані статистичні показники бюджетного дефіциту. Розглянуто необхідність зменшення податкового навантаження на економіку і збільшення державних витрат для стимулювання сукупного попиту і подальшого економічного зростання. Запропоновано шляхи зменшення дефіциту державного бюджету як чинника підвищення ризику економічної діяльності.

Ключові слова: бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету, дефіцит державного бюджету України, управління бюджетним дефіцитом, механізм управління бюджетним дефіцитом, факторний аналіз.

Сержук А.В.

ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

В сучасних умовах загострення конкуренції для підтримання іміджу та збереження ринкових позицій підприємству необхідно приділяти більше уваги взаємовідносинам із споживачами та суспільством в цілому. Саме тому, у статті розглянуто значення та необхідність використання соціальної комунікації в діяльності вітчизняних підприємств, паблік рилейшнз (PR) як один з інструментів соціальної комунікації та його роль у забезпеченні соціальної відповідальності організації, а також визначені основні напрями застосування PR-технологій у соціальній комунікації та перешкоди на шляху їх втілення в сучасних умовах.

Ключові слова: комунікації, зв'язки з громадськістю, маркетинг, суспільство, соціальна відповідальність.

Шевченко Ю.О.

СФЕРА ПОСЛУГ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті проведено теоретико-методологічний аналіз сфери послуг. Доведено, що в процесі історичного розвитку та під дією глобалізації змінюються підходи до розуміння сутності послуг. У процесі дослідження поняття «сфера послуг» було розкладено на окремі елементи: «послуга» і «сфера» та розглянуто окремо кожне із них. З використанням методики конструювання категоріального апарату економічної науки, розробленої А. Старостіною та В. Кравченко, було визначено сутність послуги та сфери послуг. Запропоновано удосконалити структуру зазначених визначень. Це може бути корисним під час аналізу сфери послуг у масштабах національної економіки та розробці моделей її розвитку.

Ключові слова: сфера, послуга, сфера послуг, національна економіка, глобалізація.

Хижа Н.М.

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РИНКОВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ

У статті дається критичний аналіз визначень механізму ціноутворення, пропонується авторське трактування механізму ціноутворення в роздрібній торгівлі як процес встановлення цін на товари за поєднанням механізму ринкового саморегулювання і державного регулюючого впливу. Показано, що механізм ціноутворення на товари в роздрібній торгівлі відображає вільне волевиявлення економічних суб'єктів за односторонньої взаємодії попиту і пропозиції та державного регулюючого впливу, що здійснюється на основі законодавчого та нормативно-правового забезпечення.

Ключові слова: механізм ціноутворення, роздрібна торгівля, попит, пропозиція, державне регулювання, цінова політика, економічні інтереси.

Борейко В.І.

ЕФЕКТИВНІСТЬ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ В ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

У статті досліджено дії України з управління монетарною базою та обліковою ставкою в 2007-2012 роках та їх вплив на можливість кредитування вітчизняних суб'єктів господарювання і стабільність соціально-економічного розвитку країни. Показано, що неефективні дії НБУ в післякризовий період призвели до недоступності кредитних ресурсів для підприємств та населення, що збільшило глибину і тривалість фінансової кризи в нашій країні. Для відновлення економічного зростання запропоновано знизити облікову ставку, збільшити монетарну базу та бюджетне фінансування економіки.

Ключові слова: монетарна база, кредит, економіка, фінанси, криза.

Вовчак О.Д., Крентовська Л.М.

ФУНКЦІЇ ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА УКРАЇНИ

У статті досліджується роль фінансового посередництва у господарському секторі України через його функції. Обґрунтовано підходи до визначення функціональних обов'язків посередників фінансового ринку, зокрема, встановлені функціональні обов'язки фінансових посередників, в залежності від рівня їх діяльності на ринку, на якому вони працюють. Проаналізовано роль банківських та небанківських посередників у суспільному секторі економіки України та ефективність їх діяльності з теоретичної точки зору. Проведено критичний аналіз функцій посередників фінансового ринку та зроблено конкретні висновки з результатів дослідження.

Ключові слова: функції, фінансове посередництво, фінансовий ринок, фінансові ресурси, цінні папери.

Гуцал І.С., Григораш О.В.

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто суть та основні чинники, що визначають особливості та структуру інвестиційних ризиків в банку, розглянуто класифікацію інвестиційних ризиків в банку за різними економічними думками. Розглянуто концепції оцінки інвестиційних ризиків. Визначено можливі шляхи зниження впливу ризиків в банківській діяльності та основні напрями їх вдосконалення в сучасних економічних умовах. Запропоновано кожній банківській установі розробити власну програму та систему управління ризиками відповідно до своїх потреб і обставин.

Ключові слова: ризики, інвестиційні ризики, банківські установи, управління ризиками.

Пилипчук В.П., Івасько І.М.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРИБУТКОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ У ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КРАЇНАХ ЄС

У дослідженні розглянуто досвід застосування прибуткового оподаткування аграрного сектору в провідних країнах ЄС, детально розглядається шлях становлення податку на прибуток у галузі сільського господарства Польщі в процесі євроінтеграції та здійснено порівняльний аналіз фіксованого сільськогосподарського податку в Україні та сільськогосподарського податку в Польщі.

Виявлено відмінності від розвинених країн ЄС, зокрема в частині оподаткування доходів в аграрному секторі. Аналіз прибуткового оподаткування в аграрному секторі європейських країн демонструє дотримання принципу рівності всіх платників податків та загальний підхід до об'єктів оподаткування сільськогосподарської чи іншої діяльності.

Пропонується розробка практичних рекомендацій щодо системних перетворень в податковій системі аграрного сектору України в частині прибуткового оподаткування за умов інтеграційних процесів.

Ключові слова: інтеграційні процеси; прямі податки; податок на прибуток; аграрний сектор.

Виклюк М.І., Гресик В.В.

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА: ДУАЛІСТИЧНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ПРИРОДИ ТРАКТУВАННЯ ЗМІСТУ ОСНОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

У статті розглянуто сутність та зміст поняття податкова безпека на основі компаративного аналізу. Проведено аналіз наукової думки щодо трактування змісту та властивостей досліджуваної економічної категорії. Обґрунтовано основні характеристики податкової безпеки та визначено дуалістичність їх економічної природи у контексті держави та платників податків. На основі отриманих результатів удосконалено трактування дефініції «податкова безпека» шляхом застосування TRID-підходу та сформульовано основні її функції.

Ключові слова: податкова безпека, ризик, загрози, інтереси, захист, TRID-підхід.

Юхимчук В.Д.

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУЦІЙНИХ ІНВЕТОРІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

Анотація. У статті розглянуто загальні засади функціонування ринку колективного інвестування. Досліджено теоретичні, методологічні положення і практичні рекомендації щодо розкриття особливостей діяльності фінансових посередників на ринку спільного інвестування в Україні. Вдосконалено механізм залучення до процесів спільного інвестування широкого кола індивідуальних інвесторів, організації та управління активами інститутів спільного інвестування з метою підвищення їх дохідності та диверсифікації ризику. Запропоновано напрями вдосконалення безпеки роботи компаній з управління активами інститутів спільного інвестування та рекомендації зі створення індексних фондів в Україні.

Ключові слова: інвестування, інститути спільного інвестування, активи інституційних інвесторів, ризику інвестиційного портфелю, індексний фонд.

Ігнатова О.М., Косенкова К.В.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ НЕЧІТКИХ МНОЖИН ДЛЯ ОЦІНКИ РИЗИКУ ЛІКВІДНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ НА ПРИКЛАДІ ПАТ «БАНК «ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ»

У статті розглянуто сутність нечітко-множинного підходу та охарактеризовано переваги і недоліки його застосування при здійсненні оцінки ризику ліквідності комерційного банку порівняно з іншими методами оцінки (динамічний індикатор ліквідності Карчевої, VaR-методологія, матричний метод та GAP-аналіз). Застосовуючи основні положення теорії нечітких множин, здійснено аналіз ризику ліквідності ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» за 2008-2012 роки та на основі отриманих результатів запропоновано рекомендації з метою зменшення ризику ліквідності досліджуваного банку у майбутньому.

Ключові слова: комерційний банк, ліквідність, ризик ліквідності, нечітка множина, нечітко-множинний підхід, міра ризику.

Іванова М.О.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

У статті проаналізовано різні підходи до визначення категорії «інвестиції», котрі розглядають інвестиції як ресурси, витрати, господарські операції та активи. Доведено, що всі чотири трактування відображають різні стадії динамічної трансформації інвестицій при здійсненні інвестиційної діяльності. Доповнена класифікація інвестицій за джерелами фінансування; запропоновано приватні інвестиції, які включали інвестиції фізичних осіб і підприємств недержавної форми власності розділити на інвестиції «приватні» для підприємств та «індивідуальні» для фізичних осіб.

Ключові слова : інвестиції, класифікація інвестицій, категорія, фінансові інвестиції.

Сидор Г.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ КРЕДИТНИМИ РЕСУРСАМИ

Розглянуто стан кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств Тернопільської області. Проаналізовано основні тенденції кредитування в сільському господарстві Тернопільської області протягом 2008-2011 років. Досліджено динаміку відсоткових ставок за кредитами й участь кредитних установ у кредитуванні сільськогосподарських підприємств Тернопільської області. Досліджено структуру короткострокового та довгострокового кредитування. Зазначено, що в сучасних умовах господарювання сільськогосподарських підприємств області потреба у залучених коштах не тільки не зменшилася, а й навіть зросла.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, кредит, кредитне забезпечення, фінансування.

Свешнікова К.Т., Тюлін А.С.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНТЕРНЕТ-СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджений страховий ринок України через призму аналізу страхових компаній, які надають страхові послуги через мережу Інтернет. Виявлено позитивні та негативні аспекти Інтернет-страхування. Обґрунтовано необхідність впровадження інформаційних технологій для розвитку ринку страхових послуг і покращення його регулювання. Авторами окреслено проблеми розвитку Інтернет-страхування в Україні на сучасному етапі та запропоновані методи врегулювання нормативно-правової бази з цієї проблематики.

Ключові слова: Інтернет-страхування, е-страхування, страховик, страхувальник, страхова компанія, on-line, страховий поліс.

Дружиніна Є.О.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ СТУПЕНЯ ДЕСТРУКТИВНОСТІ РЕАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Обґрунтовано необхідність визначення деструктивного впливу інвестицій на соціоєкосистему. Виділено економічні, соціальні та екологічні ознаки деструктивного впливу інвестицій. Викладено методичні основи оцінки деструктивності реальних інвестицій та застосування невід'ємною індикатора. Розглянуто типи оцінок для визначення ступеня руйнівної. Характеристика інвестицій і рівень соціальної відповідальності інвестора на основі ступень руйнівної. У цій статті описано використання захисно-стимулюючі заходи на основі результатів оцінки.

Ключові слова: реальні інвестиції, інвестиційний проект, соціально-деструктивні інвестиції, трикомпонентний інтегральний показник.

Небаба Н.О.

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті проаналізовано існуючі підходи до визначення поняття «механізм управління фінансовими потоками», визначено його сутність. Досліджено цілі, функції та принципи управління фінансовими потоками недержавних пенсійних фондів. Запропоновано структуру механізму управління фінансовими потоками недержавних фондів, яка складається з методів, інструментів, важелів управління, нормативно-правового, організаційного та інформаційного забезпечення. Визначено сутність кожного із елементів механізму та їх взаємодію.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд, фінансові потоки, механізм управління, методи управління, інструменти управління, важелі управління.

Войнаренко М.П., Цебень Р.Л.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЕКСПОРТНИХ ОПЕРАЦІЙ

У статті розглядаються особливості обліку експортних операцій в сучасних умовах господарювання. Досліджено вплив на методіку обліку експортних операцій податкового законодавства. Особливу увагу приділено питанням визнання доходів від експортних операцій в бухгалтерському та податковому обліку. Виявлено особливості оподаткування експортних операцій податком на додану вартість. Проаналізовано методіку визначення курсових різниць. Встановлено особливості оформлення вантажної митної декларації у митному режимі «експорт»

Ключові слова: експорт, дохід, курсові різниці, податок на додану вартість

Перевозова І.В., Степанюк О.С.

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ВИТРАТ НАФТОГАЗОВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОБУДОВИ ТА АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

У статті актуалізовано виділення системи контролю витратами як складової загальної системи внутрішнього контролю підприємства, яка являється ключовим елементом управління. Наведено теоретичні та методичні рекомендації щодо удосконалення системи контролю витратами як складової системи внутрішнього контролю нафтогазовидобувних підприємств України. Доведено необхідність виокремлення витрат на охорону навколишнього середовища в процесі групування витрат нафтогазовидобувних підприємств з метою управління ними.

Ключові слова: управління, система внутрішнього контролю, система контролю витрат, витрати на охорону навколишнього середовища, нафтогазовидобувні підприємства.

Пархоменко О.П.

УДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НАЯВНОСТІ ТА РУХУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

У статті розглянуто актуальні аспекти обліку основних засобів, що потребують подальшого вивчення, уточнення та наближення до міжнародних стандартів фінансової звітності. Проведено дослідження методико-організаційних аспектів і узгодженості законодавчо-нормативних документів щодо обліку основних засобів. Розглянуто питання оцінки та переоцінки основних засобів, надано пропозиції щодо удосконалення обліку ремонту основних засобів, запропоновано шляхи наближення вітчизняного обліку до міжнародних стандартів для зменшення невідповідності і проблемних питань щодо обліку основних засобів.

Ключові слова: основні засоби, облік, оцінка, переоцінка, ремонт, міжнародні стандарти, підприємство.

Торопова І.С.

МЕТОДИ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ РИБОПРОДУКЦІЇ

У статті розглянуто наукові основи методів калькулювання собівартості продукції.

Проведено аналіз використання виробничої та повної собівартості для прийняття управлінських рішень які спрямовані на забезпечення ефективності діяльності підприємств рибної промисловості.

Сформовано висновки щодо використання для підприємств рибної промисловості однопроцесного (однопередільного) нормативного методу калькулювання собівартості продукції.

Розроблено методику складання нормативної (планової) калькуляції собівартості продукції на планований період, викладені прийоми обліку витрат за кожною статтею калькуляції.

Ключові слова: рибна промисловість, виробнича собівартість, собівартість реалізованої продукції, повна собівартість, метод калькулювання, виробничі витрати, витрати звітного періоду, нормативний метод калькулювання.

Олендій О.Т., Шушакова І.К.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

У статті розглянуто теоретичні засади проведення аудиту нематеріальних активів та їх ефективності для пошуку невиявлених резервів підвищення конкурентоздатності підприємства. Розглянуто мету, завдання, інформаційну базу, що використовується під час проведення аудиту та основні етапи проведення аудиту нематеріальних активів та ефективності їх використання. Розроблено пропозиції щодо удосконалення існуючих методик проведення аудиту нематеріальних активів та ефективності їх використання, враховуючи специфіку вітчизняних підприємств.

Ключові слова: аудит, нематеріальні активи, аудит ефективності, методика аудиту, аудиторські процедури, якість аудиту, стандарти аудиту.

Волошан І.Г.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРВИННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ ТОВАРНИХ ОПЕРАЦІЙ В ТОРГІВЛІ

У статті розглянуто проблеми організації документообігу первинних облікових документів за організаційною структурою та торгово-технологічними процесами на підприємствах торгівлі. Проведено оцінку залучення структурних підрозділів до торгово-технологічних процесів та інформаційного обміну між ними. Розроблено модель первинного документообігу на підприємствах торгівлі, запропоновано приклад графіку первинного документообігу об'єкта стаціонарної торгівлі, наведено шляхи вдосконалення системи документообігу.

Ключові слова: первинний обліковий документ, товарорух, торгово-технологічні процеси, організаційна структура підприємства, документообіг.

Юр'єв О.В.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АУДИТУ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто засади використання бухгалтерської інформації як основної інформаційної бази аудиту ефективності операційної діяльності торговельних підприємств. Автором обґрунтовано застосування інформаційних технологій під час роботи з бухгалтерською інформацією та доведено доцільність створення у системі аудиту ефективності операційної діяльності підсистеми інформаційного забезпечення, функції якої залежать від специфіки торговельного підприємства. Висвітлено вимоги до інформаційних систем, які використовуються під час формування висновків щодо ефективності операційної діяльності торговельного підприємства на всіх етапах проведення аудиту ефективності.

Ключові слова: аудит ефективності, управління, інформація, операційна діяльність, інформаційні технології.

Федоренко І.А., Мейта В.І.

РОЗВИТОК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто теоретичні засади економічної безпеки промислових підприємств, обґрунтовано актуальність і необхідність подальшого їх вивчення. Проаналізовано та систематизовано за змістом концептуальні підходи до визначення економічної безпеки промислових підприємств, виявлено переваги та недоліки даних підходів, названо основних прихильників. Запропоновано авторське визначення економічної безпеки промислового підприємства, що відрізняється від існуючих всебічним охопленням основних характеристик економічної безпеки підприємства. Визначено основні напрямки забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Ключові слова: безпека, економічна безпека підприємства, промислове підприємство, концептуальні підходи, категорії, ресурсний підхід.

Батьковець Г.А., Заяць Н.О.

УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОЛЯ

У статті розглянуто основні положення щодо формування інформаційного поля, визначено вплив показників та інформаційних одиниць на здійснення бізнес-процесів торговельного підприємства. Проведено аналіз внутрішньої документації та її інформаційного наповнення в торговельній галузі за стратегічним та тактичним рівнем управління. Запропоновано до використання систему ключових показників, які дають можливість формування релевантного інформаційного поля і забезпечують вимоги всіх управлінських рівнів організаційної структури підприємства.

Ключові слова: бізнес-процес, торгівля, інформаційне поле, інформаційне забезпечення.

Похилюк В.В.

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЦІЛІСНОЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІКАХ

Протягом декількох століть проблема економічних відносин опиралася лише на фундамент класичної теорії, проблеми соціальних відносин, поведінки особи за межами економічних відносин вважалися неактуальними. Свої дослідження у статті автор проводить, опираючись на формування інститутів – інституту влади, інституту економічної безпеки, формальних та неформальних інститутів певної економічної системи.

Акцент у роботі зроблений на вдосконаленні інституціональних методів аналізу в трансформаційній економіці, що дає можливість з'ясувати існуючі протиріччя, які пов'язані з формуванням традиційного інституціонального середовища, оскільки нові інституціональні напрями залишаються слабкими та невивченими, то ж вони вимагають часу для їх трансформації до норми економічної поведінки та забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, інститут, інституціоналізм, відтворення, ефективність, підприємництво, трансформація, глобалізація, економічна система.

Синчишина О.А.

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ-ПРЕДМЕТНИКІВ ВНЗ

У статті розглянуто нові підходи до формування інноваційної компетентності вчителів-предметників. Визначено ключові компетентності викладача. Наведено актуальні напрямки впровадження компетентнісного підходу у навчальний процес. Розкрито поняття інноваційної компетентності та її складових, сукупність компетентностей, якими повинен оперувати учитель,

спрямовуючи свою діяльність на розвиток особистості учня. Описано шляхи формування інноваційної компетентності викладачів-предметників у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: інноваційна компетентність, загальна компетентність, діагностична компетентність, предметно-орієнтована компетентність.

Малютін О.К.

ПОБУДОВА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Встановлено, що інвестиційна складова національної економічної безпеки або інвестиційна безпека являє собою систему, яка характеризується ієрархічністю та цілісністю. Охарактеризовано основні елементи системи інвестиційної безпеки, розкрито зв'язки між ними, виділено її функції та сформовано головну мету. Побудовано концептуальну модель інвестиційної складової національної економічної безпеки та охарактеризовано її основні дескриптори. Зазначено важливість удосконалення встановлених складових механізму забезпечення реалізації даної концептуальної моделі з метою оптимізації рівня інвестиційної безпеки національної економіки.

Ключові слова: інвестиційна безпека, інвестиція, система, економіка, економічна безпека.

Клим Н.М., Хомяк Т.Р.

ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ВИТРАТ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто теоретичні основи бухгалтерського обліку фінансових витрат. Узагальнено практичний досвід та висвітлено проблемні аспекти відображення у бухгалтерському обліку фінансових витрат. Акцентується увага на необхідності застосування сучасних інформаційних технологій для обліку фінансових витрат як засобу підвищення методичного рівня обліково-аналітичних процесів і створення оптимальної організаційної моделі обліку на підприємстві. Наведено приклад відображення у бухгалтерському обліку та звітності фінансових витрат підприємства із застосуванням можливостей програмних продуктів «1С:Підприємство» та типових кореспонденцій рахунків.

Ключові слова: фінансові витрати, інформаційні технології, бухгалтерський облік.

Скляренко О.О., Андросюк Г.М.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Проаналізовано стан вітчизняної науково-дослідної системи на світовому ринку освоєння новітніх технологій, особливо перспективних на сьогодні нанотехнологій. Розглянуто рівень державної підтримки вітчизняної науки та надано рекомендації щодо необхідності впливу держави для залучення вітчизняних та закордонних інвестицій в наукові дослідження. Виявлено, що для прискорення інноваційного розвитку економіки необхідно здійснювати трансфер технологій. Запропоновано використання неприбуткових інституцій, створених державою та новітніх форм інформаційних технологій для успішної комерціалізації науково-технічних розробок.

Ключові слова: комерціалізація результатів наукових досліджень, інформаційні технології, Інтернет-офіс, Інтернет – портал, трансфер технологій, інноваційні розробки, нанотехнології.

Харченко В.В., Онищук В.Р.

ДО ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті виявлено та узагальнено наукові підходи щодо трактування поняття «інформаційне забезпечення». Розглянуто класифікацію інформаційних ресурсів аграрного підприємства. Встановлено сукупність показників інформаційного забезпечення. Визначено роль інформаційного забезпечення та необхідність процесу інформатизації для ефективного управління аграрного підприємства. Розкрито основні вимоги до інформації, та етапи її використання в сучасних умовах господарювання. Обґрунтовано подальші напрями розвитку інформаційного забезпечення аграрного підприємства.

Ключові слова: інформація, інформаційні ресурси, інформаційне забезпечення, інформаційна система, аграрне підприємство.

АННОТАЦИИ

Герсга Г.Ф.

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ В КОНТЕКСТЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗДЕЛЕНИЯ ТРУДА

В статье рассмотрены теоретико-методологические аспекты инновационного развития социально-экономических систем с точки зрения международного разделения труда на уровне стран-участниц трансферта инноваций и технологий. Выделены группы стран в зависимости от их участия в инновационном разделении труда и его особенности в зависимости от позиции, которую занимает данная страна. Проанализирована система взаимоотношений между странами соответствующих групп в контексте генерирования и обмена продуктами информационно-интеллектуального характера, приведены выводы по результатам и перспективам такого международного сотрудничества.

Ключевые слова: социально-экономическая система, разделение труда, инновации, трансферт технологий, интеллектуально-информационные продукты.

Галабурда В.Г.

СОВРЕМЕННЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОЦЕНКИ ТРАНСПОРТА

В статье рассмотрены новые подходы до экономической оценки транспорта, обосновано возможность повышения эффективности транспортных ресурсов. Исследованы внетранспортные эффекты грузовладельцев от использования транспорта за счет экономии оборотных средств, получаемой при ускорении доставки грузов, повышения доходов за счет наличия и развития транспорта от освоения природных ресурсов и роста цен на недвижимость, получения социального эффекта от улучшения работы соответствующего вида транспорта. Предложены критерии выбора вида транспорта самостоятельно пользователем.

Ключевые слова: транспорт, внетранспортный эффект, рынок, экономическая оценка, эффективность.

Носов А.Ю.

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ БАНКОВСКОГО НАДЗОРА И РЕГУЛИРОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ТРАНСФОРМАЦИИ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ

Проанализировано современное состояние и перспективы развития системы банковского надзора и регулирования в украинской экономике в связи с формированием международной системы банковского регулирования. Выделены основные этапы ее развития, определяющие особенности и проблемы, связанные с использованием в процессе трансформации экономики. Рассмотрено современное состояние банковской системы Украины в условиях глобального финансового кризиса и перспективы ее развития в посткризисный период. Предложены меры государственного регулирования ликвидности банковской системы.

Ключевые слова: банковская система, надзор и регулирование, риски, финансовый кризис, финансовые институты.

Крайнык О.П.

РЕФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ НАЛОГОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ПРОВЕДЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕФОРМ В УКРАИНЕ.

Рассматриваются основные направления реформирования налоговой системы в контексте проведения экономических реформ в Украине. Рассмотрено влияние внедрения Налогового кодекса на международную оценку налоговой системы Украины. Определены стратегические задания реформирования налоговой системы в перспективе к которым отнесены: повышение эффективности администрирования налогов; уменьшение частицы налогов в расходах предприятий; изменение подходов к организации работы налогового контроля. Показана особая роль повышения эффективности администрирования налогов в процессе реформирования налоговой системы.

Ключевые слова: реформирования налоговой системы, налоговая регуляция, администрирование налогов.

Ландина Т.В., Мельничук И.И.

ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСИРОВАНИЯ НАУКИ В УКРАИНЕ И ПУТИ ЕЕ РЕШЕНИЯ

В статье рассмотрены основные проблемы финансирования науки Украины на современном этапе, проанализирован уровень расходов бюджета, которые выделяются на удовлетворение потребностей данной отрасли и других областей жизни общества. Определено место научных исследований в жизни государства и выявлены возможные направления повышения их роли в условиях выхода на международную арену. Проведен анализ направлений финансирования науки в зарубежных странах и предоставлены рекомендации относительно улучшения финансовой ситуации

в сфере науки государства.

Ключевые слова: наука, государственный бюджет, финансирование, научные исследования, филантропы

Брайловский И.А.

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ СРЕДСТВА СНИЖЕНИЯ РИСКОВ ПРОЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Статья посвящена проблемам снижения негативного влияния рисков проектов государственно-частного партнерства со стороны государственных органов. Автор определяет основные пути, средства и компоненты управления рисками проектов ГЧП со стороны государства. Ключевыми принципами при оценке рисков являются: вероятность их возникновения и степень последствий рисков, если они имеют место. Акцентируется необходимость формирования особого подхода к оценке рисков проектов ГЧП с точки зрения государства. В рамках этого подхода вероятные способы снижения рисков включают: исследования до оглашения тендеров, анализ лучших практик проведения и оценки тендеров и другие.

Ключевые слова: государственно-частное партнерство (ГЧП), риски, управления рисками, органы государственного управления, средства снижения рисков.

Кушнир Л.Л.

ВОСПРОИЗВОДСТВО ОСНОВНОГО КАПИТАЛА В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ КАК ИНДИКАТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ ЕЁ ХОЗЯЙСТВЕННОГО МЕХАНИЗМА

В статье анализируются процессы воспроизводства основного капитала в национальной экономике Украины в 1990-2011 гг. Аргументируется связь между институциональными трансформациями основного капитала, интенсивностью воспроизводства ресурса и эффективностью функционирования хозяйственного механизма национальной экономики. Выявленные деформации в воспроизводстве ресурса и негативные сдвиги в эффективности хозяйственного механизма страны автор связывает с политикой неограниченной либерализации общественного хозяйства. Определено, что обеспеченность национальной экономики Украины ресурсом основного капитала является недостаточной для формирования в ней тенденции устойчивого развития. В связи с этим, обосновывается необходимость корректирования экономической политики украинского государства в аспекте более активного применения таких методов государственного управления, как прогнозирование, стратегическое планирование и ресурсное обеспечение развития общественного хозяйства.

Ключевые слова: основные средства, воспроизводство основных средств, устойчивое развитие национальной экономики, хозяйственный механизм, эффективность хозяйственного механизма.

Светличная А.С.

ЭВОЛЮЦИЯ МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрена существующая в настоящее время система финансирования здравоохранения. Исследованы основные этапы развития обязательного и добровольного медицинского страхования в Украине. Определены основные причины, которые тормозят развитие этой отрасли, в частности: несовершенство существующего законодательства, постоянное недофинансирование отрасли здравоохранения, отсталость технологической и материальной базы медицинских учреждений, кадровые проблемы, низкие доходы населения и т.д. Для построения эффективной системы медицинского страхования в Украине обосновано необходимость: внедрение бюджетно-страховой модели финансирования здравоохранения, урегулирование нормативно-правовой базы, которая будет защищать интересы всех субъектов рынка медицинского страхования, совершенствование налоговой политики и государственного надзора в этой области, изучение зарубежного опыта внедрения медицинского страхования, подготовка и переподготовка соответствующих специалистов, повышение доверия населения к страхованию.

Ключевые слова: здравоохранение, медицинское страхование, финансирование здравоохранения.

Фарат А.В.

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ ОТРАСЛЕЙ НАЦИОНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Рассмотрены научные основы проблем инвестиционной привлекательности отраслей национального хозяйства. Отражены данные об объемах капитальных инвестиций регионов. Определены основные задания государства, выполнение которых на законодательном уровне должно стимулировать развитие не только приоритетных отраслей, но и привлекать дополнительные инвестиции в сферы со средней и низкой инвестиционной привлекательностью. Проведен анализ современного состояния инвестиционного климата в Украине. Сделаны выводы исследований на эту

тему и определены перспективы последующих исследований в основе разработки инвестиционной модели роста.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный климат, капитальные вложения, инвестиционная привлекательность отраслей национального хозяйства, приоритетные отрасли, экономический рост.

Влах М.Р., Коропецкая Т.А.

МЕЖДУНАРОДНАЯ ТОРГОВЛЯ УКРАИНЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМИ ТОВАРАМИ: СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

Охарактеризованы особенности динамики товарной и географической структуры экспорта и импорта Украины сельскохозяйственными и продовольственными товарами за период 2002-2012 годы, в частности в экспорте отмечено снижение доли готовых пищевых продуктов, живых животных и животноводческой продукции, в импорте – стабильно высокую долю готовых пищевых продуктов и увеличение доли живых животных и животноводческой продукции; определены основные тенденции их развития, выделены основные элементы системы внешнеэкономической стратегии Украины в торговле продовольствием, подчеркнута необходимость соблюдения европейских требований и стандартов сертификации.

Ключевые слова: международная торговля, продовольственные товары, экспорт, импорт.

Ильина Е.А.

ГЛАВНЫЕ СВОЙСТВА СИСТЕМЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрены современные подходы к трактовке понятий “система”, “национальная инновационная система”, “система финансового обеспечения инновационной деятельности”. Приведены и проанализированы наиболее распространенные свойства систем. Выявлены основные свойства, которыми должна обладать совокупность элементов для того, чтобы она могла образовывать собой систему. Предложено определение системы финансового обеспечения инновационного развития экономики, которое содержит основные критерии системности, а именно: цель функционирования и способность к постоянной реакции на воздействия.

Ключевые слова: инновации, развитие, система, финансы, обеспечение.

Бойцун Е.И.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ ОТКРЫТОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

В статье раскрываются особенности финансовой открытости в условиях глобальных трансформаций современного цивилизационного развития с учетом международного опыта. Обосновывается состояние открытости экономик Белоруссии, Молдавии, Казахстана, Россией. Актуальным в данном направлении является учет опыта развитых и индустриально развитых стран. На основе проведенного анализа доказывается, что финансовая либерализация приводит к увеличению открытости, привлечению капитала, расширению кооперации, рациональному распределению и использованию ресурсов, предоставляет широкие возможности использования опыта других стран, усиления конкуренции, роста благосостояния нации.

Ключевые слова: финансовая открытость, глобализация, постиндустриальное развитие, международный опыт, либерализация.

Мудрая-Рудык Я.А.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПЕНСИОННЫМИ СБЕРЕЖЕНИЯМИ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрена необходимость внедрения накопительного уровня пенсионного обеспечения, исходя из проблемы старения населения и сокращения пенсионных взносов в Пенсионный фонд Украины. Доказана необходимость и предложены изменения в Положение об инвестиционной декларации негосударственного пенсионного фонда. Разработаны предложения относительно включения в организационную структуру негосударственного пенсионного фонда отдела риск-менеджмента с целью повышения эффективности управления операционными и стратегическими рисками НПФ и КУА.

Ключевые слова: негосударственный пенсионный фонд (НПФ), компания по управлению активами (КУА), пенсионные сбережения, инвестиционная декларация, риск менеджмент, управление пенсионными накоплениями.

Бауман О.С.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧЕСКІЕ АСПЕКТЫ МАКРОПРУДЕНЦІАЛЬНОГО РЕГУЛІРОВАНИЯ

В статье исследованы основные методологические подходы к определению понятия и процесса макропруденциального регулирования. Освещена его значимость через влияние на финансовую стабильность государства, минимизацию появления системных рисков и предупреждение кризисных явлений в финансово-экономической системе. Рассмотрены преимущества макропруденциального регулирования над микропруденциальным подходом к регулированию. Проанализированы измерения развития системных рисков и соответствующие принципы политики макропруденциального регулирования, используемые для их предупреждения.

Ключевые слова: макропруденциального регулирования, финансовая стабильность, системные риски, показатели финансовой устойчивости, финансовый кризис, процикличность.

Гергега А.В.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПУТИ ЕЕ РЕАЛИЗАЦИИ

В статье определена сущность и содержание понятия экономической устойчивости предприятия, на основе анализа научных публикаций предложены пути ее реализации, автором приведены принципы управления экономической устойчивостью предприятий. Проанализированы подходы в экономической литературе к определению понятия «экономическая устойчивость предприятия». Определены возможности, которые есть у каждого предпринимателя по достижению и поддержанию устойчивого и эффективного развития экономики, поскольку от решения этих проблем предприятиями зависит экономическая устойчивость на всех других уровнях управления производством.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, управление предприятием, экономическая безопасность, принципы управления экономической устойчивостью, финансовые ресурсы, факторы внутренней и внешней среды.

Комарницкий И.М., Савицкий А.В.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

В статье рассматривается современное состояние развития отечественных предприятий легкой промышленности с точки зрения их внешнеэкономической деятельности. В статье проанализированы индексы промышленного производства легкой промышленности, динамику внешнеэкономической деятельности предприятий отрасли Подольского региона. Выделены основные факторы, которые формируют условия, в которых работают и осуществляют внешнеэкономическую деятельность предприятия отрасли, отдельно подчеркнуты проблемы, в направлении которых еще нужно работать.

Ключевые слова: индексы промышленного производства, отечественные предприятия легкой промышленности, внешнеэкономическая деятельность предприятий, давальческое производство.

Мельник О.Г., Нагирна М.Я.

ДИАГНОСТИКА ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА ЭКСПОРТНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ

Рассмотрена сущность понятия «экспортная деятельность» на основе анализа литературных источников, приведены различия между трактовкой понятия «экспорт» в нормативно-законодательной базе. Проанализированы литературные источники по классификации факторов влияния на экспорт предприятия; приведены определения понятий «фактор» и «причина» и сделан вывод об их синонимичности. Подано комплексную типологию факторов влияния на экспортную деятельность предприятия по следующим типологическим признакам: по степени побуждения к экспортной деятельности; степени охвата среды воздействия; степени контролируемости; за временным лагом действия; сферой влияния; уровнем конструктивности; по степени важности; механизму действия; за уровнем комплексности объекта воздействия.

Ключевые слова: экспорт, экспортная деятельность, внешнеэкономическая деятельность, диагностика, факторы влияния, классификация факторов.

Паранчук С.В., Кривецкий И.О.

ПРЕДПОСЫЛКИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Рассмотрено современное состояние промышленных предприятий Украины и влияние кризисных явлений на них. Сформулированы и обоснованы предпосылки осуществления реструктуризации промышленных предприятий, определено место и значение в ней производственной реструктуризации в разрезе антикризисной стратегии предприятий. На основе проведенного анализа раскрыты основные подходы отечественных и зарубежных ученых-

экономистов к трактовке понятия и определения основных задач производственной реструктуризации.

Ключевые слова: конкурентоспособность, антикризисное управление, реструктуризация предприятий, производственная реструктуризация, задачи реструктуризации.

Жмайлова О.Г., Бабицкая О.А.

ОЦЕНКА СТОИМОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ НА ОСНОВЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЕГО ПРИБЫЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены основные теоретические и методические подходы оценки экономической добавленной стоимости предприятия. Определено, что рыночная стоимость предприятия зависит от материальной и нематериальной составляющих, уровень обеспеченности которыми влияет на величину его финансовых результатов. Предложена методика определения экономической добавленной стоимости сельскохозяйственного предприятия с использованием показателей, которые характеризуют прибыльность деятельности. Определено зависимость между экономической добавленной стоимостью предприятия и эффективностью управления прибылью.

Ключевые слова: стоимость, управление прибылью, методы оценки стоимости, экономическая добавленная стоимость, сбалансированная система показателей.

Лисак В.Ю.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОНЯТИЯ ИННОВАЦИЯ И ЕЕ РОЛЬ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Обосновано, что развитие научно-технического прогресса тесно переплетается с применением результатов исследований в практической деятельности. Особого внимания этот вопрос заслуживает в настоящее время, поскольку современное общество тяготеет к быстрым изменениям техники и технологий. В статье установлено, что функционирование отечественных предприятий в современных условиях невозможно без внедрения и применения на них новейших технологий и инноваций, именно применение инноваций в процессе производства повышает конкурентоспособность предприятий. В статье рассматриваются основные подходы к формированию понятия инновации их взаимосвязь с другими экономическими категориями а также их роль для деятельности предприятий.

Ключевые слова: инновации, новации, социальные инновации, научно-технический прогресс, инновационная деятельность, инновационные технологии, конкурентоспособность, экономическое развитие, эффект, эффективность инновационной деятельности.

Силкина Ю.О.

УПРАВЛЕНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКИМИ ИЗМЕНЕНИЯМИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ТОРГОВЛИ

В статье проанализированы научные подходы зарубежных и отечественных ученых по определению сущности стратегических изменений. Определена роль стратегических изменений в деятельности предприятия и выделены их основные типы. Дана характеристика существующим стратегическим подходам к управлению организационными изменениями: директивному, переговорному, «нормативному», аналитическому и основанному на действии. Разработаны предложения по повышению эффективности управления стратегическими изменениями на торговых предприятиях.

Ключевые слова: изменения, организационные изменения, стратегические изменения, развитие, предприятие, управление стратегическими изменениями.

Лисун Я.В., Дячук М.В.

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРЕДПРИЯТИЙ СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

В статье рассмотрены подходы к определению сущности понятия стратегии, определены особенности и проблемы стратегического анализа на предприятиях. Охарактеризованы стратегические изменения по классификационным признакам, группой изменений, характеристики стратегических изменений инновационного развития предприятий строительной отрасли. Представлена динамика основных экономических показателей строительной отрасли: количество работников, среднемесячная заработная плата, объем реализованной продукции, чистая прибыль, рентабельность предприятий. Проанализированы бизнес-среда строительных предприятий с использованием SWOT-анализа и предложены пути управления изменениями.

Ключевые слова: стратегия, стратегия развития предприятия, стратегический анализ, анализ внешней среды, изменения, стратегические изменения.

Джеджула В.В.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ МЕРОПРИЯТИЙ ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЯ В СИСТЕМАХ ГЕНЕРАЦИИ И ТРАНСПОРТИРОВКИ ТЕПЛОВОЙ ЭНЕРГИИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье рассмотрены особенности энергопотребления и структура энергетических потоков промышленных котельных и тепловых сетей. Составлен тепловой и электрический балансы, анализ которых позволил обосновать совокупность приоритетных мероприятий энергосбережения в системах генерации, распределения и потребления тепловой энергии. Предложена методика определения величины энергетического потенциала и увеличения прибыли от энергосберегающих мероприятий. Методика основывается на рекомендациях ДСТУ и учитывает эффект экономии энергии и уменьшения платы предприятием за выбросы газообразных и хранения твердых отходов.

Ключевые слова: энергопотребление, энергосбережение, энергоэффективность, машиностроительные предприятия, топливо, котельные, баланс, энергетический потенциал.

Черныш С.С.

ОБЗОР МЕТОДИК АНАЛИЗА ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Рассмотрены существующие подходы к анализу инвестиционной привлекательности предприятий, их информационную и законодательную базу, систематизированы основные методики анализа инвестиционной привлекательности предприятия, осуществлен критический анализ возможности их практического использования, приведены основные недостатки в их практическом использовании за разными видами деятельности, обоснованно влияние отраслевой специфики на выбор методики анализа инвестиционной привлекательности предприятия. Предложена система оценочных показателей инвестиционной привлекательности предприятия.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная привлекательность, методика анализа инвестиционной привлекательности

Маслюк Е.В.

МЕСТО ЭКОНОМИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЕГО КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Очерчено место экономической устойчивости предприятия в обеспечении его конкурентоспособности. Обоснована необходимость и важность обеспечения устойчивости как предпосылки формирования его конкурентных преимуществ. Определены инструменты, которые формируют конкурентоспособность предприятия с позиции сохранения его экономической устойчивости. Раскрыта последовательность увеличения конкурентоспособности предприятия. Поднята проблема разработки методического инструментария оценки конкурентоспособности предприятия за счет формирования основных экономических индикаторов его стойкости.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, экономическая устойчивость, потенциал.

Осадчук Ю.Н.

РОЛЬ ФИНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье осуществлено обоснование теоретических и практических рекомендаций по совершенствованию системы финансового менеджмента. Показано, что главной целью финансового менеджмента должно быть нахождение разумного компромисса между задачами, которые ставит перед собой предприятие, и финансовыми возможностями реализации этих задач. Сделан вывод, что при формировании финансового менеджмента на предприятии, прежде всего необходима установка внутреннего управления, которая охватывает определенные аспекты.

Ключевые слова: финансовый менеджмент, управление, финансовая политика, финансовая стратегия, первичные доходы, вторичные доходы.

Лазаренко М.П.

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ КОРПОРАТИВНЫХ СТРУКТУР В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

В статье проанализированы особенности осуществления интеграционных процессов корпоративных структур в условиях экономики Украины, особенности формирования и значение корпоративных структур в экономическом росте и инновационном развитии государства. Определены тенденции развития интеграционных процессов, и преимущества формирования интегрированных корпоративных структур. Обоснована необходимость государственной поддержки формирования отечественных интегрированных корпоративных структур. С использованием полученных результатов, сформулированы направления стимулирования интеграционных процессов отечественных корпоративных структур.

Ключевые слова: корпоративная структура, корпорация, корпоративный сектор, инновационная активность.

Базалийская Н.П., Казановская М.П.

СОСТОЯНИЕ СИСТЕМЫ МОТИВАЦИИ ПЕРСОНАЛА НА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

В данной статье рассмотрено современное состояние системы мотивации персонала на отечественных предприятиях. Достаточно подробно дано определение понятия «мотивация», проведен анализ необходимости и важности применения мотивации персонала на предприятиях. Рассмотрены основные составляющие элементы системы мотивации персонала, использование которых является целесообразным для отечественных предприятий и детально охарактеризовано каждую из них. Также выделено самый действенный элемент мотивации персонала и приводятся последние статистические данные о нем по Украине. Сделаны выводы из исследования, разработаны и предложены пути решения данной проблемы.

Ключевые слова: мотивация, система мотивации, персонал, заработная плата, предприятие.

Борушак Мирослав

РОЛЬ ПОМОРСКИХ ВУЗОВ В РАЗВИТИИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрены современные аспекты роли поморских вузов республики Польша в развитии туристической экономики. Акцентируется внимание на том, что динамичное развитие региона влияет наличие природных ресурсов и их высокое качество и значимость, географическое положение и историческая составляющая. Описаны особенности функционирования мегаполиса как привлекательного места для иностранных инвесторов, что способствует созданию новых рабочих мест и увеличению личного благосостояния. Рассмотрены особенности и возможности развития тримисской монополии. Определена последующая направленность действий и обоснованы прогнозные показатели роли поморских вузов в развитии туристической экономики.

Ключевые слова: монополия, мегаполис, туризм, туристическая экономика, капитал, инвестиции, стратегия.

Марошек Кристина

ТЕНДЕНЦИИ ПОДГОТОВКИ ТУРИСТИЧЕСКИХ КАДРОВ ПОМОРСКОГО КРАЯ

В статье рассмотрены вопросы развития экономики туризма как одного из наиболее развитых направлений современной экономики Польши в целом и Поморского воеводства в частности. Подчеркнута важность развития рыночной экономики, которая, в свою очередь, требует от современного образования профессиональной подготовки специалистов на разных уровнях индустрии туризма. Проанализировано миссию развития польского туризма, которая очерчена в стратегической программе для развития польского туризма «Направления развития туризма до 2015 года». Рассмотрена система образования в сфере туризма и гостиничного хозяйства на примере Поморского воеводства.

Ключевые слова: туризм, обучение, образование, подготовка кадров, экономика туризма.

Верхоглядова Н.И., Олиниченко И.В.

РЕГИОН КАК САМОУПРАВЛЯЕМАЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СИСТЕМА

В статье проведена систематизация направлений научных разработок относительно понимания социально-экономической сущности региона. Обосновано сущность и содержание понятия региона как экономической категории. Представлены направления научных разработок относительно понимания социально-экономической сущности региона. Определены виды регионов в зависимости от существующих административно-территориальных единиц. Охарактеризованы признаки для классификации регионов. Определено иерархию характеристик понятия «регион». Сделано научный анализ понятия «регион» и освещены сущность и содержание данной экономической категории, которая является основой методически эффективного подхода к решению региональных и общегосударственных проблем.

Ключевые слова: район, регион, регионализация, классификация регионов, территория, региональная система, административно-территориальная единица, комплекс.

Ильященко С.Н., Билан М.И.

АНАЛИЗ ПРОФИЛЯ ТИПИЧНЫХ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ СУМСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье изложены результаты маркетингового анализа запросов потребителей туристических услуг, которые характерны для Сумской области. По результатам анализа определены профили основных групп потребителей, выделенных по их социальному положению и полу. Полученные результаты могут быть использованы туристическими агентствами для планирования их деятельности (в разрезе ассортимента туристических услуг и их количественных параметров). Кроме того, они могут быть использованы органами местной и региональной власти при разработке программ формирования и развития рынка туристических услуг в Сумской области.

Ключевые слова: маркетинговый анализ, потребительские запросы, рынок туризма, виды туризма, профили потребителей.

Васильев А.В.

ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ МЕЖДУ ЭКОНОМИЧЕСКИМ РАЗВИТИЕМ РЕГИОНА И ЕГО ФИНАНСОВОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

В статье проанализированы подходы отечественных и зарубежных ученых к решению проблем экономического развития региона. Определен комплекс задач по совершенствованию взаимосвязи уровня экономического развития региона и развитости его финансовой инфраструктуры посредством выравнивания условий функционирования различных негосударственных институтов финансовой инфраструктуры, избежания диспропорций в социально-экономическом развитии регионов, а также создания единого на уровне государства информационного поля функционирования финансовой инфраструктуры.

Ключевые слова: экономическое развитие региона, финансовые институты, государственное регулирование.

Горун М.В.

АНАЛИЗ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ГУСЯТИНСКО-САТАНОВСКОГО РЕКРЕАЦИОННОГО РАЙОНА

В статье рассмотрена проблема инвестиционной привлекательности Гусятинско-Сатановского рекреационного района. Осуществлен анализ значимости факторов привлекательности инвестиционной среды рекреационного района, результаты которого позволят активизировать инвестиционные потоки в наиболее перспективные направления рекреационной деятельности. Освещены актуальные проблемы развития туризма в Гусятинско-Сатановском рекреационном районе и возможные пути их решения. Проанализировано значение развития альтернативных видов туризма, подготовки квалифицированных кадров, создания сетей придорожного сервиса для оптимизации функционирования Гусятинско-Сатановского рекреационного района.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, рекреационный район, рекреанты, курорт, курортополис.

Кузьмин О.Е., Бублик М.И.

КОНЦЕПЦИЯ МЕТОДОЛОГИИ ОЦЕНКИ ТЕХНОГЕННОГО УЩЕРБА ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ И МИРЕ

В статье рассмотрены научные основы оценки в мире техногенного ущерба предприятий как самоорганизующихся систем, обладающих способностью сохранять и поддерживать самостоятельное существование. Проведен анализ существующих подходов к оценке техногенного ущерба предприятий в условиях формирования эволюционной экономики, где ключевую роль играет самоорганизация экономических организационных систем. Разработана концепция методологии оценки техногенного ущерба предприятий, где в различных секторах национальной экономики предложено для сбора, изучения и анализа данных по ущербу применять характеристики жизнеспособности систем.

Ключевые слова: техногенный ущерб, оценка, эволюционная экономика, социально-экономическая система, жизнеспособность, устойчивость, предприятие.

Химинец В.В.

МЕХАНИЗМЫ ВНЕДРЕНИЯ И СТИМУЛИРОВАНИЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В КАРПАТСКОМ РЕГИОНЕ

Осуществлен анализ эколого-экономических проблем Карпатского региона. Рассмотрены эколого-экономические механизмы реализации концепции устойчивого развития Карпатского региона. Обоснована актуальность и важность активного и эффективного межобластного эколого-экономического сотрудничества на территории Карпатского региона. Оценивая экологическую ситуацию, автор показывает, что для всех областей Карпатского региона характерна существенная антропогенная трансформированность ландшафтов и значительная загрязненность среды.

Ключевые слова: устойчивое развитие, Карпатский регион, эколого-экономические проблемы, механизмы внедрения и стимулирования устойчивым развитием.

Хомюк Н.Л.

СУЩНОСТЬ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ И ИХ РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ

В статье раскрыто понятие земли как специфического вида природных ресурсов. Рассмотрены термины земля и земельные ресурсы в земельном законодательстве Украины. Определено значение земельных ресурсов для промышленности, строительства, сельского и лесного хозяйств. Охарактеризованы особенности земельных ресурсов как средства производства. Определено понятие и содержание охраны и рационального использования земельных ресурсов. Раскрыты

составляющие рационального использования земельных ресурсов. Проанализирована необходимость экономного отношения к земельным ресурсам.

Ключевые слова: земля, земельные ресурсы, земельное законодательство, охрана земель, рациональное использование земельных ресурсов.

Шпеник Т.К.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СЕЛЬСКОЙ (ЗЕЛЕННОЙ) УСАДЬБЫ

В статье обосновано целесообразность и необходимость использования статистическо-экономических методов при планировании и организации деятельности учреждений сельского (зеленого) туризма. Определено сущность понятия организационно-экономический механизм функционирования заведений сельского (зеленого) туризма, аргументировано основные его составляющие. Проанализировано объективные и субъективные факторы влияния на формирование, качество и уникальность туристического продукта в сельской местности. Сформулированы основные финансовые показатели деятельности частных (зеленых) усадеб, приведена методика их расчета.

Ключевые слова: сельский (зеленый) туризм, организационно-экономический механизм функционирования, себестоимость, принципы ценообразования, валовый доход, рентабельность, прибыль сельской (зеленой) усадьбы.

Коваль Л.Н.

ОБОСНОВАНИЕ НЕОБХОДИМОСТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕНЕДЖМЕНТА В ПОЛИТИКЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСОВ ТРУДА В АГРАРНОЙ СФЕРЕ

Рассмотрены проблемы развития ресурсов труда в аграрной сфере Украины, осуществлен анализ современных подходов к использованию человеческих ресурсов труда и оценки успеха их функционирования в Украине. Отмечена необходимость осуществления маркетинговых исследований с целью повышения эффективности использования человеческих ресурсов и совершенствования управления ими. Обоснована необходимость их исследования с целью повышения эффективности менеджмента в политике их использования, создание условий для развития нового класса высококвалифицированных менеджеров на предприятиях отечественного аграрного производства.

Ключевые слова: ресурсы, труд, рынок, эффективность, менеджмент.

Кичко И.И.

РЕГУЛИРОВАНИЕ ДУХОВНО-ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье проведен анализ духовно-интеллектуальных потребностей личности посредством эконометрического моделирования. Установлено, что уровень удовлетворения духовно-интеллектуальных потребностей не удовлетворяет современным требованиям устойчивого развития. Определено, что решение проблемы повышения уровня удовлетворения духовно интеллектуальных потребностей должно быть комплексным и возможно лишь при согласованной деятельности целой группы органов центральной исполнительной власти и институтов культуры, образования, религиозных организаций и разработка форм и методов определения влияния государства на эту группу потребностей. Выделены органы государственной власти и управления, которые осуществляют влияние на духовно-интеллектуальные потребности.

Ключевые слова: духовно-интеллектуальные потребности личности, эконометрическое моделирование, государственное регулирование, субъекты регулирования.

Ганич Л.В.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ТРУДОВЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ

В статье рассматривается анализ структуры трудового потенциала работника предприятия. На основе результатов анализа предложено дополнение классификации трудового потенциала работника признаком «социальная компетентность» (т.е. психофизиологическая, социально-психологическая, профессиональная, организационная).

Психофизиологическая адаптация - выносливость организма в целом и отдельных систем жизнеобеспечения. Социально-психологическая адаптация - взаимоотношения в коллективе. Профессиональная адаптация - интенсивность в достижении результата. Организационная адаптация - восприятие организационного статуса.

Ключевые слова. анализ, компоненты, признаки, система, структура, трудовой потенциал, управление.

Сикирницкая И.А., Кучерук С.С.

ПЕРСПЕКТИВИ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ В УКРАИНЕ

В статье исследовано понятие «сфера услуг», рассмотрено преимущества рынка услуг и роль сферы услуг в формировании постиндустриального экономического общества. Сфера услуг есть тем динамическим сектором экономики, где спрос постоянно растет, создавая потенциал для долгосрочного расширения производства. Степень развития сферы услуг стал признаком развитости общества. Опыт экономически развитых стран показывает для Украины пример того, что реализация потенциала сферы услуг в системе экономических отношений позволяет достичь более высоких экономических результатов.

Ключевые слова: сфера услуг, постиндустриальное общество, рынок услуг, услуга, перспективы.

Билоус Л.Й.

ПОДГОТОВКА КАДРОВ ДЛЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ОТРАСЛИ: РАЗВИТИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье проведен теоретический анализ управления персоналом, выявление проблем и обоснованы пути их преодоления в профессионально-технической национальной системе образования, а также в сочетании с кластером в сфере производства. Рассмотрены интенсивность развития производственных процессов в пищевой промышленности, которая требует обновленного, высококачественного уровня подготовки рабочих кадров и всестороннего, по направлениям деятельности, управления, их использования и внедрения. Выявлено проблемные вопросы кадровой политики и подготовки кадров рабочих профессий для пищевой отрасли. Предложен ряд мероприятий и задач, которые необходимо выполнить в целях развития пищевой промышленности Украины. Одним из наиболее важных факторов развития пищевой промышленности и ее конкурентоспособности на местных и глобальных рынках является уровень технической и профессиональной подготовки работников физического труда высокой квалификации.

Ключевые слова: пищевая промышленность, кадровый потенциал, имидж, маркетинг, инновация, универсальная подготовка, рабочие профессии, кадровая подготовка, стратегия, кластер.

Аксенов И.М., Павлова М.Б.

ЗАДАЧИ МАРКЕТИНГОВЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ТОРГОВОЙ СЕТИ В КРИЗИСНЫЕ ПЕРИОДЫ

В статье рассмотрены основные направления практической деятельности подразделений маркетинга на торговых предприятиях. Определено, что в условиях экономического кризиса необходимо пересмотреть маркетинговые стратегии и сформировать комплекс маркетинговых действий антикризисного характера. Подано последствия кризисной ситуации в торговой отрасли и отражены задачи, которые встают перед маркетинговыми подразделениями. Предложены антикризисные меры, которые позволят торговым сетям выйти с наименьшими потерями из кризисной ситуации.

Ключевые слова: маркетинг, кризис, торговые субъекты хозяйствования, конкуренция, торговые сети.

Багрова И.В., Черевко О.Л.

ТЕОРИЯ СТОИМОСТИ: ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННЫЙ ВЗГЛЯД

В статье рассмотрены научные основы теории стоимости. В ходе исследования выявлено, что стоимость является фундаментальной категорией экономической теории. Было установлено, что в течение всего периода эволюции теории стоимости ведущим вопросом было: какая именно субстанция (качество) является первоосновой стоимости.

Детальный анализ теорий стоимости: трудовой теории стоимости, теории предельной полезности, теории факторов стоимости раскрыл взгляды ведущих экономических школ на первооснову стоимости. В рамках теории стоимости было предложено расширение факторов, формирующих стоимость товара. Так, знания были выделены как главенствующий источник стоимости в условиях инновационной экономики.

Ключевые слова: стоимость, знания, инновационная стоимость, ценность, товар, полезность, цена, жизненный цикл товара.

Тришкина Н.И.

ПРОБЛЕМЫ МАРКЕТИНГОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ ДЛЯ ПОСРЕДНИЧЕСКИХ КОМПАНИЙ

В статье рассмотрены теоретические и практические подходы стратегического и тактического планирования маркетинга на посреднических предприятиях, их задачи и принципы. Проведенный анализ последних исследований и публикаций отечественных и зарубежных ученых, также определены проблемы, которые возникают при маркетинговом планировании в современных нестабильных условиях. Разработаны предложения по преодолению выявленных проблем,

препятствующих эффективному планированию маркетинга на посреднических предприятиях, и это будет способствовать оперативному принятию необходимых управленческих решений и обеспечит их стабильное функционирование.

Ключевые слова: объект, субъект, задачи, маркетинг, посредник, маркетинговое планирование.

Лучак Мариола

ЗНАЧЕНИЕ ФИРМЕННОГО СТИЛЯ В СОЗДАНИИ ИМИДЖА ТУРИЗМА

В статье рассмотрены особенности и значение создания фирменного стиля в построении имиджа туристических фирм, туристических регионов на примере Поморского региона Республики Польша. Описано целостную идентификацию как один из основных элементов бренда туризма управления местных органов власти и организаций, ответственных за эту деятельность в регионе. Рассмотрены возможности создания имиджа бренда туристического направления. Определено, что система визуальной идентификации является необходимым элементом маркетинговой коммуникации, который способствует строительству и укреплению тождества пространства, а также дает основания для создания желаемого изображения марки туристического места в представлении получателей.

Ключевые слова: туризм, бренд, визуальная идентификация, логотип, брендинг, ребрендинг, реклама, дизайн, графика.

Данников О.В., Кирилова О.В.

МАРКЕТИНГ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ В УПРАВЛЕНИИ ПРОДАЖАМИ ТУРИСТИЧЕСКИХ УСЛУГ

Авторами предлагается разработка практических рекомендаций по использованию маркетинговых инструментов в деятельности отечественных предприятий сферы туристических услуг и эффективных маркетинговых решений в преодолении противоречий во взаимодействии субъектов экономической деятельности и оптимального размещения ресурсов.

Маркетинговый подход в деятельности отечественных предприятий индустрии туризма позволяет решить рыночные проблемы наиболее рациональным путем, своевременно выявлять рыночные возможности и использовать их, планировать и организовывать предоставление услуг с учетом предполагаемых тенденций потребительского спроса.

Ключевые слова: качество услуг; сфера услуг, маркетинг услуг; маркетинговое управление; сервисное предприятие; рынок туристических услуг туристическая услуга, маркетинг турпродукта; потребительская ценность; комплексная системы управления качеством.

Ковтуненко К.В.

ОСОБЕННОСТИ РИСКОВ КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ НАУЧНЫХ РАЗРАБОТОК

В статье подчеркнута значимость инновационной деятельности, эффективность которой может быть обеспечена коммерциализацией научных разработок. Определены основные виды рисков, которые могут существенно повлиять на процесс коммерциализации научных разработок, т.е. снизить ее эффект, свести его к минимуму или создать условия, в которых невозможно осуществить процесс коммерциализации. Раскрыто содержание рисков по их видам, с предоставлением более полной информации с целью повышения эффективности управления рисками. Рассмотрены превентивные и оперативные способы управления рисками, которые должны обеспечить устранение или снижение их негативного воздействия на процесс коммерциализации научных разработок.

Ключевые слова: риск, коммерциализация, научные разработки, инновационная деятельность, инновации, способы управления рисками.

Окрепкий Р.Б., Гаргула Д.В.

КОНЪЮНКТУРНЫЙ АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ РЫНКА, ЕГО УСТОЙЧИВОСТИ И ЦИКЛИЧНОСТИ

В статье рассмотрены вопросы особенностей проведения конъюнктурного анализа тенденций развития рынка, его устойчивости и цикличности. Охарактеризованы основные статистические методы выявления тенденции развития рынка. Доказано, что рынок, даже регулируемый в пределах возможностей маркетинга, не может полностью освободиться от проявлений стихийности, поскольку это явление является неотъемлемым свойством рыночного механизма, его стремления к равновесию спроса и предложения, что достигается путем преодоления постоянных диспропорций различной интенсивности. Разработаны методические рекомендации для выявления интенсивности внутригодовых колебаний спроса в условиях стихийности, риска и неопределенности.

Ключевые слова: тенденция, устойчивость, цикличность, трендовое моделирование, сезонность, интенсивность колебаний спроса.

Кучер Л.Р.

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЯ

В статье рассмотрены теоретические основы и значения тайм-менеджмента, а также его роль в повышении эффективности использования личного времени руководителя предприятия. Обоснованы этапы управления собственным временем менеджера - постановка цели, планирование задач, их реализация, контроль за выполнением задач. Автором приведены технологии тайм-менеджмента как средство рационализации деятельности: принцип Эйзенхауэра, принцип Паретто, метод «Альпы». Кроме того, обоснованы преимущества и ограничения применения тайм-менеджмента в деятельности предприятий.

Ключевые слова: тайм-менеджмент, управление временем, установление цели, производительность труда.

Потапова Н.В.

ПРОЯВЛЕНИЕ ПРИНЦИПА ОГРАНИЧЕННОСТИ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СРЕДЕ

Раскрыто содержание принципа ограниченности как основополагающего принципа функционирования и взаимодействия субъектов экономических отношений. Рассмотрены направления проявления ограниченной ответственности в экономической среде. Изучены последствия ограничения ответственности субъектов хозяйствования финансового, социального и экологического характера. Обоснована необходимость регулирования процесса правового ограничения ответственности. Предложены финансово-правовые инструменты, способствующие справедливому перераспределению ответственности между участниками экономических отношений и недопущению нарушения их прав.

Ключевые слова: ответственность, принцип ограниченности, последствия ограничения ответственности.

Форкун И.В.

СОВРЕМЕННЫЙ МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ БЮДЖЕТНЫМ ДЕФИЦИТОМ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены научные основы современного механизма управления бюджетным дефицитом в Украине. Сформированы основные его составляющие. Проведен факторный анализ бюджетного дефицита, проанализированы статистические показатели бюджетного дефицита. Рассмотрена необходимость уменьшения налоговой нагрузки на экономику и увеличение государственных расходов для стимулирования совокупного спроса и дальнейшего экономического роста. Предложены пути уменьшения дефицита государственного бюджета как фактора повышения риска экономической деятельности.

Ключевые слова: бюджет, доходы бюджета, расходы бюджета, дефицит государственного бюджета Украины, управление бюджетным дефицитом, механизм управления бюджетным дефицитом, факторный анализ.

Сержук А.В.

ПАБЛИК РИЛЕЙШНЗ КАК СРЕДСТВО СОЦИАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ

В современных условиях усиления конкуренции для поддержания имиджа и сохранения рыночных позиций предприятию необходимо уделять больше внимания взаимоотношениям с потребителями и обществом в целом. Именно поэтому, в статье рассмотрено значение и необходимость использования социальной коммуникации в деятельности отечественных предприятий, PR как один из инструментов социальной коммуникации и его роль в обеспечении социальной ответственности организации, а также определены основные направления применения PR-технологий в социальной коммуникации и преграды на пути их внедрения в современных условиях.

Ключевые слова: коммуникации, связи с общественностью, маркетинг, общество, социальная ответственность.

Шевченко Ю.А.

СФЕРА УСЛУГ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

В статье проведен теоретико-методологический анализ сферы услуг. Доказано, что в процессе исторического развития и под действием глобализации менялись подходы к пониманию сущности услуг. В процессе исследования понятие «сфера услуг» было разложено на отдельные элементы: «услуга» и «сфера» и рассмотрено отдельно каждое из них. С использованием методики конструирования категориального аппарата экономической науки, разработанной А. Старостиной и В. Кравченко, было определено сущность услуги и сферы услуг. Предложено усовершенствовать структуру указанных определений. Это может быть полезным при анализе сферы услуг в масштабах национальной экономики и разработке моделей ее развития.

Ключевые слова: сфера, услуга, сфера услуг, национальная экономика, глобализация

Хижа Н.М.

ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РЫНОЧНОГО ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛЕ

В статье дается критический анализ определений механизма ценообразования, предлагается авторская трактовка механизма ценообразования в розничной торговле как процесс формирования цен на товары путем объединения механизма рыночного саморегулирования и государственного регулирующего влияния. Показано, что механизм ценообразования на товары в розничной торговле отображает свободное волеизъявление экономических субъектов при одновременном взаимодействии спроса и потребления, а также государственного регулирующего влияния, что осуществляется на основании законодательного и нормативно-правового обеспечения.

Ключевые слова: механизм ценообразования, розничная торговля, спрос, предложение, государственное регулированное, ценовая политика, экономические интересы.

Борейко В.И.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ МОНЕТАРНОЙ ПОЛИТИКИ НБУ В ПОСЛЕКРИЗИСНЫЙ ПЕРИОД

В статье исследованы действия Украины по управлению монетарной базой и учетной ставкой в 2007-2012 годах и их влияние на возможность кредитования отечественных субъектов хозяйствования и стабильность социально-экономического развития страны. Показано, что неэффективные действия НБУ в послекризисный период привели к недоступности кредитных ресурсов для предприятий и населения, что увеличило глубину и продолжительность финансового кризиса в нашей стране. Для восстановления экономического роста предложено снизить учетную ставку, увеличить монетарную базу и бюджетное финансирование экономики.

Ключевые слова: монетарная база, кредит, экономика, финансы, кризис.

Вовчак О.Д., Крентовская Л.М.

ФУНКЦИИ ФИНАНСОВОГО ПОСРЕДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ

В статье исследуется роль финансов в хозяйственном секторе Украины через его функции. Обоснованы подходы к определению функциональных обязанностей посредников финансового рынка, в частности, установлены функциональные обязанности финансовых посредников, в зависимости от уровня их деятельности на рынке, на котором они работают.

Проанализирована роль банковских и небанковских посредников в общественном секторе экономики Украины и эффективность их деятельности с теоретической точки зрения. Проведен критический анализ функций посредников финансового рынка и сделаны выводы из данного исследования.

Ключевые слова: функции, финансовое посредничество, финансовый рынок, финансовые ресурсы, ценные бумаги.

Гуцал И.С., Григораш О.В.

РОЛЬ ИНВЕСТИЦИОННЫХ РИСКОВ В БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ

В статье рассмотрена суть и основные факторы, которые определяют особенности и структуру инвестиционных рисков в банке, рассмотрена классификация инвестиционных рисков в банке за разными экономическими мыслями. Рассмотрены концепции оценки инвестиционных рисков. Определенно возможные пути снижения влияния рисков в банковской деятельности и основные направления их совершенствования в современных экономических условиях. Предложено каждому банковскому учреждению разработать собственную программу и систему управления рисками в соответствии со своими потребностями и обстоятельствами.

Ключевые слова: риски, инвестиционные риски, банковские учреждения, управления рисками.

Пилипчук В.П., Ивасько И.М.

СТАНОВЛЕНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ ПОДОХОДНОГО НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В ОТРАСЛИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В СТРАНАХ ЕС

В исследовании рассмотрен опыт применения подоходного налогообложения аграрного сектора в ведущих странах ЕС, подробно рассматривается путь становления налога на прибыль в области сельского хозяйства Польши в процессе евроинтеграции и осуществлен сравнительный анализ фиксированного сельскохозяйственного налога в Украине и сельскохозяйственного налога в Польше.

Выявлены отличия от развитых стран ЕС, в частности в части налогообложения доходов в аграрном секторе. Анализ подоходного налогообложения в аграрном секторе европейских стран демонстрирует соблюдение принципа равенства всех налогоплательщиков и общий подход к объектам налогообложения сельскохозяйственной или иной деятельности.

Предлагается разработка практических рекомендаций относительно системных преобразований в налоговой системе аграрного сектора Украины в части подоходного налогообложения в условиях интеграционных процессов.

Ключевые слова: интеграционные процессы; прямые налоги; налог на прибыль; аграрный сектор.

Выклюк М.И., Грєсик В.В.

НАЛОГОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ДУАЛИСТИЧНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПРИРОДЫ ТРАКТОВКИ СОДЕРЖАНИЯ ОСНОВНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК

В статье рассмотрены сущность и содержание понятия налоговая безопасность на основе компаративного анализа. Проведен анализ научной мысли относительно трактовки содержания и свойств исследуемой экономической категории. Обоснованы основные характеристики налоговой безопасности и определена дуалистичность их экономической природы в контексте государства и налогоплательщиков. На основе полученных результатов усовершенствовано дефиниция «налоговая безопасность» путем применения TRID-подхода и сформулированы основные ее функции.

Ключевые слова: налоговая безопасность, риск, угрозы, интересы, защита, TRID-подход.

Юхимчук В.Д.

ХАРАКТЕРИСТИКА ИНСТИТУЦИОННЫХ ИНВЕСТОРОВ НА ФИНАНСОВОМ РЫНКЕ

Аннотация. В статье рассмотрены общие принципы функционирования рынка коллективного инвестирования. Исследованы теоретические, методологические положения и практические рекомендации по раскрытию особенностей деятельности финансовых посредников на рынке совместного инвестирования в Украине. Усовершенствован механизм привлечения к процессам совместного инвестирования широкого круга индивидуальных инвесторов, организации и управления активами институтов совместного инвестирования с целью повышения их доходности и диверсификации риска. Предложены пути усовершенствования безопасности работы компаний по управлению активами институтов совместного инвестирования и рекомендации по созданию индексных фондов в Украине.

Ключевые слова: инвестирование, институты совместного инвестирования, активы институциональных инвесторов, риски инвестиционного портфеля, индексный фонд.

Игнатова Е.Н., Косенкова К.В.

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕОРИИ НЕЧЕТКИХ МНОЖЕСТВ ДЛЯ ОЦЕНКИ РИСКА ЛИКВИДНОСТИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА НА ПРИМЕРЕ ОАО «БАНК «ФИНАНСЫ И КРЕДИТ»

В статье рассмотрена сущность нечетко-множественного подхода и охарактеризованы преимущества и недостатки его применения при оценке риска ликвидности коммерческого банка по сравнению с другими методами оценки (динамический индикатор ликвидности Карчевой, VaR-методология, матричный метод и GAP-анализ). Применяя основные положения теории нечетких множеств, осуществлен анализ риска ликвидности ПАО «Банк» Финансы и Кредит за 2008-2012 годы и на основе полученных результатов предложены рекомендации с целью уменьшения риска ликвидности исследуемого банка в будущем.

Ключевые слова: коммерческий банк, ликвидность, риск ликвидности, нечеткое множество, нечетко-множественный подход, степень риска.

Иванова М.А.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИНВЕСТИЦИЙ КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ И ИХ КЛАССИФИКАЦИЯ

В статье проанализированы различные подходы к определению категории «инвестиции», которые рассматривают инвестиции как ресурсы, расходы, хозяйственные операции и активы. Доказано, что все четыре трактовки отражают различные стадии динамической трансформации инвестиций при осуществлении инвестиционной деятельности. Дополнена классификация инвестиций по источникам финансирования; предложено частные инвестиции, которые включали инвестиции физических лиц и предприятий негосударственной формы собственности разделить на инвестиции «частные» для предприятий и «индивидуальные» для физических лиц.

Ключевые слова: инвестиции, классификация инвестиций, категория, финансовые инвестиции.

Сидор Г.В.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ КРЕДИТНЫМИ РЕСУРСАМИ

Рассмотрено состояние кредитного обеспечения сельскохозяйственных предприятий Тернопольской области. Проанализированы основные тенденции кредитования в сельском хозяйстве Тернопольской области в течение 2008-2011 года. Исследовано динамику процентных ставок за

кредитами и участие кредитных учреждений в кредитовании сельскохозяйственных предприятий Тернопольской области. Исследована структура краткосрочного и долгосрочного кредитования. Отмечено, что в современных условиях ведения хозяйства сельскохозяйственных предприятий области потребность в привлеченных средствах не только не уменьшилась, но и даже выросла.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, кредит, кредитное обеспечение, финансирование.

Свешникова Е.Т., Тюлин А.С.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИНТЕРНЕТ-СТРАХОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье исследован страховой рынок Украины через призму анализа страховых компаний, которые предоставляют страховые услуги через сеть Интернет. Выявлены положительные и отрицательные аспекты Интернет-страхования. Обоснована объективная необходимость внедрения информационных технологий для развития рынка страховых услуг и улучшения его регулирования. Авторами обозначены проблемы развития Интернет-страхования в Украине на современном этапе и предложены методы регулирования нормативно-правовой базы по данной проблематике.

Ключевые слова: Интернет-страхование, е-страхование, страховщик, страхователь, страховая компания, on-line, страховой полис.

Дружинина Е.О.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ СТЕПЕНИ ДЕСТРУКТИВНОСТИ РЕАЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ

Обоснована необходимость определения деструктивного влияния реальных инвестиций на социозкосистему. Выделены экономические, социальные и экологические признаки деструктивного воздействия инвестиций. Изложены методические основы оценки деструктивности реальных инвестиций и обосновано применение интегрального показателя. Рассмотрены виды оценок для определения степени деструктивности инвестиций. Представлена характеристика инвестиций и уровня социальной ответственности инвестора на основе степени деструктивности инвестиций. Показан порядок применения защитных и стимулирующих мер по результатам оценки.

Ключевые слова: реальные инвестиции, инвестиционный проект, социально-деструктивные инвестиции, трехкомпонентный интегральный показатель.

Небаба Н.А.

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМЕ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В статье проанализированы существующие подходы к определению понятия «механизм управления финансовыми потоками», определена их сущность. Исследованы цели, функции и принципы управления финансовыми потоками негосударственных пенсионных фондов. Предложена структура механизма управления финансовыми потоками негосударственных фондов, которая состоит из методов, инструментов, рычагов управления, нормативно-правового, организационного и информационного обеспечения. Определена сущность каждого из элементов механизма и их взаимодействие.

Ключевые слова: негосударственный пенсионный фонд, финансовые потоки, механизм управления, методы управления, инструменты управления, рычаги управления.

Войнаренко М.П., Цебень Р.Л.

ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА ЭКСПОРТНЫХ ОПЕРАЦИЙ

В статье рассматриваются особенности учета экспортных операций в современных условиях хозяйствования. Исследовано влияние на методику экспортных операций налогового законодательства. Особое внимание уделяется вопросам признания доходов от экспортных операций в бухгалтерском и налоговом учете. Выявлены особенности налогообложения налогом с добавленной стоимости. Проанализирована методика определения курсовых разниц. Установлены особенности оформления грузовой таможенной декларации у таможенном режиме «экспорт»

Ключевые слова: экспорт, доход, курсовые разницы, налог на добавленную стоимость

Перевозова И.В., Степанюк О.С.

СИСТЕМА КОНТРОЛЯ ЗАТРАТ НЕФТЕГАЗОДОБЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ: АКТУАЛИЗАЦИЯ ПОСТРОЕНИЯ И АСПЕКТЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

В статье актуализировано выделение системы контроля затратами как составляющей общей системы внутреннего контроля предприятия, которая является ключевым элементом управления. Приведены теоретические и методические рекомендации по совершенствованию системы контроля затратами как составляющей системы внутреннего контроля нефтегазодобывающих предприятий

Украины. Доказана необходимость выделения расходов на охрану окружающей среды в процессе группировки затрат нефтегазодобывающих предприятий с целью управления ими.

Ключевые слова: управление, система внутреннего контроля, система контроля расходов, расходы на охрану окружающей среды, нефтегазодобывающие предприятия.

Пархоменко О.П.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА НАЛИЧИЯ И ДВИЖЕНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ

В статье рассмотрены актуальные аспекты учета основных средств, которые требуют дальнейшего изучения, уточнения и приближения к международным стандартам финансовой отчетности. Проведено исследование методико-организационных аспектов и согласованности законодательно-нормативных документов относительно учета основных средств. Рассмотрены вопросы оценки и переоценки основных средств, даны предложения по усовершенствованию учета ремонта основных средств, предложены пути гармонизации отечественного учета с международными стандартами для уменьшения несоответствия и проблемных вопросов относительно учета основных средств.

Ключевые слова: основные средства, учет, оценка, переоценка, ремонт, международные стандарты, предприятие.

Торопова И.С.

МЕТОДЫ КАЛЬКУЛИРОВАНИЯ СЕБЕСТОИМОСТИ РЫБОПРОДУКЦИИ

В статье рассмотрены научные основы методов калькулирования себестоимости продукции.

Проведен анализ использования производственной и полной себестоимости для принятия управленческих решений, которые направлены на обеспечение эффективности деятельности предприятий рыбной промышленности. Сформированы выводы относительно применения для предприятий рыбной промышленности однопроцессного (однопредельного) нормативного метода калькулирования себестоимости продукции. Разработана методика составления нормативной (плановой) калькуляции себестоимости продукции на планируемый период, изложены приемы учета расходов по каждой статье калькуляции.

Ключевые слова: рыбная промышленность, производственная себестоимость, себестоимость реализованной продукции, полная себестоимость, метод калькулирования, производственные расходы, расходы отчетного периода, нормативный метод калькулирования.

Олендий О.Т., Шушакова И.К.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОВЕДЕНИЯ АУДИТА НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ

В статье рассмотрены теоретические основы аудита нематериальных активов и их эффективности для поиска выявленных резервов повышения конкурентоспособности предприятия. Рассмотрены цели, задачи, информационная база, используемая при проведении аудита и основные этапы проведения аудита нематериальных активов и эффективности их использования. Разработаны предложения по совершенствованию существующих методик проведения аудита нематериальных активов и эффективности их использования, учитывая специфику отечественных предприятий.

Ключевые слова: аудит, нематериальные активы, аудит эффективности, методика аудита, аудиторские процедуры, качество аудита, стандарты аудита.

Волошан И.Г.

ОРГАНИЗАЦИЯ ПЕРВИЧНОГО ДОКУМЕНТООБОРОТА ТОВАРНЫХ ОПЕРАЦИЙ В ТОРГОВЛЕ

В статье рассмотрены проблемы организации документооборота первичных учетных документов по организационной структуре и торгово-технологическими процессами на предприятиях торговли. Проведена оценка участия структурных подразделений в торгово-технологических процессах и информационного обмена между ними. Разработана модель первичного документооборота на предприятиях торговли, предложено пример графика первичного документооборота объекта стационарной торговли, приведены пути совершенствования системы документооборота.

Ключевые слова: первичный учетный документ, товародвижение, торгово-технологические процессы, организационная структура предприятия, документооборот.

Юрьев А. В.

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ АУДИТА ЭФФЕКТИВНОСТИ ОПЕРАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТОРГОВЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье рассмотрены основы использования бухгалтерской информации как основной информационной базы аудита эффективности операционной деятельности торговых предприятий. Автором обосновано применение информационных технологий при работе с бухгалтерской информацией и доказана целесообразность создания в системе аудита эффективности

операционной деятельности подсистемы информационного обеспечения, функции которой зависят от специфики предприятия. Освещены требования к информационным системам, которые используются при формировании выводов по эффективности операционной деятельности предприятия на всех этапах проведения аудита эффективности.

Ключевые слова: аудит эффективности, управления, информация, операционная деятельность, информационные технологии.

Федоренко И.А., Мейта В.И.

РАЗВИТИЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ПОДХОДОВ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье рассмотрены теоретические основы экономической безопасности промышленных предприятий, обоснована актуальность и необходимость дальнейшего их изучения. Проанализированы и систематизированы по содержанию концептуальные подходы к определению экономической безопасности промышленных предприятий, определены преимущества и недостатки данных подходов, названы основные сторонники. Предложено авторское определение экономической безопасности промышленного предприятия, которое отличается от существующих всесторонним охватом основных характеристик экономической безопасности предприятия. Определены основные направления обеспечения экономической безопасности промышленных предприятий.

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность предприятия, промышленное предприятие, концептуальные подходы, категории, ресурсный подход.

Батьковец Г.А., Заяц Н.О.

УПРАВЛЕНИЕ БИЗНЕС-ПРОЦЕССАМИ ТОРГОВЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ОСНОВЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ПОЛЯ

В статье рассмотрены основные положения по формированию информационного поля, определено влияние показателей и информационных единиц на осуществление бизнес-процессов торгового предприятия. Проведен анализ внутренней документации и ее информационного наполнения в торговой отрасли по стратегическому и тактическому уровню управления. Предложено к использованию систему ключевых показателей, которые дают возможность формирования релевантного информационного поля и обеспечивают требования всех управленческих уровней организационной структуры предприятия.

Ключевые слова: бизнес-процесс, торговля, информационное поле, информационное обеспечение.

Похилюк В.В.

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ КАК ЦЕЛОСТНОЙ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ В ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ЭКОНОМИКАХ

В течение нескольких веков проблема экономических отношений опиралась лишь на фундамент классической теории, проблемы социальных отношений, поведение людей за пределами экономических отношений считались неактуальными. Свои исследования в статье автор проводит, опираясь на формирование институтов – института власти, института экономической безопасности, формальных и неформальных институтов определенной экономической системы.

Акцент в работе сделан на совершенствование институциональных методов анализа в трансформационной экономике, что дает возможность выявить существующие противоречия, которые связаны с формированием традиционной институциональной среды, поскольку новые институциональные направления остаются слабыми и неизученными, они требуют времени для их трансформации к норме экономического поведения и обеспечения экономической безопасности.

Ключевые слова: национальная безопасность, экономическая безопасность, институт, институционализм, воспроизводство, эффективность, предпринимательство, трансформация, глобализация, экономическая система.

Сынчишина Е.А.

ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ-ПРЕДМЕТНИКОВ ВУЗов

В статье рассмотрены новые подходы к формированию инновационной компетентности учителей-предметников. Определены ключевые компетентности преподавателя. Приведены актуальные направления внедрения компетентностного подхода в учебный процесс. Раскрыто понятие инновационной компетентности и ее составляющих, совокупность компетенций, которыми должен оперировать учитель, направляя свою деятельность на развитие личности ученика. Описаны пути формирования инновационной компетентности преподавателей-предметников в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: инновационная компетентность, общая компетентность, диагностическая компетентность, предметно-ориентированная компетентность.

Малютин А.К.

ПОСТРОЕНИЕ КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Установлено, что инвестиционная составляющая национальной экономической безопасности или инвестиционная безопасность является собой систему, которая характеризуется иерархичностью и целостностью. Охарактеризованы основные элементы системы инвестиционной безопасности, раскрыты связи между ними, выделены ее функции и сформирована главная цель. Построена концептуальная модель инвестиционной составляющей национальной экономической безопасности и охарактеризованы ее основные дескрипторы. Отмечена важность усовершенствования установленных составляющих механизма обеспечения реализации данной концептуальной модели с целью оптимизации уровня инвестиционной безопасности национальной экономики.

Ключевые слова: инвестиционная безопасность, инвестиция, система, экономика, экономическая безопасность.

Клим Н.М., Хомяк Т.Р.

УЧЕТ ФИНАНСОВЫХ ЗАТРАТ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье рассмотрены теоретические основы бухгалтерского учета финансовых расходов. Обзор практический опыт и освещены проблемные аспекты отражения в бухгалтерском учете финансовых расходов. Акцентируется внимание на необходимости применения современных информационных технологий для учета финансовых расходов как средства повышения методического уровня учетно-аналитических процессов и создания оптимальной организационной модели учета. Приведен пример отражения в бухгалтерском учете и отчетности финансовых затрат предприятия с применением возможностей программных продуктов «1С: Предприятие» и типовых корреспонденций счетов.

Ключевые слова: финансовые расходы, информационные технологии, бухгалтерский учет.

Склярченко А.А., Андросюк Г.Н.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СИСТЕМЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ И ТРАНСФЕРА ТЕХНОЛОГИЙ

Проанализировано состояние отечественной научно-исследовательской системы на мировом рынке освоения новейших технологий, особенно перспективных на сегодня нанотехнологий. Рассмотрено уровень государственной поддержки отечественной науки и предоставлено рекомендации касательно необходимости влияния государства для привлечения отечественных и зарубежных инвестиций в научные исследования. Установлено, что для ускорения инновационного развития экономики необходимо производить трансфер технологий. Предложено использование неприбыльных институций, созданных государством и новейших форм информационных технологий для успешной коммерциализации научно-технических разработок.

Ключевые слова: коммерциализация результатов научных исследований, информационные технологии, Интернет-офис, Интернет – портал, трансфер технологий, инновационные разработки, нанотехнологии.

Харченко В.В., Онищук В.Р.

К ВОПРОСУ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ АГРАРНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

В статье выявлены и обобщены научные подходы к трактовке понятия «информационное обеспечение». Рассмотрена классификация информационных ресурсов аграрного предприятия. Установлено совокупность показателей информационного обеспечения. Определена роль информационного обеспечения и необходимость процесса информатизации для эффективного управления аграрного предпринимательства. Раскрыты основные требования к информации, и этапы ее использования в современных условиях хозяйствования. Обоснована дальнейшие направления развития информационного обеспечения аграрного предпринимательства.

Ключевые слова: информация, информационные ресурсы, информационное обеспечение, информационная система, аграрное предпринимательство.

ANNOTATION

Gerega G.

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF INNOVATION DIVISION OF LABOR

The article deals with theoretical and methodological aspects of innovative development of socio-economic systems in terms of the international division of labor at the level of member states innovation and technology transfer. Singled out groups of countries based on their participation in the innovation division of labor and its features according to the position occupied by the countries concerned. The system of relations between the relevant groups in the context of the generation and exchange of information and intellectual products of nature, the conclusions on the results and prospects of such international cooperation.

Key words: socio-economic system, the division of labor, innovation, technology transfer, intellectual and information products.

Galaburda V.

MODERN ECONOMIC EVALUATION OF TRANSPORT

The paper considers new approaches to economic evaluation of transport, justified the possibility of improving the efficiency of transport resources. Investigated of the out-transport effects of the use of cargo transportation by saving working capital obtained when accelerating delivery of goods, increase revenue due to the presence and transport of natural resources and rising property prices, receive social benefits from the improvement of the respective mode of transport. Criteria for selecting the type of transport independently by the user.

Key words: transportation, out-transport effect, market, economic evaluation, efficiency.

Nosov O.Y.

DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF BANKING SUPERVISION AND REGULATION IN THE PROCESS OF TRANSFORMATION OF UKRAINIAN ECONOMICS

The current state and prospects of development of banking supervision and regulation in the Ukrainian economy due to the formation of an international system of banking regulation. The basic stages of its development, defining characteristics and problems associated with the use of the process of economic transformation. The current state of the banking system of Ukraine in the global financial crisis and the prospects for its development in the post-crisis period. The measures of state regulation of the banking system liquidity.

Key words: banking, supervision and regulation, risks, financial crisis, financial institutions.

Kraynyk O.P.

TAXR SYSTEM REFORMATION IN THE CONTEXT OF CONDUCTING OF ECONOMIC REFORMS IN UKRAINE.

Basic directions of reformation of the tax system are examined in the context of conducting of economic reforms in Ukraine. Influence of introduction of the Internal revenue code is considered on the international estimation of the tax system of Ukraine. Certainly the strategic tasks of reformation of the tax system in a prospect to which are taken: increase of efficiency of administration of taxes; diminishing of particle of taxes is in the charges of enterprises; a change of going is near organization of work of tax control. The special role of increase of efficiency of administration of taxes is shown in the process of reformation of the tax system.

Key words: Tax system Reformftion, tax regulations, tax administration.

LandinaT.V., Mel'nychukI.I.

PROBLEMS OF FINANCING OF SCIENCE IN UKRAINE AND WAYS OF ITS DECISION

In the article the basic problems of financing of science of Ukraine are considered on the modern stage, the level of charges from a budget, which are selected on satisfaction of necessities of this industry and other spheres of life of society, is analysed. Certainly place of scientific researches in life of the state and found out the increase of their role in the conditions of output on an international scene. The analysis of directions of financing of science is conducted in foreign countries and recommendations are given in relation to the improvement of financial situation in the field of science of the state.

Key words: science, the state budget, financing, scientific researches, philanthropists

Brailovskyi I.A.

STATE MEANS ON REDUCING RISKS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP

Article is devoted to decrease the negative impact of risks of public-private partnership with the Government. The author defines the ways, means and components of risk management of PPP projects from the state. Key principles in risk assessment are: the probability of their occurrence and degree of impact

of risks if they occur. The accent is necessary formation of a special approach to risk assessment of public-private partnership in terms of the state. In this approach likely measures to reduce risks include: research to the tendering process, analysis of best practices and evaluation of tender" and others.

Key words: public-private partnership (PPP), risks, risk management, risk matrix, government, means of reducing risks.

Kushnir L.L.

REPRODUCTION OF THE FIXED ASSETS IN ECONOMY OF UKRAINE AS INDICATOR OF EFFICIENCY OF HER ECONOMIC MECHANISM

In the article the processes of the reproduction of fixed assets in the national economy of the Ukraine in 1990-2011 yr. are analyzed. The connection between the institutional transformations of fixed assets, the intensity of resource reproduction and the effectiveness of the economic mechanism functioning of the national economy are argued. The revealed deformations in the reproduction of resource and negative shifts in the effectiveness of the economic mechanism in the country the author connects with the policy of the unlimited liberalization of public economy. It is determined, that the supply of the national economy of the Ukraine with the resource of fixed assets is insufficient to form in it the trend of sustainable development. In connection with this the need of the economic policy correction of Ukrainian state in the aspect of more active application of such methods of state administration as forecasting, strategic planning and the resource guarantee of public economy development is grounded.

Key words: fixed assets, the reproduction of fixed assets, the sustainable development of national economy, economic mechanism, the effectiveness of economic mechanism.

Svitlychna O.S.

EVOLUTION OF MEDICAL INSURANCE IN UKRAINE

The article deals with the currently existing system of health care financing. The basic stages in the evolution of obligatory and voluntary medical insurance in Ukraine are investigated. The main reasons that hamper the development of this industry are defined, in particular: the imperfection of the existing legislation, the constant underfunding of the health care industry, backwardness of technological and material resources of medical institutions, personnel problems, low incomes of the population, etc. For creation of effective system of medical insurance in Ukraine it is necessary: the introduction of budget-insurance model of health care financing, regulation of the legal framework that will protect the interests of all subjects of medical insurance market, improvement in tax policy and government oversight in this area, studying of foreign experience of medical insurance introduction, training and re-training of relevant professionals, increase public confidence in the insurance.

Key words: health care, medical insurance, health care financing.

Farat A.

INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF SECTORS OF THE ECONOMY UKRAINE: CURRENT STATUS AND FUTURE DEVELOPMENT

We consider the scientific basis problem of investment attractiveness of the national economy. Deals with data on the volume of capital investments by regions. Grouped basic tasks of the state, where the law implementation should encourage the development not only of the priority sectors, but also to attract additional investment in areas with medium and low investment. The analysis of the current investment climate state in Ukraine. The conclusions of research on this topic and recommendations for further research on the development of investment growth model.

Key words: investment, investment climate, investments, investment attractiveness of the national economy, priority sector growth.

Vlakh M.R., Koropetska T.O .

INTERNATIONAL TRADE OF UKRAINIAN AGRICULTURAL PRODUCE: STATE AND THE TENDENCIES OF IT'S DEVELOPMENT

It has been examined features of the dynamic of the commodity and geographic structure of export and import of Ukrainian agricultural and food products for time of 2002-2012 years, especially in the export the reduction of the share of processed food products, live animals and animal product has been observed; and in the import consistently high proportion of processed food products, live animals and animal product has been observed. The main trends of their developments has been defined, define elements of system of foreing economic strategy of the state in food trade has been allocated, the need for compliance with the European requirements and standards for sertification has been highlighted.

Key words: international trade, agricultural produce, export, import.

Ilyina K.O.

BASIC PROPERTIES OF FINANCIAL SUPPORT OF INNOVATION

The article reviews current approaches to the interpretation of the terms “system”, “national innovation system”, “system of financial support for innovation”. Analyzed the most common properties of systems. The basic features that should have a set of elements in order to enable it to form a system. The basic properties of the elements for the formation of the system are shown. Definition of system of financial support for innovative economic development is given. Definition of system of financial support for innovative economic development should include the basic criteria - the purpose and the ability sustainable response to influences.

Key words: innovation, development, system, finances, support.

Boizun O.I.

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF FINANCIAL CONDITION OPENNESS IN GLOBAL CHANGE.

In the paper, we develop features of financial openness in global transformations of modern civilization development based on international experience. Substantiates the state of openness of economies of Belarus, Moldova, Kazakhstan, Russia. Relevant in this direction is the consideration of the experience of developed and industrialized countries. The analysis and prove that financial liberalization leads to increased openness, raising capital, expanding cooperation, rational allocation and use of resources, provides ample opportunity to use the experience of other countries, increased competition, the welfare of the nation.

Key words: financial openness, globalization, post-industrial development, international experience, liberalization.

Mudra-Ryduk Y.

THE WAYS OF MANAGEMENT EFFICIENCY ENCREASING OF UKRAINIAN PENSION SAVINGS

The article is about the necessity of accumulation level implementation of pension providing based on the problem of population aging and Pension fund contributions of Ukraine. Also, there was proved the necessity of proposed changes to the Positions investment declaration of non-state pension fund. There was made a proposition to include the risk management department to the organizational structure of pension fund in order to increase the efficiency of management of operating and strategic risks of non-state pension fund and management assets company.

Key words: non-state pension fund, management assets company, pension savings, investment declaration, risk management, pension savings management

Bauman O.S.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF MACROPRUDENTIAL REGULATION

In the article investigated the basic methodological approaches to the definition and process of macroprudential regulation. Deals with its importance, due to the effects on the financial stability of the state, minimizing the occurrence of systemic risks and prevent the crisis in the financial and economic system. Advantages of macroprudential regulation microprudential approach to regulation. Analyzed measurements of systemic risk and the relevant principles of the macroprudential regulation, which are used to prevent them.

Key words: macroprudential regulation, financial stability, systemic risks, indicators of financial stability, financial crisis, procyclicality.

Gerega A.V.

ECONOMIC STABILITY OF COMPANIES AND WAYS OF ITS IMPLEMENTATION

The article outlines the nature and meaning of economic sustainability of the enterprise, based on the analysis of scientific publications the ways of its implementation, the author provides principles of economic sustainability of the enterprise. The approaches in the economic literature to the definition of "economic sustainability of the enterprise." Defined features that are in every entrepreneur towards achieving and maintaining a sustainable and effective development of the economy as the solution of these problems depends on the economic stability of businesses at all other levels of management.

Key words: economic sustainability, management, economic security, principles of economic stability, financial resources, factors internal and external environment.

Komarnytskyi I.M., Savitskyi A.V.

THE CURRENT STATE OF EXTERNAL TRADE DEVELOPMENT OF NATIONAL ENTERPRISES OF LIGHT INDUSTRY

There was shown the current state of development of national enterprises of light industry in the view of their external trade. There was analyzed the indexes of light industry production and the external trade dynamics of Podilskyi region light industry enterprises. Also it was allocated the key factors that influence on

making the conditions which characterize working activity of external trade of national enterprises of light industry and emphasized the main important issues of further solution.

Key words: indexes of industrial production, national enterprises of light industry, external trade of enterprises, tolling scheme of production.

Melnyk O.G., Nagirna M.J.

DIAGNOSIS OF FACTORS AFFECTING EXPORT ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE

The essence of "export activity" based on analysis of the literature, given the differences between the interpretation of the term "export" in the regulatory and legislative framework. Analyzed the literature on classification factors affecting the export business; definitions of "factor" and "reason" and concluded that their synonymy. Posted comprehensive typology of factors influencing the export activities of the company in the following typological characteristics: the degree of motivation to export activities, the degree of coverage of environmental impact, the degree of controllability, for the time lag of, for spheres of influence, in terms of constructability, in terms of importance, the mechanism actions, the level of complexity of receptors.

Key words: export, export activity, foreign trade, diagnosis, impacts, classification factors.

Paranchuk S.V., Kryvetskiy I.O.

PRECONDITIONS OF THE IMPLEMENTATION OF MANUFACTURING RESTRUCTURING OF ENTERPRISES IN CONDITIONS OF ANTI-RECESSION MANAGEMENT

The modern being of industrial enterprises and influence of the crisis in them are overviewed. Pre-conditions of realization of restructuring of enterprises and certainly place and value in it of the production restructuring are formulated and grounded in the cut of anti-recession strategy of enterprises. On the basis of the conducted analysis the main of domestic and foreign research workers is exposed interpretation of concept and determination of basic tasks of the production restructuring.

Key words: competitiveness, anti-crisis management, restructuring of enterprises, manufacturing restructuring, tasks of restructuring.

Zhmaylova O.G., Babytska O.O.

THE ESTIMATION OF AGRARIAN ENTERPRISE VALUE ON THE BASIS OF ITS PROFITABILITY INDEXES

The main theoretical and methodical approaches of estimation agrarian enterprises economic value added have been considered in the article. It has been determined that market value of an enterprise depends on its material and non-material parts that influence the financial results of economical subject's activity. The method of estimation agrarian enterprises economic value added on the basis of their profitability indexes has been offered. The dependence between the economic value added of an enterprise and its income management efficiency has been determined.

Key words. Value, income management, the methods of value estimation, economic value added, balanced scorecard.

Lisak In. Yu.

FORMING of CONCEPT INNOVATION AND ITS ROLE In ACTIVITY of ENTERPRISES

Proved that the development of scientific and technological progress is closely intertwined with the application of research results in practice. Special attention is deserves issue at present, because modern society tends to rapidly changing techniques and technologies. The paper found that the operation of domestic enterprises in modern conditions is not possible without the introduction and use them on new technologies and innovation, is the use of innovation in the production process increases the competitiveness of enterprises. This paper reviews the main approaches to the formation of the concept of innovation their relationship with other economic categories and their role in the enterprise.

Key words: innovations, innovations, social innovations, scientific and technical progress, innovative activity, innovative technologies, competitiveness, economic development, effect, efficiency of innovative activity.

Sylkina J.O.

MANAGEMENT OF STRATEGIC CHANGES ON TRADE ENTERPRISES

In article scientific approaches of foreign and domestic scientists by definition of essence of strategic changes are analysed. The role of strategic changes in activity of the enterprise is defined and their main types are allocated. The characteristic is given to existing strategic approaches to management of organizational changes: directive, negotiation, "standard", analytical and based on action. Offers on increase of efficiency by management of strategic changes at trade enterprises are developed.

Key words: changes, organizational changes, strategic changes, development, enterprise, management of strategic changes.

Lisun Y.V., Dyachuk M.V.

STRATEGIC ANALYSIS OF ENTERPRISES OF A BUILD INDUSTRY

The article describes the approach to defining the essence of the concept of strategy, peculiarities and problems of strategic analysis in enterprises. The characteristic of strategic changes in classifications, the group changes the characteristics of strategic changes on innovation. A dynamics of major economic indicators construction industry: the number of employees, average wages, the volume of sales, net income, profitability of enterprises. Analysis of the business environment construction companies using SWOT-analysis and proposed ways of managing change.

Key words: strategy, strategy of development of enterprise, strategic analysis, analysis, external.

Djedjula V.V.

ECONOMIC EFFICIENCY OF ACTIONS OF ENERGY SAVING IN SYSTEMS OF GENERATION AND TRANSPORTATION OF THERMAL ENERGY OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

In article features of power consumption and structure of power streams of industrial boiler rooms and thermal networks are considered. It is made thermal and electric balances which analysis allowed to prove set of priority actions of energy saving in systems of generation, distribution and consumption of thermal energy. The technique of determination of size of an energy potential and increase in profit on energy saving actions is offered. The technique is based on recommendations of DSTU and considers effects of economy of energy and payment reduction by the enterprise for emissions gaseous and storages of solid waste.

Key words: power consumption, energy saving, power efficiency, machine-building enterprises, fuel, boiler rooms, balance, energy potential.

Chernush S.S.

REVIEW OF METHODS FOR THE ANALYSIS OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE COMPANY

The existent going is considered near the analysis of investment attractiveness of enterprises, their informative and legislative base, the basic methods of analysis of investment attractiveness of enterprise are systematized, the walkthrough of possibility of their practical use is carried out, the basic failings are resulted in their practical use after the different types of activity, grounded influence of of a particular branch specific on the choice of method of analysis of investment attractiveness of enterprise. A system of performance indicators of investment attractiveness.

Key words: investments, investment attractiveness, the method of analysis of investment attractiveness

Masliuk O.V.

A PLACE OF ECONOMIC STABILITY OF ENTERPRISE IS IN PROVIDING OF HIS COMPETITIVENESS

The location of economic stability of enterprise is determined in providing of his competitiveness. A necessity and importance of providing of stability as pre-conditions of forming of his competitive edges are reasonable. Instruments that form the competitiveness of enterprise from position of maintenance of his economic stability are certain. The sequence of increase of competitiveness of enterprise is exposed. Heaved up the problem of development of methodical tool of estimation of competitiveness of enterprise for an account forming of basic economic indicators of his firmness.

Key words: competition, competitiveness, economic stability, potential.

Osadchyk J.M.

ROLE OF FINANCE MANAGEMENT IN ENTERPRISES ACTIVITIES

The article presents the theoretical rationale and practical recommendations for improving financial management. It is shown that the main aim of financial management should be finding a reasonable compromise between the objectives that they set itself the enterprise and financial capacity to implement these tasks. It is concluded that during the formation of financial management in the enterprise first need to have installed internal management, covering some aspects.

Key words: financial management, management, financial policy, financial strategy, primary income, secondary income.

Lazarenko M.P.

INTEGRATION PROCESSES OF CORPORATE STRUCTURES IN SYSTEM OF THE ECONOMIC RELATIONS

This paper analyzes the features of the integration process of corporate structures in Ukraine's economy, especially the formation and significance of corporate structures in economic growth and innovative development. The tendencies of the integration process and the benefits of forming integrated

corporate structures necessity of state support the formation of national integrated corporate structures. Using the obtained results are formulated to stimulate areas of the integration process of domestic corporate structures.

Key words: corporate structure, corporation, corporate sector, innovative activity.

Bazaliyska N.P., Kazanovska M.P.

THE STATE OF THE SYSTEM OF MOTIVATION OF PERSONNEL AT DOMESTIC ENTERPRISES

In this article the modern condition of the system of motivation of the personnel at domestic enterprises. Enough detail to provide a definition for «motivation», an analysis of the need for and the importance of motivation of the personnel at the enterprises. Considered the main elements of the system of motivation of the personnel, the use of which is appropriate in the domestic enterprises and described in detail each one of them. This is also highlighted in the most effective element of motivation of the personnel and presents the latest statistics on it in Ukraine. The conclusions from the research, developed and offered ways to solve this problem.

Key words: motivation, motivation system, personnel, wages, enterprise.

Boruschak Miroslav

ROLE OF UNIVERSITIES IN POMERANIA ECONOMICS OF TOURISM

The article deals with the modern aspects of the role of Poland Pomeranian universities in the development of tourism economy. Attention is given to the fact that the dynamic development of the region affected by the availability of natural resources and their high quality and value, geographical and historical component. Peculiarities of functioning of the metropolis as an attractive place for foreign investors, contributing to job creation and an increase in personal wealth. The features and capabilities of trymskoyi monopoly. Subsequent orientation of actions is picked and substantiated forecast figures role of Pomeranian high schools in development the tourism economy.

Key words: monopoly, metropolis, tourism, tourist economy, capital investment, strategy.

Maroshek C.

TENDENCIES PREPARATION OF TOURIST FRAMES POMORSKI REGION

The article deals with the development of tourism economy as one of the most developed areas of modern Polish economy in general and the region in particular. Emphasized the importance of a market economy, which, in turn, requires modern education professional training at various levels of the tourism industry. Analysis of the mission of the Polish tourism, which outlines strategic program for the development of the Polish tourism "Tourism Development Areas by 2015". The system of education in the tourism and hotel industry as an example of the region.

Key words: tourism, study, education, training, business tourism.

Verkhoglyadova N.I., Olinichenko I.V.

REGION AS SELF-GOVERNING SOCIAL-ECONOMIC SYSTEM

The article conducted the systematization areas of scientific achievements concerning the understanding of the socio-economic essence of the region. Substantiated essence and content of the concept of the region as an economic category. Presented fields of scientific achievements concerning the understanding of socio-economic the essence the region. Been determined kinds of regions in depending the existing administrative territorial units. Described signs of for the classification the regions. Been determined hierarchy of characteristics notion of "region". Made by scientific analysis of notion of "region" and highlights essence and content of the economic category, which is the base of methodic effective approach of solving regional and nationwide problem

Key words: district, region, a regionalization, a classification of the regions, the territory, regional system, the administrative and territorial unit of, a complex.

Iliashenko S.M., Bilan M.I.

ANALYSIS OF THE PROFILE OF THE STANDARD USERS OF TOURIST SERVICES TO THE SUMY REGION

The paper presents the results of the marketing analysis demands of consumers of tourism services that are characteristic of the Sumy region. The analysis defined profiles major consumer groups, selected according to their social status and gender. The results can be used by travel agencies to plan their activities (within the range of travel services and their quantitative parameters). In addition, they can be used by local and regional authorities in the development of programs to create and develop the tourist market in the Sumy region.

Key words: marketing analysis, consumer demands, the market for tourism, the forms of tourism, the profiles of users.

Vasiliev O.V.

THE INTERACTIONS BETWEEN ECONOMIC DEVELOPMENT AND ITS FINANCIAL INFRASTRUCTURE.

The article analyzes the approaches of domestic and foreign scholars to address issues of economic development. The complex challenges of improving the relationship of economic development of the region and sophistication its financial infrastructure by means of alignment conditions of the various non-governmental institutions of the financial infrastructure, to avoid disparities in socio-economic development of the regions, as well as creation of a single-level state information field functioning financial infrastructure.

Key words: regional economic development, financial institutions, government regulation.

Gorun M.V.

ANALYSIS OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF HUSYATYN AND SATANIV RECREATIONAL REGION

In the article the considered problem of investment attractiveness of Gussyatin and Sataniv rekreational region. The analysis of the weight factors of investment environment attractive recreational area, the results of which will enhance investment flows in the most promising areas of recreational activities. Topical issues of tourism development in Husyatyn-Sataniv recreational region and possible solutions. Analyzed the importance of alternative types of tourism, training of qualified personnel, networking roadside service to optimize the functioning Husyatyn-Sataniv recreational region.

Key words: investment attractiveness, recreational area, tourists, resort, resortpolis.

Kuzmin O. Ye. , Bublyk M. I.

CONCEPT EVALUATION METHODOLOGY OF TECHNOGENIC DAMAGES FOR ENTERPRISES IN UKRAINE AND THE WORLD

The article considers the scientific basis in the world for evaluating technogenic (man-made) damages of enterprises as self-organizing systems that have the ability to keep and maintain an independent existence. It has been performed the analysis of existing approaches to evaluating technological damages of companies under the conditions forming of Evolutionary Economics, where the key role played by self-organization of economic organizational systems. It has been developed the concept of methodology for technogenic damage assessment of companies where in the various sectors of the national economy it has been proposed for collecting, studying and analyzing the damages data to use characteristics of viability (sustainability) system.

Key words: technogenic damage, assessment, evolutionary economics, socio-economic system, vitality, sustainability, enterprise.

Khiminets V.V.

IMPLEMENTATION AND STIMULATION MECHANISMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CARPATHIAN REGION

Ecological-economic problems of Carpathian region were analyzed. The main ecological-economic mechanisms of implementation of the concept of sustainable development of the Carpathian region were considered. Actuality and importance of active and effective interregional ecological-economic cooperation in the Carpathian region is substantiated. Evaluating the environmental situation, author shows, that character features for all Carpathian region are significant anthropogenic landscape transformation and contamination of environment.

Key words: sustainable development, Carpathian region, ecological-economic problems, mechanism of implementation and promotion of sustainable development.

Homyuk N.L.

ESSENCE OF LAND RESOURCES AND RATIONAL USE OF LAND RESOURCES

The article explores the concept of land as a specific type of natural resources. Terms land and land resources of the land laws of Ukraine are considered. Values of land for industry, construction, agriculture and forestry are defined. The features of land resources as a means of production are characterized. The concepts and content protection and rational use of land resources are determined. The author discloses components of sustainable use of land resources. The author analyzes the need for economical attitude to land.

Key words: land, land resources, land law, land protection, rational use of land resources.

Shpenyk Tetiana

THE ORGANIZATION AND ECONOMICAL MECHANISM OF FUNCTIONING OF RURAL GREEN FARMSTAEDES

The practicability and necessity of using statistics and economic methods, in the planning and organization of activity of rural (green) tourism institution are analyzed in the article. The meaning of concept organization and economical mechanism of functioning of rural (green) tourism is defined and argued its basic constituents. The objective and subjective influence factors on the forming, quality, availability and iniquity of tourist product in rural locality are analyzed. The definitions of main financial indicators of activity of rural (green) tourism institution are formulated.

Key words: rural (green) tourism, organizational and financial mechanism of functioning, cost price of tourist product, principles of pricing, gross profit, general profitability, profit of farmsteads.

Koval L.

GROUND OF NECESSITY INCREASE OF MANAGEMENT EFFICIENCY IN POLITICS OF USE THE LABOUR RESOURCES IN AGRARIAN SPHERE

The problems of labor resources in agriculture Ukraine, the analysis of modern approaches to human resources work and evaluating the success of their operation in Ukraine. Emphasized the need for market research in order to increase efficiency and improve human resources management. The necessity of research to improve policy management in their application, creating conditions for the development of a new class of highly skilled managers in the business of domestic agricultural production.

Key words: resources, labour, market, efficiency, management.

Kichko I.I.

THE MORAL AND INTELLECTUAL PERSONAL NEEDS REGULATION: TENDENCIES AND PERSPECTIVES.

The article analyzes the spiritual and intellectual needs of personality by means of of econometric modeling. Found that the level of satisfaction of the spiritual and intellectual needs does not satisfy modern requirements of sustainable development. It was determined that the solution to improve the level of satisfaction of spiritual intellectual needs should be comprehensive and is possible only with concerted action of an entire groups central executive authorities and institutes of culture, education, and religious organizations and the development of forms and methods of determining the of state influence on the needs of this group. The public and administration authorities which influence the moral and intellectual needs are distinguished.

Key words: moral and intellectual personal needs, economic modeling, state regulation, the subjects of regulation.

Ganich L.V

BASICS OF ECONOMIC ORGANISATION MANAGEMENT LABOR POTENTIAL

The article deals with the analysis of the structure of the labor potential employees. Based on the analysis of classification proposed addition of the labor potential employees sign a «social competence» (ie, physiological, social psychological, professional, organizational).

Psycho physiological adaptation - endurance as a whole and individual life-support systems. Psychosocial adaptation - relationships in a team. Professional adaptability - the intensity in achieving results. Organizational adaptability - the perception of organizational status.

Key words. analysis, components, features, system, structure, employment potential, management.

Sikirnitska I.A., Kucheruk S.S.

THE PERSPECTIVES OF THE MARKET FOR SERVICES DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article focuses on the concept of 'service industries'. It touches upon the advantages of the market for services and the role of the service industry in the development of post-industrial economic society. The market for services is the dynamic sector of economics. Its demand is constantly growing as this market establishes the potential for a long-term expansion of production. The degree of development of the market for services is the quality of the society development. The experience of the economically developed countries serves an example for Ukraine. It shows that realization of the potential of the market for services in the system of the economic affairs allows us to achieve higher economic results.

Key word: service industries, post-industrial society, market for services, service, perspectives.

Bilous L.J.

EMPLOYEE TRAINING FOR FOOD INDUSTRY ENTERPRISES: DEVELOPMENT AND PERSPECTIVES

In the article the theoretical analysis of HR, identify problems and substantiated ways to overcome them invocational - technical national education systems as well as in combination with cluster in production.

Considered intensity of development production processes in the food industry, which requires an updated, high quality level of training of Workers of and overall, in areas of management, their application and implementation. Identified areas of concern personnel policies and training of of working professions for the food industry. Suggested series of activities and tasks that must be completed in order to develop of food industry in Ukraine. One of the most important factors in the development of food industry and its competitiveness in the local and global markets is the level of technical and professional training workers of physical labor higher qualification.

Key words: food industry, human resources, image, marketing, innovation, training, universal workers, personnel preparation, strategy, cluster.

Aksenov I.M., Pavlova M.B.

THE TASKS OF MARKETING DIVISIONS OF THE TRADING NETWORK IN THE PERIOD OF CRISIS

In the article the main directions of practical activity of the divisions of marketing at trade enterprises have considered. It is determined that in the conditions of economic crisis it is necessary to revise the marketing strategy and form a complex of marketing actions-crisis measures. Consequences of the crisis situation in the trade sector have filed and the challenges in front of marketing in the company have reflected. Proposed anticrisis measures have proposed, which will allow trading networks come out with the least losses from a crisis situation.

Key words: marketing, crisis, commercial entities, competition, trade networks.

Bagrova I.V., Cherevko O.L.

VALUE THEORY: HISTORY, MODERN LOOK

The article analyzes the scientific basis for the theory of value. The study revealed that the cost is a fundamental category of economic theory. It was found that during the whole period of evolution theory of value leading question was: what kind of substance (quality) is a fundamental principle of value.

Detailed analysis of the theories of value: the labor theory of value, the theory of marginal utility, theory of value factors disclosed the views of leading economic schools in the primordial of the value. In the framework of the theory of value was proposed expansion factors shaping the value of the goods. Thus, the knowledge has been identified as the leading source of value in the innovation economy.

Key words: value, knowledge, innovation cost, value, good, price, product life cycle.

Trishkina N.I.

CHALLENGES FOR MARKETING PLANNING INTERMEDIARY ENTERPRISES

The article deals with the theoretical and practical approaches of strategic and tactical marketing planning for mediation business, their goals and principles. The analysis of recent research and publications, domestic and foreign scholars also identified issues that arise when planning marketing in today's volatile environment. Suggestions for overcoming the identified problems that hinder effective planning marketing intermediary companies that will take the necessary operational management decisions and ensure their stable operation.

Key terms: object, subject, job, marketing, reseller, marketing planning.

Luchak Mariola

VALUE CORPORATE IDENTITY IN CREATING AN IMAGE OF TOURISM

The article discusses the features and value creation of corporate identity in the construction of the image of tourist agencies and tourist regions in the example Pomeranian region of Poland. We describe a coherent identity as one of the key elements of brand management of local tourism authorities and organizations responsible for this activity in the region. The possibilities of creating a brand image in tourism.

Determined that system visual identification is a necessary important element of marketing communication that promotes build and strengthen the identity of space and provides grounds for create the desired image brand of tourist places in the representation recipients.

Key words: tourism, brand, visual identity, logo, branding, rebranding, advertising, design, graphics.

Dannikov O.V., Kirilova O.V.

RELATIONSHIP MARKETING IN THE MANAGEMENT OF SALES TRAVEL SERVICES

The authors propose the development of practical recommendations for the use of marketing tools in the activities of domestic enterprises in the sphere of tourism services and effective marketing solutions to overcome the contradictions in the interaction of economic actors and the optimal allocation of resources.

Marketing approach in the activities of domestic tourism enterprises can solve market problems in the most rational way, promptly identify market opportunities and use them to plan and organize the provision of services taking into account projected trends in consumer demand.

Key words: quality of service, services, marketing services, marketing management, service company; tourism market of tourist services, marketing of tourism products, customer value, comprehensive quality management system.

Kovtunen K.V.

FEATURES OF RISK OF COMMERCIALIZATION OF SCIENTIFIC RESEARCH

The article emphasized the importance of innovative activity the effectiveness of which can be provided by the commercialization of scientific research. Identifies the key types of risks that can significantly affect the process of commercialization of scientific research, is reduce its effect, minimize it, or create the conditions in which it is impossible to carry out the process of commercialization. Discloses the content of risks by type, providing better information to improve the effectiveness of risk management. Were investigated prevention and intervention methods of risk management, which should provide the elimination or reduction of their negative impact on the process of commercialization of scientific research.

Key words: risk, commercialization, research and development, innovation, methods of risk management.

Okrepky R.B., Gargula D.V.

SITUATIONAL ANALYSIS OF TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MARKET, ITS STABILITY AND CYCLING

The specifics of situational analysis of trends in the development of market, its sustainability and cycling are considered in the article. The basic statistical methods to identify market trends are characterized. It is proved that the market, even if it is adjustable within the marketing possibilities, it can not escape the spontaneity symptoms, since this phenomenon is an essential characteristic of the market mechanism, its desire to balance supply and demand, which is achieved by overcoming the constant distortions of different intensity. The methodological recommendations for identifying the intensity of internal annual demand fluctuations in the conditions of spontaneity, risk and uncertainty are developed.

Key words: trend, stability, cycle, trend modeling, seasonality, intensity of demand fluctuations.

Kucher L.R.

PERIOD-MANAGEMENT HOW MEAN OF RISE OF EFFICIENCY OF ACTIVITY OF LEADER IS

In the article theoretical bases and values of period-management are considered that his role in the rise of efficiency of the use of the personal time of leader of enterprise. Described stages of managing its own time manager - setting goals, scheduling, implementation, monitoring of task. The author provides technology time management as a means of rationalization: the principle of Eisenhower, Pareto principle, the method of "Alps". Next to it the advantages and limitations of application of period-management are grounded in activity of enterprises.

Key words: period-management, management sometimes, establishment of purpose, labour productivity, enterprise.

Potapova N. V.

MANIFESTATION OF THE PRINCIPLE OF LIMITATION IN THE ECONOMIC ENVIRONMENT

The content of the principle of limitation as fundamental principle of functioning and interaction of subjects of the economic relations is opened. The directions of manifestation of limited liability in an economic environment are considered. Consequences of subjects responsibility restriction of financial, social and ecological managing character are studied. Need regulation of the process of legal restriction responsibility is proved. The financial and legal tools promoting fair redistribution of responsibility between participants of the economic relations and violation prevention of their rights are offered.

Key words: responsibility, principle of limitation, consequence of restriction of responsibility.

Forkun I. V.

MODERN MECHANISM OF BUDGET DEFICIT IN UKRAINE

The article considers the scientific basis of modern management mechanism budget deficit in Ukraine. Formed its main components. A factor analysis of the budget deficit, analyzes the statistical performance of the budget deficit. Consider the need to reduce the tax burden on the economy and increase government spending to stimulate aggregate demand and continued economic growth. Ways of reducing the budget deficit as a factor increasing the risk of economic activity.

Key words: budget, budget revenues, budget expenditures, state budget deficit in Ukraine, management of budget deficit, the management mechanism of the budget, factor analysis.

Serzhuk A.V.

PUBLIC RELATIONS AS MEANS OF SOCIAL COMMUNICATION

In our days strengthening competition for support of image and saving the positions of markets it is necessary to spare more attention an enterprise to the mutual relations with users and society. That's why the paper is considered the value and necessity of the use of social communication in activity of domestic enterprises, PR as one of instruments of social communication and his role in providing of social responsibility of organization and also and also basic directions of application of Pr-technologies in social communication and barriers on the way of their introduction in modern days..

Key words: communications, public relations, marketing, society, social responsibility.

Shevchenko Y.O.

SERVICES SECTOR: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS

This article carries out services sector theoretical and methodological analysis. It is proved that approaches to the services nature understanding were changing in the historical development and under the influence of globalization. In the study, the term «services sector» was decomposed into separate elements: «service» and «sector» and each of them was considered separately. The essence of service and services sector was determined using the methods of economy categories construction developed by A. Starostina and V. Kravchenko. The structure of these definitions is proposed to be improved. This could be useful for the analysis of services in the national economy and the development models designing.

Key words: sector, service, service sector, national economy, globalization

Chyža N.M.

FORMATION OF THE MECHANISM OF MARKET PRICING IN THE RETAIL TRADE

The article presents a critical analysis of definitions of the pricing mechanism, proposed author's interpretation of the mechanism of pricing in the retail trade as the process of determining the prices of the goods for a combination of market mechanism of self-regulation and state regulatory impact. It is shown that the mechanism of pricing of goods in retail displays the free expression of the will of economic entities for the simultaneous interaction of demand and supply and the state regulatory impact, which is carried out on the basis of legislative and normative-legal provision.

Key words: mechanism of pricing, retail trade, demand, supply, government regulation, pricing policy, and economic interests.

Boreiko V.I.

EFFICIENCY MONETARY POLICY IN THE POST-CRISIS PERIOD

In the article action of Ukraine with manage monetary base and discount rate in the years 2007-2012 and their impact on the ability lending of domestic entities and stability socio-economic development of country are investigated. Shown, that inefficacious action of the NBU in the post-crisis period led to inaccessibility of credit to businesses and population, which increased the depth and duration of the financial crisis in our country. To restore economic growth offered to lower the discount rate, to increase the monetary base and the budget financing of the economy.

Key words: monetary base, credit, economics, finance, crisis.

Vovchak O.D., Krentovska L.M.

FUNCTIONS OF FINANCIAL INTERMEDIATION UKRAINE

The article examines the role of of financial intermediation in the economic sector in Ukraine because of its function. substantiated approaches to defining the of functional responsibilities intermediaries financial markets, in particular, established functional responsibilities of financial intermediaries, depending on their level of activity in the market in which they operate. The role of bank and non-bank intermediaries in the public sector of Ukraine and their effectiveness from a theoretical point of view. A critical analysis of the functions of financial intermediaries market and the conclusions of this study.

Key words: functions, financial intermediation, financial markets, financial resources, securities.

Gutsal I.S., Grigorash O.V.

ROLE OF INVESTMENT RISK IN BANKING IN THE CURRENT ECONOMIC ENVIRONMENT

Essence and basic factors which determine features and structure of investment risks in a bank is considered in the article, classification of investment risks is considered in a bank after different economic ideas. Conceptions of estimation of investment risks are considered. Certainly possible ways of decline of influence of risks in bank activity and basic directions of their perfection in modern economic terms. It is offered to every bank establishment to develop the own program and control system by risks in accordance with the necessities and circumstances.

Key words: risks, investment risks, banking institutions, risk management.

Pylypczuk V.P., Ivasko I.M.

ESTABLISHMENT AND APPLICATION OF INCOME TAX IN THE FIELD OF AGRICULTURE IN THE EU COUNTRIES

The study describes the experience of the application of income taxation of the agricultural sector in the leading EU countries, details the path of becoming a tax on agriculture of Poland in the European integration process and the comparative analysis of the fixed agricultural tax in Ukraine and the agricultural tax in Poland.

The differences from the developed EU countries, in particular in the area of taxation of income in the agricultural sector. Analysis of income tax in the agricultural sector of European countries demonstrates the principle of equality of all taxpayers and the general approach to the objects of taxation of agricultural or other activities.

Proposed the development of practical recommendations for systemic change in the tax system of the agrarian sector of Ukraine regarding the income tax in the integration process.

Key words: integration processes, direct taxes, income tax, the agricultural sector.

Vyklyuk M., Hresyk V.

SECURITY TAX: DUALITY ECONOMIC NATURE INTERPRETATION OF CONTENTS KEY FEATURES

The paper considers the nature and meaning of tax-based security comparative analysis. The analysis of scientific opinion on the interpretation of the content and properties of the economic category. The basic characteristics of the tax Security and defined their economic duality of nature in the context of the state and taxpayers. Based on the results improved interpretation of the definition of "security tax" by using TRID-approach and formulated its basic functions.

Key words: tax safety, risk, threat, interests, protection, TRID-approach.

Yukhymchuk V.D.

DESCRIPTION OF INSTITUTIONAL INVESTORS ON FINANCIAL MARKET

Annotation. The article deals with the general principles of functioning of the collective investment. Theoretical, methodological principles and practical advice to disclose features of financial intermediaries in the market for collective investment in Ukraine. Improved mechanism of the processes of collective investment investors a wide range of individual, organization and management of assets of collective investment institutions to enhance their profitability and risk diversification. Directions improve the safety of the asset managers of collective investment institutions and to create an index fund in Ukraine.

Key words: investment, joint investment institutions, assets of institutional investors, portfolio risk, index fund.

Ignatova E.N., Kosenkova K.V.

APPLICATION OF THE THEORY OF FUZZY SETS FOR LIQUIDITY RISK OF COMMERCIAL BANKS ON THE EXAMPLE OF PJSC "BANK "FINANCE AND CREDIT"

The article examines essence of fuzzy sets multiple-approach and describes the advantages and disadvantages of its use in assessing the liquidity risk of commercial banks in comparison with other methods of assessment (Karcheva's dynamic parameter of liquidity, VaR-methodology, matrix method and GAP-analysis). Applying the basic principles of the theory of fuzzy sets, the analysis of liquidity risk PJSC "Bank" Finance and Credit" for years 2008-2012 and on the basis of the proposed recommendations to reduce the risk of bank liquidity investigated in the future.

Key words: commercial bank, liquidity, liquidity risk, fuzzy sets, fuzzy-set approach, a measure of risk.

Ivanova M.

SOME ASPECTS OF INVESTMENTS AS OF ECONOMIC CATEGORY AND CLASSIFICATION

In article various approaches to definition of a category of "investment" which consider investments, as resources, expenses, economic operations and actives are analysed. It is proved that all four treatments reflect various stages of dynamic transformation of investments at realisation of investment activity. Classification of investments by financing sources is specified; it is offered private investments which included investments of physical persons and the enterprises of not state pattern of ownership to divide into investments "private" for the enterprises and "individual" for physical persons.

Key words: investments, classification of investments, a category, financial investments.

Sidor G.V.

PROVIDING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF TERNOPIL'SKOY AREA BY CREDIT RESOURCES

The state of the credit providing of agricultural enterprises of the Ternopil'skoy area is considered. The basic tendencies of crediting in agriculture of the Ternopil'skoy area are analysed during 2008-2011 years.

Investigational dynamics of interest rates after credits and participation of credit establishments in crediting of agricultural enterprises of the Ternopilskoy area. Investigational structure of the short-term and long-term crediting. It is marked that in the modern terms of manage agricultural enterprises of area requirement in the attracted facilities not only did not diminish, grew but also even.

Key words: agricultural enterprises, credit, credit providing, financing.

Sviashnikova K.T., Tyulin A.S.

PROSPECTS OF ONLINE INSURANCE IN UKRAINE

In the article the insurance market of Ukraine is researched in the light of the analysis of insurance companies that provide their insurance services via the Internet network. The positive and negative aspects of the Internet-insurance are detected. The article substantiates the objective necessity of introduction of the information technologies for the development of the insurance services market and its management improvement. The authors identified the problems of Internet-insurance development in Ukraine on the modern stage and proposed methods of regulation of the normative-legal base on this issue.

Key words: Internet-insurance, e-insurance, insurer, insured, insurance company, on-line, insurance, insurance policy.

Druzhinina E.O.

METHODOLOGICAL BASES OF THE ASSESSMENT OF DEGREE OF DISRUPTIVENESS OF REAL INVESTMENTS

Need of definition of destructive influence of investments on the socio-and ecological system is proved. Economic, social and ecological signs of destructive influence of investments are allocated. Methodical bases of an assessment of disruptiveness of real investments are stated and justified the use of the integral index. Considered are the types of assessments to determine the extent of the destructiveness of the investment. The characteristic of investments and level of social responsibility of the investor on the basis of degree of disruptiveness of investments is submitted. The order of application of protective and stimulating measures for results of an assessment is presented.

Key words: real investment, project investment, socio-destructive investment, three-integral index.

Nebaba N.O.

THE ESSENCE AND THE STRUCTURE OF MANAGEMENT MECHANISM FINANCIAL FLOWS IN THE PRIVATE PENSION SYSTEM

The paper analyzes existing approaches to the definition of mechanism for managing of financial flows", defined its essence. The objectives, functions and principles management of financial flows are defined. The objectives functions and principles managing financial flows of private pension funds were offered. The structure for the mechanism of financial flows of private pension funds is proposed. It consists of methods, instruments, control levers, normative legal, organizational and information support. The essence each of the elements and their interaction mechanism are defined.

Key words: pension fund, cash flows, management mechanism, management, management tools, controls.

Voynarenko M.P., Tseben R.L.

FEATURES OF EXPORT RECORDS

The article discusses features of the account of export operations in the contemporary economy. The effect of the procedure on export transactions tax laws. Particular attention is paid to the recognition of revenue from exports in the accounting and tax accounting. The features of taxation with added value. Analyzed the method of determining the exchange rate differences. The features of registration of the cargo customs declaration at the customs regime of "export"/

Key words: export, income differences, value-added tax

Perevozova I.V., Stepanyuk O.S.

EXPENDITURES CONTROL SYSTEM OF OIL&GAS COMPANIES: COMPOSITION UPDATING AND FUNCTIONING ASPECTS

Separation of expenditure control system as the part of general internal control system of the company, which is a key element of management is updated in the paper. Theoretical and methodological recommendations concerning improvement of expenditure control system as the system element of internal control of Ukrainian oil&gas production companies is considered. Necessity for separation of environmental expenditures during the grouping of oil&gas production companies expenditures with the purpose of their management is grounded.

Key words: management, internal control system, expenditure control system, environmental expenditures, oil&gas production companies.

Parkhomenko O.P.

IMPROVEMENT OF PRESENCE AND MOVEMENT ASSETS ACCOUNTING

The article reviews the actual aspects of assets accounting. These aspects have to be further studied, clarified and approached to the international standards of the financial reporting. Methodological and organizational aspects, coordination of legislative and normative documents of assets accounting were researched. The problems of estimation and overestimation of assets, suggestion on improvement of repairing assets accounting, the ways of harmonization of national accounting with international standards in order to reduce inconsistencies and problematic issues on the assets accounting are offered.

Key words: assets, accounting, assessment, reassessment, repair, international standards, enterprise.

Toropova I.S.

THE METHODS OF CALCULATION OF THE COSTS OF FISH PRODUCTION

In the article the scientific basis of the methods of product costs calculation are considered.

The analyses of the use of product and total costs for accepting the management decisions concerning the efficiency of activity of the enterprises of the fishing industry are carried out.

Conclusions concerning the widely adoption of normative process method of cost accounting (process oriented cost accounting method) for the enterprises of the fishing industry are formed.

The technique of drawing up the standard (planned) product costs calculation for the planned period is developed; the methods of costs accounting for each item of the calculation are stated.

Key words: the fishing industry, the production costs, the cost of sales, the total cost, the method of calculation, the production expenses, the costs of the reporting period, the normative method of calculation.

Olendiy O. T., Shushakova I.K.

METHODOLOGICAL BASIS OF AUDIT INTANGIBLE ASSETS

In the article considered the theoretical foundations of the audit of intangible assets and their effectiveness to search the identified reserves for increasing the competitiveness of the enterprise. Considered the aims, objectives, information base used in the audit and the main stages of the audit of intangible assets and the effectiveness of their use. Proposals to improve the existing methods of the audit of intangible assets and their effectiveness, given the specificity of domestic enterprises.

Key words: audit, intangible assets, efficiency audit, audit methodology, audit procedures, the quality of the audit, audit standards.

Voloshan I.G.

ORGANIZATION OF THE PRIMARY DOCUMENTS TRADE TRANSACTIONS

The problem workflow source documents on the organizational structure and the trade process in trade. An assessment of the participation departments in trade and manufacturing processes, and information exchange between them. A model of primary documents in the trade, prompted a sample schedule of the primary document object stationary trade shows ways to improve the workflow system.

Key words: primary accounting document, merchandising, trade and manufacturing processes, the organizational structure of the enterprise, document flow.

Yuriev A.V.

INFORMATION FOR OPERATING PERFORMANCE AUDIT OF TRADE ENTERPRISES

The article describes the basic use of accounting information as the main data base of performance audit operations outlets. The author justified the application of information technology in the work of the accounting information and proved the feasibility of establishing a system of auditing the operational efficiency of information management subsystem, the functions of which depend on the specifics of the company. Covered the requirements for information systems that are used in forming conclusions on the effectiveness of the operating activities of the enterprise at all stages of the performance audit.

Key words: performance audit, management, information, operational activity, information technology.

Fedorenko I.A., Meyta V.I.

DEVELOPMENT OF CONCEPTUAL APPROACHES TO DEFINITION OF THE ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISE

The article studies the theoretical basis of economic security of industrial enterprises, the relevance and a need of further research is proved. The conceptual approaches to measuring the economic security of industrial enterprise analyzed and systematized, the advantages and disadvantages of these approaches and the supporters identified. The author's definition of economic security of industrial enterprise is offered, which differs from the existing more complete definition. The guidelines of ensuring economic security of industrial enterprise identified.

Key words: security, the economic security of enterprise, industrial enterprise, conceptual approaches, category, RBV.

Batkovets G., Zayats N.

BUSINESS PROCESS MENEAGEMENT TRADE ENTERPRISES BASED ON INFORMATION FIELD OF EFEKYVNOHO

In the article the basic provisions for the Information field defined impact indicators and information units in the implementation of business processes commercial enterprise. The analysis of internal documents and its information content in the trading industry for strategic and tactical levels of management. Proposed to use a system of key performance indicators that enable the formation of relevant information space requirements and provide all administrative levels of the organizational structure of the enterprise.

Key words: business process, trade, information field, information

Pochilyk V.V.

FORMING OF ECONOMIC SECURITY AS INTEGRAL INSTITUTIONAL SYSTEM IN TRANSFORMATION ECONOMIES

During a few centuries the problem of economic relations leaned only against foundation of classic theory, problems of social relations, conduct of people outside economic relations were considered not actual. The researches in the article an author conducts leaning against forming of institutes - institute of power, institute of economic security, formal and informal institutes of the certain economic system.

Accent in-work is on perfection of institutional methods analysis in a transformation economy, enables to find out existent contradictions which are related to forming of traditional institutional environment, as new institutional directions remain weak and unstudied, they require time for their transformation to the norm of economic conduct and providing of economic security.

Key words: national safety, economic security, institute, institutionalizm, recreation, efficiency, enterprise, transformation, globalization, economic system.

Synchyshyna E.A.

FORMATION OF INNOVATIONNAYA COMPETENCE OF SUBJECT TEACHERS

The paper considers new approaches to innovation competence subject teachers. The key competence of the teacher. Shows the actual direction of implementing competence-based approach in the learning process. Expand the concept of innovation competence and its components, a set of competencies that should operate teacher, directing its activities on the development of the individual student. Describe ways of innovation competence for subject teachers in higher education.

Keywords: innovatsionnaya competence, general competence, general diagnostics subject-oriented.

Malyutin O.

CONSTRUCTION OF CONCEPTUAL MODEL THE INVESTMENT CONSTITUENT OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY

It is set that the investment constituent of national economic security or investment safety shows by itself the system that is characterized hierarchicalness and integrity. The basic elements of the system of investment safety are described, connections are exposed between them, her functions are distinguished and a primary objective is formed. The conceptual model of investment constituent of national economic security is built and basic descriptors are characterized. Importance of improvement of the set constituents of mechanism of providing of realization of this conceptual model is set with the purpose of optimization of investment strength of national economy security.

Key words: investment safety, investment, system, economy, economic security.

Klim NM, Chomiak T.R

ACCOUNTING FINANCIAL COSTS OF USING MODERN INFORMATION TECHNOLOGY

The article reviews the theoretical basis of accounting expenses. Generalized experience and highlights problematic aspects reflected in the accounting of financial costs. Attention is focused on the need to apply modern information technology to accounting finance charges as a means of raising the level of accounting methods and analytical processes and creating optimal organizational model accounting in the enterprise. The example display in accounting and financial reporting costs businesses using modern information technology and the typical correspondence accounts.

Key words: financial costs, information technology, accounting.

Sklyarenko A.A., Androsyuk G.N.

INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF INNOVATION DEVELOPMENT AND TRANSFER OF TECHNOLOGIES

Analyzed in this work is the state of the domestic research-and-development system at the world market of application of high technologies, especially up-to-date promising nanotechnologies. The authors have considered the level of the state support to the science of our country and recommendations

concerning the necessity for the state to influence on attraction of investments of this country and from abroad to scientific investigations. It has been ascertained that, to accelerate innovation development of economics, it is necessary to realize transfer of technologies. Also, it has been offered to use unprofitable institutions created by the state as well as the newest forms of information technologies for successful commercialization of scientific-and-technical developments.

Key words: commercialization of scientific investigation results, information technologies, internet office, internet portal, transfer of technologies, innovation developments, nanotechnologies.

Kharchenko V.V., Onyshchuk V.R.

TO THE PROBLEM OF INFORMATION SUPPORT OF AGRICULTURAL BUSINESS

The article identified and summarized scientific approaches to the interpretation of the term «information support». The classification of information resources in agricultural enterprises was considered. Established a set of indicators with information support. The role of information support and the need to process information to effectively manage agricultural businesses have been identified. The basic information requirements and stages of its use in the modern business environment was considered. The future directions for the development of information support agricultural entrepreneurship were discussed.

Key words: information, information resources, information support, information systems, agricultural business.